

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Historický ústav ČSAV — Numismatická komise

NUMISMATICKÝ

SBORNÍK

V

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Vědecká redaktorka Dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, doktorka historických věd

Členové Numismatické komise:

Ing. Dr. František Cach, Dr. Karel Castelin, akademik Josef Dobiáš, doc. Dr. František Graus,
doktor historických věd, Dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, doktorka historických věd a
Dr. Josef Petřtyl

NUMISMATICKÝ SBORNÍK

V

Řídí

Emanuela Nohejlová-Prátová

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

PRAHA 1958

O MINCÍCH DÁKŮ A GÉTŮ

(Tab. I—V)

Území dnešní Rumunské lidové republiky (RLR), shodující se, jak známo, přibližně s krajinou nazývanou v antických pramenech Dácií, oplývá nejen četnými nálezy archeologickými, nýbrž také významnými nálezy mincí. Je tedy samozřejmé, že se zde vyskytovaly už dosti záhy (počátkem 18. století) bohaté sbírky mincí. Sběratelé 18. a první poloviny 19. století zajímali se ovšem téměř výhradně o umělecky provedené mince řecké, římské nebo středověké, a pomýjeli, jak je patrné ze zachovaných sbírek a jejich popisů, skoro úplně mince „barbarské“. Ve významné Tsepregovské sbírce mincí,¹⁾ popsané M. P. Szathmárim, která je pravděpodobně nejstarší sedmihradskou sbírkou mincí, chybějí t. zv. barbarské mince docela a nejsou zastoupeny ani v bohaté sbírce M. P. Szathmáriho²⁾ z 18.—19. století, ani ve sbírce J. Mikó-a.³⁾ Ve sbírce K. Keményho,⁴⁾ čítající přes tisíc mincí, jsou pouze čtyři barbarské mince a ve sbírce biskupa Battyányho⁵⁾ je jich deset. Několik barbarských mincí se dostalo do Vídně nebo do jiných museí, anebo jsou o nich aspoň zmínky v seznamech nálezů, i když nejsou podrobněji popsány.⁶⁾

¹⁾ Numophylacium Tsepregianum, nunc in III. Collegii Ref. Claud. Bibliothecam translatum et in has pagellas descriptum labore M. P. Szathmári. Claudiopoli A. O. R., MDCCLVIII, rukopis Universitní knihovny v Kluži (Cluj), A. 420.

²⁾ M. P. Szathmári: Sv. I, Numismata antiqua Graeca-Romana regionum, urbium, populorum et regum...; Sv. II, Numismata Roman. consularia et familiaria...; Sv. III, Numismata Imperatorum Romanorum...; Sv. IV, Numismata Romanorum et Graecorum aurea et aerea variorum modulorum...; Sv. V, Numismata moderna variarum nationum...; Sv. VI, Numismata Hungarica...; Sv. VII, Numi acquisiti anno 1785 mense Julio — 1812 mense (?), rukopis Universitní knihovny v Kluži, A. 419.

³⁾ Sbírká mincí a její popis je nyní v museu v Aiudu.

⁴⁾ J. C. Kemény, Numi veteri, „Miscellanea“ XXIV, Archaeologica II, rukopis archivu Akademie Rumunské lidové republiky v Kluži.

⁵⁾ Sbírká mincí je nyní uložena v Battyaneum v Karlovském Bělehradě (Alba Iulia).

⁶⁾ V roce 1840 byla uveřejněna stať Die antiken Münzen, eine Quelle der älteren Geschichte Siebenbürgens v Archiv für Kenntnis von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart I., 1840; M. J. Ackner, Decennial-Aufzeichnung der archäologischen Funde in Siebenbürgen vom Jahre 1845—1855, Mit. Z. K., I, 1856; J. G. Seidl, Chronik..., Archiv für Kunde österreicherischer Geschichtsquellen IX, 1853 atd.

Poněvadž nebylo možno s autory mimo hranice státu sídlícími projednat vždy každou případnou změnu textu jejich studií, upozorňuje redakce zvláště, že všichni autoři plně odpovídají za texty svých studií.

V jiných krajích země začíná zakládání sbírek mincí teprve v první polovině 19. století. Z této doby pochází jak sbírka velkého bána Ghiky (Ghica),⁷⁾ významného sběratele starožitností, tak také sbírka protopopa N. Stoiky (Stoica) z Mehadie.⁸⁾ Na středních školách, gymnasiích a soukromými sběrateli byly sneseny významné sbírky mincí, které se však za revolučních let 1848—1849 zčásti ztratily. Ale i pokud byly zachovány, mají pro vědecké zpracování malý význam, protože jsou v nich nálezy jen zřídka uvedeny. Zájem o sbírky mincí a o vědecké zpracování numismatického materiálu stoupá od založení Společnosti sedmihradského musea (Erdély Múzeum Egylet, 1859) a Rumunské literární společnosti (Societatea Literară Română 1866).

Byla věnována stále větší pozornost různým otázkám numismatickým a také pokladům i jednotlivým nálezům⁹⁾ t. zv. barbarských mincí, které byly buďto úplným nebo částečným napodobením mincovních typů Filipa II. a Alexandra Velikého, při čemž byl spojován avers jednoho typu s reversem jiného.¹⁰⁾

První podrobné zkoumání příslušnosti těchto „barbarských“ mincí podal E. A. Bielz,¹¹⁾ který na základě jejich stylových zvláštností, od jiných „barbarských“ typů odlišných, došel k přesvědčení, že byly raženy Dáky. Bielzova práce obsahuje též pozoruhodné údaje o funkci těchto mincí, o jejich stylovém vývoji, složení kovu i o jejich — dnes překonaném — dobovém zařazení.¹²⁾

Zvláštní význam pro zjištění oblasti rozšíření různých „barbarských“ typů mincí mají práce Ő. Gohla, uveřejněné v Num. Kőzlőny. Gohl zkoumal četné otázky ražby mincí národů usídlených v Panonii a v Karpatské oblasti a zčásti je také objasnil.¹³⁾

Otázky dáko-gétské ražby mincí, řešené E. A. Bielzem a Ő. Gohlem, rozvádí a prohlubuje na širší základně, objímající celou oblast osídlenou Dáky a Géty, C. Moisil, člen akademie RLR. Na základě podrobných zkoumání určil ve své první práci osm hlavních typů barbarských mincí ražených Dáky a Géty a snažil se problém těchto mincí osvětlit po všech stránkách. V dalších

⁷⁾ Katalog této sbírky mincí byl uveřejněn v roce 1908 Al. Odobescu, *Opere complete III*, str. 207 sl.; viz také C. Moisil, *CrNA VII*, 1927, 51—52.

⁸⁾ D. T. Bojincă, *Anticele Romînilor*, Budín 1832, píše, že N. Stoica se zajímal především o římské mince a že jeho sbírka je největší sbírka mincí založená v Rumunsku privátním sběratelem; o ostatních sbírkách mincí viz C. Moisil, *Cabinetul numismatic... Boabe de grâu*, IV, 12, 1933, 705 sl.

⁹⁾ Viz katalog č. 1—203.

¹⁰⁾ *Viz tab. I—V, č. 1—50.*

¹¹⁾ E. A. Bielz, *Die dakischen Tetradrachmen Siebenbürgens*, ein Beitrag zur Kenntnis der Barbar-Münzen, *AVSL*, XI, 1874, 3, str. 1—16, tab. I—VI.

¹²⁾ Tehdejší stav bádání nedovolil mu ovšem přesné časové určení dáckých mincí, které ani dnes není zcela vyjasněno.

¹³⁾ Edm. [Ő.] Gohl, *Note sur les monnaies barbares de la Hongrie*, „Procès-verbaux et mémoires du Congrès international de Numismatique“, Bruxelles, 1910, 645—663, viz katalog č. 35b, 54, 93, 102, 123, 137, 144, 165 atd.

publikacích pak doplnil během let výtěžky této první své studie a stanovil ještě několik dalších typů dáko-gétských mincí.¹⁴⁾

V tomto článku se zabýváme nálezy pokladů i jednotlivých mincí na území Rumunské lidové republiky s výjimkou Dobrudže, kde měl sociální a hospodářský vývoj odlišný ráz působením přímého vlivu řeckých černomořských osad.¹⁵⁾ Z technických důvodů se pojednání omezuje na území RLR, ačkoliv oblast rozšíření dáko-gétských mincí je ve skutečnosti širší, zahrnující celý prostor, na němž podle antických pramenů sídlili Dákové a Gétové.¹⁶⁾

Nejdříve je nutno podat některé údaje o oběhu mincí, které sloužily dáko-gétským mincím jako vzor. První dospívá ve svém pronikání k severu na dácké území mince makedonská, zastoupená zde ve větším množství. Poněvadž v antických pramenech není zmíněk o obchodních stycích mezi Makedonií a Dácií ve 4.—3. století př. n. l., znamenají nálezy mincí typu Filipa II.¹⁷⁾ a jeho nástupců¹⁸⁾ na našem území cenné doplnění našich vědomostí o řeckých obchodních stycích se severem.¹⁹⁾ Čtvrté století př. n. l. představuje, jak je obecně známo, pro státy položené jižně od Dunaje hospodářský rozkvět, a používání mincí na území Dácie přispívá k rozvoji hospodářského a sociálního pokroku jejího obyvatelstva. Tehdy stáli Dáko-Gétové ještě na prvobytně pospolném stupni vývoje, zatímco někteří jejich sousedé přešli už o celá století

¹⁴⁾ C. Moisil, *Avut-au Dacii monete proprii?*, *Lui Ion Bianu amintire*, București, 1916—1921, str. 307—331; týž, *Monetele Dacilor*, *BSNR XV*, 1920, str. 59—78; týž, *Monete dace cu tipul lui Ianus*, *CrNA*, XV, 1940, str. 242—248, tab. XIX; týž, *Monete dace de tip Vrincean*, *Tezaurul din Voloșcani Putna*, *BSNR XXXVIII—XLI*, 1944—1947, str. 59—61, fig. 1/2; týž, *Problema monetelor dace*, *ARPRBȘt*, ser. C, I, 1, 1948, str. 19—27; týž, *Informații noi cu privire la originea și caracterul monetelor dace*, *ARPRBȘt*, ser. C, II, 2—4, 1950, str. 53—65, fig. 1—4.

¹⁵⁾ C. Moisil, *Introducere în numismatica Dobrogei*, *BSNR X*, 1913, str. 63 sl.; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938; *Histria*, monografie arheologică, I, București, 1954.

¹⁶⁾ Herodot, *Historiae*, I, 201, IV, 93, V, 3; Strabo, *Geographia*, VII, 3, 12—17; Ptolemaeus, *Geographia*, III.

¹⁷⁾ Poněvadž mince Filipa II. a Alexandra Velikého byly v oběhu v celém antickém světě, je těžko zjistit, zda přišly do Dácie přímo z Makedonie nebo zprostředkováním jiných krajin Balkánského poloostrova.

¹⁸⁾ B. Mitrea, *Penetracione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, *Ephemeris Dacoromana*, X, 1945, str. 27—58.

¹⁹⁾ G. Téglás, *A dáziai bányászat legrégebbi bizonyítékai, tekintettel a Zsilvölgy s külö-nösen a Vulkán-hágó bányásztörténelmi jelentőségére*, *Bányászati és Kohászati Lapok*, XXXVI 1903, str. 498—501; V. Pârvan, *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube (d'après les dernières découvertes archéologiques)*, București, 1923, zvl. otisk *Acad. Rom. Sect. Istor. Tom. X*; I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, *Acad. Rom. Mem. sect. Ist.*, ser. III, Tom. III, 69, str. 75—6, 77; G. Cantacuzène, *Timbres amphoriques inédites trouvés en Roumanie, Dacia*, III—IV, 1927—32, str. 612—18; D. Tudor, *Anfore elenistice descoperite în adîncul teritoriului R. P. R.*, *Referat asupra legăturilor economice între cetățile sclavagiste și triburile dace dintre Carpați și Dunăre*, *Studii și Referate privind istoria Romîniei*, București, 1954, str. 81—88.

dříve k otrokářské epoše. Sousedství se státy otrokářské soustavy a pronikání mincí a zboží z hellenistického světa uspíšily u nich rozklad dosavadního společenského zřízení.

Vedle hospodářství naturálního se začíná rozvíjet také hospodářství peněžní. Začátek směny zboží je podmíněn soukromým držením výrobních prostředků. Nezávisle na tom, zda čas od času docházelo ještě k novému rozdělování půdy, či zda se půda stala už vytrvale soukromým majetkem,²⁰⁾ byla zde možnost vyrábět zboží pro výměnu a razit k usnadnění směny zboží mince.²¹⁾ Pokud jde o dobu, v níž se začíná v Dácii používat mincí, píše C. Daicoviciu: „K rozšíření mince — tohoto „zboží všech zboží“ — dochází na území naší vlasti velmi brzy, pravděpodobně už ve 4. století př. n. l.“²²⁾

Vykopávky provedené v posledních letech v Zimnicea, Popești a jinde přinesly bohaté doklady pro výměnu zboží s hellenistickým světem i pro vzestup domácí výroby zboží. Nálezy ukazují zároveň také na určité třídění společnosti podle rodu a majetku.²³⁾

I když počet macedonských mincí, nalezených na území Dacie, není příliš veliký (asi 700 kusů), dosvědčuje přece společenskou vrstvu, která vyráběla pro obchod a přitom pravděpodobně také využívala otrocké pracovní síly. Na základě numismatického a archeologického materiálu lze usuzovat, že ve 4.—3. století př. n. l. došlo k zvýšenému používání práce otroků.²⁴⁾ Poněvadž Dáko-Gétové poznali v Dácii prostřednictvím obchodních styků a také prostřednictvím žoldněřství²⁵⁾ výrobu mincí a její výhody pro obchod i tvoření peněžního kapitálu,²⁶⁾ přikročili brzy k ražbě vlastních mincí, napodobující přitom cizí mince, které byly právě v oběhu.

Počátek ražení vlastní mince je výsledkem stále naléhavějších potřeb rychle se rozvíjející výměny zboží i pokroku uvnitř dáko-gétské společnosti. Jest s dostatek známo, že krajiny osídlené Dáky a Géty patří pro svou úrodnost

²⁰⁾ Dosavadní stav bádání nedovoluje určité závěry o formě pozemkového majetku u Dáků; viz C. Daicoviciu, In legătură cu „obștea“ la geto-daci, SCIV, VI, 1–2, 1955, str. 123–127.

²¹⁾ Archiv K. Marx und F. Engels, I, Edit. Moskva, 1930, str. 272; K. Marx, A Töke, Kapitalismus elötti viszonyok, Budapest, 1951, str. 654 sl.

²²⁾ C. Daicoviciu, Dacia în Munții Orăștiei și începuturile Statului sclavagist dac, Studii și Cercetări Științifice, I, 1950, str. 117.

²³⁾ I. Nestor ..., Așezările din societatea primitivă și sclavagistă în regiunea Dunării de jos, SCIV I, 1950, str. 93–102; R. Vulpe, Șantierul arheologic Popești, SCIV, VI, 1–2, 1955, str. 260–263.

²⁴⁾ C. Moisil, Informații noi cu privire la originea și caracterul monetelor dace, ARPRBȘt, II, 2–4, 1950, str. 58–59; R. Vulpe ..., na uv. m.; C. Daicoviciu, Noi contribuții la problema statului dac, SCIV, VI, 1–2, 1955, str. 47–60.

²⁵⁾ Thucydides, II, 96.

²⁶⁾ K. Marx, Zur Kritik der politischen Ökonomie, Moskau–Leningrad, 1934, str. 36 až 39 a 148–150; K. Regling, Geld, Ebertův Reallexikon der Vorgeschichte, Berlín, 1926, str. 204–238.

a množství rud k nejbohatším územím Evropy a proto také poskytovaly neobyčejně příznivé podmínky pro rychlý rozvoj dácké společnosti. Vskutku se připomíná už v 3. století př. n. l. severně od Dunaje mocný kmenový kníže jménem Dromichetes,²⁷⁾ po němž následovali jiní, jejichž jména jsou zčásti zaznamenána v antických pramenech.²⁸⁾ Tato kmenová knížata pravděpodobně začala už razit mince podle řeckého vzoru.²⁹⁾ Zaražení vlastní mince v určitém území nebylo vyvoláno vnějšími vlivy, nýbrž růstem domácích potřeb a počínajícím maloobchodem.³⁰⁾ V Dácii byla nalezena tři razidla pro napodobení římských denárů,³¹⁾ ačkoliv počet nalezených mincí tohoto druhu nepřesahuje 100 kusů.³²⁾ Naproti tomu nebylo dosud nalezeno ani jedno razidlo mincí dáko-gétských, ačkoli jejich počet činí přes 6000,³³⁾ což by mohlo svědčit o tom, že tyto mince byly raženy místními vrchnostmi, které daly upotřebená razidla pravděpodobně zničit, aby znemožnily neoprávněným soukromým osobám ražbu mincí z nich na vlastní účet.³⁴⁾

Byla často řešena otázka, od koho se Dákové naučili razit peníze. V. Pârvan a C. Daicoviciu zastávají mínění, že tu jde o bezprostřední vliv keltský.³⁵⁾ L. Ruzicka míní, že otázku bude možno řešit teprve na základě dalších nálezů mincí.³⁶⁾ Správné řešení otázky podal, jak se zdá, C. Moisil, který zastává názor, že Dákové se naučili ražbě mincí přímo od Řeků a že jejich ražba se vyvíjela pod řeckým vlivem, avšak podle způsobu cítění domácího obyvatelstva.³⁷⁾

²⁷⁾ Diodorus Siculus, XXI, 12, 2–3; Brandis, Dacia, PWRE, IV, 2, 1901, 1948 až 1962; C. Daicoviciu, na uv. m.

²⁸⁾ Brandis, na uv. m.; C. Daicoviciu, na uv. m.

²⁹⁾ C. Moisil, Problema monetelor dace, ARPRBȘt, C, I, 1, 1948, str. 22–23; V. Canarache, Atelierele monetare din antichitate și rolul lor în desvoltarea vieții economice din spațiul carpato-dunărean, Studii și Referate privind istoria României, București, 1954, str. 191 sl.

³⁰⁾ A. N. Zograf, Antičnyje monety, Materiali i issledovania po archeologii SSSR, č. 16, Moskva, 1951, str. 23.

³¹⁾ C. Daicoviciu, Problema continuității în Dacia, Anuarul Institutului de Studii clasice, III, Cluj, 1939–1940, str. 216, pozn. 1.

³²⁾ B. Mitrea na uv. m., str. 100–113; Num. Kab. R. L. R., str. 176, 184, 632, 2774, 2775, 4137–4139, 15.188, 16.140, 20.505–6, 45.068; museum v Bukurešti, Kluži atd.

³³⁾ V bukureštském museu, Dos. 1865, 126/3 jsou uváděny formy na lití [střížků?], nalezené v bývalém okrese Dolj (kraj Craiova). Jedna má typ mincí Filipa II., druhá Alexandra Velikého. Tento údaj se zdá nepřesným, jde zde patrně o razidla, poněvadž jsou však ztracena, nelze to dokázat.

³⁴⁾ E. Babelon, Traité des monnaies grecques et romaines, I, 1, Paris, 1901, str. 905 až 914.

³⁵⁾ V. Pârvan, Getica, O protoistorie a Daciei, Acad. Rom. Memoriile secț. ist. Ser. III, Mem. 2, București, 1926, str. 569, 614–616; C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'Antiquité, București, 1945, str. 44, 57.

³⁶⁾ L. Ruzicka, Die Frage der dacischen Münzen, BSNR, XVII, 1922, str. 30 sl.

³⁷⁾ C. Moisil, Monetele dacilor, BSNR, XV, 1920, str. 62 sl.; týž, Problema monetelor dace, str. 21–23.

Moisil vyjasnil také otázku podstaty těchto mincí a určil hlavní zvláštnosti typů mincí, ražených různými dáckými kmeny, i jejich stylový vývoj.³⁸⁾ K podobným výsledkům, pokud jde o typologický vývoj, dochází také K. Pink, ačkoliv vyšel z jiných předpokladů, a uvádí dácké mince v těsnou souvislost s mincemi keltskými, které jsou podle něho stejného rázu.

Z počátku byli patrně povoláváni k ražbě mincí, pokud to bylo nutno, mincovní odborníci z jiných zemí nebo zaměstnávání takoví lidé domácí, kteří už pracovali v cizích mincovnách. Podle K. Pinka zaměstnávali na př. Bojové a Norikové z počátku rovněž cizí mincíře. Podle Gaeblera byla první razidla Pannonců řezána nějakým Řekem z Olynthu, čímž se vysvětluje, že starší typy mincí jsou bližší originálům než pozdější.³⁹⁾ Není důvodu předpokládat, že se ražba mincí u Dáků vyvíjela jiným způsobem, zvláště také proto, že se u mincovních typů zjištěných C. Moisilem a K. Pinkem jeví stejný odklon pozdějších typů od originálu.⁴⁰⁾ To je ostatně u barbarských mincí známý zjev.⁴¹⁾

Je zbytečné probírat zde podrobně každý jednotlivý typ mincí, protože to bylo už provedeno K. Pinkem.⁴²⁾ Vyobrazení na tabulkách I—V (č. 1—49) znázorňují vývoj dáko-gétských mincí a jejich odlišností od jiných typů barbarských mincí. Mezi dáckými mincemi se vyskytují též takové typy, jaké se jinde vůbec nenajdou, jako na př. mince s dvojhavým Diem.⁴³⁾ C. Moisil vyslovil na základě celkového obrazu tohoto typu domněnku, že byl ražen v Oltenii, a to pravděpodobně někde v okolí Rîmnicu—Vîlcey. Zde byly mezi jiným nalezeny dvě mince (tab. V, č. 47—48), jejichž líc znázorňuje dvojhavého Dia, kdežto rub napodobuje typ mincí Filipa II. a zdá se být ražen týmž razidlem, kterým je ražen rub jiné mince tamtéž nalezené a která je úplným napodobením mince Filipa II.⁴⁴⁾ (tab. V, č. 41). Přední strana zmíněných mincí nepředstavuje, jak by se při povrchním pozorování zdálo, dvojhavého boha Jana, jehož obraz se vyskytuje na římských assech a denárech, nýbrž napodobuje mince řecké.⁴⁵⁾

Dalšímu typu mincí, který se zcela odlišuje od typů keltských, patří tři tetradrachmy, nalezené poblíž Craiovy; jejich líc má obraz krásně v klasickém stylu provedené hlavy Diovy, jako je na mincích Filipa II., rub pak obraz trůnícího Dia s orlem v ruce podle vzoru mincí Alexandra Velikého. Je zde

³⁸⁾ Tamtéž.

³⁹⁾ K. Pink, Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn, Diss. Pann., II, 15, 1939, 18—19, 121—125.

⁴⁰⁾ C. Moisil, Monetele dacilor, fig. 1—20; K. Pink na uv. m., tab. I—XXX.

⁴¹⁾ Viz De La Tour, Blanchet, Forrer atd.

⁴²⁾ K. Pink, na uv. m. str. 41 sl.; Ferenczi S., Az Erdélyi dákok pénzéről, Kolozsvár 1947, str. 4 sl.

⁴³⁾ L. Ruzicka na uv. m., str. 22—24 a K. Pink na uv. m. str. 68 se domnívají, že tento typ mincí v Rumunsku ražen nebyl.

⁴⁴⁾ C. Moisil, Monetele dacice cu tipul lui Ianus, CrNA, XVII, 1943, str. 241—244.

⁴⁵⁾ Tamtéž, str. 247—248.

i jakýsi pokus o napodobení nápisu ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ale provedení rubu je značně hrubší než líce (tab. IV, č. 39—40).⁴⁶⁾ Je zřejmé, že rytci razidla měli větší zběhlost ve zhotovování líce, který byl v našich krajinách zvláště oblíben.

Nahoře uvedené typy mincí ukazují, že se dácká ražba mincí vyvíjela nezávisle na keltské. Toto zjištění však nikterak nevyklučuje keltský vliv vůbec. Keltské nálezy jsou jak v Sedmihradsku, tak v Oltenii četné.⁴⁷⁾ Přece však se zdá, že ražba mincí a zpracování drahokamů mělo u Dáků též vlastní rysy původní, což ostatně není nic překvapujícího při staleté tradici, sahající nazpět až do doby bronzové.⁴⁸⁾ V Podunají se objevují přece také nejvíce penízové prsteny,⁴⁹⁾ které jsou jakýmsi předobrazem mincí.

Kromě typů mincí citovaných na tab. I—V, byly nalezeny v Dácii také napodobeniny mincí z Thassu, Dyrhachia, Apollonie a Makedonie, zv. Proté. Tyto napodobeniny se objevují zvláště často na jih od Dunaje, ale také v krajinách obývaných Kelty. Některé z nich se od dácko-gétských napodobenin odlišují, jiné však se jim tak podobají, že lze vyslovit domněnku, že byly aspoň zčásti raženy v Dácii. Dnešní stav bádání nedovoluje však přičísti tyto mince přímo Dákům.

Velmi sporná je otázka časového zařazení dáckých mincí. C. Moisil zastává mínění, že první skupina dáko-gétských mincí pochází ze 4. stol. př. n. l., což však lze těžko připustit, protože v Dácii se počíná ve 4. stol. př. n. l. teprve doba laténská. Vývoj výrobních sil v tomto údobí nedovoluje ještě předpokládat takovou plnost a rozmanitost zbožních statků, aby se ražba mincí pro vnitřní směnu zboží stala nezbytnou. Spíše odpovídá historickým skutečnostem datování navržené C. Daicoviciu, k němuž se přiklání také M. Macrea a B. Mitrea, že počátek domácí ražby mincí v Dácii třeba položit do 3. stol. př. n. l.⁵⁰⁾ Poněvadž třeba přijmout fakt, že v 3. stol. došlo k zobecnění techniky kovolictví i hrncířského kruhu, možno soudit, že došlo také k vzestupu výrobních prostředků, který umožnil výrobu různorodého zboží a způsobil vzrůst směny.

⁴⁶⁾ O. O. Iliescu, Un nou tip monetar dacic, CrNA, XVII, 1943, str. 170—175.

⁴⁷⁾ I. Nestor, Keltische Gräber bei Mediasch, Dacia, VII—VIII, 1937—40, str. 159—182; M. Roska, Repertorium, str. 355—356; C. S. Nicolaescu-Plopșor, Antiquités celtiques en Olténie, Répertoire, Dacia, XI—XII, 1945—47, str. 17—33.

⁴⁸⁾ I. Nestor, Sur les débuts de la metallurgie du cuivre et du bronze en Roumanie, Nouvelles études d'histoire présentées au Xe congrès des sciences historiques, Rome 1955, nákladem Akademie Rumunské lidové republiky, 1955, str. 47—63.

⁴⁹⁾ G. Téglás, Óskori nemes fémányászatunk némely adalékai, zvl. otisk Erdély múzeumi egyet., IV, 1887, str. 13—15; týž, Daciai óskori arany bányászatának forgalmi öszekötetési, Földraizi Közlemények, 1882/2, str. 72—78; K. Pink, Goldstablingen aus Dakien, S. A. Num. Ztschrft., 61, 1928, str. 1—11; B. Mitrea, Il problema delle monete anelli della Dacia, Dacia VII—VIII, 1937—40, str. 147—158.

⁵⁰⁾ C. Daicoviciu, na uv. m. str. 59 pozn. 1; M. Macrea, Monetele din cetatea dacă de la Costești (mince z C.), Anuarul Institutului de Studii clasice, II, Cluj, 1933—35, str. 162 až 163; týž, Revista Istorică Română XIV, București, 1946, str. 201—202; B. Mitrea, Penetrazione ..., str. 41.

Poněvadž dosavadní výměnný obchod — zboží za zboží — novým poměrům nepostačoval, stala se ražba mincí nutností.

Jiný výklad přinesl K. Pink, který posunuje počátek ražby mincí v Dácii za rok 168 př. n. l., přesněji okolo r. 150 př. n. l., s kterýmžto datem souhlasí i jiní badatelé. Opěrným bodem této domněnky je tedy zánik makedonských mincoven.⁵¹⁾ Avšak ani jeden historický fakt toto Pinkovo datování nepodporuje. Studium pokladů dokazuje spíše opak, neboť kdyby měly být dácké mince raženy pouze mezi lety 150—50 př. n. l., musily by se vyskytovat v pokladech tohoto údobí a také společně s dáckými stříbrnými poklady z prvního století př. n. l.⁵²⁾ (výjimka katalog č. 65). V četných nálezech mincí, které obsahují římské republikánské mince, nejsou však dácké mince zastoupeny, s výjimkou nálezů v Buzău, Lunce (Lunka) a pokladu v Poianě (Poiana), kde jsou zaznamenány v malém počtu (kat. č. 28a, 90 a 116a). Zato se však vyskytují v pokladech s mincemi Filipa II., Alexandra Velikého, Lysimacha a Seleuka (kat. č. 37, 111, 123, 175, 177, 187), jakož i s mincemi z Thassu, Makedonie Proté, Apollonie a Dyrrhachia⁵³⁾ (kat. č. 45, 55, 90, 102, 110, 126). To znamená, že v době, kdy byly v Dácii v oběhu republikánské denáry, dácké mince už zde neobíhaly. Skutečnost, že jeden poklad dáckých mincí ze severní Dacie⁵⁴⁾ obsahuje také jednu minci z Priene z druhé poloviny 3. stol. př. n. l., podává náznak nejen pro časové určení tohoto pokladu, který byl zakopán buď koncem 3. nebo na počátku 2. stol. př. n. l.,⁵⁵⁾ nýbrž také pro obecnou chronologii dáko-gétských mincí. Poněvadž tento poklad obsahuje různé, časově odlehle dáko-gétské typy mincí, jak dobře provedené, tak také zdivočelé napodobeniny, možno z toho usuzovat, že dáko-gétské mince byly v oběhu už v 3. století př. n. l.

Jednotlivé exempláře z Popești,⁵⁶⁾ nalezené ve vrstvách pocházejících z 2.—1. stol. př. n. l., nemohou být dokladem proti tomuto závěru. Je přirozené, že ojedinělé exempláře dáko-gétských mincí byly svými majiteli uchovávány po dlouhou dobu a teprve později byly ztraceny. Ražba těchto mincí ustala pravděpodobně už koncem 2. století př. n. l. nebo nejpozději počátkem 1. století př. n. l.

Okolnost, že dáko-gétské mince se nevyskytují ve vykopávkách dáckých hradisek, svědčí také pro to, že jejich ražba počátkem 1. stol. př. n. l. už ustala.⁵⁷⁾ (Proto tedy můžeme ponechat bez přihlídnutí i chronologii V. Pârvana.)⁵⁸⁾

⁵¹⁾ K. Pink, na uv. m. str. 123—125.

⁵²⁾ D. Popescu, Nouveaux trésors géto-daces, Dacia, XI—XII, 1945—47, str. 68.

⁵³⁾ Viz katalog č. 172.

⁵⁴⁾ D. Popescu, Le trésor de monnaies daces de Tulgheș, Dacia IX—XI, 1941—44, str. 291.

⁵⁵⁾ M. Macrea, Revista Istorică Română XVI, 1946, str. 201—202.

⁵⁶⁾ R. Vulpe na uv. m. str. 258.

⁵⁷⁾ M. Macrea, Monetele din cetatea dacă dela Costești, str. 162.

⁵⁸⁾ V. Pârvan na uv. m. str. 598—606, 793—797.

Pokus stanovit chronologii jednotlivých typů dáko-gétských mincí naráží zatím na velké obtíže, protože největší část pokladů neobsahuje žádné jiné časově přesně určitelné mince; jednotlivé mince se vyskytují jen tu a tam spolu s archeologickým materiálem. Jako jediná možnost pro stanovení chronologie zbývají tedy metody typologická a metrologická, použitá R. Forrerem.⁵⁹⁾ Za nynějšího stavu bádání možno však dosáhnout na základě těchto kritérií pouze přibližných výsledků.

Z dosavadních bádání vyplývá, že určité typy obíhaly pouze v jednotlivých krajinách země, poněvadž jejich znaky se různí od kraje ke kraji a jen zřídka se opakují, což je důkazem, že v Dácii existovalo několik mincoven, které razily mince pro určité vymezené území.⁶⁰⁾ Váha dáko-gétských mincí byla také stanovena podle určitých pravidel, která byla pravděpodobně převzata zároveň s celým mincovním systémem od Řeků. Jen tak možno vysvětlit, že domácí mince mohly být v oběhu zároveň s mincemi přicházejícími ze světa hellenistického, zejména v 2. století př. n. l., kdy mince z Thassu, Makedonie Proté, Dyrrhachia a Apollonie pronikaly stále ve větším počtu na sever.

Podle váhy možno rozdělit mince ražené na území Dacie v tyto skupiny:

1. hemidrachmy, jejichž váha kolísá mezi 2,40—2,88 g.⁶¹⁾
2. drachmy o váze mezi 2,88—3,65 g.⁶²⁾
3. didrachmy o váze 3,65—10 g (tyto se vyskytují zvlášť často v Multánsku, kde jejich váha je přibližně 8 g).⁶³⁾
4. tetradrachmy, které se vyskytují jednak podle metrologického systému Filipa II. (o váze kolísající mezi 10—14,45 g), jednak podle metrologického systému Alexandra Velikého (o váze 13—17 g).⁶⁴⁾

Z přiloženého soupisu vysvítá, že je v přítomné době známo 226 nálezů gétských mincí: 86 pokladů (katalog č. 1, 2, 4, 5, 11, 19, 24, 26, 27, 28, 28a, 35, 35b, 37, 45 až 47, 49, 52, 52a, 54, 55, 59, 61a, 65, 69, 70, 72, 77, 82, 82a, 86, 89, 90, 91, 93, 94, 102, 105, 106, 110, 111, 114, 116a, 117, 119—119b, 120, 121, 123 až 126, 128, 138, 141, 142, 144, 147, 152, 155?, 157, 160, 164, 165, 169, 170—175, 177, 186, 186a, 187a—b, 190, 194, 197, 199, 203) a 140 nálezů jednotlivých mincí (katalog č. 3, 6—10, 12—18, 20—23, 25, 26a, 29—34, 36, 38—44, 48, 50, 51, 53, 56—58, 60, 61, 62—64, 66, 67, 68, 71, 73—76, 78—81, 83—85, 87, 88, 92, 95—101, 103, 104, 107—109, 112, 113, 115, 116, 118, 122, 127, 129, 130—137, 139, 140, 143, 145, 146, 148, 151, 153, 154, 156, 158, 159,

⁵⁹⁾ R. Forrer, Keltische Numismatik der Rhein- und Donauländer, Strassburg, 1908, str. 24—26.

⁶⁰⁾ C. Moisil, Problema monetelor dace, str. 22—23; O. Floca, Monnaies daciques du type Hunedoara, Dacia, XI—XII, 1945—47, str. 72—98; V. Canarache na uv. m.

⁶¹⁾ C. Săcășanu, Monete dace divizionare, CrNA, XVII, 1943, str. 166.

⁶²⁾ O. O. Iliescu, Sisteme naționale în economia monetară a dacilor, BSNR, XXXVIII až XLI, 1944—47, str. 29—33.

⁶³⁾ Tamtéž; C. Moisil, Problema monetelor dace, str. 24.

⁶⁴⁾ Tamtéž.

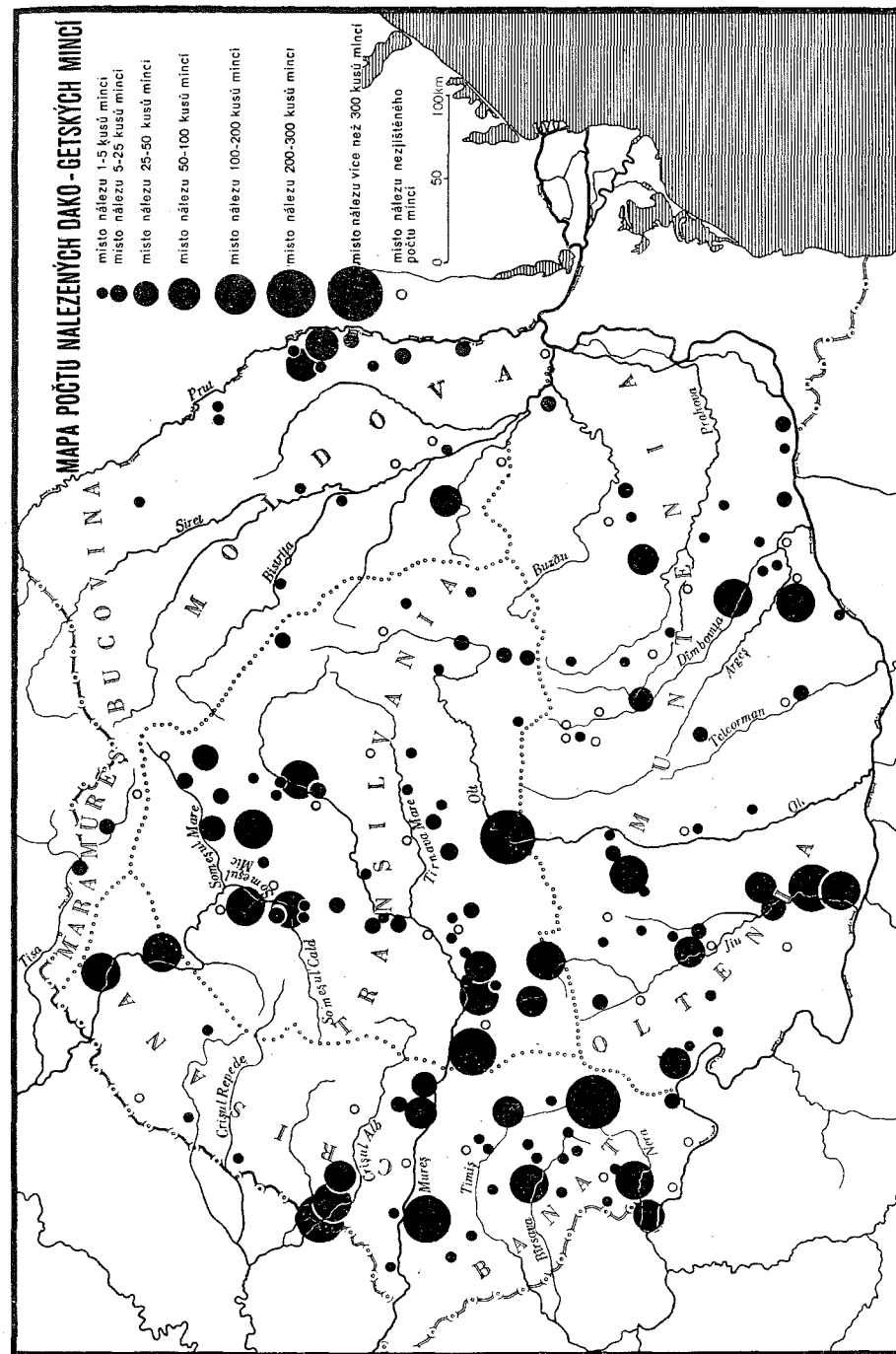
161—163, 166—168, 173a, 176, 178—185, 187—189, 191—193, 195, 196, 200 až 202). Tyto nálezy dávají dohromady asi 7000 mincí (6837 kusů v pokladech a 224 v jednotlivých nálezech).

Poklady můžeme rozdělit do tří různých kategorií: 1. poklady, u nichž je znám úplný počet mincí, 2. poklady, u nichž počet mincí je znám pouze částečně a 3. poklady, které se uvádějí bez počtu mincí. Mezi dvěma prvními kategoriemi se dá stanovit přesný rozdíl jen při podrobném přezkoumání náleзовých údajů.

Do první kategorie patří podle mého mínění 13 pokladů. Obsahují 2456 dáko-gétských mincí (katalog č. 2, 27, 55, 59, 93, 117, 138, 144, 165, 171, 194, 197, 203). Druhá skupina zabírá 61 pokladů, které obsahují 4379 mincí (katalog č. 1, 11, 19, 24, 26, 28, 28a, 35—35b, 37, 45, 46, 49, 52a, 54, 65, 69, 77, 82, 82a, 86, 89, 90, 91, 94, 102, 105, 106, 110, 111, 114, 119—119b, 121, 123, 124, 125, 128, 141, 142, 147, 152, 155?, 157, 160, 164, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 177, 186, 187a—187b, 198, 199). Do poslední kategorie konečně patří 12 nálezů, které jsou uváděny jako poklady bez dalších údajů (katalog č. 4, 5, 47, 52, 61a, 70, 72, 116a, 120, 126, 186a, 190).

Poněvadž karpatská pánev vykazuje během staletí vedle četných podobností s oblastí mimokarpatskou také četné zvláštnosti, není nezajímavé srovnat poměr příslušných nálezů: oblast uvnitř Karpat obsahuje 45 nálezů (katalog č. 2, 5, 26, 27, 35—37, 54, 55, 68, 70, 89, 90, 91, 93, 102, 106, 110, 111, 119, 120, 121, 123, 125, 126, 128, 141, 144, 147, 152, 157, 160, 164, 165, 169, 170—174, 190, 196, 199). Obsahují 3561 mincí, k nimž se připojuje ještě neznámý počet mincí pocházejících ze smíšených pokladů (katalog č. 45, 121, 123, 177). Počet jednotlivých nálezů uvnitř Karpat je 72 s celkovým počtem 145 mincí (kat. č. 3, 3a, 4, 7—8a, 10, 12, 17, 18, 20—23, 25, 26a, 30—33, 38, 39, 41, 43, 48, 50, 57, 60, 62, 66, 71, 76, 81, 84, 85, 88, 92, 95, 96, 98, 99, 101, 102—104, 108, 109, 127, 129, 130, 136, 137, 139, 140, 143, 145, 146, 148, 150, 151, 158, 159, 161, 163, 167, 178, 181, 183—185, 187, 188, 190). V oblasti mimokarpatské byly nalezeny 34 poklady s celkem 2047 mincemi (katalog č. 1, 11, 19, 24, 28, 28a, 45—47, 49, 52, 59, 61a, 65, 69, 72, 77, 82, 82a, 86, 94, 105, 114, 117, 124, 138, 142, 175—177, 186, 186a, 197, 198, 203) a 59 jednotlivých nálezů s celkem 111 mincemi (katalog č. 6, 9, 13—16, 29, 34, 40, 42, 44, 51, 53, 56, 58, 61, 63, 64, 67, 73—75, 78—80, 83, 87, 97, 100, 107, 112, 113, 115, 116, 118, 122, 131—135, 149, 151, 153—156, 162, 166, 168, 176, 179, 180, 182, 189, 195, 200—202).

Většina nalezišť dáckých mincí leží, jak je také patrné z nálezové mapy, podél říčních údolí. Toto pozorování je ve shodě s obecně známou skutečností, že lidská sídliště dávají přednost blízkosti říčních toků, které jsou výhodné nejen pro výrobu zboží, ale také pro jeho výměnu. Hustota nálezů mincí, zjištěných podél řeky, znázorňuje až do jisté míry také stav hospodářského vývoje příslušné krajiny.

Obr. 1.

Podél Dunaje je uváděno pouze 12 nálezů mincí: 6 pokladů (katalog č. 90, 106, 175, 94, 177, 72) a 6 jednotlivých nálezů (katalog č. 96, 17, 112, 78, 73, 124) o celkovém počtu 105 mincí (u tří z těchto pokladů je počet mincí uveden jen neúplně, u dvou z jednotlivých nálezů chybí udání počtu úplně). V dunajské pánvi bylo nalezeno nejvíc nálezů s rozličnými druhy mincí: tři z nich obsahují vedle mincí dáko-gétských také cizí mince (katalog č. 90, 175, 177).

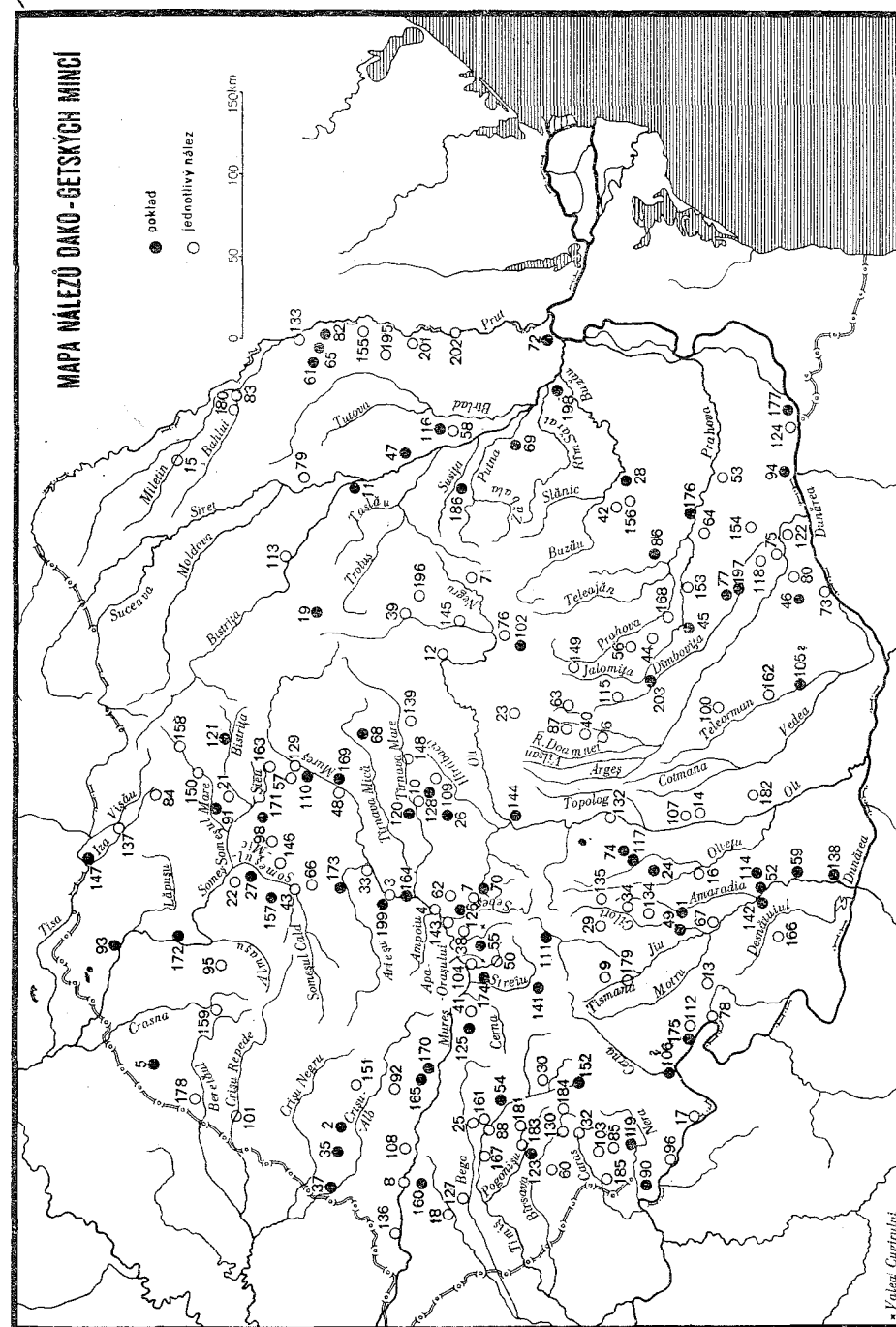
Podél Bégy byl odkryt pouze jeden poklad s 276 mincemi (katalog č. 160) a tři mince ve dvou jednotlivých nálezech (katalog č. 127, 18). V pánvi temešské (Timiș) byly nalezeny čtyři poklady s celkovým počtem 717 mincí (katalog č. 152, 123, 54, 89) a k tomu ještě 8 mincí, které pocházejí z osmi jednotlivých nálezů (katalog č. 184, 181, 183, 30, 88, 161, 167, 25). Mezi Karašem (Caraș) a Biršavou (Bîrsava) jsou uváděny čtyři jednotlivé nálezy, které obsahují 10 mincí (katalog č. 32, 130, 60, 31); mezi Černou (Nera) a Karašem tři poklady (katalog č. 119, 119a, 119b) — všechny z téhož sídliště — v celkovém počtu 152 mincí a 3 jednotlivé nálezy po jedné minci (katalog č. 85, 185, 103).

Mezi řekami Motru, Desnáťoui a Dunajem byly nalezeny dvě mince na dvou rozličných místech (katalog č. 13, 166). Z pokladu nalezeného mezi řekami Desnáťoui a Žilem (Jiu) je známo pouze 7 mincí (katalog č. 142). Mezi Motru a Tismanou je zmíněn jednotlivý nález bez bližších údajů (katalog č. 179), mezi Tismanou a Žilem 6 mincí (katalog č. 9), severně od Žila, mezi Žilem a Streiem, je uváděn jeden ztracený poklad (katalog č. 111). Větší počet mincí byl nalezen mezi Gilortem, Žilem a Oltem v šesti pokladech se 716 mincemi a sedm jednotlivých nálezů s 8 mincemi (katalog č. 114, 1, 52, 49, 59, 138, 51, 135, 34, 16, 134, 67, 29). Mezi Oltecem (Oltet), Černou a Oltem byly nalezeny dva poklady s celkovým počtem 243 mincí a dvě jednotlivé mince (katalog č. 24, 117, 132, 74); další tři jednotlivé nálezy pocházejí z levého břehu dolního toku Oltu (katalog č. 182, 14, 107).

Mezi Teleormanem a Ardžešem (Argeș) jsou zmíněny dva poklady s 312 mincemi a čtyři jednotlivé nálezy bez udání počtu mincí (katalog č. 105, 46, 100, 162, 80, 122), mezi Ardžešem a Dîmbovicí (Dîmbovița) pouze šest pokladů s 5 mincemi (katalog č. 87, 40, 6, 118, 75, 97). Mezi Dîmbovicí, Jalomicí (Ialomița) a Prahovou byly nalezeny čtyři poklady (katalog č. 77, 197, 203, 45): jeden s mincemi z Thassu a Makedonie Proté smíšený, z jednoho je zachováno pouze 59 mincí, ostatní dva obsahují 328 mincí. K těmto pokladům se druzí ještě deset jednotlivých nálezů, u nichž nám zpravidla chybějí bližší údaje (katalog č. 63, 115, 153, 64, 53, 154, 168, 44, 56, 149).

Mezi řekami Prahovou a Buzău byly nalezeny dva poklady s 67 mincemi a jeden smíšený nález, který obsahuje jednu dáckou minci (katalog č. 86, 28, 28a, 176); z téhož území jsou uváděny dva jednotlivé nálezy, ale jen u jednoho je udána jedna mince (katalog č. 156, 42). Mezi řekami Buzău a Rîmnicul-Sărat byl odkryt jeden poklad s 15 mincemi (katalog č. 198).

Podél Prutu, posledního většího přítoku Dunaje, byly nalezeny na třech

Obr. 2.

místech čtyři poklady s celkovým počtem 146 mincí (katalog č. 82, 82a, 65, 61); tamtéž bylo odkryto pět jednotlivých nálezů s 27 mincemi, mezi nimiž jsou také originální ražby Filipa II. a Alexandra Velikého (katalog č. 202, 201, 195, 155, 133); další dva jednotlivé nálezy byly učiněny na řece Bachlui (katalog č. 83, 180) a jediná jednotlivá mince byla nalezena severovýchodně od řeky Miletinu, který představuje nejsevernější bod nálezů dáckých mincí (katalog č. 15).

Mezi přítoky Seretu po pravé straně je uváděno pět pokladů, z nichž se zachovaly pouze 84 mince (katalog č. 19, 11, 186, 186a, 69); k tomu přistupují ještě čtyři mince ze dvou ojedinelých nálezů (katalog č. 113, 131). V pánvi Seretu je zmíněn jediný poklad (katalog č. 47) s údajem, že na tomto nalezišti byly nalezeny dva hrnce s dáckými mincemi. K tomu se připojují ještě tři jednotlivé nálezy (katalog č. 58, 116, 79).

V karpatské pánvi jižně od Rîul-Negru se uvádí jeden nález mincí (katalog č. 71), mezi Rîul-Negru a Oltem dvě mince (katalog č. 196, 39); jižně od Oltu dva poklady s celkovým počtem 409 mincí (katalog č. 144, 102) a čtyři jednotlivé nálezy, které obsahují 16 dáckých mincí (katalog č. 102a, 102b, 23, 76); na sever od Oltu další dva jednotlivé nálezy o osmi mincích (katalog č. 12, 145).

Mezi Oltem a Trnavou (Tîrnava-Mare) je zmínka o jediné minci (katalog č. 139), mezi Hîrtibaciu, Cibinem, Sebešem a Maruší (Mureş) čtyři poklady, z nichž je zachováno pouze 37 mincí (katalog č. 128, 26, 70, 126); k tomu přistupuje ještě pět jednotlivých nálezů o 15 mincích, které byly odkryty na jižním břehu Trnavy (katalog č. 109, 10, 62, 7, 148).

Mezi Trnavou a Trnávkou (Tîrnava-Mică) jsou uváděny další dva poklady bez udání počtu a kovu (katalog č. 120, 68). Povodí nejvýznamnější sedmihradské řeky Maruše vykazuje největší počet nálezů mincí; pět na severním břehu odkrytých pokladů obsahuje 298 mincí (katalog č. 110, 169, 199, 164, 170); k tomu přistupuje ještě 16 kusů z deseti jednotlivých nálezů (katalog č. 129, 48, 33, 3, 3a, 4, 108, 8, 8a, 136).

Mezi Maruší a Černou (Cerna) je zmínka o pokladu s 300 mincemi a jednom nálezů bez udání počtu mincí (katalog č. 125, 41), mezi Černou a Stryjem (Strei) další poklad se 100 mincemi (katalog č. 141), mezi Stryjem a Valea Cugirului třetí poklad s 51 mincí (katalog č. 174); k tomu přistupují ještě čtyři mince ze dvou ojedinelých nálezů (katalog č. 104). Mezi Valea Cugirului a Apa Oraşului byl nalezen poklad pozůstávající z 200 mincí (katalog č. 50). Nálezy dvou jednotlivých mincí se uvádějí na území mezi Apa Oraşului a Sebešem, dalších 9 v bývalém okrese Hunedoara (katalog č. 38, 143, 81).

Na severním břehu Ardžeše (Argeş) byl nalezen poklad, z něhož se zachovalo jenom 15 mincí (katalog č. 173); mezi Ariešem, Maruší, Şieu, Velkým Sámosem (Someşul Mare) a Malým Sámosem (Someşul Mic) druhý, ze

160 mincí pozůstávající poklad (katalog č. 171); tamtéž se uvádějí také jednotlivé nálezy počtem 5, z nichž však jsou zachovány pouze 4 mince (katalog č. 57, 163, 98, 146, 66).

Mezi Maruší (Mureş) a Bílým Křišem (Crişul Alb) je uváděn jeden poklad a jeden jednotlivý nález, z nichž první obsahuje 135 mincí, druhý 6 (katalog č. 165, 92). Mezi Bílým Křišem a Černým Křišem (Crişul Negru) bylo nalezeno 5 pokladů, z toho 3 na témže sídlišti. Celkový počet zachovaných mincí činí 273 kusů (katalog č. 2, 35—35b, 37). V téže oblasti je uváděn ještě jeden nález mincí bez udání počtu kusů (katalog č. 151).

Na Bystrém Křiši (Crişul Repede) byla nalezena pouze jediná mince (katalog č. 101), jiná byla nalezena v dřívějším okrese Bihor (katalog č. 20).

Mezi Krásnou (Crasna) a Beretău byl nalezen poklad, jehož počet mincí je neznámý, a jedna ojedinelá mince (katalog č. 5, 178); jihozápadně od Krásné a mezi Krásnou a Almášem (Almaş) bylo nalezeno po jedné minci (katalog č. 159, 95).

Mezi Almášem, Malým a Velkým Sámosem jsou uváděny nálezy dvou pokladů se 135 mincemi a jeden jednotlivý nález bez udání počtu mincí (katalog č. 157, 27, 22); na Malém Sámose se uvádí nález ojedinelé mince (katalog č. 43). Ze dvou pokladů, které byly nalezeny mezi Bystricí (Bistriţa) a Velkým Sámosem, je zachováno pouze 58 mincí (katalog č. 121, 91); 8 mincí pochází z jiného nálezů a jedna z bývalého okresu Năsăud (katalog č. 21, 98).

Na severním břehu Velkého Sámose jsou zaznamenány dva jednotlivé nálezy o dvou mincích (katalog č. 158, 150). Mezi Lapušem (Lăpuş) a Sámosem byl nalezen poklad se 104 mincemi (katalog č. 172), severně od Sámose další poklad se 107 mincemi a dva ojedinelé nálezy, z nichž je však známa pouze jedna mince (katalog č. 93, 36, 140).

Jižně od Izy je uváděn nález pokladu bez podrobnějších údajů (katalog č. 84), mezi Izou a Vrşavou (Vişău) poklad, z něhož se zachovalo jenom 24 mincí, tamtéž také nález ojedinelé mince (katalog č. 147, 13).

Vedle dosud vypočtených nálezů mincí se uvádějí v různých pramenech ještě nálezy, jež nelze blíže lokalizovat, poněvadž není uvedeno naleziště, nýbrž jen všeobecně země, na př. Rumunsko před 1918, nebo v nejlepším případě kraj, na př. Malé Valašsko (Oltenia), Sedmihrady atd. (katalog č. 187—194).

Jak vyplývá z výše uvedeného rozdělení mincovních nálezů, byla výměna zboží prováděna za pomoci mincí v Karpatské pánvi mnohem čileji než mimo oblast Karpat, což je důkazem, že zde bylo obyvatelstvo mnohem hustěji usídleno a hospodářské poměry mnohem vyvinutější. To však neznamená, že by hospodářský vývoj v celém území byl naprosto jednotný. Rozdělení počtu mincí v nálezech, učiněných v různých krajinách uvnitř a vně Karpat, ukazuje na značné rozdíly, jak je patrné z mapy nálezů. Rozdíly vystupují ještě zřetelněji z následující tabulky, která označuje průměrná čísla čtverečných kilometrů různých krajin, na něž připadá jedna mince.

Tabulka 1.

Jméno krajiny	Plocha v km	Celkový počet mincí	1 mince na x km	Číslo katalogu
Banáť	18.715	1669	11	18, 30, 32, 54, 85, 88–90, 106, 119, 123, 127, 130, 152, 160, 161, 167, 181, 183–185, 187
Sedmhradsko (Transilvania)	56.038	2012	28	3, 7, 10, 12, 20, 21, 23, 26, 27, 33, 38, 43, 50, 55, 57, 60, 62, 66, 71, 76, 81, 91, 95, 98, 99, 102, 104, 109–111, 121, 125, 128, 129, 139, 141, 143 až 145, 148, 150, 157, 163, 164, 169, 171, 173, 174, 196, 199
Krišsko (Crişana)	23.148	906	25	2, 8, 35, 37, 92, 93, 101, 136, 159, 165, 170, 172, 178
Malé Valašsko (Oltenia)	24.078	1048	23	1, 9, 13, 16, 24, 29, 34, 49, 51, 52, 59, 74, 78, 112, 114, 117, 132, 134, 138, 142, 175
Velké Valašsko (Muntenia)	53.005	1503	50	14, 28, 40, 45, 46, 53, 56, 64, 73, 75, 86, 94, 97, 100, 105, 118, 124, 131, 149, 154, 156, 168, 177, 182, 197, 198, 203
Marmaroš (Maramureş)	3.381	26	130	84, 147, 188
Moldavsko (Moldova)	38.057	262	145	11, 15, 19, 58, 61, 65, 69, 79, 82, 83, 113, 133, 155, 180, 186, 195, 200, 201, 202

Rozdíly mezi jednotlivými krajinami ukazují na různý jejich historický vývoj. Stejná rozdílnost platí také v celku pro rozdělení mincí přicházejících z jihu. Je pozoruhodné, že většina zboží přicházejícího z hellenistického světa se vyskytuje mimo oblast Karpat a že množství v posledních letech zde nalezených mincí je mnohem větší než v Karpatské pánvi. Je třeba zdůraznit, že většina pokladů obsahuje téměř výlučně dácké mince.

Uvedená čísla podávají jen velmi nedokonalý obraz o celkovém počtu domácích mincí dosud objevených na území Dácie a ještě mnohem nedokonalější obraz o počtu těchto mincí. Poměrně značný počet dácko-gétských mincí je nepopiratelným důkazem hlubokých hospodářských a sociálních změn, jimiž prošli Dákové a Gétové během období 3. až 1. století př. n. l. Zůstává však

otázkou, proč Dáko-Gétové zastavili ražení vlastních mincí právě v okamžiku, kdy počali hrát významnou politickou úlohu.

Dácké napodobeniny mincí Filipa II. a jeho nástupců zmizely časem z oběhu, přece však byly tu a tam také dále raženy mince, na př. krásně provedené Kosónovy mince ze zlata okolo poloviny 1. století př. n. l. Tomuto typu mincí byla věnována badateli zvláštní pozornost, ale problém jejich příslušnosti, jakož i jejich funkce je dosud nerozřešen.⁶⁵⁾ Vedle Kosónových mincí, ražených místní vrchností za určitým cílem, byly v Dácii nalezeny také napodobeniny římských denárů. Jejich počet je malý, ale přitom jsou zde zastoupeny různé typy, mezi nimiž se zvláštní oblibě těší bigati (dvojspreží) a quadrigati (čtyřspreží),⁶⁶⁾ jakož i dioskurové. Tři razidla nalezená na území Dácie⁶⁷⁾ svědčí o tom, že zde bylo centrum pro ražbu těchto mincí, což je ostatně pochopitelné, poněvadž surovina zde byla v hojnosti a zisk z ražení musil být velmi značný. Je sdostatek známo, že v okrajových územích sousedících s římskou říší bylo používání mincí v obchodním styku zvláště výhodné, poněvadž hodnota vyměňovaného zboží převažovala mnohonásobně cenu mincí.

Z dosavadních výkladů je patrné, že napodobeniny mincí Filipa II. a Alexandra Velikého ražené Dáky a Géty zaujímají celý prostor dnešní Rumunské lidové republiky. Byla nadhozena otázka, zda lze tyto napodobeniny pokládat za správné mince nebo pouze za předstupeň ražby mincí a zda nepředstavují — jak dovozuje C. Daicoviciu — „spíše kovové zboží než vyslovenou minci“.⁶⁸⁾ Hlavním důvodem, pro který se upírá dácko-gétským napodobeninám charakter mince, je, že zde postrádáme státní instituci, která by zaručovala váhu a kvalitu zmincovaného kovu. V Reglingových člancích (v Ebertově Reallexikon der Vorgeschichte a P. W. R. E.) stejně jako v příručkách patří k definici mince pojem státní záruky. Přece však nejsou mincovní napodobeniny Keltů, Germánů a Iberů považovány za předstupně mincovní ražby, ale jsou kladeny na též stupeň s mincemi makedonskými. Na druhé straně obsahují všechna pojednání o ražbě mincí „barbarských“ národů Evropy už ve svém titulu pojem mince.

Ražba vlastních mincí některým obyvatelstvem není vázána bezprostředně na existenci státu. Kmenový kníže nebo podobná autorita mohla beze všeho ručiti za ražené mince. Mince ražené Dáky a Géty vyhovují podmínkám kladeným na mince ražené státní vrchností (samozřejmě s výjimkou mincí, které mají všeobecnou platnost výměnnou). Dalším sporným bodem je otázka min-

⁶⁵⁾ M. Bahrfield, Über die Goldmünze des Dakerkönigs KOΣΩΝ, Berlin 1911, nakladatelství Berliner Münzblätter; Ö. Gohl, Koson (Kotison) Dák király aranypénzei, NK, XI, 1912, str. 63–67.

⁶⁶⁾ Ö. Gohl, A budapesti eraviszkus éremlelet, NK, I, 1902, str. 33–34, str. 42.

⁶⁷⁾ C. Daicoviciu, Problema continuității în Dacia, str. 216, pozn. 1.

⁶⁸⁾ C. Daicoviciu, Dacia în Munții Orăștiei și începuturile statului sclavagist dac, Studii și Cercetări Științifice, Cluj, I, 1950, str. 117, 126.

covního obrazu, který musil vyplňovat zpravidla celou plochu mince, tak, aby žádná částka kovu nemohla být bez poškození ražby zcizena.⁶⁹⁾ Většina dácko-gétských mincí odpovídá tomuto požadavku. Jsou však také takové, u nichž zaujímá obraz pouze střed mince, takže na kraji zůstávají 2–3 mm volné, které mohly být bez zvláštních obtíží zcizeny. Počet takových exemplářů je však malý a jsou to z největší části pozdní zbarbarštělé kusy, pravděpodobně napodobeniny z doby, kdy ražba mincí zhrubla a zrno se stalo méně dobrým. Tento typ se vyskytuje pouze ve vnitru Sedmihrad, zatím co v jiných krajinách i silně zbarbarisované obrazy pokrývají celou plochu mince. Takové zcela zdvičené mince, vyskytující se jen na omezeném území, nemohou proto být rozhodující pro posuzování dácko-gétských ražeb.

Skutečnost, že na úzce ohraničené oblasti, jako na př. je Potok (Potoc), Voloșcani, Chereleș, byly nalezeny 2–3 poklady s dácko-gétskými mincemi (katalog č. 119b, 186a, 35b) ukazuje na to, že četné privátní osoby měly možnost proměnit část svých výrobků za mince a uložit je stranou, což bylo ovšem další pohnutkou, aby vyráběly ještě více pro směnu zboží. Vzrůstající směna zboží se stupňovala stále víc a dosáhla plného rozkvětu v příštím století, v době, kdy Dákové a Gétové dosáhli také vrcholu politické moci.⁷⁰⁾

Bádání o hospodářských a sociálních poměrech dácko-gétské společnosti v 3. a 2. století př. n. l. se samozřejmě musí opírat o numismatický a archeologický materiál, který v posledních letech se rychle rozmnožuje. V rámci tohoto článku není ovšem možno tento bohatý materiál podrobně probírat. Omezujeme se proto na to, poukázat na výsledky, dosažené v posledních letech našimi archeology.⁷¹⁾

Četné mince z Thassu, Apollonie a Dyrrhachia, které byly, jak vyplývá z nálezů, v oběhu současně s mincemi dáckými a gétskými,⁷²⁾ stejně jako zboží, pocházející z řeckého jihu, podporují mínění, že druhé století př. n. l. bylo obzvláště kvetoucí periodou v hospodářském vývoji Dácie, rozkvětem, který položil podmínky pro vytvoření dáckého státu (zvláštního rázu) v 1. století př. n. l.⁷³⁾ Poněvadž pro první polovinu dácké periody máme k dispozici jen málo soudobých pramenů, stupňuje se tím význam nálezů mincí, které podstatně přispívají k osvětlení společenských poměrů dáckých a gétských kmenů.

⁶⁹⁾ A. N. Zograf, na uv. m. str. 23.

⁷⁰⁾ C. Daicoviciu, Cetatea dacică de la Pietra Roșie. Monografie arheologică, București, 1954, str. 122–136.

⁷¹⁾ Viz poznámky 19 a 23.

⁷²⁾ B. Mitrea, Circulație ..., str. 64–79; I. Winkler, Contribuții numismatice la istoria Daciei, Studii și cercetări științifice, ser. III, VI, 1–2, Cluj, 1955, str. 37–43, 99–121.

⁷³⁾ C. Daicoviciu, Le problème de l'état et de la culture des Daces à la lumière de nouvelles recherches, Nouvelles études d'histoire présentées au Xe congrès des sciences historiques, Rome 1955, vydala Akademie Rumunské lidové republiky 1955, kde je uvedena nejdůležitější literatura.

- AÉ — Archeologiai Értesítő, Budapest, 1869–1955.
 Ar. Mon. — S. Márki, Ar. Mön., S. Márki, Aradvármegye monográfiája, I, Arad, 1893.
 ARPRBȘt — Academia Republicii Populare Române, Buletin științific, C. Științe istorice, filologice și economico-juridice, Știința limbii, literatură și artă. București, 1947–55.
 A. S. Dos. MIP — Arhivele statului, București, Dosarele Ministerului Instrucțiunii Publice și Ministerului de Interne.
 AVSL — Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt, 1843–1915.
 BCMI — Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, București, 1908–1945.
 BSGR — Buletinul Societății Geografice Române, București.
 BSNR — Buletinul Societății Numismatice Române, București, 1904–47.
 Berkeszi I., Délm — Dr. Berkeszi I., Délmagyarország éremleletei, Temesvár, 1907; viz také TRÉT.
 Chest. Densușianu — Răspunsurile învățătorilor la chestionarul lui Nicolae Densușianu, 1893, rukopis Akademie RLR.
 Chest, Odobescu — Răspunsurile învățătorilor la chestionarul lui Odobescu, 1871 až 1873, rukopis Akademie RLR.
 CrNA — Cronica Numismatică și Arheologică, București, I–IX, 1920–1945.
 Dacia — Dacia, Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, I–XII, București, 1924–1947.
 Dess — Dessewffy M., Barbár pénzei, I–IV, Budapest, 1910, Příloha NK.
 Erd. Múz. — Erdélyi Múzeum, Kolozsvár, 1859–1945.
 Fiala, E., W-G — Collection Ernst Prinz Windisch-Grätz, Die Prägungen der Barbaren, Prag, 1900.
 Mit. Z. K. — Mitteilungen der k. k. Central Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, I–XIII, 1856–1873.
 Marțian, I., Rep — I. Marțian, Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița, 1920.
 Milleker, Délm — Milleker, B., Délmagyarország régiségleletei, I, Temesvár, 1897, II, 1899, III, 1906.
 Mitrea, B., Penetr — B. Mitrea, Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista, Ephemeris Dacoromana, Annuario della scuola romana di Roma, X, Roma, 1945.
 Moisil, C. Balcania — C. Moisil, Les tetradrachmes de Thasos et de Macedoine I-ère et leur circulation en Dacie, Balcania, VII, 1, București 1944.
 MOTUM — A magyar orvosok és természetvizsgálók munkái, Budapest.
 NK — Numizmatikai Közlöny, Budapest, 1902–55.
 OBLK — Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Wien.
 Orbán, B., Székely — Orbán, B., A Székelyföld leírása, I–IV, Budapest, 1869–1871.
 OTTÉ — Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos-Természettudományi Szakosztályából, Kolozsvár, 1879–1948.
 Pink, K., Münzpr — K. Pink, Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn, Dissertationes Pannonicae, II, 15, Budapest, 1939.
 Programm Bistritz — Programm des evangelischen Gymnasiums, Bistritz, 1854–1900.

- Programm Mediasch— Programm des evangelischen Gymnasiums in Mediasch, 1854 až 1900.
- Programm Mühlbach— Programm des evangelischen Gymnasiums in Mühlbach, 1854 až 1900.
- Romînul — Romînul literar și politic, București, 1875—1905.
- Roska, M., Rep. — Roska, M., Thesaurus antiquitatum Transilvanicarum Tom. I, Praehistorica, Kolozsvár, 1942.
- SCIV — Studii și Cercetări de Istorie Veche, Edit. Acad. R. P. R.
- SzDÉ — Szolnok-Doboka megyei Iradalmi, Történelmi és Etnográfiai Társulat évkönyve, Dés, 1900—1902.
- Tocilescu, Dacia — G. Tocilescu, Dacia înainte de Romani, București, 1880.
- TRÉT — A Délmagyarországi Történeti és Régészeti Múzeum-társulat Értesítője, Temesvár, I—XXXIII, 1885—1917.
- UR — Ungarische Revue, Budapest, I—IX, 1881—1889.

KATALOG NÁLEZŮ DÁKO-GÉTSKÝCH MINCÍ

Vysvětlivky*)

- 1 V prvním řádku je uvedeno naleziště s bližším určením místním: okres (o.), kraj (k.).
- 2 V druhém odstavci je uveden druh nálezů (p. — poklad, j. — jednotlivý nález), počet kusů nalezených mincí (k), při čemž „x“ značí neznámý nebo jen částečně známý počet mincí; pak typ mincí, rok, kdy byl nález učiněn (nal.) a konečně místo, kde je nález uložen (ul.). Složení kovu je uvedeno pouze tam, kde nejde o mince stříbrné.
- 3 V třetím odstavci jsou uvedeny nejdůležitější bibliografické údaje.

1. *Adîncata de Jos.*, o. Amaradia, k. Craiova.
p. 27 k., typ Filip II., s dvojitou hlavou, nal. 1908.
C. Moisil, BSNR, XI, 1914, 23; K. Pink, Münzpr., 133, č. 1; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 75.
2. *Agrișul Mare* (Almășegres, Almășegregy, Ágris), o. Incu, k. Arad.
p. 132 k., typ Filip II.; nal. 1880; ul. 4 v museum v Budapešti, 3 u Dess.
Márki, Ar. Mon., I, 1820; O. Gohl, NK, VI, 1905, 1—4; C. Moisil, BSNR, XVII, 1922, 59 č. 95; K. Pink, Münzpr., 134 č. 4; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 57.
3. *Aiud* (Nagyenyed), o. Aiud, k. Cluj.
j. 1 k. „barbarská mince“.
M. Roska, Rep., 188—191, č. 25.
3a.
j. 4 k., typ Alexandr Vel.; ul.: v museum v Kluži.
O. Floca, Considerațiuni asupra unor monete barbare-dace, Deva, 1935, 5—14.
3b.
j. x k., typ Filip II.; ul.: museum Bukurešť.
4. *Alba-Iulia* (Gyulafehérvár, Karlsburg, Karlovský Bělehrad), o. Alba, k. Hunedoara.
p. x k., typ Filip II. a Scyphati; nal. 1857.

*) Část údajů pro sestavení katalogu byla vyňata z Repertoria archeologických nálezů z RLR, které je v tisku.

- E. A. Bielz, AVSL, XI, 1874, 461; C. Gooss, AVSL, XIII, 1876, 229, XIV, 1877, 82; G. Téglás, OTTÉ, XII, 1887, 64 č. 34; Tocilescu, Dacia, 867; E. Fiala, W—G, 206, č. 2884; Forrer, 149—150, obr. 285; K. Pink, Münzpr., 183 č. 127; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 59.
5. *Andrid* (Érendréd), o. Carei, k. Baia-Mare.
p. x k., nal. 1893.
Ö. Gohl, NK, II, 1903, 59, 83; XIV, 1915, 14; G. Finály, Arch. Anz., 1904, 150; K. Pink, Münzpr., 136 č. 71; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 71.
 6. *Apa Sărată*, o. Cîmpulung, k. Argeș.
j. x k.; ul.: Num. kabinet Akad. R. L. R., 398
 7. *Apoldul de Sus* (Nagyapold, Gross-Pold), o. Sebeș, k. Hunedoara.
j. 10 k., typ Filip II.
I. Marțian, Rep., 7, č. 23; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 30.
 8. *Arad*, o. Arad, k. Arad.
j. 4 k., typ Filip II., ul.: vojenské museum v Bukurešti; x k Num. kab. Akad. R. L. R., 413.
 - 8a. *Arad* (okres).
j. x k. „barbarské mince“.
G. Téglás, UR, IX, 1889, 325.
 9. *Arcani*, o. Tîrgu-Jiu, k. Craiova.
j. 5—6 k. typ Filip II.
Sdělení prof. Cărăbișe.
 10. *Atid* (Etéd), o. Sîngeorgiu de Pădure, k. Autonomă Maghiară.
j. 1 k. typ Filip II.
Mit. Z. K., 57, 1856, 19; M. Roska, Rep. 79 č. 39.
 11. *Bacău* (okres), k. Bacău.
p. x k. 4, typ Filip II.; ul. museum v Bukurešti, Dos. 1882, 73.
C. Moisil, BSNR, XV, 1920, 73 č. 2.
 12. *Baraolt* (Baróth), o. Sfintu-Gheorghe, k. Autonomă Maghiară.
j. 2 k., typ Filip II.
Ö. Gohl, NK, VII, 1908; 122; C. Moisil, BSNR, XV, 1920, 79 č. 75; K. Pink, Münzpr., 134 č. 20; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 33.
 13. *Bărboiu*, obec Grecești, o. Strehăia, k. Craiova.
j. 2 k., typ Filip II. (T. IV. Moisil).
A. Bărcăcilă, BCMI, XXX, 1937, 134, 137.
 14. *Bălțați*, o. Slatina, k. Pitești.
j. 1 k., typ Filip II. (Zdivočelý); ul.: museum v Bukurešti, Dos. 1944, č. 800.
 15. *Băluș*, obec Șipote, o. Hărlău, k. Iași.
j. 1 k. Scyphat.
V. Bude, CrNA, VI, 1925, 40 č. 1; B. Mitrea, Penetr., 35 č. 92.
Bășești viz č. 195.
 16. *Benești*, o. Oltețu, k. Craiova.
j. 1 k., typ Filip II. (T. II. Moisil); ul.: museum v Bukurešti, Dos. 1944 č. 141.
 17. *Berzasca* (Drenkova), o. Moldova Veche, k. Timișoara.
j. x k. „barbarské mince“.
Milleker, Délm. ösk. rég., 18; týž, Délm. ösk. 27, 44.
 18. *Beșenova Nouă* (Újbessenyő), o. a k. Timișoara.
j. 1 k., typ Alexandr Vel.; nal. 1887.
I. Berkeszi, Délm., 2, 10; B. Mitrea, Penetr., 48 č. 9.
 19. *Bicaz*, o. Piatra Neamț, k. Bacău.
p. x k., 10, typ Filip II.; ul.: museum Bukurešť, Dos. 1880 č. 29, f. 74.

20. *Bihor* (Bihar), (okres).
j. 1 k., typ Filip II.
AĚ, IV, 1871, 163.
21. *Bistrița* (Beszterce, Bistritz, Bystřice), o. a k. Cluj.
j. asi 8 k., typ Filip II. a Alexandr Veliký; ul.: 2 v museu ve Vídni.
Ö. Gohl, NK, VII, 1908, 121–122; Dess., 263, 433–434; C. Moisil, BSNR, XV, 1920, 79 č. 74; L. Ruzicka, CrNA, II, 1922, 56; K. Pink, Münzpr., 134, č. 25; B. Mitrea, Penetr., 31, č. 45, 50, č. 34.
22. *Bogata de Jos* (Magyarbogáta, Bogata unguirească), o. Dej, k. Cluj.
j. x k., „barbarské mince“.
Orosz, SzDÉ, I, 1900, 29; MAGW, 1909, 397; K. Pink, Münzpr. 140, č. 176.
23. *Breaza* (Breáza), o. Făgăraș, k. Stalin.
j. 1 k. Scyphat, měď; ul.: museum v Kluži, Akv. 8 – 1950.
24. *Broșteni*, obec Lăpușata, o. Horezu, k. Pitești.
p. x k., 3 v museu v Krajové a v Bukurešti, dos. V, 1945, č. 742.
Brețcu viz č. 196.
25. *Bucovăț* (Bukovár), o. a k. Timișoara.
j. x k., typ Filip II.
Dess. 304, 442; K. Pink, Münzpr., 135 č. 37; B. Mitrea, Penetr. 29, č. 19.
26. *Buia* (Bólya), o. Mediaș, k. Stalin.
p. x k., 17, typ Filip II., zjištěn C. Moisilem; nal. 1922.
C. Moisil, ARPRBŠt, II, 1950, 55.
- 26a.
j. 3 k., typ Filip II., ve sbírce R. Weisskirchera, Sibiň.
Sdělení prof. B. Mitrey.
27. *Bunești* (Széplak, Szászbuda, Bodendorf), o. Gherla, k. Cluj.
p. 112 k., typ Filip II., 1 kus v museu v Berlíně.
Mommsen, Röm. Münzwesen, 697; C. Gooss, AVSL, XIV, 1877, 77; G. Téglás, Erd. Múz., IV, 1887, 142; id. UR, IX, 1889, 325; V. Russu, BSGR, X, 1889, 363; Tocilescu, Dacia, 859; Blanchet, II, 463, č. 3; K. Pink, Münzpr., 146 č. 341.
București, viz č. 197.
28. *Buzău*, o. Buzău, k. Ploiești.
j. x k., typ Lysimachos; ul.: ve sbírce Severeanu v Bukurešti.
K. Pink, Münzpr., 135, č. 41.
- 28a.
p. 1 k., typ Filip II. a 77 římských republikánských denárů. 209–53 n. l.
C. Moisil, BSNR, XI, 1914, 25 č. 38.
29. *Buzești*, obec Drăgoiești, o. Novaci, k. Craiova.
j. 3 k., typ Filip II. (typ V. Moisil), ul.: museum Bukurešť.
Sdělení prof. M. Petrescu-Dîmbovița.
30. *Caransebeș* (Karánsebes), o. Caransebeș, k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Ö. Gohl, NK, XIII, 1914, 133; K. Pink, Münzpr., 138 č. 126.
31. *Caras-Severin* (Krassó-Szörény), okres, k. Timișoara.
j. 7 k., typ Filip II.
Dess. 299, 303, 312, 561, 812, 991, 1235; K. Pink, Münzpr., 139 č. 151; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 24.
32. *Carasova* (Krassova), o. Reșița, k. Timișoara.
j. 2 k., typ Filip II., a 1 originální mince Alexandra Vel.
Dess. 989, 1239; K. Pink, Münzpr., 139 č. 152; B. Mitrea, Penetr. 48 č. 16.

33. *Căptălan* (Maroskáptalan), o. Aiud, k. Cluj.
j. 1 k. „dácká mince“, ul.: museum v Kluži, 45.
34. *Cărbunești*, obec Tîrgu-Cărbunești, o. Gilort, k. Craiova.
j. 2 k., typ Filip II., ul.: sbírka Bălăcescu v Bukurešti.
Sdělení V. Canarachea.
35. *Chereluș* (Kerülös), o. Ineu, k. Arad.
p. x k., 76, Scyphati, ul.: museum v Budapešti; nal. 1900.
35a.
p. x k., 24, Scyphati, ul.: museum v Budapešti; nal. 1901.
35b.
p. x k., 16, Scyphati, ul.: museum v Budapešti; nal. 1910.
Ö. Gohl, NK, I., 1902, 49; týž, Mem. du Congrès Int. Num., Bruxelles, 1910, 151; týž, NK, XV, 1916, 104; Blanchet, 465 č. 2; Forrer, 359; K. Pink, Münzpr., 138 č. 132; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 65.
36. *Chioar* (Kövárvidék), Baia Mare.
j. x k.
AĚ, X, 1876, 296.
37. *Chișineu Criș* (Kisjenő), o. Criș, k. Arad.
p. 263 k., z toho 24 typ Filip II., ostatní originály Alexandra Vel., Lysimacha a Seleuka; nal. 1835; ul.: museum ve Vídni a v Paříži, 9772, 9774, W-G.
C. Gooss, AVSL, XIV, 1877, 69, 77; G. Téglás, Erd. Múz., IV, 1877, 142; týž, UR, IX, 1889, 325; E. Fiala, W-G, 203–4 č. 2853–55; Ö. Gohl, AĚ, XXI, 1901, 418; Forrer, 166–68; Dess., 308 (?); L. Ruzicka, CrNA, II, 1922, 56; K. Pink, Münzpr., 138 č. 135; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 66.
38. *Cioara* (Alsócsóra, Krähendorf), o. Orăștie, k. Hunedoara.
j. 1 k. „barbarská mince“, ul.: museum v Kluži.
M. Roska, Rep., 17 č. 41.
39. *Ciucșingeorgiu* (Csikszentgyörgy), o. Ciuc, k. Autonomă Maghiară.
j. 1 k. „barbarská mince“.
B. Orbán, Székely, II, 39; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 36.
40. *Cîmpulung*, o. Muscel, k. Pitești.
j. x k., 2 typ Filip II.
C. Rădulescu-Codin, Cîmpulungul Muscel istoric și legendar, 1925, 33; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 79.
41. *Cîrjiți* (Kersec), o. Ilia, k. Hunedoara.
j. x k. typ Alexandr Vel. a Thassos.
G. Téglás, Hunyadm. Tört. Rég. Társ. Évk., V, 1889, 55.
42. *Cîrlomănești*, obec Gura Nișcov, o. Buzău, k. Ploiești.
j. x k. „dácké mince“, ul.: sbírka Oprișa Jorca v Buzău.
Sdělení D. V. Rosettiho.
43. *Cluj* (Kolozsvár, Klausenburg, Kluž), k. Cluj.
j. 1 k., typ Alexandr Vel.; ul.: museum v Budapešti.
K. Pink, Münzpr., 139 č. 142.
44. *Coadă Isvorului*, obec Mănești, k. Ploiești.
j. x k. „dácké mince“.
P. Polonic, Rkp. ARPR, č. 22/940, I., 7, 4, fol. 33.
45. *Cojasca*, o. a. Ploiești.
p. 120–150 k., typ Filip II., Thassos a Macedonia Proté; nal. 1936, část v num. kab. Akademie R. L. R.
C. Moisil, Balcania, VII, 1, 1944, 16.

46. *Comana*, o. Vidra, k. București.
p. 300 k., typ Filip II.; ul.: část v num. kab. Akademie R. L. R.
C. Moisil, BSNR, XIII, 1916, 42 č. 59; K. Pink, Münzpr., 135 č. 43; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 84.
47. *Corbasca*, o. Adjud, k. Birlad.
p. x k., typ Filip II., s vbitou značkou; nal. 1890–93.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 22 č. 12; K. Pink, Münzpr., 135 č. 44; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 91.
Corbu Nou viz č. 198.
48. *Cornățel* (Hortobágyfalva) spojené s obcí Tirgu-Mureș, k. Aut. Maghiarā.
j. x k., „barbarské mince“; ul.: sbírka E. Orosze, 3542.
M. Roska, Rep., 109 č. 63.
49. *Cornișani*, obec Aninoasa, o. Filiașu, k. Craiova.
p. 100–150 k., typ Filip II., 13, 70–14, 66 gr; ul.: 45 v num. kab. Akademie R. L. R., 3 v museu v Bukurešti; nal. 1943.
C. Moisil, ARPRBȘt, II, 3, 1947, 9.
50. *Costești*, o. Orăștie, k. Hunedoara.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum v Kluži; nal. 1952.
Sdělení prof. I. Ferencziho.
Coșteni viz č. 179.
Covurlui viz č. 200.
51. *Craiova* (okolí), k. Craiova.
j. 1 k., typ Alexandr Vel.
Dess., 528; K. Pink, Münzpr., 135 č. 46; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 76.
52. *Craiova*, k. Craiova.
p. x k., typ Filip II.
C. Moisil, BSNR, XV, 1920, 70 č. 2, obr. 7; K. Pink, Münzpr., 135 č. 45.
- 52a. (okolí)
p. x k., 29 dvojitá hlava; ul. v num. kab. Akademie RLR.
Ö. Gohl, NK XIV, 1915, 72; K. Pink, Münzpr., 135 č. 46; C. Moisil, CrNA, 1940, 243, tab. XIX.
- 52b.
j. 3 k., líc typ Filip II., rub typ Alexandr Veliký, 25 mm, 17,46 g; ul.: museum Craiova.
O. O. Iliescu, Un nou tip monetar dacic, CrNA, XVII, 1943, 170–173, obr. 1–3.
53. *Crăsani*, o. Lehliu, k. București.
j. 1 k., typ Filip II.
I. Andrieșescu, Piscul Crăsani, Acad. Rom. Mem., sect. Ist., ser. III, t. III, 89, 110, obr. 287; B. Mitrea, Penetr., 40 č. 2.
54. *Criciova* (Kricsova), o. Lugoj, k. Timișoara.
p. cca 100 k., typ Filip II.; ul.: museum Budapešť, Vídeň, Kluž, Berlín.
Ö. Gohl, A kricsovai barbárpénzlelet, NK, XIII, 1914, 131–134; K. Pink, Münzpr., 139 č. 135; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 9.
55. *Cugir* (Kudzsir), o. Orăștie, k. Hunedoara.
p. 200 k., Scyphati; ul.: museum Budapešť, Kluž, sbírka Bielz, gymn. Sebeș atd.; nal. spolu s Thasem 1868.
C. Gooss, AVSL, XIII, 1876, 232–233, XIV, 1877, 82; AÉ, 1869, 88 sl., 1870, 88–89, 1871, 89; G. Téglás, Erd. Múz., IV, 1887, 141; Tocilescu, Dacia, 867; E. Fiala, W-G, 206 č. 2885–7; Blanchet, II, 465; Forrer, 180; Dess. 1258–9; Ö. Gohl, NK, XIV, 1916, 104; K. Pink, Münzpr., 139 č. 158; C. Moisil, Balcania, VII, 1, 1944, 18; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 29.

56. *Dărmănești*, o. a k. Ploiești.
j. 1 k., „dácká mince“ (?).
Chest. Densușianu, rkp. ARLR, 4546, 294, 295.
Decea viz č. 199.
57. *Dedrat* (Dédrát, Deutsch-Zepling), o. Reghin, k. Autonomă Maghiarā.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: sbírka gymn. Sighișoara.
C. Gooss, AVSL, XIII, 1876, 219, XIV, 1877, 77; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 40.
58. *Diaconi*, obec Poiana, o. Tecuci, k. Birlad.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Bukurešť.
SCIV, I, 1950, 51.
59. *Dobrești*, o. Gura Jiului, k. Craiova.
p. 284 k., typ Filip II. (velmi zdívočelý), ul.: museum Aman Craiova; nal. 1911.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 62 č. 16; K. Pink, Münzpr., 136 č. 57; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 74.
60. *Doclin* (Doklin), o. Reșița, k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 1251; L. Ruzicka, BSNR, XVII, 1922, 12; K. Pink, Münzpr., 136 č. 58; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 23.
61. *Dolhești*, o. Codăești, k. Iași.
j. 2 k., typ Filip II.
V. Bude, CrNA, VI, 1925, 40 č. 2–3.
- 61a.
p. x k., typ Filip II.; nal. 1864.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 63–64, č. 24, XI, 1914, 56 č. 44; K. Pink, Münzpr., 136 č. 59; B. Mitrea, Penetr. 34 č. 89–90.
62. *Doșta* (Hosszútelek, Dorstadt), o. Sebeș, k. Hunedoara.
p. x k., 1, typ Filip II. a jedna originální mince Alexandra Velikého; ul.: museum Budapešť.
Ö. Gohl, NK, XVII, 1918, 110; K. Pink, Münzpr., 137 č. 112; B. Mitrea, Penetr., 49 č. 26; C. Moisil, ARPRBȘt, II, 1950, 57.
63. *Dragoslavele*, o. Muscel, k. Pitești (u Moisila: pohoří „Meteioș“).
j. x k., typ Filip II.
C. Moisil, CrNA, VIII, 1928, 44–45.
64. *Eliza Stoenesti*, o. Urziceni, k. Ploiești.
j. 1 k., typ Filip II. (typ VII u Moisila), měď.
V. Bude, CrNA, VI, 1925, 41.
65. *Epureni*, o. Huși, k. Iași.
p. 76 k., typ Filip II., zároveň se stříbrnými šperky.
G. Severeanu, Trésor de Huși, București, I, 1935, 19–31; K. Pink, Münzpr., 136 č. 70.
66. *Feleacul* (Szászfellak), o. a k. Cluj.
j. x k., 1, „dácká mince“, ul.: museum Kluž, Budapešť, Dej.
AÉ, XII, 1892, 187–188; Ö. Gohl, NK, IX, 1910, 114; K. Pink, Münzpr., 146 č. 328.
67. *Filiașul*, o. Filiașul, k. Craiova.
j. x k., „dácké tetradrachmy“.
C. Boliac, Excursie arheologică din 1896, p. 41; podle B. Mitrey, Penetr., 33 č. 73.
68. *Firtuș* (Firtosvárallya), o. Odorhei, k. Autonomă Maghiarā.
j. x k., „barbarské mince“.
Mit. Z. K., 1858, 259; C. Gooss, AVSL, XIII, 1876, 220, XIV, 1877, 77; G. Téglás, OTTÉ, XII, 1887, 192; MAGW, 1909, 200; K. Pink, Münzpr., 136 č. 78; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 35.

69. *Focșani*, o. Focșani, k. Bîrlad.
p. x k., 1, typ Filip II.; ul.: sbírka Severeanu, museum Bukurešť.
G. Severeanu na uv. m., 17.
70. *Galeș* (Szebengálos), o. Sibiu, k. Stalin.
p. x k., Scyphat.; nal. 1860.
G. Téglás, OTTÉ, XII, 1887, 190 č. 201; MAGW 1909, 213; K. Pink, Münzpr., 137 č. 81.
71. *Ghelința* (Gelecze), o. Tîrgu Secuiesc, k. Autonomă Maghiară.
j. 1 k., typ Filip II.
Hampel, AÉ, X, 1890, 190; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 34.
72. *Gherghina*, o. a k. Galați.
p. cca 4.000 k., římské mince až po Commoda, Rhodos, Dyrhachium a „barbaři“.
Neigebauer, Über die Münzfunde Daciens, Arch. Zeit., 1848, Beibl., 110–111; podle B. Mitrey, Penetr., 91.
73. *Giurgiu* (Gyurgevo), o. Giurgiu, k. București.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Vídeň.
K. Pink, Münzpr., 137 č. 90.
74. *Govora*, o. Rîmnicul Vlcea, k. Pitești.
j. x k., „barbarské dvojdrachmy“.
Mus. Bukurešť, Dos. 198, 1911, fol. 257.
- 74a.
j. 9 k., „dácké mince“, nal. 1875.
AS București MIP, Dos. 2846, 1875, fol. 242–244.
75. *Gruiu*, o. Oltenița, k. București.
j. 1 k., typ Filip II.
Sdělení D. V. Rosettiho.
76. *Hărman* (Szászhermány, Honigberg), o. a k. Stalin.
i. 8 k., typ Filip II.; ul.: museum Kluž.
K. Pink, Münzpr., 146 č. 329.
77. *Herestrău* (nyní spojeno s Bukurešťí).
p. 59 k., typ Thassos, spolu se šperky.
D. Popescu, Dacia, XI–XII, 1945–47, 35–51.
78. *Hinova*, o. Turnu Severin, k. Craiova.
j. 1 k., typ Larissa.
Mus. Turnu Severin, inv. T. 596.
79. *Hîrtoape*, o. Pașcani, k. Iași.
j. 2 k., typ Filip II. s vbitou značkou.
Sdělení prof. M. Petrescu-Dîmbovița.
80. *Hotarele*, o. Vidra, k. București.
j. x k., typ Scyphat., „pravděpodobně dácká“.
Chest. Odobescu, 227, 90, 93.
81. *Hunedoara* (okres).
j. 9 k., typ Scyphat., Mus. Deva, 3594–3602.
82. *Huși*, o. Huși, k. Bîrlad.
p. x k., 40, typ Filip II.; ul.: sbírka F. Nuber v Bukurești. K. Pink, Münzpr., 138 č. 114;
Sdělení V. Canarachea.
- 82a.
p. x k., 28, typ Filip II.; ul.: universitní knihovna Iași; nal.: 1864.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 62 č. 17; K. Pink, Münzpr., 138 č. 114; B. Mitrea, Penetr. 34, č. 87.

83. *Iași*, o. a k. Iași.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Budapešť.
K. Pink, Münzpr., 138 č. 115.
84. *Ieud* (Jód), o. Vișeu, k. Baia Mare.
j. x k., typ Scyphat.
MOTUM, XIX, 1876, 150–152.
85. *Ilidia* (Illadia), o. Oravița, k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Ö. Gohl, NK, XIII, 1914, 133; K. Pink, Münzpr., 138 č. 117.
86. *Inotești*, o. Cricov, k. Ploiești.
p. 64 k., typ Filip II.; nal. 1914.
G. Severeanu, Le trésor monétaire d'Inotești, BSNR, XXI, 1926, 7–10, tab. I;
K. Pink, Münzpr., 138 č. 120; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 81.
87. *Jidova*, o. Muscel, k. Pitești.
j. x k., typ Filip II.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 22 č. 11; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 87.
88. *Lugoj* (Lugos vidékén), k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 1240; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 22.
89. *Lugoj* (okolí).
p. ? x k., 4, typ Filip II.; ul.: museum Budapešť, nal. 1888.
Ö. Gohl, NK, XIII, 1914, 133; K. Pink, Münzpr., 140 č. 172; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 22.
90. *Lunca* (pohoří, Lokvahegység), o. Moldova Nouă, k. Timișoara.
p. 1 k., typ Filip II., 51 k., Dyrhachium, Apollonia a římské mince z let 229–74 př. n. l.
P. Harsányi, NK, XI, 1912, 141; C. Moisil, BSNR, XV, 1920, 81 č. 86; K. Pink, Münzpr., 140 č. 173.
91. *Lusca* (Szamospart), o. Năsăud, k. Cluj.
p. 34 k., typ Filip II., 1 Hadrian; nal. 1840; ul.: museum Vídeň.
Seidl, I, 27; C. Gooss, Chronik, 234; G. Téglás, OTTÉ, XII, 1887, 302; K. Pink, Münzpr., 140 č. 175; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 44.
92. *Mădrigești* (Madárzsák), o. Gurahonț, k. Arad.
j. 6 k., „barbarské mince“, ul.: museum Budapešť.
S. Márki, Ar. Mon., 1, 18; M. Roska, Rep., 148 č. 3.
93. *Medieșu Aurit* (Aranyos Megyes), o. Satu Mare, k. Baia Mare.
p. 107 k., typ Filip II.; ul.: museum Budapešť.
Ö. Gohl, Koisztobókos éremlelet Aranyos Megyesen, NK, II, 1903, 57–59; K. Pink, Münzpr., 134 č. 9; B. Mitrea, Penetr., 31, 49.
94. *Mănăstirea*, o. Olteneița, k. București.
p. 22 k., 1, typ Filip II.; nal.: 1933; ul.: num. kab. Akademic RLR, 706 (typ V. Moisil).
C. Moisil, CrNA, XVII, 1943, 199.
95. *Moigrad*, o. Zalău, k. Cluj.
j. 1 k., „barbarská mince“.
M. Roska, Rep., 184–185 č. 252.
96. *Moldova Veche* (Ó Moldova), o. a k. Timișoara.
j. x k., typ Filip II. a Alexandr Vel.
Milleker, Délm., I, 1897, 78, II, 1898, 48; I. Berkeszi, Délm., 28; B. Mitrea, Penetr., 48 č. 17.
Murgeni viz č. 201.
97. *Muscel* (okres), k. Pitești.

- j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Bukurešť, Dos. 1947, 554.
98. *Násal* (Noszoly), o. Gherla, k. Cluj.
j. 1 k., „barbarská mince“; ul.: sbírka gymnasia v Gherle.
M. Roska, Rep., 204 č. 112.
99. *Násăud* (okres, Besztercze-Naszod megye), k. Cluj.
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 263; K. Pink, Münzpr., 135 č. 26.
100. *Negrași*, o. Costești, k. Pitești.
j. 9 k., „dácké mince“; ul.: museum Bukurešť, Dos. 1904, 75, 1905, 82.
Oancea viz č. 202.
101. *Oradea* (Nagyvárad, Großwardein, Velký Varadín), o. a k. Oradea.
j. 1 k., „barbarská mince“; ul.: museum Budapešť.
M. Roska, Rep., 198 č. 88.
102. *Orașul Stalin* (Brassó vidéken, Kronstadt, Brașov-okolí), k. Stalin.
j. 7 k., typ Filip II.; 5 k., typ Alexandr Vel., 2 Thassos.
Ö. Gohl, Egy brassóvideki barbár éremlelet, NK, VII, 1908, 9.
C. Moisil, BSNR XV, 1920, 71 č. 79; K. Pink, Münzpr., 139, 157.
- 102a.
j. 8 nebo více k., typ Filip II.; nal. 1911.
Ö. Gohl, NK XI, 1912, 142; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 31.
- 102b.
j. 1 k., typ Larissa.
Dess., 871; B. Mitrea, Penetr., 59 č. 1.
103. *Oravița* (Oravicza), kraj Timișoara.
j. x k., typ Filip II.
Ö. Gohl, NK XIII, 1914, 133; K. Pink, Münzpr., 142 č. 222.
104. *Orăștie* (Szászváros, Broos), o. Orăștie, k. Hunedoara.
j. 3 k., Scyphat.; ul.: museum v Kluži, Vídni, Stoličném Bělehradě.
Ö. Gohl, NK, XI, 1912, 142; K. Pink, Münzpr., 146, 332; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 27.
105. *Orbeasca de Sus*, obec Orbeasca, o. Virtoapele, k. București.
j. 12 k., typ Filip II.; ul.: museum v Bukurešti, Dos. 1910, 42, fol. 101.
106. *Orșova* (Orsova, Sratá Ršava), o. Almaș, k. Timișoara.
p.? 11 k., museum v Temešváru, 2 v Kluži, 4 ve Štyrském Hradci, Scyphat.
K. Pink, Münzpr., 142 č. 224.
107. *Otești de Sus*, obec Otești, o. Drăgășani, k. Pitești.
j. x k., Scyphat.
Chest. Densușianu, 1894, rkp. 4548, 153.
108. *Păuliș* (Opalós), o. Lipova, k. Arad.
j. x k., „barbarské mince“; nal. 1854.
S. Márki, Ar. Mon. I, 20, 26.
109. *Pelișor* (Măgărei, Magarei), o. Agnita, k. Stalin.
j. 2 k., „barbarské mince“.
Programm Mediasch., 1880–81, 87.
110. *Petelea* (Petele, Birk), o. Reghin, k. Autonomă Maghiară.
p. 200 k., typ Alexandr Vel., Scyphat., 2 Makedonia Proté; nal. 1869; ul.: několik kusů v museu v Sibini.
Bielz, AVSL, XI, 1874, 462–3, zvl. otisk 11 č. 5; C. Gooss, AVSL, XIII, 1876, 214, XIV, 1877, 82; G. Téglás, UR, IX, 1889, 326; E. Fiala, W-G, 206 č. 2885–2887; Blanchet II, 465; Forrer, 209; Ö. Gohl, NK VIII, 1909, 133; K. Pink, Münzpr., 142 č. 234; C. Moisil, Balcania, VII, 1, 1944, 19; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 39.

111. *Petroșeni* (Petroșeny), o. Petroșani, k. Hunedoara.
p. 200 k., typ Filip II. a originální mince Alexandra Vel.
C. Gooss, Chronik, 244–45; K. Pink, Münzpr., 142 č. 238; B. Mitrea, Penetr., 30 č. 28.
112. *Piatra-Albă*, o. Turnu-Severin, k. Craiova.
j. 1 k., s dvojitou hlavou.
C. Moisil, CrNA, XV, 1940, 242.
113. *Piatra-Neamț*, k. Bacău.
j. 3 k., typ Filip II.
Anuarul școlii normale de învățători, Piatra-Neamț, 1941, 193.
114. *Pielești*, o. a k. Craiova.
p. 51 k., typ Alexandr Vel.
A. Metzulescu, Arta și Arheologia, XII–XIV, 1937–38, 7; B. Mitrea, Penetr., 52 č. 49.
115. *Pietrari*, o. Tîrgoviște, k. Pitești.
j. x k., typ Filip II. a Alexandr Vel.
C. Radulescu na uv. m., 33; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 80.
116. *Poiana*, o. Tecuci, k. Bîrlad.
j. x k., typ Filip II.; nal.: ve vykopávkách, ul.: museum Bukurešť, stříbro a měď, SCIV III, 1952, 202.
- 116a.
p. x k., „dácké čtyřdrachmy a republikánské denáry“.
G. Severeanu, București, I, 1935, 17.
117. *Popești*, o. Băbeni Bistrița, k. Pitești.
p. 240 k., typ Filip II.; ul.: num. kab. Akademie RLR.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 21 č. 6; K. Pink, Münzpr., 143, č. 249.
118. *Popești*, o. Brănești, k. București.
j. 1 kus, tab. č. IV, 37, museum Kluž, Akv. 9-1937.
- 118a.
j. 3 k., typ Alexandr Vel. a Lysimachos; nal.: ve vykopávkách.
R. Vulpe, Șantierul arheologic Popești. SCIV, VI, 1–2, 1955, 258.
119. *Potoc* (Potok), o. Oravița, k. Timișoara.
p. cca 100 k., typ Filip II.; nal.: ve 4. desetiletí XVIII. stol.
119a.
p. x k., 40, typ Filip II.; nal. před 1857; ul.: sbírka Böhmova.
119b.
p. x k., 9, typ Filip II., 2 v museu Veršec.
Arch. Közl. VII, 195–196; Mit. Z. K., XII, 1867, příloha, 61 sl.; Milleker, Délm., I, 1897, 93, III, 120–121; AÉ, XIX, 1898, 90; I. Berkeszi, Délm., 34 č. 2, 3, 5; Ö. Gohl, NK, XIII, 1914, 133; K. Pink, Münzpr., 143 č. 252; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 14–15.
120. *Proștea Mare* (Nagyekemező, Großprobstdorf), o. Mediaș, k. Stalin.
p. x k., „barbarské čtyřdrachmy“.
Mit. Z. K. 1855, 259; MAGW, 1909, 476; K. Pink, Münzpr., 141 č. 200.
121. *Prundu Bărgăului* (Borgóprund), o. Bistrița, k. Cluj.
p. x k., typ Filip II.; 12 sbírka Dessewffyho v Budapešti, 1 museum v Budapešti, 3 v museu v Záhřebu, 4 ve sbírce Ruzickově, 5 ve sbírce Wallově ve Vídni.
Dess., 417–428; C. Moisil, BSNR, XV, 1920, 68; L. Ruzicka, CrNA, II, 1922, 56; K. Pink, Münzpr., 135, 32; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 46.
122. *Radovanu*, o. Oltenița, k. București.

- j. x k., 2,40–2,88 g., typ Alexandr Vel.
C. Săcășeanu, CrNA, XVII, 1943, 166.
123. *Ramna* (Raffna), o. Reșița, k. Timișoara.
p. 114 k., typ Filip II. a orig. mince Filipa II. a Alexandra Vel.; 10 k. museum Budapešť, několik v museu v Temešváru.
Ö. Gohl, Raffnán lelt barbárpénzek, NK, VI, 1907, 1–4; I. Berkeszi, Délm., 35; NK, XIII, 1914, 133; BSNR, XVII, 1922, 59 č. 95; K. Pink, Münzpr., 143 č. 264; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 12.
124. *Rasa*, o. Călărași, k. București.
p. x k., 2 typu Alexandr Vel. v museu v Bukurešti.
B. Mitrea, Cercetări și sondagii arheologice și numismatice, Studii, I, 1949, 145.
125. *Rădulești*, o. Ilia, k. Hunedoara.
p. cca 300 k., typ Alexandr Vel., 245 k. v museu Deva.
O. Floca, Monnaies „daciques“ du type Hunedoara, Dacia XI–XII, 1945–47, 71–104.
126. *Răhău* (Rehó), o. Sebeș, k. Hunedoara.
p. x k., typ Filip II. a originální mince z Thassu; 6 ve sbírce gymnasia v Sebeši.
Ackner, AVSL, IV, 1, 1851, 32–33; Programm Mühlbach, 1866–67, 32, 1869–70, 56–58, 1873–74, 64; Bieltz, AVSL, XI, 1874, 462; C. Gooss, Chronik 248; Ö. Gohl, NK, 1916, XV, 104; K. Pink, Münzpr., 143 č. 271; C. Moisil, Balcania, VII, 1, 1944, 19; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 61.
127. *Recaș* (Temes-Rékás), o. a k. Timișoara.
j. 2 k., typ Filip II., 1 zlato.
Dess., 980, 983; K. Pink, Münzpr., 147 č. 354; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 17–18.
128. *Richișu* (Riomfalva, Richisdorf, Reichersdorf), o. Medias, k. Stalin.
p. x k., 20, typ Filip II.
F. Kenner, AKOeG, XXIX, 1863, 321; C. Gooss, Chronik, 248; G. Téglás, OTTÉ, XII, 1887, 199; Tocilescu, Dacia, 859; K. Pink, Münzpr., 144 č. 275; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 52.
129. *Reghinul Săsesc* (Szászrégen, Sächsisch-Regen), o. Reghin, k. Autonomă Maghiară.
j. 1 k., typ Filip II., sbírka gymnasia v Sighișoare.
C. Gooss, Chronik, 247–48.
130. *Reșița* (Resiczabánya), o. Reșița, k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 1200; K. Pink, Münzpr., 143 č. 272; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 21.
131. *Râmnicul Sărat* (okres).
j. 1 k., typ Filip II., 8,57 g, 22–24 mm.
Mus. Bukurešť, 1940, 154.
132. *Râmnicu Vilcea*, o. Vilcea, k. Pitești.
j. x k., 1 dvojhlová.
C. Moisil, CrNA, XV, 1940, 242–43.
133. *Rîșești*, obec Drinceni, o. Huși, k. Iași.
j. 1 k., typ Filip II.
Sdělení prof. R. Vulpea.
134. *Rogojina*, obec Bărbătești, o. Girolt, k. Craiova.
j. 1 k., typ Filip II. (typ V. Moisil, obr. 8), 6,92 g, 21–22 mm; ul.: museum v Bukurešti, Dos., 1951.
135. *Roșia Amaradia*, o. Gilort, k. Craiova.
j. x k., „dácké mince“.
A. Ștefulescu, Gorjul istoric și pitoresc, 1904, III.

136. *Rovine* (Magyarpécska), o. a k. Arad.
j. 1 k., typ Alexandr Vel.; ul.: museum Kluž.
Ö. Gohl, NK, VIII, 1909, 132; K. Pink, Münzpr., 140 č. 177.
137. *Rozavlea* (Rozália), o. Vișeu, k. Baia Mare.
j. x k., 1, typ Filip II.
Ö. Gohl, NK, XIV, 1913, 71; K. Pink, Münzpr., 144 č. 278.
138. *Sadova*, o. Gura Jiului, k. Craiova.
p. 160 k., typ Filip II., ul. ve sbírce Ruzickově.
C. Moisil, BSNR, X, 1913, 62 č. 22; NK, XIV, 1915, 72; K. Pink, Münzpr., 144 č. 282; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 72.
139. *Saschiz* (Szászkezd), o. Sighișoara, k. Stalin.
j. 1 k., „barbárská mince“; ul.: museum Kluž.
M. Roska, Rep., 259 č. 74.
140. *Satu Mare* (okres, Szatmár megye), k. Baia Mare.
j. x k., typ Filip II.
Műrégészeti Kalauz, 177; C. Gooss, AVSL, XIV, 1877, 77.
141. *Sălașu de Sus* (Felsőszállásatak), o. Hațeg, k. Hunedoara.
p. cca 100 k., typ Alexandr Veliký, 50 k. v museu Deva, 2 v Kluži.
O. Floca, CrNA, XI, 1935, 156; týž, Dacia, XI–XII, 1945–1947, 86–96.
142. *Sărbătoare*, o. a k. Craiova.
p. x k., 7 typ Larissa.
A. Metzulescu, Arta și arheologia, XIII–XV, 1937–38, 6; B. Mitrea, Penetr., 59 č. 4.
143. *Sebeș* (Szász-Sebes, Mühlbach), o. Sebeș, k. Hunedoara.
j. 1 k., typ Lysimachos.
Dess., 813.
144. *Sebișel* (Sebeshely), o. Sibiu, k. Stalin.
p. 395 k., typ Alexandr Veliký; nal. 1801.
Bieltz, AVSL, XI, 1874, 461 č. 1; E. Fiala, W–G, 206, 2885–87; Forrer, 180, 209, obr. 345–6; Ö. Gohl, Az érem, III, 1923, 5; K. Pink, Münzpr., 144 č. 292.
145. *Sfîntu Gheorghe* (Sepsiszentgyörgy és Gidófalva), k. Autonomă Maghiară.
j. 4 k., typ Filip II. a 2 typ Alexandr Veliký; ul.: museum Sfîntu Gheorghe.
M. Roska, Rep., 246–47 č. 52.
146. *Sic* (Szék), o. Gherla, k. Cluj.
j. x k., „barbárské mince“, typ Filip II.
E. Orosz, SzDE, I, 1900, p. 40.
147. *Sighet*, (*Junkad* Maramaros Sziget), o. Sighet, k. Baia Mare.
p. x k., 24 typ Filip II., 19 v museu Vídeň, 4 ve W–G.
E. Fiala, W–G, 204, 2856–9; Blanchet, II, 463 č. 3; Forrer, 148, obr. 278; Dess., 1285(?); K. Pink, Münzpr., 138 č. 123.
148. *Sighișoara* (Segesvár, Schäßburg), o. Sighișoara, k. Stalin.
j. 1 k., typ Filip II.
C. Gooss, Chronik, 250; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 53.
149. *Sinaia* (okolí), o. Sinaia, k. Ploiești.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Vídeň.
K. Pink, Münzpr., 145 č. 299.
150. *Sîngeorzu-Nou* (Szászszeptgyörgy), o. Beclean, k. Cluj.
j. 10 k., typ Filip II. a Thassos.
I. Marțian, Rep., 34 č. 589.
151. *Slatina de Criș* (Mikószlatina), o. Gurahonț, k. Arad.

- j. x k., „barbarské mince“.
S. Marki, Ar. Mon., I. 18.
152. *Slatina Timiș*, o. Carașeș, k. Timișoara.
p. 500–600 k., typ Filip II.
C. Boliac, Trompeta Carpaților, 1869 č. 299; C. Moisil, BSNR, X, 1913, 21 č. 2; K. Pink, Münzpr., 145 č. 303; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 77.
153. *Snagov*, o. Snagov, k. București.
j. x k., „dácké mince“; nal.: ve vykopávkách.
D. V. Rosetti, Săpăturile arheologice de la Snagov, Publicațiile muzeului municipiului București, č. 2, 15; B. Mitrea, Penetr., 34 č. 82.
154. *Sohatu*, o. Brănești, k. București.
j. 2 k., typ Alexandr Vel., 2,40–2,88 g.
C. Săcășeanu, Monete dace divizionare. CrNA, XVII, 1943, 166.
155. *Stăniliești*, o. Huși, k. Iași.
p. x k., 10 typ Filip II. (typ II. Moisil).
I. E. Dimian, SCIV, VI, 1–2, 1955, 303, č. 3.
156. *Stîlpu*, o. Buzău, k. Ploiești.
j. 1 k., typ Filip II. (Pink, tab. VI, 108); ul.: museum Bukurešť, Dos. 1944, 367.
157. *Stoiana (Eszmény)*, o. Gherla, k. Cluj.
p. x k., 22 typ Filip II.; nal.: 1842; ul.: museum Vídeň.
Seidl, I, 27; C. Gooss, Chronik, 220; G. Téglás, UR, IX, 1889, 325–6; E. Fiala, W–G, 205 č. 2879–81; Ö. Gohl, NK, II, 1903, 59; Dess. 20, 447; Ruzicka, CrNA, II, 1922, 56; K. Pink, Münzpr., 136 č. 74; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 48.
158. *Șanț (Rodna Nouă, Újradna)*, o. Năsăud, k. Cluj.
j. x k., „barbarské mince“.
MAGW, 1909, 707; K. Pink, Münzpr., 147 č. 372.
159. *Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó)*, o. Șimleu, k. Oradea.
j. 1 k., „barbarská mince“.
M. Roska, Rep., 274 č. 224.
160. *Șistarovăț (Szigstarovec)*, o. Lipova, k. Arad.
p. cca 276 k., typ Filip II.; nal.: 1812, ul.: museum Vídeň, Budapešť, Temešvár.
Az orsz. rég. és embertani társ. évkönyve, 1886–88, 94–96; G. Forster, Müemlékek védelme, 1906, tab. 23–25, II; I. Berkeszi, Délm., 38–39.
- 160a.
j. 1 k., „barbarská drachma“; ul.: museum Temešvár.
I. Berkeszi, Délm., 39.
161. *Tapia (Tápia)*, o. Lugoj, k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Kluž.
M. Roska, Rep., 280 č. 18.
162. *Tălpeni-Netoși*, o. Virtoapele, k. București.
j. x k., „dácké mince“.
Mus. Bukurešť, rkp. Polonic, zápisník XVI.
163. *Teaca (Teke, Tekendorf)*, o. Bistrița, k. Cluj.
j. 1 k., Scyphat.; ul.: museum Kluž.
K. Pink, Münzpr., 147 č. 352.
164. *Teiuș (Tövis)*, o. Alba, k. Hunedoara.
p. x k., 17 typ Filip II.; ul.: museum Budapešť.
C. Moisil, BSNR, XVII, 1922, 59 č. 95; K. Pink, Münzpr., 147 č. 368; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 58.
165. *Temeșești (Temesd)*, o. Lipova, k. Arad.

- p. 135 k., typ Alexandr Vel.; ul.: několik kusů museum Budapešť.
Ö. Gohl, A temesdi barbárpénzlelet, NK, XV, 1916, 97–104; K. Pink, Münzpr., 147 č. 353; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 64, 48 č. 19.
166. *Tencănu*, obec Sălcuța, o. Plenița, k. Craiova.
j. x k., „dácké mince“.
Sdělení prof. C. S. Nicolaescu-Ploșșora.
167. *Timișoara (Temesvár, okolí)*, k. Timișoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 307; K. Pink, Münzpr., 147 č. 355; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 20.
168. *Tinosu*, o. a k. Ploiești.
j. 1 k., typ Alexandr Vel., měř.
R.–E. Vulpe, Les fouilles de Tinosul, Dacia I, 1924, 212–13; B. Mitrea, Penetr., 51 č. 44, N. 1.
Tîrgoviște viz č. 203.
169. *Tîrgu-Mureș (Marosvásárhely, Neumarkt, okolí)*, k. Autonomă Maghiarä.
p. x k., 20 typ Filip II.
Ö. Gohl, NK, XVI, 1917, 51; K. Pink, Münzpr., 140 č. 181.
170. *Toc (Tok)*, o. Lipova, k. Arad.
p. 46 k., typ Alexandr Vel.; nal.: 1840; ul.: 6 museum Vídeň, W–G, 2868?
Seidl, Fundchr., I, 23; C. Gooss, AVSL, XIV, 1877, 80; Blanchet, II, 466; K. Pink, Münzpr., 147 č. 360; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 67.
171. *Tonciu (Tacs)*, o. Bistrița, k. Cluj.
p. 160 k., typ Filip II.; ul.: 13 museum Budapešť, 1 Vídeň, 5 Kluž.
G. Supka, A tacs barbár éremlelet, NK VII, 1908, 71–74; X, 1912, 118; Dess., 268–274; C. Moisil, BSNR, XVII, 1922, 59 č. 97; L. Ruzicka, CrNA, II, 1922, 56–57; K. Pink, Münzpr., 146 č. 348; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 42.
172. *Tulgheș (Szamostölgyes)*, o. Cehu-Silvaniei, k. Baia Mare.
p. 104 k., typ Filip II. a 1 originální mince z Priene (230–190 př. n. l.); nal.: 1939; ul.: museum Bukurešť, 1 k. Kluž.
D. Popescu, Le trésor de monnaies „daces“ de Tulgheș, Dacia IX–X, 1941–44, 201–42.
173. *Turda (Torda, Thorenburg)*, o. Turda, k. Cluj.
p. x k., 12 typ Alexandr Vel.
Forrer, 210 č. 1, obr. 347, 348, 381; I. Marțian, CrNA, II, 1922, 20–2, obr. 1–2; K. Pink, Münzpr., 147 č. 365; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 55.
- 173a.
j. x k., „dácké mince“.
Neigebauer, Dacien, 215 č. 209; B. Mitrea, Penetr., 32 č. 56.
174. *Turmaș*, o. Orăștie, k. Hunedoara.
p. x k., 51 typ Filip II.; nal.: 1925; ul.: museum Deva, 3278–3328.
175. *Turnu-Severin*, o. Turnu-Severin, k. Timișoara.
p. 56 k., typ Larissa a originální mince: 7 k. Alexandr Vel., 2 k. Seleukos; nal.: 1924; ul.: num. kab. academie RLR.
C. Moisil, BSNR, XXI, 1926, 17 č. 114; K. Pink, Münzpr., 147 č. 369; B. Mitrea, Penetr., 59 č. 2.
176. *Urziceni*, o. Urziceni, k. Ploiești.
j. x k., pravděpodobně dácké mince.
Chest. Densușianu, Akademie RLR, rkp. 4546, fol. 239.
177. *Vaidomir*, obec Rasa, o. Călarăși, k. București.

- p. cca 40–50 k., 4 typ Filip II. a původní mince: 16 Alexandr Vel., 2 Seleukos, 1 Nicanor;
ul.: museum Bukurešť.
C. Moisil, ARPRBŞt, t. II, 2–4, 1950, 56–61, obr. 1–4.
178. *Vaida* (Vaida), o. a k. Oradea.
j. 1 k., typ Filip II.
Ö. Gohl, NK, XIV, 1915, 68; K. Pink, Münzpr., 146 č. 375.
179. *Valea Dosului* (spojeno s Coşteni), o. Baia de Aramă, k. Craiova.
j. x k., „dácké mince různých typů“.
A. Ştefulescu, na uv. m., 111.
180. *Valea Lupului*, obec Radu Tătar, o. a k. Iaşi.
j. 1 k., dácká mince.
Sdělení prof. M. Petrescu-Dîmboviţa.
181. *Valea Mare* (Valeamare, Pogányosvölgy).
j. 1 k., barbarská čtyřdrachma.
I. Berkeszi, Délm., 45; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 11.
182. *Valea Mare Nouă*, obec Valea Mare, o. Slatina, k. Piteşti.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Bukurešť, 1944.
183. *Valeapăi* (Váleapái), o. Reşiţa, k. Timişoara.
j. 1 k., typ Filip II.
Milleker, Délm., III, 2, 1908, 152.
184. *Văliug* (a Cuptoare Secul, Ferenczfalva és Kemezczesékközt), o. Reşiţa, k. Timişoara.
j. 1 k., typ Filip II. a 1 originální mince Alexandr Vel.
Dess., 990; K. Pink, Münzpr., 136 č. 77; B. Mitrea, Penetr., 48 č. 15.
185. *Vărădia*, o. Oraviţa, k. Timişoara.
j. 1 k., typ Filip II.; ul.: museum Budapešť.
Hampel, AÉ, II, 1883, 154; I. Berkeszi, Délm., 44; B. Mitrea, Penetr., 29 č. 13.
186. *Voloşcani*, obec Vidra, o. Vrancea, k. Putna.
p. cca 60 k., typ Filip II.; ul.: 4 k. v num. kab. Akademie RLR.
C. Moisil, BSNR, XXXVIII–XLI, 1944–47, 59–61.
- 186a.
p. x k., typ Filip II.
Romînul, 1886, 194.
187. *Banat*.
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 1241; K. Pink, Münzpr., 134 č. 17; B. Mitrea, Penetr. 30 č. 25.
- 187a.
p. 300 k., napodobeniny a originální mince Filipa II. a Alexandra.
I. Bergmann, Sb. Ak. Wien, XXVII, 1858, 552.
- 187b.
p. x k., 38 typ Filip II. a 1 originální mince Filipa II.; ul.: museum Vídeň.
Seidl, Fundchr., I, 23; K. Pink, Münzpr., 134 č. 17.
188. *Maramureş* (Marmaros, Marmaroş).
j. 1 k., typ Filip II.
Dess., 1285; B. Mitrea, Penetr., 31 č. 47.
189. *Oltenia* (Malé Valašsko).
j. x k., s dvojitou hlavou.
C. Moisil, CrNA, XV, 1940, 224.
190. *Transilvania* (Erdély, Siebenbürgen, Sedmihrady).
p. x k., typ Filip II.; ul.: museum Vídeň.
Seidl, Fundchr., III, 146–7; B. Mitrea, Penetr., 33 č. 68.

191. *Romînia* (Rumunsko).
j. 5 k., typ Larissa.
L. Ruzicka, BSNR, XVII, 1923, 23.
192. *Romînia* (Rumunsko).
j. x k., s dvojitou hlavou.
C. Moisil, CrNA, XV, 1940, 243 sl.
193. *Romînia* (Rumunsko).
j. 2 k., typ Filip II.
Dess., 1286, 1297.
194. *Romînia* (Rumunsko).
p. 200 k., typ Filip II. a Alexandr Vel.; nal.: 1906; ul.: museum Vídeň, Budapešť, sbírka Dessewffyho 824–827, 1246, 1297, a sbírka Ruzickova.
K. Pink, Münzpr., 144 č. 280.
195. *Băşesti*, o. Murgeni, k. Birlad.
j. 3 k., typ Alexandr Vel.
I. E. Dimian, SCIV, VI, 1–2, 1955, 304 č. 5.
196. *Breşcu* (Bereczk), o. Tîrgu Secuiesc, k. Autonomă Maghiară.
j. 1 k., typ Alexandr Vel.
Tamtéž č. 6.
197. *Bucureşti*, o. a k. Bucureşti.
p. 299 k., typ Lysimachos; nal.: 1953; ul.: museum Bukurešť.
B. Mitrea, Un tezaur cu monete dacice descoperit la Bucureşti de o echipă de muncitori a Intreprinderilor Sfatului Popular, Studii şi referate privind istoria Romîniei, I, vyd. Akademie RLR, 1954, 290–302.
198. *Corbu-Nou* (Corbu, R. Sărat), o. Brăila, k. Galaţi.
p. 15 k., typ Filip II. (typ V. Moisil).
I. E. Dimian, Cîteva tezaure de monede greceşti şi dadice necunoscute descoperite pe teritoriul RPR, SCIV VI, 1–2, 1955, 303 č. 2.
199. *Decea* (Mureşului, Marosdécse), o. Aiud, k. Cluj.
p. x k., 15 Scyphat.; nal.: 1954; ul.: museum Kluž.
Sdělení prof. M. Macrey.
200. *Covurlui* (okres).
j. 5 k. Thassos a 1 dácká mince (typ VI. Moisil).
I. E. Dimian, na uv. m., 305–306 č. 10.
201. *Murgeni*, o. Murgeni, k. Birlad.
j. 6 k., typ Filip II. (typ II. Moisil) a 1 originální mince Filipa II.
I. E. Dimian, na uv. m. 303 č. 1.
202. *Oancea*, o. Bujor, k. Galaţi.
j. 1 k., typ Alexandr Vel. a 4 originální mince Alexandra Vel. a 1 Filipa III.
I. E. Dimian, na uv. m. 304, č. 4.
203. *Tîrgovişte*, o. Tîrgovişte, k. Piteşti.
p. 29 k., Scyphat. a 3 napodobeniny Thassos.
I. Gioglovan (Tîrgovişte), Studii şi referate privind istoria Romîniei, II, 1954, 1868 až 1870.

Rozměry a váha mincí
vyobrazených na tabulkách I–V

Čís.	Průměr v mm	Váha v gr	Čís.	Průměr v mm	Váha v gr
1	27–26	13,77	28	25–24,5	9,78
2	23,5–25	13,92	29	27	10,80
3	26–27	14,03	30	30	9,65
4	25,5–25	14,23	31	36	9,70
5	24–25	12,63	32	34–35	10,60
6	23–25	14,10	33	30	12,56
7	22,5–25	13,81	34	35–36	16,65
8	22,5–24	14,27	35	36,5–37	12,62
9	27	11,83	36	33–32	9,65
10	24–25	13	37	19,5–20,5	3,44
11	23–22,5	13,25	38		
12	24,5–23,5	12,38	39	16,87	25
13	21–23	8,10	40	16,43	25
14	22	8,81	41	21	13,84
15	23	11,62	42	21	13,84
16	23–22,5	10,83	43	23	11,93
17	22–21,5	9,50	44	22	12,78
18	23	9,8	45	21,5	10,56
19	19,5–19	9,93	46	23	11,93
20	23–24	15,15	47	22,5	11,93
21	24	13,70	48	22	12,11
22	22	7,40	49	23	12,59
23	22–23	11,55	50	17–18	3,97
24	24,5	12,10	51	17	3,28
25	34–33	12,51	52	19–18	3,85
26	34,5–34	11,15	53	16–18	3,15
27	33–32	12,78			

č. 1 až 37, 50–53 mus. Kluž.

č. 38, Kat. č. 122

č. 39 až 40, Kat. č. 52 b; č. 41 Dess. 871

č. 42 až 49 C. Moisil Cr. NA XV, 1940, 246–7, tab. XIX.

Cluj, prosinec 1955.

Iudita Winkler:

Despre monetele daco-geților

În articolul de față sînt prezentate probleme legate de monetele daco-geților. Articolul este însoțit de un catalog al descoperirilor, de două hărți și de 49 de reproducții ale celor mai răspîndite tipuri monetare.

Pe baza tipurilor monetare (care se deosebesc de cele celtice) și a celorlalte izvoare istorice, se constată că monetăria daco-getică s-a dezvoltat independent de cea celtică, sub influența directă a tehnicii grecești, ceea ce nu înseamnă că trebuie negată orice influență celtică asupra dezvoltării culturii geto-dacice.

Dat fiind faptul că tipurile de monete daco-getice diferă de la o regiune la alta și că numai rareori găsim cîte un tip monetar cu o arie de răspîndire mai vastă, se impune concluzia că în Dacia existau mai multe ateliere monetare. Acestea trebuie să fi funcționat în cursul sec. III.–II. î. e. n., căci monetele daco-getice nu apar în general-nici în tezaure de monete romane republicane, nici în tezaure de bijuterii dacice din sec. I. î. e. n. (cu excepția nr. 28a, 90, 75, 115a din catalogul anexat); ele lipsesc cu desăvîrșire în cetățile dacice. Rezultă deci că la începutul sec. I. î. e. n. încetează emiterea monetelor daco-getice.

Se pare că daco-geții au preluat de la greci și sistemul metrologic; cu toate că greutatea monetelor variază foarte mult, se poate presupune că ei emiteau hemidrachme, drachme, didrachme și tetradrachme. Adoptarea acestui sistem metrologic a facilitat circulația concomitentă a monetelor autohtone și a celor venite din lumea elenistică.

Cele mai multe descoperiri de monete daco-getice sînt semnalate de-a lungul marilor riuri, unde așezările umane erau avantajate de condițiile naturale.

După cum rezultă din tabelul I., răspîndirea monetei diferă ca intensitate de la o regiune la alta.

Numărul redus al izvoarelor istorice pentru sec. III.–II. î. e. n. ridică mult valoarea documentară a numeroaselor descoperiri de monete daco-getice pentru reconstituirea tabloului situației economico-sociale a triburilor care trăiau între Dunăre-Prut și Tisa.

Monetele indică, în cadrul societății daco-getice, existența unei pături care producea pentru schimb și care — odată cu intensificarea schimbului — s-a folosit probabil din ce în ce mai mult de munca sclavilor. Nu încap, așadar, îndoială că, în acest timp, societatea daco-getică era diferențiată în pături sociale, dacă nu chiar în clase.

Generalizarea monetei a accelerat procesul de destrămare a democrației militare și a contribuit astfel la formarea statului.

Статья посвящена проблематике дакийско-гетских монет. Прилагаются: список находок монет, две карты и 49 фотоснимков самых распространенных типов дакийско-гетских монет.

Результатом изучения является установление факта, доказанное сравнительным методом, что дакийско-гетское монетное дело развивалось под непосредственным греческим влиянием, причем, разумеется, надо допустить и кельтское влияние. Определенные типы дакийско-гетских монет имели хождение, по всей вероятности, только в определенных областях страны, так как их главные признаки в каждой области различны. Только изредка один тип занимает более обширную область. Отсюда вытекает, что в Дакии было несколько монетных дворов, действовавших только в течение III и II столетия до н. э., так как ни в находках, содержащих республиканские римские денарии, ни в дакийских серебряных кладах I-ого стол. до н. э. дакийско-гетские монеты вообще не представлены и не встречаются даже в находках в дакийских замках. (Исключением являются монеты, упомянутые в списке за №№ 28а, 90, 75, 115а.) Следовательно, в I-ом стол. до н. э. чеканка дакийско-гетской монеты прекращается.

Дакийцы, по всей вероятности, переняли от греков также метрологическую систему. Несмотря на то, что вес их монет не стандартный, а часто колеблется, можно установить, что чеканились полдрахмы, драхмы, двухдрахмы и четырехдрахмы. Ввиду того, что собственные монеты они приспособили греческой метрологической системе, монеты эти могли остаться в ходу наряду с эллинистическими монетами, поступающими с юга.

Большинство местонахождений дакийских монет расположено в долинах рек с большей плотностью населения, где по этой причине были самые выгодные экономические условия.

Как видно из приложенной таблицы, количество находок в областях, расположенных вне и внутри области Карпат, значительно отличается друг от друга. Ввиду того, что для первого периода дакийской истории в нашем распоряжении имеется лишь мало современных источников, находки монет имеют повышенную ценность для познания экономических условий дакийских и гетских племен. Они, в частности, указывают, что в дакийском обществе возник класс, занимавшийся производством для торговли и что эксплуатация рабочей силы рабов играла все более значительную роль. Нельзя сомневаться в том, что уже в данную эпоху общество было разделено на различные классы. Распространение монет в обиходе способствовало и ускорило в Дакии процесс создания государства.

Перевел Е. Похитонов

Le présent article s'occupe du problème des monnaies daco-gétiques. Il contient, en annexes, une liste des trouvailles de monnaies, deux cartes et 49 photographies des types de monnaies daco-gétiques les plus courants.

Dans son étude, l'auteur, qui s'est servi de la méthode comparative, conclut que le monnayage daco-gétique, tout en se trouvant sous une certaine influence celtique, se développait, en somme, sous l'influence directe grecque. Il paraît que certains types de monnaies daco-gétiques ne circulaient que dans les régions déterminées du pays; leurs traits caractéristiques diffèrent, en effet, d'une région à l'autre. Ce n'est que rarement qu'un type circule sur un territoire étendu. Il s'ensuit qu'il y avait, en Dacie, plusieurs ateliers de monnayage qui ne fonctionnaient qu'au cours du 3e et du 2e siècle avant notre ère, car on ne trouve, en général, de monnaies daco-gétiques ni dans les trouvailles contenant des deniers républicains romains ni dans les trouvailles daces de monnaies d'argent provenant du 1er siècle a. n. e. ni, enfin, dans les trouvailles faites dans les châteaux-forts daces. (Font exception les monnaies mentionnées aux Nos 28a, 90, 75 et 115a de la liste.) Il s'ensuit qu'au début du 1er siècle avant notre ère, les monnaies daco-gétiques cessèrent d'être frappées.

Les Daces reprirent probablement aussi le système métrologique grec. Bien que le poids de leurs monnaies soit loin d'être uniforme et oscille le plus souvent, on peut constater que les Daces frappaient des demidrachmes, des drachmes, des didrachmons et des tetradrachmons. Comme les monnaies indigènes adoptèrent le système métrologique grec, elles pouvaient rester en circulation à côté des monnaies helléniques venues du Sud.

C'est dans les vallées des rivières qu'on a trouvé le plus grand nombre de monnaies daces. La population y était la plus dense et les conditions économiques, par conséquent, les plus favorables.

Comme il ressort du tableau annexé, le nombre de trouvailles diffère considérablement suivant que la région respective se trouve à l'extérieur ou à l'intérieur des Carpathes. Etant donné que nous n'avons à notre disposition, pour la première période de l'histoire dace, que très peu de documents contemporains, les trouvailles de monnaies sont d'autant plus importantes pour la connaissance des conditions économiques des tribus daces et gétiques. Elles nous montrent, en premier lieu, qu'il avait existé, dans la société dace, une couche qui produisait pour le commerce et que l'exploitation de la main-d'œuvre servie y jouait un rôle de plus en plus grand. Il est hors de doute que la société était alors déjà divisée en diverses couches. L'usage généralisé des monnaies en Dacie contribua à y accélérer la fondation de l'Etat.

Traduit par Konstantin Jelínek

RAŽBY ALEXANDRIJSKÉ MINCOVNY
Z PRVÝCH TŘÍ STOLETÍ N. L.
V ČESKÝCH A MORAVSKÝCH NÁLEZECH

(Tab. VI)

Vládou Augustovou se otvírá římskému mincovnictví nová dějinná epocha. Římské mincovnictví je od této doby mnohem těsněji přimknuto k římskému státu, k jeho vývoji hospodářskému a v nemenší míře k jeho dějinám politickým. Mincovnictví se proto stalo pro římské císařské dějiny jedním z nejdůležitějších pramenů. Obraz a nápis na minci informuje o dějinách politických, kovový obsah mince o vývoji hospodářském.

Pro římskou i evropskou historii v době císařské má velkou důležitost nejen tato vlastní stránka mince, nýbrž i místo, kde mince byla vyrobena — mincovna. Ačkoliv mincovna v hlavním městě Imperia zůstávala po celá první tři století římského císařství největším peněžním centrem, nebyla jediným místem, odkud vycházela říšská měna. Během doby vznikaly v různých provinciích nové mincovny, které razily podle římského vzoru. Rozhodující pro zaražení mince na určitém místě nebyly však v té době výhradně důvody hospodářské, nýbrž stále častěji vedly k otvírání a zanikání nových mincoven důvody politické, především vojenské. Politická situace donutila již Augusta, aby razil v Gallii, v Hispanii a na Východě.¹⁾ Největší příležitost k otvírání nových mincoven v prvním století poskytly neutěšené poměry po smrti Neronově. Takřka zrcadlem politických bojů, k nimž tehdy došlo, se staly nové mincovny v Africe, v Gallii, v Horní Germanii a v Hispanii, kde razili uchazeči o uprázdněný císařský trůn. Vespasianus, jenž dobyl definitivního vítězství, razil své první emise v Antiochii. Postupně získal i ostatní mincovny, takže na počátku jeho vlády razilo kromě mincovny římské ještě Tarraco v Hispanii, Lugdunum v Gallii, v Illyricu snad Poetovio, v Malé Asii Ephesos, Byzantion a jiná města.²⁾

¹⁾ Přehled činnosti římských mincoven v době císařské poskytuje katalog římských mincí, který sestavil H. Mattingly a E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, I.—V. díl, London 1923—1933 (dále zkracuji RIC). Viz též M. Bernhart, *Handbuch zur Münzkunde der röm. Kaiserzeit*, Halle 1926; o funkci jednotlivých mincoven viz též K. Pink, *The Mints of the Roman Empire*, Transactions of the International Numismatic Congress 1936, London 1938, str. 240—245.

²⁾ RIC II, str. 2—4.

Tyto mincovny byly však ještě během jeho vlády postupně zavírány. Za vlády Titovy a Domitianovy se razily císařské mince již jen v Ephesu a v Lugdunu. Od nastoupení Nervova a zejména pak za Antoninů kromě mincování v Asii se ražba soustředila takřka výhradně do Říma. Analogií „roku čtyř císařů“ i v mincovnictví se stal teprve rok 193. V Antiochii, kde r. 68—69 razil Vespasianus, začal r. 193 mincovat Pescennius Niger. Po jeho porážce používal této mincovny Septimius Severus, Elagabal a Gordian III. Od vlády Philippovy se zde razilo už takřka nepřetržitě. Decentralisaci římského mincovnictví ve 3. století můžeme z velké části připisovat rovněž kritickým poměrům politickým. Otevření nové provinciální mincovny ve Viminaciu³⁾ za Gordiana III. bylo součástí jeho příprav k tažení proti Peršanům. Když byla později s Gallii ztracena mincovna v Lugdunu, byla otevřena nová mincovna v Siscii. Za vlády Gallienovy začaly razit také Mediolanum, Ticinum a Kyzikos.⁴⁾ Serdica a ve Phoenicii město Tripolis se staly sídly římských mincoven za vlády Aurelianovy.

Tento zřejmý výčet ukazuje, že mincování v provinciích bylo zpravidla spjato s válečným tažením proti cizímu nepříteli nebo občanskými válkami, zápas o trůn nebo jinými vnitřními událostmi. Na těchto důvodech také závisela doba ražby v provinciálních mincovnách. Trvalé nebezpečí, zejména na Balkáně, a zhoršující se vnitřní situace zvyšovaly v druhé polovině 3. století význam provinciálních mincoven. Jejich produkce se v některých letech vyrovnala produkci mincovny římské. Diocletianova reforma, která ukončila první epochu císařského mincování, byla proto v mnohém ohledu pouze potvrzením skutečných poměrů: roztržité římské mincování do několika mincoven bylo uznáno státem. Mincovna hlavního města ztratila své výsadní postavení a stala se jednou z řady mincoven, která měla vydávat oběživo pro jeden z nově utvořených správních okrsků, na něž byla rozdělena římská říše. Vedle dosavadních provinciálních mincoven, z nichž některé měly již dlouhou tradici, byly zřízeny ještě další. Praxe, s níž se setkáváme již od dob Aurelianových, totiž vybíjení mincovních značek na emise, se stala zákonnou povinností každé mincovny.

*

Jestliže v prvních třech stoletích byl vznik a doba činnosti mincoven v různých provinciích diktován především současnými válečnými nebo jinými politickými událostmi, tím více pozornosti zaslouží mincovna alexandrijská, která je v tomto ohledu vzácnou výjimkou. Tato mincovna měla velmi starou tradici a její zvláštní postavení mezi ostatními mincovnami v obvodu Imperia

³⁾ O mincování v tomto městě viz G. Elmer, Die römische Münzprägung in Kostolac-Viminacium als geschichtliche Quelle, Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie, Berlin 21.—26. August 1939, str. 577—582.

⁴⁾ RIC III, str. 17.

odpovídá výjimečnému postavení celého Egypta. V Alexandrii se razily mince nepřetržitě, a to jednak z bronzu, jednak od r. 19/20 n. l. z billonu. Stříbrné denáry, které byly alespoň v prvních dvou stoletích hlavním oběživem v celé říši, nebyly zde raženy vůbec. Svým velmi silným střížkem, řeckou legendou a zvláštním způsobem datování⁵⁾ se egyptské mince na první pohled lišily od emisí mincovny římské, i když jejich obrazová část se během doby značně přizpůsobila římským předlohám.

Žádný z císařů prvních tří století, kteří reformovali římské mincovnictví, se nedotkl mincovny alexandrijské, alespoň pokud jde o vnější tvar jejích emisí. Teprve v posledním desetiletí třetího století alexandrijské ražby náhle změnilu svou jakost, tvar, váhu, velikost i celkový vzhled. Místo známých „alexandriinů“⁶⁾ začaly se zde vydávat mince jiného druhu, odpovídající předpisům Diocletianovy reformy. Není proto divu, že Diocletianův zásah do alexandrijského mincování již dávno poutal a dosud k sobě vábí pozornost numismatiků.⁷⁾ Diocletianova mincovní reforma, která navazovala na dílo Aurelianovo,

⁵⁾ Alexandrijské mince jsou datovány lety panovníkovy vlády. Egyptský rok začínal 29. srpna, v přestupném roce 30. srpna. Údobí od nastoupení vlády určitého panovníka do tohoto data, byť bylo jakkoliv krátké, počítá se na mincích jakožto první rok. Celé datum se skládá z písmene L, které bylo symbolem pro pojem egyptského letopočtu, někdy nahrazovaným slovem *ETOVV* a písmene A, B, Γ, Δ atd., které znamenalo počet let panovníkovy vlády. Podle řeckého způsobu vyjadřovaly se tu číslice pomocí písmen abecedy. — O datování alexandrijských mincí viz A. Sallet, Die Daten der alexandrinischen Kaisermünzen, Berlin 1870; R. S. Poole, Catalogue of the Coins of Alexandria and the Nomes, London, 1892, str. IX—XXIV; J. Vogt, Die alexandrinischen Münzen, Stuttgart 1924, str. 3.

⁶⁾ Pro označení těchto mincí používám výrazu „alexandriin“, který u nás sice není běžný, avšak v cizí literatuře se s ním setkáváme dosti často.

⁷⁾ Otázka se stala důležitou zvláště proto, že s ukončením dosavadního řeckého mincování a zavedením nových typů souvisí určité egyptské vnitropolitické události, o jejichž podílu na provedení reformy alexandrijského mincování není dosud mezi badateli úplné shody. V době vlády Diocletianovy, jehož mince s řeckou legendou také vydávala alexandrijská mincovna (viz tab. VI, obr. č. 12), byly v Alexandrii raženy mince se jménem Lucia Domitia Domitiana, a to dvojího druhu: jednak mince s řeckým opisem, jejichž charakter zcela odpovídal mincům doby předcházející, jednak mince nového typu s legendou latinskou. Touto otázkou se zabýval již J. Eckhel, Doctrina numorum veterum, Pars I, vol. 4, Vindobonae 1794, str. 93, který se podle numismatického materiálu domníval, že existovali dva Domitianové, z nichž jeden vládl v Egyptě v době Diocletianově. V roce 1870 A. Sallet, Die Daten der alexandrinischen Kaisermünzen, Berlin 1870, dokazoval, že řecké i latinské mince s tímto jménem patřily jediné osobě. Podle písemných pramenů právě v této době vypuklo v Egyptě povstání, v jehož čele je jmenován Achilles. Toto povstání vzniklo v Horním Egyptě a rozšířilo se k severu až do Alexandrie. Diocletian toto město obléhal osm měsíců. Jeho dobytím byla egyptská vzpoura likvidována.

Jádrem problému konce řeckého mincování v Alexandrii se proto stala otázka identity písemnými prameny doloženého Achilla a Domitia Domitiana, doloženého prameny numismatickými. H. Sachs, Achilleus und Domitius, Z. f. N. 13, 1885, str. 239—244, uplatňoval při rozboru písemného i numismatického materiálu o obou těchto jménech nové hledisko chronologické, které jej vedlo k závěru, že Domitius Domitianus a Achilles nejsou totožní. — Nejroz-

byla jen součástí celkové vnitřní reorganisace. Avšak alexandrijská mincovna, na níž se Aurelianova nařízení nevztahovala a která proto stále setrvala při starých formách a tradicích, nebyla na tuto reformu tak připravena jako mincovny jiné, a proto pro ni tím spíše znamená konec staré a začátek nové epochy.

*

Nálezy alexandrijských mincí v Čechách. — Egyptské alexandrinny s řeckým opisem jsou známy z Čech pouze z osmi lokalit. Bereme-li přísné měřítko pro rozlišení hromadných nálezů — pokladů, t. j. mincí v jedné době na jednom místě a zpravidla úmyslně ukrytých od nálezů sice třeba z jedné lokality pocházejících, uložených však mnohdy náhodně a v různých dobách, které se vyskytují ve velké míře zvláště na sídlištích, nemůžeme ani jeden z těchto nálezů považovat s naprostou jistotou za případ prvního druhu, tedy za poklad, i když jeho struktura by tomu nasvědčovala.⁸⁾

Pouze tři nálezy v Čechách jsou složeny výhradně z alexandrinů (č. 1—3),

sáhlejší publikací, která se obírá alexandrijským mincováním v době císařské, je dílo J. Vogta, *Die alexandrinischen Münzen*, Stuttgart 1924, kde autor vyjádřil své stanovisko k této otázce již v nadpisu poslední kapitoly své práce, kterou nazval Achilles = Domitius Domitianus. Podle jeho výkladu není latinská ražba v Alexandrii dílem Domitianovým, nýbrž Diocletianovým, a patří nejspíše do roku 293—294. Alexandrijská mincovna nepřikročila k latinské ražbě náhle, nýbrž pozvolna jedna dílna po druhé přestávala razit řecké a začínala razit latinské druhy mincí. (Na př. v 10. roce Diocletianově přešly k latinské ražbě tři dílny, totiž A, B, F, zatím co dílny A a G razily stále ještě billonové mince s řeckou legendou; viz J. Vogt, op. cit. str. 226.) Domitius Domitianus pak pouze přijal právě v době svého povstání používanou serii latinských i řeckých ražeb. — Jiný výklad podal H. Dölling, *Ein Denar des L. Domitius Domitianus*, Berliner Num. Zeitschrift 1, 1951, seš. 6, str. 168—171, který považoval Domitianovy latinské ražby za starší. Řecké ražby jsou podle něho jakýmsi protestem Domitianovým, k němuž přistoupil teprve když zjistil, že legální cestou za vládců Egypta uznán nebude. — W. Giesecke, *Antikes Geldwesen*, Leipzig 1938, str. 193, považuje za rozhodujícího činitele při reformě alexandrijského mincování Domitia Domitiana.

Jiné stanovisko zaujal J. Lallemand, *Le monnayage de Domitius Domitianus*, Revue Belge de numismatique 97, 1951, str. 89—103, a to nejen k vlastní numismatické problematice Domitianových ražeb, nýbrž i k otázce identity Achilla a Domitia Domitiana. Domitianus razil podle něho nejprve řecké, potom latinské druhy mincí. Důvodem k zavedení latinského mincování byla kromě tlaku způsobeného Diocletianovou reformou snaha po ulehčení obchodu Egypta s ostatním světem. Na základě papýru nalezeného v Caranis ve Fayumu se domnívá, že Achilles nebyl totožný s Domitianem, nýbrž že byl důležitým vojenským činitelem, a proto antičtí historikové mluví o něm a nikoliv o císaři, kterému sloužil.

Zdá se, že zejména mladší výklady, které přinášejí jiná řešení než citované dílo Vogtovo, neuvádějí dostatečný materiál k svému zdůvodňování. Proto je pravděpodobné, že osobnost L. Domitia Domitiana a egyptské povstání nemají s alexandrijskou mincovní reformou hlubší souvislost než náhodně časovou. Rozhodujícím činitelem v alexandrijské mincovně zůstával stále císař, který si svou ohroženou posicí v roce 296 uchránil dobytím Alexandrie.

⁸⁾ Tato skutečnost dovoluje, abychom vzali v úvahu i nálezy, jejichž nejmladší mince sahá až do 4. století.

v ostatních případech (č. 4—8) byly alexandrijské ražby nalezeny současně s jinými mincemi:

1. Petrovice, okres Žďár:⁹⁾ na poli byla nalezena billonová tetradrachma Gallienova z r. 258.
2. Černilov, okres Hradec Králové:¹⁰⁾ billonová tetradrachma Probova z let 276—280.
3. Slaný:¹¹⁾ billonová tetradrachma Carinova z let 283—285.
4. Mezi Kolínem a Starým Kolínem:¹²⁾ při regulaci Labe nalezeno 24 mincí o časovém rozsahu Claudius—Valens. Mezi nimi byla billonová tetradrachma alexandrijská z druhého roku vlády Diocletianovy.
5. Radim, okres Kolín:¹³⁾ na poli nalezeny 3 mince, z nichž jedna byla určena jakožto billonová tetradrachma alexandrijská, patřící císaři Probovi.
6. Starý Kolín, okres Kolín:¹⁴⁾ současně s 6 mincemi o časovém rozsahu Hadrianus—Maximianus Herculus nalezena jedna alexandrijská billonová tetradrachma Maximiana Herculia z r. 287.
7. Kolín:¹⁵⁾ na poli u spolkového cukrovaru nalezeno 14 mincí z doby Hadrianovy až Valentovy, z nichž tři pocházely z Alexandrie: 2 nečitelné billonové tetradrachmy Diocletianovy a jedna tetradrachma Maximiana Herculia.
8. Polná, okres Havlíčkův Brod:¹⁶⁾ tento nálezy je největším nálezem alexandrinů u nás. Obsahoval pět mincí římských a devět alexandrinů od Claudia do Maximiana Herculia. Alexandrijské ražby patřily císařům: Philippovi, Tacitovi, Probovi, Maximianu Herculiovi 5 kusů a jedna alexandrijská bronzová mince byla nečitelná.

Nehledíme-li k nálezovým souvislostem každého alexandrinu, který se vyskytl na naší půdě, nýbrž shrneme-li je v jeden chronologicky uspořádaný celek, dostaneme tento obraz:

⁹⁾ V Nálezech mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl, Praha 1955, E. Pochitonov, *Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (dále cituji pouze *Nálezy*), je nálezy uveden pod č. 554 i s bližšími nálezovými okolnostmi a příslušnou literaturou.

¹⁰⁾ Viz *Nálezy* č. 585.

¹¹⁾ Viz *Nálezy* č. 586.

¹²⁾ Viz *Nálezy* č. 702.

¹³⁾ Viz *Nálezy* č. 582.

¹⁴⁾ Viz *Nálezy* č. 588.

¹⁵⁾ Viz *Nálezy* č. 703.

¹⁶⁾ Viz *Nálezy* č. 589.

Panovník, jemuž alexandrijská mince patří	Rok ražby	Číslo nálezu, z něhož mince pochází
Philippus ml.	245	8
Gallienus	258	1
Tacitus	275	8
Probus	280	8
Probus	276–282	5
Probus	276–282	2
Carinus	283–284	3
Diocletianus	285	4
Diocletianus, 2 kusy	284–305	7
Max. Herculius	287	6
Max. Herculius	286–310	7
Max. Herculius, 5 kusů	286–310	8
Nečitelná bronzová mince		8

Dosud bylo v českých nálezech literárně zachyceno pouze těchto 18 alexandrijských ražeb. V Okresním museu v Mostě¹⁷⁾ jsou uloženy 43 kusy mincí téhož druhu, které dosud nebyly publikovány. Jejich provenience sice není zaručena spolehlivou nálezovou zprávou, svým časovým rozsahem se však tyto mince velmi nápadně kryjí s ražbami, které byly prokazatelně nalezeny na českém území.¹⁸⁾

Alexandrijské ražby z mosteckého musea, vesměs drachmy, tvoří takřka uzavřenou chronologickou řadu:

1. Severina, manželka Aurelianova r. 274–5
 Líc: v perličkovém kruhu obraz císařovny s nahoru vyčesaným účesem – vpravo.¹⁹⁾
 Opis: *ΟΒΑΗ ΓΕΥΗΡΗΝΑ ΚΕΒ*
 Rub: v perličkovém kruhu orel krácející vlevo, hlavu má otočenu vpravo, v zobáku má věnec.
 Opis: *ΕΤΟΥΚ* – v poli vpravo písmeno *S*
 Váha:²⁰⁾ 9,436 g.
 BMC²¹⁾ str. 308, č. 2380.

¹⁷⁾ Za upozornění na tento materiál děkuji Dr J. R. a t a j o v i, vedoucímu dokumentačního oddělení AÚ ČSAV v Praze.

¹⁸⁾ Případné možnosti, že tu jde o sbírku, neodpovídá kromě uvedené chronologické souvislosti s ostatními českými nálezy alexandrijských ražeb i několikeré opakování téhož typu v tomto souboru.

¹⁹⁾ Mince nejsou popisovány heraldicky, nýbrž způsobem v antické numismatice obvyklým – s hlediska pozorovatele.

²⁰⁾ Děkuji Dr J. Pelikánovi a chemické laboratoři AÚ ČSAV v Praze za zvážení všech mincí a za provedení chemického rozboru.

²¹⁾ Mince jsou určovány podle katalogu Britského musea, který sestavil R. S. Poole, Catalogue of the Coins of Alexandria and the Nomes, London 1892 (dále zkracuji BMC).

2. Tacitus 25. září 275–duben 276
 Líc: v perličkovém kruhu císařovo poprsí v pancíři – vpravo. Císař má na hlavě vavřínový věnec.
 Opis: *ΑΚΚΑ ΤΑΚΙΤΟΚ ΚΕΒ*
 Rub: v perličkovém kruhu Roma sedící na křesle, obrácená vlevo. Na hlavě má přílbu, pod křeslem štít. V pravé ruce drží Niké.
 Opis: *ΕΤΟΥΚ* – v poli vpravo písmeno *A*
 Váha: 7,3229 g.
 BMC str. 312, č. 2402. (*Tab. VI, obr. č. 1.*)
3. Tacitus 25. září 275–duben 276
 Líc: v perličkovém kruhu ověněná císařova hlava – vpravo.
 Opis: *ΑΚΚΑ ΤΑΚΙΤΟΚ ΚΕΒ*
 Rub: v perličkovém kruhu orel stojící vlevo. Hlavu má otočenu nazpět, v zobáku drží věnec.
 Opis: *ΕΤΟΥΚ* – v poli vpravo písmeno *A*
 Váha: 6,0329 g.
 BMC str. 312, č. 2406. r. 276–7
4. Tacitus r. 276–7
 Líc: jako č. 2.
 Rub: v perličkovém kruhu stojící Niké [?], v obou rukou drží palmový list [?].
 Opis: *ΕΤΟΥΚ* – v poli vpravo písmeno *A*
 Váha: 6,175 g.
 BMC str. 312, č. 2404(?).
5. Probus r. 276–7
 Líc: v perličkovém kruhu oděné císařovo poprsí – vpravo. Císařova hlava je ověněna.
 Opis: *ΑΚ ΜΑΥΡ ΗΡΟΒΟΚ ΚΕΒ*
 Rub: v perličkovém kruhu stojí Elpis. V pravé ruce drží květiny, v levé řasnatý šat. V mincovním poli vlevo dole letopočet *BL*
 Váha: 6,846 g.
 BMC str. 313, č. 2417. Milne²²⁾ typ a. (*Tab. VI, obr. č. 2.*)
6. Probus r. 276–7
 Líc: jako č. 5.
 Rub: v perličkovém kruhu orel stojící vpravo. Hlavu má otočenu nazpět, v zobáku drží věnec. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet *LB*.
 Váha: 8,0017 g.
 BMC str. 314, č. 2426. Milne, typ a. (*Tab. VI, obr. č. 3.*)
7. jako č. 6. Váha: 7,1357 g. Milne, typ b.
8. jako č. 6. Váha: 6,7562 g. Milne, typ a.

²²⁾ Vývoj mincování v Alexandrii, zejména pokud se týče značek jednotlivých dílen a charakteru jednotlivých emisí, zpracoval J. G. Milne, The Shops of the Roman Mint of Alexandria, The Journal of Roman Studies 8, London 1918, str. 154–178. Na str. 172 této práce rozlišuje emise Probovy podle rozdělení legendy na aversu. Pausa v legendě nad hlavou panovníkovou odděluje buď a) první dvě písmena jeho jména od ostatních: *–ΗΡ ΟΒΟΚ–*, nebo b) tři písmena: *–ΗΡΟ ΒΟΚ–*, zřídka též c) jedno písmeno: *–ΗΡ ΟΒΟΚ–*. Někdy do této pomlky vniká z obrazu nejhořejší list z panovníkova věnce, někdy jsou písmena tak hustá, že pouze tento list pausu naznačuje. Pro velký počet Probových mincí bylo k jejich bližšímu určování použito i tohoto detailního rozlišování.

9. Probus r. 276—7
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu orel stojící vlevo, hlavu má otočenu nazpět, v zobáku drží věnec. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet LB.
Váha: 6,3733 g.
BMC str. 315, č. 2427. Milne, typ b. (*Tab. VI, obr. č. 4.*)
10. jako č. 9.
Váha: 7,178 g.
Milne, typ b.
11. jako č. 9.
Váha: 6,972 g.
Milne, typ b.
12. jako č. 9.
Váha: 8,190 g.
Milne, typ b.
13. Probus r. 277—8
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu stojí Eirene. Hlavu má otočenu vlevo. V pravé ruce drží olivovou větévku, v levé žezlo. V mincovním poli vlevo dole letopočet LF.
Váha: 7,0341 g.
BMC str. 313, č. 2413. Milne, typ a. (*Tab. VI, obr. č. 5.*)
14. jako č. 13.
Váha: 8,910 g.
Milne, typ a.
15. Probus r. 277—8
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu Tyché stojící vlevo. V pravé ruce drží kormidlo, v levé roh hojnosti. V mincovním poli vlevo nahoře letopočet LF.
Váha: 6,2941 g.
BMC str. 314, č. 2423. Milne, typ b.
16. jako č. 15.
Váha: 6,7973. Milne, typ b.
17. jako č. 15.
Váha: 8,3852 g.
Milne, typ b. (*Tab. VI, obr. č. 6.*)
18. Probus r. 277—8
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu orel zpředu. Hlavu má otočenu vpravo, v zobáku drží věnec. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet (L)F.
Váha: 6,0850 g.
BMC str. 315, č. 2433. Milne, typ b. (*Tab. VI, obr. č. 7.*)
19. jako č. 18.
Váha: 8,4751 g.
Milne, typ b.
20. jako č. 18.
Váha: 6,590 g.
Milne, typ b.
21. Probus r. 277—8
Líc: jako č. 5.

- Rub: v perličkovém kruhu orel kráčející vpravo s věncem v zobáku. Pod křídlem drží palmový list. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet LF.
Váha: 7,2556 g.
BMC str. 315, č. 2439. Milne, typ a.
22. jako č. 21.
Váha: 7,0992 g.
Milne, typ a.
23. jako č. 21.
Váha: 5,925 g.
Milne, typ a.
24. Probus r. 278—9
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu Eirene stojící vlevo. V pravé ruce drží olivovou větévku, v levé žezlo. V mincovním poli vlevo dole letopočet LF.
Váha: 9,5869 g.
BMC str. 313, č. 2415. Milne, typ a.
25. Probus r. 278—9
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu Niké kráčející vpravo. V obou rukou drží věnec. V mincovním poli vpravo dole letopočet LF.
Váha: 6,7135 g.
BMC str. 314, č. 2420. Milne, typ a.
26. Probus r: 278—9
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu stojí Tyché. Drží kormidlo a roh hojnosti. Hlavu má otočenu vlevo. V mincovním poli vlevo nahoře letopočet LF.
Váha: 7,2173 g.
BMC str. 314, č. 2424. Milne, typ b.
27. Probus r. 278—9
Líc: jako č. 5.
Rub: v perličkovém kruhu stojí orel s roztaženými křídly — zpředu. Hlavu má otočenu vpravo, v zobáku drží věnec. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet LF.
Váha: 7,5497 g.
BMC str. 315, č. 2434. Milne, typ b. (*Tab. VI, obr. č. 8.*)
28. jako č. 27.
Váha: 6,805 g.
Milne, typ b.
29. jako č. 27.
Váha: 9,22 g.
Milne, typ b.
30. jako č. 27.
Váha: 7,145 g.
Milne, typ b. (*Tab. VI, obr. č. 9.*)
31. jako č. 27.
Váha: 7,0519 g.
Milne, typ a.
32. jako č. 27.
Váha: 5,561 g.
Milne, typ a.

33. Probus r. 278—9
 Líc: jako č. 5.
 Rub: v perličkovém kruhu orel kráčejší vpravo. V zobáku drží věnec, pod křídlem palmový list. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet LZ.
 Váha: 8,344 g.
 BMC str. 315, č. 2440. Milne, typ a.
34. Probus r. 279—80
 Líc: jako č. 5.
 Rub: v perličkovém kruhu Homonoia hledící vlevo. Pravou ruku má zdviženu, v levé drží dvojitý roh hojnosti. V mincovním poli vlevo dole letopočet LE.
 Váha: 7,3484 g.
 BMC str. 314, č. 2418. Milne, typ b.
35. Probus r. 279—80
 Líc: jako č. 5.
 Rub: v perličkovém kruhu orel kráčejší vlevo. Hlavu má otočenu nazpět, v zobáku drží věnec. Po obou stranách orla letopočet LE.
 Váha: 6,7619 g.
 BMC str. 315, č. 2428. Milne, typ b.
36. Probus r. 280—1
 Líc: jako č. 5.
 Rub: v perličkovém kruhu orel kráčejší vlevo. Hlavu má otočenu nazpět, v zobáku drží věnec. Po obou stranách orla letopočet LS.
 Váha: 6,4338 g.
 BMC str. 315, č. 2430. Milne, typ b.
37. Probus r. 281—2
 Líc: jako č. 5.
 Rub: v perličkovém kruhu orel s věncem v zobáku, zpředu. V mincovním poli po obou stranách orla letopočet LZ.
 Váha: 6,8138 g.
 BMC str. 315, č. 2436. Milne, typ c. (*Tab. VI, obr. č. 10.*)
38. Carinus září 282—29. srpna 283
 Líc: v perličkovém kruhu císařovo poprsí v pancíři vpravo. Císař má na hlavě vavřínový věnec.
 Opis: *A K M A K A P I N O C K*
 Rub: v perličkovém kruhu Tyché stojící vlevo. V pravé ruce drží kormidlo, v levé roh hojnosti. V mincovním poli vlevo nahoře letopočet LA.
 Váha: 6,3804 g.
 BMC str. 317, č. 2448.
39. Carinus r. 283—4
 Líc: v perličkovém kruhu oděné císařovo poprsí vpravo. Císař má na hlavě vavřínový věnec.
 Opis: *A K M A K A P I N O C C E B*
 Rub: v perličkovém kruhu Elpis stojící vlevo. V pravé ruce drží květiny, v levé řasnatý šat. V mincovním poli po obou stranách bohyně letopočet LB.
 Váha: 4,9022 g.
 BMC str. 317, č. 2454.
40. jako č. 39.
 Váha: 8,3266 g.
41. Maximianus r. 286—7
 Líc: v perličkovém kruhu ověncená císařova hlava vpravo.

Opis: *A K M A O V A M A T I M I A N O [C C E B]*

Rub: v perličkovém kruhu Elpis stojící vlevo. V pravé ruce drží květiny, v levé řasnatý šat. V mincovním poli po obou stranách bohyně letopočet LB.

Váha: 6,4967 g.

BMC str. 329, č. 2555.

42. Maximianus r. 290—291

Líc: v perličkovém kruhu ověncená císařova hlava vpravo.

Opis: *M A T I M I A N O C C E B*

Rub: v perličkovém kruhu Niké kráčejší vlevo, držící věnec a palmu. V mincovním poli vlevo dole letopočet LS.

Váha: 7,5038 g.

BMC str. 331, č. 2577. (*Tab. VI, obr. č. 11.*)

43. Diocletianus 17. září 284—1. května 305

Líc: v perličkovém kruhu ověncená císařova hlava vpravo.

Opis: *A K A O V A Δ I O K A H T I A N O C C E B*

Rub: Eirene (?) stojící vlevo. V levé ruce drží žezlo.

Váha: 7,8758 g.

BMC str. 321, č. 2474 (?). (*Tab. VI, obr. č. 12.*)

Mince tohoto souboru měří většinou 18—19 mm v průměru. Pouze některé ražby mají průměr větší než 20 mm (č. 1, 2, 5, 9) a některé menší než 18 mm (č. 36, 38, 43). Tyto míry vcelku odpovídají rozměrům, které udává pro příslušné ražby R. S. Poole²³⁾ v katalogu Britského musea. Podle tohoto katalogu průměr drachem Aurelianových (a proto i císařovny Severiny) kolísá mezi 23—20 mm, ražby Tacitovy měří průměrně 20 mm, Probovy 20—18 mm, Diocletianovy 20—17 mm.

Stupeň zachovalosti mincí našeho souboru je různý. Vedle ražeb takřka bezvadně zachovalých (na př. č. 2, 6, 22, 26) jsou tu i mince téměř nečitelné (na př. č. 34, 36, 38, 40, 42, 43). Je pozoruhodné, že právě mince mladší jsou ve svém celku více opotřebovány než mince starší. Opotřebovanost některých mincí však rozhodně není příčinou tak velkého váhového rozpětí, které u tohoto souboru shledáváme. Tři mince přesahují 9 g, a to značnou měrou: mince č. 1 váží 9,436 g, č. 24 váží 9,5869 g a č. 29 váží 9,22 g. Nejlehčí mince, č. 39, váží pouze 4,9022 g a dvě mince nedosahují 6 g: č. 23 — 5,925 g a č. 32 — 5,561 g. Nízká váha těchto tří mincí není však způsobena opotřebováním nebo poškozením, nýbrž závisí na tloušťce střížku. U našich nejlehčích mincí je střížek mnohem tenčí než u mincí ostatních. Vcelku můžeme říci, že tloušťka našich mincí je proměnlivější než jejich velikost. Měříme-li jejich sílu v místě největší výdutí aversu i reversu, kolísá mezi 5 mm u mince nejtěžší, č. 24, a 3 mm u mince nejlehčí, č. 39. Váhový rozdíl mezi nejtěžší a nejlehčí mincí tohoto souboru činí 4,6847 g. Největší počet ražeb — celkem 33 kusů — patří císaři Probovi. Jemu patří také mince nejtěžší a dvě z nejlehčích ražeb tohoto souboru. Proto byla vypočtena průměrná váha 33 mincí Probových, která činí 7,238 g

²³⁾ BMC str. 308, 312, 313, 321.

Rozdíly ve vahách alexandrijských mincí zavinilo nedokonalé technické zpracování mincovního materiálu. V alexandrijské mincovně se pravděpodobně razilo způsobem nazývaným později „al marco“, který vyžadoval, aby z určité váhy kovu byl vyražen určitý počet mincí bez ohledu na rozdíly ve vahách jednotlivých ražeb.

*

Nálezy alexandrijských mincí na Moravě. — Na Moravě jsou řecké alexandrijské ražby známy celkem z devíti lokalit. V pěti případech jde o nálezy jednotlivých mincí (č. 1—5), v ostatních (č. 6—9) byly současně s alexandrijskými nalezeny i mince z jiných mincoven:

1. Znojmo, okolí:²⁴⁾ billonová tetradrachma Neronova z r. 67—68.
2. Bosonohy, okres Brno:²⁵⁾ dvě tetradrachmy Neronovy z let 54—68.
3. Morkůvky, okres Hustopeče:²⁶⁾ billonová tetradrachma Gallienova z let 253—258.
4. Letovice, okres Boskovice:²⁷⁾ tetradrachma Aurelianova z let 270—275.
5. Valtrovice, okres Znojmo:²⁸⁾ tetradrachma Maximiana Herculia z let 286—310.
6. Mušov, okres Mikulov:²⁹⁾ nález 11 římských mincí (Claudius I.—Marcus Aurelius) obsahoval jednu alexandrijskou ražbu patřící císaři Hadrianovi (r. 117—138).
7. Vícemilice, okres Bučovice:³⁰⁾ na sídlišti nalezeno celkem 5 mincí o časovém rozsahu 88 př. n. l.—270 n. l. Mezi nimi byla tetradrachma Claudia II. Gothica z r. 268—270.
8. Bítov, okres Bílovec:³¹⁾ na poli byla vyorána jedna tetradrachma Aurelianova (r. 270—275) a malá bronzová mince Constantina I. z r. 306—307.
9. Uherský Brod:³²⁾ čtyři mince (Vespasianus—Constans), z Alexandrie pochází jedna billonová tetradrachma Hadrianova (r. 117—138).

Chronologie alexandrijských ražeb nalezených na Moravě nedává tak ucelený obraz jako je tomu u nálezů českých. Jejich většina sice také patří druhé polovině třetího století, avšak je tu zastoupeno i století první a druhé:

²⁴⁾ Za upozornění na tuto minci děkuji akademiku J. Dobiášovi, s jehož laskavým svolením tuto ražbu, která je jeho majetkem, v této práci používám. Tato mince nebyla zachycena v Nálezích; nálezovou zprávu publikuji na str. 337 tohoto Num. sborníku.

²⁵⁾ Viz Nálezy č. 870.

²⁶⁾ Viz Nálezy č. 1160.

²⁷⁾ Viz Nálezy č. 1187.

²⁸⁾ Viz Nálezy č. 1200.

²⁹⁾ Viz Nálezy č. 1024.

³⁰⁾ Viz Nálezy č. 1175.

³¹⁾ Viz Nálezy č. 1234.

³²⁾ Viz Nálezy č. 1266.

Panovník, jemuž alexandrijská mince patří	Rok ražby	Číslo nálezu, z něhož mince pochází
Nero, 2 kusy	54—68	2
Nero	67—68	1
Hadrianus	117—138	6
Hadrianus	117—138	9
Gallienus	253—258	3
Claudius I. Gothicus	268—270	7
Aurelianus	270	8
Aurelianus	270—275	4
Maximianus Herculis	286—305; 306—310	5

Otázka rozšíření alexandrinů v našich zemích

Vztah mezi chronologickým a topografickým rozložením nálezů alexandrinů v našich zemích svědčí o tom, že Morava byla blíže zdroji, odkud k nám alexandrijské ražby přicházely. Zatímco některé alexandrijské mince z moravských nálezů patří svým vznikem již do prvního století, byly mince nalezené v Čechách, až na jedinou výjimku, kterou představuje tetradrachma Philippa mladšího z roku 245, raženy až v druhé polovině třetího století. V krajinách dále na sever a západ od Čech se vyskytují alexandrinové ještě vzácněji a pocházejí rovněž až z druhé poloviny třetího století.³³⁾ Alexandrijské ražby proto nepochybně přicházely k nám i do přilehlých oblastí dnešního Německa od jihovýchodu, z Pannonie.

Rovněž ražební provenience ostatních mincovních nálezů, uložených prokazatelně ve třetím nebo na počátku čtvrtého století dokazuje, že naše země, pokud se oběhu mincí týče, byly v té době orientovány k jihovýchodu, především do Pannonie a dolního Podunají. Z římských provinciálních ražeb se na našem území vyskytují pouze ražby balkánské³⁴⁾ nebo východ-

³³⁾ Na př. mince z poloviny 3. století, nalezená v Göttingách — viz K. Schirwitz, Griechische, keltische und römische Münzen aus Mitteldeutschland, Germania 30, 1952, str. 46, a U. Kahrstedt, Zu zwei Göttinger Münzen, Germania 32, 1954, str. 216.

V Noriku byly nalezeny alexandrinové rovněž až z druhé poloviny 3. stol. Viz J. Roeger, „Alexandrin“ in Noricum, Schild von Steier, Beiträge zur steirischen Vor- und Frühgeschichte und Münzkunde, seš. 5, Graz 1955, str. 43.

³⁴⁾ Na př. sestercius Gordiana III. (238—244), nalezený v Nové Vsi, okr. Kolín (viz Nálezy č. 534), bronzová mince Philippa st. (244—249), nalezená ve Vraném, okr. Slaný (viz Nálezy č. 536) a sestercius Traiana Decia (248—251), nalezený v Oskořínku, okr. Nymburk (viz Nálezy č. 542), byly raženy ve Viminaciu. Minci z Aquileie obsahuje nález z Hranic u Červ. Peček, okr. Kolín (viz Nálezy č. 594). Ve 4. stol. k nám přicházely ražby města Constantinopole, které obsahují na př. nálezy v Týništi nad Orlicí, okr. Rychnov n. Kněžnou (viz

ni,³⁵⁾ nikoliv však ražby provincií západních. Stejný obraz po této stránce poskytuje Pannonie, kde velká většina mincí, zejména ve větších obchodních centrech nalezených,³⁶⁾ pochází z mincoven balkánských a malosijských. Tuto východní orientaci obchodu podunajských provincií v druhé polovině třetího a na počátku čtvrtého století, jejímiž památkami jsou nálezy mincí východní ražební proveniencí, můžeme sledovat i v Noriku, ovšem nikoliv již v té míře jako v Pannonii. Mince, získané při nových výzkumech v Lauriacu,³⁷⁾ patří pouze ze 60% východním mincovnám.

Rozšíření mincí, ať z kterékoliv mincovny pocházejících, za Limes, bylo závislé na mnoha činitelích rázu hospodářského, obchodního, politického i kulturního.³⁸⁾ Sledovat tyto souvislosti není úkolem této práce, přece je však nutno upozornit na některé okolnosti, které mohly mít přímý vliv právě na výskyt alexandrinů u nás.

Od poloviny třetího století bylo římské mincování zachváčeno dosud nej-

Nálezy č. 662) nebo nález v Hradci Králové (viz Nálezy č. 705). Ražbu města Philipopole obsahuje nález v Nespěkách, okr. Benešov (viz Nálezy č. 692) a nález ve Starém Kolíně, okr. Kolín (viz Nálezy č. 731), Dionysopolis je zastoupena v nálezu v Neznašově, okr. Týn nad Vltavou (viz Nálezy č. 706).

³⁵⁾ Na př. bronzové mince bithynské v nálezu ze Starého Kolína, okr. Kolín (viz Nálezy č. 731).

³⁶⁾ Ani jedna z mincí nalezených při výzkumech v Aquinku (viz T. Pekáry, Money Circulation in Aquincum, Arch. Értesítő, vol. 80, 1953, str. 113–114), nebyla ražena v západních provinciích. Velká část ražeb třetího století sem přišla z mincoven balkánských a malosijských. T. Pekáry upozorňuje, že tato skutečnost velmi překvapuje, neboť bohatý archeologický materiál svědčí, že obchod v minulých stoletích se orientoval především na západ. Druhá polovina třetího století přináší proto v Pannonii i v našich zemích velké změny v životě hospodářském a obchodním, jejichž stopa se odráží také v nálezech mincí.

³⁷⁾ H. Deringer, Neue römische Münzen aus Lauriacum, Forschungen in Lauriacum, Bd. 2, Linz 1954, str. 158.

³⁸⁾ Dosud nejobsáhlejší studii o nálezech římských a byzantských mincí v Germanii publikoval S. Bolin, Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, Lund 1926. Nejdůležitější theoretické závěry této práce byly vydány v německém překladu: S. Bolin, Die Funde römischer und byzantinischer Münzen im freien Germanien, 19. Bericht der Römisch-germanischen Kommission, Frankfurt am Main 1929, str. 88–145. — Ačkoliv je Bolinova práce velmi podrobná a vyčerpávající, množství materiálu, velký časový rozsah a případně nové nálezy dávají možnost k obsáhlejšímu propracování některých dílčích temat. Problematikou související s větším nebo menším přílivem římských mincí do Šlesviku-Holštýnska se zabýval P. La Baume, Die Münzen von Nydam und Thorsberg im Museum vorgeschichtlicher Altertümer in Schleswig, Offa 9, 1951, str. 63–74; týž, Der Moorfund von Geel-Royum, Kreis Schleswig, Offa 11, 1952, str. 42–45; týž, Zwei neue Funde römischer Münzen in Norderdithmarschen, Offa 11, 1952, str. 45–60. — Velmi závažnou otázku, vyplývající z práce Bolinovy, otázku funkce římských mincí na našem území, rozebíral E. Pochitonov, Nová mapa nálezů antických mincí v českých zemích, Num. sb. I, Praha 1953, str. 5–12. Bolinova kniha se také stala základem nejnovějšího kartografického zpracování nálezů římských mincí v Germanii, jehož autorem je A. Lüders, Eine kartographische Darstellung der römischen Münzschatze im freien Germanien, Archeologia geographica 4, 1955, str. 85–86.

rozsáhlejší inflací. Mince egyptské nebyly však znehodnoceny v té míře jako ražby jiných mincoven. Jejich lepší jakost³⁹⁾ může být proto považována za jednu z příčin jejich náhlého rozšíření do vzdálených končin Imperia i za Limes. Význam stránky jakosti egyptské mince pro její rozšíření nutno však přijímat opatrně a s výhradami, neboť jak kovový obsah a váha různých druhů mincí z různých mincoven po devalvaci v druhé polovině třetího století, tak postavení alexandrijské mince nejen za hranicemi Egypta, nýbrž i uvnitř provincie, skrývá dosud mnoho nejasného. Pro egyptskou vnitřní měnovou situaci je pozoruhodné, že římský denár, který alespoň v prvních dvou stoletích před zavedením antoniniánů ovládal jako hlavní peněžní jednotka celé Imperium, v Egyptě vůbec neobíhal,⁴⁰⁾ a římské mince bronzové sem pronikly teprve za Galliena.⁴¹⁾ Neražené stříbro nebo některé druhy mincí, s nimiž se v egyptských nálezech nesetkáváme, jsou však uváděny v účtech na egyptských papyrech.⁴²⁾ Hodnoty římského mincovnictví fungovaly proto nepochybně v Egyptě jakožto jednotky početní.⁴³⁾ Pro oběh alexandrinů za hranicemi Egypta je důležité, že devalvace, která měnila poměr mezi jednotlivými druhy oběživa, měnila i vztah mezi ražbami různých provinciálních mincoven. V hospodářské a politické krizi třetího století byla v obchodním životě Imperia rozhodující především vnitřní hodnota mince, nikoliv ražební proveniencí. Je proto pravděpodobné, že v té době přispívalo k odlivu alexandrijských mincí za hranice této země vedle relativně lepší jakosti alexandrinů i měnící se postavení provinciálních mincoven.

Kromě těchto vlastních měnových a mincovních poměrů měly na šíření alexandrinů do ostatních částí Imperia i za Limes od druhé poloviny třetího století vliv i některé změny vnitropolitické. Častými přesuny vojsk se dostávaly do Podunají legie, které před tím působily na Východě. Je možné, že nejedna východní ražba, dnes nalezená na místech vojenských táborů, tam byla přinesena jejich prostřednictvím. Vojenské posádky na Balkáně ve 3. století, které

³⁹⁾ J. Roeger, „Alexandriener“ in Norikum, Schild von Steier, Beiträge zur steirischen Vor- und Frühgeschichte und Münzkunde, seš. 5, Graz 1955, str. 43 a násl., při popisu nálezů alexandrinů v Noriku považuje za příčinu jejich rozšíření až do této oblasti především tuto okolnost.

⁴⁰⁾ O tom svědčí egyptské nálezy. Jeden z nejlepších znalců egyptského mincovnictví, J. G. Milne, The Currency of Egypt under the Romans to the Time of Diocletian, Annals of Archaeology and Anthropology 7, Liverpool 1914–16, str. 52, zná z Egypta pouze jeden nález 50 denárů sahajících od Vespasiana do Marka Aurelia a dva nebo tři malé poklady z doby Severovců, které byly patrně vojenského původu, o kterých jej informoval S. Dattari.

⁴¹⁾ J. G. Milne, op. cit. str. 53. — W. Wruck, Zu den Provinzialprägungen der römischen Kaiserzeit, Berliner Numismatische Zeitschrift I, 1952, seš. 9, str. 255–266, hledá k tomu vysvětlení ve zvláštním postavení Egypta, jež se snad projevovalo i v tom, že senátní mince s SC tu neměly zákonný oběh.

⁴²⁾ Otázku vztahu měny uváděné v účtech a skutečného oběživa řeší A. Ch. Johnson, Roman Egypt to the Reign of Diocletian, Baltimore 1936, str. 424 a násl.

⁴³⁾ A. Ch. Johnson, op. cit. str. 432.

vzhledem k vzrůstajícímu nebezpečí byly stále početnější, byly samy silně pro-
syceny východním živlem; některé oddíly se dokonce skládaly výhradně z pří-
slušníků syrské nebo jiné východní provincie. Toto národnostní složení římského vojska nezůstalo však bez hmotného i kulturního vlivu na své okolí, zvláště bylo-li podporováno ještě civilním, především obchodním stykem Podunají s východními provinciemi.⁴⁴⁾ Podunajské provincie, a mezi nimi i našemu území nejbližší Pannonie, změnily proto ve 3. století svoji společenskou strukturu. Historické prameny svědčí však o velké expansi zejména Syřů nejen do Podunají, nýbrž i do celé západní části Imperia, především do Gallie.⁴⁵⁾ Vliv Orientu na život duchovní, který se projevoval především rozšířením orientálních kultů v provinciích i v Římě, byl jedním z důsledků tohoto přistěhovalectví z Východu a styků s Východem vůbec. Numismatické prameny tuto „invasi Východu“ také potvrzují, neboť v té době se mnohem častěji setkáváme s východními ražbami na západě než naopak se západními na východě. Rozebíráme-li však cizí ražby v západních provinciích nalezené podle ražební provenience, shledáváme, že stejně jako u nás, i v Gallii a v Porýní⁴⁶⁾ nejpočetnější jsou mezi nimi mince z Alexandrie. Historické prameny však nepřinášejí nejmenší zmínky o tom, že by v onom proudu Orientálců na západ měli převahu Egyptané.

Do výčtu okolností, nebo historických souvislostí, které podporovaly šíření alexandrinů na konci třetího a na počátku čtvrtého století, je nutno zařadit ještě zemědělskou a průmyslovou produkci Egypta. Jak svědčí nálezy, přicházely alexandrijské mince do oblastí egejské, do Syrie a ještě dále na východ v hojném počtu nejen v době římské, ale již takřka od zřízení alexandrijské mincovny.⁴⁷⁾ Dokud Egypt nebyl součástí Imperia a jeho mincování nemohlo být proto omezováno potřebami Říma, oblast nálezů jeho mincí byla nepo-

⁴⁴⁾ O postupu východního živlu do Podunají viz J. Dobiáš, *Orientální vlivy v římském Podunají*, Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi k šedesátým narozeninám, Praha 1928, str. 15 až 46. Na str. 45 této epigrafické studie autor upozorňuje, že velká většina nápisů, které lze datovat, a které dosvědčují existenci východních vlivů v Podunají, pochází z konce 2. a první poloviny 3. století.

⁴⁵⁾ A. Blanchet, *Monnaies provinciales de l'empire Romain, trouvées en Gaule*, Num. Zeitschrift, N. F. 6, 1913, str. 192–202.

⁴⁶⁾ A. Blanchet, op. cit. str. 199, přináší soupis ražeb cizích provincií nalezených v Gallii.

⁴⁷⁾ Není snad náhodou, že egyptský vliv, i když především v podobě náboženské, objevoval se nejdříve v obchodních centrech. V oblasti východního Středomoří nejvíce epigrafických památek egyptských kultů bylo objeveno na Délu. Již ze 3. stol. n. l. známe odtud malý chrám egyptských bohů (viz A. Salač, *Isis, Sarapis a božstva sdružená*, Praha 1915, str. 24–25). Z nápisu na tomto ostrově nalezeném a pocházejícím z r. 166 př. n. l. (viz A. Salač, op. cit. str. 25) je možno usuzovat, že za bojem proti egyptským kultům se skrýval konkurenční boj proti Alexandrii. Při egejském a černomořském pobřeží jsou egyptské kultury dosvědčeny nápisy řeckými, ve vnitrozemí však již jen latinskými. Egyptské kultury sem byly přineseny teprve římskými výboji.

chybně oblastí jeho hospodářského a obchodního vlivu. Jakmile se Egypt stal římskou državou, Římané jeho hospodářství i obchod usměrňovali. Hospodářský význam Egypta byl však jednou z hlavních příčin, které této zemi dopomohly, aby si své výlučné postavení v rámci Imperia udržela po celá první tři století. Doklady egyptské produkce zemědělské a průmyslové i činnosti obchodní nalézáme také na reversech alexandrinů z prvních tří století n. l., ovšem vždy ve spojení s motivy náboženskými.⁴⁸⁾ Bylo by proto s podivem, kdyby toto dominující hospodářské postavení Egypta v rámci Imperia nemělo svůj vliv i na rozšíření alexandrijských mincí.

*

O platební funkci mincí v římském Imperiu v prvních třech stoletích n. l., nelze pochybovat. Nálezy mincí z této doby jsou proto především památkami rázu obchodního. Proto i když uvážíme stránku jakosti alexandrijských mincí, i když uvážíme desorganisaci římského mincování v druhé polovině třetího století a z toho vyplývající větší význam ražeb provinciálních, i když uvážíme rozsáhlejší vojenské a obchodní styky s Orientem, převahu Východu v kulturním životě Imperia, přistěhovalectví obyvatelstva východních provincií na západ a v neposlední řadě i hospodářskou převahu Orientu, o níž se opírali mnozí císařové a která byla v politických zmatcích třetího století mnohdy základnou jejich síly a moci, nemůžeme v nálezech mincí východní ražební provenience v západních provinciích vidět pouze důsledek těchto událostí a poměrů. Obchod měl i v hospodářské krizi třetího století svůj význam.

Čechy a Morava byly však v té době barbarským vnitrozemím, kde mince nebyla vlastním, nýbrž dovezeným předmětem. O pravidelném obchodním spojení našich zemí ve 3. století, byť i s nejbližšími provinciemi, nemáme dostatečných zpráv. Můžeme proto uvažovat o obchodu stejně jako o loupežném přepadení provinciálního území, máme-li na mysli nálezy jakéhokoliv druhu, o jehož římském nebo spíše provinciálním původu nelze pochybovat. Velké množství našich nálezů mincí i skutečnost, že u nás jsou nepoměrně častější nálezy jednotlivé než poklady, svědčí však spíše o obchodním než loupežném získání.

Výskyt alexandrijských ražeb u nás však naprosto nedostačuje k tomu, abychom na základě numismatického materiálu mohli hovořit o přímém obchodním spojení, ať už našich zemí nebo Pannonie s Egyptem; soubor našich nálezů není však tak nepatrný, aby neposkytoval možnost úvah. Pro závěry, plynoucí z českých nálezů tohoto druhu mincí, je důležité, že byly rozptýleny takřka po celé zemi, časově však omezeny pouze na druhou polovinu třetího století. Moravské nálezy, stejně rozptýlené, časově však zasahující i do mladších

⁴⁸⁾ Výběr variací na tato myšlenková témata v egyptském mincovnictví publikovala A. A. Boyce, *Coins of Roman Alexandria*, Archaeology 2, 1949, str. 181–183.

období, naznačují souvislost s Pannonií. Tuto souvislost s Pannonií potvrzují i nálezy mincí pocházejících z jiných mincoven, které dokreslují měnovou situaci té doby: u nás se ve 3. stol. vyskytovaly kromě ražeb mincovny římské takřka výhradně mince východní ražební proveniencce. Přímé spojení s obchodními centry východního Středomoří nelze předpokládat ani v Pannonii, avšak k okruhu východního hospodářského vlivu, i když nepřímě, naše země nepochybně patřily. Upozornění na tyto souvislosti bylo úkolem tohoto numismatického příspěvku k problematice hospodářských dějin konce třetího století.

V Praze, 30. června 1956.

Зденка Немешкалова-Иироудкова:

Монеты александрийского монетного двора первых трех столетий нашей эры в чешских и моравских находках

Этот труд является нумизматическим взносом к проблеме экономического и торгового развития наших земель в конце III и в начале IV столетия. Главная ее тема — это вопрос, где были чеканены монеты в находках того времени. В III столетии появились новые монетные дворы, монеты которых часто попадали далеко за пределы провинции их чеканки. Область находок монет определенного монетного двора, свидетельствует прежде всего о взаимных экономических и торговых отношениях этих стран. Обзор монет, чеканенных вне Рима, но найденных на территории нашего государства, показывает, что циркуляция монет в Чехии и Моравии была в конце III и в начале IV столетия направлена на юго-восток. В находках монет той эпохи встречаются, помимо чеканок римских, чеканки балканских монетных дворов и монеты из восточных провинций. То же явление можно наблюдать в Паннонии и отчасти в Норике. Среди всех монет, чеканенных вне Рима, найденных на нашей территории, самыми многочисленными являются монеты александрийского монетного двора. Все александрийские монеты, найденные в Чехии, кроме одной тетрадрахмы Филиппа младшего 245 года, были чеканены во второй половине III столетия. Хронологически вполне совпадает с остальными чешскими находками клад, хранящийся ныне в музее в Мосте. Однако его мостецкое происхождение не может быть вполне гарантировано. Эта находка содержит 43 александрийских монет, от Северины до Диоклетиана. Хронология александрийских чеканок, найденных в Моравии, не дает такой цельностной картины как находки в Чехии. Хотя большинство их также относится ко второй половине столетия, но некоторые чеканки восходят к первому и второму веку. Последний факт свидетельствует о том, что наша страна находилась в ту эпоху в связи прежде всего с Паннонией и с Подунаем, откуда раньше (а поэтому и александрийские монеты более раннего периода) проникли в соседнюю Моравию и только позже в Чехию.

Незначительное число александрийских монет старше половины III столетия сравнительно с количеством чеканок других монетных дворов второй половины III столетия и многочисленность этих находок приводят к заключению, что в эту эпоху в восточной половине Империи произошли известные изменения экономического характера, вызвавшие внезапное расширение александрийских монет. Эту проблему, однако, нельзя решить пользуясь лишь нумизматическими источниками и поэтому, только в виде дополнения к дискуссии, мы приводим некоторые факты, имевшие влияние не только на общее экономическое развитие во второй половине III столетия, но прежде всего относящиеся к общему положению монетного дела.

Девальвация римской монеты в половине III столетия определенно способствовала быстрому отливу провинциальных чеканок, особенно чеканок высокоценных. С упадком центральной власти, приобретали большое значение провинциальные монетные дворы; их количество увеличилось и расширялись их мастерские. Только Диоклетиан положил конец различию между отдельными монетными дворами, уничтожив у выпускаемых ими монет отличительные признаки во внешнем их виде, качестве и платежности; этим кончается их развитие.

Благодаря частому передвижению войск в Придунайской области проникали легионы, действовавшие прежде на Востоке. Исторические источники свидетельствуют о больших расширениях восточных народов, особенно Сирийцев и не только в придунайских землях, но и в глубине западной части Империи, особенно в Галлии. Эти переселения и тесная связь с Востоком также способствовали большему расширению монет восточных провинций на западе. Преобладающее количество египетских монет по отношению к чеканкам остальных восточных монетных дворов свидетельствует о доминирующем положении этой провинции.

Перевел Е. Похионов

Le présent travail est une contribution fournie par la numismatique aux problèmes du développement économique et commercial de nos pays vers la fin du 3e et au début du 4e siècle de notre ère. La question principale est de savoir quels avaient été les ateliers de monnayage où l'on frappait les monnaies provenant de l'époque mentionnée qui ont été trouvées sur notre territoire. En effet, au cours du 3e siècle, de nouveaux ateliers de monnayage ont été fondés dont les frappes passaient assez souvent les frontières du pays de leur provenance. L'étendue du territoire où l'on retrouve les monnaies provenant d'ateliers déterminés nous apporte un démoignage précieux de l'existence des relations mutuelles économiques et commerciales des régions respectives. Si l'on examine les monnaies frappées dans les ateliers des anciens, autres que romains, trouvées sur notre territoire, on constate que vers la fin du 3e et au début du 4e siècle, la Bohême et la Moravie étaient orientées, du moins en ce qui concerne la circulation des monnaies, vers le Sud-Est. Dans les trouvailles de monnaies provenant de cette époque, on trouve, en dehors des frappes romaines, des monnaies frappées dans les ateliers des pays balkaniques ainsi que des monnaies provenant des provinces orientales. Il en est de même en Pannonie et, en partie, aussi en Norique. De toutes les monnaies de provenance autre que romaine, ce sont les monnaies frappées dans l'atelier d'Alexandrie que l'on trouve le plus souvent sur notre territoire. Toutes les monnaies alexandrines trouvées en Bohême, à l'exception d'un seul tetradrachmon de Philippe le jeune, provenant de 245, n'avaient été frappées que dans la seconde moitié du 3e siècle. Les 43 monnaies alexandrines dont les effigies vont de l'impératrice Severina jusqu'à Dioclétien et qui se trouvent actuellement au Musée départemental de Most — bien qu'on ne puisse pas affirmer avec certitude qu'elles aient été trouvées dans la région de Most — datent de la même époque que les autres trouvailles faites sur le territoire tchèque. Les frappes d'Alexandrie rencontrées en Moravie n'offrent pas une image chronologique aussi homogène que celles trouvées en Bohême. Elles proviennent, il est vrai, pour la plupart, de la seconde moitié du 3e siècle, mais contiennent aussi des frappes du 1er et du 2e siècle. C'est ce qui prouve que nos pays étaient, à cette époque, en relations surtout avec la Pannonie et les pays danubiens, d'où, par conséquent, les monnaies d'Alexandrie parvinrent tout d'abord dans le voisinage, en Moravie (monnaies d'origine plus ancienne) et, plus tard seulement, en Bohême (monnaies d'origine plus récente).

Le petit nombre de monnaies alexandrines datant d'avant 250 et, par contre, le nombre de monnaies alexandrines datant de la deuxième moitié du 3e siècle, nombre relativement important si on le compare aux frappes provenant des autres ateliers, permet de conclure que des changements économiques se produisirent, à cette époque, dans la partie orientale de l'Empire qui furent la cause de cette diffusion subite d'alexandrins. Cependant, les données numismatiques ne suffiraient pas à elles seules à résoudre ces problèmes. Ce n'est qu'à titre documentaire que l'auteur de l'étude mentionne quelques circonstances qui, d'une part, exercèrent leur influence sur le développement économique général dans la deuxième moitié du 3e siècle, mais qui, d'autre part, se rattachent surtout à la situation monétaire générale.

La dévaluation de la monnaie romaine, opérée vers 250, permit, à coup sûr, un écoulement plus rapide des frappes provinciales, notamment dans les cas où ces frappes étaient d'un bon aloi. Avec la décadence du pouvoir central, les ateliers de monnayage de province devinrent plus importants, leur nombre augmentait, de même que le nombre de leurs officines. Ce n'est que Dioclétien qui termina ce processus en faisant disparaître les dernières différences existant entre les divers ateliers au point de vue de la forme extérieure, de l'aloï et de la valeur de leurs émissions. Au cours des fréquents déplacements des armées, les légions, stationnées en

Orient, arrivaient dans les pays danubiens. Les documents historiques témoignent de la grande expansion des Orientaux, notamment des Syriens, non seulement dans les pays danubiens, mais aussi dans toute la partie occidentale de l'Empire, et surtout en Gaule. Ces migrations, de même que les relations plus étroites avec l'Orient, contribuèrent aussi à répandre, dans les régions occidentales, les frappes des provinces orientales. Les monnaies égyptiennes dépassent en nombre les frappes des autres ateliers orientaux; on peut en conclure que cette province occupait une position économique prédominante.

Traduit par Konstantin Jelínek

ČESKÁ MINCE V RANĚ STŘEDOVĚKÉM POMOŘANSKU

Rozsáhlé oblasti severovýchodní Evropy a zvláště země položené poblíž moře Baltského představují v raném středověku území expanse různorodých mincí. Setkávají se tu emise téměř všech mincoven střední Evropy i Britských ostrovů a také četných krajů blízkého i středního Východu stejně jako severní Afriky. Převážně se vyskytují v souborech zvaných „poklady“, jichž celkový počet v této části Evropy dosahuje několika tisíc. S mincemi se tu mísí častokrát stříbrné šperky celé nebo ve zlomcích, pruty nebo hroudy litého stříbra. Také mince jsou rovněž v značné části rozlomeny do poloviny, čtvrtky nebo ještě na menší zlomky.

Mezi mincemi nechybí také raně středověké denáry české,¹⁾ které představují v té době jeden z nejvýznamnějších mincovních produktů střední Evropy. Naleziště těchto mincí jsou rozseta na velkých oblastech od Slezska po Norsko a od Dánska po poříčí horní Volhy. Největší skupiny se vyskytují v středním Polsku a v Pomořansku a rovněž na baltských ostrovech, zvláště Gotlandu a Bornholmu. V této studii se blíže zabýváme českými mincemi nalezenými v Pomořansku; tento kraj patří v době raného středověku k nejtypičtějším oblastem pobaltského pásma a poznatky, které přináší analýsa numismatického materiálu pomořanského, mohou značnou měrou být významné i pro ostatní země tohoto kraje.

Českým mincím nalezeným v Pomořansku, stejně jako i v jiných krajinách severně od Sudet a Karpat, byla už odedávna věnována bedlivá pozornost. Registrovala je literatura polská, německá i skandinávská, zvláště pak československá, zpracovávající tento materiál z počátku hlavně s hlediska ryze numismatického a pak podle ustálených typů a jednotlivých variant českých mincí, jejich chronologie atd. V novějších bádáních počaly budit čím dále tím větší pozornost otázky obecnější z oblasti dějin obchodní výměny mezi zeměmi českými a pásmem pobaltským, podíl české mince na této výměně a vliv, který

¹⁾ Pod tento pojem shrnujeme zde společně emise mincoven českých i moravských; moravské mince se ostatně vyskytují na severu jen sporadicky a proto jsme je nerozlišili v titulu, ani je vždy nerozlišujeme v textu práce.

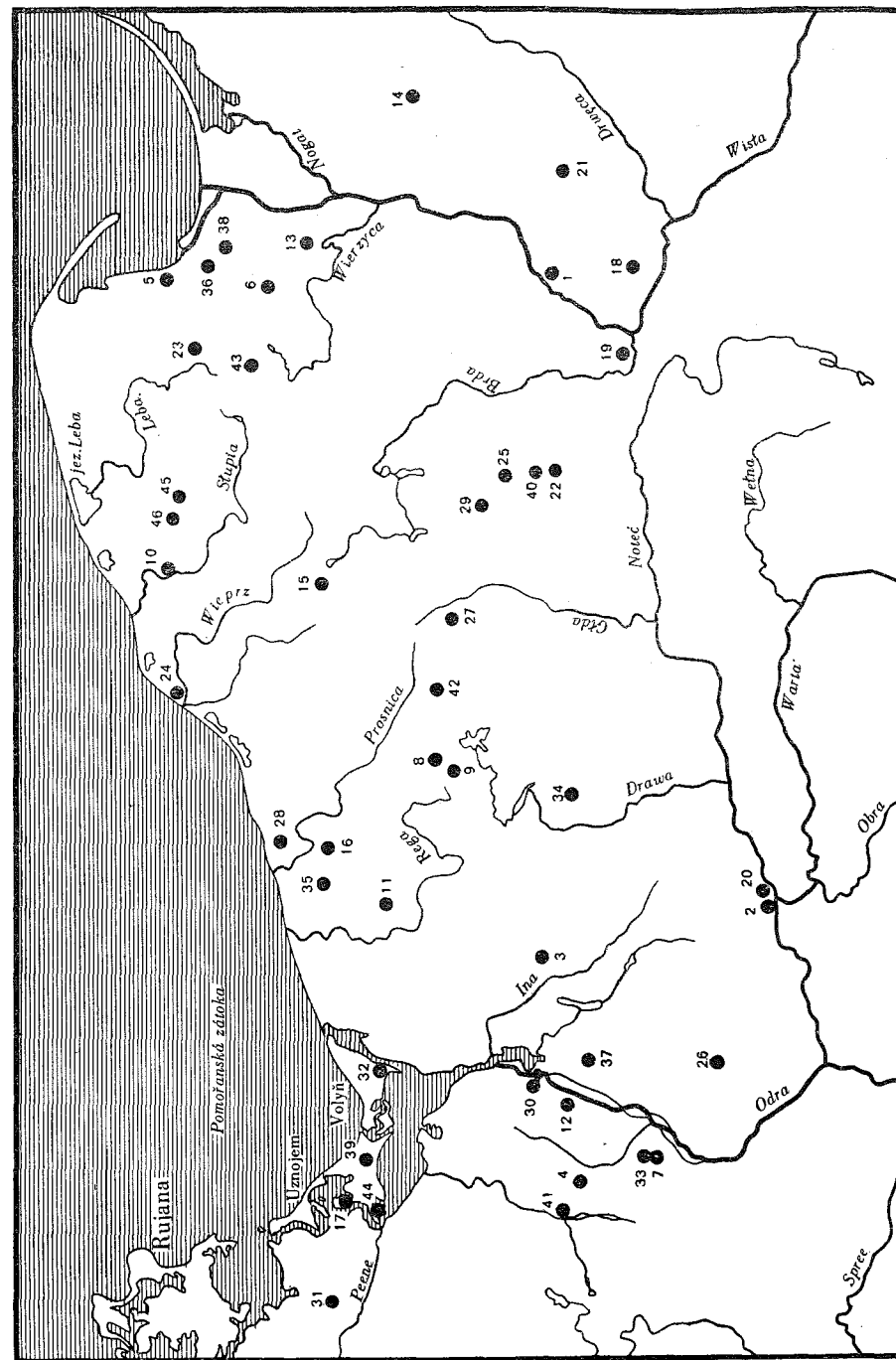
tento obchod vykonával na rozvoj českého mincovního hospodářství za raného středověku. A právě těmto problémům chceme věnovat také tuto studii. Vědomě zde resignujeme na zaujetí stanoviska v otázkách čistě numismatických, týkajících se hodnoty českých mincí vyskytujících se v Pomořanských nálezích; takovými otázkami se zabývají na tomto poli kompetentnější badatelé českoslovenští a o výsledky jejich práce se budeme v míře možnosti opírat. Sám nálezový materiál z Pomořanska byl bohužel úplně zničen za druhé světové války, takže zde není možnost zkoumání originálních mincí. Vědomosti o těchto nalezištích čerpáme tedy z bohaté literatury hlavně regionální a ze zachráněných archiválií musejních.²⁾ Nejsou to nepochybně data úplná, převyšují však poněkud dosavadní seznamy těchto nalezišť a zvláště doplňují značně vědomosti o celkovém složení jednotlivých „pokladů“ z pomořanské oblasti,³⁾ odhalující širší souvislosti, v nichž se zde české mince octly. Taková základna je opět velmi důležitá pro poznání dějin těchto mincí od okamžiku, kdy opustily hranice své vlasti i pro zhodnocení jejich skutečné funkce v hospodářském životě raně středověkého Pomořanska i jiných zemí pobaltských.

Je známo, že nález mincí je svědectvím obchodních styků. Avšak takový úsudek neobjasní sám o sobě ani formy ani rozsah obchodu, nevyjadřuje jeho společensko-hospodářskou základnu, ba ani sama naleziště neoznačují vždy cesty tohoto obchodu. Ohromná literatura usilující už po řadu let sestavit podle nalezišť mincí dějiny baltského obchodu, soustřeďovala svou pozornost hlavně na otázky obchodních styků s islámským východem a se západní Evropou. Podíl českých mincí, méně početných, a pocházejících z blízkých mincoven, nevyvolával širší diskuse a nepůsobil zdánlivě větších obtíží interpretačních. Tato bádání nejúplněji podnikal a rozvíjel poslední Gustav Skalský, vytyčiv cestou podrobné analýsy nalezišť mincí na severu thesi o aktivní účasti českých zemí na velkém baltském obchodu.⁴⁾ A právě k tomuto názoru chceme zaujmout poněkud odlišné stanovisko.

²⁾ Nemůžeme zde podávat úplný seznam příslušných publikací, poněvadž zabírá několik set bibliografických čísel. Jako hlavní autory, kteří o tomto materiálu bádali, nebo jej registrovali, uvádíme pouze jména jako Bahrfeldt, Beltz, Chmielecki, Dannenberg, Fiala, Friedel, Gumowski, Hauberg, Jakimowicz, Jammer, Knorr, Kühne, La Baume, Ledebur, Łęga, Markov, Menadier, Petzsch, Pyl, Schráníl, Skalský, Smolík, Suhle, Walter a mnoho jiných. Úplný materiál byl sestaven a zpracován T. a R. Kiersnowskimi v Inwentarzu wczesnośredniowiecznych skarbów srebrnych z Pomorza, který vyjde pravděpodobně současně s tímto článkem. Tam najde čtenář všechna podrobná data a úplné údaje bibliografické. Zde podáváme jenom ve zvláštní příloze na konci práce krátký výtah z tohoto inventáře, zahrnující seznam uvedených v něm českých mincí. V dalších úvahách budeme rovněž stále čerpat z tohoto materiálu, nezdržujíc se pokaždé odkazy na tento inventář ani na podrobnější literaturu.

³⁾ Území Pomořanska rozumíme tu v poměrně širokých hranicích od ostrova Rujany na západě po pravé rameno viselské delty na východě, na jihu pak po řeku Vartu, Noteč a Drvenci. *Viz příloženou mapu!*

⁴⁾ G. Skalský, Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí. Num. sb. I, 1953.

Obr. 1. Mapa nálezů českých mincí v Pomořansku.

Mapa nalezišť ukazuje nepochybně, že Baltské moře hrálo v raném středověku úlohu magnetu, k němuž směřovaly málem všechny české mince vyvezené za hranice. Nevyskytují se v sevřené řadě, v níž by bylo možno spatřovat stopy obchodních cest, tvoří však pásmo o šíři několika set kilometrů, které vyplňuje celé území mezi dolní i střední Vislou a Odrou. V okruhu tohoto pásma jsou naleziště rozseta dosti nestejně a netvoří ani značnějších skupin místních. Proti mínění některých autorů nepozorujeme soustředování takových nalezišť ani v okolí hlavních center obchodních při ústí Odry a Visly. Nelze tedy mluvit na základě mapy nalezišť o pobaltských konečných bodech, k nimž by měla česká mince směřovat přímo z českých zemí. Spíše celá oblast dnešního Polska, zahrnujíc do ní i Pomořansko, představuje ono cílové území, do něhož směřovaly a na kterém z největší části uvázly české mince exportované na sever. Jen malá poměrně část jich dospěla k samému pobřeží a dále na baltské ostrovy nebo do Dánska, Skandinávie a do severního Ruska. Tato naleziště nepředstavují tedy přímé obchodní styky česko-baltské, jež by v typické formě raně středověké dálkové výměny statků procházely pouze transitem středního Polska. Je známá skutečnost, že obchod tohoto druhu, spojující mezi sebou dva odlehlé kraje, zanechává největší počet mincí právě na konečném bodě, kde se za tyto peníze dostaly požadované suroviny nebo výrobky. Zato v krajích, jimiž obchod procházel pouze transitně, jsou jeho stopy v obsahu nalezišť mincí skrovnější, spíše náhodné a soustředěné poblíž hlavních tepen komunikačních. Tak je tomu v případě mince arabské a zčásti i německé, procházející hromadně na Balt krajinami ležícími na cestě. Podobně tomu bylo i dříve při stycích římského imperia se světem barbarským, zvláště se západním Slovanstvem.

Naleziště mincí českých představují jiný typ hospodářské expanse. Při výrazné orientaci severní znamenají spíše postupné pronikání české mince, zaplavující čím dál tím víc tržiště, nikoli na cestách velkého obchodu dálkového, nýbrž postupně z kraje do kraje, v rámci nesčetných transakcí místních, které pomalu přesunovaly tuto minci stále dále k severu. Cestou větší její část vázla na těchto tržištích, obíhala na místě, podléhala thesauraci v pokladech, zničení, záhubě, přemincování na místní peníze nebo přetavení na stříbrnou surovinu a jen nevelký zlomek dospíval do dalších zemí, představujících vlastní centra baltského obchodu. Tato „osmosa“ české mince směrem k severu je patrna přímo už ze samé statistiky nalezišť. Rozhodující je tu ne tak počet náhodně nalézáných denárů jako spíše čísla relativní, ukazující poměr množství nálezu s českými mincemi k celkovému počtu soudobých „pokladů“ známých z určitého kraje. Právě tento poměr ilustruje úlohu, jakou tato mince hrála v celkovém peněžním obratu na tom či onom území a dovoluje proto určit její skutečnou funkci hospodářskou a v důsledku toho pak stanovit stupně hospodářských styků a vzájemných vlivů mezi zeměmi českými a oblastí, v nichž se jejich emise vyskytují.

Postupující od českých hranic k severu zjišťujeme stálý a pravidelný úby-

tek podílu české mince na trhovém oběhu. Ba i tak velký soubor těchto mincí, jako se našel na Gotlandu, jeví se v této souvislosti jako jeden z nejmenších. Tato data osvětluje níže otiskovaná tabulka, na níž jsou zaznamenány všechny nám známé „poklady“, ale pominuta naleziště mincí nalezených jednotlivě, poněvadž české denáry se v nich vyskytují pouze sporadicky, na území Malopolska, Slezska a Velkopolska. Severněji odtud jsou pak známy jediné z „pokladů“.

Není to ostatně nikterak náhodou, když přece nálezy ojedinělé svědčí v zásadě o intenzivnějším oběhu mincí než jejich depoty; výskyt ojedinělých českých denárů v jižním Polsku je tedy ve shodě s větším jejich výskytem také v „pokladech“ této oblasti. Na připojené tabulce podáváme celkový přehled „pokladů“ raně středověkých z jednotlivých zemí položených severně od Sudet a Karpat, s počtem a procenty českých mincí v nich nalezených (tabulka I v textu).

Tabulka I

Země	Počet pokladů v celku	Počet pokladů s českými mincemi	%
Slezsko ⁵⁾	40	17	42
Malopolsko ⁶⁾	24	5	21
Střední Polsko ⁷⁾	230	93	39
Pomořansko ⁸⁾	175	46	26
Bornholm ⁹⁾	30	6	20
Dánsko (se Skonem) ¹⁰⁾	175	15	9
Gotland ¹¹⁾	385	30	8
Švédsko ¹²⁾	52	5	10
Finsko (s Karelií a Alandskými ostrovy) ¹³⁾	47	7	15
Celkem	1158	224	19

⁵⁾ Hlavní data přináší M. Gumowski, *Polskie skarby monet*, Warszawa 1953; H. Seger, *Die Schlesischen Silberfunde der spätslawischen Zeit*, Altschlesien, II, 1929 a hojná literatura speciální.

⁶⁾ Hlavní data přináší Gumowski, l. c.; doplňky v literatuře archeologické.

⁷⁾ Pod tímto pojmem zahrnujeme zde Velkopolsko zároveň se zemí Lubuskou, jižní Kujavsko a Mazovsko. Hlavní soubor materiálu přináší St. Tabaczyński, *Inwentarz wczesnośredniowiecznych skarbów srebrnych z Wielkopolski* (v tisku); kromě toho Gumowski, l. c., a pak archivalie a materiály archeologických muzeí ve Varšavě, Lodži a Poznani.

⁸⁾ Srov. výše pozn. č. 2.

⁹⁾ Hlavní data R. Skovmand, *De danske skattefund fra vikingetiden og den aeldste middelalder indtil omkring 1150*, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, København, 1942.

¹⁰⁾ Hlavně Skovmand, l. c.; srov. též P. Hauberg, *Myntforhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146*, København, 1900.

¹¹⁾ M. Stenberger, *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit*, II, Stockholm-Lund, 1947.

Pomíjíme tu území vzdálenější nebo perifernější pro rozšíření českých mincí jako jsou severní Rusko, Polabí nebo Norsko, kde počet jejich nalezišť tvoří už jen nepatrný zlomek v celkovém souboru raně středověkých pokladů.¹⁴⁾ Na uvedené tabulce je postupně ubývání procenta českých mincí souběžně s jejich posunem na sever evidentní a pravidelné. Jistou nepravidelnost tu vykazuje pouze nevelký index u nalezišť malopolských (21%). Podle známých vědomostí o obchodních stycích Prahy s Krakovem a česko-ruském transitu leželo toto území stranou hlavní cesty expanse českých mincí. Je to všeobecné území, které má u srovnání s ostatními polskými zeměmi výjimečně malý počet stříbrných „pokladů“ z 10. a 11. věku, a to vzhledem k své rozloze v čtverečných kilometrech skoro desetkrát méně než Polsko severní a západní.¹⁵⁾ Tato skutečnost vyvolává zvláštní badatelský problém, který nemůžeme na tomto místě širě rozvíjet.¹⁶⁾ Kromě tohoto jediného případu je pravidelnost uvedeného výkazu očividná. A vystoupí ještě výrazněji, porovnáme-li počet exemplářů těchto mincí v jednotlivých pokladech s jejich poměrem k jiným složkám oněch depotů. Nelze tu podrobně analyzovat všech 224 nahoře uvedených pokladů, obsahujících české mince, tím spíše, že o velké jejich části nemáme dostatečně přesných údajů. Jako ukázkou takové analýzy uvádíme proto níže jen poklady pomořanské, omezující se zde vzhledem k ostatním oblastem pouze na povšechnou, orientační charakteristiku materiálu.

¹⁴⁾ Data pro tento kraj jsou zde jen fragmentární, poněvadž chybí celkové jejich sestavení. Přihlíželi jsme jen k těm nalezištím, jejichž složení je nám blíže známo. Ve skutečnosti je tu víc českých mincí, protože už Skalský na uv. m. zaznamenává na mapě přiložené k své práci 7 příslušných nalezišť a tedy o 2 více než v našem přehledu. Třeba předpokládat, že jejich procento je v poměru k celkovému počtu švédských pokladů ve skutečnosti značně menší než uvedených zde 10%. J. Schráníl, České denáry 10. a 11. věku v nordických nálezech, NČČsl. V, 1929 str. 50, zaznamenává naproti tomu pro zmíněnou oblast a tedy bez Gotlandu a Skonen, sotva 4 poklady s českými mincemi.

¹⁵⁾ C. A. Nordman, Schatzfunde und Handelsverbindungen in Finnlands Wikingerzeit, Acta archeologica, XIII, København, 1942; H. Salmo, Deutsche Münzen in vorgeschichtlichen Funden Finnlands, Finska Fornminnesföringens Tidskrift, 47, Helsinki 1948.

¹⁶⁾ Hlavní data pro severní Rusko přináší N. Bauer, Die russischen Funde abendländischer Münzen, Z. f. N. 39, 40, 42, r. 1929, 1930, 1935; mimo to A. Markov, Topografiya kladov vostočnych monet, St. Petersburg, 1910, a G. F. Korzuchina, Russkie klady, IX–XIII vv., Moskva-Leningrad 1954; pro Polabí R. Beltz, Der Schatzfund von Quilitz, Baltische Studien, N. F., 29, 1927 a též, Die Wendischen Schatzfunde aus Mecklenburg, Jahrbücher d. Vereins f. mecklenb. Geschichte und Altertumskunde, 91, 1927; mimoto též G. Hatz, Zur mittelalterlichen Münzgeschichte der Niederlausitz, Hamburger Beiträge zur Numismatik, 8, 1954 i řada prací speciálních; pro Norsko hlavně S. Grieg, Vikingatidens skattefund, Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, 2, Oslo, 1929.

¹⁵⁾ V severním a západním Polsku připadá jeden poklad raně středověký průměrně asi na 400 km², v Malopolsku zato průměrem asi na 4000 km².

¹⁶⁾ Srovnej zde úvahy H. Łowmiańskiego, Podstawy gospodarcze formowania się państw słowiańskich, Warszawa 1953, str. 220, kde autor rozvíjí thesi o dvoustranné zboží směně na této trati.

Ani jeden z těchto 224 nálezů se neskládá výlučně z českých mincí. Po této stránce se tedy liší od většiny domácích „pokladů“, známých z té doby na území Čech a částečně také Moravy. Na probíraných zde severních oblastech se české mince vyskytují spolu s jinými mincemi a často také s klenoty a surovým stříbrem. Poměrně největší soubory českých mincí se vyskytují ve Slezsku, kde na př. v pokladě z Maniova, okres Hlohov, na asi 1600 celých mincí připadá většina mincí českých. Druhé místo v absolutních číslech zaujímá poklad z Bystřice, okres Olava, v němž z 542 celých mincí bylo 193 českých, t. j. asi 36%, v číslech poměrných však poklad z okresu ząbkowického, kde z 66 mincí bylo 37 českých, tudíž 56%. Ostatní poklady slezské, pokud je dnes známe, neobsahují víc, než několik českých mincí, což celkem neznamená částku větší než několik procent. Nejednou jsou to pouze jednotlivé kusy, představující několik promile celku. V Malopolsku nejbohatší na české mince poklad z Michalovic, okres Pińczów, poskytl 32 kusů, což znamená asi 37% celého depotu. Ostatní naleziště obsahují toliko po jedné, dvou nebo třech českých mincích, které v relativních číslech nepřekračují několik procent celku. V středním Polsku, pod nímž rozumíme Zemi Lubuskou, Velké Polsko, Kujavy a Mazovsko, největší soubor českých mincí přinesl poklad z okolí Jarocina,¹⁷⁾ kde 107 jejich exemplářů představuje asi 14% celého souboru. Největší však částku zde vykazuje poklad z Oloboku II, okres Ostrów Wielkopolski, v němž 92 české mince představují asi 37% celku. Několik jiných pokladů z této oblasti přináší též po několika desítkách českých emisí, ale představují už značně menší součást těchto depositů, na př. v Lisówku, okres Rzepin, 69 českých mincí představuje sotva 1,4% celku. Ve většině známých případů máme tu po několika českých mincích v jednotlivých pokladech, což představuje 5–10% celého jejich souboru; nejednou se vyskytují také jen jednotlivé mince.

V Pomořansku vidíme další úbytek procenta českých mincí v jednotlivých pokladech. Největší jejich soubor zde představuje poklad z Vossberku na ostrově Uznojmu, kde však 62 české denáry znamenají stejně jen 0,7% celku. Jiné pomořanské poklady nepřináší víc než 30 českých mincí a maximální index procentový činí okolo 17%, střední se drží v hranici cca 1–2%. Podrobnější soupis tohoto materiálu přinášíme v zvláštní příloze na konci této práce.¹⁸⁾ V Skandinávii konečně, v Dánsku a na Baltských ostrovech nastává další po-

¹⁷⁾ Toto naleziště se vyskytuje v literatuře dvojmo, po druhé pod názvem Magnuszewice, okres Jarocin.

¹⁸⁾ Podáváme zde podrobnější výkaz podle čísel naší přílohy: asi 17% českých mincí obsahuje 1 poklad, č. 13; 5–10% českých mincí obsahují 3 poklady, č. 2, 23, 37; 1–5% českých mincí obsahuje 16 pokladů, č. 3, 5, 8, 9, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 27, 31, 39, 40; méně než 1% českých mincí obsahuje 21 pokladů, č. 1, 4, 7, 10, 12, 17, 20, 24, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 46; blíže neoznačené procento českých mincí obsahuje 5 pokladů, č. 6, 11, 14, 29, 43.

kles absolutních čísel i procentuálních poměrů. České denáry se tu vyskytují nejčastěji ojedinele nebo nejvýš po několika kusech v jednotlivých pokladech a jejich poměr k celku depositů lze vyčíslit častěji v promile než v celých procentech. V tomto přehledu jsme ostatně brali v úvahu pouze poměr mezi samými mincemi, vyskytujícími se v daných pokladech, při čemž však třeba mít na paměti, že ve většině zde zmíněných případů depoty obsahují též mnoho stříbrných šperků, prutů, litého stříbra a pod., takže poměr českých peněz k celé mase drahého kovu třeba podrobit další, někdy velmi značné, redukci. Není však důvodu soudit, že by část těchto stříbrných předmětů pocházela snad v sporadických případech z českých zlatnických dílen¹⁹⁾ a představovala tak v jiné vnější podobě podíl českého stříbra na obchodní výměně pobaltských krajů.

Situace zde vylíčená svědčí tedy v každém směru o tom, že českých emisí ubývá tím více, čím víc se vzdalují od svých mateřských mincoven a zároveň že chybí jejich soustředění jak při jednotlivých střediscích dálkového obchodu, tak i v jednotlivých depotech, s výjimkou několika pokladů slezských, které jsou českým zemím nejbližší. Tato skutečnost charakterizuje zároveň cestu, po které tyto mince dospěly do zemí pobaltských. Pro rekonstrukci tohoto procesu je poučný přehled mincí, v jejichž souboru se české mince v těchto pokladech vyskytují. Omezujeme se tu již jen na samo Pomořansko, protože materiál v této oblasti je zároveň dobrým kritériem pro řešení otázek obecnějších. V asi 175 pomořanských pokladech máme tuto sestavu dosud určených mincí:

Tabulka II

Mince	Počet pokladů	Počet mincí
orientální	113	přes 10.000
německé	93	přes 10.000
křížové denáry ²⁰⁾	73	přes 10.000
anglosaské	53	asi 500
české	46	asi 492
dánské	38	asi 500
uherské	25	asi 600
byzantské	17	asi 35
italské	17	26
římské	12	16
franské a francouzské	9	asi 11
švédské a norské	4	5
polské	3	22

¹⁹⁾ Srov. R. Jakimowicz, O pochodzeniu ozdób srebrnych znajdujących w skarbach wczesnohistorycznych, Wiadomości Archeologiczne, XII, Warszawa 1933, str. 117.

²⁰⁾ Tak zvané křížové denáry, neboli „křížovky“, označované v literatuře také jménem vendické (lužické) nebo saské denáry, zařazujeme tu do zvláštní skupiny vzhledem k dosud

České denáry zde tedy zaujímají páté místo v počtu nalezišť a sedmé co do počtu exemplářů. Spolu s mincemi anglosaskými, dánskými a uherskými tvoří zde výrazně se odrážející skupinu emisí, zastoupených tu v počtu asi půl tisíce kusů pro každou z těchto čtyř zemí a zaujímajících střední místo mezi hromadnými nalezišti mincí orientálních, německých a křížových denárů na jedné a mezi spíše sporadickými exempláři mincí z ostatních zemí na druhé straně. Pouze tři nejpočetnější skupiny těchto emisí zde tvoří samostatné a kompaktní celky a jen ony pozůstávají také výlučně nebo aspoň v převážné části z mincí toliko jednoho druhu. Všechny ostatní se vyskytují zpravidla ve stavu promíšení, jemuž podlely buď už na cestě do pomořanských krajů nebo teprve na jejich území za vnitřního oběhu v tomto kraji. Ze složení jednotlivých pokladů možno usuzovat o stupni tohoto promíšení, zda totiž máme co činit teprve s počáteční etapou tržního oběhu mincí různé provenience, či už s pokročilým stadiem tohoto zjevu. V případě mincí českých třeba podtrhnout, že patří téměř pravidelně do pokladů nejvíc různorodých co do původu mincí v nich obsažených. Ukazuje to níže uvedená tabulka, která znázorňuje složení oněch 46 pomořanských pokladů obsahujících české mince, zároveň s procenty, jaká tyto poklady představují v poměru k celkovému počtu nalezišť příslušných mincí v oblasti pomořanské.

Tabulka III

Mince	Počet pokladů	%
české	46	100
německé	46	49
křížové denáry	41	56
anglosaské	39	74
orientální	33	29
dánské	28	74
uherské	24	96
italské	17	100
byzantské	14	82
římské	12	100
franské a francouzské	7	78
švédské a norské	4	100
polské	3	100

Znázornili jsme tu z nutnosti pouze čísla nalezišť, ježto podrobná data o počtu kusů jednotlivých mincí v těchto pokladech nejsou vždy dostatečně

sporné otázky jejich původu. Podle našeho mínění pocházejí většinou z mincoven saských, ale nelze vyloučit, že některé pozdější varianty z druhé poloviny 11. stol. byly vyrobeny také v Polsku. Toto mínění odůvodňujeme blíže v posudku práce V. Jammerové, Die Anfänge der Münzprägung im Herzogtum Sachsen, Hamburg 1952, otištěném v Kwartalniku Historii Kultury Materialnej, 1955, seš. 4.

ověřena; je patrné, že uvedené procentuální indexy jsou v zásadě směrodatné i pro čísla mincí, s výjimkou emisí orientálních, které v zmíněných zde pokladech vystupují poměrně nečetně a tedy i procento jejich počtu je zde bezpochyby značně menší než uvedených 29%.

V každém případě odtud plyne, že ony pomořanské poklady, v nichž se vyskytují české denáry, obsahují zároveň také většinu všech jiných mincí nacházených v těchto zemích, zatím co ostatních asi 129 pokladů tvoří téměř výlučně emise orientálních nebo německých a křížových denárů, vytvářejících zde poměrně uzavřené a stejnorodé celky. O nich lze tedy předpokládat, že aspoň v určité své části byly vytvořeny již v zemích mateřských a v této jaksi už hotové podobě byly přeneseny a vloženy do země v oblasti Pomořanska. Smíšené soubory mincí mohly naproti tomu vzniknout teprve na území pomořanském anebo v době svého putování do tohoto území. V některých případech můžeme počítat pouze s první z obou alternativ, poněvadž na př. mince zemí skandinávských nebo též dánské nebo anglosaské měly možnost setkat se s českými denáry spíše až na Baltu; třeba si také položit otázku, zda mince putující podobně do českých zemí z jihu, nedospěly sem zároveň s nimi, tvoříce už předtím větší kompaktní soubory kovu. Tato otázka má jistě význam pro zhodnocení forem a způsobů směny, na níž brala podíl česká mince. V podrobnostech zde bude poučná analýza společného výskytu mincí uherských a bavorských zároveň s emisemi českými.

Index seskupení mincí uherských a českých je na první pohled do očí bijící. Celých 96% nalezišť uherských denárů v pomořanských pokladech obsahuje též mince české. Je patrné, že vzhledem k celkovému počtu 25 pokladů s uherskými mincemi, obsahující asi 600 jejich exemplářů, nemůže to být okolnost zcela náhodná. Nemůže být řeči o tom, že by obojí tyto mince putovaly společně k Baltu již z českého území, poněvadž, jak známo, uherské mince se objevují v Čechách jen sporadicky. Mnohem početněji se vyskytují na Moravě, ale stejně nelze předpokládat, že by právě tam došlo k jejich smísení s českými, když v pomořanských a vůbec polských nalezištích nechybí zcela soudobé emise moravské.²¹⁾ Třeba připustit, že české denáry většinou putovaly na sever nikoli Moravskou bránou, kde chybějí jejich naleziště, nýbrž spíše přes dolní Slezsko průsmykem kladským nebo jinými průsmyky sudetskými. S uherskými mincemi se tedy české denáry mohly setkat především na území středního Polska, kde se uherské emise vyskytují poměrně v hojném počtu. Častý výskyt českých mincí spolu s uherskými v Pomořansku je tedy ještě dalším dokladem pro to, že obojí tyto mince sem přicházely nikoli cestou přímého obchodu dálkového, nýbrž cestou postupné penetrace územím středního Polska, kde skutečně se podílely

²¹⁾ V Pomořansku máme toliko 4 denáry moravské z Olomouce; 1 Spytihněvův, 1 Vratislava II. (příloha č. 42), 1 Ottův (č. 36) a 1 nezjištěný (č. 38). Dohady různých badatelů o moravském původu ještě několika jiných mincí se zdají neodůvodněné.

v místním obratu. Ve shodě s tímto výkladem je též skutečnost, že v těchto pokladech se vyskytují všechny mince polské, nalezené v Pomořansku, ale vzhledem k malému počtu jejich nalezišť a tedy i pro větší pravděpodobnost náhody nechceme tento fakt v naší argumentaci zdůrazňovat.

Naproti tomu poměr mezi nalezišti mince české a bavorské může ukazovat na vznik souborů příslušných mincí už dříve, na území Čech, kde bavorské denáry představují jedinou značnější příměs do domácí mince; v každém případě však třeba soudit, že většina bavorských mincí putovala k Baltu právě touto jižní cestou přes českou kotlinu.²²⁾ Společnému výskytu českých a bavorských mincí byla věnována pozornost už dříve.²³⁾ Bylo poukazováno na jejich takřka pravidelné seskupování. Ve skutečnosti však tato spojitost není zcela evidentní. Soupis nalezišť bavorských mincí v Pomořansku není bohužel přesný, ježto u mnoha pokladů máme zaznamenány toliko všeobecně označené „mince německé“ bez udání mincoven, v nichž byly raženy. S touto výhradou přijímáme, že známé nám emise bavorské se vyskytují asi v 53 pomořanských pokladech. Z toho 41 pokladů obsahuje také mince české. Neznáme ostatně ani jednoho pokladu, který by byl složen pouze z mincí bavorských a českých bez jiných německých. Zpravidla jsou v nich také emise porýnské, švábské, francké atd., při čemž mince bavorská představuje převážně pouze malé procento. Třeba tu přihlížet také k datům chronologickým; poněvadž bavorské denáry pocházejí téměř výlučně z druhé poloviny 10. století, nemůže tedy jejich výskyt, spolu se značně pozdějšími emisemi knížat českých, svědčit o jejich společné cestě do pomořanských zemí z Čech. Současné mince české, t. j. emise tří Boleslavů, vystupují společně s bavorskými denáry jen v 26 pomořanských pokladech; mezi nimi pak 14 pokladů obsahuje kromě mincí Boleslavů též pozdější české emise. V žádném případě tu tedy nemůžeme zjistit nějakou zásadní souvislost mezi oběma těmito druhy mincí. Možná že v jisté části tvořily opravdu soubory, které vykonaly z Čech až do Pobaltí společnou cestu, ve většině případů však se zdá, že k jejich seskupení došlo až v oblastech Pomořanska nebo cestou, za neustálého obíhání těchto mincí mezi obyvatelstvem středního a severního Polska.

Musíme se konečně ještě zmínit o vnitřním složení českých skupin mincí v pomořanských pokladech, protože je velmi poučné pro dějiny expanse této mince na sever. Ve 46 zde zmíněných pokladech jsou zastoupeny emise všech českých panovníků od Boleslava I. po Břetislava II. Ze 12. století není tu známa ani jedna česká mince, avšak i počet pomořanských pokladů zaznamenává v té době značnou redukci; až podnes je sepsáno pouze několik nalezišť z tohoto údobí, složených hlavně z mincí německých nebo z místních emisí pomořan-

²²⁾ Srov. H. Gebhart, Münzfunde als Quellen der Wirtschafts- und Kulturgeschichte im 10. und 11. Jht, Deutsches Jahrbuch f. Numismatik, 1, 1938; podaný tam seznam nalezišť bavorských mincí není však vyčerpávající.

²³⁾ Posledně srov. Skalský, Český obchod, str. 22.

ských.²⁴⁾ V níže uvedené tabulce uvádíme počet nalezišť zároveň s počtem exemplářů mincí připadajícím na současné české panovníky. Značka „x“ v posledním sloupci značí naleziště, v němž jsou rozpoznány mince toho kterého panovníka, avšak bez udání jejich počtu (tabulka IV).

Tabulka IV

Panovník	Počet nalezišť	Počet mincí
Boleslav I.	13	61 + x
Biagota	1	2
Boleslav II.	19	150 + 3 x
Soběslav Slavníkovec	1	1
Vojtěch Slavníkovec	2	2
Boleslav III.	7	12
Boleslav [?]	3	13 + x
Vladivoj	2	2
Jaromír	10	21 + x
Oldřich	4	7
Břetislav I.	22	104 + 2 x
Spytihněv	11	24 + 2 x
Vratislav II.	8	22 + x
Otto Moravský	1	1
Břetislav II.	1	1
?	4	7 + x
celkem	46	430 + 12 x

Pro úplnost obrazu pokusíme se ještě doplnit tato data hypoteticky tak, že nahradíme x počtem denárů připadajícím procentuálně na jedno naleziště toho kterého panovníka; počítáme tedy (tabulka V):

Tabulka V

Panovník	Počet známých		Průměrně v 1 nálezu	Počet neznámých		Celkem	
	nalezišť	mincí		nalezišť	mincí	nalezišť	mincí
Boleslav I.	12	61	5	1	5	13	66
Boleslav II.	16	150	9	3	27	19	177
Boleslav ?	2	13	7	1	7	3	20
Jaromír	9	21	2	1	2	10	23
Břetislav I.	20	104	5	2	10	22	114
Spytihněv	9	24	3	2	6	11	30
Vratislav II.	7	22	3	1	3	8	25
?	3	7	2	1	2	4	9
celkem				12	62		

²⁴⁾ Srov. R. Kiersnowski, Główne momenty rozwoju środków wymiany na Pomorzu wczesnofeudalnym, Wiadomości Archeologiczne, 1956, seš. 3 str. 244 sl.; these o pozdním

Stejným způsobem stanovíme celkový počet českých denárů nalezených v Pomořansku hypoteticky na 430 známých + 62 rekonstruovaných kusů, čili celkem 492 exemplářů. Toto číslo jsme uvedli už výše jako východisko našeho výpočtu. Export těchto asi 492 denárů z českých zemí se rozděluje na dobu asi 150 let, od poloviny 10. století do konce století 11., což průměrně znamená asi 3,3 mince ročně. Toto číslo není ovšem stálé, můžeme je opět upravit podle jednotlivých dob sledující při tom zároveň momenty zesílení nebo zeslabení expanse českých mincí do Pomořanska. Datujeme při tom emise mincí Boleslava I. nikoli od r. 935, nýbrž od asi 950, kdy se české mincovnictví začíná teprve plněji rozvíjet. Poněvadž část boleslavských mincí nelze přesně přiřknout jednotlivým knížatům toho jména a jsou vůbec pochybnosti při jejich zařazování,²⁵⁾ probereme zde celkově celé údobí od r. asi 950 do 1003, zahrnující do něho samozřejmě též denáry Slavníkoviců. Stejně i denár úředního knížete olomouckého Otty zařadíme tu do doby jeho současníka Vratislava (tabulka VI).

Tabulka VI

Panovník	Data vlády	Počet let	Počet mincí	Průměrně mincí na 1 rok
Boleslavové Slavníkovi Vladivoj	950–1003	53	283	5,3
Jaromír	1004–1012	8	23	2,9
Oldřich	1012–1034	22	7	0,3
Břetislav I.	1034–1055	21	114	5,4
Spytihněv	1055–1061	6	30	5,0
Vratislav II. Otto Olomoucký	1061–1092	31	26	0,8
Břetislav II.	1092–1100	8	1	0,1

Vyplývá z toho, že doba největšího vzestupu exportu českých mincí do Pomořanska připadá na leta vlády Boleslavů a pak Břetislava I. a Spytihněva, zatím co k nápadnému snížení dochází za Oldřicha a v druhé polovině 11. století. Úsek prvního zesílení tohoto exportu znamená nepochybně etapu českého mincovního hospodářství zaměřeného hlavně na trh zahraniční, při poměrně

původu většiny pomořanských pokladů, kterou vyslovil W. Petzsch, Die vorgeschichtlichen Münzfunde Pommerns, Greifswald 1931, nemá důvodu a výstižně ji kritisoval už A. Suhle v Z. f. N. 42, 1935, str. 138.

²⁵⁾ V našich vývodech se opíráme hlavně o údaje Ed. Fialy, České denáry, Praha 1895; v míře možnosti jsme tu vzali zřetel na pozdější opravy přinesené novější literaturou (zvláště pracemi Skalského, Katze a Radoměrského).

omezeném a úzkém podílu těchto mincí v obratu na území domácím.²⁶⁾ Druhé údobí bývá spojováno s politickou expansí českého státu na sever za Břetislava I. a zvláště s výpravou tohoto panovníka do Polska v r. 1039.²⁷⁾ To však se nám nezdá dostatečným vysvětlením pozorovaného zjevu. Je to spíše svědectvím značného zvýšení mincovní produkce za tohoto panovníka, které je zase výsledkem rozvoje zbožní a peněžní výměny v samých Čechách a jejímž odrazem je také zesílení vývozu této mince na sever. Břetislavova výprava do Hnězda je epizodou, která zvětšení počtu mincí tohoto knížete v polských nalezištích předchází; při této příležitosti mohlo sem nepochybně dojít určité množství českých denárů, ale zásadně mohlo zrušení polských zemí přispět spíše k oslabení tepu obchodní výměny a k zmenšení schopnosti polského obyvatelstva přijímat cizí minci. Teprve příští leta obnovy polského státního aparátu za Kazimíra Obnovitele a vzestup feudálních styků vytvořily lepší podmínky pro vzrůst takové výměny. Nikoli bez významu mohlo zde být také více než desetileté panování Břetislava ve Slezsku, které automaticky přiblížilo v té době oblast vnitřního oběhu české mince trhům středního i severního Polska. Zastavení jejího přítoku za Vratislava II. je však následkem širších proměn hospodářských jak v Čechách tak v Pomořansku i v celé střední Evropě, kdy nastalo mezi jiným všeobecné zhoršení mince a její domestikace.²⁸⁾

Výše uvedené údaje, opřené o chronologii ražby jednotlivých emisí, naznačují jen přibližně leta exportu příslušných mincí z českých zemí. Vidíme, že v 11. století a zvláště od doby Břetislava I., kdy docházelo k stále častější změně mincovního rázu a k aktualizaci mincí, třeba klást dobu vyvezení těchto denárů ze zemí českých v podstatě do těch let, kdy mince byla ještě ve vnitřním oběhu, nebo bezprostředně po jejím nahrazení novou mincí. Naproti tomu v 10. století a snad i prvních letech 11. století obíhaly zde ještě starší emise po delší čas spolu s mincemi raženými později. Vzhledem k omezenému stupni jejich vnitřního oběhu v té době nemáme však důvodu generalisovat tuto výhradu a přijímáme v zásadě, že i tehdy v jisté míře opouštěly mince hranice českých zemí ještě za vlády panovníka, s jehož mincovním obrazem byly raženy. Poučné tu bude buď jak buď srovnání těchto indexů s analogickými čísly, vyjadřujícími dobu jejich dospění do Pomořanska. Níže uvedenou tabulku

²⁶⁾ Tak naposled P. Radoměřský, Románská Praha ve světle nálezů mincí, Čas. Nár. musea, sv. 124, 1955, č. 1; třeba však si položit otázku, zda autor nepodceňuje zbytečně podíl domácích mince na vnitřním oběhu českých zemí v 10. a počátcích 11. stol.

²⁷⁾ Zvláště G. Skalský, Výprava Břetislava I. do Polska a její význam, Čas. Nár. musea, r. 113, 1939; otázku denáru s jménem Všeboha, denáru raženého domněle v Polsku (Skalský, l. c.) nebo pro polský trh (Fiala, l. c., str. 85) vysvětlil však odlišně P. Radoměřský, Počátky mincovnictví na Moravě, Num. listy, IV, 1949, č. 4/5.

²⁸⁾ Redukce ročního indexu za Vratislava II. nebyla jistě tak náhlá, jak to vyjadřuje náš soupis (5,0:0,8), když většina mincí Vratislava II. nalezených v Pomořansku pochází z doby před r. 1086; nemáme však dostatečných dat, abychom mohli provést příslušné podrobné výpočty.

upravujeme nikoli podle chronologie emisí, nýbrž podle chronologie pomořanských pokladů, v nichž se tyto emise vyskytují. Samozřejmě jest datum uložení pokladu v zemi pozdější než datum příchodu jednotlivých jeho složek na příslušné území. Ani chronologie tohoto uložení není však vždycky zcela jistá; seřazujeme zde depoty pro lepší orientaci podle 25letých údobí, vypočítávajíce jako v dřívějším přehledu množství českých mincí, připadající průměrně na jeden rok (tabulka VII).

Tabulka VII

Doba	Počet pokladů s českými mincemi	Počet českých mincí	Průměrně mincí na 1 rok
950—975	—	—	—
975—1000	11	156	6,2
1000—1025	6	70	2,8
1025—1050	7	58	2,3
1050—1075	13	75	3,0
1075—1100	8	111	4,4
1100—1125	1	22	0,9

Křivka ročních indexů je tu tedy velmi podobná dřívější křivce se dvěma analogickými kulminacemi, vykazuje však posun o přibližně čtvrt století dopředu. Tento rozdíl vyjadřuje tedy střední úsek času, uplynulého mezi dobou ražby mince v Čechách a dobou její thesaurace v pokladu v Pomořanech.

Tabulka VIII

Panovník	Počet mincí thesaurovaných v Pomořansku				
	za života panovníka	0—25 let po smrti	25—50 let po smrti	50—75 let po smrti	75—100 let po smrti
Boleslav I. —Biagota	—	1	42	24	1
Boleslav II. —Slavníkovci	57	88	9	13	13
Boleslav III. —Vladiovoj	—	8	4	2	—
Jaromír	8	9	4	—	2
Oldřich	1	4	—	1	1
Břetislav I.	18	32	53	11	—
Spytihněv	4	10	16	—	—
Vratislav II.	16	—	9	—	—
Břetislav II.	—	1	—	—	—
celkem	104	153	137	51	17
%	22	33	30	11	4

Samozřejmě je to pouze schematický a nejvýš zevšeobecňující ukazatel doby putování a oběhu těchto mincí a jistě je celá řada exemplářů, které se dosti značně odchylují od této normy. Proto zde připojujeme ještě data jednotlivá, označující v příslušných rubrikách počet českých mincí thesaurovaných v Pomořansku ještě v letech vlády panovníka, s jehož mincovním obrazem byly raženy a pak v údobí vždy 25 let, uplynulých od jeho smrti. V tomto přehledu pomíjíme mince blíže neoznačené a souhrnně započítané do „Boleslavů“ (tabulka VIII).

Tento výpočet potvrzuje a doplňuje naše celkové výpočty tím spíše, že jsme zde z nutnosti přijali za východisko tabulky datum smrti příslušného panovníka, tedy okamžik, jemuž ražba mincí příslušného panovníka předcházela, někdy ovšem už o několik desetiletí. Při tom zároveň jako typický úsek času proběhnuvšího mezi vyrobením české mince a její thesaurací v Pomořansku třeba přijat přibližně dobu 20–40 let. Výjimku zde tvoří jen nejranější denáry Boleslava I., thesaurované většinou teprve asi 50 let po opuštění mincovny. O příčinách tohoto zjevu jsme se zmínili už výše. Zbývá teď otázka, kde mezi tímto časem, t. j. ražbou a thesaurací, české mince obíhaly.

Domácí poklady české ukazují všeobecně kratší dobu oběhu jednotlivých mincí. Většina z nich, kromě nejprvnějších mincí Boleslava I. a II., pochází z depotů současných s lety vlády dotyčného panovníka nebo z let jen o nemnoho pozdějších. Je to pochopitelné vzhledem k aktivnímu mincovnímu hospodářství českých knížat, kteří stále častěji měnili ražbu, stahující starší emise, aby odtud schraňovali větší či menší zisky do svého pokladu.²⁹⁾ Přehlížíme-li po řadě za sebou nálezy z krajů ležících mezi Čechami a Pomořany, t. j. hlavně ze Slezska a Velkopolska, zjišťujeme, že toto střední údobí oběhu mince vykazuje postupný, ale výrazný přírůstek, čím více postupujeme k severu. Je obtížno zde sestavit výpočty stejně přesné jako pro Pomořansko, odhadem možno však zjistit, že v pokladech slezských je mincí thesaurovaných nedlouho po ražbě převládající většina, neboť 99% mincí je soustředěno v prvních dvou rubrikách naší tabulky a pochází tedy ještě z pokladů zakopaných za života příslušného panovníka nebo z doby do 25 let po jeho smrti.

S tohoto hlediska jsou tedy slezské poklady zcela obdobné domácím pokladům českým a svědčí o tom, že ve Slezsku obíhala v zásadě jen aktuální česká mince docházející tam bezprostředně nebo ve velmi krátké době po opuštění mincovny. Třeba však mít na paměti, že slezské poklady se zásadně odlišují od českých velmi značnou příměsí cizích mincí, zvláště německých a arabských, jakož i t. zv. sekaného stříbra. Ve Velkopolsku naopak vystupuje složení blízké se více pomořanskému, s výraznější koncentrací v rubrice druhé (t. j. 0 až 25 let po smrti panovníkově). Pro srovnání sestavujeme zde ještě jednou v poměrných číslicích příslušná data z obou těchto krajů (tabulka IX).

²⁹⁾ Pro druhou polovinu 11. stol. podává přesné výpočty Radoměřský, Peníze Kosmova věku, NČČsl. 21, 1952.

Tabulka IX

Země	Počet thesaurovaných mincí				
	za života panovníka	0–25 let po smrti	25–50 let po smrti	50–75 let po smrti	75–100 let po smrti
Velkopolsko	16%	61%	20%	3%	0,3%
Pomořansko	22%	33%	30%	11%	4%

Vidíme zde tedy výraznou tendenci k prodloužení doby oběhu českých mincí souběžně s jejich posunem na sever. Obrácenou situaci představují pouze čísla první skupiny, t. j. mincí thesaurovaných ještě za života panovníka. Rozdíl 6% ve prospěch Pomořan může zde tedy být dokladem oné bezprostřední výměny dálkové mezi Čechami a Pomořany, při které mince nebyly zadržovány na trzích velkopolských a šly přímo na Balt. Celý zbytek, t. j. okolo 94%, musí být posuzován spíše jako výsledek přechodné infiltrace oblastmi středního Polska, kde česká mince byla vázána místním obratem a nezůstala-li tam navždy, tedy šla dále k severu teprve se zpožděním.

Třeba konečně obrátit pozornost na zjev adaptace české mince potřebám severních trhů a tedy především na skutečnost, že mince byly lámány nebo roztrhány na části. Jak známo, je to zjev velmi obecný v celém pásmu t. zv. sekaných pokladů a kromě litého stříbra a klenotů mu podléhaly mince skoro všech zemí v této oblasti. Obecně se tento fakt vysvětluje úpravou směny „na váhu“. Tento zjev však nelze generalisovat ani vysvětlovat výlučně technickými potřebami směny, spíše třeba mít za to, že značná část těchto zlomků a zejména

Tabulka X

Panovník	Rok	Celkový počet mincí	V tom zlomků	%
Boleslavové Slavníkovci Vladioj	950–1003	283	79	28
Jaromír Oldřich	1004–1034	30	8	27
Břetislav I. Spytihněv	1034–1061	144	30	21
Vratislav II. Břetislav II.	1061–1100	27	1	4
?		8	5	62
celkem	950–1100	492	123	25

denáry, dělené zpravidla na poloviny, platily v místní výměně jako početní jednotky, používané pro drobné tržní transakce. Tuto věc jsme vyložili obšírně na jiném místě³⁰⁾ a nebudeme se k ní zde vracet; omezíme se spíše na zhodnocení takových zlomků jako dokladu adaptace české mince místnímu obratu v severních zemích. Na asi 492 české denáry, známé z oblasti Pomořan, připadá 123, t. j. asi 25% úlomků. Toto procento je ve skutečnosti pravděpodobně ještě o něco větší, poněvadž příslušné publikace ne vždy zaznamenávají skutečnost, že se mince vyskytují ve zlomcích. Podrobný soupis těchto dat přinášíme v příloze, zde podáváme zase jen přehled souhrnný, spojující emise jednotlivých českých panovníků ve větší chronologické skupiny (tabulka X v textu).

Procenta zlomků ubývá tedy postupně asi sta let, pak — v druhé polovině 11. století — náhle zaniká. Vysoké procento zlomků mezi neurčenými mincemi dovoluje soudit, že také ony patří do starších emisí, možná že boleslavských. Postupný úbytek zlomků se ukáže mnohem méně pravidelný, jestliže příslušná data seřadíme nikoliv podle emisí, nýbrž podle chronologie pokladů, v nichž byly nalezeny. Máme tu:

Tabulka XI

Doba	Počet mincí	V tom zlomků	%
950–975	—	—	—
975–1000	156	45	29
1000–1025	69	11	16
1025–1050	58	36	62
1050–1075	75	12	16
1075–1100	112	19	17
1100–1125	22	—	—
celkem	492	123	25

Do konce 11. století nevyšly tedy zlomky českých mincí z oběhu na pomořanských trzích, byly to však hlavně fragmenty mincí starších, v době, kdy už současně vydávané nové emise nebyly děleny. Jednou z příčin tohoto stavu věcí mohlo být značné snížení váhy českých denárů kolem poloviny 11. století, způsobené mincovní reformou Břetislava I., takže nepoškozená mince nového typu byla téměř ekvivalentní zlomkové minci starší. Není to však samozřejmě jediný důvod, proč procedura lámání mincí na části ustala. Tento fakt je v souvislosti s problematikou zbožno-peněžní výměny v Pomořansku i v jiných částech pobaltského pásma, neboť víme, že před koncem 11. století přestávají nejen zlomky různých mincí, ale též fragmenty šperků a litého stříbra. Roz-

³⁰⁾ Kiersnowski, *Główne momenty*, str. 236–239.

hodně však data zde uvedená odporují názorům někdy vyslovovaným, že dobrá jakost české mince ji chránila před lámáním a směšováním za t. zv. sekané stříbro. Především podléhají tomuto procesu nejvíce právě mince starší, které mají nejlepší zrna stříbra, zatím co emise mladší, které byly zpravidla horší jakosti, obíhaly už obecně v celosti.

K dělení mincí na části dochází, jak známo, málem při všech emisích vyskytujících se za raného středověku na pobaltských trzích. Nejvíce podléhaly tomuto procesu arabské dyrhemy, předurčené k dělení už vzhledem k své velikosti.³¹⁾ Poměrně největší množství jejich zlomků se vyskytuje v pokladech z druhé poloviny 10. století; starší nálezy sestávají převážně z nepoškozených exemplářů. Zjev ten je spojen se zesílením místního obratu a s potřebou menších oběhových jednotek,³²⁾ zatím co starší poklady jsou spíše výsledkem jednotlivých transakcí v obchodu dálkovém. Bohužel nedisponujeme dosti přesnými daty, abychom mohli určit příslušné procentuální indexy pro orientální mince. Ani německé mince a křížové denáry nedovolují takový výpočet. Pouze přibližně můžeme říci, že mezi německými mincemi máme průměrně asi 15 až 30% zlomků, převážně v dobách ranějších, zvláště v 10. století. Křížové denáry vykazují nižší procento nepřesahující jistě cca 5%; jsou to ostatně v značné části emise pozdější, při čemž sama jejich vnější forma, charakterisovaná hrubým vystupujícím okrajem, byla na překážku lámání. Zato u ostatních mincí můžeme stanovit procentuální index zlomků poměrně přesně, ačkoliv i zde jsou tato data nepochybně neúplná a ve skutečnosti jsou příslušné indexy pravděpodobně o něco vyšší. Data zde sestavujeme pro srovnání se zmíněnou skupinou českých denárů (tabulka XII).

Tabulka XII

Původ mincí	Počet mincí	V tom zlomků	%
dánské	asi 500	asi 150	asi 30
byzantské	asi 35	asi 10	asi 29
české	asi 492	123	asi 25
italské	asi 26	6	asi 23
norské a švédské	5	1	20
anglosaské	asi 500	asi 60	asi 12
uherské	asi 600	asi 20	asi 3

V této sestavě je tedy index zlomků českých mincí poměrně vysoký a typický pro řadu druhů emisí nalezených v Pomořansku. Výjimečně nízké procento

³¹⁾ T. Lewicki, *Z dziejów pieniądza arabskiego w Europie wschodniej*, Archeologia, III, 1949, vyslovil thesei o dělení dyrhemů na početní jednotky; k tomuto názoru jsme zaujali stanovisko v citované práci *Główne momenty*, str. 237.

³²⁾ Šíře o tom v práci *Główne momenty*, str. 238.

zlomků mincí uherských se obecně vysvětluje pozdějším jejich původem;³³⁾ dosti značný rozdíl mezi emisemi anglosaskými a dánskými vznikl hlavně z toho důvodu, že se zde vyskytují četné zlomky dánských polobrakteátů, ražených ještě v polovině 10. století v Hedeby. Ať je tomu jakkoliv, index 20 až 30% se zdá nejvýznačnější pro oblast Pomořanska, zvláště že, jak výše připomenuto, v stejných mezích zde vystupují také nejpočetnější denáry německé. České mince se tedy v tomto ohledu nerůzní od jiných současných emisí. Avšak v nálezech bližších východisku českých mincí je procento jejich zlomků menší, ve Velkopolsku nepřekračuje celkem 10 až 12% blíže určených českých mincí a ve Slezsku je už zcela nepatrné. Tato data prokazují tedy proces drobení české mince souběžně s jejím postupným pronikáním na sever. Čím déle jejich cesta trvala, tím intenzivněji se mince podílely cestou v místním obratu zbožnopenněžním, v tím větším procentu podléhaly dělení na zlomky a přizpůsobování místním trhovým potřebám. Následkem toho ztrácela česká mince cestou k Baltu svou individuálnost a stávala se jedním z nesčetných prostředků kovové směny, jejichž původ a zvláštní znaky nebyly už ani brány na vědomí obyvateli Pomořanska a sousedních zemí, kteří české mince používali na svých trzích. Roztroušená a rozdrobená zanikala tato mince v množství různorodých mincí a jiných stříbrných předmětů, zůstávajíc jen svědkem podílu českých zemí na hospodářském životě pobaltských krajů.

* * *

Závěry vyplývající z těchto úvah se dotýkají nejen dějin české mince v raně středověkém Pomořansku, nýbrž mohou také přispět k osvětlení některých otázek z dějin českého mincovnictví. Týká se to zvláště známého zjevu vlivu anglosaských vzorů na českou minci. Mnoho autorů vykládalo tento zjev právě poukazem na vývoz české mince k Baltu a na záměrné přizpůsobování její vnější podoby formám anglosaským, prý nejtypičtějším nebo „oblíbeným“ na tomto tržišti. Tento postup měl usnadnit českým denárům pronikání k Baltu a soutěžení s jinými mincemi v této oblasti.

Tuto thesei podrobil nedávno kritice Pavel Radoměrský ve své významné studii o mincích královny Emmy.³⁴⁾ Prokázal, že anglosaské vlivy na české mincovnictví neměly pozadí hospodářského, nýbrž že byly výsledkem dynastic-
kých svazků a přítomnosti anglosaských mincovníků na pražském dvoře. S tímto názorem souhlasíme v celém rozsahu, poněvadž však byl kritizován jinými badateli³⁵⁾ a i sám Radoměrský jej přijímá vlastně jen pro poměry 10. století, třeba tomuto problému věnovat ještě trochu pozornosti. Jak vysvítá z našeho

³³⁾ Většina uherských mincí nalezených v Pomořansku a ve středním Polsku pochází z doby Ondřeje I. a pozdějších panovníků; mince Štěpána I. vystupují zde spíše sporadicky.

³⁴⁾ P. Radoměrský, *Emma Regina*, Čas. Nár. musea, r. 122, 1953, č. 2; tamtéž přehled starších názorů a bohatá literatura o předmětu.

³⁵⁾ Skalský, v *Num. listech*, sv. 9, 1954, č. 4, str. 92 násl.

líčení, nebylo v 10. ani v 11. století hospodářských podmínek, které by odůvodňovaly přijetí anglosaských vzorů českými mincovnami. Kromě neshod chronologických, o nichž psal Radoměrský, mluví ještě jiné důvody proti přijetí takového výkladu. Především nejsou anglosaské denáry v 10. a 11. století nikterak nejtypičtější mincí na baltském trhu. Dominují pouze v západní části této oblasti, zvláště v Dánsku a Norsku³⁶⁾ a jen v menší míře ve Švédsku, tedy tam, kam české mince dospívaly už jen sporadicky. Za to na středním Baltu, kde je českých mincí poměrně víc, převažují — po ustupujících zvolna dyrhamech — mince německé, zvláště saské³⁷⁾ a právě ony představují zde nepochybně v této době nejtypičtější druh raženého peníze, který by mohl sloužit za vzor jiným emisím, snažícím se přizpůsobit aktuální trhové situaci. Už cílevědomé přizpůsobování mincovního obrazu potřebám či „zvyklostem“ trhu, pro který byly tyto emise určeny, by muselo být výsledkem existence organizovaného exportu mince na tento trh a na tomto vývozu by musil mít zájem přímo panovník, s jehož obrazem byly tyto mince raženy. Víme též, že v zemích razících zvláštní exportní minci, jako zvláště v soudobém Sasku, bylo používáno jiného systému usnadňujícího přijetí těchto emisí na cizím trhu. Takový systém záležel v dlouhotrvajícím používání jednotného typu razidla, často „němého“ nebo opatřeného konvenčním nápisem, který nebyl aktualizován když došlo k změně panovníka. Typickými příklady mincí tohoto druhu jsou t. zv. křížové denáry nebo též mince se jménem Otty III. a Adelaidy, ražené ještě několik desetiletí po smrti těchto vládců.

V případě českých mincí se situace projevuje jinak. Jak jsme výše dovodili, jejich naleziště nedokazují existenci přímého obchodu s pobaltskou oblastí; tím padá i mínění, že by tu byly nějaké formy organizované směny, které by podmiňovaly vnitřní formu těchto emisí. Této skutečnosti nezmění skrovné stopy dálkové výměny, kterou jsme analýsou nalezišť připustili pro druhou polovinu 10. století. Několik procent mincí, která je možno hypoteticky započítat do této formy obchodu, zřejmě nezmění celkovou situaci. Třeba konečně předpokládat, že hlavním jejím vývozcem nebyl český kníže, rozhodující o vnější podobě své mince, nýbrž spíše místní feudálové, podílející se, ovšem prostřednictvím cizích kupců, na této dálkové výměně. Pro česko-baltský obchod sám není ostatně jiných dokladů, ani v pramenech psaných ani hmotných. Relace Ibrahima ibn Jakuba o otrocích prodávaných v Praze,³⁸⁾ citovaná v této otázce jako argument, nemůže být důkazem, že by tito otroci pocházeli z Pomořanska nebo z jiných zemí pobaltských.³⁹⁾ Třeba v nich spatřovat spíše otroky místní, jejichž existenci v Čechách za té doby dosvědčují též jiné pra-

³⁶⁾ Srov. Skovmand l. c. a Grieg l. c.

³⁷⁾ Srov. o mincích saských u Jammerové, l. c.

³⁸⁾ Ed. T. Kowalski, *Monumenta Poloniae historica*, n. s., t. I. Kraków 1946, str. 49. Třeba zdůraznit, že Ibrahim nemluví o dovozu, nýbrž o vývozu otroků z českých zemí.

³⁹⁾ Takovou thesei přijímá Skalský, *Český obchod*, str. 22.

meny.⁴⁰⁾ Teprve kronika Helmoldova se zmiňuje o prodávání otroků ze zemí pobaltských Čechům,⁴¹⁾ je to však spíše případ sporadický, nemající rozhodně žádný vztah k nálezům soudobých českých mincí 12. století. Odjinud víme, že export otroků z Pomořan se obracel spíše do Skandinávie a do Dánska⁴²⁾ a před tím zajisté také na blízký východ přes severní Rusko a povodí Volhy,⁴³⁾ nikdy však není možno zjistit jeho stopy jdoucí přes české země. Dálkový obchod Čech se v té době soustřeďoval prokazatelně na ose rovnoběžkové, sahaje daleko na kyjevskou Rus a přes Bavorsko do západní Evropy.⁴⁴⁾ Avšak na této cestě nezanechal téměř žádných stop vlastních mincí.

Stejně ani archeologické památky neprokazují bezprostředních styků mezi českými zeměmi a pobřežím Baltu. V Pomořansku a na dalším severu neznáme kromě mincí žádných jiných předmětů, kterým by bylo možno přičíst původ z české kotliny.⁴⁵⁾ Takové stopy se objevují teprve ve středním Polsku a zesilují se ve Slezsku, ukazující svým způsobem znovu sprostředkovací úlohu těchto zemí v českém obchodu severském. Ostatně to nejsou památky příliš početné. Archeologové zde zjišťují vedle mincí pouze některé výrobky z kosti, nebo keramiku s příměsí tuhy; přijímá se též, že přes Čechy docházelo do Polska hedvábí nebo také jiné východní tkaniny.⁴⁶⁾ Podle našeho mínění je při tom důležitější, že v českých nálezech není předmětů, které by bylo možno považovat za importy z pobaltských zemí, vyvažující ekvivalent mince tam vyvážené.⁴⁷⁾ Zjištěny jsou zde jen památky pocházející z území Slezska, které tudíž rovněž svědčí o etapové formě této výměny a nadto několik známých pokladů sekaného stříbra, které se sem mohly dostat stejně z Pobaltí jako ze středního Polska nebo z dolního Slezska.⁴⁸⁾ Tyto poklady však zřejmě nejsou ekvivalentem expor-

⁴⁰⁾ Srov. F. Graus, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I, Praha 1953, str. 159 sl.

⁴¹⁾ Helmoldi, Cronica Slavorum, lib. II, cap. 5.

⁴²⁾ Galli Anonymi Cronica, lib. II, cap. 35.

⁴³⁾ Z bohaté literatury o tomto předmětu srov. posledně T. Lewicki, O cenach niektórych towarów na rynkach wschodniej Europy w IX—XI w., Kwartalnik Hist. Kult. Materialnej, 1953, č. 1/2.

⁴⁴⁾ Srov. naposled A. V. Florovskij, Česko-ruské obchodní styky v minulosti, Praha 1954, a Łowmiański, l. c., str. 220.

⁴⁵⁾ Srov. W. Łęga, Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk, Toruń 1930, str. 353.

⁴⁶⁾ J. Kostrzewski, Kultura prapolska, Poznań 1949, str. 342, a též, Stosunki między ziemiami polskimi a terytorium Czechosłowacji w pradziejach, Przegląd Zachodni, 1952, č. 9/10, str. 111.

⁴⁷⁾ Srov. Kostrzewski, Stosunki, l. c.

⁴⁸⁾ Srov. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, red. E. Nohejlová-Prátová, d. II, Praha 1956, nr. 1452, 1473, 1583, 1652 — Souhrnné úvahy o tomto tematě podává J. Filip, Pradzieje Czechosłowacji, Poznań 1951, str. 425 sl.; je nemožné zde citovat celou bohatou literaturu soustředěnou na toto thema, viz mimo jiné práce Skalského, Katze a Preidla.

vané mince, poněvadž výměna stříbra za stříbro by neměla hospodářského smyslu. Při tom zasluhuje povšimnutí zásadní rozdíl mezi stříbrem importovaným ze severu a exportovaným ze zemí českých. České mince, jak už víme, přicházely na sever v rozdrobení a to tím větším, čím dále pronikaly. Severské stříbro však se dostávalo do Čech v podobě kompaktních souborů, které podléhaly thesauraci v celku a nezapojovalo se do vnitřního obratu. Nemělo tu tedy hodnotu peníze, nýbrž jen hodnotu kovu, který bylo třeba teprve přemincovat na běžnou minci či zpracovat na šperk nebo nádobí, aby mohlo plnit svou užitek-ovou funkci. Možná, že pocházelo nejen z obchodu, za těchto podmínek málo výnosného pro české feudály, ale spíše z válečné kořisti pobrané na severu, či snad z daně, požadované časem od polských panovníků ze Slezska nebo konečně snad představovalo majetek osob, které takovým či onakým způsobem jej získaly v severních zemích. Rozhodně je patrné, že tyto poklady třeba interpretovat s velkou opatrností jako domnělý doklad směny českých zemí s pobaltskými kraji.⁴⁹⁾

Konečně je zde these, která tvrdí, že v polovině 11. století byla přijata přímo ze Skandinávie v Čechách nová váhová jednotka, hřivna.⁵⁰⁾ Autor této these vysvětluje tento fakt opět na základě aktivního podílu českých zemí v balt-ském obchodu. Ačkoliv jsme výše připustili, že za Břetislava I. došlo vskutku k jakémusi zesílení přílivu českých denárů na Balt, přece se nám tento fakt nezdá dostatečným důkazem vysvětlujícím genesi tohoto zjevu. Malá hřivna severská se ujala v té době v celé střední Evropě, přetvářejíc se ovšem v různých místních variantách. Vítězný její pochod, jímž vytlačovala starou karolinskou libru, byl podmíněn především vnitřní hospodářskou situací příslušných zemí. Neznamená to však, že by tyto země byly současně v přímých výměnných stycích se Skandinávií, zejména tak intenzivních, že by nastala potřeba přizpůsobit jejich mincovní soustavu váhovým jednotkám užívaným na severu. Předně začíná v době zobecnění hřivny podíl těchto zemí na severském obchodu, a v tom dokonce i blízkého Německa a Anglie, ochabovat a v brzkou úplně zaniká. Dějiny hřivny a obecné mincovní reformy v Evropě, k níž došlo v polovině 11. století, vyžadují ještě podrobného bádání. Ochotně souhlasíme s Radoměřským, že se do Čech dostala tato jednotka, t. j. hřivna, přímo ze severu a nikoli oklikou přes Anglii a Francii. Avšak z toho neplyne, že by české země provozovaly v té době aktivní a bezprostřední obchod se zeměmi pobaltskými, pro kteréžto tvrzení chybějí jiné, pozitivní důvody.

Nicméně i tak expanse raně středověké mince české na sever, a to pouze na sever, je faktem, který není možno přehlížet. Jestliže se vyslovujeme proti názoru o velkém a organizovaném obchodu dálkovém na této linii, tedy musíme

⁴⁹⁾ Původ těchto pokladů z Polska nebo ze sousedních zemí se zdá jistý a není nutno vykládat výskyt západoevropských mincí v nich jako důkaz bezprostředních styků českých zemí s těmito kraji, jak to činí posledně Radoměřský, Románská Praha, str. 22.

⁵⁰⁾ P. Radoměřský, Peníze Kosmova věku, str. 51 sl.

zdůvodnit příčiny této jednosměrné expanse. Zdá se, že základní příčinu tohoto zjevu třeba hledat v hospodářských poměrech pobaltských zemí a zvláště zemí polských, které představovaly neobyčejně intenzivní trh, vyssávající kovový peníz ze všech možných směrů. Domácí produkce mincoven v těchto zemích byla minimální. V značné míře ji brzdil nedostatek rudných zdrojů. Přes převažující formu naturálního hospodářství postupoval zde rozvoj směny zbožno-peněžní zároveň s rozvojem společenských poměrů stejně rychle jako v zemích sousedních a vyvolával stále rostoucí potřebu peněz. Tato potřeba mohla nalézt uspokojení jedině cestou dovozu mince nebo jiných stříbrných předmětů. O intenzitě této potřeby už na konci 10. století svědčí mezi jiným fakt, že užitkové ozdoby byly přeměňovány v peníze a sekané stříbro. To se stávalo v době, kdy proud orientálního stříbra začal pomalu vysychat a evropské země oplývající rudnými žilami nedovedly stříbro ještě plynule dodávat. Rozvoj tohoto importu byl však možný jenom tehdy, když uspokojoval zájmy obou stran, t. j. kdy cena mince docházející na Balt byla větší než její cena v zemi, ze které pocházela. Že tomu tak skutečně bylo, dosvědčuje fakt, že mince dospěvší jednou na tuto cestu se v zásadě nikdy nevracely do svých mateřských zemí. Za této situace je zřejmé, že na tento trh přicházely mince nejen cestami velkého dálkového obchodu, ale též cestou postupné infiltrace ze zemí sousedních. A právě tuto cestu pokládáme za typickou pro mince české, hledající na severu výhodnější podmínky výměny, než měly doma nebo u jiných sousedů, kteří disponovali vlastními rudnými zdroji. Při této postupné infiltraci je pochopitelné, že stopy zboží, které výměnou za mince přicházelo do Čech ze severu, jsou těžko zjistitelné v archeologickém materiálu, když muselo pocházet hlavně z nejbližších oblastí a nebylo zajisté, jako v obchodu dálkovém, předmětem přepychu nebo vysoké ceny, nýbrž představovalo spíše předměty běžné potřeby, jimiž se obchodovalo v rámci regionální směny. Stejně je zřejmé, že tento typ obchodních styků nezanechal stopy v raně středověkých pramenech písemných. Soudíme tedy, že dějiny české mince, která dospěla až do Pomořan nebo ještě do dalších krajů pobaltských, nesluší vykládat pomocí formulky o obchodních stycích spojujících někdy Čechy s těmito zeměmi. Tyto mince prošly delší a aktivnější cestou než ve váčku kupce, jedoucího domněle z Prahy přímo do Volina nebo do Gdańska. Po dobu svého putování sloužily mnohým obchodním transakcím, prošly mnoha rukama, podlehly častokrát otření nebo dělení na části, mnohé z nich zůstaly trvale v zemích, jimiž se cestou ubíraly, až rozdrobené a opotřebované, ale vždy ještě v každé podobě cenné, se staly jednou z význačných složek pobaltské kovové podstaty v raném středověku.

Warszawa, květen 1956.

Přehled nalezišť raně středověkých českých mincí v Pomořansku

	okolo roku		okolo roku
1. Uśc, okr. Chełmno, 1	980	Boleslav I	2+2
Boleslav I.	1	Boleslav II.	1+3
2. Gralewo II, okr. Gorzów, 10+22	1000	Jaromír	3+1
Boleslav I.	1+3	13. Kopytkowo, okr. Tczew, 5	1010
Boleslav II.	9+19	Boleslav ?	3
3. Moskorze, okr. Stargard, 13+16	995	Jaromír	2
Boleslav II.	13+16	14. Mózgowo, okr. Susz, ?	1010
4. Alexanderhof, NDR, okr. Prenzlau, 1+6	1000	Boleslav III.	1
Boleslav I.	0+3	Boleslav ?	?
Boleslav II.	1+3	Jaromír	?
5. Kack Mały, okr. Gdynia-Gdańsk, 5	1000	15. Miastko, okr. Miastko, cca 29	1015
Boleslav I.	5	t. zv. „denár sv. Václava“ ¹	1
6. Mierzeszyn, okr. Gdańsk, 29	1000	Boleslav I.	7
Boleslav I.	1	Boleslav II.	10
Boleslav II.	28	Soběslav	1
Biagota	1+1	Vojtěch	1
Boleslav II.	1	Boleslav III.	5
7. Niederlandin II, NDR, okr. Angermünde	2+1	Vladivoj	1
8. Połczyn, okr. Białogard, 10	1000	Jaromír	3
Boleslav I.	1	16. Dargocice, okr. Kołobrzeg, 9	1015
Boleslav II.	9	Boleslav I. }	9
9. Słowianki, okr. Drawsko, 1	1000	Boleslav II. }	
?	1	17. Quilitz, NDR, okr. Wolgast,	1020
10. Słupsk I, okr. Słupsk, 25	1000	0+5	
Boleslav I.	cca 10	Vojtěch	0+1
Boleslav II.	cca 15	Vladivoj	0+1
11. Wicimice, okr. Łobez, ?	1000	Jaromír	0+2
Boleslav I.	?	Oldřich	0+1
Boleslav II.	?	18. Bierzgowo, okr. Toruń, 11	1030
12. Kamieniec, okr. Szczecin, 6+6	1015	Boleslav II.	5
		Boleslav III.	2
		Jaromír	4

⁵¹⁾ Podstatu níže uvedeného přehledu tvoří nyní k tisku připravený Inwentarz wczesno-średnowiecznych skarbow pomorskich, srov. výše pozn. č. 2. České a moravské mince, uvedené v tomto inventáři, zkontroloval dr. P. Radoměský, jemuž na tomto místě vřele děkuji. Názvy míst jsou podány v dnešním znění; pro jejich identifikaci se starými názvy německými, které cituje starší literatura, srov. St. Rospond, Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej, t. I.–II, Wrocław–Warszawa 1951. Dvojitě číslíce v seznamu znamenají čísla exemplářů mincí celých + čísla zlomků. Data v pravém sloupci označují pravděpodobnou dobu ukrytí jednotlivých pokladů, získanou analýsou všech dnes dostupných údajů o jejich obsahu.

około roku		około roku	
19. Bydgoszcz II, okr. Bydgoszcz, 2	1040	Břetislav I.	2
Boleslav II.	1	36. Ujeścisko, okr. Gdańsk, 4 (?)	1070
Boleslav III.	1	Břetislav I.	1 (?)
20. Gralewo I, okr. Gorzów, 4	1040	Spytihněv	1 (?)
Boleslav II.	3	Otto	1
Břetislav I.	1	Vratislav II.	1 (?)
21. Mgowo, okr. Wąbrzeźno, 1+25	1040	37. Żeliszewice, okr. Gryfino, 3	1070
Boleslav I.	0+20	Břetislav I.	1
Jaromír	0+1	Spytihněv	1
Oldřich	1+3	Vratislav II.	1
Břetislav I.	0+1	38. Orunia, okr. Gdańsk, 1+1	1075
22. Runowo, okr. Wyrzysk, 1+11	1040	Spytihněv	0+1
Břetislav I.	1+11	Otto I.	1
23. Bielawy, okr. Kartuzy, 2	1045	39. Uznam - ostrov II, 3+3	1080
Břetislav I.	2	Břetislav I.	3+1
24. Darłowo, okr. Sławno, 1	1050	Spytihněv	0+1
Břetislav I.	1	Vratislav II	0+1
25. Dąbrowa, okr. Sępólno, 6+6	1080	40. Zakrzewko, okr. Sępólno, 2+14	1080
Boleslav ?	4+6	Břetislav I.	1+6
Boleslav III.	1	Spytihněv	0+3
Břetislav I.	1	Vratislav II.	1
26. Białęgi, okr. Chojna, 2+2	1060	?	0+5
Břetislav I.	2+2	41. Prenzlau, NDR, okr.	
27. Mosina, okr. Szczecinek, 3	1060	Prenzlau, 0+1	1080—1090
Břetislav I.	2	Boleslav II.	0+1
Spytihněv	1	42. Barwice, okr. Szczecinek, 3	1090
28. Stojkowo, okr. Kołobrzeg, 2	1060	Jaromír	1
Břetislav I.	2	Spytihněv	1
29. Strzeżona, okr. Człuchów, ?	1060	Vratislav II.	1
Boleslav II.	?	43. Horniki, okr. Kościerzyna, ?	1090
Břetislav I.	?	Boleslav II.	?
Spytihněv	?	Břetislav I.	?
30. Świerczewo, okr. Szczecin, 6+3	1060	Spytihněv	?
Břetislav I.	6+3	Vratislav II.	?
31. Thurow, NDR, okr. Greifswald, 9	1060	44. Vossberg, NDR, okr. Wolgast, 62	1090
Boleslav I.	1	Boleslav II.	3
Boleslav II.	4	Jaromír	1
Boleslav III.	1	Oldřich	1
Jaromír	3	Břetislav I.	37
32. Wolin (r. 1882), okr. Wolin, 0+1	1060	Spytihněv	12
Břetislav I.	0+1	Vratislav II.	8
33. Niederlandin I, NDR, okr.	1070	45. Łupawa, okr. Słupsk, ?	konec 11. stol.
Angermünde, 7		?	?
Břetislav I.	4	46. Małczkowo, okr. Słupsk, 22	1120
Spytihněv	3	Oldřich	1
34. Pomierzyn, okr. Drawsko, 1	1070	Břetislav I.	11
Břetislav I.	1	Vratislav II.	9
35. Siemyśl, okr. Kołobrzeg, 3	1070	Břetislav II.	1
Boleslav III.	1		

Ryszard Kiersnowski:

Moneta czeska na Pomorzu we wczesnym średniowieczu

Wśród licznych monet występujących we wczesnym średniowieczu w Europie północno-wschodniej, a zwłaszcza w krajach nadbałtyckich znajduje się także pewna ilość denarów czeskich. Znaleźiska ich koncentrują się głównie w Polsce środkowej i na Pomorzu oraz na wyspach bałtyckich. Literatura naukowa traktowała je przeważnie jako świadectwo ożywionej wymiany handlowej ziem czeskich ze strefą bałtycką. Autor przeciwstawia się jednak tezie o istnieniu intensywnego handlu dalekosiężnego pomiędzy tymi krajami i objaśnia obecność monet czeskich na północy stopniową ich penetracją na coraz to dalsze rynki w ramach wymiany lokalnej lub regionalnej.

Udział monet czeskich w skarbach wczesnośredniowiecznych ulega stopniowej redukcji w miarę posuwania się ku północy (*por. tabela I*). Ani jeden spośród znanych dziś skarbow polskich czy nadbałtyckich nie składa się wyłącznie z monet czeskich, a odsetek tych denarów w poszczególnych znaleźiskach jest tym mniejszy im dalej od granic czeskich. Autor wnosi stąd, że monety te wędrowały na północ w rozproszeniu, a nie jako zwarte zespoły. Na Pomorzu, które autor bada dokładnie, monety czeskie znane są z 46 skarbow w łącznej liczbie ok. 490 egzemplarzy (*por. tabela II*). Występują tu one z reguły w skarbach najbardziej różnorodnych i mieszanych, w towarzystwie emisji wszystkich krajów reprezentowanych wówczas na tym obszarze (*por. tabela III*). Połączenie się w poszczególnych skarbach monet czeskich z monetami skandynawskimi lub anglosaskimi nastąpiło zapewne dopiero nad Bałtykiem. Intensywne współwystępowanie monet czeskich i węgierskich objaśnia autor jako świadectwo ich jednoczesnego obiegu na rynkach Polski środkowej, skąd łącznie penetrowały dalej ku północy. Jedynie moneta bawarska mogła wędrować na Pomorze już od Czech wspólnie z emisjami Przemysławidów, i tu jednak rozbieżności chronologiczne wskazują, że w znacznej części spotkanie denarów bawarskich i czeskich dokonywało się dopiero na obszarach nadbałtyckich.

W znaleźiskach pomorskich reprezentowane są emisje wszystkich władców czeskich od Bolesława I do Brzetysława II (*por. tabela IV i V*). Najbardziej intensywny ich dopływ przypada na drugą połowę w. X oraz na okres panowania Brzetysława I. i Spitygniewa, natomiast wyraźna jego redukcja na czasy Jaromira-Udalryka oraz Wratisława II. Pod koniec w. XI import monety czeskiej na Pomorze zanika całkowicie (*por. tabela VI*). Autor objaśnia te wahania rozwojem stosunków gospodarczych i po części politycznych w Czechach i w strefie nadbałtyckiej. Odróżnia przy tym chronologię eksportu monety z ziem czeskich od chronologii jej tezauryzacji w skarbach pomorskich. Tezauryzacja ta wykazuje linię rozwojową analogiczną do rozwoju tego eksportu, jest jednak przesunięta o ok. ćwierć wieku później, gdyż moneta czeska była najintensywniej tezauryzowana na Pomorzu pod koniec w. X i pod koniec w. XI. (*por. tabela VII*). Różnica ta określa w przybliżeniu średni czas obiegu rynkowego tych monet podczas ich drogi z Czech na Pomorze. Problem ten autor rozpatruje bardziej szczegółowo dla emisji poszczególnych władców (*por. tabela VIII*) i stwierdza, że najdłuższy czas obiegu wykazują monety Bolesławów. Porównanie tych danych z materiałami z innych obszarów, a zwłaszcza z Wielkopolski (*tabela IX*) wykazuje, że w w. X pewna część monet czeskich docierała na Pomorze bezpośrednio, większość z nich jednak, oraz emisje z w. XI, trafiły tam raczej drogą stopniowego przesuwania się przez rynki śląskie i Polski środkowej. Wreszcie omawia autor problem adaptacji monety czeskiej do potrzeb rynków nadbałtyckich przez łamanie ich lub cięcie na mniejsze fragmenty. Zjawisko to widoczne jest najsilniej na monetach czeskich z drugiej połowy w. X i z pierwszej połowy w. XI, poczym nagle zanika (*por. tabela X*). W skarbach pomorskich ułamki monet czeskich występują jednak do końca w. XI, a najintensywniej w latach 1025—1050 (*por. tabela XI*). Dzielenie monet na części

wiąże autor ze wzrostem zapotrzebowania rynkowego na drobne środki wymiany. Denary czeskie na Pomorzu ulegają temu procesowi w stopniu podobnym jak i znajdujące się tam współcześnie monety innych krajów (por. tabela XII). To rozdrabnianie monet czeskich zwiększało się w miarę oddalania się od granic ich kraju, powodując zarazem zanik ich indywidualności jako określonej jednostki pieniężnej.

Na zakończenie autor porusza problem wpływów anglosaskich na mennictwo czeskie i stwierdza, że nie było uzasadniających je warunków gospodarczych; toteż recepcja wzorów anglosaskich w Czechach była raczej wynikiem związków pozaekonomicznych. Dalekosiężna wymiana handlowa Czech z Północą we wczesnym średniowieczu nie znajduje dostatecznych potwierdzeń źródłowych, nie mamy tu śladów zorganizowanego eksportu monety, a penetrację emisji na północ tłumaczy autor korzystnymi warunkami wymiany lokalnej, które powodowały stopniowe przenikanie srebra czeskiego do Polski i krajów nadbałtyckich, gdzie uczestniczyło ono czynnie w obrocie wewnętrznym.

W aneksie podaje autor wykaz znalezisk monet czeskich z obszaru Pomorza.

Ричард Киерсновский (Варшава):

Чешская монета на территории Поммерании в начале средних веков

Среди многочисленных монет, появляющихся в начале средних веков на территории северовосточной Европы, особенно в прибалтийских краях, встречаются в определенном количестве и чешские монеты. Места нахождения этих монет сосредоточиваются, главным образом, в средней Польше, Поммерании и на балтийских островах. В большинстве случаев научная литература считала их доказательством наличия живых торговых сношений между чешскими землями и областью Прибалтики. Автор, однако, отрицает тезисы о существовании интенсивной торговли на расстоянии между этим отдаленными странами и объясняет появление чешских монет на севере их постепенным проникновением на все более и более отдаленные рынки в результате местного или территориального обмена.

Процентное отношение чешских монет в кладах начала Средневековья постепенно уменьшается пропорционально их продвижению на север (см. таб. I). Ни один из доселе нам известных польских или прибалтийских кладов не состоит исключительно из чешских монет и процент чешских денариев в отдельных местонахождениях уменьшается соответственно с увеличением расстояния от чешской границы. На основании этого автор заключает, что эти монеты проникали на север разрозненно, а не общими массами. В Поммерании, которую автор разбирает более подробно, чешские монеты известны в 46 кладах, в общем количестве около 490 экземпляров (см. таб. II). Они встречаются, главным образом, в кладах самого разнообразного содержания, вместе с эмиссиями всех стран, находившихся в данное время на этой территории (см. таб. III). Смешение чешских монет со скандинавскими или англосаксонскими произошло лишь в отдельных кладах, вернее, всего только в Прибалтике. То обстоятельство, что чешские монеты часто встречаются вместе с венгерскими, автор объясняет одновременной циркуляцией обоих видов монет на рынке средней Польши, откуда они уже вместе проникали далее на север. Только баварская монета могла попасть в Поммеранию уже из Чехии вместе с эмиссиями Пржемысловцев, но и здесь хронологическая разница показывает, что встреча чешских и баварских монет происходила преимущественно в краях Прибалтики.

В кладах Поммерании представлены эмиссии всех чешских государей, начиная Болеславом I и кончая Бржетиславом II (см. таб. IV и V). Наибольший их прилив замечается во второй половине X стол., в царствование Бржетислава I и Спитигнева, но резкая убыль их наблюдается в эпоху Яромира и Ольдржиха и, впоследствии, Вратислава II. Перед концом XI стол. ввоз чешской монеты в Поммеранию совершенно прекращается (см. таб. VI). Автор приписывает эти колебания развитию экономических и отчасти политических событий в Чехии и Прибалтийской области. Автор при этом различает время вывоза монеты из чешских земель и время ее тезаврации в прибалтийских кладах. Эта тезаврация определяет линию развития, аналогичную с развитием экспорта этих монет, но она отстает примерно на четверть столетия, в виду того, что чешская монета в Поммерании была тезаврирована чаще всего перед концом X и затем перед концом XI столетия (см. таб. VII). Разница во времени дает нам приблизительно среднее время циркуляции монет на рынке за время их пути из Чехии в Поммеранию. Этот вопрос автор решает более подробно на основании эмиссий отдельных государей (см. таб. VIII), причем он заключает, что дольше всех циркулировали монеты Болеславов. Сопоставление этих дат с материалом из иных областей, особенно из Великой Польши (см. таб. IX), показывает, что в X столетии определенная часть чешских монет попадала непосредственно в Поммеранию. Однако, большая часть, главным

образом эмиссии XI столетия, проникла туда, по всей вероятности, путем постепенного проникания при посредстве силезских и среднепольских рынков.

В конце автор рассматривает вопрос приспособления чешской монеты к нуждам прибалтийских рынков тем, что их ломали на части или рассекали на еще более мелкие куски. Это явление можно заметить чаще всего у чешских монет второй половины X столетия и первой половины XI столетия, после чего оно сразу прекращается (см. таб. X). В кладах Поммерании встречаются обломки чешских монет до самого конца XI столетия и более всего в 1025—1050 годах (см. таб. XI). Деление монет на части автор объясняет ростом потребности в мелкой монете на рынках. Чешские денарии в Поммерании подчиняются этому процессу в той же мере, как и монеты других стран (см. таб. XII), там представленных. Эта ломка чешских монет увеличивалась пропорционально возрастающему расстоянию от территории своего происхождения и способствовала одновременно тому, что они теряли свою индивидуальность, как денежные единицы.

В заключение автор затрагивает вопрос англосаксонского влияния на чешское монетное дело и судит, что причиной этого не являются экономические отношения, но что заимствование англосаксонских типов в Чехии есть скорее следствие династических связей. Меновая торговля непосредственно между Чехией и севером в эпоху раннего Средневековья не имеет надлежащего подтверждения в источниках; нет никаких следов организованного экспорта монет; проникновение монет на север автор объясняет выгодными условиями местного обмена, который поддерживал проникновение чешского серебра в Польшу и края Прибалтики, где это серебро принимало участие во внутреннем обороте.

В приложении автор приводит список местонахождений чешских монет в области Поммерании.

Перевел Е. Похитонов

Ryszard Kiersnowski (Varsovie):

La monnaie tchèque en Poméranie dans les débuts du moyen âge

Parmi les nombreuses monnaies que l'on rencontre, en haut moyen âge, dans le Nord-Est de l'Europe et principalement dans les pays baltiques, on trouve aussi un certain nombre de monnaies tchèques. On en trouve surtout au centre de la Pologne, en Poméranie ou dans les îles baltiques. La littérature scientifique les considèrerait, pour la plupart, comme des témoignages des vifs échanges commerciaux entre les pays tchèques et les pays baltiques. L'auteur rejette cette thèse du commerce intense à longue distance entre lesdits pays; selon lui, l'existence, dans le Nord, des monnaies tchèques s'explique par leur pénétration progressive, dans le cadre des échanges locaux ou régionaux, sur les marchés de plus en plus éloignés.

A mesure que les trouvailles de monnaies médiévales se déplacent vers le Nord (*tableau No I.*), le nombre de monnaies tchèques diminue. Pas un des trésors polonais ou baltiques, que nous connaissons jusqu'à présent, ne se compose exclusivement de monnaies tchèques; le pourcentage des deniers tchèques dans les différentes trouvailles est d'autant plus petit que leur lieu s'éloigne des frontières tchèques. Il en résulte, selon l'auteur, que ces monnaies ne parvenaient pas au Nord en grandes quantités formant un tout, mais plutôt d'une manière diffuse. L'auteur s'occupe d'une manière particulière de la Poméranie où l'on rencontra, dans 47 trouvailles, environ 490 pièces de monnaie (*tableau No II.*). On en rencontre, en règle générale, dans les trouvailles le plus souvent mixtes de pièces hétérogènes, ensemble avec des émissions de tous les autres pays représentés sur le territoire respectif (*tableau No III.*). Ce n'est que dans les différents trésors mêmes et de toute probabilité seulement sur les lieux des pays baltiques que les monnaies tchèques avaient été mêlées aux pièces scandinaves ou anglo-saxonnes. On rencontre les monnaies tchèques très souvent ensemble avec les monnaies hongroises, fait qui s'explique, selon l'auteur, par la circulation simultanée des deux monnaies sur les marchés de la Pologne centrale d'où elles pénétraient ensemble vers le Nord. Les monnaies bavaroises seules pouvaient arriver en Poméranie venant directement de la Bohême, mêlées aux émissions des Přemyslides; cependant, même dans ce cas-là, les différences chronologiques nous font croire que les pièces bavaroises et tchèques ne se sont mêlées, dans une grande mesure, que dans les pays baltiques.

On retrouve, dans les trouvailles de la Poméranie, les émissions de tous les souverains tchèques depuis Boleslav Ier jusqu'à Břetislav II (*tableaux Nos IV. et V.*). La plupart des monnaies proviennent de la seconde moitié du Xe siècle, du règne de Břetislav Ier et de Spytihněv; par contre, elles sont en régression pendant le règne de Jaromír et d'Oldřich, puis de Vratislav II. Vers la fin du XIe siècle, les monnaies tchèques cessent de pénétrer en Poméranie (*tableau No VI.*). Ces fléchissements sont dus, selon l'auteur, au développement des conditions économiques et, en partie aussi, politiques de la Bohême et des pays baltiques. Il distingue la période de l'exportation de la monnaie tchèque de la période de sa thésaurisation dans les trésors poméraniens. Cette thésaurisation présente un développement analogue à celui de l'exportation de ces monnaies; elle ne tombe, cependant, qu'un quart de siècle plus tard. En effet, la thésaurisation des monnaies tchèques n'eut lieu, en Poméranie, d'une manière intense, que vers la fin du Xe et puis, à nouveau, vers la fin du XIe siècle (*tableau No VII.*). L'intervalle entre l'exportation des monnaies tchèques et leur thésaurisation indique, d'une manière approximative, la période moyenne de la circulation commerciale de ces monnaies au cours de leur passage de la Bohême en Poméranie. L'auteur s'occupe de ce problème d'une manière approfondie en examinant les émissions de différents souverains (*tableau No VIII.*) et constate que les émissions des Boleslav circulent le plus longtemps. En comparant ces données avec les matériaux provenant des autres régions, notamment de la Grande Pologne (*tableau No IX.*), l'auteur montre qu'au Xe siècle, une partie de pièces tchèques arrivaient en Poméranie

directement, mais que la plupart, dont surtout les émissions du XIe siècle, y pénétraient progressivement par l'intermédiaire des marchés de la Silésie et de la Pologne centrale.

On adaptait les monnaies tchèques aux besoins des marchés baltiques en les partageant en un certain nombre de morceaux. On se servait de ce procédé surtout pour les monnaies de la seconde moitié du Xe siècle; le morcellement cesse ensuite subitement (*tableau No X.*). Dans les trouvailles de Poméranie, on trouve les monnaies tchèques morcellées jusqu'à la fin du XIe siècle; le plus grand nombre de cette monnaie fragmentaire provient des années 1025 à 1050 (*tableau No XI.*). L'auteur explique le morcellement des monnaies par la pénurie toujours croissante du petit numéraire sur les marchés. On morcelait ainsi en Poméranie les deniers tchèques aussi bien que les monnaies des autres pays (*tableau No XII.*). Ce morcellement devenait d'autant plus fréquent que les monnaies s'éloignaient de leur pays d'origine; le procédé enlevait aux monnaies leur individualité d'espèces monétaires d'une valeur fixée.

En conclusion, l'auteur s'occupe de l'influence exercée par les frappes anglo-saxonnes sur le monnayage tchèque. Selon lui, ce n'étaient pas les conditions économiques, mais plutôt les liens dynastiques qui introduisirent des modèles anglo-saxons en Bohême. Les documents sont muets en ce qui concerne les échanges commerciaux à longue distance entre la Bohême et le Nord et une exportation organisée de la monnaie en haut moyen âge. Selon l'auteur, la pénétration des monnaies vers le Nord n'avait lieu qu'en raison des conditions favorables des échanges locaux; celles-ci contribuèrent à faire pénétrer les monnaies d'argent tchèques en Pologne et dans les pays baltiques où ces monnaies jouaient un rôle actif dans le commerce du pays.

En annexe, l'auteur ajoute une liste de trouvailles de monnaies tchèques en Poméranie.

Traduit par Konstantin Jelínek

JAROSLAV POŠVÁŘ

NÁSTIN DĚJIN BRNĚNSKÉ MINCOVNY I

Příspěvek k měnovým a obchodním poměrům Brna a Moravy do poloviny 17. století

Brněnskému mincovnictví nebyla dosud věnována soustavná pozornost. Pojednání o brněnských ražbách nacházíme většinou jen v souborných pracích ať již Smolíkových, Fialových, Skalského, Newaldových, Čermáka-Skrbka a j. Samostatnou monografií je Em. Nohejlové „Moravská mincovna markraběte Jošta“ (Num. časopis čsl., 1933). Nedostatek zpráv o brněnské mincovně byl pak příčinou nejistoty při přidělování ražeb, neboť tu chybělo pro ně dokumentární zjištění činnosti brněnské mincovny. Brněnské ražby byly často zahrnovány do širšího pojmu ražeb moravských, po případě přidělovány přímo mincovnám jiným, na příklad olomoucké a pod.

V této práci, které předcházela řada přípravných studií v „Numismatických listech“ od r. 1951 i jinde, jsem se pokusil sebrati zprávy o dějinách brněnské mincovny, pokud to z dostupných a někdy kusých pramenů bylo možné. Jsou v ní sneseny výsledky studia všech pramenů, hlavně archivního výzkumu a odborné literatury. Výklady o dějinách mincovny jsou zasazeny do rámce hospodářských, zejména obchodních styků Brna a Moravy se Slezskem, Polskem a Uhrami, na nichž byla Morava více závislá než Čechy a již procházel transitní obchod z evropského západu na východ a naopak. Studie, která byla dokončena na podzim r. 1954, tedy přibližně v době 900. výročí první brněnské mince, jež spadá do druhé poloviny šestého desítiletí 10. století, má takto poskytnout materiál pro poznání hospodářských, zejména měnových poměrů v širokém období feudalismu až do doby, kdy se počíná již rýsovat jeho rozklad.

Obchodní styky Moravy v 10.—12. století

1. Směr obchodních cest. — 2. Rozsah obchodu podle nálezů mincí.

1. Hospodářské styky Moravy v době raného feudalismu (10.—12. století) byly vedeny patrně dvěma směry, jež byly dány dvěma pradávými obchodními cestami: údolím Moravy, spojujícím Podunají a Poodří¹⁾ a tím i Dunaj s Baltským mořem, a úvalem dyjsko-svrateckým přes Blučinu, Měnin, Staré Zámky u Líšně severním směrem jednak do Kladska a odtud dále na sever a jednak do Čech.²⁾ Obě tyto cesty pak spojovala rovněž starobylá cesta na Slovensko, vedoucí od Brna na jihovýchod přes Staré Město a dále údolím Olšavy a Vlárky k Váhu.³⁾ Na křižovatce těchto cest snad vzniklo sídlo velkomoravských vládců: Velehrad. Na Slovensko vedla také jiná odbočka z cesty severojižní, jež se brala přes Moravu u Holiče a odtud na Jablonicu rovněž do Pováží.⁴⁾ Směr těchto cest ukazoval na transitní obchod. Křižovatkou, jež svědčila o zvýšeném obchodním významu, bylo snad i Brno, jímž ovšem v nejstarší době musíme rozumět slovanskou osadu u svrateckého brodu, pozdější Staré Brno, třeba leželo trochu stranou jihoseverní cesty — ač-li touto křižovatkou nebyly původně Staré Zámky u Líšně jako staré keltské a slovanské sídliště, čemuž by nasvědčovaly archeologické nálezy⁵⁾ — nebo snad Měnin či jiné sídliště v těchto místech, na př. Rajhrad.⁶⁾

Obchodní cesta, vedoucí moravským úvalem, byla v době od 10. století

¹⁾ L. Niederle, *Rukověť slovanských starožitností*, Praha 1953, str. 375. — A. V. Florovskij, *Čechi i vostočnye Slavjane I*, Praha 1935, str. 172; též, *Česko-ruské obchodní styky v minulosti*, Praha 1954, str. 10, 14, 22 n. — K pojmu západních Slovanů viz Z. Nejedlý, *Dějiny národa českého I*, Praha 1949, str. 25. — O „jantarové“ cestě viz *J. Filip*, *Pravěké Československo*, Praha 1948, str. 291, 295, 299.

²⁾ F. Šujan, *Dějepis Brna*, II. vyd., Brno 1928, str. 42. — I. L. Červinka, *O římských cestách obchodních na Moravě*, ČMM 1895, str. 35, 210 sl.

³⁾ V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, Bratislava 1923, str. 80.

⁴⁾ L. c. str. 79.

⁵⁾ Viz na př. *Filip*, l. c. 267, 324. Dále Poulík-Zapletal, *Z šera dávnověku* (v knize C. Hálkové-Jahodové: Brno), strana 18.

⁶⁾ *Srov. CDB I č. 354*: „In Moravia eciam quondam cellam in honorem sanctorum Petri et Pauli apostolorum in quodam castro deserto, cui nomen Raygrad, construxi et cum foro in proxima villa et thelonco ibidem in ponte constituto ... dedi...“ (rajhradská listina, falsum z 13. století).

odbočkou evropské magistrály spojující Kyjev přes Krakov⁷⁾ s Prahou, jež podle zpráv Ibrahima ibn Jakuba byla v 10. století důležitým evropským obchodním střediskem, kde se soustřeďoval mimo jiné trh na otroky. Jak naznačil Rybakov, odbočoval od Krakova přes Moravu vedlejší směr této cesty, spojující Kyjevskou Rus s Řeznem.⁸⁾ Přímé styky českého státu s Kyjevskou Rusí jsou v této době vysvětlitelné tím, jak uvádí Florovskij,⁹⁾ že koncem 10. století oblast horní Visly i s Krakovem patřila k českému státu, při čemž východní Halič s Přemyslem byla v moci kijevského knížete Vladimíra. Někde mezi Krakovem a Přemyslem šla pak hranice obou těchto států. Tento stav však neměl dlouhého trvání, ježto koncem 10. století Přemyslovci pozbyli definitivně Krakovska.

Rovněž se asi uplatňovala obchodní cesta přes Slovensko, neboť je znám obchodní styk Čech s dolním Dunajem, kde ruský letopisec zaznamenává slova knížete Svjatoslava o Perejaslavci, kam z Čech a Uher přicházejí koně a stříbro.¹⁰⁾

2. Účast Moravy na tomto obchodě v 10. století nebyla ovšem pro maďarskou okupaci významná a rovněž první čtvrtina 11. století následkem polského obsazení a válečných událostí s tím spojených nebyla příznivá hospodářskému rozvoji země. Oživení obchodních styků nastalo patrně po jejím osvobození od polské nadvlády, kdy u jihomoravské celní stanice a tržiště Sekyř-Kostela je zakládán hrad Podivín na jeho ochranu a kde snad vzniká opevněná směnárna či mincovna, jak jsem o tom pojednal jinde.¹¹⁾ Hospodářské a politické konsolidaci země napomáhá založení úředních hradů v druhé čtvrtině 11. století.¹²⁾ Zatím co četné nálezy českých denárů 10. a 11. století jsou poměrně velmi hustě rozloženy mezi Odrou a Vislou, nepoměrně méně pak mezi Odrou a Labem, setkáváme se s nálezy moravských denárů jen ojediněle a to při ústí Visly a při jejím horním toku, pokud ovšem nebyly obsaženy v nálezech denárů nezjištěného obsahu, jichž bylo více.¹³⁾ Nejnověji byly zaznamenány dva moravské denáry v nálezu českých denárů z Michalovic, severovýchodně od Krakova.¹⁴⁾

⁷⁾ Florovskij, l. c., str. 14.

⁸⁾ B. A. Rybakov, *Torgovlja i torgovye puti*, IKDR, Moskva-Leningrad 1948, str. 341 sl. — Též H. Łowmiański, *Podstawy gospodarze formowania się państw slowiańskich*, Varšava 1953, str. 221. — K tomu J. Poulík, *Staroslovanská Morava*, Praha 1948, str. 107 o významu Moravské brány. — O spojení s Rusí *Filip*, l. c., str. 347.

⁹⁾ Florovskij, l. c., str. 8 a literatura tam uvedená.

¹⁰⁾ D. S. Lichačev, *Povest vremennych let*, I., Moskva-Leningrad 1950, str. 48. — Viz též Nestorův *Letopis Ruský* (K. J. Erben-J. Dolanský), Praha 1940, str. 69.

¹¹⁾ J. Pošvář, *Moravská mincovna v Podivíně*, Num. listy 1954, str. 8.

¹²⁾ L. c., str. 13.

¹³⁾ G. Skalský, *Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí*, Num. sb. I. 1953, str. 25.

¹⁴⁾ J. Ślaski a Z. Zakrzewski, *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Michałowic, pow. Pińcow*, Warszawa 1953, str. 157 sl.

Na Slovensku zná Eisner¹⁵⁾ rovněž jen ojedinělé nálezy moravských denárů na kostelních hřbitovech staroslovenských, tak na př. na Děvině a snad i v Očkově. Je možné, že počet těchto nalezišť bude časem rozšířen,¹⁶⁾ ale zůstane asi nerosrovnatelně menší než počet nalezišť denárů českých. Co lze souditi z této skutečnosti? Patrně to, že Morava nebyla zapojena do dálkového obchodu tou měrou jako Čechy aktivně, ale snad ani ne pasivně, to jest jako průchodní území, protože právě cestující kupci zakopávali zpravidla své poklady v případě hrozícího nebezpečí. Tomu by nasvědčoval i naprostý nedostatek nálezů sekaného stříbra. Je to pak nápadný kontrast proti bohatému počtu nalezišť římských mincí na Moravě oproti poměrně malému počtu nalezišť českých,¹⁷⁾ co znamená pokles obchodního významu Moravy proti dobám dřívějším.

V tomto období raného feudalismu nebylo ve feudálním hospodářství pro peníze téměř místa. Feudální pán dostával od svých nevolníků vše, co potřeboval, buď ve formě práce nebo hotových výrobků.¹⁸⁾ Poddaní si pak své potřeby opatrovali, pokud si je nevyrobili sami, směnným obchodem. Jestliže se setkáváme již v této době s mincemi, pak nemívají v první své podobě ještě funkci peněz, t. j. všeobecného směnného prostředku.¹⁹⁾ Bývají raženy jen v malém množství, na př. denáry Měškovy či Václavovy (dosud sporné), ač ne vždy, jako moravské denáry Oldřichovy z 1. poloviny 11. století, které ukazují na čilou ražební činnost.²⁰⁾ Teprve později počínají knížecí mince, ražené již v hojném počtu, nabývat významu obecného směnného prostředku, jímž je tu vlastně ražený kov,²¹⁾ který i ve formě mincí je brán na váhu. Vedle toho však ještě dlouho trvá naturální směna, hlavně na venkově. Přece však i tehdy ražba mincí znamená velký převrat ve směně výrobků. Je důkazem vzniku nových hospodářských forem, vyšší výrobní vyspělosti a rozvinuté dělby práce, kdy primitivní hospodaření je na ústupu.²²⁾ V tomto smyslu je třeba posuzovat i první ražby brněnské mincovny.

¹⁵⁾ J. Eisner, Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, str. 263.

¹⁶⁾ Viz Em. Nohejlová-Prátová, Katalog nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Num. listy 1954, str. 1 sl.

¹⁷⁾ Srov. E. Pochitonov, Nová mapa nálezů antických mincí v českých zemích, Num. sb. I, 1953, str. 5 sl. — J. Böhm, Kronika objeveného věku, Praha 1941, str. 531, zdůrazňuje, že ještě v 9. století bylo těžiště českého obchodu na Moravě. — O nakupech sekaného stříbra viz Filip, str. 350.

¹⁸⁾ B. Engels, O rozkladu feudalismu a rozvoji buržoasie, Praha 1951, str. 9.

¹⁹⁾ Srov. též F. I. Michalevskij, Očerki istorii deneg i deneznogo obraščeniija, t. I., Moskva 1948, str. 28. — V. Vaněček, Prvních tisíc let..., Praha 1949, str. 132.

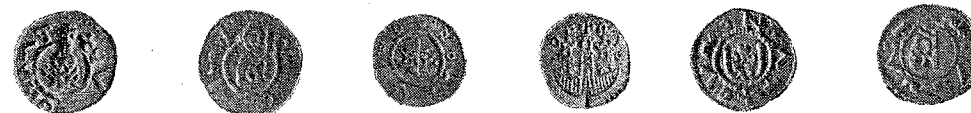
²⁰⁾ P. Radoměřský, Počátky mincovnictví na Moravě, Num. listy 1949, str. 61 sl.

²¹⁾ Michalevskij, l. c. str. 38 n. — B. A. Romanov, Dengi i deneznoe obraščeniije, IKDR, Moskva-Leningrad 1948, str. 370 o různých druzích peněz. — K tomu Böhm, Naše nejstarší města, Praha 1946, str. 70 sl.

²²⁾ Engels, l. c. str. 10; týž, Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu, Praha 1950, str. 117 sl.; 170 sl. — V. Husa, Epoque českých dějin, Praha 1949, str. 19 sl.; F. Graus (red.), Přehled čsl. dějin I, ČsČH II/1954, str. 19.

1. Doklady o počátcích brněnské mincovny. — 2. Její časové určení a umístění.
3. Význam jména sv. Petra na brněnských mincích.

1. Počátky brněnského mincovnictví jsou dokládány numismaticky již v 2. polovině 11. století.²³⁾ Za nejstarší jsou považovány společné ražby²⁴⁾ knížete Konráda I. z doby jeho vlády v brněnském údělu a Oty I. ve znojenském v r. 1054—1055,²⁵⁾ resp. 1061, kdy Konrád vládl v údělu brněnském a znojenském a Ota v olomouckém.²⁶⁾ Je-li správně první přidělení, pro něž mluví hlavně Fiala a Smolík, s tím rozdílem však, že Konráda kladou do údělu znojenského a Otu do brněnského,²⁷⁾ pak počátek brněnských ražeb spadá přibližně do doby před 900 lety. Jinak jsou do Brna přidělovány denáry Konrádovy z let šedesátých až devadesátých 11. století.²⁸⁾

Obr. č. 1a, b

Obr. č. 2a, b

Obr. 3a, b

Obr. č. 1a, b: Líc a rub společného denáru knížat Konráda a Oty (11. stol.); (Fiala, tab. IX, č. 15, průměr 14,5 mm). — Obr. č. 2a, b: Líc a rub denáru Konrádova (11. stol.); (Fiala, tab. IX, č. 20, průměr 16,5 mm) — Obr. č. 3a, b: Líc a rub denáru Konrádova (11. stol.); (Fiala, tab. IX, č. 22, průměr 14,5 mm)*).

Společný denár Konrádův a Otův má na líci v hladkém, nahoře otevřeném kroužku postavu knížete sedícího na knížecím stolci zpřímá, v rukou před prsy zkřížených držícího žezlo. Opis+DV∞CONRAT. Na rubu v hladkém, nahoře otevřeném kroužku je poprsí zpřímá s kopím. Opis OTTO DVI∞+.²⁹⁾ Denáry

²³⁾ G. Skařský, K dějinám mincovnictví českého a moravského do počátku XIII. stol., ČMM 1924, str. 22.

²⁴⁾ Viz J. Smolík, Denary údělných knížat na Moravě, Praha 1896, str. 47. — E. Fiala, České denáry, Praha 1895, str. 311.

²⁵⁾ G. Friedrich, Rukověť křesťanské chronologie, Praha 1934, str. 265.

²⁶⁾ Červinka, Denary údělných knížat moravských, ČVSMO 1899, str. 40; týž, Mince a mincovnictví markrabství moravského, ČMM 1896, str. 207. — K. Turnwald, České a moravské denáry a brakteáty, Praha 1949, str. 52, klade tyto ražby do Olomouce.

²⁷⁾ Fiala, l. c., str. 311. — Smolík, l. c., str. 47.

²⁸⁾ Červinka, Mince a mincovnictví, str. 206; týž, Denary, str. 37. — Smolík, l. c., str. 47. — Fiala, l. c., str. 312 sl. — Turnwald, l. c., str. 52.

²⁹⁾ Fiala, l. c., str. 311 č. 946.

*) Fotografie jsou z archivu Městského musea v Brně. Originály mincí jsou vybrány ze sbírek Moravského musea v Brně.

a půldenáry Konrádovy mají na líci opis CHVONRADVS, DVX CONORAD či CONRADVS a postavičku nebo poprsí, po případě dvě vížky s dlouhým křížem uprostřed, na rubu opis SCS PETRVS s postavou s dlouhým křížem, s hlavou nesoucí vévodskou korunu, chrámem o třech věžích, z nichž prostřední je vyšší a je zakončena křížem. Tomuto typu se podobají i půldenáry.³⁰⁾

Na mincovnu v brněnském údělu lze dále usuzovat i z fundační listiny kláštera rajhradského, domněle z r. 1048, i když jde o pozdější falsum.³¹⁾ Hrubý³²⁾ prohlašuje sice listinu za padělek 13. století, připouští však, že obsahuje řadu spolehlivých zpráv o klášterním majetku. Shodně se vyjadřuje i Friedrich.³³⁾ Naproti tomu Šujan³⁴⁾ ji klade jako padělek již do 12. století, soudí však, že je v ní uvedeno vše, co Břetislav klášteru r. 1048 daroval. S těmito výhradami můžeme tedy větu v ní obsaženou: „Ad hec in Brunnensi provincia decimacionem frumenti et decimi nummi...“ vyložit tak, že se tu klášteru dostává dotace z brněnské mincovny, t. j. desátý peníz. Podobné ustanovení, jenže zřetelnější, je i ve fundační listině kláštera na Hradisku u Olomouce z r. 1078, kde je mimo jiné klášteru věnován knížetem Otou a jeho manželkou Eufemií: „...et de moneta decimus denarius“, tedy z mincovny desátý denár.³⁵⁾ Nezdá se pravděpodobné, že v případě rajhradského kláštera, kde ustanovení není tak jasné, šlo o přemyslovskou daň míru,³⁶⁾ která bývala také klášterům darována, a to s ohledem na tehdejší poměry peněžní a hospodářské (naturální směna), protože oběh peněz nebyl v 11. století značný a denárů se používalo více k platům do ciziny, jak ukazují nálezy mincí, než v domácím obchodě, ježto denár měl značně vysokou hodnotu a nebyl rozšířen v širokých vrstvách nevolných poddaných.³⁷⁾ Ostatně i bez listinného svědectví je na základě Konrádových denárů existence brněnské mincovny v druhé polovině 11. století prokázána. Nebude pak bez užítu pokusit se o její bližší časové určení a lokalisaci.

2. Vznik brněnské mincovny spadá do samých počátků Brna. Dosavadní

³⁰⁾ Fiala, l. c., str. 312 n. — Břetislavovy denáry z I. pol. 11. stol. s opisem SCS PETRVS klade však Radoměřský do Olomouce (l. c., str. 63).

³¹⁾ CDM I, č. 137.

³²⁾ V. Hrubý (red. J. Šebánek), Tři studie k české diplomatice, Brno 1936, str. 81, pozn. 60.

³³⁾ CDB I, č. 381.

³⁴⁾ Šujan, l. c., str. 45 sl.

³⁵⁾ CDB I, č. 79. — Srov. Husa, Naše národní minulost v dokumentech, Praha 1954, str. 30 sl.

³⁶⁾ V. Novotný, České dějiny I /1–4, Praha 1912–1937; I/3, str. 31 sl. — K. Krofta, Počátky české berně, ČČH XXXVI, str. 1 sl. — J. Šebánek, Listiny přibyslavické, ČMM LVII/1933, str. 17 sl.

³⁷⁾ G. Skalský, Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví, Praha 1929, str. 67. — V. Katz, O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Praha 1935, str. 10 sl. — Novotný, l. c. I/1, str. 544 sl. — K tomu Michalevskij, l. c., str. 29.

výsledky, obsažené v souborné studii Richtrově,³⁸⁾ připouštějí původní osadu u brodu přes Svatku na Starém Brně, kudy vedla dávná obchodní cesta z jihu, snad již od dob římských.³⁹⁾ Tato osada byla možná chráněna nějakým hradištěm na dnešním Hradě (Špilberku).⁴⁰⁾ Archeologicky však zatím tato hypotéza není prokázána.

Po dobytí Moravy na Polácích v první polovině 11. století dochází k vládní a správní organizaci Moravy. Jsou tu asi budovány nově hrady v Olomouci, Brně a Znojmě, což Richter⁴¹⁾ dokládá nálezy na znojenském hradě, podle nichž za dobu jejich vzniku lze pokládat asi druhou čtvrtinu 11. století. Tím se dostávám k otázce umístění brněnské mincovny. Tu je patrně třeba odmítnout názor Smolíkův⁴²⁾ a Šujanův,⁴³⁾ že brněnské denáry Konrádovy byly taženy v mincovně na hradě Podivíně. O umístění mincoven platila totiž od dob Karla Velikého zvyklost, že ražba mincí jako projev mincovního regálu panovníkova se prováděla na jeho dvoře.⁴⁴⁾ V t. zv. „Capitulare“ z r. 805 se praví: „...volumus ut nullo alio loco moneta sit, nisi in palatio nostro, nisi forte iterum a nobis aliter fuerit ordinatum...“⁴⁵⁾ Mincovní regál byl tedy spojen nejen s osobou, ale přímo i se sídlem panovníka a to dokonce tou měrou, že mincovna se stěhovala s dvorem do nového místa dočasného pobytu vladařova.⁴⁶⁾ Touto zvyklostí se řídili patrně i Přemyslovci, máme-li na mysli mincovny na Vyšehradě a na pražském hradě. Stejně i Slavníkovci razili na hradě Libici a Malíně. Z toho lze soudit, že i údělná knížata moravská, která své mincovní právo odvozovala od knížat pražských jako subjektů svrchovaného mincovního práva, razila na svých sídelních hradech a že tedy i Konrád razil na brněnském hradě a nikoli v Podivíně, od jeho sídla značně vzdáleném.

Je pak otázka, kde byl brněnský hrad v této době. Tato věc byla již podrobně zkoumána a podle výsledků, pokud je tu ovšem možno soudit vůbec bezpečně při nedostatku archeologických nálezů, byl hrad údělných knížat v té době na Petrově⁴⁷⁾ a nikoli na Špilberku, jak se také někteří historikové

³⁸⁾ V. Richter, Z počátků města Brna, ČMM 60/1936, str. 257 sl. a literatura tam uvedená.

³⁹⁾ Richter, l. c., str. 298. — J. Skutil, Soupis antických mincí na Moravě, NČČsl. 1927, str. 167 sl. a připojená mapka. Srov. též F. Křížek, Příspěvky k soupisu antických mincí, nalezených na Moravě, NČČsl. 1933 seznam nálezů na str. 43 sl.

⁴⁰⁾ Richter, l. c., str. 298. Srov. J. Dřímál, Připojení Moravy k českému státu za knížete Oldřicha, ČMM 1948, str. 46 sl.

⁴¹⁾ Richter, l. c., str. 287.

⁴²⁾ Smolík, Denary, str. 67.

⁴³⁾ Šujan, l. c., str. 53 s odvoláním na Smolíka, l. c.

⁴⁴⁾ A. Luschin von Ebengreuth, Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte, II. vyd., Mnichov a Berlín 1926, str. 244.

⁴⁵⁾ Luschin, l. c., str. 245.

⁴⁶⁾ Luschin, l. c., str. 244.

⁴⁷⁾ Richter, l. c., str. 262. — Souhlasně i Dřímál, Zemský dům v Brně, Brno 1947, str. 10.

domnívali.⁴⁸⁾ Hrad na Špilberku byl vybudován teprve během 13. století, podle Šebánka mezi r. 1234—1278.⁴⁹⁾ Jedním z důvodů, proč byl hrad přeložen později z Petrova na Špilberk, byla podle Richtra pravděpodobně změna, která nastala ve stavbě hradů ve 13. století.⁵⁰⁾

Brněnská mincovna, ve které byly raženy denáry, byla tedy se vši pravděpodobností na knížecím hradě na Petrově a mohla vzniknout až po jeho založení, což ostatně zcela souhlasí i s dobou vzniku prvních brněnských denárů za vlády Konráda I.⁵¹⁾

3. Uvedl jsem, že na Konrádových denárech je na rubu v opise vesměs jméno sv. Petra a na některých je obraz kostela. Jméno světce svádělo k názoru, že tu jde o tehdejší kostel sv. Petra na Petrově. D'Elvert soudil,⁵²⁾ že ražba byla v souvislosti se založením této svatyně a že jejím zakladatelem byl právě kníže Konrád. Výzkum stavebního vývoje brněnského dómu provedl r. 1880 A. Prokop, který zjištěné výsledky publikoval r. 1883.⁵³⁾ Richter je podrobil kritice a přes opačné stanovisko mnohých starších autorů, přijímajících výklady Prokopovy o chrámu Mojžírově, Metodějově a dřevěném Konrádově, dospěl k názoru, že kostel sv. Petra na hradě byl založen teprve prvním moravským markrabím Konrádem Otou kolem r. 1180.⁵⁴⁾ Starším hradním kostelem, neboť brněnský hrad sahal až sem, byl kostel sv. Michala na Rybním trhu, který Richter považuje za nejstarší v Brně.⁵⁵⁾ Kostel sv. Michala byl původně také kostelem velkofarním a z něho pak byla přenesena farní správa na kostel sv. Petra. Z numismatického hlediska Richter správně odmítl důkaz o založení kostela obrazem na Konrádově denáru. Podobou kostela a jménem světce na minci měla být totiž dokumentována příslušnost knížete ke křesťanské vzdělanosti,⁵⁶⁾ jak tomu ostatně bylo i na nejstarších denárech pražských s t. zv. kaplicí. Pro potvrzení existence kostela sv. Petra není tedy v minci opory. Než mince s kostelem v počátečních dobách našeho mincovnictví, právě jako na př. v Polsku, přece jen do jisté míry souvisela. Naše mince od prvopočátku byly opatřeny opisem v jazyce latinském se jménem regálního pána a někdy jménem mincovny a mincmistra. Mám tu na mysli na př. pražské přemyslovské dená-

⁴⁸⁾ Na př. Šujan, l. c., str. 52.

⁴⁹⁾ Šebánek, ČMM 52/1928, str. 425 sl.

⁵⁰⁾ L. c., str. 292 podle Birnbauma, Dějiny výtvarného umění v Čechách I, str. 106 a 107.

⁵¹⁾ Pošvář, O umístění brněnské mincovny, Num. listy 1951, str. 93.

⁵²⁾ Ch. d'Elvert, Versuch einer Geschichte Brünns, Brno 1828, str. 33, 74. — Rovněž Smolík, l. c., str. 47 považuje kostel na denárech za kostel sv. Petra.

⁵³⁾ A. Prokop, Zur Baugeschichte der Brüner Domkirche, Mittheilungen der Centralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Vídeň 1883; týž, Zur Baugeschichte der Peterskirche in Brünn, Vídeň 1884. — Srov. Richter, l. c., str. 275 sl.

⁵⁴⁾ Richter, l. c., str. 285.

⁵⁵⁾ Richter, l. c. — Souhlasně Dřímál, Zemský dům, str. 11.

⁵⁶⁾ Skalský, Denár knížete Václava, str. 69.

ry.⁵⁷⁾ Znalost písma a latiny byla tehdy téměř výlučnou výsadou duchovních a proto vladařův kněz (capellanus) měl patrně nějaký vztah k mincovně, hlavně v provincii, kde bylo méně takto vzdělaných osob než na knížecím dvoře pražském. Zmiňuji se o této okolnosti vzhledem k svým výkladům o kapli sv. Prokopa na St. Brně a jejímu významu pro brněnskou mincovnu.⁵⁸⁾

Poněvadž do Brna jsou přidělovány některé denáry až do poloviny 12. století, a to Břetislava II., Oty II. a Vratislava III.,⁵⁹⁾ lze mítí za to, že brněnská mincovna byla i v té době na petrovském hradě.

Je tedy možno shrnout výklad o počátcích brněnské mincovny ve zjištění, že podle dosavadních výsledků lze vznik mincovny položit do prvního desetiletí druhé poloviny 11. století a umístit ji na brněnském hradě na Petrově.

Kapitola II

OBDOBÍ BRAKTEÁTOVÉ

Vztahy Moravy ke Slezsku, Uhrám a Polsku

1. Feudalismus 13. století. Brakteátová reforma. — 2. Styky Moravy se Slezskem, Uhrami a Polskem. — 3. Brněnský obchod.

1. Ve 13. století procházel feudalismus obdobím mocných otřesů. Je to doba dokončení vývoje některých měst a založení měst nových, rozvoje těžby stříbra a s tím souvisící organizace hornictví a horního práva a konečně přechodu od směny a naturálních dávek k peněžnímu hospodaření. Města, zejména královská, jako nový činitel hospodářský a politický, si vynucují ve společnosti vlastní postavení, opřené o rozvíjející se obchod a řemesla.⁶⁰⁾ Oprošťují se nejen hospodářsky, ale i administrativně od feudálních vládů světských i církevních a vytvářejí si vlastní správu a soudnictví, jakož i vlastní městské zákonodárství, jež je pružnější a tvárnější než staré právo 12. století. Stříbrné doly na Českomoravské vysočině, hlavně v okolí Jihlavy, Smilova Brodu a jinde, dosahují ve 13. století rychlého rozvoje nejen po technické stránce, nýbrž i právně organizační. Horní právo jihlavské, uplatňující se dosud jen ve formě práva zvykového, dosahuje kolem r. 1249, či o něco později, královského potvrzení v městském privilegiu města Jihlavy a v krátké době

⁵⁷⁾ Smolík, Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje, Praha 1899, str. 75 sl.

⁵⁸⁾ Pošvář, Kaple sv. Prokopa a její význam ve 13. a 14. století, VVM 1952, str. 17 sl.

⁵⁹⁾ Červinka, l. c., str. 34—36.

⁶⁰⁾ Pošvář, Slezské a moravské mincovny ve 13. století, Slsb. 51/1953, str. 339. — Obecně u Engelse, O rozkladu feudalismu, str. 10.

dosahuje znamenitého věhlasu i za hranicemi českých zemí.⁶¹⁾ Rovněž pak i směnné hospodářství a naturální dávky přestávají vyhovovat rychlému rozvoji obchodu a řemeslné výroby.⁶²⁾ Měšťan, který se stal podnikatelem, zamítá starobylé formy naturální směny a žádá všechny platby v penězích. To pak podporují i panovníci, ovšem pro vlastní zisk, který jim plynul z časté obnovy a postupného znehodnocování mince, neboť čím větší počet mincí byl v oběhu, tím byly příjmy královské komory vyšší.

Všecky tyto zjevy, působící přímo revoluční změny v hospodářském a právním životě, by nebyly možné bez pronikavé úpravy mincovnictví, resp. tuto úpravu podmínily. Oproti dřívějšímu stavu bylo nutno podstatně zvýšit oběživo, což se projevilo nejen v počtu mincoven, ale i v organizaci mincovnictví oproti celkem primitivním poměrům ve 12. století.⁶³⁾ Důsledkem těchto změn byl patrně i přechod od denárové měny k brakteátové, vyžadující jen jednoustrannou a tedy rychlejší ražbu, ač tu byly vedle toho i důvody jiné, na př. skutečnost, že dosavadní denár svou špatnou jakostí nebyl již s to vyhovět podmínkám rychle se měnícího hospodářského života. Jak však přesvědčivě ukázal Skalský,⁶⁴⁾ došlo u nás k změně mince mimo jiné důsledkem kolonizace, která rovněž urychlila vývoj shora zmíněných procesů. S kolonisty totiž nastal vpád cizích peněz do našich zemí a zasáhl rušivě do našeho měnového systému, poněvadž cizí mince, zejména míšeňské brakteáty,⁶⁵⁾ byla nepoměrně hodnotnější než naše denáry, soustavně znehodnocované na obsahu stříbra, třeba po stránce výtvarné daleko předčily minci cizí.⁶⁶⁾ Sledujeme-li nálezy mincí, můžeme z nich poznat směr, kterým se brali cizí kolonisté do našich zemí, a dobu, kdy se tak dalo. Na Moravě lze takto zaznamenat proud kolonistů již koncem 12. století a to od Kremže směrem na Slavonice, Cizkrajov a dále k Jihlavě, po případě přes Strmilov na sever na Českomoravskou vysočinu.⁶⁷⁾ Jiné nálezy naznačují směr přes Mikulov, Znojmo a z Rakous přes Uhry na Moravu. Brzy na to vnikají do Čech kolonisté z Míšně a jiní cizinci přes Míšeň, jak lze soudit z bohatých nálezů míšeňských brakteátů v severních Čechách. V těchto nálezech se později počínají objevovat i české brakteáty a to stále ve větším množství, až kolem r. 1250 již převládají.⁶⁸⁾

⁶¹⁾ Pošvář, Několik poznámek k jihlavskému hornímu právu, Num. listy 1950, str. 114 sl. — Obecně Michalevskij, l. c., str. 95 sl.

⁶²⁾ Graus, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I, Praha 1953, str. 259 sl. — Též Skalský, Studie o českých a moravských brakteátech II., NČČsl. 1932, str. 35. — Srov. Graus, Přehled, str. 19.

⁶³⁾ Pošvář, Slezské a moravské mincovny, str. 340 sl. a literatura tam uvedená.

⁶⁴⁾ Skalský, Jak došlo v Čechách k ražbě brakteátů, Num. listy 1946, str. 58 sl. — Srov. též J. Šusta, Dvě knihy českých dějin, I/2, Praha 1926, str. 47 sl.

⁶⁵⁾ Skalský, l. c., str. 61.

⁶⁶⁾ Skalský, České mince a pečeti 11. a 12. století, Sborník Nár. musea 1938, str. 30; Em. Nohejlová-Prátová, Krása české mince, Praha 1955.

⁶⁷⁾ Skalský, Jak došlo, str. 58.

⁶⁸⁾ Skalský, Studie III, NČČsl. 1935/6, str. 27.

Invaze cizí mince znamenala úplné odsunutí českého denáru v hospodářském životě a tím i vážné ohrožení českého mincovnictví a tedy i důchodů královské komory z mincovního regálu. Proto byl nucen král přistoupit k ražbě brakteátů, aby zachránil českou minci a nepozbyl z ní svých příjmů.⁶⁹⁾ K tomu pak volil úplnou napodobeninu míšeňského brakteátu jak po stránce vnější, tak obsahové. Teprve kolem r. 1260 byly tyto brakteáty vystřídány takřka náhle novými, zcela odlišnými druhy vyšší výtvarné úrovně.⁷⁰⁾

Kolonisté, táhnoucí k nám z jihu, byli většinou horníci, kteří se uplatnili při těžbě stříbra na Jihlavsku. Toto stříbro je pak spojováno se zavedením brakteátové měny, ježto odtud měl být čerpán potřebný kov. Zdá se však, že skutečnost byla poněkud jiná.⁷¹⁾ Na počátku 13. století víme o t. zv. Staré Jihlavě s kostelem sv. Jana Křtitele,⁷²⁾ k němuž patřily některé desátkové vsi, uvedené v listině olomouckého biskupa Roberta z r. 1253.⁷³⁾ Tyto vsi měly veskrz české názvy, jako ostatně sama Jihlava, a nevykazovaly žádné stopy po německých kolonistech. Teprve r. 1257 byla přemístěna fara ze Staré Jihlavy ke kostelu sv. Jakuba v nově založeném horním městě Jihlavě.⁷⁴⁾ Podle této nové církevní organizace lze soudit, že nová Jihlava, jež byla nadána městským privilegiem kolem r. 1249, nebyla v době jeho udělení ještě na takovém stupni vývoje, aby měla vlastní duchovní správu, a byla téměř jedno desetiletí závislá na Staré Jihlavě, jež i s okolím měla české obyvatelstvo.⁷⁵⁾ Z toho se dá usuzovat, že vznik horního města Jihlavy a jej podmiňující objevení stříbra je třeba patrně položit spíše až do poloviny 13. století. Dalším dokladem, svědčícím pro pozdější počátky jihlavského hornictví, je bezpochyby skutečnost, že r. 1234 markrabě Přemysl daroval tišnovskému klášteru spolu s jiným zbožím Jihlavu s mýtem.⁷⁶⁾ Václav I. však již r. 1240 získal tyto statky zpět,⁷⁷⁾ takže lze právem soudit, že k odkrytí jihlavského stříbra došlo asi mezi r. 1234 a 1240.

Pro ražbu brakteátů z toho plyne, že přechod k brakteátové měně, který nastal kolem r. 1210,⁷⁸⁾ musel být založen na jiných zdrojích stříbra, nikoli tedy dolech jihlavských, jak se dosud mělo za to. Pravděpodobně to byly jiné stříbrné zdroje, jichž tu bylo použito, z nichž bylo pro minci čerpáno stříbro i dříve. Technické provedení přeměny mince bylo patrně svěřeno cizím podni-

⁶⁹⁾ Skalský, Studie II, str. 35.

⁷⁰⁾ Skalský, Studie IV, NČČsl. 1940/41, str. 35.

⁷¹⁾ Pošvář, K počátkům ražby brakteátů, Num. listy 1953, str. 118.

⁷²⁾ J. Dobiáš, Německé osídlení ostrávku jihlavského, Čas. arch. školy 1931, str. 61.

⁷³⁾ CDM II, str. 256.

⁷⁴⁾ CDM III, str. 241. — J. Šebánek-S. Dušková, Kritický komentář k moravskému diplomatáři, Praha 1952, str. 212 a 213, listině však plně nedůvěřují.

⁷⁵⁾ Dobiáš, l. c., str. 75.

⁷⁶⁾ Erben, Regesta I, str. 403. — J. V. Šimák, Středověká kolonizace v zemích českých, Praha 1938, str. 1274.

⁷⁷⁾ CDM II, str. 383. — Šimák, l. c.

⁷⁸⁾ Skalský, Jak došlo, str. 59.

katelům, neboť je tu nápadný úpadek nové mince po stránce výtvarné. Snad tehdy české mincovnictví vůbec ovládli cizinci,⁷⁹⁾ jimž byl král nucen z hospodářských důvodů minci pronajímat. Ostatně grošová reforma r. 1300 byla také prováděna cizím (florentským) konsorciem.

Vliv jihlavského stříbra se tedy nemohl uplatnit při úpravě mince za Přemysla I. kolem r. 1210, avšak byl patrně příčinou změny českých brakteátů okolo r. 1260, kdy se odpoutávají od svého míšeňského vzoru velikostí i podobou, když již před tím pomohl české minci ovládnout domácí trh v letech padesátých. Pomocí jihlavského stříbra se podařilo králi teprve v této fázi brakteátové ražby zjednat rovnováhu v mincovnictví za současné úpravy měř a vah.⁸⁰⁾ Jihlavské stříbro se uplatnilo i při ražbě moravských dvoustranných denárů. Moravské mincovnictví se totiž v této době poněkud lišilo od českého již tím, že se tu užívalo těžší moravské hřivny a že tu nepochybně působil i vliv mince uherské a vídeňské, prvé při hranicích moravsko-uherských, druhé v jihozápadní části Moravy.

2. Hospodářské styky Moravy v té době se Slezskem, Uhrami a Polskem je možno nejlépe sledovat na poli hornictví. Jihlavské hornictví a jeho právní organizace působí na sousední země do té míry přitažlivě, že Slezsko, které se v těžbě stříbra řídilo původně právem freiberským, nalézá se v 2. polovině 13. století již v oblasti práva jihlavského, jak ukazuje výrok jihlavského horního soudu z r. 1268, vydaný na žádost opata v Lubiāži.⁸¹⁾ Poněvadž pak úzká souvislost regálu horního a mincovního v českých zemích je prokázanou skutečností, lze usuzovat, že i ve Slezsku se brzy projevilo působení moravských poměrů na slezské mincovnictví. Je to zejména otázka zavedení středních brakteátů, která zasluhuje revise, jak jsem ukázal jinde.⁸²⁾ Zdá se nepochybně, že hospodářské sblížení Slezska s českými zeměmi v druhé polovině 13. století, které se jeví v hornictví a zřejmě i mincovnictví, dalo základ i k sblížení politickému, jež se posléze projevilo ve 14. století, kdy došlo ke spojení Slezska s Českou korunou. Do jaké míry se v tomto dění uplatňovala i brněnská mincovna a její ražby, nelze zatím určit.

Styky Moravy s Uhrami lze ve 13. století rovněž sledovat v hornictví. Těžba kovů, která se tu již ve 12. století stala intensivnější,⁸³⁾ došla značnějšího rozvoje ve století 13., kdy již na jeho počátku slyšíme o hornických kolonistech

⁷⁹⁾ Pošvář, I. c. str. 120 — Srov. též Em. Nohejlová-Prátová, Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Num. listy 1955, str. 109.

⁸⁰⁾ Pošvář, I. c.

⁸¹⁾ Pošvář, Horní regál a jeho vývoj v českých zemích, NČČsl. 1951, str. 19; týž, K dějinám těžby kovů a horní organizace ve Slezsku do 14. století, Sl. sb. 1955, str. 78 a literatura tam uvedená.

⁸²⁾ Pošvář, K slezské minci ve 13. století, Sl. sb. 1954, str. 384 sl.; týž, České a polské prvky v počátcích slezského mincovnictví, Česko-polský sborník I/1955, str. 124 sl.

⁸³⁾ R. Rauscher, Přehled vývoje horního práva na Slovensku, Právny obzor 1924, str. 226.

z Tyrol, které přivedla manželka Ondřeje II. Gertruda ze svého domova. V příslušné listině jsou jmenováni jako „hospites austriaci, ferrifossore et cultores“.⁸⁴⁾ Tato zpráva je pravděpodobná, protože v jižním Tyrolsku byly bohaté stříbrné doly ještě z doby antické a těžba, jež tu byla obnovena, měla již ve 12. století právní úpravu v horním řádu tridentském a massanském. Invase Tatarů v polovině 13. století způsobila zřejmě přestávku v těžbě kovů a není podle mého názoru vyloučeno, ač tuto domněnku není zatím možno konkrétně doložit, že horníci odtud utekli na Moravu a snad i do Čech, kde se setkali s rozvíjejícím se právě hornictvím jihlavským a později i kutnohorským. Po vypuzení Tatarů v polovině 13. století a pak jeho koncem dostala se podle Rauschera na Slovensko a do Sedmíhradska nová kolonizační vlna,⁸⁵⁾ jenže tentokrát to byli horníci z českých zemí, zejména z Moravy. Je možno se domnívat, že mezi nimi byli i mnozí, kteří uprchli před Tatary a nyní se vrátili domů. Většinou to však byli cizí „hosté“, kterým byly poskytovány četné výhody, neboť bylo v zájmu věci, aby jejich počet se zvětšoval, jak se říká výslovně v privilegii z r. 1254: „...ut hospitum numerus magis ac magis augeatur“. Velkého významu pak dosáhlo město Štiavnica, o jehož „hostech“ je zmínka již v městském privilegii pro B. Bystricu z r. 1255, neboť jejich práva tu byla vzorem („...quo hospites nostri de Schelmnicz-banya gratulantur“).⁸⁶⁾ Právem štiavnickým byla pak obdařena ještě jiná slovenská horní města. Pro náš úkol je důležité, že štiavnické městské a s ním spojené horní právo vykazuje nápadnou podobnost s městským a horním právem jihlavským.⁸⁷⁾ Byli to jistě jihlavští horníci a horní podnikatelé, kteří při budování města Štiavnice a jeho hornictví hráli významnou roli, ač nelze vyloučit, že tu měli účast i uprchlíci před tatarským vpádem, kteří se snad dostali do Jihlavy a později se vrátili zpět. Souvislost Štiavnice a Jihlavy v tomto směru je totiž nápadná a lze ji jinak těžko vysvětlit. Jihlava pak byla zakládána v letech čtyřicátých a byla sama uprostřed usilovného budování, takže nelze mítí za to, že by již tehdy nastala z Jihlavy nějaká emigrace. Ať již tomu bylo jakkoli, souvislost slovenského hornictví s moravským je bezpečně zjištěna, i když někteří starší autoři⁸⁸⁾ se pokoušeli o důkaz, že naopak štiavnické hornictví a horní právo bylo vzorem

⁸⁴⁾ L. c. — F. Bokes, Dejiny Slovenska a Slovákov, Bratislava 1946, str. 60 uvádí, že hornická kolonizace postupovala hlavně podle řek do vnitrozemí.

⁸⁵⁾ Rauscher, I. c.

⁸⁶⁾ S. L. Endlicher, Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana, Sangalli 1849, str. 490.

⁸⁷⁾ A. Zycha, Das böhmische Bergrecht des Mittelalters, I., Berlín 1900, str. 79 sl. — Rauscher, I. c., str. 227; týž, Přehled dějin právních pramenů na Slovensku, Bratislava 1930, str. 39.

⁸⁸⁾ Na př. T. Wagner, Corpus juris metallici, Lipsko 1791, str. 163 sl. — J. Kachelmann, Geschichten der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung, B. Štiavnica 1853, str. 52. — K tomu srovnej M. Matunák, Z dejín banského mesta Kremnice, Kremnica 1928, str. 40.

jihlavskému. Dálo se tak na základě nesprávných zpráv o vzniku Štiavnice a některých slovenských měst již v 8. století.⁸⁹⁾ Podrobné srovnání štiavnického a jihlavského práva vede naopak k opačnému závěru.⁹⁰⁾

Na souvislost s českými zeměmi pak ukazují některé místopisné názvy, na př. název Jihlavy je patrně zachován v maďarském jménu Spišské Nové Vsi (Iglóháza, Igló);⁹¹⁾ jinak se setkáváme s názvy jako Rudná, Zukmantel, Rabenstein a v názvu předměstí štiavnických se jménem Kuttenberg, Schüttenhofen a Lukawitz.⁹²⁾

Ačkoliv na Slovensko pronikalo ve 13. století moravské a později i české hornictví,⁹³⁾ neshledáváme se tu se stopami působení českého mincovnictví jako na př. ve Slezsku. Tuto okolnost lze patrně odůvodnit tím, že Slovensko jako část Uher podléhalo mincovnímu regálu uherskému a uherský král nebyl v té době politicky nebo hospodářsky závislý na českém králi a dovedl si uchovat samostatnost v tomto směru, zatím co slezská knížata se poněmhu stávala lenníky České koruny.

Co se pak Polska týče, bylo ve 13. století v hornictví závislé spíše na Sasku, jak lze soudit z privilegia pro klášter v Chełmu z r. 1233 a r. 1251 obnoveném,⁹⁴⁾ z něhož je patrné, že tu platilo právo freiberské, podobně jako v té době ve Slezsku. Dobývání soli bylo upraveno podle práva solných dolů uherských.⁹⁵⁾ V oboru mince pak Polsko se řídilo následkem kolonisace spíše vzory německými.⁹⁶⁾ Teprve grošová reforma z r. 1300 a hlavně politické důvody za posledních Přemyslovců způsobily, že i polská mince pocítila otřesný vliv českého groše.⁹⁷⁾

3. Brno, kterému se dostalo r. 1243 městských práv, zaujímalo ve 13. století již významné hospodářské postavení. Je známo, že kromě slovanské tržní osady pod hradem na Petrově (směrem východním) byly pojaty do městských hradeb ještě osada německých kupců a řemeslníků kolem kostela sv. Jakuba a osada románská, soustředěná kolem sv. Mikuláše (na Náměstí Svobody).⁹⁸⁾ Z této

⁸⁹⁾ Matunák, l. c., str. 7 sl.

⁹⁰⁾ Zycha, l. c., str. 79 sl.

⁹¹⁾ Zycha, l. c. — Rauscher, Přehled vývoje, str. 227.

⁹²⁾ Rauscher, l. c.

⁹³⁾ Chaloupecký, Staré Slovensko, str. 168 sl.

⁹⁴⁾ H. Labęcki, Górnictwo w Polsce II, Varšava 1841, str. 103. — M. Rosenberg, Zarys urzędzeń prawnych górnictwa w Polsce po koniec XVI wieku, Przegląd historyczny, t. XIII, Varšava 1911, str. 103, který praví, že s kolonisty přišlo do Polska německé horní právo, později však tam platilo právo uherské a české. — Šlo o řád německých rytířů, viz J. Macůrek, Dějiny polského národa, Praha 1948, str. 41, 44.

⁹⁵⁾ Labęcki, l. c., str. 135. — Sůl byla vyvážena na Moravu, jak uvádí J. Rutkowski, Zarys gospodarczych dziejów Polski w czasach przedrozbiorowych, Poznaň 1923, str. 81.

⁹⁶⁾ F. Piekosiński, Moneta polska w dobie piastowskiej, Rozprawy Akademii umiejętności, s. II, t. X (XXXV), Krakov 1898, str. 399. — Viz též Macůrek, l. c., str. 44 sl.

⁹⁷⁾ Z. Wojciechowski, Państwo polskie w wiekach średnich, Poznaň 1948, str. 318 a četná literatura další, kterou uvádím v práci České a polské prvky, str. 127.

⁹⁸⁾ Richter, l. c., str. 298 sl.

skutečnosti lze soudit, že Brno bylo jako obchodní středisko hojně vyhledáváno cizími kupci. Nasvědčuje tomu ostatně i ustanovení městského práva o výročním trhu o svatodušních svátcích.⁹⁹⁾ Cizím návštěvníkům trhu se později dostalo osvobození od cla. Koncem století povolen Brnu další výroční trh, t. zv. svatohavelský.¹⁰⁰⁾ Kromě výročních trhů byly i týdenní trhy na běžné denní potřeby, k nimž měli přístup i mimobrněnsští dodavatelé, kteří však byli brněnskými kupci a řemeslníky považováni za nevítanou konkurenci. Brněnsští se proti nim bránili jakousi stavovskou organizací (cech?), neboť v listině Václava II. z r. 1292 čteme o zákazu spolků mezi měšťany a povolení volného přístupu na trh komukoli v tržních dnech.¹⁰¹⁾ Tento zápas o svobodné trhy byl ostatně vybojován plně až za husitského hnutí, kdy bylo monopolní postavení brněnských kupců a řemeslníků trvale zlomeno. V souvislosti s otázkou výročního trhu obsahovalo městské právo ustanovení o zákazu používání nespravedlivých měr a vah pod pokutou 5 talentů.¹⁰²⁾ Z brněnského obchodního ruchu těžil zeměpán vybíráním městského mýta, jež však v poslední čtvrtině 13. století bylo v určité formě příznáno městu.¹⁰³⁾ Na časté návštěvy cizích kupců v Brně lze usuzovat i z ustanovení městského práva o majetkových opatřeních při úmrtí cizích kupců ve městě.¹⁰⁴⁾ Nemalý přínos v brněnském obchodním podnikání patřil i židům, kteří byli obdařeni zvláštním privilegiem Přemysla II. z r. 1268. Obývali část města od Židovské brány směrem k ulici Orlí.¹⁰⁵⁾

O čilém obchodním ruchu brněnském svědčí také údaje o clu ve Svitávce z r. 1250, kudy procházelo konopí, len, vlna, víno, chmel, med a železo kromě jiného zboží jako soli, slaných ryb¹⁰⁶⁾ a pod. Není ovšem možno zjistit, co z tohoto zboží jen procházelo dále a co bylo určeno pro brněnskou spotřebu.

Ze zahraničního obchodu, kromě obchodních styků s Rakousy, Uhrami a Porýním,¹⁰⁷⁾ byly v popředí obchodní směry do Slezska a Polska, jak bylo naznačeno již shora v důsledku vztahů v hornictví a mincovnictví. Obchodní styky Moravy s východními zeměmi utrpěly ovšem značně vpádem Tatarů ve čtyřicátých letech 13. století, jenž měl za následek významné změny v politických poměrech ruských knížetství¹⁰⁸⁾ a tím i změny v transitním obchodu přes Polsko a Slezsko na východ. Dokladů o moravském, resp. brněnském obchodě

⁹⁹⁾ CDM II, č. 33.

¹⁰⁰⁾ CDM IV, č. 298.

¹⁰¹⁾ Šebánek, Dějiny brněnského obchodu do r. 1740, Listy z dějin brněnského obchodu, Brno 1928, str. 28.

¹⁰²⁾ Šujan, l. c., str. 101.

¹⁰³⁾ Šebánek, l. c., str. 35.

¹⁰⁴⁾ Šujan, l. c.

¹⁰⁵⁾ Šebánek, l. c., str. 36. — Richter, l. c., str. 311 sl.

¹⁰⁶⁾ Šebánek, l. c., str. 22.

¹⁰⁷⁾ Šebánek, l. c.

¹⁰⁸⁾ Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 46 sl.

se Slezskem a Polskem pro tuto dobu přímo nemáme, ale jistě tu hrála významnou úlohu Vratislav,¹⁰⁹⁾ která měla již od r. 1274 právo skladu a byla konkurentkou Krakova,¹¹⁰⁾ jenž ho dosáhl až r. 1306.

Královská mincovna za přemyslovských králů (13. století)

1. Organizace mincovnictví ve 13. století. — 2. Zprávy o brněnské mincovně a jejím umístění. — 3. Měnové údaje v písemných pramenech.

1. Počátek 13. století, jak ukázaly předchozí výklady, přinášel s sebou podstatné změny v hospodářském životě našich zemí. Intensivnější potřeba peněz nutila k úpravě našeho mincovnictví, do té doby setrvávajícího v tradičních poměrech 12. století, kdy mince i během roku několikrát obnovovaná byla považována za výnosný pramen královských důchodů a byla soustavně zlehčována na úkor poddaných. To ovšem vedlo v obchodním styku k používání neraženého kovu místo mince. Mincovnictví na tomto stupni nemohlo splnit požadavky, které na ně kladl rozvíjející se hospodářský život a proto asi počátkem druhého desetiletí provedl Přemysl I. mincovní reformu, která znamenala zavedení nové mince, t. zv. brakteátů, t. j. jednostranně ražených mincí z tenkých stříbrných plíšků a to z téměř čistého stříbra (15lotového, jakosti 0,9375),¹¹¹⁾ mincí to zcela odlišných od dosavadních denárů nejen jakostí, ale i technikou ražby.¹¹²⁾

Na Moravě ve 13. století¹¹³⁾ slyšíme o mincovnách v Brně, Olomouci, Jihlavě, Znojme, snad i v Uh. Hradišti a v Opavě (opavská mincovna patřila totiž organizačně k síti moravských mincoven). V Čechách byla provedena potřebná decentralisace mincoven až v druhé polovině 13. století, kdy kromě pražské jsou uváděny mincovny v Chebu, Klatovech, Kadani, Smilově Brodě, Plzni, Písku a Mostě, pravděpodobně též v Litoměřicích a Litomyšli, mincovní dílny pak v Jablonném, Vysokém Mýtě a Žatci. K českým mincovnám je třeba počítat i mincovnu kladskou. Mincovny v tomto období byly provozovány v režii královské komory jako příslušenství královského mincovního regálu nebo, a to téměř zpravidla, svěřovány osobám jiným. Tu pak je třeba činit rozdíl mezi provozem pouhé mincovní dílny (fabrica monetae) a provozem celé mincovny (moneta) vůbec. Fabricu monetae mívali ve 13. století v dědičném

¹⁰⁹⁾ Florovskij, l. c., str. 53 sl. — Šebánek, l. c., str. 23.

¹¹⁰⁾ Florovskij, l. c.; týž, Čechi i vostočnye Slavjane, str. 264, kde ukazuje i na význam Haliče (viz i str. 200).

¹¹¹⁾ Skalský, O marce pražské a moravské na rozhraní století 13. a 14., NČČsl. 1927, str. 47.

¹¹²⁾ F. Cach, Brakteátové razidlo Národního musea a vývoj ražební techniky doby brakteátové, NČČsl. XIX/1950, str. 22.

¹¹³⁾ Pošvář, Slezské a moravské mincovny, str. 340 sl.

držení osoby, označované v pramenech jako „monetarii“, „magistri fabricarum“, „magistri monetariorum“. V takovém případě je řeč o „concessio fabricae“. Celá mincovna byla pak pronajímána (locatio monetae) buď jednomu nebo více mincmistrům, kteří tvořili provozní společnost a byli označováni jako „magistri monetae“. Někdy byla mincovna pronajata i mincířům (monetarii), o nichž se mluví i jako o „magistri fabricarum“.¹¹⁴⁾ V nájemní smlouvě je pak uváděna doba a délka nájmu, zpravidla jednoho i více let, určena obyčejně svátkem sv. Petra, což byl také jeden z termínů obnovy mince. Smlouva obsahovala dále data o výši nájemného, jež bývá vyjádřeno v penězích (talentech denárů), ale i v jiných předmětech jako drahých látkách pro krále a královnu, dodávkách potravin, vína, v povinnosti dodávek vojenské výstroje a pod.¹¹⁵⁾ Jsou tu data o jakosti a počtu mincí ražených z marky stříbra.¹¹⁶⁾ Poněvadž se dochovaly více méně jen formuláře těchto smluv, nelze z takových údajů činit závěry pro jakost a druh mince. Bývají tu také příkazy o používání peněz v hospodářském životě, totiž v obchodě, při placení mzdy o žních a na vinicích a zákaz používání cizích peněz. Zároveň bylo potíráno placení neraženým kovem.¹¹⁷⁾ V souvislosti s tím bylo zakazováno držení vážek a závaží na vážení stříbra a zlata pod pokutou 10 talentů. V praxi však bylo toto ustanovení obcházeno tím, že sice bylo používáno k placení ražených peněz, avšak mince byly váženy a poněvadž byla kupní cena uváděna v čistém stříbře, byl požadován ještě jakýsi přídavek, t. zv. náčist. Mincovní stříbro (legované) obsahovalo totiž větší či menší přísahu mědi, kterou bylo třeba v takovém případě nahradit. Tak na př. k r. 1279 to byl 1 lot na marku stříbra, „qui in comparandis possessionibus datur iuxta morem terrae pro purificando argento, quod vulgariter nachist appellatur...“.¹¹⁸⁾ Ve smlouvách byla dále ustanovení o ochraně mince proti padělání. Tresty byly značné (až 50 talentů, popřípadě i vyhoštění).¹¹⁹⁾ Trestné bylo i přijímání padělaných peněz při provozu živnosti (pokuta 20 talentů). K personálu mincoven kromě mincmistra (magister monetae)¹²⁰⁾ patřili: zástupce mincmistrův (procurator),¹²¹⁾ mincíři (monetarii),¹²²⁾ poslové (nuntii), o jejichž právech a povinnostech jsem podrobně pojednal jinde.¹²³⁾ Královským úředníkem v mincovně, který zastupoval zájmy krále byl písař mince (monetae notarius) nebo jeho zástupce (provisor in moneta),¹²⁴⁾

¹¹⁴⁾ L. c., str. 341.

¹¹⁵⁾ L. c., str. 344.

¹¹⁶⁾ L. c., str. 345.

¹¹⁷⁾ L. c., str. 346.

¹¹⁸⁾ Regesta II, č. 1189.

¹¹⁹⁾ Pošvář, l. c., str. 347.

¹²⁰⁾ L. c., str. 346 sl.

¹²¹⁾ L. c., str. 347 sl.

¹²²⁾ L. c., str. 341.

¹²³⁾ L. c., str. 348.

¹²⁴⁾ L. c., str. 348, 349.

naproti tomu „provisor in cambio“ byl obvykle orgánem mincmistra. Královský písař mince měl vést záznamy o množství nově vydané mince, přijímat královský podíl z výtěžku mincovny, někdy také stíhat penězokazy. Z formulářů vidíme, že úřad písaře mince (notariae officium) byl někdy svěřen jedné osobě pro všechny mincovny v království českém s výjimkou Prahy a Mostu, s doložkou, že při přenesení mincovního železa do jiného místa přenáší se také tento úřad se všemi právy.

2. O brněnské mincovně máme ve 13. století zprávy již r. 1234, kdy je datována listina markrabí Přemysla o potvrzení držebností a svobod špitálu sv. Jana v Brně „in domo Brumonis monetarii regis“.¹²⁵⁾ V literatuře je tento Brumo nazýván mincmistrem, ač jeho označení v listině tomuto úřadu neodpovídá. Snad šlo v daném případě opravdu o mincmistra; poněvadž soudobá středověká nomenklatura byla neustálená, jak uvádí Šusta,¹²⁶⁾ je též možné, že Brumo byl dědičným nájemcem mince. V každém případě však to byla význačná osobnost, byl-li v jejím domě ubytován král se svou kanceláří, jak z listiny je patrné.

Roku 1239 je v pramenech řeč o mincmistru Wigandovi, brněnském měšťanu.¹²⁷⁾ Mincmistr Štěpán v Brně je uváděn k r. 1240,¹²⁸⁾ k r. 1241 je zmínka o Arlamovi, označovaném jako „magister monetae crucisburgensis“. Crucisburgensis je však čteno též jako iudex brunensis.¹²⁹⁾ Důležitým dokladem, který svědčí také o obnovování mince, je ustahovení brněnského městského práva z r. 1243, kde je obsažena velmi závažná zmínka o mincovně v souvislosti s kaplí sv. Prokopa.

Z těchto dokladů je patrná existence brněnské mincovny již v první polovině 13. století. Pokusím se nyní o zjištění jejího umístění. Byla-li mincovna v předchozích stoletích na brněnském hradě, nastala ve 13. století v tom směru změna. Brněnský hrad na Petrově přestal být vladařským sídlem. Naopak byl budován hrad na Špilberku, který byl dokončen v 80. letech tohoto století.¹³⁰⁾ V uvedené již listině o potvrzení svobod špitálu sv. Jana z r. 1234 je vidno, že Přemysl bydlel v domě Brumonově; listina byla také v tomto domě vystavena.¹³¹⁾ Šest let na to (r. 1240) je Brumonův dům znovu připomínán jako pří-

¹²⁵⁾ CDM II, č. 251.

¹²⁶⁾ Šusta, I. c., str. 93.

¹²⁷⁾ CDM II, č. 309 (Wignandus magister monete). Listina je však pochybná.

¹²⁸⁾ CDM II, č. 330 (Stephanus magister monete).

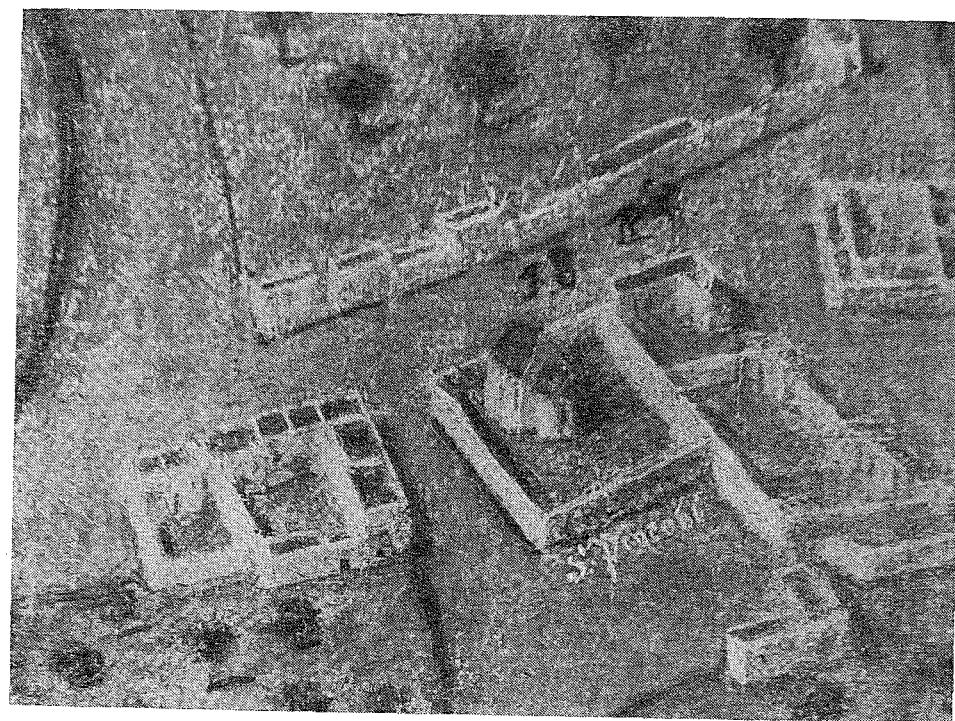
¹²⁹⁾ Regesta I, str. 500. — Srov. Šebánek-Dušková, Kritický komentář, č. 111. — Červinka, Moravské brakteáty, ČVSMO 1902, str. 40 uvádí Arlama k r. 1247 a podává zprávu o udělení měšťanství v Brně.

¹³⁰⁾ CDM III, č. 111; CDM V, č. 17. — Šebánek, referát v ČMM 52/1928, str. 427 sl.

¹³¹⁾ CDM II, č. 251: „...Acta sunt hec Brunne in domo Brumonis Monetarii regis anno ab incarnatione domini Millesimo Ducesimo tricesimo quarto.“ — Srov. Dřímál, Zemský dům, str. 14.

bytek krále Václava I.¹³²⁾ Podle Zbraslavské kroniky i král Václav II. koncem 13. století se zdržoval při svých brněnských návštěvách obyčejně v domě Alramově,¹³³⁾ o němž se soudí, že je totožný s domem Brumonovým. Byl to týž dům na Rybním trhu (býv. Dominikánské náměstí), který ve 14. století byl nazýván domem markrabským.¹³⁴⁾ Stál v místech dnešního domu č. 2.¹³⁵⁾

Pro umístění mincovny ve 13. století by mohlo být důležité i ustanovení brněnského městského práva o notáři, „qui habuerit capellam S. Procopii et

Obr. č. 4: Kaple sv. Prokopa na St. Brně.

Fotografie umístění mincovny jsou zvětšeniny příslušných částí obrazu H. B. Bayera a H. G. Zeisera z r. 1645 z Městského musea v Brně, představujícího Brno za švédského obléhání. Podle měření provedených Ing. Vičarem (kartometrické vyšetření starých plánů Brna a jeho použití) je obraz odvozením skutečného měřického díla v měřítku 1 : 2160 a proto ho tu bylo použito. Ředitelství Městského musea v Brně i správě numismatického oddělení Moravského musea děkuji upřímně za laskavý souhlas k použití materiálu.

¹³²⁾ Rovněž podle datování listiny: „Datum Brunne in domo Brunonis antiqui.“ (CDM II, 325.)

¹³³⁾ Dřímál, I. c. — Petra Žitavského Kronika zbraslavská, FRB IV, Praha 1884, kap. 83.

¹³⁴⁾ Šebánek, I. c., str. 427.

¹³⁵⁾ Viz plán Brna u B. Bretholze, Geschichte der Stadt Brünn, Brno 1911, str. 192.

monetam¹³⁶) a byl vyňat z brněnského práva mílového. Tato kaple stála tehdy poměrně daleko od městských hradeb na Starém Brně, jež bylo starobyloou osadou, starší vlastního Brna.¹³⁷) Její souvislost s brněnskou mincovnou je dost těžko vysvětlitelná, avšak nebyla zřejmě jen náhodná vzhledem k pozdějším královským privilegiím. Snad to bylo stáří tohoto kostelíka, upomínající jménem světce na slovanskou liturgii, jež při poněkud přímočarém výkladu by mohlo vést k domněnce, že Staré Brno mívalo i vlastní mincovnu a odtud že pramení tradiční souvislost kaple svatoprokopské s brněnským a od dob Jana Lucemburského i zemským mincovnictvím. Věc je patrně třeba vysvětlit tak, že tato kaple byla starobyloou královskou kaplí, s níž byly spojovány mnohé úřady a výhody pro její správce. Patrně i úřad písaře mince v brněnské mincovně.

Kam tedy umístit mincovnu ve 13. století? Na starém hradě na Petrově pro jeho špatný stav patrně nebyla. Sotva lze připustit, že byla mimo městské hradby vzhledem k výsadám prokopské kaple. Třetí možností a patrně nejbližší pravdě je umístění do domu Brumonova (Alramova) na Rybním trhu, který býval příbytkem vládců a později, když jej koupil markrabí Jan Lucemburský kolem r. 1311,¹³⁸) byl nazýván domem markrabským. Stejně soudil o umístění mincovny i Bretholz.¹³⁹)

3. Pokud jde o měnové údaje v soudobých písemných pramenech, máme tu důležitý zdroj v brněnském městském právu a to v privilegiu maius i minus.¹⁴⁰) Je zde používáno často výrazu „marca argenti“, t. j. marka či hřivna stříbra,¹⁴¹) ojedinele „mark goldes“ o marce zlata. Jinak jsou měnové údaje uváděny v talentech nebo v talentech denárů,¹⁴²) při čemž na talent šlo 240 denárů. Talentu denárů se v brněnském městském právu kladla na roveň libra (pfunt),¹⁴³) která byla jednotkou početní již od římských dob. Údaje v denárech jsou běžné i v jiných soudobých listinách, tak na př. privilegiu krále Václava I. o rozšíření svobod kláštera oslavanského z r. 1238¹⁴⁴) nebo o potvrzení řehole kláštera v Doubravníku z téhož roku¹⁴⁵) a pod. Jiné příklady bylo by možno uvést v Emlerových Regest.¹⁴⁶)

Brněnské městské právo uvádí také částky ve fenicích, při čemž poměr

¹³⁶) Viz pozn. 58.

¹³⁷) Richter, I. c., str. 298.

¹³⁸) Dřímál, I. c., str. 14. — Bretholz, I. c., str. 193.

¹³⁹) Bretholz, I. c., str. 33.

¹⁴⁰) Originál v AMB. Přetištěno u F. Rösslera, Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV. Jahrhundert, Praha 1852.

¹⁴¹) Rössler, I. c., č. 5, str. 344.

¹⁴²) Rössler, I. c., č. 8, str. 345; č. 9, str. 345; č. 11 a 12, str. 346; č. 13, str. 347 a j.

¹⁴³) Rössler, I. c., č. 15 a 16, str. 348; č. 29, str. 349 a j. Předlohou tu bylo privilegium Vidně z r. 1221, odkud převzata i libra a její relace k talentu.

¹⁴⁴) CDM II, str. 351.

¹⁴⁵) CDM II, str. 341 sl.

¹⁴⁶) Regesta II, na př. č. 1707 a j.

denárů a feniků je vyjádřen tak, že 60 denárů se rovnalo 40 fenikům,¹⁴⁷) tedy poměr 3 : 2. Je ovšem třeba připomenout, že jde o dva různé texty, jednak původní latinský, jednak pozdější německý. Nepochybně se tu projevuje působení rakouské mince.

V listinách 13. století bývá řeč o platech v čistém kovu a to v markách stříbra nebo jejích zlomcích, fertonech ($\frac{1}{4}$ marky) nebo lotech ($\frac{1}{16}$ marky). Při tom kvalita kovu je vyznačována výrazy na př. marca puri argenti, marca boni et puri argenti, marca optimi argenti nebo marca puri et legalis argenti,¹⁴⁸) t. j. stříbra zákonitě míseného. Poměr stříbra ke zlatu byl v těchto dobách 1 : 10, jak je patrné z ustanovení: „... III marcas auri vel XXX marcas puri argenti moravici ponderis...“¹⁴⁹) Z těchto údajů je zřejmo, že marné byly snahy o odstranění neraženého kovu jako platidla. Ostatně i král Václav I. v listině z r. 1240,¹⁵⁰) kterou bere v ochranu klášter tišnovský na paměť své matky královny Konstancie, praví: „Komin (tehdy ves u Brna) emit Regina pro CCLXXX marcis argenti.“

Marka stříbra bývala na Moravě od let sedmdesátých 13. století označována¹⁵¹) jako marca argenti moraviensis ponderis, marca puri (boni) mor. ponderis, marca argenti ponderis brunnensis, marca brunnensis ponderis et argenti a pod. Tím měla být rozlišena moravská marka o váze 280 g od marky pražské, lehčí, o váze asi 210 g.¹⁵²) Pokud pak se vyskytovaly údaje o váze brněnské, olomoucké, opavské a pod., nešlo tu o rozdílnou váhu, nýbrž o vyznačení mincoven.¹⁵³)

Poměr hřivny stříbra k talentu denárů je vyjádřen tak, že XXX marek stříbra se rovnalo L talentům denárů. Je to patrné na př. z nálezů brněnských konšelů, jež jsou sice ze 14. století, ale kde se výslovně tento poměr uvádí z původních práv, t. j. z doby 13. století.¹⁵⁴) Šlo tu však spíše o zvláštní marku soudní, která měla $\frac{5}{3}$ talentu, zatím co podle formulářů se v praxi z hřivny stříbra razilo $2\frac{1}{2}$ talentu denárů, popř. $1\frac{1}{4}$ – $1\frac{1}{2}$ talentu denárů.

Na jednom místě v městském právu brněnském při podmínce XXX marek pro dosažení měšťanství je zmínka o nové minci.¹⁵⁵) Zdá se, že je to doklad o obnovování mince, o němž tu již byla řeč dříve.

¹⁴⁷) Rössler, I. c., č. 18, str. 349.

¹⁴⁸) Řadu těchto příkladů uvádí Skalský, I. c., str. 46, na něž tu odkazuji.

¹⁴⁹) Emler, Regesta II, č. 1707, str. 732 a j.

¹⁵⁰) CDM II, str. 383.

¹⁵¹) CDM II, str. 55.

¹⁵²) Radoměřský, Peníze Kosmova věku, NČČsl. 1952, str. 70 n. — Skalský, I. c., str. 60.

¹⁵³) Skalský, I. c., str. 56.

¹⁵⁴) Rössler, I. c., č. 367, str. 167: „L talenta, quae nominantur frequenter in juribus originalibus, valent XXX marcas...“

¹⁵⁵) Rössler, I. c., č. 37, str. 356; i když tu jde o redakci 14. století, vztahuje se tento údaj na poměry 13. století.

Na Moravě se počítalo také na solidy.¹⁵⁶⁾ V privilegii krále Přemysla II. z r. 1258 o propůjčení městských práv Jevíčku čteme o solidech parvulorum denariorum.¹⁵⁷⁾ Není však bližšího označení, o jaké solidy se jedná, zda o krátké po 12 denárech nebo dlouhé po 30. Parvuli denarii, o nichž je tu zmínka, byly patrně malé dvoustranné denáry, které byly raženy na Moravě, ač jinak běžnou mincí byly brakteáty, nazývané ovšem také „denarii“. Solidus byl podobně jako libra jen početní jednotkou a je dokladem užívání cizích měnových relací, jež na Moravu vnikly z Rakous.

Zmínku o provinciální minci nalézáme v listině Přemysla I. z r. 1228¹⁵⁸⁾ o potvrzení svobod kláštera velehradského. Je tam ustanovení, že královští lovci a psovodi nesmějí bez svolení opata a bratří přenocovat v opatství nebo jeho vsích pod pokutou 10 liber provinciální mince. Je tu snad míněna mince z některé moravské mincovny nebo je to doklad pro činnost mincovny v Uh. Hradišti, o čemž nelze ovšem rozhodnout.

Pokud jde o ražby brněnské mincovny 13. století, nelze asi zatím zjistit, které z moravských brakteátů byly raženy v Brně a které v jiných moravských mincovnách. Jsou to na rozdíl od denárů mince němé, bez legendy, které samy neposkytují přímo podklad k takovému třídění.¹⁵⁹⁾ Snad zpracování dalších

Obr. č. 5: Jednostranný brakteát s rybou, kráčejtící na vysokých nohách, z nálezů v Nových Hvezdlicích, Josefově u Hodonína, Kralicích u Prostějova, Čejčích a j. (13. stol.) — (Fiala, tab. XXXII, č. 20, průměr 21–23 mm.)

nálezů přinese do této věci jasno. Nelze také předem vylučovat v brněnské mincovně ani ražbu dvoustranných denárů. Zdá se, že koncem století byla v Brně mincovní činnost jen malého rozsahu.¹⁶⁰⁾

¹⁵⁶⁾ Viz blíže Pošvář, Solidus krátký a dlouhý, Num. listy 1951, str. 5.

¹⁵⁷⁾ Emler, Regesta II, str. 75.

¹⁵⁸⁾ ABM. — Zmínky o provinciální minci, pokud jsem mohl přehlednouti, jsou celkem řídké (jiný takový případ je ve fundální listině kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě z r. 1088 — falsum 12. stol.). — Friedrich, CDB I, č. 387.

¹⁵⁹⁾ Viz Skalského Studie I, II, III a IV, NČČsl. — Tež Katz, Nález brakteátů u Dubnice pod Ralskem, NČČsl. 1927, str. 30 a j.

¹⁶⁰⁾ K. Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471), Praha 1953, str. 21.

Hospodářské vztahy Brna a Moravy ke Slezsku, Polsku a Uhrám
(14. století)

1. Hospodářský význam Brna. Mincovní reforma Václava II. — 2. Slezská mince. Rozšíření grošů ve Slezsku a Polsku. — 3. Brno jako obchodní středisko, zejména ve styku s Polskem a Uhrami.

I. Hospodářský význam Brna od vydání městského privilegia r. 1243 stále stoupal, zejména koncem 13. století, jak je patrné z povolení výročního svato-havelského trhu na základě privilegia Václava II. z 13. června 1291;¹⁶¹⁾ podle této výsady se měl každoročně konat výroční trh s počátkem na sv. Havla (16. října) nepřetržitě po dobu 14 dnů, při čemž trh byl osvobozen ode všech dávek, poplatků a cla ze zboží i z osob a to po 8 dní bezprostředně předcházejících počátku trhu a po 14 dní po jeho zahájení. Významných výhod organizačně správních a tržních se dostalo Brnu hned příštího roku privilegiem z 5. března 1292.¹⁶²⁾ Roku 1293 privilegiem z 3. března bylo město obdarováno královským clem („Prukmaut“) s povinností udržovat mosty, cesty, hradební příkopy a j.¹⁶³⁾ Podle privilegia Václava II. z 25. března 1297¹⁶⁴⁾ bylo Brnu uděleno právo na všechny hory, kdyby se časem do 6 mil od Brna kdekoli našel kov, ať je to zlato, stříbro, olovo nebo cokoli jiného, pokud to neškodí jiným okolním a zdí obehnaným městům a pokud by jim z toho nevzešla újma. V listině se dále praví, že „omne ius montis ... ad ipsam civitatem Brunnensem in perpetuum debeat pertinere, similiter sicut montes in Coloniam et in Czeslaviam pertinent et olim in Iglaviam pertinentbant...“. Tím se Brno přiřadilo k jiným městům nadaným horním právem. Mluví-li se pak o Jihlavě v minulém čase, má tím být patrně vyjádřeno, že po vydání jihlavského horního práva již hory v Jihlavě nepodléhaly městské pravomoci, nýbrž vlastním horním orgánům, čemuž bylo jinak v Kolíně a Čáslavi. Do jaké míry bylo tohoto privilegia v Brně využito a zda skutečně byla někde v okolí zahájena těžba, nelze dnes ověřit, avšak okolnost, že toto privilegium bylo potvrzeno r. 1457 králem Ladislavem, by tomu nasvědčovala.¹⁶⁵⁾

¹⁶¹⁾ CDM IV, č. 298.

¹⁶²⁾ CDM IV, č. 303.

¹⁶³⁾ CDM IV, č. 312.

¹⁶⁴⁾ K. Šternberk, Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I/2, Praha 1837, sb. listin, str. 60. — Blíže Pošvář, Horní oprávnění Brněnských, ČSPS 1951, str. 58.

¹⁶⁵⁾ Doklad o horním podnikání brněnských měšťanů ve 14. století nalézáme v brněnské pamětní knize (AMB, rkp. 39), kde k r. 1348 (fol. 216b) čteme o postoupení dědičné štolu v obce Hohenrod a k r. 1352 (fol. 223b) pro štolu u Švařce (sev. od Nedvědice).

Hospodářský rozvoj Brna byl pak podporován i za panovníků z rodu lucemburského. Byl to již král Jan, který tu 18. června 1311 na zemském sněmu potvrdil stavům zemská privilegia a který v Brně býval častým hostem s celým svým dvorem.¹⁶⁶⁾ Svůj zájem o hospodářský rozvoj Brna projevil r. 1323¹⁶⁷⁾ zákazem prodeje cizích suken na Moravě mimo královská města, čímž patrně chránil brněnské obchodníky před cizí konkurencí. Významné pak bylo privilegium pro kapli sv. Prokopa na St. Brně z r. 1327,¹⁶⁸⁾ o němž jsem se podrobněji zmínil na jiném místě. Dalekého dosahu pak byla r. 1333 nařízená změna směru starobylé obchodní cesty z jihu, vedoucí dosud přes Blučinu a Měnin¹⁶⁹⁾ a odtud dále na sever a východ, tedy stranou Brna, tak, aby nyní vedla přes Brno. Neuposlechnutí tohoto královského příkazu bylo trestáno propadnutím zboží. Brněnští kupci však mohli do Čech používat kteréhokoli směru. Brnu se současně dostalo patrně i práva skladu.

V Brně kvetl zejména obchod se sukнем, jak lze seznat z úpravy obchodu provedené usnesením rychtáře Jana a brněnských konšelů z 11. listopadu 1328.¹⁷⁰⁾ Mluví se tam o suknech z Gentu, Bruselu, Mecheln, Yprů, Lovaně, Tournay, dále o suknech polských, sagichu a lodenu. O jakosti brněnského sukna svědčí dále okolnost, že brněnští kupci dodali králi Janovi r. 1323 do Hodonína koně, vlněná sukna a hedvábné látky a klenoty na dary pro uherského krále a jeho družinu.¹⁷¹⁾

Za markraběte Karla Brno zůstalo nadále významným markraběcím městem. Jako král český potvrdil Karel městu r. 1347 všechny výsady a r. 1348 starší Janovo privilegium, aby všichni kupci a vozkové z Rakous, Uher, Polska a odjinud museli se svým zbožím přes Brno.¹⁷²⁾ Téhož dne pak povolil, aby k snadnějšímu vydláždění města kamenem a opravování cest a mostů Brněnští směli vybírat po 3 léta halěr poplatků z každého koně procházejícího městem.¹⁷³⁾ Markrabě Jan Jindřich pak učinil Brno svým sídlem a hlavním městem Moravy, kde se konaly nejen pravidelné soudy zemské, ale i sjezdy a sněmy zemské. I on potvrdil r. 1350 výsady povolené předchůdci¹⁷⁴⁾ a téhož roku prodloužil vybíráním Karlem zavedeného mýtného na dláždění města a opravu mostů a cest na další tři roky.¹⁷⁵⁾ Dále pak 21. prosince 1350 nařídil, aby Měnin,

¹⁶⁶⁾ Šujan, l. c., str. 136 n.

¹⁶⁷⁾ AMB, Dřímálův regist.

¹⁶⁸⁾ CDM VI, č. 337.

¹⁶⁹⁾ CDM VI, č. 465. — K. Stloukal, Dvojitá tvář doby Karlovy, ČČH L/1947-9, str. 33.

¹⁷⁰⁾ CDM VI, č. 374.

¹⁷¹⁾ CDM VI, č. 244.

¹⁷²⁾ AMB, Dřímálův regist. — Šebánek, Dějiny brněnského obchodu, str. 19, spojuje právo skladu s touto listinou, ač-li Brnu nebylo uděleno již r. 1336.

¹⁷³⁾ AMB.

¹⁷⁴⁾ CDM VIII, č. 27. — O organizaci soudů zemských a zemských desk v Brně, zejména v době Karlově viz podrobně u Dřímála, Zemský dům, str. 15 sl.

¹⁷⁵⁾ CDM VIII, č. 56.

Hustopeče, Pohořelice a Ivančice v právních věcech hledaly poučení v Brně a nikoli v cizině.¹⁷⁶⁾ Tak se výroky brněnských konšelů staly pramenem práva pro oblast daleko přesahující obvod města. Roku 1353 byla známým písařem Janem založena právní kniha brněnská, do níž byly tyto výroky recipovány¹⁷⁷⁾ a která je dokladem znamenitosti brněnského právníctví té doby. I za nástupce Janova, markraběte Jošta bylo Brno stále sídelním a hlavním městem Moravy.¹⁷⁸⁾ I tento markrabí potvrdil Brnu všechny výsady včetně práva na vybírání mýta pro městskou dlažbu.¹⁷⁹⁾ Jinak však za nepokojného Jošta Brno hospodářsky upadalo. Blahobyt jeho obyvatelů zmizel a místo něho slyšíme o nárčích, zejména chudých vrstev, drobných řemeslníků a chudiny vůbec. Známa stížnost z r. 1378 ukazuje neblahé poměry v drobném prodeji denních potřeb, nedostatek a nestálost drobné mince, špatnou míru při obchodování a pod.¹⁸⁰⁾ Na Brno doléhají koncem 14. století, právě tak jako na jiná města v českých zemích, hospodářská nejistota a tíseň, jež jsou z předzvěstí husitského revolučního hnutí.¹⁸¹⁾

Mincovní reforma Václava II., provedená r. 1300 a zavádějící místo stále znehodnocovaných brakteátů, které ani svým vzhledem nezískávaly této minci důvěru, dvoustrannou kvalitní stříbrnou minci: pražský groš, vážící až 3,7 g jakostního stříbra (0,922—0,933),¹⁸²⁾ znamenala zároveň pronikavou změnu v peněžní soustavě českého státu.¹⁸³⁾ Dala do oběhu dva druhy mince, a to těžší: pražský groš a drobnou minci: parvus, později halěr, který byl původně $\frac{1}{14}$, později $\frac{1}{12}$ groše.¹⁸⁴⁾ Reforma se mohla opřít o mocné rudné zdroje hlavně kutnohorských dolů, odkud vytěžená stříbrná ruda byla povinně odváděna kutnohorské mincovně, kde byla nyní soustředěna ražba mince pro celý stát. Zároveň s mincovní reformou bylo upraveno i české horní právo v systematickém kodexu Václavových „Constitutiones juris metallici“, vynikajícím to právnickém díle své doby, které si udrželo platnost po staletí a bylo vzorem i pro mnohé zákoníky v cizině.¹⁸⁵⁾ Tak české hornictví znamenité technické úrovně bylo podepřeno i organizačně a vytvořilo potřebnou surovinovou zá-

¹⁷⁶⁾ CDM VIII, č. 60.

¹⁷⁷⁾ F. Čáda, Právní dějiny československé I, Brno 1947, str. 124. — V. Vojtíšek, Soud a rada v královských městech českých, str. 254. — Podle B. Mendla, Knihy počtů města Brna z let 1343—1365, Brno 1935, str. 39, pozn. 3 byl rukopis knihy dokončen r. 1355.

¹⁷⁸⁾ Dřímál, l. c., str. 28.

¹⁷⁹⁾ CDM XI, č. 81 a 107.

¹⁸⁰⁾ AMB, rkp. 39, fol. 129b. Též CDM XI, č. 119 a 120. — Srov. též Nohejlová-Prátová, Neznámé drobné mince Karla IV., Num. sb. I/1953, str. 68.

¹⁸¹⁾ Graus, Městská chudina v době předhusitské, Praha 1949, str. 174 sl.

¹⁸²⁾ Smolík, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894, str. 7. — Castelin, l. c., str. 27 sl.

¹⁸³⁾ Skalský, Mincovní reforma Václava II., ČČH 1934, str. 13 sl. — K tomu srov. Michalevskij, l. c., str. 175, 176.

¹⁸⁴⁾ Castelin, l. c., str. 64 sl.

¹⁸⁵⁾ Pošvář, Sociální profil kutnohorského horního práva, ČMM 1950, str. 327 n. — Též Zycha, l. c., str. 112. — Čáda, l. c., str. 130.

kladnu k uskutečnění Václavovy mincovní reformy. Pražský groš pronikl brzy jako oblíbený peníz nejen celou střední Evropou, ale dostal se až k Severnímu a Baltickému moři, i do Ruska, jak je doloženo nálezy, a platil vedle domácí drobné měny ve Slezsku, Polsku, Uhrách, Rakousích a jižním Německu.¹⁸⁶⁾

2. Ve Slezsku byly předchůdci pražských grošů t. zv. kvartníky.¹⁸⁷⁾ Jindřich III. Hlohovský počal kolem r. 1290 raziti těžší a dvoustrannou stříbrnou minci,¹⁸⁸⁾ když upustil od ražby jednostranných brakteátů. Tuto novou minci, kterou Friedensburg nazývá denáry,¹⁸⁹⁾ jmenují prameny jako „quartenses“, „denarii quartenses“, mluví o marce „quartensium“ a pod. Název této mince pochází odtud, že měla váhu čtvrtiny skotu, t. j. $\frac{1}{96}$ hřivny stříbra a byla výrazem ve Slezsku oblíbeného počítání po 4. Tak na hřivnu šly 4 věrduňky, na věrduňk 4 loty, 4 kvartníky na skot a dříve 4 malé brakteáty na 1 velký.¹⁹⁰⁾ K tomu je třeba podotknout, že čtyřkový systém byl podle pramenů běžný i v Němcích a u nás, kde se marka stříbra dělila také na 4 fertony a 16 lotů. — Váha těchto nových mincí byla mezi 1,3—2,7 g stříbra 14- až 15lotového. Průměrná váha kvartníku pak byla 1,668 g, t. j. čtyřnásobná váha brakteátů posledního období.¹⁹¹⁾ Současně se zavedením kvartníků byla odstraněna obnova mince (renovatio monetae)¹⁹²⁾ a tím získána větší stabilita měny. Úbytek příjmů knížecí komory¹⁹³⁾ byl pak nahrazován dávkami, jež jsou v německých pramenech nazývány „Münzgeld“¹⁹⁴⁾ a „Schlagschatz“.¹⁹⁵⁾

Kvartníky, které svým vzhledem upomínají na pražské groše, byly slezskou zvláštností, která neměla obdoby ani v Polsku, ani jinde. Neudržely se však dlouho. Již r. 1300 se objevuje ve Slezsku český groš, který jednak vlastní hodnotou, jednak následkem živých politických i hospodářských styků slez-

¹⁸⁶⁾ Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 175 sl. — Skalský, Měnová politika Karla IV., NČČsl. 1950, str. 39.

¹⁸⁷⁾ Pošvář, České a polské prvky, str. 125 sl.

¹⁸⁸⁾ M. Gumowski, Moneta na Śląsku, Historja Śląska, t. III, Krakov 1936, str. 649. — E. Majkowski, Studien zu schlesischen Denaren, Altschlesien 1934, str. 267.

¹⁸⁹⁾ CDS XII, str. 42 sl. — Označení „kvartníky“ považují za vhodnější k rozlišení od denárů prvního období slezského mincovnictví.

¹⁹⁰⁾ Gumowski, l. c., str. 650.

¹⁹¹⁾ Gumowski, l. c.

¹⁹²⁾ K tomu Pošvář, Renovatio monetae v Polsku, Num. listy 1953, str. 62 a literatura tam uvedená.

¹⁹³⁾ Grodecki, Dóchod menniczy książat polskich XIII wieku, WNA 1921, str. 75.

¹⁹⁴⁾ „Münzgeld“ byla zvláštní dávka, zvaná též: pecunia monetalis, contributio monetae, defectus monetae, abegang ader muncze geld, která původně byla vybírána za mince, které se oběhem opotřebovaly. Platilo ji obyvatelstvo na vydržování mincovny podle pozemkového majetku. Během času ztratila svůj původní význam a změnila se v pouhou pozemkovou daň (Pošvář, l. c., str. 66).

¹⁹⁵⁾ Daň souvisící s ražbou mincí, zvaná „Schlagschatz“, měla být náhradou za ztrátu vzniklou odstraněním povinné výměny mincí, kterou kdysi prováděli minciři na trzích. Ne-souvisela s nemovitým majetkem, nýbrž byla vybírána podle prodejní ceny zboží a to ve výši jednoho kvartníku na hřivnu stříbra.

ských knížat s českými zeměmi počal vytlačovat lehčí kvartníky,¹⁹⁶⁾ které byly počítány dva na pražský groš. Ve slezských pramenech čteme o českém groši k r. 1300, 1305 a běžně pak od r. 1310.¹⁹⁷⁾

Vedle nové kvartníkové měny¹⁹⁸⁾ se pražské groše, jak uvedeno, vyskytovaly hned od začátku ve Slezsku a vnikly i do Polska. Byly tu nazývány „grossi denarii regales“ anebo „grossi Bohemicales“ či „grube denary królewskie“. Počítaly se na „obvyklý polský počet“ po 48 na hřivnu¹⁹⁹⁾ a nikoli jako v českých zemích po 56 či na moravskou hřivnu po 64 nebo později na kopy po 60 kusech. Slezská či polská hřivna grošů se rovnala váze 48 grošů, neboť vážila jen 183,5 g²⁰⁰⁾ na rozdíl od české hřivny o váze 253,14 g nebo moravské o váze 280 g. Počítání na slezské a polské hřivny grošů se udrželo dlouho i později, když jakost a váha grošů poklesla. Kromě toho se vžil též počet na kopy podle českého vzoru a na šilinky grošů po 12 kusech. Byla to jakási reminiscence na starou měnovou soustavu, kdy šilink (solidus) byl $\frac{1}{20}$ libry a čítal 12 denárů. Šilink grošů měl váhu 12 grošů a byl tedy čtvrtinou 48grošové slezské hřivny, čímž se ztotožnil s váhou fertonu (věrduňku) této hřivny.²⁰¹⁾

Téměř monopolní postavení kutnohorské mincovny nedovoluje hledat ražbu grošů v jiné mincovně. Pražské groše, ražené tu v hojném počtu, plynuly do okolních zemí a sytily dostatečným množstvím peněžní trh. Tak severním směrem šly do obou Lužic a středního Polabí a dále na sever, severovýchodním přes Slezsko a Polsko na sever, východ a jih (částečně ve směru staré obchodní cesty z Kijeva přes Krakov do českých zemí,²⁰²⁾ ovšem opačným směrem). Jiným proudem plynuly české groše přes Slovensko na jichovýchod do levého Podunají. Při této příležitosti je třeba se zmínit o třech pražských groších, popsaných Chaurou,²⁰³⁾ jež pocházejí z bohatého nálezů pražských grošů z okolí Krakova. Tam totiž bylo nalezeno kolem 1000 krásně zachovalých pražských grošů z let 1300—1305, mezi nimiž byly tři kusy značně odlišné od ostatních nejen provedením, ale i nízkou váhou (2,337 g, 2,9 g a 3,323 g) a špatnou jakostí stříbra. Chaura se domníval, že jsou to ražby neznámé polské mincovny, po případě snad krakovské. Castelin²⁰⁴⁾ tento názor nesdílí a soudí,

¹⁹⁶⁾ Grodecki, Pojawienie się groszy czeskich w Polsce, WNA 1936, str. 79 sl. — Gumowski, l. c., str. 690. — Friedensburg, CDS XIII, str. 41.

¹⁹⁷⁾ Friedensburg, l. c., str. 50.

¹⁹⁸⁾ Gumowski, l. c., str. 649. — Grodecki, l. c., str. 79.

¹⁹⁹⁾ Rutkowski, Zarys, str. 96. — Grodecki, l. c., str. 79 sl.

²⁰⁰⁾ Friedensburg, l. c., str. 51 však uvádí, že slezskou a polskou hřivnu bylo nutno zvýšit na 187,023 g, aby bylo lze do ní počítati 48 grošů, ježto do r. 1300 (tab. II, str. 315) vážila jen 155,855 g, takže by byla znamenala váhu 40 grošů. — Gumowski (Monety polskie, Varšava 1924, str. 71) mluví o krakovské hřivně o váze 183 g, na níž šlo jen 46½ groše. — Rutkowski (l. c., str. 96) uvádí váhu krakovské hřivny 197 g.

²⁰¹⁾ Gumowski, l. c., str. 691.

²⁰²⁾ Florovskij, l. c., str. 172 n.

²⁰³⁾ NČČsl. XVIII/1942, str. 14, č. 28—30. — Též Castelin, l. c., str. 39 sl.

²⁰⁴⁾ Castelin, l. c., str. 41.

že i tyto tři groše pocházejí z Čech a že mohly vzniknout po smrti Václava II. v letech 1305—1310, kdy kutnohorská mincovna pokračovala v ražbě mincí, jež dosud nebyly určeny. Nevylučuje pak ani možnost, že byly raženy v Praze r. 1310. Všimněme si k tomu nejprve zprávy citované Grodeckím: „Eiusdem regis (Venceslai) tempore grossi et parvi argentei Cracoviam sunt portati, ubi prius cum nigro argento et pelliculis de capitibus asperiolinis communiter forisabatur.“ K tomu pak Grodecki dodává, že do r. 1305 nebyly pražské groše v Polsku v užívání.²⁰⁵⁾ Tyto „grossi Bohemicales“ byly kladeny na roveň čistému stříbru, neboť se mluví o hřivně „puri argenti seu grossorum Pragensium“. Z údajů Grodeckého plyne, že v Krakově ještě před přílivem grošů se platilo jednak černým stříbrem (nečištěným), jednak zvířecími kůžkami. Vysoká hodnota pražských grošů mohla zcela dobře svádět k napodobování, jak se domníval Chaura, po případě falšování. Oprávněnost názoru Castelinova o českém původu těchto grošů čeká na doložení materiálem. Ze zprávy citované Grodeckím je dále patrné, že do Krakova přišly i české parvi, ač jinak se za hranicemi objevovaly jen řídce.²⁰⁶⁾ Pražské groše šly do Polska, jak píše Grodecki, za polské zboží: sůl, olovo, ryby, kůže, dobytek.²⁰⁷⁾

3. K těmto vývozním předmětům je třeba počítat patrně i polské sukno, nejde-li ovšem někdy o slezský produkt u nás tak nazývaný.²⁰⁸⁾ O těchto polských suknech čteme na př. v listině Jana Lucemburského z 8. září 1323,²⁰⁹⁾ dále v usnesení rychtáře Jana a nových i starých přísazných konšelů města Brna z 11. listopadu 1328,²¹⁰⁾ kde kromě suken belgických jsou zmíněna také „sukna polská barvená i nebarvená“. Jak uvádí Graus,²¹¹⁾ Polsko přímo zaplavovalo během 14. století náš trh vlastními sukny, t. zv. panni polonicales, která byla u nás z cizích suken nejlevnější. Rozsah polského obchodu u nás je patrný i z listu Karla IV. z r. 1351, určenému zvláště Praze, Vratislavi, Kutné Hoře, Brnu, Kladsku a Novému Městu n. Mor., jímž dal příkaz k vypuzení všech krakovských kupců z Čech a Moravy, protože zabraňují českým kupcům táhnout do Ruska a Pruska.²¹²⁾ Na Moravě však tohoto příkazu nebylo patrně uposlechnuto, protože r. 1351 markrabí Jan určuje,²¹³⁾ že krakovští kupci musí

²⁰⁵⁾ Pojawienie się groszy, str. 77 sl. — K tomu viz poznámku Macůrkovu (l. c., str. 60, pozn. 10), který proti Grodeckého tvrzení o počátku pražských grošů v Polsku r. 1305 datuje jej již do r. 1300.

²⁰⁶⁾ Srov. Castelin, l. c., str. 34.

²⁰⁷⁾ Grodecki, l. c., str. 86. — Rutkowski, l. c., str. 77 sl.

²⁰⁸⁾ Graus, Český obchod se sukнем ve 14. a poč. 15. století, Praha 1950, str. 46, pozn. 9. — Rutkowski, l. c., str. 78.

²⁰⁹⁾ AMB, Dřímálův regist.

²¹⁰⁾ AMB, Dřímálův regist.

²¹¹⁾ Graus, l. c., str. 46.

²¹²⁾ CDM VIII, č. 33. — K tomu Florovskij, l. c., str. 61 sl. — Šusta, Karel IV. Za císařskou korunou, str. 259.

²¹³⁾ CDM VIII, č. 65.

nadále používat staré cesty přes Olomouc. Na to král polský Kazimír zakázal nejen kupcům ze zemí koruny České táhnout Polskem do Pruska a Ruska, ale vůbec obchodovat na polském území.²¹⁴⁾ Vratislavští, kteří tím byli nejvíce postiženi, dostali pak od krále právo dát zajmout všechny polské kupce v Čechách a na Moravě a vůbec v celé římské říši.²¹⁵⁾ Obchodní styky se však nedaly zcela přerušit. Jak uvádí Graus, r. 1353 přivezl Martin z Krakova do Brna (Martinus de Cracovia Brunam veniens) 4 postavy belgického sukna, při čemž je zřejmo, že do Brna dojížděl častěji.²¹⁶⁾ Třeba Brno mělo významný podíl na polském obchodu se sukнем, přece se zdá, že největší význam měla v obchodu se sukнем Praha, kde Starému Městu se během 14. století podařilo získat výsadní postavení pro obchod s cizinou. Praha totiž dodávala do Brna nejen cizí jemná sukna belgická, ale i polské sukno, ač Brno vlastně leželo na cestě z Polska.²¹⁷⁾ Jak zjistil Graus, Brno nemělo přímý obchodní styk s belgickými a jinými dodavateli suken, neboť v l. 1348—1361 přicházela sem tato sukna přes Vratislav, Prahu, Krakov, Cheb, Kolín n. R., polská sukna pak přes Prahu a Žitavu.²¹⁸⁾ Proto se Brno patrně snažilo obrátit na sebe pozornost obchodníků se sukнем, neboť v první polovině 14. století vydalo mýtní tarif, jímž se poskytuje poloviční sleva na mýtu pro ty, kdož v Brně kupují sukno.²¹⁹⁾ Jinak bylo z Brna vyváženo polské sukno do Rakous.²²⁰⁾

Brno ovšem obchodovalo i vlastním sukнем. Tak již v mýtním tarifu bratislavském z r. 1327 je zmínka o brněnském sukně.²²¹⁾ Podobně se dovídáme o brněnském sukně ze žádosti vídeňské městské rady, aby bylo dbáno značkování brněnského sukna.²²²⁾ Česká a moravská sukna šla většinou do ciziny jako t. zv. sukna šedá, tedy nebarvená,²²³⁾ jež někdy byla takto k nerozeznání od suken polských, popř. slezských. Na styky Brna s Polskem ukazuje i skutečnost, že se v Brně setkáváme s dvěma měšťany patrně polského původu a to ve čtvrti Měniné, kde v městských příjmech k r. 1343 je uveden Georgius Polonus 10 groši²²⁴⁾ a v třetím čtvrtletí „super Anger“ Rudlinus Polonus 2 groši.²²⁵⁾ Tž Rudlinus pak v příjmech k r. 1345 je veden 2 groši,²²⁶⁾ avšak s placením

²¹⁴⁾ Graus, l. c., str. 51. — Florovskij, l. c., str. 62.

²¹⁵⁾ Graus, l. c., str. 51. — O významu vratislavského obchodu viz Rutkowski, l. c., str. 79 sl.

²¹⁶⁾ Graus, l. c., str. 52. — K tomu Florovskij, l. c., str. 63.

²¹⁷⁾ Graus, l. c., str. 74. — Šusta, l. c., str. 259.

²¹⁸⁾ Podle zjištění Grausova (l. c., str. 71, pozn. 46) na základě brněnské městské knihy (AMB, rkp. 39).

²¹⁹⁾ Graus, l. c., str. 74.

²²⁰⁾ L. c., str. 61.

²²¹⁾ L. c., str. 108.

²²²⁾ L. c., str. 108.

²²³⁾ L. c., str. 110.

²²⁴⁾ Mendl, l. c., str. 7.

²²⁵⁾ Mendl, l. c., str. 11.

²²⁶⁾ Mendl, l. c., str. 44.

zůstal pozadu, neboť k r. 1348 je dlužen již 12 grošů, dal pak pouze lot,²²⁷⁾ t. j. 4 groše. Nelze ovšem vyloučit, že přídomek „Polonus“ mohl znamenat i to, že šlo o Brňany, kteří pobýli nějaký čas v Polsku buď za obchodem nebo vojensky. Tak na př. listina z r. 1346 obsahuje stížnost Ješka z Boskovic, který se zúčastnil spolu s jinými pány výpravy Jana Lucemburského ke Krakovu roku 1345, že lidé z Králova Pole (Nova Villa) mu vzali koně, kterého měl na této výpravě.²²⁸⁾

Styky Moravy a Brna se Slovenskem, jež tehdy tvořilo část Uher, byly ve 14. století živé, jak dosvědčují při nejmenším nařízení moravských markrabí o povinném směru obchodníků, cestujících z Rakous, Uher, Polska a odjinud přes Brno (r. 1348, 1373),²²⁹⁾ který byl po prvé stanoven r. 1333 pro rakouské obchodníky Janem Lucemburským.²³⁰⁾ Brno tu pak mělo hrát zvlášť významnou úlohu. Dříve však je třeba předeslat kratší výklad o měnových poměrech evropských.

Florence, jedno z nejvýznamnějších evropských středisk obchodních a průmyslových, počala r. 1252 razit proslulou zlatou mincí o váze 3,53 g, t. zv. florény, které se záhy staly nejdůležitější mincí severně od Alp, tvořící nebezpečnou konkurenci stříbrným domácím měnám namnoze nevalné jakosti.²³¹⁾ Nejdříve zasáhl proud florénů severozápadní Evropu: Francii a Anglii. Obě tyto země byly pak nuceny přistoupit k ražbě vlastních zlatých mincí. Do střední Evropy počíná vnikat zlatý florén teprve v první čtvrti 14. století. V této době pak r. 1325 razí Jan Lucemburský, třeba jeho grošová měna ovládá trhy střední a částečně východní Evropy, asi jako první středoevropský vladař zlatou mincí po vzoru florentských dukátů a napodobuje ji nejen ve váze a jakosti, ale i vzhledu. Brzy na to se setkáváme se zlatými mincemi i v Uhrách a v Německu.²³²⁾

Českých zlatých mincí bylo z počátku raženo značné množství, jak je zřejmo z několika zahraničních nálezů, kde lze zjistit tři varianty v několika obměnách.²³³⁾ Král Jan hodlal rychlým zásahem využít výhod zlatých ražeb v mezinárodních obchodních stycích a hleděl předstihnout své sousedy, což se mu podařilo, i když jinak ražba kutnohorských grošů a rozvoj těžby stříbra mu poskytoval hojně finančních prostředků.²³⁴⁾ Podle „Zbraslavské kroniky“ totiž r. 1325 vybral z důchodů královské komory ohromnou sumu 95.000 hřiven

²²⁷⁾ Mendl, l. c., str. 143.

²²⁸⁾ AMB, Dřímálův regist.

²²⁹⁾ AMB, Dřímálova regista. — Šebánek, l. c., str. 19 sl.

²³⁰⁾ CDM VI, č. 465. — Šusta, Karel IV. Otec a syn, Praha 1946, str. 201.

²³¹⁾ Skalský, Měnová politika Karla IV., str. 39 sl.

²³²⁾ Skalský, l. c., str. 40 sl. — Castelin, O českých dukátech 14. století, NČČsl. 1950, str. 57 sl. — Šusta, Král cizinec, Praha 1939, str. 391 sl.

²³³⁾ Castelin, l. c., str. 58. — Skalský, l. c., str. 43.

²³⁴⁾ Skalský, l. c.

stříbra.²³⁵⁾ Janovy politické cíle v severozápadní Evropě, jeho spolek s Uhrami a Polskem, úsilí o dědictví korutansko-tyrolské a zajištění českého panství v severní Itálii je patrně třeba posuzovat jinak než náladové činy a pouhou snahu o rozmnožení rodinného majetku,²³⁶⁾ uvážíme-li při tom, že v Itálii a ve Flandrech byla tehdy nejdůležitější střediska evropského obchodu.²³⁷⁾ Zdá se, že Jan Lucemburský potřeboval výtěžek svých bohatých rudných zdrojů, uváděných do obchodu ve formě ražené mince, z velké části k uskutečňování svých politických a hospodářských záměrů. Když však krátce po tom počal razit i uherský král Karel Robert také zlatou minci, pro kterou měl bohaté prostředky v uherských zlatých dolech, vznikla tu české zlaté minci ostrá soutěž, ztížená nad to náhlým poklesem cen zlata ke konci čtvrtého desetiletí 14. století.²³⁸⁾ Je třeba uvést, že více než polovina evropského stříbra a jedenáct dvanáctin zlata evropské produkce připadalo tehdy na Čechy a Uhry, při čemž Uhry vedly v těžbě zlata, zatím co české země měly převahu v těžbě stříbra.²³⁹⁾ Za této obtížné situace Jan Lucemburský brzy ustoupil od zlatých ražeb a raději dával zlatá ložiska do zástavy. Přece však vykazovaly Uhry ještě dlouho neuspořádané peněžní poměry, neboť tam vedle drobné stříbrné mince domácí obíhaly také jiné peníze, hlavně české groše. Pokusy o vytvoření jednotné měny se daly za pomoci horních podnikatelů z Čech a opíraly se o české zkušenosti z nedávné grošové reformy.²⁴⁰⁾ V Uhrách byla ovšem situace o to složitější, že bylo nutno uvést v soulad minci zlatou, stříbrnou a to jak domácí, tak cizí. Po schůzce českého a uherského krále v Trnavě r. 1327 byl po českém vzoru zaveden státní monopol drahých kovů²⁴¹⁾ a převzato kutnohorské horní právo pro Kremnici, jejíž zakládací listina je z roku 1328.²⁴²⁾ Roku 1329 pak bylo započato s ražbou grošů podle pražských stříbrných grošů.²⁴³⁾

Avšak jak země koruny České, tak Uhry narážely ve svých obchodních záměrech na mocné postavení Vídně, která zprostředkovala obchod s uher-

²³⁵⁾ Viz Šusta, Král cizinec, str. 385. Příslušný citát z Chronicon Aulae Regiae, z něhož je patrné, že tato částka byla získána neostyšnými prostředky též u Castelina, Česká drobná mince, str. 59.

²³⁶⁾ Skalský, l. c., str. 43.

²³⁷⁾ Rutkowski, l. c., str. 79 klade velký význam i na Norimberk.

²³⁸⁾ Hòman Bálint, A magyar királ yság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Ròbert kòrában, Budapešť 1921 (Finanční a hospodářská politika uherského království za vlády Karla Roberta). — Týž, A XIV. századi aranyválság. Fejérpataky-Emlék-könyv, Budapešť 1917 (Krise těžby zlata ve 14. století). — Skalský, l. c., str. 45. — Za upozornění na maďarské prameny děkuji Ústr. bankskému archívu pre Slovensko v B. Štiavnicí.

²³⁹⁾ Skalský, l. c., str. 43.

²⁴⁰⁾ Macůrek, Dějiny Maďarů a uherského státu, Praha 1934, str. 93 sl.

²⁴¹⁾ Macůrek, l. c.

²⁴²⁾ Rauscher, Přehled vývoje, str. 260. — Těž V. Mencl, Středověká města na Slovensku, Bratislava 1938, str. 134.

²⁴³⁾ Macůrek, l. c., str. 93. — Skalský, l. c., str. 44.

skými i českými kovy. Roku 1335 byla ve Stoličném Vyšehradě uzavřena dohoda mezi králem českým, uherským a polským, která měla za cíl odstranit tento vídeňský meziobchod. Úlohu Vídně tu mělo převzít Brno.²⁴⁴) Tato okolnost vysvětluje, proč byl měněn starobylý směr moravských obchodních cest, jež měly nyní vést výhradně přes Brno, proč Brno bylo obdařeno mnohými výhodami, proč se stalo i významným zdrojem městského práva, závazného pro jiná moravská města. Byl to hlavně Karel jako moravský markrabí, který se snažil z Brna učinit středisko mezinárodního obchodu pro východní, jižní i západní Evropu.²⁴⁵) Tyto snahy však nevedly k cíli. Brno se sice stalo nejvýznamnějším městem moravským, avšak postavení Vídně neohrozilo. Rovněž se nezdařily Karlovy pokusy o zapojení Prahy do evropské obchodní sítě podle jeho plánu z r. 1365, jímž všechen obchodní ruch z Itálie a Flander měl být sveden přes Prahu. Na konci svého života pak Karel usiloval o spojení Prahy se Severním a Baltským mořem.²⁴⁶) Slezská Vratislav, jíž se r. 1360 dostalo od Karla povolení k ražbě zlatých mincí,²⁴⁷) jimiž patrně měla působit na trhy slovanských zemí na východě a severovýchodě, narážela pak na stálé spory s Polskem, které nechtělo povolovat průchod svým územím kupcům ze zemí koruny České do Prus a Ruska.²⁴⁸) Lze říci, že důmyslné snahy Lucemburků o zachycení sítě evropského obchodu prostřednictvím Brna, pak Prahy a Vratislavi se potkaly s nezdarem.

Brněnský obchod však přes všechny překážky obchodní politiky udržoval spojení s Rakousy, částečně i s Itálií a Uhrami.²⁴⁹) Když pak Vídeň uplatňovala důrazně své právo skladu, Václav IV. roku 1387 uzavřel vídeňským a rakouským obchodníkům cestu do Čech, Polska a jiných zemí. To mělo za následek, že uherský obchod do jižního Německa šel pak přes Brno a Čechy, kterýžto směr se udržel i po uvolnění poměrů ještě koncem 15. století.²⁵⁰) Kromě sukna, jež bylo ve 14. století hlavním předmětem brněnského a moravského vývozu, šlo do Polska hojně moravské víno,²⁵¹) zatím co k nám byly dováženy hlavně

²⁴⁴) S touto dohodou patrně souvisela i jiná mezi Karlem Robertem a Janem Lucemburským (viz listinu v AMB z 6. ledna 1336), která se týkala celních poplatků, vybíraných od kupců jedoucích z Uher do českých zemí a jiných sousedních království a opačně.

²⁴⁵) Skalský, I. c., str. 48. — Šusta, Karel IV., Otec a syn, str. 201. — Stloukal, I. c., str. 33.

²⁴⁶) Šusta, Karel IV. Za císařskou korunou, Praha 1948, str. 224 sl.

²⁴⁷) Skalský, I. c., str. 50.

²⁴⁸) Polsko naopak se snažilo udržet přímý styk s Uhrami, Itálií, Vídní a západními trhy stejně jako s trhy východními (srov. Rutkowski, I. c., str. 79 sl.), zejména když s vyměněním Přemyslovců a Danilovců v Haličské Rusi byly uvolněny styky mezi jejich zeměmi; viz blíže Florovskij, Čechi I, str. 263 sl. K tomu též, Česko-ruské obchodní styky, str. 64 sl. — Šusta, Karel IV. Za císařskou korunou, str. 259.

²⁴⁹) Šebánek, I. c., str. 21 sl.

²⁵⁰) Florovskij, I. c., str. 75.

²⁵¹) Florovskij, I. c., str. 165.

kožešiny,²⁵²) kůže,²⁵³) vosk (spíše jen transitně),²⁵⁴) koření,²⁵⁵) sůl, slané ryby (i transitně),²⁵⁶) uherské, rakouské a italské víno, dobytek, olovo, měď a patrně i vlna.²⁵⁷)

Markrabská mincovna v době lucemburské (14. století)

1. Zprávy o mincmistrech a mincířích. — 2. Umístění mincovny. — 3. Měnové údaje v soudobých pramenech. Halčere a jejich poměr ke groši. Význam „moravicum pagamentum“.

1. Při zavedení grošové měny r. 1300 byly všechny mincovny české i moravské soustředěny do Kutné Hory,²⁵⁸) jež pomocí florentského konsorcia a vláských téměř stoletých zkušeností byla vybudována v hlavní peněžní středisko českého státu.²⁵⁹) Výtěžek kutnohorské mincovny spolu s příjmy z urbury stříbrných dolů kutnohorských na podkladě vynikajícího Václavova kodexu nového českého horního práva skýtal králi bohatý zdroj příjmů.²⁶⁰) Je pak otázka, zda vedle této ústřední mincovny nepracovaly i mincovny jiné. Nelze pak zcela vyloučit, že právě brněnská mincovna byla brzy opět v činnosti.

Uvádím tu v první řadě privilegium Jana Lucemburského z r. 1327²⁶¹) o potvrzení a rozšíření svobod a práv kaple sv. Prokopa, jež právě svědčí pro existenci mincovny, protože by bylo jinak nepochopitelné, proč král spojil

²⁵²) Šebánek, I. c., str. 23. — Florovskij, I. c., str. 181 sl.

²⁵³) Florovskij, I. c., str. 200.

²⁵⁴) L. c., str. 222.

²⁵⁵) L. c., str. 235.

²⁵⁶) Šebánek, I. c., str. 22.

²⁵⁷) Šebánek, I. c., str. 24.

²⁵⁸) Bylo jich asi 17, jak uvádí Em. Leminger (Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912, str. 213). Jejich znaky byly umístěny nad jednotlivými šmitnami. Zachovalo se jich však jen 6, brněnský mezi nimi není. Zato „fabrica brunensis“ se připomíná v Kutné Hoře r. 1364, 1367 a 1392 v souvislosti s koupí čtvrtiny brněnské šmitny (quarta pars fabricae Brunensis) klášterem zbraslavským a odkazem polovičního platu „super fabricam Brunensem in Montibus Kutnyss“. Blíže o tom u Lemingera, I. c., str. 210. — Srov. též Castelin, I. c., str. 18 sl.

²⁵⁹) Blíže Šusta, I. c., str. 99 sl.; též, Karel IV., Otec a syn, Praha 1946, str. 76 sl.

²⁶⁰) Šusta, I. c.

²⁶¹) Emmler, Regesta III, č. 1320. — CDM VI, č. CCCXXXVII, str. 264: „...Et ubicunque Moneta siue vrbora in toto Marchionatu Morauie nunc siue in posterum statutur, volumus et concedimus, vt Abbatissa et Conuentus Monasterij sepedicti dare et conferre habeant officium examinacionis siue examinacionis in vrbora et Moneta, omni Jure et vtilitatibus, quibus in Monetis est consuetum examinacionis siue examinacionis officium pertractare. Insuper omnia Jura, gracias, libertates, immunitates et exempcionis racionabiles, quas dicta Capella sancti Procopij ab antiquo habuit et ea, que racionabiliter demonstrari poterint approbamus, innouamus et confirmamus...“

s brněnskou kaplí právo jmenovat zemského proběře mince a písaře urbury, kdyby v Brně vůbec mincovna nebyla. Brněnskou mincovnu v této souvislosti připouští i Šusta,²⁶²⁾ který kapli označuje jako královskou. Jiný doklad o brněnské mincovně je možno vidět v listině z 11. listopadu 1328,²⁶³⁾ týkající se úpravy obchodu se sukнем v Brně. Mezi konšely je tam jmenován „Goble, des munczmeystirs svn“. Byl to patrně méně významný muž, byl-li označen jako syn mincmistrův. Z toho lze soudit, že jeho otec byl mincmistrem, ne-li v té době, tedy jistě nedávno, ježto byl ještě v živé paměti. Snad to byl právě mincmistr Jakub, o němž v zápisu v brněnské pamětní knize z r. 1334²⁶⁴⁾ je zmínka (Jacobus monetherius), jenž bydlí v domě proti kostelu sv. Mikuláše vedle Žofie, vdovy po Konrádu Heringerovi na Dolním trhu (nyní Náměstí Svobody). Podle Bretholze²⁶⁵⁾ to byl druhý dům od rohu Zámečnické ulice, sahající až na Rybní trh. Bretholz se domnívá, že Jakub byl královským úředníkem a měšťanským nájemcem mince.²⁶⁶⁾ Jeho označení jako „monetarius“ by snad navštěvovalo funkci nájemce mince, ačli je ovšem možno spoléhat na přesnou charakteristiku jeho postavení, ježto, jak uvádí Šusta,²⁶⁷⁾ středověké názvosloví nakládalo se slovy „moneta“, „monetarius“, „magister monetae“ stejně málo přesně a výrazně jako s jinými titulaturami. Zdá se však, že v tomto případě šlo o mincmistra vzhledem ke skutečnosti, že měl dům na Dolním trhu,²⁶⁸⁾ kde podle Bretholze bylo sídlo brněnských patriciů z řad radních a bohatých obchodníků.²⁶⁹⁾

Později, k r. 1365, je v městském berním rejstříku zmínka o mincmistru Vavřincovi (Laurentius monetarius) ve čtvrti Měnínské (Quartale Menense).²⁷⁰⁾ Téhož roku je také jmenován „Stephanus frater monetarii“ (Štěpán, bratr mincmistrův).²⁷¹⁾ Zda byl i tento Vavřinec mincmistrem nebo jen mincířem, není možno bezpečně určit. Ani jeho bydliště v Měnínské čtvrti nám nic neříká, protože tam podle Bretholze bydleli lidé všech stavů a tříd.²⁷²⁾

Roku 1365 je též připomínán Petr, proběř stříbra (examinator argenti), označený též jako „argentarius“ a „silberprenner“.²⁷³⁾ Je otázka, zda to byl vardajn či preněř, t. j. královský úředník či zaměstnanec mincovny anebo jen řemeslník, který neměl s mincovnou nic společného. Lze mít za to, že Petr byl

²⁶²⁾ Šusta, Karel IV., str. 88, pozn. 1.

²⁶³⁾ AMB. — Též CDM VI, str. 289.

²⁶⁴⁾ AMB, rkp. 39, fol. 188.

²⁶⁵⁾ Bretholz, Geschichte der Stadt Brünn, str. 197, 198.

²⁶⁶⁾ L. c., str. 261.

²⁶⁷⁾ Šusta, Dvě knihy, str. 93.

²⁶⁸⁾ V pramenech „forum inferius“.

²⁶⁹⁾ Bretholz, l. c., str. 196.

²⁷⁰⁾ AMB, rkp. 17, fol. 44.

²⁷¹⁾ AMB, rkp. 17, fol. 27.

²⁷²⁾ Bretholz, l. c., str. 202.

²⁷³⁾ AMB, rkp. 17, fol. 33.

skutečně úředním činitelem v mincovně, protože neplatil daně z této činnosti,²⁷⁴⁾ nad čímž se pozastavuje Mendl a dokládá: „... a přece zkoušení stříbra možno pokládat za živnost!“²⁷⁵⁾ Mendl si právě neuvědomil, že Petr byl úředním proběřem mince a nikoli řemeslníkem. Tento Petr proběř koupil podle pamětního zápisu z r. 1367²⁷⁶⁾ dům Valtra Tischera v části města nazývané „Lugek“ vedle Konráda Hezlina za 39 hřiven grošů. Bylo to někde na Dolním trhu.²⁷⁷⁾ Jiná zmínka o tomto domě je k r. 1368 při prodeji sousedního domu Hezlinova, kde je Petr označen jako „silberprenner“.²⁷⁸⁾ Poloha tohoto sousedního domu Hezlinova je blíže určena v zápise z r. 1358.²⁷⁹⁾ Týž Petr, označený jako „argentarius“, má k r. 1366²⁸⁰⁾ roční důchod půl hřivny pražských grošů na domě Mikuláše, řečeného Malého, výrobce střevíců v ulici Veselé (dnes České), „kudy se jde k sv. Jakubu“, splatný vždy o sv. Martině. Podle zápisu z téhož roku²⁸¹⁾ má další důchod jedné hřivny grošů na domě Fridlina řezníka v ulici za sv. Jakubem a na polovině vinice v Židlochovicích na „Hochenperchu“ vedle Fricka sladovníka, který se má splácet o sv. Michalu podle práva městského a viničného. Roku 1368 koupil týž Petr²⁸²⁾ od Martina Lichtmeistera část městiště, ležící souvisle za jeho vlastním městištěm, se stájemi, pozemkem a stavbami za 10 a čtvrt hřivny grošů. Martin pak je povinen vyvést Petrovi odvod vody přes svůj dvůr po svém pozemku až k veřejné ulici. O tomto Petrovi je pak ještě zmínka r. 1374. Vyskytuje se tedy v zápisech v městských knihách po 9 let, kdy prováděl četná majetková opatření.

Roku 1373 se v pamětní knize²⁸³⁾ uvádí zápis ochranného listu markraběte Jana Jindřicha pro Mikuláše preněře a jeho ženu, původem z Rakous, kteří se stali brněnskými sousedy. Mikuláš je tu jmenován jako „Niclas der Prenner“. Zdá se, že si tohoto preněře obstaral Jan Jindřich pro svou mincovnu v Brně, poskytl-li mu zvláštní ochranný list.

V rejstříku lozunků z r. 1389²⁸⁴⁾ jsou pak připomínáni „Monetarii“ v II. městské čtvrti, avšak bez uvedení lozunkové částky, což je u mincovny pochopitelné, protože daně neplatila. V téže knize se pak nalézá zápis²⁸⁵⁾

²⁷⁴⁾ AMB, rkp. 17, fol. 33: „It. Petrus examinador argenti, area pro 6 mar. It. habet vineam in Selawicz pro 6 mar., it. habet 1 mar. census super domo Fridlini carnificis; hereditates 18 mar., mobilia 10 mar., tenetur 5 fert. sine lotto, dedit 47 gr., solvit totum. It. Quartale vinee in Selawicz in Straperch penes Swercerii pro 3 mar. post collectam.“

²⁷⁵⁾ Mendl, l. c., str. 148 úv.

²⁷⁶⁾ AMB, rkp. 39, fol. 335.

²⁷⁷⁾ Mendl, l. c., str. 79.

²⁷⁸⁾ AMB, rkp. 39, fol. 370.

²⁷⁹⁾ AMB, rkp. 39, fol. 312.

²⁸⁰⁾ AMB, rkp. 39, fol. 334.

²⁸¹⁾ Tamtéž.

²⁸²⁾ AMB, rkp. 39, fol. 335.

²⁸³⁾ AMB, rkp. 39, fol. 90.

²⁸⁴⁾ AMB, rkp. 20, fol. 16.

²⁸⁵⁾ AMB, rkp. 20, fol. 27.

v III. čtvrti, že „Symon silberprenner tenetur VII gr., solvit VII gr.“. Snad byl tento Šimon mincovním preněrem a lozunk 7 grošů platil z městiště, protože ze své činnosti asi neplatil nic, podobně jako uvedený již Petr. Ze zápisu není nic bližšího zřejmo.

Je pochopitelné, že tyto písemné zprávy nejsou samy o sobě dokladem o činnosti brněnské mincovny v příslušných obdobích 14. století. Je potřeba, aby byly doplněny též mincovním materiálem. Ale i tak skýtají předpoklad pro přidělení mincí dosud neznámých nebo vročených nesprávně jinak.

V souvislosti s mincovnou byla v Brně směnárna, která je uváděna v zápise městské pamětní knihy r. 1362.²⁸⁶) Máme ji doloženu již od r. 1345, což je patrné z prováděné výměny haléřů za groše, kdy městu vznikaly někdy značné ztráty pro špatnou jakost haléřů, jež byly zapisovány do vydání v berních knihách.²⁸⁷) O tom však bude zmínka níže.

O brněnské mincovně v poslední čtvrti 14. století uvedla podrobné zprávy Nohejlová,²⁸⁸) jež k r. 1390, 1392 a 1394 připomíná mincmistra Martina z Radotic²⁸⁹) a k r. 1397, 1400 a 1401 mincmistra Arnolda Cumpacha,²⁹⁰) o jejichž osobních datech a majetkových poměrech se rozepisuje velmi podrobně.²⁹¹) Mincmistra Arnolda „Chrumpacha“ k r. 1400 a 1401 jmenuje také Bretholz.²⁹²) V tom směru odkazují na práci Nohejlové. K těmto údajům o mincmistru Martinovi mohu připojit ještě několik dat. Martinus monetarius je jmenován také k r. 1391²⁹³) a 1393.²⁹⁴) Zápis k r. 1393 pak ukazuje na souvislost Martina s Jemnicí, snad na příbuzenský vztah k jakémusi Oldřichu z Jemnice. Práví se tam: „Mathes Carpen pincerna in platea Brunnensi, Margareta uxor eius legitima tenetur cum domo et omnibus bonis Ulrico de Jempnicz et post mortem eius Martino monetario XXV sex. X gr. persolvendas...“ Je třeba připomenout, že Martin je většinou označován také jen jako „monetarius“,²⁹⁵) což by mohlo svádět k domněnce, že šlo o mincíře. Víme

²⁸⁶) AMB, rkp. 39, fol. 231.

²⁸⁷) Bretholz, l. c., str. 263, 264.

²⁸⁸) Nohejlová, Moravská mincovna markraběte Jošta, NČČsl. 1933, str. 45 sl.

²⁸⁹) Nohejlová, l. c., str. 47. — Názor Castelinův (O brněnské mincovně za markraběte Jošta, Num. listy 1953, str. 103 sl.), že Martin razil v Brně již od r. 1384, opírající se o listinu, připomenutou Chaloupkou (Jemnice do počátku 16. století, VVM 1952, str. 16), nezdá se dost pravděpodobným. V listině je totiž Martin nazýván „rychtářem jemnickým a tehdy mincmistrem“, nikoli však mincmistrem brněnským, jak by se dalo očekávat, aby byl vyznačen protiklad proti funkci v Jemnici, zvláště když později je pravidelně jmenován jako brněnský mincmistr. Spíše snad šlo o nějaké Martinovy ražební pokusy v Jemnici, snad i se souhlasem Joštovým (srov. Pošvář, Jemnice a mincmistr Martin, ČMM 1955, str. 286 sl.).

²⁹⁰) Nohejlová, l. c., str. 57.

²⁹¹) Nohejlová, l. c., str. 46–59.

²⁹²) Bretholz, l. c., str. 261.

²⁹³) AMB, rkp. 48, fol. 510a.

²⁹⁴) AMB, rkp. 48, fol. 513a.

²⁹⁵) Na př. AMB, rkp. 48, fol. 510a, 510b, 513a, 516a a j.

ovšem, že Martin byl Joštovým mincmistrem²⁹⁶) a že je to jeden z případů nespolehlivé titulatury, jak o tom byla již dříve zmínka. Další zmínka o brněnské mincovně je snad z r. 1391 v požadavku Joštově dvou centů stříbra z Jihlavy pro novou minci („zwey centen silbers zu einer newen muncze“).²⁹⁷) Jak se Nohejlová domnívá, nešlo tu asi o nový typ mincí, nýbrž o novou mincovnu, pro niž Jošt potřeboval základ ve stříbře. Podle mého názoru však není vyloučena první možnost, protože stopy brněnské mincovny, jak jsem ukázal, lze sledovat již dříve. V textu o požadovaném stříbře není pak uvedeno, o kterou mincovnu se jedná. Je tedy nutno vykládat jeho znění opatrně.

2. V umístění mincovny nastala ve 14. století změna. Dům Alramův, v němž byla dříve, přešel v desátých letech 14. století do majetku Jana Lucemburského a byl nazýván domem markrabským.²⁹⁸) Roku 1322 jej pak Jan daroval Elišce Rejčce, která jím však brzy na to obdarila svůj nově založený klášter „Aula sc. Mariae“ na St. Brně.²⁹⁹) Nelze proto počítat s mincovnou nadále v tomto domě na Rybním trhu. Ostatně v této době po soustředění všech mincoven do Kutné Hory v Brně mincovna nebyla. Jsou-li správné předpoklady o znovuzahájení jakési mincovní činnosti v Brně koncem třetího desetiletí, pak je třeba mincovnu umístit nepochybně na Dolní trh. Naskýtá se možnost hledat ji v rozsáhlém domě mincmistra Jakuba³⁰⁰) nebo, snad později, v sousedním královském domě na rohu Dolního trhu a ulice Zámečnické (platea seratorum). Lze tak snad soudit z pozdějšího privilegia Ladislava z roku 1457,³⁰¹) kde je řeč o královském domě v Brně, v němž „bylo dříve obvyklé minci bítí a zhotovovati“.

Je však třeba uvést také mínění Chlumeckého,³⁰²) který podobně jako jiní situuje mincovnu do t. zv. Buchhausu na rohu Rybního trhu a ulice Ševcovské (Pánské) a ztotožňuje tento dům s Ladislavovým domem ve smyslu zmíněného privilegia. Práví,³⁰³) že v II. čtvrti městské se objevuje „Münzhaus“, domus monetae, později zvaný „Münzhof“. Náležel původně markrabím a přešel do majetku města privilegiem z r. 1457. Jako „domus monetae“ se objevuje podle Chlumeckého teprve r. 1387 s poznámkou „olim de Wartenberg“ a mohl být krátce před tím koupěn od markrabat k tomuto účelu, protože ve starších lozunkových knihách z r. 1348, 1365 a 1367 se domus monetae neobjevuje,

²⁹⁶) Viz prameny u Nohejlové, l. c., str. 47, pozn. 7.

²⁹⁷) Nohejlová, l. c., str. 59, pozn. 177.

²⁹⁸) Bretholz, l. c., str. 193.

²⁹⁹) CDM VI, č. 219.

³⁰⁰) Srov. Bretholz, l. c., str. 261.

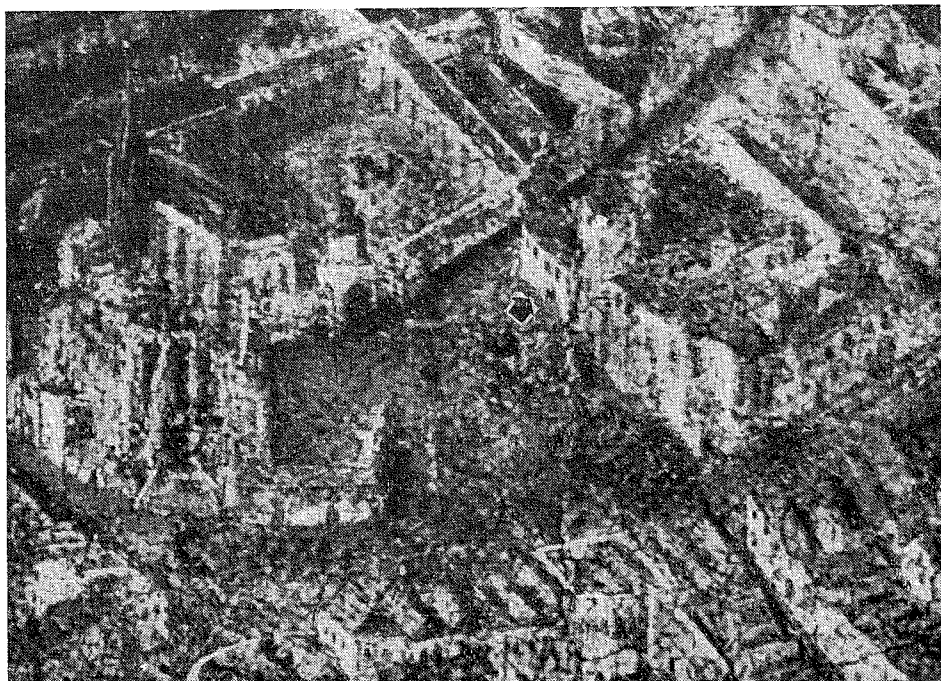
³⁰¹) AMB. — Též Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově r. 1942 (peníze s IO), NČČsl. XIX/1950, str. 110.

³⁰²) P. Chlumecký, Des Ratsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn (1555–1604), Brno 1859 ve svazku Mährische u. schlesische Kroniken, vyd. Chr. d'Elvertem, I, str. 28, pozn. 64.

³⁰³) L. c., str. 101.

nýbrž až později. Na mínění Chlumeckého reagoval Welzl³⁰⁴) ve svých rukopisných výpiscích z brněnských lozunkových knih (též proti názoru Kollerovu a d'Elvertovu), který výslovně vyloučil totožnost mincovny a „Buchhausu“. Welzl ovšem vyšel z hlavních knih a rejstříků berních 15. století, zatím co Chlumecký se opíral o prameny století 14. Jak bude patrné dále, stavební poměry na rohu Rybního trhu a ústí ulice Ševcovské a uličky za radnicí (hinter dem Rathaus) nebyly dost přehledné,³⁰⁵) takže přesná situace je tu obtížná.

Chlumeckého názor, jak sám doznává, spočívá na domněnce, že tento dům byl pro mincovnu zakoupen moravskými markrabími krátce před r. 1387.

Obr. č. 6: Rybní trh, Markrabský dům (býv. Dominikánské nám.).

Snad pro něj mluví zápis v pamětní knize brněnské k r. 1373 o markrabském domě „vzadu za radnicí“,³⁰⁶) o němž jinak nikde nečteme. Podle dopisu krále Matyáše z 1. října 1483³⁰⁷) dal Matyáš Janu Doupovcovi za služby králi prokázané „se všemi právy, svobodami a vysazeními dům v městě Brně, řečený Minchoff“, který Matyášovi podle nápadu jeho předků přísluší. V listině krále

³⁰⁴) AMB, Welzlovy rukopisné výpisy z knih lozunků, č. 14/6, fol. 4661.

³⁰⁵) Bretholz, l. c., str. 205.

³⁰⁶) AMB, rkp. 39, fol. 277 k r. 1373: „...domus habitacionis (Martini dicti Ochsen-schuch) penes domini marchionis ex opposito consistorii retro.“

³⁰⁷) AMB.

Vladislava z 1. března 1491,³⁰⁸) již jsou Doupovcova práva k domu potvrzována, se uvádí tento dům jako „dům markrabský v Brně, řečený Minchoff“. Z toho lze soudit, že mincovna byla v tomto domě markrabském, který byl později darován Matyášem Janu Doupovcovi. — Tento výklad, sahající do 15. století, byl nutný k vysvětlení poměrů ve století 14. Ze zjištění Chlumeckého lze podle mého mínění přijmout skutečnost, že r. 1387 byl dům kdysi wartenberský používán jako mincovna. Z toho plyne, že mincovna v této době již nebyla v domě královském. Kde byl tento dům, lze snadno poznat z jeho označení v pamětní knize: „ex opposito consistorii retro“. Znamenalo by to, že jde o dům vzadu za radnicí čili o dům někde v nynější Mečové ulici.

3. Nyní si všimněme, co nám říkají o mincovních poměrech soudobé prameny. V první řadě je třeba zmínit se o výrocích brněnských konšelů, sepsaných písařem Janem počínajíc rokem 1343.³⁰⁹) Tam se ovšem odrážejí měnové poměry mnohých moravských měst, jež v Brně vyhledávala právní rady, a také mnohdy starší, protože právním základem tu byla městská práva z 13. století, kde pokuty a soudní poplatky byly vyjádřeny v tehdejší měně.³¹⁰) Tak se tu setkáváme ještě s talenty, při čemž se 50 talentů rovná 30 hřivnám po 64 groších v kapitole o usmrcení člověka, jinde se však počítá při pokutách talent za 20 grošů.³¹¹) Při utnutí ruky, nohy, nosu nebo jiného údu stihá pachatele pokuta 5 talentů, které se tu výjimečně hodnotí 10 hřivnami, z nichž 7 dostane poškozený, 2 soudce a 1 město.³¹²) Jinak se ve výrocích vyskytují hřivny³¹³) nebo kopy³¹⁴) grošů s dodatkem „pražských“ i bez něho.³¹⁵) Na hřivnu připadá 64 pražských grošů. Z drobných peněz čteme o parvech (parvi, parvi denarii,³¹⁶) parvuli denarii³¹⁷), jichž je 12 na groš, ale počítají se ještě i na talenty.³¹⁸) Z drobných peněz se uvádějí dále také haléře,³¹⁹) zdá se, že ve stejné hodnotě jako parvi. Ojedinele se pak vyskytují zlaté (floreni,³²⁰) gulden), při čemž je uváděn poměr 50 zlatých za 10 hřiven velkých feniků (funffczig gulden, die

³⁰⁸) AMB.

³⁰⁹) AMB, rkp. 2. Jinak jsou otištěny na př. u Rösslera, Die Stadtrechte von Brünn, das Schöffnenbuch, str. 1–338, kde jsou jednotlivé výroky očíslovány a podle těchto čísel zde citovány. — Srov. Vojtíšek, Soud a rada, str. 254.

³¹⁰) Rössler, l. c., č. 367: „L talenta, quae nominantur frequenter in juribus originalibus, valent XXX marcas LXIV grossos pro marca computando.“

³¹¹) Rössler, l. c., č. 218: „Licet in compositione homicidii L talenta ad XXX marcas taxentur, tamen in aliis emendis talentum est tantum pro XX grossorum...“

³¹²) Rössler, l. c., č. 269.

³¹³) Rössler, l. c., č. 17, 89.

³¹⁴) Rössler, l. c., č. 5.

³¹⁵) Rössler, l. c., č. 47.

³¹⁶) Rössler, l. c., č. 89, 103, 239, 242, 247.

³¹⁷) Rössler, l. c., č. 95.

³¹⁸) Rössler, l. c., č. 240, 250.

³¹⁹) Rössler, l. c., č. 112, 159.

³²⁰) Rössler, l. c., č. 571.

machen zehen marck grosser pfennige),³²¹⁾ tedy jeden zlatý za $12\frac{4}{5}$ groše. Podle Bretholze³²²⁾ hodnota zlatého kolísala mezi 12—13 groši, ač r. 1374 dosáhla více než 12 grošů. Castelin³²³⁾ v podrobné tabulce od r. 1300 do r. 1471 uvádí hodnotu dukátu v groších a k r. 1397 počítá dukát za $20\frac{1}{2}$ groše, k r. 1400 za 20 grošů. Jde ovšem o prameny české. Z cizích měn čteme v Brně o vídeňských groších, snad jako početních jednotkách pro 12 vídeňských feniků, a zcela výjimečně o dlouhých solidech, rovněž jen ve významu početním.³²⁴⁾

Zatím co kniha konšelských výroků byla dokladem o používání měnových údajů v úředním řízení, máme z 14. století další důležitý pramen, jímž je městská pamětní kniha,³²⁵⁾ která podává ve svých zápisech svědectví o živém běhu soudobých městských záležitostí. Zde se vyskytují údaje většinou v hřivnách pražských grošů (marcae grossorum Pragensium) po 64 groších s dodatkem „Moravici numeri et pagamenti“³²⁶⁾ nebo jen „Mor. pagamenti“³²⁷⁾ či

Obr. č. 7a, b: Pražský groš Václava II. (r. 1300) — (Smolík, tab. I, č. 1, průměr 30 mm).

„Morav. ponderis“³²⁸⁾ Počítá se také na zlomky hřivny, t. j. fertony (fertones grossorum) po 16 groších a na loty (lottones grossorum) po 4 groších. Z drobných peněz jsou to pak téměř výlučně haléře a to buď hřivny haléřů³²⁹⁾ nebo jednotlivé.³³⁰⁾ V soudobých listinách uložených v archivu města

Brna se podobně shledáváme s hřivnami pražských grošů moravského počtu po 64 groších, což je vyjádřeno v různých obratech jako „mr. grossorum Pragensium Moravici numeri et pagamenti, scilicet sexaginta quatuor grossos pro qualibet marca computando“³³¹⁾ (též „...grossis... supputatis, computatis...“) nebo „mr. gross. den. prag. Moravici ponderis et numeri“³³²⁾ „mr. Mor. ponderis

³²¹⁾ Rössler, l. c., str. 479.

³²²⁾ Bretholz, l. c., str. 262.

³²³⁾ Castelin, l. c., str. 28/29, tab. č. 2. — Srov. též Graus, Chudina městská, str. 181, který uvádí v diagramu ceny uherského zlatého v poměru ke grošům v r. 1378—1419.

³²⁴⁾ Rössler, l. c., č. 101. Jde o výrok o svědčích při zadržení koně, kteří jsou počítáni na dlouhé solidy (po 30). Viz blíže Pošvář, Solidus krátký a dlouhý, Num. listy 1951, str. 4 sl.

³²⁵⁾ AMB, rkp. 39. Viz též můj článek „Byla v Brně mincovna ve 14. století?“, Num. listy 1951, str. 63.

³²⁶⁾ AMB, rkp. 39, fol. 5, 29, 83, 88, 97, 152, 229 a j.

³²⁷⁾ AMB, rkp. 39, fol. 36, 233, 234, 236.

³²⁸⁾ AMB, rkp. 39, fol. 4, 7.

³²⁹⁾ AMB, rkp. 39, fol. 115, 150, 195, 196, 231.

³³⁰⁾ AMB, rkp. 39, fol. 56, 86, 193, 195, 230.

³³¹⁾ Na př. z 20. června 1389, 30. června 1399 a j. v AMB.

³³²⁾ Z 1. ledna 1360, AMB.

pro qualibet marca sexaginta quatuor grossis computatis“³³³⁾ V citované již listině o obchodu se sukem v Brně z r. 1328 je uvedena pokuta „funf phunt cleyner Bemischer phenninge“. Jinak tu o drobné minci nečteme.

Zvláštní pozornosti si zaslouhuje, jak bylo již uvedeno, drobná mince: parvi a hallenses, peníze chudiny. Podle městských knih a berních rejstříků jsou to drobné mince stejné hodnoty,³³⁴⁾ jichž jde z počátku 12 na pražský groš. Nelze přesně říci, zda je to týž druh mince nazývaný dvojím způsobem, jak se domnívá Mendl,³³⁵⁾ nebo mince dvojí, zprvu téže hodnoty a téhož poměru k pražskému groši. Jestliže parvi denarii jsou parvi zavedené při grošové reformě r. 1300, bylo by možno za haléře snad

považovat drobnou zemskou minci uvedenou Janem Lucemburským po r. 1327, malé to lehké peníze, které připomíná Smolík³³⁶⁾ na základě svědectví „Zbraslavské kroniky“. U lidu nebyly v oblibě a někdy byly nazývány i falešnými denáry snad proto, že na nich bylo poprsí sv. Václava nahrazeno Janovým. Poměr haléřů ke groši nebyl stálý. Otázkou tou se podrobně zabýval již Mendl,³³⁷⁾ na něhož odkazuje také Graus,³³⁸⁾ který si rovněž všimá kolísání drobných peněz. Pro výkyvy hodnoty haléřů uvádí Mendl³³⁹⁾ řadu příkladů z berních městských rejstříků. Město Brno vybíralo městské berně (lozunky) v groších a haléřích. V haléřích platila hlavně chudina, jak je toho důkazem na př. místo ze seznamu výdajů městských r. 1345.³⁴⁰⁾ Kolísavost kursu drobné mince měla za následek ztráty městské pokladny, protože brněnští berníci, kteří lozunky vybírali, přijímali 12 haléřů za groš.³⁴¹⁾ Při směně těchto haléřů za groše město však nedostalo týž kurs, nýbrž nižší, takže vznikaly ztráty, které byly každý rok zapisovány do výdajů. Tak na př. roku 1354 byly vybrány 3 kopy špatných haléřů, při směně za groše však platila městská pokladna 18 haléřů a nikoli 12, jak bylo vybráno. Město na špatné minci ztratilo tak 60 grošů. Ztráta r. 1346 tvořila dvě třetiny příjmu v haléřích. Někdy byly haléře přetaveny, ale i tu vzhledem k jejich špatnému zrnu nastávaly ztráty. Tak r. 1347 bylo haléřů přijato za 192 grošů, ale pře-

Obr. č. 8a, b: Pražský parvus Václava II. (r. 1300) — (Smolík, tab. I, č. 2, průměr 16 mm).

pro qualibet marca sexaginta quatuor grossis computatis“³³³⁾ V citované již listině o obchodu se sukem v Brně z r. 1328 je uvedena pokuta „funf phunt cleyner Bemischer phenninge“. Jinak tu o drobné minci nečteme.

³³³⁾ Ze 17. ledna 1327, AMB.

³³⁴⁾ Mendl, l. c., str. 164.

³³⁵⁾ L. c.

³³⁶⁾ Smolík, l. c., str. 14. — Castelin, l. c., str. 62 však je jmenuje parvi, ač podle dalšího výkladu (str. 65) název haléř by tu nebyl vyloučen. — Srov. Šusta, Král cizinec, str. 422.

³³⁷⁾ Mendl, l. c., str. 164 sl.

³³⁸⁾ Graus, l. c., str. 186, 187.

³³⁹⁾ Mendl, l. c., str. 165 sl.

³⁴⁰⁾ Distributa anni 1345: „It. in hallensibus, quos Pragam miseramus, qui a pauperibus in losunga fuerunt recepti...“ (Mendl, l. c., str. 29). Tamtéž pak: „It. quia pauperes in losunga communiter dederunt hallenses per totum tempus losunge...“ (l. c., str. 50).

³⁴¹⁾ Mendl, l. c., str. 164.

taveného stříbra získáno jen za 24 groše.³⁴²⁾ Seznam ztrát na haléřích v jednotlivých letech uvádí Bretholz.³⁴³⁾

Je pochopitelné, že ztráty na drobných postihovaly mnohem citelněji Brňany, zejména chudinu, která asi jiných peněz ani neměla, platila-li v nich lozunky. V městské pamětní knize pak máme zápis z 26. července 1378,³⁴⁴⁾ kde si chudí a drobní řemeslníci na veřejném shromáždění trpce stěžují, že poměr haléřů ke groši je 16 haléřů na groš. Bretholz³⁴⁵⁾ píše, že špatných haléřů se však počítalo někdy také 18 až 24 na groš. Proto ve smlouvách si Brňané vymíňují placení výslovně v groších³⁴⁶⁾ nebo částečně v groších a částečně v haléřích.³⁴⁷⁾ Zvláštní zápis s hlediska měnového je z r. 1363, kde si prodatel vymíňuje, že má dostat 90 kop grošů za víno buď v nynějších haléřích staré mince a to 12 za groš, kdyby však byly v oběhu nové haléře, pak se mají počítat v novém poměru ke groši.³⁴⁸⁾ Snad měly být raženy tehdy v Brně nové peníze. Ukazuje na to také zápis z r. 1364:³⁴⁹⁾ „... Si moneta in futurum mutabitur“, při čemž v nové minci se měla platit jen polovina smluvené částky. Snad to měla být doba lepších haléřů Karlových, ražených kolem r. 1350.³⁵⁰⁾ Zajímavou podrobnost uvádí Bretholz. K úschově peněz, snad těchto drobných, se užívalo zvláštních střevíců (calcei) nebo měšců (saccae ad portandum denarios).³⁵¹⁾ Takový střevíc podle jeho zjištění stál r. 1355 5 grošů.³⁵²⁾

³⁴²⁾ Mendl, l. c., str. 165.

³⁴³⁾ Bretholz, l. c., str. 263, 264.

³⁴⁴⁾ AMB, rkp. 39, fol. 129. — Těž Graus, l. c., str. 98; týž, Přehled čsl. dějin, str. 25. — Srov. Nohejlová-Prátová, Neznámé drobné mince, str. 61 n., která se tam první pokusila o náznak současného oběživa.

³⁴⁵⁾ Bretholz, l. c., str. 265.

³⁴⁶⁾ Na př. AMB, rkp. 39, 56 a j.

³⁴⁷⁾ AMB, rkp. 39, fol. 32, 83 a j. Těž příklady u Mendla, l. c., str. 166 sl.

³⁴⁸⁾ AMB, rkp. 39, fol. 271. — Bretholz (l. c., str. 263) chybně uvádí jeden nový haléř za groš, ač se tu výslovně praví: „Si vero novi hallenses extiterint pro tempore usuales, tunc quantilibet hallenses grossum valuerint, solvantur pro quolibet grosso.“ (To znamená, kolik nových grošů bude platit jeden groš, tolik bude třeba zaplatiti.)

AMB, rkp. 39, fol. 271. K r. 1363: „...ita quod de hallensibus presentibus antique monete singuli XII hallenses pro quolibet grosso reputentur. Si vero novi hallenses extiterint...“ etc.

³⁴⁹⁾ AMB, rkp. 39, fol. 271 k r. 1364: „It. Marcus Fuchs emit fertonem census hallens. pro 1/2 mr. hallens. habendum super domum habitacionis magistri Porlini carpentarii ante portam Letorum positam... si moneta in futurum mutabitur, tunc tantum 1/2 frt. gross. Pragens. denar. de eadem domo debet censuari.“ — Castelin (l. c., str. 88) uvádí, že zná také moravské ražby z té doby.

³⁵⁰⁾ Viz Castelin, První mincovní reforma Karla IV., Num. listy 1949, str. 80 n. — Týž, Česká drobná mince, str. 80, 88.

³⁵¹⁾ Bretholz, l. c., str. 264. — Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte II, str. 63, upozorňuje na zápis v městské knize v Břehu z r. 1379, z něhož je vidět, že kvůli úspoře počítání byly vkládány peníze odpočítány v okrouhlých sumách do pytlíků, jichž se užívalo při placení („...quarum fuerunt 200 marce in uno sacco, it. 100 marce in uno sacco...“).

³⁵²⁾ Bretholz, l. c., str. 267.

Další otázkou, která žádá bližší rozbor, je označení moravské měny, jež nastoupilo v pramenech po moravské váze kovu ve 13. století. Byly již uvedeny některé obraty, jichž se užívalo v listinách 14. století. K tomu je možno dodat ještě z městské pamětní knihy: „mr. gross. Pragens. usualis Moravici pagamenti“.³⁵³⁾ Tento výraz pro moravskou měnu se podle příkladů uvedených Castelinem³⁵⁴⁾ vyskytoval v poslední čtvrti století také v německém znění jako „merherrischer zall und werung“ nebo „marischer zal und werung“. V pramenech v českém jazyce je řeč o groších moravského rázu. Je pak otázka, zda tímto označením má být vyznačeno, že jde o moravskou hřivnu po 64 groších na rozdíl od české kopy (sexagena) po 60 groších, kterou v moravských pramenech najdeme řidčeji, nebo zda tento vžitý výraz, který nás provází v brněnských listinách až do konce 15. století, tedy celá dvě století, je snad důkazem samostatné moravské mince.

Tuto možnost nepřipouští Nohejlová,³⁵⁵⁾ která také ukazuje na řadu podobných příkladů od r. 1390—1410, kde se však ku podivu vyskytují i kopy „grošů dobrých stříbrných rázu pražského a počtu moravského, za každou kopu 60 grošů počítajíc“. Castelin³⁵⁶⁾ překládá výraz „moravicum pagamentum“ jako „moravské platidlo“ a vztahuje jej na samostatnou moravskou minci a to čtyřhranné moravské peníze, jichž šlo 7 na groš aneb 14 čtyřhranných moravských haléřů na groš. Castelin ovšem měl za to, že tento výraz přichází v pramenech až od r. 1390, což však neodpovídá skutečnosti. Sám jsem byl původně také toho mínění.³⁵⁷⁾ Svedl mne k tomu výraz „pagamentum“, který v listinách 17. století znamenal i minci tam, kde se ve smlouvách s mincmistry nebo nájemci mincoven povoluje nákup „pagamentu“.³⁵⁸⁾ Avšak ve století 14. a 15. znamená něco jiného. Není to slovo latinské, je původu italského a dostalo se k nám patrně s Vlasy, kteří stáli u kolébky pražského groše v kutnohorské mincovně. V italštině pak znamená tolik, co německé Zahlung, tedy placení, počet. Tak je také třeba překládati „mr. grossorum denariorum Pragensium Moravici numeri et pagamenti“ jako „hřivna (marka) pražských grošů moravského čísla a počtu“, nebo snad i „...čísla a rázu“. Znamená pak, že je míněna moravská hřivna po 64 groších na rozdíl od kopy po 60 groších, ač podle některých příkladů, uvedených Nohejlovou, koncem 14. století i moravská kopa čítala grošů 60.³⁵⁹⁾ Není tedy možno považovat uvedený obrat za důkaz moravské mince. Je pro to ještě doklad listinný. Tak v listě z 25. září

³⁵³⁾ AMB, rkp. 39, fol. 90.

³⁵⁴⁾ Castelin, Markrabská mincovna v Brně za Václava IV., Num. listy 1950, str. 62.

³⁵⁵⁾ Nohejlová, Moravská mincovna markraběte Jošta, str. 61.

³⁵⁶⁾ Castelin, l. c., str. 62.

³⁵⁷⁾ Pošváv, l. c., str. 63.

³⁵⁸⁾ Leminger, l. c., str. 112 rozeznává pagament peněžní, jímž rozumí minci nebernou, vzatou z oběhu, a pagament klenotní, t. j. zboží stříbrnické a zlatnické. Do mince přicházel hlavně pagament peněžní.

³⁵⁹⁾ Nohejlová, l. c., str. 61, pozn. 182.

1323³⁶⁰) král Jan Lucemburský vydává svědectví, že je dlužen 630 hřiven a 1 ferto pražských grošů moravského počtu, hřivnu počítajíc po 64 groších („grossorum denariorum Pragensium moravici pagamenti, sexaginta quatuor grossos computando pro marca...“) Konrádovi Pohořelickému, Mikuláši z Německé Hůzové (de Domo Theutonica) a jiným brněnským měšťanům za koně, sukna, plátna, klenoty a jiné věci, které mu dodali do Hodonína na dary pro uherského krále Karla, jeho rádce a průvod. Nařizuje pak urbérům v Kutné Hoře, aby brněnským měšťanům zaplatily tuto částku z výnosu kutnohorské urbury a mince („...in prouentibus urbure et monete in Chutna...“) v týdnů před příštími velikonoce. Kdyby šlo skutečně o zvláštní moravskou minci, pak by nebylo možno vyplácet ji v Kutné Hoře, kde se nerazila. Dále z těchto slov lze usuzovat, že v Brně v té době, t. j. roku 1323 mincovna nebyla, což ostatně souhlasí s doklady, které již tu byly uvedeny, t. j. privilegiem Janovým z r. 1327 o prokopské kapli a listinou o obchodu se sukrem z r. 1328, kde je jmenován „mincmistrův syn“.

Jestliže tedy nelze výraz „moravicum pagamentum“ považovat za důkaz existence moravské mince, je nutno na druhé straně připustit, že ji nevylučuje, neboť se s ním setkáváme v pramenech i v dobách, kdy na př. za Jošta je brněnská mincovna a tedy i moravská mince prokázána přiděleným mincovním materiálem.³⁶¹⁾

Závěrem je třeba zabývat se otázkou, která mince byla v Brně ve 14. století ražena. Dosavadní numismatika připouštěla činnost brněnské mincovny až za markraběte Jošta koncem 14. století.³⁶²⁾ Pokusil jsem se jinde³⁶³⁾ na základě svědectví archivních pramenů a politického, hospodářského a právního významu Brna 14. století vysvětlit nutnost brněnské ražby drobné mince, třeba jen občasné. Jedinou obtíž tu byl nedostatek známého mincovního materiálu, který by tento závěr potvrzoval. Vysvětloval jsem tuto okolnost tak, že snad byly v Brně raženy haléře podle vzoru kutnohorského, takže je nelze od nich odlišit, po případě, že brněnská mince, jakostně lepší, byla proto tavena, takže se nemohla uchovat v nálezech. Hojné doklady o tavení haléřů lze totiž doložit i při vybírání lozunků, jak bylo uvedeno shora. V poslední době však postupné zpracovávání numismatického materiálu z nálezů v Moravském museu ukazuje, že mé tvrzení o brněnských ražbách ve 14. století lze doložit i materiálově.³⁶⁴⁾ V tom směru bude tedy nutno vyčkat dokončení průzkumu nálezů a přezkoušení jejich závěrů, než bude možno v této věci říci konečné slovo.

³⁶⁰⁾ AMB. Snad podobná listina v CDM VI, č. 249 z r. 1323.

³⁶¹⁾ Srov. Pošvář, „Moravicum pagamentum“, Num. listy 1952, str. 37 sl.

³⁶²⁾ Viz cit. již práce Nohejlové a Castelina, jakož i j.

³⁶³⁾ Pošvář, Brněnské ražby 14. století, VVM 1952, str. 238.

³⁶⁴⁾ Viz Katalog výstavy „Brněnská mincovna a moravské nálezy mincí 14. a 15. století“,

Brno 1955. Dále J. Sejbal, Moravský brakteátový haléř z poloviny 14. století, Num. listy 1955, str. 70 sl.

Obchodní styky Brna se Slezskem, Polskem a Uhrami v době husitské

1. Význam husitského revolučního hnutí pro brněnský obchod. Změna směru obchodních cest. – 2. Majetkové přesuny mezi brněnskými obchodníky.
3. Pražský groš v době husitské.

1. Husitskými válkami Brno, stojící spolu s ostatními moravskými městy při Zikmundovi, přímo uvnitř hradeb neutrpělo.³⁶⁵⁾ Zato předměstí byla zpusťována, zejména při útoku Husitů na město r. 1430, jenž byl odražen. Majetek mimo hradby, z velké části církevní, byl zničen, částečně pak i Zikmundem zastaven jeho stoupencům, kteří jej později ani na naléhání královo církvi nevrátili.³⁶⁶⁾ Vydání města následkem válečných událostí stoupla, což se projevilo i zvýšenou potřebou peněz. Těch pak mezi Brňany bylo méně, i když obchod zcela neustal. Jakýsi příliv peněz do Brna znamenala různá politická jednání, kdy se do Brna sjelo mnoho účastníků i se svými průvody. Tak již r. 1419 byl v Brně sněm, kde všichni stavové slíbili Zikmundovi poslušnost. Jiný sněm se konal r. 1421 a r. 1434, na němž byl na Moravě smluven všeobecný mír na 5 let. Po bitvě u Lipan jednáno v Brně za účasti zástupců všech stran a za přítomnosti císaře a legátů sboru basilejského o obsahu kompaktát, jež posléze r. 1436 byla vyhlášena v Jihlavě.³⁶⁷⁾

V celku však ani domácí, ani zahraniční obchod nebyl za husitského revolučního hnutí zcela zastaven ani v Čechách, ani na Moravě, která byla spíše stranou bojů,³⁶⁸⁾ třeba sienský koncil vydal 8. listopadu 1423 nařízení o hospodářské blokadě českých kacířů. Bylo zakázáno dodávat jim potraviny, sůl, sukna, olovo, střelný prach, zbraně a vojenské nástroje a vůbec s nimi obchodovat. Tyto zákazy však nebyly přesně dodržovány a byly znovu a znovu opakovány.³⁶⁹⁾ Od konce husitských válek pak vidíme vzestup brněnského obchodu, zejména za Jiřího z Poděbrad. Koncem 15. století se pak o Brně mluví již jako o městě vynikajícím množstvím obchodníků a nejdůležitějším městě moravským.³⁷⁰⁾

Jestliže tedy za husitských bouří nebyl obchod zcela přerušen, přece však byl podstatně snížen, neboť nejistota na českých a moravských obchodních cestách měla za následek, že evropský obchod nyní české země obcházel.³⁷¹⁾ Tak cesta mezi Norimberkem a Polskem změnila směr a šla přes Lipsko do

³⁶⁵⁾ Pošvář, Městská mincovna v Brně, Num. listy 1952, str. 61.

³⁶⁶⁾ Šujan, l. c., str. 199.

³⁶⁷⁾ Srov. Dřímál, Zemský dům, str. 29.

³⁶⁸⁾ Šebánek, l. c., str. 43.

³⁶⁹⁾ Castelin, Česká drobná mince, str. 153.

³⁷⁰⁾ Šebánek, l. c.

³⁷¹⁾ Florovskij, l. c., str. 76.

Slezska, při čemž někdy mýjela i Vratislav, míříc na Frankfurt n. O. Po této cestě tedy jezdili norimberští kupci se svým zbožím do Lvova a dále na východ. Naopak zase východoevropský obchod šel tudy na západ.³⁷²⁾ Pozdějšího konfliktu Vratislavi s českým králem v druhé polovině století pak naopak využívala některá slezská města k navázání obchodních styků s Moravou a Čechami, zejména když obchodní spojení jihoněmeckých obchodníků přes Moravu a Krakov a dále na východ nezůstávalo ani nyní zcela nevyužito.³⁷³⁾ Po ukončení válečných akcí v druhé polovině 15. století máme doklady o čilém obchodu Brna s Uhrami. Ukazuje to na př. bratislavský rejstřík třicátkové daně z dovezeného zboží. Hlavním předmětem vývozu z Brna do Uher byla sukna, v menší míře byl z Moravy vyvážen i konopný olej, plátina, hedvábí a nože. Morava také kryla celou uherskou spotřebu herynků. Z Uher bylo dováženo víno, dobytek, méně již kůže, vosk a med.³⁷⁴⁾ Brněnská listina z 13. ledna 1424 obsahuje Zikmundovo sdělení všem v království Uherském, že v Brně vzali beze všeho obvinění Mikuláši ze Zvoleně (de civitate Antiqui Zelii) 87 centnýřů mědi dovezené do Brna na prodej.³⁷⁵⁾ Do Rakous a zejména do Vídně bylo i nadále vyváženo brněnské sukno. Brněnští soukeníci sami objížděli rakouské jarmarky. K roku 1428 je doložen vývoz brněnských klobouků do Vídně.³⁷⁶⁾ V druhé polovině 15. století nabyl významu obchod Brna s Itálií. Privilegium císaře Fridricha z r. 1463, vyvolané asi pomocí krále Jiřího r. 1462, zaručovalo svobodu brněnským kupcům při cestách do Benátek a bez ohledu na staré vídeňské právo skladu dovozovalo, že italské zboží vezené do Brna se nemá ve Vídni ani skládat, ani prodávat. Z mýtního seznamu vyškovského z r. 1465 lze seznat, že z Itálie bylo přes Brno dováženo na Moravu hlavně koření, víno, benátské sklo a cenné tkaniny.³⁷⁷⁾ Obchod Brna s Norimberkem byl v 15. století malý, ježto obchodní cesta norimberská se následkem nejistoty obchodu našim zemím, zejména Čechám, vyhýbala.³⁷⁸⁾

Změna polské obchodní politiky měla za následek, že došlo k ohrožení bezprostředního spojení slovanského východu a Slezska a tím i Českého království.³⁷⁹⁾ Byli to zejména Vratislavští, kteří hledali nové možnosti k posílení svých obchodních styků a to přímo na ruských trzích, při čemž se hleděli vyhnout všem omezením, jež obsahovala práva skladu v polských obchodních městech, zejména v Krakově. Polsko tu ovšem zasáhlo, jak je vidět z listu krále Vladislava z r. 1417, při čemž obchodníci z Haličské Rusi, zvláště Lvova, byli

³⁷²⁾ Florovskij, l. c., str. 78. — Graus (Český obchod se sukrem, str. 29) uvádí, že husitské války znamenaly úplné přerušování obchodu s Porýním.

³⁷³⁾ Florovskij, l. c., str. 79. — Graus, l. c., str. 29.

³⁷⁴⁾ Šebánek, l. c., str. 47.

³⁷⁵⁾ AMB, Dřímálův regist.

³⁷⁶⁾ Šebánek, l. c., str. 45.

³⁷⁷⁾ Tamtéž.

³⁷⁸⁾ Šebánek, l. c., str. 46.

³⁷⁹⁾ Florovskij, l. c., str. 65.

v této věci spíše na straně Slezska, protože měli sami zájem o plné obnovení přímého spojení s obchodními středisky slezskými tak, aby při exportu ruského zboží do Krakova, Lublina a jiných měst se nikdo nemohl vyhnout Lvovu.³⁸⁰⁾ Počátkem 15. století totiž úloha prostředníka mezi černomořským obchodem a střední Evropou byla ohrožena, když císař Zikmund r. 1412 se pokoušel docílit přímého obchodního spojení přes Uhry se severozápadním pobřežím Černého moře a Cařihradem. Mířil ovšem tímto opatřením na posici Benátek jako dodavatele východního zboží pro Německo a střední Evropu.³⁸¹⁾ Tento jeho záměr se neuskutečnil a východní obchod se bral přes Lvov tak, že Polsko muselo chránit krakovské právo skladu.³⁸²⁾ Všeobecná situace později však přece jen přinutila Polsko, aby uvolnilo Vratislavi přístup do východních oblastí. To se stalo r. 1441, kdy byla slezským obchodníkům povolena cesta přes Polsko do Uher, Litvy, Sandoměře a Lublina. Roku 1485 však nastalo nové omezení transitu Polskem a Vratislavským byla obchodní cesta na východ otevřena jen přes Krakov, Lublin a Lvov. Slezsko se pak marně snažilo o změnu, již nedosáhlo ani prostřednictvím krále Matyáše, ani Vladislava Jagellovce.³⁸³⁾ Všemi těmito událostmi byl obchodní styk Moravy s východními odbytími značně omezen a orientoval se spíše na Rakousy, Uhry a Itálii. Do Slezska šlo jen nějaké množství vína,³⁸⁴⁾ plátina³⁸⁵⁾ a suken.³⁸⁶⁾ Přes Krakov a Slezsko se sem pak dostával hovězí dobytek³⁸⁷⁾ a kromě jiného snad i litevské zbraně, nejspíše s příchodem Zikmunda Korybutoviče kolem první čtvrtiny 15. století,³⁸⁸⁾ a polský vosk a med.³⁸⁹⁾

2. Třeba husitské revoluční hnutí neznamenal v Brně nějaké násilné převraty — až na odstranění všech úředníků a purkrabí královských hradů, náchylných k husitství³⁹⁰⁾ — přece však nepřímo působilo na hospodářskou situaci města.³⁹¹⁾ Napjaté sociální poměry z poslední čtvrtiny 14. století nebyly nadále udržitelné a způsobily aspoň zavedení svobodných trhů na maso

³⁸⁰⁾ Rutkowski, Zarys, str. 80 n. — Florovskij, l. c., str. 65.

³⁸¹⁾ Rutkowski, l. c., str. 66.

³⁸²⁾ Rutkowski, l. c., str. 82 n. — Macůrek, Dějiny polského národa, str. 103.

³⁸³⁾ Florovskij, l. c., str. 67. Přece však se r. 1472 připomínají české nože (týž, Čechi i vostočnye Slavjane II, str. 147).

³⁸⁴⁾ Rutkowski, Historia gospodarcza Polski, I/2, Poznań 1946, str. 154. — Florovskij, Česko-ruské obchodní styky, str. 165.

³⁸⁵⁾ Florovskij, l. c., str. 141.

³⁸⁶⁾ Florovskij, l. c., str. 99.

³⁸⁷⁾ R. Rybarski, Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu, I/II, Poznań 1928, str. 62 n. — Florovskij, l. c., str. 215.

³⁸⁸⁾ Macůrek, l. c., str. 88. — Florovskij, l. c., str. 220 n.

³⁸⁹⁾ Rybarski, l. c., str. 103 n. — Florovskij, l. c., str. 223 n.

³⁹⁰⁾ Dřímál, l. c., str. 22. Jinak o církevně-politických poměrech v Brně v 2. pol. 15. století viz Dřímál, Biskup Jan z Kolína, ČMM 1931, str. 1 sl. — Srov. též Pošvář, Městská mincovna, l. c., str. 61.

³⁹¹⁾ Šebánek, l. c., str. 54 n.

a chléb, jež přispěly k zmírnění majetkových rozdílů mezi příslušníky jednotlivých řemesel, jak je možno zjistit z berních knih doby pohusitské.³⁹²⁾ Dalším ústupkem bylo i obětování některých výsad privilegovaných kraječů sukna. Soukeníci směli nyní prodávat v drobném na trzích své výrobky a byla zrušena závislost vykrajování jednotlivých, zejména dražších druhů suken, na majetku kraječově ve smyslu ustanovení o obchodu se sukнем z r. 1328. V době pohusitské byla pak jen uložena všeobecná dávka na výkroj drahých suken ve výši 4 hřiven, na výkroj obyčejných suken $\frac{3}{4}$ hřivny. Ježto tyto dávky byly poměrně vysoké, došlo pak k jejich snížení a od r. 1492 byla dávka za výkroj drahých suken snížena na 2 hřivny, nově stanoven poplatek z prodeje barevných polských suken na 1 hřivnu, z nebarvených pak na $\frac{1}{2}$ hřivny.³⁹³⁾ Pokles obchodu se sukнем v Brně lze nejlépe seznat z berní knihy, jež k r. 1442 uvádí jen 6 měšťanů, kteří platí dávku z výkroje suken, při čemž jen 2 krájeli sukna vzácná a 1 sukna polská. Obchodní poměry v Brně se však postupně zlepšovaly, takže k r. 1477 platilo dávku z výkroje již 16 měšťanů.³⁹⁴⁾ Nejbohatším z kraječů byl tehdy Jindřich Špan, který obchodoval zároveň se železem a kramářským zbožím, a měl nemovitého jmění přes 800 hřiven. Stopy jeho obchodování lze sledovat i ve sbírce listin archivu města Brna.³⁹⁵⁾ Nejmenší majetek měl pak Mates Čert v hodnotě 68 hřiven.³⁹⁶⁾ Podobně tomu bylo i s kupci. Berní rejstřík z r. 1432 uvádí jen 7 kupců, z nichž 2 vůbec nezaplatili berně. Berní kniha z r. 1477 pak připomíná již 16 kupců, kteří všichni zaplatili dávku mezi 8 až 16 groši. Tři z nich měli nemovitého jmění pod 20 hřiven, většina však v hodnotě 100 až 200 hřiven a jeden v ceně 500 hřiven.³⁹⁷⁾ Z obchodníků s železem je k r. 1442 uváděn jen jeden s dávkou 12 grošů, r. 1477 bylo jich již 8, avšak někteří provozovali současně i kupectví nebo kramářství a krájení suken. Kramářů je v berním rejstříku z r. 1432 zapsáno 16. Kramáři uvádění r. 1442 jsou již většinou zámožní se jměním zpravidla nad 100 hřiven. Roku 1477 platilo dávku z kramářství 23 měšťanů, při čemž provozovali někdy i jiné obchody.³⁹⁸⁾ Zahraněční obchod brněnský, který během 15. století značně poklesl, dostal se v druhé polovině století do rukou domácích obchodníků. V tom směru bylo významné nařízení krále Vladislava z r. 1491, aby všichni cizí kupci a jejich zástupci opustili město,³⁹⁹⁾ což bylo městskou správou ochotně provedeno.

3. Pražský groš zůstává i v době husitské sloupem měnového systému v českých zemích, třeba na jakosti stříbra je horší. Je to patrné zejména v poměru k dukátu: r. 1400 byl 20 : 1, kolem r. 1420 již 24 : 1, kolem r. 1404

³⁹²⁾ L. c.

³⁹³⁾ Šebánek, l. c., str. 55.

³⁹⁴⁾ L. c.

³⁹⁵⁾ AMB, listiny z 26. srpna 1471, z 10. září 1482 a j.

³⁹⁶⁾ Šebánek, l. c., str. 56.

³⁹⁷⁾ L. c., str. 57.

³⁹⁸⁾ L. c., str. 58.

³⁹⁹⁾ L. c., str. 44.

28 : 1 a za Jiřího z Poděbrad až 40 : 1, pokud mincovní řád z r. 1469 neurčil opět nižší relaci 24 : 1.⁴⁰⁰⁾ Poněvadž pak český groš byl obecně brán jako platidlo i v sousedních zemích, působil pokles hodnoty groše nejistotu a proto některá německá města sáhla k jakési svépomoci. Dala české groše zkoušet a hodnotně označit zvláštními vyraženými značkami, t. zv. kontramarkami, jež představovaly zpravidla část městského znaku.⁴⁰¹⁾ Kontramarkování počalo patrně již v posledním desetiletí 14. století v Kostnici a později v jiných městech, rozšířilo se však hlavně ve dvacátých letech 15. století. Trvalo pak asi do let šedesátých, snad do měnové reformy Jiřího z Poděbrad. Těchto značek je známo asi 150, při čemž na některých groších byly kontramarky dvě až tři.⁴⁰²⁾ Jsou zároveň svědectvím o oběhu českých grošů v německých městech, jež lze takto zařadit do dvou okruhů: švábskobavorského a vestfálského.⁴⁰³⁾ Nevyskytovaly se v městech porýnských a na březích Severního moře.⁴⁰⁴⁾ K těmto kontramarkám se řadí i kontramarka s ježkem, jež připomíná jihlavský městský znak. Nohejlová-Prátová proto řadí také Jihlavu ke kontramarkujícím městům jako jedinou z měst koruny České.⁴⁰⁵⁾ Ač nálezy grošů s ježky jsou většinou z blízkosti Jihlavy, nepodařilo se dosud doložit jihlavskou kontramarku také písemnými archivními doklady jako většinu kontramarek jiných. Kontramarkované groše se ovšem vracely zpět na naše území, jak nám ukazují nálezy, v nichž se vyskytují s jinými groši nebo mincemi.⁴⁰⁶⁾ Za vlády Jiřího knám vnikaly i míšeňské groše v hojném počtu, takže jeho mincovní řád z r. 1469 je uznal za bernou minci v poměru 2 : 1 k českému groši.⁴⁰⁷⁾

Pražské groše v 15. století obíhaly v Polsku a odtud se asi rozšířily i na Litvu,⁴⁰⁸⁾ kde podle svědectví Gumowského⁴⁰⁹⁾ se v té době staly jedinou a vý-

⁴⁰⁰⁾ Nohejlová-Prátová, Numismatické památky doby husitské, ČNM 1951, str. 20. — Castelin, Česká drobná mince, str. 258 (diagram). — Graus, Chudina městská, str. 184, 185 (diagram). Viz též diagram na výstavě Nálezy mincí historickým pramenem v Národním muzeu v Praze r. 1953, srov. též výstavní katalog, str. 20.

⁴⁰¹⁾ Katz, Kontramarky na českých groších, Praha 1927, pojednává podrobně o této otázce. — Viz též Smolík, Pražské groše, str. 84 sl.

⁴⁰²⁾ Nohejlová-Prátová, l. c., str. 21. — Viz též Katz, l. c.

⁴⁰³⁾ Nohejlová-Prátová, l. c.

⁴⁰⁴⁾ L. c., str. 22.

⁴⁰⁵⁾ Nohejlová-Prátová, Zákonitost nálezů mincí, Num. listy 1951, str. 91 s odvoláním na Katze, l. c., str. 45, který již v r. 1927 opatrně naznačil možnost jihlavské kontramarky. — Táž, Numismatické památky, str. 22. — Smolík, který znal 88 kontramarek, tuto nepřidělil (l. c., str. 96). — Nejnověji Nohejlová-Prátová, Peníze města Jihlavy z poloviny 15. století, Num. listy 1955, str. 6 a 7 znovu dokládá jihlavskou kontramarku.

⁴⁰⁶⁾ Nohejlová-Prátová, Numismatické pomátky, str. 22. — Byly nalezeny i v Rusku (Florovskij, l. c., str. 173).

⁴⁰⁷⁾ Smolík, l. c., str. 35. — Nohejlová-Prátová, l. c., str. 23. — Castelin, l. c., str. 253.

⁴⁰⁸⁾ Florovskij, l. c., str. 173.

⁴⁰⁹⁾ Gumowski, Numismatyka litewska wicków średnich, Krakow 1920, str. 27 sl. a 78 sl. (cit. podle Florovského, l. c., str. 173, pozn. 527).

lučnou valutou. Méně se vyskytovaly v Haličské Rusi, kde pak následkem falsifikátů pražských grošů z Vratislavi koncem 15. století je odmítali přijímat obchodníci i obyvatelstvo.⁴¹⁰⁾

Markrabská a městská mincovna v 15. století

1. Mincovní činnost a mincmistři. — 2. Umístění mincovny. — 3. Měna v listinách. Mince Matyášova. Peníze v odpustkových truhlicích. — 4. Poznámka o brněnských ražbách.

1. Počátkem století byla v činnosti stále ještě mincovna Joštova. Vedl ji mincmistr Arnold Cumbach, který je uváděn také jako Chrumpach. Nohejlová⁴¹¹⁾ nevyklučuje, že pocházel z Krumbachu u Zábřeha. Jeho úřadování skončilo asi smrtí Joštovou r. 1411. Možná však, že již dříve, protože v pramelech není uváděn jako mincmistr již od r. 1401.⁴¹²⁾ Mincovna je však připomínána v zápisech městské knihy z r. 1411 a 1412. V kapitole o koupích a prodejkách domů se k r. 1411⁴¹³⁾ uvádí při obvyklém určení domu podle sousedů: „...de domo sua in platea sutorum inter aream monete ab una et domum Johanni sutoris ab alia sitam.“ Roku 1412⁴¹⁴⁾ pak máme zápisy dva o jiných domech. První je situován takto: „...sub domo sua in acie fori piscium penes domum monete ab una et Seboldi ab alia...“ Druhý dům byl: „...in foro piscium inter domum monete et domum Nicalini...“ Z těchto zápisů je jasno, že mincovna byla na rohu ulice Ševcovské a Rybního trhu.

Po smrti Joštově máme pro brněnskou mincovnu doklad v privilegiu císaře Zikmunda z 20. května 1422,⁴¹⁵⁾ v němž císař za zásluhy purkmistra a sousedů dává městu Olomouci právo, aby tam razili stříbrné mince a feniky takového stupně, zrna a přísady, jako „...unser muntze zu Brunne zu disem male geslagen wirt...“. Mají-li Olomoučtí razit podle vzoru brněnské mince, pak jistě v té době v Brně byla mincovna v činnosti. Zikmund patrně převzal v Brně zařízenou mincovnu Joštovu.

Jiný doklad o činnosti brněnské mincovny té doby uvádí Nohejlová-Prátová⁴¹⁶⁾ ze zápisu Niklase Granera z vídeňské mincovny o potřebě směny a tavení rozličných mincí v t. zv. mikulovském kodexu. Zpráva pochází snad z doby 1424—1427. Je tam zmínka o nových brněnských peněžích (die neuen

Prünner), které v Brně razil Albrecht. Moravu dostal lénem r. 1423 a na jaře příštího roku přijel do Brna. Nohejlová⁴¹⁷⁾ klade ražbu drobných čtyřhranných peněz s písmeny N, R a S nad pravým křídlem orlice právě do této doby. Písemným dokladem mincovní činnosti v Brně toho času je nepochybně dosud neznámý list Albrechtův z 22. září 1426,⁴¹⁸⁾ v němž píše purkmistrovi a radě města Brna, že k 200 hřivnám stříbra, které přál Haškovi z Waldštejna na rozmincování, popřál mu ještě dalších 100 hřiven. Narizuje při tom purkmistru a radě města Brna, aby Haškovi v tom pomáhali a radili, aby mohl těch 100 hřiven stříbra zmincovat a zaplatit lidem, kterým je dlužen. Listem z 9. prosince 1426, daným ve Vídni,⁴¹⁹⁾ pak odpovídá Albrecht Brnu ve věci zesílení vojenské posádky a při tom se zmiňuje o svém úmyslu razit v Brně svou minci. Brněnským, vzhledem k tomu, co psali o ražbě mince, dává o tom vědět a žádá, aby mu to neměli za zlé. Z obsahu listů by se dalo soudit, že v Brně razili v té době, snad střídavě, Albrecht jako moravský markrabí i Brňané z titulu městského mincovního práva. Zároveň je tu zajímavý doklad o povolení ražby soukromé osobě.

Nohejlová⁴²⁰⁾ připouští, že Albrecht v Brně nerazil nepřetržitě, soudí však, že Brno bylo patrně hlavním dodavatelem drobné čtyřhranné moravské mince. Nevyklučuje zde ani ražbu špatných polských haléřů, které se dělaly z kotlů a pánví. Že brněnská mince byla v Brně v letech třicátých až čtyřicátých v oběhu, můžeme vyčíst z listiny z 19. ledna 1434,⁴²¹⁾ podle níž Ondráček, spoluměšťan v Brně, potvrzuje, že přijal od purkmistra a rady města Brna 25 kop brněnské mince. Jiná listina ze 14. dubna 1441⁴²²⁾ pak obsahuje údaj „5 kop malých peněz brněnských“.

Nepřímý doklad o činnosti brněnské mincovny kolem r. 1442 je v městské knize „Antiquus liber fundi civitatis Brunnensis“, založené téhož roku, kde jako poplatník domu ve Švábce (Schwabengasse) je uváděn „Michael prener“ bez udání výše lozunku⁴²³⁾ a na témž foliu je také zapsána „Area philippi Munzer“, rovněž bez výše lozunkové částky. Ze zápisů se dá soudit, že tehdy v Brně byl preněř Michal a Filip, který měl asi v mincovně nějakou funkci, protože „Münzer“ (monetarius) může mít různý význam od mincmistra, nájemce mincovny až k minciřskému mistru či minciři. Pravděpodobně však o mincmistra v tomto případě nešlo, protože v r. 1446 čteme v jiné městské

Obr. č. 9: Peníz se čtyřhrázem s S (konec 14. a poč. 15. stol.) — (Nohejlová, NČČsl. IX, 1933, č. 10).

⁴¹⁰⁾ Florovskij, l. c., str. 175.

⁴¹¹⁾ Nohejlová, Moravská mincovna, str. 57; táž, Nález v Kyjově, str. 107.

⁴¹²⁾ L. c.

⁴¹³⁾ AMB, rkp. 48, fol. 541.

⁴¹⁴⁾ AMB, rkp. 48, fol. 546.

⁴¹⁵⁾ Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově, str. 108.

⁴¹⁶⁾ L. c., str. 109.

⁴¹⁷⁾ L. c.

⁴¹⁸⁾ AMB. Originál převzat z t. zv. Nové sbírky č. 56/5 Státního archivu v Brně.

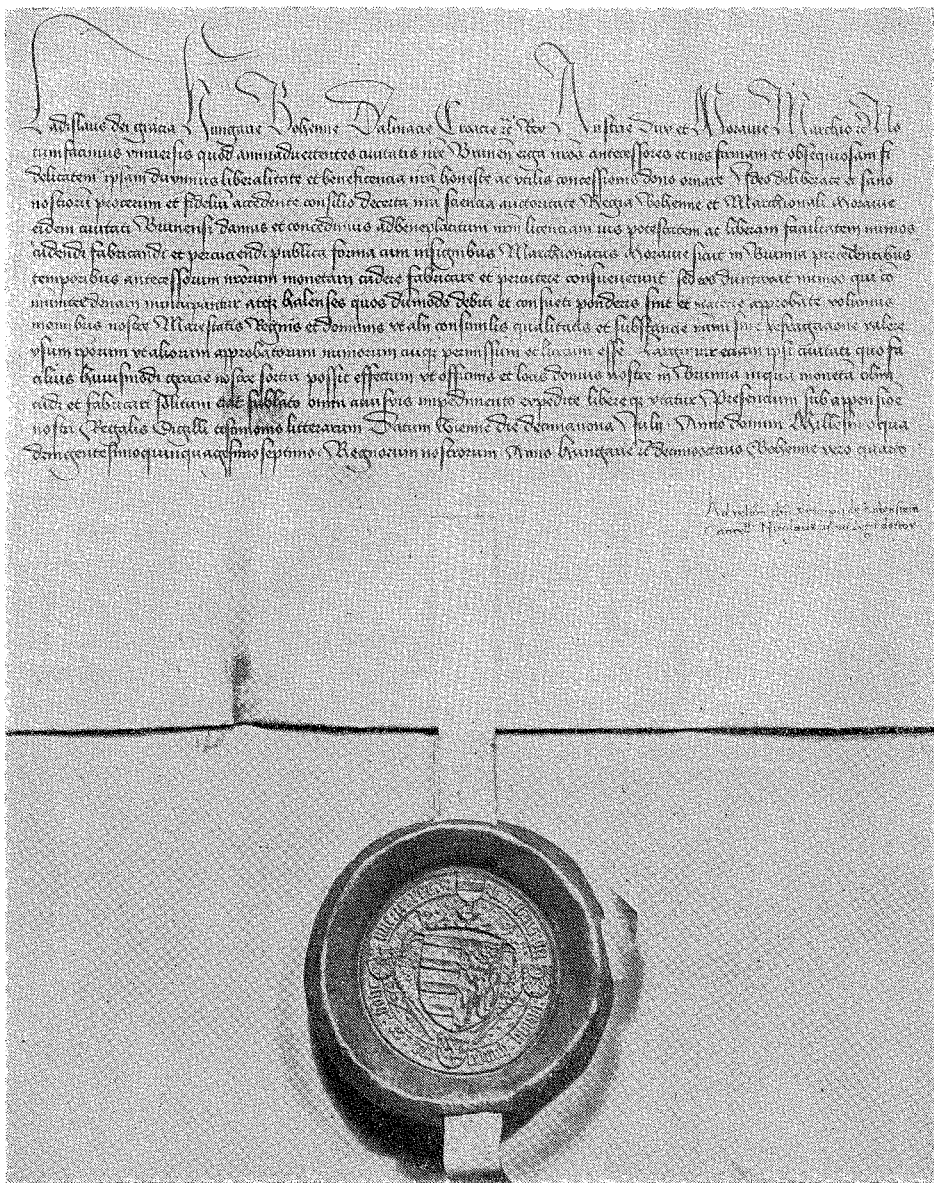
⁴¹⁹⁾ AMB.

⁴²⁰⁾ Pošvář, O umístění, str. 10, 110.

⁴²¹⁾ AMB. — Těž Pošvář, Městská mincovna, str. 61 sl.

⁴²²⁾ AMB.

⁴²³⁾ AMB, rkp. 8, fol. 104.

Obr. č. 10: Privilegium Ladislava Pohrobka z 19. VII. 1457 pro městskou mincovnu v Brně.

knize o nepochybném mincmistrovi, který je správně označen, a to „Ulricus antiquus iuratus et magister monete“.⁴²⁴⁾ Je to první případ, kdy funkce městského radního je spojena s úřadem mincmistra. Z této okolnosti, totiž ze spojení

⁴²⁴⁾ AMB, rkp. 48, fol. 358. — Pošvář, I. c., str. 63.

obou funkcí, lze soudit, že Oldřich byl městským mincmistrem a že Brno již tehdy razilo městskou minci, o jejíž ražbu se pokoušelo již za časů Albrechtových. Není vyloučeno, že se město po smrti Albrechtově r. 1439 za zemské správy Jana Tovačovského z Cimburka ujalo osiřelé markrabské mincovny. Nesporně pak dosáhlo mincovního oprávnění privilegiem Ladislava Pohrobka z 19. července 1457.⁴²⁵⁾ Jím se dostalo Brnu v „povolení, právo a moc a svobodná možnost bítí, zhotovovati a raziti mince veřejného tvaru s odznaky markrabství moravského, jakož v Brně za předešlých časů mincíři našich předchůdců byli zvyklí bítí, zhotovovati a raziti“, při čemž bylo povoleno používání „dílen a míst našeho domu v Brně, kde bylo dříve obvyklé bítí a zhotovovati minci“.⁴²⁶⁾ V privilegiu je výslovně řečeno, že se povolení vztahuje na ražbu peněz a haléřů (numi ... atque halenses). Brno tedy nabylo práva raziti městskou minci, což snad bylo jen potvrzením faktického stavu dřívějšího. Důležité je, že tato mince měla mít vzor v markrabské minci v Brně dříve ražené, t. j. měla nésti znak markrabství. Brno získalo také právo používat zařízení markrabské mincovny v královském domě v Brně (na rohu Zámečnické ulice a Náměstí Svobody).

K tomuto privilegiu o městské minci se asi také vztahují zápisy v uvedené již městské knize, a to z r. 1459,⁴²⁷⁾ kde v záznamu o sestavení městské rady pro tento rok je uveden mezi členy také „Nicolaus Munzmeister“. Roku 1460 je pak připomínán dvakrát, jednou v latinském zápise⁴²⁸⁾ jako „Polzmacher protunc magister monete“, po druhé v německém⁴²⁹⁾ jako „Polzmacher dierzeit Munczmeister ze Brunn“. Tento Mikuláš ze známé tehdy patricijské rodiny Polzmacherů byl nesporně v r. 1459 a 1460 v Brně mincmistrem a vzhledem k svému členství v městské radě, kde je jako mincmistr výslovně jmenován, patrně

⁴²⁵⁾ AMB, sb. listin. Text zní: „Ladislavs Dei Gracia... eidem ciuitati Brunensi damus et concedimus ad beneplacitum nostrum licenciam, ius, potestatem ac liberam facultatem numos cudendi, fabricandi et percuciendi publica forma cum insignibus Marchionatus Moraue sicut in Brunna precedentibus temporibus antecessorum nostrorum monetarii cudere, fabricare et percutere consueuerunt, sed eos duntaxat numos, qui communiter denarii nuncupantur atque hallenses, quos dummodo debiti et consueti ponderis sint et materie approbate, volumus in omnibus nostre Maiestatis Regnis et dominiis vt alii consimilis qualitatis et substancie numi sine refragacione valere usum ipsorum vt aliorum approbatorum numerorum cuique permissum et licitum esse. Largimur eciam ipsi ciuitati quo facilius huiusmodi graciae nostre sortiri possit effectum vt officinis et locis domus nostre in Brunna, in qua moneta olim cudi et fabricari solitum erat sublato omni cuiusvis impedimento expedite libereque vtatur.“ — Srov. též Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově, str. 110.

⁴²⁶⁾ Viz též Pošvář, I. c., str. 95.

⁴²⁷⁾ AMB, rkp. 48, fol. 375. — O významu městské rady viz Vojtíšek, I. c., str. 258 sl.

⁴²⁸⁾ AMB, rkp. 48, fol. 381. — Též Pošvář, Městská mincovna, str. 63.

⁴²⁹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 382. — O Mikuláši Polzmacherovi viz blíže Dřímál, Zemský dům, str. 31. Z téhož rodu byl i několikanásobný děkan právnické fakulty vídeňské university a r. 1438 její rektor, doktor Jan Polzmacher (viz Dřímál, Notář Jan Thabrarr, ČMM 1934, strana 11).

mincmistrem městským, který razil na základě Ladislavova privilegia. Ostatně jiná mincovna v Brně tehdy nebyla a městská převzala zřejmě funkci mincovny markrabské, jak je vidno z textu privilegia, že brněnské mince mají být všude přijímány. Na městskou minci by se mohl vztahovat i údaj listiny z 26. května 1464,⁴³⁰⁾ kde je řeč o „6 hřivnách grošů obecních peněz“. Snad tu však byla míněna mince obecně berná.

V r. 1469 je zmínka o mincovně v testamentu Mikuláše Perchfunda v odkazu pro nějakého Jeroma v mincovně (im Munzhoff).⁴³¹⁾ Její činnost je v témž roce patrná i z jiného zápisu v této městské knize o sporu brněnských mincířů, o němž se zmiňuje Nohejlová-Prátová.⁴³²⁾ Jsou jmenováni čtyři: Niclas Mawthner, Niclas Klob, Filip Undfreitag a Michel Gamlich. Vedle nich byli v mincovně zaměstnáni ještě další tovaryši. Činnost mincovny byla tedy značná. Je pak otázka, zda se razila městská mince ještě na základě privilegia Ladislavova nebo zda město použilo v době odboje Zelenohorské jednoty privilegia císaře Fridricha III. z 19. června 1467, jímž bylo mincovní právo uděleno čtyřem moravským městům: Olomouci, Znojmu, Jihlavě a Brnu, aby razila minci podle českého vzoru. Zdá se, že Fridrichova privilegia nebylo v Brně použito,⁴³³⁾ ježto se tu asi razilo na podkladě práva dřívějšího.

V r. 1469 byla provedena důležitá mincovní reforma Jiřího Poděbradského.⁴³⁴⁾ Projevila se také v brněnských ražbách? Z moravského numismatického materiálu nemáme zatím bezpečnou odpověď. Vidíme však, že se brněnská mincovna v pramenech objevuje dále. Tak r. 1471 v knize lozunků je sice „Domus Monete“ uveden v II. čtvrti městské, avšak s poznámkou: „Ibidem Jeronymus.“⁴³⁵⁾ Tehdy se v mincovně patrně nerazilo, byla-li obydlena. V roce 1477 čteme, že „Nicolaus Monetarius habet domum pro XXV mr.“⁴³⁶⁾ Vyskytuje se tedy v Brně Mikuláš, snad mincmistr, snad jen mincíř, jako majitel domu. V témž roce je rovněž uveden „Domus Monete“,⁴³⁷⁾ avšak bez nájemníka. To by nasvědčovalo v souvislosti se zápisem o Mikuláši mincmistru, že toho roku byla mincovna opět v provozu. Ale již r. 1479 nalézáme v mincovně opět nájemníka. Dům mincovní je připomínán s poznámkou: „Ibidem Bernhardus serator.“⁴³⁸⁾ Místo mincíře zaujal se svým náradím zámečník Bernard.

K tomuto období se patrně vztahují doklady městské knihy rkp. 48.

⁴³⁰⁾ AMB.

⁴³¹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 395.

⁴³²⁾ AMB, rkp. 48, fol. 394. — Nohejlová-Prátová, l. c., str. 110, pozn. 150.

⁴³³⁾ Nohejlová-Prátová, l. c. — Blíže též d'Elvert, Geschichte u. Beschreibung der königlichen Kreis- u. Bergstadt Iglau in Mähren, Brno 1850, str. 123. — Též E. Lichnowsky, Geschichte des Hauses Habsburg VII, Vídeň 1843, str. 107.

⁴³⁴⁾ Smolík, l. c., str. 34 n.

⁴³⁵⁾ AMB, rkp. 22, fol. 12.

⁴³⁶⁾ AMB, rkp. 9, fol. 8.

⁴³⁷⁾ AMB, rkp. 9, fol. 34.

⁴³⁸⁾ AMB, rkp. 23, fol. 14.

V zápise r. 1475 je zapsán dluh:⁴³⁹⁾ „Item ich pin schuldig IIII flor. der Elisabeth Hammermeisterin vnd XXIIII gr. Brünner. Item ich pin schuldig... II Schock Brünnergelt vnd V gr. Wiener.“ Něco níže pak čteme: „Item Klocker tenetur III flor. et II mark Brünner. Item Schubert tenetur I flor. et XI gr. Brünner, ... VIII Bohemicales.“ Oba tyto zápisy podávají dva dosud neznámé doklady o brněnských penězích počítaných jednak na groše, jednak na kopy a na hřivny. O brněnských groších v tomto smyslu je to, pokud je mi známo, první a jediná zmínka toho druhu. Z téhož roku je i velmi zajímavý doklad o brněnských orlicích. V celé směsici různých měnových údajů je vedle sebe uvedeno:⁴⁴⁰⁾ „LXXX gulden in gold, LXXX flor. in gold, X flor., ... LXXX gulden...“ a pak: „... der hab ich gelichen XX marc adler, ... VIII schock der landswerung ... etc.“ Oněch 20 hřiven orlic se patrně týká městských brněnských mincí s orlicí. K roku 1478⁴⁴¹⁾ je znovu doklad o brněnské minci. V pestrém výpočtu různých měnových počtů je opět zmínka o kopách brněnské mince: „... I gulden vnd XVIII behmische gr., VI schock brünnergelt, II flor., XC den. hungaric ...“

Rok 1487 v brněnských pramenech připomíná znovu mincmistra Mikuláše.⁴⁴²⁾ Písař tentokrát poznamenal, že zaplatil na lozunku XXXIII gr. Mincovna je rovněž uvedena, avšak bez lozunkové částky a bez nájemníka.⁴⁴³⁾ Snad tedy byla mincovní činnost na čas zase obnovena. V roce 1493 se nám totiž hlásí v městské knize „Christanus monetarius“.⁴⁴⁴⁾ Je možné, že tento mincmistr či mincíř Křišťan vedl v té době mincovní dílo. Blížšího o něm není známo.

Z podaného přehledu pramenných zpráv o brněnské mincovně v 15. století můžeme soudit na poměrně živou činnost. Zdá se, že po smrti Jiřího z Poděbrad byla mincovní činnost dočasná s nějakými přestávkami, kdy mincovnu obývali nájemníci. Bylo to asi v době, kdy po 20 let byla Morava pod vládou Matyáše Korvína a tedy i pod vlivem mince uherské.⁴⁴⁵⁾ Za války Matyáše proti králi Jiřímu Brno, které stálo na straně Matyášově, velmi utrpělo; zejména předměstí a celé okolí bylo zničeno.⁴⁴⁶⁾ Hospodářská situace se zlepšila teprve v posledním desetiletí za krále Vladislava. Zdá se, že se projevila i obnovou mincovní činností.

2. Co se týče umístění mincovny, je dosti zpráv, které snad usnadní odpověď na tuto otázku. V předchozí kapitole bylo řečeno, že Joštova mincovna

⁴³⁹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 416 a.

⁴⁴⁰⁾ AMB, rkp. 48, fol. 416 b.

⁴⁴¹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 424 a.

⁴⁴²⁾ AMB, rkp. 24, fol. 4.

⁴⁴³⁾ AMB, rkp. 24, fol. 14.

⁴⁴⁴⁾ AMB, rkp. 48, fol. 525.

⁴⁴⁵⁾ Nohejlová-Prátová, l. c., str. 113, pozn. 167.

⁴⁴⁶⁾ Šujan, l. c., str. 220 n.

byla v markrabském domě za radnicí, který byl kdysi domem wartenberským. Situace zde byla poněkud nejasná. Zdá se totiž, že ulice Ševcovská (později Pánská) ve 14. století ještě neexistovala, jak podle Bretholze uvádí Richter.⁴⁴⁷⁾ Stejně nebyla stavebně ucelena ulice Mečová, kde se i v 16. století říkalo prostě „za radnicí“.⁴⁴⁸⁾ Všimněme si, co nám o situaci mincovny říkají prameny. Podle zápisu z r. 1411 by byla mincovna vedle domu ševce Petra na Ševcovské ulici, patrně směrem k Rybnímu trhu,⁴⁴⁹⁾ neboť r. 1412 se mluví o jiném domě (Pertlinově), který byl na rohu Rybního trhu (domus acialis) vedle mincovny z jedné strany a domu Seboldova z druhé. Téhož roku pak další zápis umísťuje mincovnu na Rybní trh vedle domu Nicalinova.⁴⁵⁰⁾ Z těchto zápisů je snad jasné, že mincovna ležela na rohu Rybního trhu a Ševcovské ulice. Tato poloha odpovídá plně i jiným zprávám z pozdější doby.⁴⁵¹⁾ Nyní však záleží na tom, na kterém rohu Rybního trhu mincovna byla. Pravý roh směrem od Rybního trhu není totiž vyloučen vzhledem k tomu, že Mečová ulice dlouho nebyla stavebně ukončena a že ústí její do Rybního trhu se asi považovalo za část Ševcovské ulice. Vždyť dům č. 2 na Mečové, kam umístil „starou mincovnu“ již Welzl,⁴⁵²⁾ měl ještě v 19. století také číslo 15 na ulici Pánské (dříve Ševcovské). Bezpečně sem pak situují „starou mincovnu“ prameny 17. století.

K těmto zprávám je třeba přidat ještě skutečnost, že privilegium Ladislava Pohrobka z r. 1457 mluví o jeho (královském) domě, v němž bylo dříve obvyklé razit minci a jehož používání se městu současně povoluje. Kterého domu se privilegium týká? Královského domu na Dolním trhu nebo onoho markrabského domu za radnicí ze 14. století, o němž Chlumecký tvrdil, že to byl dům „olim de Wartenberg“? Se vši pravděpodobností to byl dům královský vzhledem ke znění privilegia o dávné ražbě. Dům markrabský za radnicí byl totiž koupen asi před r. 1373, takže mincovna v něm nebyla tak dlouho. Můžeme tedy městskou mincovnu hledat v královském domě na Dolním trhu.

Jiná zpráva o brněnské mincovně, která má vliv na otázku jejího umístění, je v listě krále Matyáše z 1. října 1483,⁴⁵³⁾ daném v Budíně, kde král píše purkmistru a radě města Brna, že za odměnu služeb Jana Doupovce, svého dvořenína, dal Doupovci do konce života se všemi právy, svobodami a vysazeními dům v městě Brně, řečený Minczhoff, který Matyášovi přísluší podle nápadu jeho předků, že Doupovce tím domem obdařil a svému podkomořímu

⁴⁴⁷⁾ Richter, l. c., str. 305.

⁴⁴⁸⁾ Viz berní rejstříky AMB, rkp. 30–36.

⁴⁴⁹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 541.

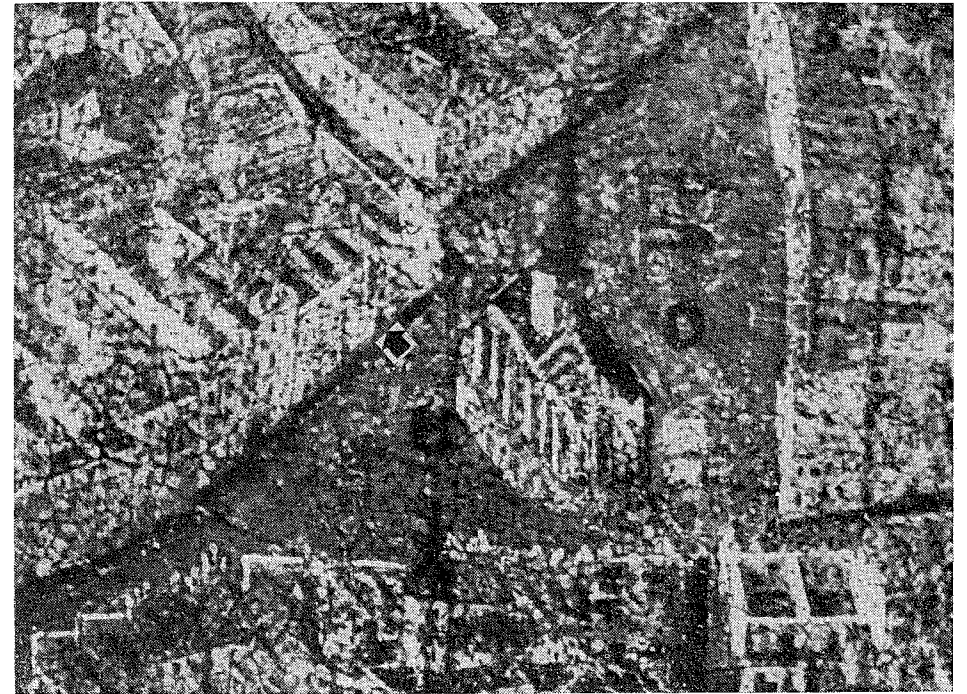
⁴⁵⁰⁾ AMB, rkp. 48, fol. 546. — Tento Nicalinus byl „institor“, kramář (fol. 558).

⁴⁵¹⁾ AMB, rkp. 1817, fol. 14.

⁴⁵²⁾ Welzl (výpisy z lozunkových knih, AMB, č. 6, fol. 2069) umísťuje t. zv. Buchhof či Buchhaus do domu č. 12 (konskr. 392) na Pánské ulici. Původně jediný dům, byl později rozdělen na několik domů a na konci 17. století zase spojen. Jméno Buchhaus či Buchhof nedovede vysvětlit. Podle zpráv ze 17. století se o něm mluví, že leží proti staré mincovně.

⁴⁵³⁾ AMB, Dřímálův regist.

zároveň listem přikázal, aby ho v pokojné držení toho domu uvedl a jemu dům na místě Matyášově postoupil. Purkmistru a radě města Brna proto s pilností přikazuje, aby Doupovce při všech právech a svobodách toho domu zachovali. Doupovec se do domu se svou rodinou nastěhoval, jak vidno z jeho listu ze 4. ledna 1484, kde píše své ženě Barboře ze Štokenfelzu v Brně „v minchůfě“, že jí posílá 8 zlatých.⁴⁵⁴⁾

Obr. č. 11. Dům mincmistra Jakuba na Dol. trhu. Na rohu Královský dům (náměstí Svobody)

O tomto domě je znovu řeč v listě krále Vladislava z 1. března 1491, daném v Košicích,⁴⁵⁵⁾ kde jsou potvrzována a rozšiřována Doupovcova práva na základě tří předchozích listů krále Matyáše, jež jsou do tohoto listu pojaty První je list, kterým král Janu Doupovcovi ráčil dáti dům markrabský v městě Brně, řečený „Minczhoff“ se všemi právy a svobodami od starodávna obvyklými, druhým listem král Janu Doupovcovi a jeho dědicům anebo držitelům. toho listu dal povolení, aby mohli na opravu toho domu vynaložiti až do 200 zlatých uherských a ta suma, aby jim při vyplacení toho domu byla dána, a konečně třetí je list, kterým k této sumě král na domě připisuje ještě dalších

⁴⁵⁴⁾ AMB, Dřímálův regist.

⁴⁵⁵⁾ AMB, Dřímálův regist.

200 zlatých uherských. Král Vladislav pak za věrné služby Janovy tyto tři listy potvrzuje. Jsa pak zpraven, že ještě veliký díl domu je zbořen, povoluje na opravu vynaložit dalších 100 zlatých uherských, takže při vyplacení domu má se Janovi a jeho dědicům dáti 500 zlatých uherských, načež budou povinni Vladislavovi dům se všemi právy a svobodami postoupiti. — Tento Doupovcův dům, dříve markrabský a sloužící za mincovnu, byl patrně onen dům, kdysi wartenberský, ležící „vzadu za radnicí“, v němž byla patrně ještě Joštova mincovna. Dům byl nepochybně ve špatném stavu, jak je vidět z velkého nákladu na opravu, a proto patrně byla mincovna odtud přemístěna do domu na rohu Rybního trhu a Ševcovské ulice. Ten dům se pak také nazýval „minchof“, což nám učiní srozumitelným jiný Matyášův dopis z 5. února 1487,⁴⁵⁶⁾ kde píše purkmistru a radě města Brna, že byl zpraven, že odpírají úředníku Matyášovu položití desátky do „minchofu“. Matyáš, jak je známo, potřebuje peníze na opravu Špilberku. — Nebylo by asi možno, aby mincovní úředník používal místností domu darovaného Doupovcovi, který byl v tak špatném stavu. Proto tento „minchof“ byl jiný dům, a to uvedený již dům při vchodu do Ševcovské ulice na rohu Rybního trhu. Do tohoto domu v nynější Mečové ulici umístil mincovnu také Welzl. Byl to dům č. or. 2, konskr. č. 355, který byl za druhé světové války bombardováním pobořen a po válce zbořen.

Lze tedy o umístění mincovny v 15. století říci tolik: Joštova markrabská mincovna byla patrně v markrabském domě za radnicí, jehož situace není přesně známa. Odtud byla asi brzy přenesena do blízkého sousedství při vchodu do nynější Mečové ulice. Dům markrabský byl ve špatném stavu a je to též dům, který později obdržel Jan Doupovec. Městská mincovna razila nejspíše v královském domě na Dolním trhu. Hlavním sídlem markrabské mincovny v tomto století byl však dům na rohu Mečové a Rybního trhu.

3. Nyní se obraťme k měnovým poměrům v Brně v 15. století. Listiny městského archivu⁴⁵⁷⁾ mluví nejčastěji o hřivnách pražských grošů moravského čísla a počtu (*marcae grossorum Pragensium Moravici numeri et pagamenti*) po 64 groších za hřivnu, právě tak jako v minulém století. Mezi tím pak jsou ještě údaje jiné. Tak v listině ze 14. ledna 1423 je uvedeno 550 hřiven peněz grošů stříbrných pražského rázu. Z roku 1434 je již uvedena zmínka o 25 kopách brněnské mince. V roce 1435 čteme dvakrát kopy či hřivny pražských grošů, r. 1437 12.000 kop českých grošů („*zwelyff tawssent Schokch Pechmischer guetter grosser*“) a 2000 uherských dukátů. Listina z 26. ledna 1439 mluví o 50 zlatých, počítajíc 30 grošů bílých nebo 45 vídeňských za zlatý („*50 fl. usualibus ... 30 grossos albos seu 45 Wiennenses pro uno floreno supputando ...*“). Roku 1440 se klade na roveň 30 hřiven polských 24 kopám českých grošů. Listina ze 17. července 1440, jednajíc o sporu o hrad Skály, ukládá

⁴⁵⁶⁾ AMB.

⁴⁵⁷⁾ Údaje získány většinou z Dřimalova registáře AMB, při latinské nebo německé citaci pak přímo z originálu.

moravským pánům, aby dali Janovi z Břežan 800 kop grošů čísla a počtu moravského a kdyby neměli groše, aby Jana odbyli uherskými zlatými, jeden zlatý počítajíc po 28 groších. Tyž poměr k uherskému zlatému je v listině z 2. srpna téhož roku, při čemž na kopu grošů pražského rázu a čísla se počítá 60 grošů. Roku 1441 je opět zmínka o malých penězích brněnských. V dalším desetiletí se pak střídají groše moravského počtu s uherskými zlatými. V listině z 27. ledna 1454 čteme o 10 uherských dukátech nebo fenicích, kolik se na ten čas bude dávat za jeden zlatý. Dále pak jsou to zase většinou groše moravského počtu nebo kopy grošů po 60, někdy s dodatkem „dobrých stříbrných“, u obratu vyjadřujícího počet moravský s dodatkem „*pagamenti veri iusti*“. Listina z 25. dubna 1466 mluví o 2500 zlatých dobrých červených uherských ve zlatě spravedlivé váhy („*pětmeccítma set zlatých dobrých červených ve zlatě i spravedlivé váhy*“). Téhož roku se připomíná 5 zlatých nebo tolik běžné mince, kolik bude 5 zlatých toho času platiti. Listina ze 14. dubna 1469 uvádí větší položku uherských zlatých (2000). Dne 26. srpna 1471 se mluví o 184 zlatých rýnských, zdá se po prvé.

Dne 3. listopadu 1473⁴⁵⁸⁾ píše král Matyáš purkmistru a radě města Brna, že na něho vznesl Dobeš z Boskovic, Matyášův hejtman na Špilberku, že purkmistr a rada chtějí Dobešovi dáti v neberných penězích, které nic neplatí, lozunk příslušející k zámku Špilberku, ačkoli mince Matyášova jest v jejich městě, jak je Matyáš zpraven. Prikazuje, aby ten lozunk dali Dobešovi v berných penězích vídeňských. Dne 23. dubna příštího roku nacházíme Dobešovo potvrzení, že od purkmistra a rady města Brna přijal 161 hřiven 21 grošů drobných peněz obecných a v ty časy v zemi berných ročního lozunku a královských důchodů v městě Brně. — Zdá se, že z příkazu Matyášova přestala dřívější mince v Brně platit a Matyáš ji zakázal přijímat. Je totiž sotva možno jinak vysvětlit, proč by byla brněnská obec vybrala a odevzdala v „neberných penězích“ celý lozunk. Místo starých peněz pak Matyáš asi vnucoval svou minci, kterou lid nechtěl přijímat. Na to snad ukazuje i výraz „600 zl. Matyášových“ v listině ze 4. ledna 1477 místo dříve obvyklých „zlatých uherských“. Brněnský případ připomíná asi také Castelinovo zjištění z dopisu samotného Matyáše ze 17. května 1470,⁴⁵⁹⁾ daného v Brně, Janu z Rožmberka, že jeho lidé nechtěli novou minci bráti. Matyáš, jak uvádí Castelin, si opatroval finanční prostředky pro válečné účely tavením a přepracováním lepších starých mincí na nové. Není vyloučeno, že Matyášovy mince nerazila jen mincovna v Českých Budějovicích, ale i v Brně. Jakési mincovní činnosti by alespoň zprávy z pramenů neodporovaly.

Zajímavá data pak podává listina z 20. července 1476 o otevření dvou odpustkových truhlic v kostele sv. Petra a sv. Jakuba. Alexius z Jihlavy, olomoucký kanovník otevřel z vůle krále Matyáše za přítomnosti biskupů a jiných

⁴⁵⁸⁾ AMB, Dřimalův regist.

⁴⁵⁹⁾ Castelin, Uherská mincovna v Č. Budějovicích, Num. listy 1951, str. 9 sl.

duchovních odpustkovou schránku u sv. Petra a našel tam: ve zlatě 146 zlatých, v širokých groších 30 zlatých, počítajíc zlatý po 30 nových českých groších a po 27 starých, míšeňských však 2 groše na jeden groš, ve vídeňských a uherských penězích 30 zlatých, počítajíc na zlatý 44 grošů, dále v obecné zemské minci 14 zlatých, počítajíc 66 grošů na zlatý. Na penězích „Mayerbalaass“ 18 kop, dvě kopy počítajíc za zlatý. Celková částka u sv. Petra činila 229 zlatých. — U sv. Jakuba se našlo 122 zlatých v týchž penězích, až na záhadné drobné mince „Mayerbalaass“.⁴⁶⁰) Obsah listiny nás poučuje jednak o mincích, které tehdy byly v Brně v oběhu, jednak o praktických relacích jednotlivých druhů. Z domácí měny tu byly groše staré a nové (snad Vladislavovy), které měly horší kurs, dále drobná zemská mince málo hodnotná. Z cizích pak uherské zlaté a drobné, stejně jako drobné vídeňské kursu o třetinu lepšího než moravské peníze, jakož i míšeňské groše v poloviční hodnotě grošů českých. Jakého původu bylo 18 kop drobných se záhadným názvem, nemohl jsem se dopátrat.⁴⁶¹) Zdá se, že to nevěděl ani písař sepisující listinu a že prostě uvedl název z opisů mince, snad i zkomolený. Relace k zlatému byla patrně jen odhadnuta.

Roku 1475 (28. října) se uvádějí 3 kopy grošů peněz drobných, počítaných na kopy po 60 groších a za každý groš po 7 penězích. Z této doby je několik dokladů o brněnské minci, jak jsem je uvedl vpředu. V dalších letech se častěji objevují uherské zlaté, ale také čteme o penězích dobrých obecně berných a o hřivnách grošů moravského počtu a čísla, zejména při stanovení úroků, kdy je běžná fráze: „marca grossorum denariorum moravici numeri et pagamenti veri iusti et nudi annui census per decem marcas grossorum denariorum monete et numeri predictorum.“ Objevuje se i mince vídeňská, v níž na př. roku 1491 platilo město kanovníku do Olomouce „6 hřiven na minci vídeňské“. Roku 1493 (8. dubna) je řeč o 500 zlatých počítaných po 45 vídeňských groších

⁴⁶⁰) AMB: „... in ecclesia Scti Petri primo in auro centum et quadraginta florenos, item in latis grossis triginta florenos, computando triginta novos grossos boemicales, antiquos pro viginti septem pro floreno, Misnenses autem duos gr. pro uno grosso. Item in pecunia Wienensi et Hungariorum triginta florenos pro quolibet floreno quadraginta quatuor gr. computando, item in communi moneta terre quatuordecim florenos sexaginta sex pro floreno quolibet computando. Item de pecuniis Mayerbalaass decem et octo sexagenas, duas sexagenas pro quolibet floreno computando, et faciunt novem florenos. Et sic summa istorum est valor ducentorum et viginti novem florenorum.“

⁴⁶¹) Jakého původu a druhu jsou tyto mince, nelze zatím zjistit. Jisto je jen, že na český groš šly 4 tyto mince. Byly tedy polovinou groše míšeňského. Podle sdělení Dr L. Kraskovské ze Slov. nár. musea v Bratislavě z 30. srpna 1956 je pochybné, že jde o minci uherskou, název podle jejího mínění ukazuje spíše na znění německé. Děkuji jí za laskavé vyjádření v této věci. — Jakýsi Jan Balassa je totiž připomínán r. 1555 jako župan a hradní kapitán ve Zvolení (viz V. Baker, Dodatky k dejinám obchodu Slovenska s Polskem v XVI. století, ČSPS 1936, str. 20 n.), takže by mohlo jít o minci nazvanou po dvoru Balassově, soudíme-li, že brněnský písař použil německé transkripcie. — Nohejlová-Prátová má za to, že první polovinu slova lze čísti jako „Mathier-“, viz Význam moravských náleží, str. 116.

(v soupisu peněz odpustkových truhlic r. 1476 se počítalo na zlatý 44 vídeňských grošů). Zlatý se počítá po 30 groších bílých (11. srpna 1497). Vyskytují se také t. zv. orty uherského zlatého, o nichž je řeč již v mincovním řádu Jiřího Poděbradského z r. 1469.⁴⁶²) Brněnská listina z 20. dubna 1498 uvádí 3 orty uherského zlatého v běžné dobře berné a obecně obíhající minci „podle hodnoty těch ortů uherského zlatého“. Že poměr českých grošů k uherskému zlatému nebyl koncem 15. století ustálen, vidíme i z listiny z 11. prosince 1498, kde je úrok udán jedním uherským zlatým nebo tolika běžnými dobře bernými a obecně oběžnými groši, kolik jich bude jeden uherský zlatý platit. Týž rok se objevují opět, jinak hodně řídké, rýnské zlaté. Avšak ani poměr českých grošů k drobným penězům brněnským nebyl pevný. Dne 16. října 1499 je v listině uveden plat 3 hřiven „grošů širokých, 64 grošů širokých za každou hřivnu počítajíc ... nebo tolikéž peněz drobných dobrých, což v zemi moravské obyčejně zvyk byl dávat za každý groš český“. K roku 1493 čteme i o starých groších:⁴⁶³) „IV alte groschen“ a o staré minci: „II gulden alts gelt“, jinde:⁴⁶⁴) „X gulden alts gelts“ a pod.

Poměrně vzácnou zmínku o jihlavské městské minci obsahuje listina z 23. července 1491, kde purkmistr a rada města Jihlavy píše do Brna o stížnosti dvou jihlavských sousedů, že Beneš Holczer v Brně jim dluží ještě 2 kopy „naší mince“, t. j. jihlavské („vnd noch schuldig pleibt czway schock vnser müntz“).⁴⁶⁵)

Za zmínku snad ještě stojí obsah listiny z 27. listopadu 1494,⁴⁶⁶) týkající se jakéhosi Ryšpala Uhra z Vyšehradu, který byl přistižen v Brně s nepravými uherskými zlatými a slíbil, že se postaví purkmistru a radě o jarmarce na sv. Kunhutu již v minulém roce, ale neučinil tak. Zdá se, že penězokazectví v té době velmi kvetlo i mezi vyššími stavy, když obecný sněm v Brně r. 1496 se mimo jiné usnesl, pakli by „který pán z rytířstva nebo z měst, duchovní nebo světský na svých zámcích nebo zbožích falešnou minci jakúžkoli dopustil dělati nebo alchamije falešné, buď k němu hleděno jako k falešníku k hrdlu i statku ...“⁴⁶⁷)

Jiný důležitý pramen té doby, městská kniha z let 1390—1493,⁴⁶⁸) z níž tu bylo uvedeno více zpráv, obsahuje měnové údaje celkem shodné jako zmíněné již listiny: hřivny grošů pražských moravského počtu a čísla⁴⁶⁹) nebo jen

⁴⁶²) Smolík, l. c., str. 35. — Ort znamená čtvrtý díl.

⁴⁶³) AMB, rkp. 48, fol. 481 b.

⁴⁶⁴) AMB, rkp. 481 fol. 489 b.

⁴⁶⁵) AMB.

⁴⁶⁶) AMB.

⁴⁶⁷) AČ X, str. 322.

⁴⁶⁸) AMB, rkp. 48.

⁴⁶⁹) AMB, rkp. 48, fol. 313, 338, 340, 342, 536, 537, 541, 542, 548, 549, 550, 553, 557, 563, 567, 576 a j.

moravského počtu,⁴⁷⁰⁾ méně již kopy grošů,⁴⁷¹⁾ častěji zlaté,⁴⁷²⁾ zejména od r. 1480 výše.

4. Zbývá ještě uvést, které mince v 15. století byly v Brně raženy. Joštova mincovna pokračovala asi v ražbě jednostranných čtyřhranných drobných mincí, Albrecht razil „nové brněnské“, načež se počala uplatňovat městská mince. Ze znění královského privilegia z r. 1457 je zřejmo, že městská mincovna razila peníze a haléře s moravskou orlicí a dále, že mince tohoto druhu byly raženy v Brně již dříve. Městské mince jsou — na rozdíl od ražeb doby husitské — kruhové a jsou všeobecně dokladem vítězství měšťanské strany nad lidovým husitským hnutím⁴⁷³⁾ i počínajícího úpadku feudální šlechty, proti níž se měšťanstvo počíná v 15. století důrazně uplatňovat.⁴⁷⁴⁾ V poslední době se pokusil o chronologii brněnských a moravských ražeb 15. století J. Sejbal.⁴⁷⁵⁾

Obr. č. 12: Brněnský peníz z městské mincovny v 15. stol. (Nohejlová, *NČČsl. XIX, 1950, tab. II, č. 20*).

EXKURS I

Kaple sv. Prokopa na Starém Brně

V souvislosti s brněnskou mincovnou je třeba podrobněji pojednat o kapli sv. Prokopa, která měla pro brněnské mincovnictví velký význam. Stávala na Starém Brně uprostřed hřbitůvky, snad na nynější křižovatce Václavské ulice proti staré zájezdni hospodě U modrého lva, dnes již zbořená. Kaple připadla za Josefa II. náboženskému fondu a později byla i se hřbitovem zrušena.⁴⁷⁶⁾

První zmínka o ní je v brněnském městském právu z r. 1243, kde se dočítáme o tom, že na míli od města nesmí míti krčmy na svém zboží nikdo kromě

⁴⁷⁰⁾ AMB, rkp. 48, fol. 556, 557, 558, 559, 561 a j.

⁴⁷¹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 330, 350, 353, 362, 368, 374 a j.

⁴⁷²⁾ AMB, rkp. 48, fol. 338, 345, 356, 362, 368, 390 a j.

⁴⁷³⁾ Nohejlová-Prátová, Numismatické památky, str. 32. — Srov. J. Macek, Husitské revoluční hnutí, Praha 1952, str. 172.

⁴⁷⁴⁾ Engels, O rozkladu feudalismu, str. 15 n. — Macek, l. c., str. 18; týž, Ktož jsou boží bojovníci, Praha 1951, str. 27, kde zdůrazňuje příbuznost třídních zájmů drobných feudálů a měšťanů oproti šlechtě.

⁴⁷⁵⁾ Viz jeho Příspěvek k moravskému mincovnictví 15. století, ČMmus. 1954, str. 79 sl. — Srov. též katalog výstavy „Brněnská mincovna a moravské nálezy mincí 14. a 15. století“ v Mor. museu (1955).

⁴⁷⁶⁾ Blíže Pošvář, Kaple sv. Prokopa, str. 17 sl. — Srov. obr. č. 4.

brněnského písaře, který má kapli sv. Prokopa a mincovnu.⁴⁷⁷⁾ Byla obdařena bohatými fundacemi a četnými právy a těšila se zvláštní přízni českých králů, jako žádný brněnský kostel té doby. Měla jistě značný význam ještě před vydáním městského práva, byla-li do něho zahrnuta výsadou o vynětí z mílového práva, ač stála stranou tehdejšího středu města a dosti daleko od městských hradeb, do nichž Staré Brno nebylo pojato. Kaple byla nepochybně královského založení, jak lze soudit i z toho, že jejími správci bývali duchovní z královské české kanceláře. Tak v listině Václava II. z roku 1288 je zmínka o proto-notáři Velislavovi, který je držitelem kostela sv. Prokopa, k němuž patří ves Velatice.⁴⁷⁸⁾ V druhé polovině 13. století pak funkce spojené s prokopskou kaplí zastával patrně jiný příslušník královské kanceláře, známý Jindřich Vlach z Isernie,⁴⁷⁹⁾ který se stal doživotním berním notářem kraje pražského a kouřimského, podle jiného znění formuláře notářem kraje brněnského.⁴⁸⁰⁾ Počátkem 14. století patřila ke kapli též farní správa starobrněnská. Správcem kaple byl Budislav, děkan biskupského kostela v Olomouci, který však r. 1314 vymohl přenesení farní správy na kostel sv. Václava, krátce před tím na St. Brně založený.⁴⁸¹⁾ Kaple sv. Prokopa pak připadla jako obročí Janu z Brna, kanovníkovi kostela pražského, vyšehradského a olomouckého, který byl nemanželským synem Václava II.⁴⁸²⁾ Roku 1321 král Jan Lucemburský věnoval patronátní právo k této kapli Elišce Rejčce.⁴⁸³⁾ Kaple se pak r. 1323 dostalo darem ženskému klášteru cisterciáček na St. Brně, který Rejčka založila. Roku 1327 Jan slavnostně potvrdil a rozšířil práva a svobody kaple ve prospěch tohoto kláštera.⁴⁸⁴⁾ K dosavadním oprávněním připojil právo darovat a přenést „stylum bernae sive notariam supremae bernae“ v zemi Moravské, t. j. právo ustanovovat písaře nejvyšší zemské berně, na toho, komu by abatyše a konvent tento úřad chtěly udělit, avšak jen na osobu, která by byla způsobilá vydat počet z vybrané berně. Toto právo, totiž vybírat daň, příslušelo, jak praví listina, králům českým a moravským markrabím.⁴⁸⁵⁾ Privilegium dále obdařilo kapli právem jmenovat písaře brněnské cudy, kterýžto písař měl míti

⁴⁷⁷⁾ Rössler, l. c., str. 352: „Ne de cetero sint thaberne extra civitatem ad miliare in bonis alicuius preter bona et possessiones notarii Brunnensis, qui capellam sancti Procopii habuerit et monetam.“

⁴⁷⁸⁾ Emler, Regesta II, č. 1451; týž, Kanzlei der böhmischen Könige, Abh. kgl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften VI/9, Praha 1878, str. 63 uvádí Velislava k r. 1285–1289. — Viz též Šebánek, Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, Brno 1932, str. 59, č. 321.

⁴⁷⁹⁾ Regesta II, č. 2629. — Těž V. Novotný, České dějiny 1/4, Praha 1937, str. 396 sl. — Krofta, Počátky české berně, str. 440.

⁴⁸⁰⁾ Regesta II, č. 2337. — Krofta, l. c., str. 439, pozn. 2.

⁴⁸¹⁾ CDM VI, č. 77.

⁴⁸²⁾ CDM VI, č. 146, 154.

⁴⁸³⁾ CDM VI, č. 185.

⁴⁸⁴⁾ Regesta III, č. 1320.

⁴⁸⁵⁾ Srov. Novotný, l. c., str. 395.

zemské desky se vším právem a užitky, jak odedávna měli zemští písaři. Také zde byla uložena podmínka o vhodnosti osoby. S kaplí bylo též spojeno právo jmenovat proběře mince a urbury (officium examinacionis) v celém moravském markrabství, „kdekoli mince nebo urbura nyní nebo v budoucnu by byla zřízena, se všemi právy a užitky, jež bývají s tímto úřadem spojeny“. Konečně král obnovil tímto privilegiem všechna práva, svobody, imunity a exempce, kterých kaple sv. Prokopa odedávna požívá a jež může prokázati.⁴⁸⁶⁾

K těmto právům patřila ovšem i práva, jež známe z brněnského městského práva z r. 1243. Z jeho příliš stručného textu lze seznat, že se správcovstvím kaple byly v nějaké souvislosti mincovna a brněnské notářství. Případy, že notář kostela ve 13. století vybíral daně a že tedy při těchto kostelích bylo zřízeno berní notářství, jež vedlo berní registra, nejsou neobvyklé.⁴⁸⁷⁾ Tak tomu bylo zřejmě i u prokopského kostelíka. Obtížnější již bude zjištění, v jakém poměru byla kaple k brněnské mincovně. Pravděpodobně nešlo o mincmistra. Z formulářů královské kanceláře z druhé poloviny 13. století je nám známo, že brněnská mincovna byla v té době pronajímána mincmistrům-podnikatelům.⁴⁸⁸⁾ Tím je patrně vyloučena i možnost, že správci prokopské kaple by patřil užitek z mincovny. Vzhledem k tomu, že s kaplí bylo spojeno brněnské písařství, nezbyvá než usoudit, že se správcovstvím kaple byl spojen úřad písaře mince (monetae notarius) nebo jeho zástupce (provisor in moneta), což byly funkce královské a bylo s nimi spojeno mnoho úkolů jako vést záznamy o nově vydané minci, vybírat královský podíl z výtěžku mincovny atd. Tomu by nasvědčoval i obsah jednoho z formulářů, v němž je zmínka o propůjčení „officii provisionis monetae et notariae steurae per Brunensem provinciam“, t. j. úřadu zástupce v mincovně a berního notářství v brněnské provincii.⁴⁸⁹⁾ Souvislost s kaplí sv. Prokopa není sice výslovně uvedena, ale berní písařství na ni ukazuje. Není ovšem vyloučeno a je spíše pravděpodobné, že význam prokopského kněze v brněnském mincovnictví se datuje z dob mnohem starších, že pak v městském právu byl zachycen jen stav již dávno trvajících. Privilegium Jana Lucemburského z r. 1327 pak jen rozšířilo tyto funkce na oblast celého markrabství.

Je nyní otázka, v čem spočíval důvod této zvláštní přízně českých králů k malému kostelíku, stojícímu stranou mimo městské hradby. Bylo již řečeno, že šlo zřejmě o kapli královského založení a třeba je se ptát, kdy a proč byla založena. K tomu je nutno si uvědomit, že stála ve staré slovanské osadě, jak ukazuje název Brno,⁴⁹⁰⁾ který byl později převzat při založení města pro ně-

⁴⁸⁶⁾ Pošvář, l. c., str. 20.

⁴⁸⁷⁾ Pošvář, l. c., str. 19.

⁴⁸⁸⁾ Pošvář, Slezské a moravské mincovny, str. 344.

⁴⁸⁹⁾ Regesta II, č. 2337.

⁴⁹⁰⁾ Viz studii A. Gregora, K otázce původu jména Brno, ČMM 1952, str. 154. – Srov. též Richter, l. c., str. 307.

kolik tržních vsí, ležících na opačné straně knížecího hradu na Petrově, z nichž bylo utvořeno jádro nového města.⁴⁹¹⁾ Doba jejího vzniku tedy spadá asi daleko před vydání městského privilegia, tedy před r. 1243. Zsvěcení sázavskému opatu, v Brně zcela ojedinělé, připouští možnost, že kaple byla založena brzy po r. 1204, roku to kanonisace Prokopovy. Chaloupecký⁴⁹²⁾ připomíná, že sv. Prokop se stal brzy českým národním patronem a byl počítán k starším světcům, jako byli sv. Václav a sv. Vojtěch, kteří byli pokládáni za nebeské ochránce českého státu. Snad založení kaple se stalo přímo králem Přemyslem I. slavnostním způsobem na památku sázavského opata. Za zmínku stojí, že druhý kostel v této slovanské osadě u svrateckého brodu byl zsvěcen sv. Václavu, zatím co z městských kostelů brněnských nebyl ani jeden podobného zsvěcení, až na královskou kapli sv. Václava na rohu Rybního trhu. Je ovšem možný i jiný výklad původu svatoprokopské kaple a to v době mnohem starší. Snad jeho založení spadá do doby vzniku původní prokopské legendy v druhé polovině 11. století⁴⁹³⁾ a bylo provedeno velkým ctitelem slovanské liturgie Vratislavem II., který se kolem r. 1080 pokoušel dosáhnout v Římě jejího povolení.⁴⁹⁴⁾ V těchto okolnostech je patrně třeba hledat význam kaple a důvod zvláštní přízně českých králů. Proto asi také byly s ní spojovány tak významné správní funkce.

V Brně, v prosinci 1954.

Zkratky

Abh. = Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, Praha. – *AMB* = Archiv města Brna. – *CDB* = Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, G. Friedrich. – *CDM* = Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, A. Boček a j. – *CDS* = Codex diplomaticus Silesiae. – *ČČH* = Český časopis historický, Praha. – *ČMM* = Časopis Matice Moravské, Brno. – *ČMmus.* = Časopis Moravského musea, Brno. – *ČNM* = Časopis Národního musea, Praha. – *ČSPS* = Časopis Společnosti přátel starožitností, Praha. – *ČVMŠO* = Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. – *IKDR* = Istorija kultury drevnej Rusi, Moskva-Leningrad. – *MGH* = Monumenta Germaniae Historica, Hannover. – *Num. listy* = Numismatické listy, Praha. – *NČČsl.* = Numismatický časopis československý, Praha. – *Num. sb.* = Numismatický sborník ČSAV, Praha. – *NŽ* = Wiener Numismatische Zeitschrift. – *PA* = Památky archeologické, Praha. – *Reg., Regesta* = Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, J. Emler, Praha. – *SarB* = Státní archiv Brno. – *VMM* = Vlastivědný věstník moravský, Brno. – *WNA* = Wiadomości numizmatyczne archeologiczne. – *ZfN* = Zeitschrift für Numismatik, Berlin.

⁴⁹¹⁾ Richter, l. c., str. 302.

⁴⁹²⁾ V. Chaloupecký, Středověké legendy prokopské, Praha 1953, str. 78.

⁴⁹³⁾ Chaloupecký, l. c., str. 61.

⁴⁹⁴⁾ J. Vašica, Slovanská bohoslužba v českých zemích. Praha 1940, str. 23. – Chaloupecký, l. c., str. 61.

Měnové relace od 11. do 15. století

(podle použitých brněnských pramenů)

Tabulka 1

11.–13. století

Talent denárů	20 solidů (krátkých) po 12 denárech	240 denárů
(talentum denariorum)	neb 8 solidů (dlouhých) po 30 denárech	240 denárů
libra denárů	20 solidů (krátkých) po 12 denárech	240 denárů
(libra denariorum)	neb 8 solidů (dlouhých) po 30 denárech	240 denárů
marka (hřivna) stříbra	4 věrduňky (fertones) po 4 lotech	16 lotů
(marca argenti)		
o váze 210 g (česká), 280 g (moravská), 183,5 g (slezská)		
marka (hřivna) stříbra	$\frac{5}{3}$ talentu	400 denárů
(trestní sazba)		
marka (hřivna) stříbra	$\frac{1}{10}$ hřivny zlata	240 denárů
marka (hřivna) zlata	10 hřiven stříbra	4000 denárů
(marca auri, mark goldes)		

Tabulka 2

14. století

Marka (hřivna) pražských grošů moravského počtu (marca grossorum Pragensium Moravici numeri)	64 grošů po 12 parvech	768 parvů
	(grossus Prag., grossus denariorum Prag.)	(parvi, parvi denarii)
marka (hřivna) pražských grošů moravského počtu (marca grossorum Pragensium Moravici numeri)	4 věrduňky po 16 groších	16 lotů po 4 groších (lottes)
	(fertones)	(lottes)
kopa grošů	60 grošů po 12 parvech	720 parvů
(sexagena grossorum)		
talent grošů	20 grošů (místo solidů) po 12 parvech	240 parvů
(talentum grossorum)		
trestní sazba		

talent grošů ($\frac{3}{5}$ marky) $38\frac{2}{5}$ grošů 460 parvů
trestní sazba

talent (trestní sazba) 2 marky po 64 groších 1536 parvů

zlatý (dukát) $\frac{1}{5}$ marky velkých feniků $12\frac{4}{5}$ groše
(florenus, gulden)

(Jeho kurs však kolísal od 12 grošů během století až do 48 grošů. Viz tab. u Castelina, l. c. str. 258.)

libra malých českých haléřů 240 haléřů

(pfunt cleyner Bemischer pfennige) (hallenses)

(Původně šlo 12 haléřů na groš, ale později se kurs haléřů zhoršoval, až na 24 haléřů za groš.)

Tabulka 3

15. století

Hřivna (marka) pražských grošů mor. počtu a čísla (marca grossorum Pragensium Moravici numeri et pagamenti)	64 grošů po 7 penězích (grossi)	448 peněz (nummi)
1499: hřivna grošů širokých	64 grošů	
1475: kopa grošů pražských	60 grošů po 7 penězích	420 peněz
1476: kopa grošů pražských	2 kopy míšeňské kopa míšeňská	30 grošů pražských
1440: kopa českých grošů	$1\frac{1}{4}$ polské hřivny hřivna polská	48 grošů pražských
	hřivna slezská	48 grošů pražských
1439: zlatý (florenus)	30 grošů bílých nebo 45 grošů vídeň. (Kurs zlatého kolísal.)	
	zlatý uherský	28 grošů
1476: zlatý (florenus)	36 nových českých grošů nebo 27 starých českých grošů 44 grošů uherských nebo 44 grošů vídeňských 66 grošů obecné mince zemské (mor.) 2 kopy peněz Macyrbalaass	
1493: zlatý (florenus)	45 grošů vídeňských	

К вопросу о торговых и сменных отношениях Брно и Моравии
до половины XVII стол.

Автор поставил себе сложную задачу — составить из разрозненных известий, главным образом архивных, обзор истории брненского монетного двора, на которых до сего времени не было обращено систематического внимания. Работа разделена на главы, сопровождаемые всякий раз изложением торговых связей города Брно и Моравии с соседними странами, а именно с Польшей и Венгрией, куда направлялась большая часть брненской и моравской торговли. Первая часть работы содержит три главы и один экскурс.

Первая глава посвящена эпохе денариев. Торговые пути того времени проходят через Моравию в восточно-западном и юго-северном направлениях и наоборот. Активное участие Моравии в этой торговле, как показывают находки монет, было незначительно, главным образом, из-за военных событий. Начало брненского монетного двора автор относит к периоду между 1054 и 1061 годами. К этой эпохе относится денарий удельного князя Конрада, который получил Брно в удел уже при первом делении уделов в конце 1054 г. или в самом начале 1055 г., по сообщению летописи Косьмы. В 1061 г. произошло второе деление моравских уделов. Монетный двор помещался в то время на Петровой Горе, в княжеском замке. Судя по сохранившемуся монетному материалу, деятельность монетного двора продолжалась вплоть до половины XII столетия. Имя св. Петра на брненских денариях является для автора только символом принадлежности к христианской культуре, а отнюдь не доказательством существования церкви св. Петра.

Во второй главе, касающейся брактеатовой эпохи, сперва изложены экономическое положение в XIII стол. и условия возникновения брактеатовой монеты. Приводятся доказательства экономической связи с Силезией и Венгрией. Важную роль здесь играли иглавская горная промышленность и иглавское горное право. Развитие брненской торговли вытекает из документарных сообщений. Экономические перемены, наступившие в эпоху феодализма, отразились и на монетном деле и его организации. О брненском монетном дворе в эту эпоху сохранилось уже больше письменных сведений. Он помещался в доме минцмейстера Брумона на Рыбном рынке, который впоследствии сделался маркграфским домом. Автор дает обзор денежного обращения XIII века по брненским письменным источникам. Монеты брненской брактеатовой чеканки до сего времени конкретно не определены и пока включены во всеобщую моравскую чеканку.

В третьей главе рассматривается грошовая эпоха. Автор описывает экономическое значение Брно в XIV столетии, его сношения, главным образом, с Польшей и Венгрией. Брно становится к этому времени выдающимся торговым и административным центром, которому Иоанн Люксембургский и Карл IV предназначают важную роль в торговле Европы. Поэтому меняется направление торговых путей с обязательным проездом negociантов через Брно. Брненский монетный двор, перемещенный во время грошовой реформы в Кутную Гору (единственный монетный центр чешского государства в 1300 г.), начинает, по мнению автора, кое-какую деятельность около тридцатых лет XIV столетия. Автор опирается на некоторые письменные архивные сообщения и данные, напр., привилегию для часовни св. Прокопа 1327 года и др., в связи с экономическим и административным значением Брно. Монетный двор в XIV столетии находился в доме минцмейстера Якуба на Нижнем рынке, впоследствии, быть может, в т. наз. Королевском доме, поблизости, на углу Слесарной улицы (platea seratorum). Публикуемые извлечения

о меновых данных из брненских документарных источников важны для понимания отдельных меновых реляций. Объяснено и значение выражения «*monacicum ragamentum*». Определение монет XIV столетия, из-за недостатка разработанного материала, не проведено.

С грошовой эпохой совпадает также деятельность брненского монетного двора в XV столетии. Экономические отношения были в то время глубоко потрясены гуситским революционным движением. Несмотря на всю неопределенность и экономический бойкот чешских земель, торговые сношения продолжались, хотя и в уменьшенном объеме. Деятельность брненского монетного двора в XV столетии доказана рядом письменных документов и вещественных материалов (монет).

Подробно представлена также деятельность городского монетного двора совершенно новыми архивными документами. В XV столетии монетный двор находился вблизи ратуши, сначала в маркграфском доме, местоположение которого ныне неизвестно, позже — в доме, называемом «старый монетный двор», вблизи Рыбного рынка (во время второй мировой войны поврежденный и теперь снесенный дом № 2 на Мечевой улице). Брненские архивные источники рисуют нам картину необыкновенно пестрой смеси циркулировавших монет в экономической жизни города Брно, как это можно видеть из различных мест в завещаниях, торговых договорах и долговых записях в брненских городских книгах. Кроме гривен, содержащих 64 гроша, и коп, содержащих 60 грошей, здесь были золотые (флорены), венская монета, в виде исключения и польская, а в последних двух десятилетиях чаще всего встречаются венгерские золотые.

Перевел Е. Похитонов

Contribution à l'histoire commerciale et monétaire de la ville de Brno et de la Moravie jusqu'au milieu du 17e siècle

L'auteur s'est proposé une tâche difficile: celle d'écrire, en se basant sur des renseignements dispersés, puisés principalement aux archives, un abrégé de l'histoire de la Monnaie de Brno à laquelle les historiens n'avaient pas prêté, jusqu'à présent, une attention systématique. Le travail est divisé en quelques chapitres dont chacun comporte aussi un exposé concernant les relations commerciales de la ville de Brno et de la Moravie avec les pays voisins, notamment avec la Pologne et la Hongrie où se dirigeait, pour une grande part, le commerce morave. La première partie du travail comprend trois chapitres et une digression.

Le premier chapitre est consacré à la période du denier. Les voies commerciales de l'époque passent à travers la Moravie de l'est à l'ouest et du sud au nord et vice versa. A en juger par les trouvailles de monnaies, la part prise par la Moravie à ce commerce n'était pas considérable par suite des événements de guerre. L'auteur place les débuts de la Monnaie de Brno dans les années 1054 à 1061. Nous connaissons de cette époque les deniers du prince apanagiste Conrad qui, d'après la Chronique de Cosmas, reçut le territoire de Brno en apanage lors du premier partage de la Moravie en apanages, vers la fin de 1054 ou au début de 1055. On procéda au deuxième partage des apanages moraves en 1061. A cette époque, la Monnaie se trouvait au château du prince sur la colline dite Petrov. D'après les matériaux de monnayage conservés, la Monnaie frappait jusqu'au milieu du 12e siècle. Selon l'auteur, le nom de Saint Pierre, qu'on trouve sur les deniers de Brno, n'est que le symbole de l'appartenance à la culture chrétienne et non pas une preuve de l'existence d'une église Saint-Pierre.

Le deuxième chapitre, consacré à la période des bractéates, décrit tout d'abord la situation économique au 13e siècle et les conditions qui étaient à l'origine des bractéates. L'auteur y apporte des preuves des rapports économiques étroits de la Moravie avec la Silésie et la Hongrie. Les mines de Jihlava et le droit minier de cette ville y jouaient un rôle important. Les documents écrits nous renseignent sur le développement du commerce de Brno à cette époque. Les changements économiques qui s'étaient produits dans le régime féodal, exercèrent leur influence aussi sur le monnayage et sur son organisation. On possède déjà un assez grand nombre de documents écrits se rapportant à la Monnaie de Brno et provenant de cette période. La Monnaie était logée à la maison du maître de la Monnaie Brumon au Marché aux poissons, maison devenue plus tard le siège des margraves moraves. L'auteur ajoute un sommaire des indications puisées des documents écrits de Brno et relatives à la situation monétaire au 13e siècle. Les frappes des bractéates de Brno n'ont pas été, jusqu'à présent, déterminées d'une manière concrète et figurent, en attendant, dans l'ensemble des frappes moraves.

Dans le troisième chapitre, l'auteur s'occupe de la période des gros. Il décrit l'importance économique de la ville de Brno au 14e siècle et ses relations étendues, notamment avec la Pologne et la Hongrie. La ville devient un centre important économique et administratif. Le roi Jean de Luxembourg et, après lui, Charles IV assignent à la ville un rôle de premier plan dans le commerce européen. C'est pour cela qu'on change la direction des voies commerciales et qu'on stipule que les commerçants sont obligés de passer par Brno. Lors de la réforme du gros, la Monnaie de Brno avait été transférée, en 1300, à Kutná Hora, à cette époque l'unique centre de monnayage de l'Etat tchèque. Réouverte aux environs des années trente du 14e siècle, elle reprend, comme l'auteur le suppose, une certaine activité. L'auteur se base ici sur quelques renseignements écrits des archives qui sont en connexion avec le rôle économique et administratif de Brno, p. ex. le privilège accordé en 1327 à la Chapelle Saint-Procope

et d'autres. Au 14e siècle, la Monnaie est transférée, à ce qu'on croit, dans la maison du Maître de la Monnaie Jacques sur le Marché inférieur et plus tard, peut-être dans une maison voisine, dite „royale“ au coin de la Rue des serruriers (platea serratorum). L'auteur ajoute un choix d'indications monétaires provenant des documents écrits de Brno; elles sont précieuses pour la connaissance des relations de différentes monnaies concernant leur valeur respective. L'auteur interprète le sens de l'expression „moravicum pagamentum“ (mode de paiement, spécifique pour la Moravie). Faute de matériaux suffisamment étudiés, il n'a pas, toutefois, pu procéder à l'identification de différentes frappes du 14e siècle.

L'activité de la Monnaie de Brno au 15e siècle tombe, elle aussi, dans la période du gros. La situation économique avait été profondément bouleversée par le mouvement révolutionnaire hussite. Toutefois, malgré l'insécurité et le boycottage économique auquel étaient exposés, à cette époque, les pays tchèques, les relations commerciales, bien que réduites, n'ont pas cessé d'exister. Une série de documents écrits ainsi que les matériaux de monnayage conservés (monnaies) témoignent de l'activité de la Monnaie de Brno au 15e siècle. A l'aide de renseignements tout à fait nouveaux puisés dans les archives, l'auteur décrit, d'une manière détaillée, l'activité de cette Monnaie municipale. Elle était logée, au 15e siècle, dans le voisinage de l'Hôtel de Ville, tout d'abord dans une maison des margraves dont nous ne connaissons pas aujourd'hui l'emplacement, plus tard dans une maison appelée „Vieille Monnaie“, près du Marché aux poissons (maison No 2 de la Rue des Epées „Mečová“, endommagée dans la deuxième guerre mondiale et démolie plus tard). Les documents des archives de Brno (testaments, contrats d'achat), mentions des dettes consignées dans les livres municipaux) nous renseignent sur de nombreuses pièces de monnaie de valeurs différentes ayant circulé alors dans la vie économique de la ville. Outre les talents à 64 gros et les soixantaines à 60 gros, on y rencontre des florins d'or, des monnaies viennoises, exceptionnellement polonaises et, dans les dernières deux décades, très souvent des florins hongrois.

Traduit par Konstantin Jelínek

MORAVSKÉ VLÁDNÍ MINCE
ZA TŘICETILETÉ VÁLKY

(Tab. VII—IX)

Práce tato vznikla ze snahy doplnit systematicky soupis moravských vládních mincí v údobí třicetileté války. Po léta jsem nenechal nepovšimnutou žádnou příležitost, abych získal pokud možno úplný seznam těchto ražeb. A přece, ačkoliv jsem se snažil zachytit všechny rozličně přístupný materiál, nemohu si jistě ani nyní dělat nárok na úplnost seznamu moravských mincí uvedeného údobí, které byly vydávány ve veliké spoustě variant i typů. Také jsem se nehodlal zabývat řešením otázek hospodářsko-peněžních. Studie tato je pouze ryze numismatickým příspěvkem k dějinám moravského mincovnictví za třicetileté války. Rozrostla se do pěti větších oddílů, z nichž první jsem nazval „Mince moravských stavů“, druhý „Dlouhá mince na Moravě“, třetí až pátý „Moravská mince po kaladě“.

Je ovšem přirozené, že hmotný numismatický materiál nemohl být mým jediným pramenem. Kontroloval jsem jej i závěry, vyplývající z jeho studia, bedlivým sledováním dosavadní literatury i všeho mně dostupného materiálu archivního hlavně z fondů Státního ústředního archivu v Praze a Brně, Die-trichsteinského archivu v Židlochovicích, archivu města Olomouce a jiných.

Je obecně známo, že heuristická práce pro numismatická studia je díky velikému množství, drobnosti, roztržitosti i neznalosti materiálu značně obtížná. Proto tím vděčněji vzpomínám veškeré pomoci, které se mně při mé práci dostalo. Nejpřednější dík za vydatnou pomoc a cenné rady náleží velmi obětavé paní doc. Dr. Emanuele Nohejlové-Prátové. S nevšední ochotou dala mně k dispozici sbírky Národního musea v Praze a tam uložené sbírky Karla Chaury, Dr. Viktora Katze a fotografie odlitek Ing. arch. Stanislava Vávry. Osobně zprostředkovala i opatřování odlitek mincí ze sbírek státního kabinetu ve Vídni, Státního musea v Mnichově a kláštera v St. Lambrecht ve Štýrsku. O doplňování tohoto soupisu se zasloužil též ředitel mincovního kabinetu ve Vídni p. doc. Dr. Eduard Holzmair se svými spolupracovníky, kteří ochotně poskytovali ze sbírkových fondů mincovní materiál v odlitcích, stejně jako prof. Jirí Sejbal, vedoucí numismatického oddělení Moravského musea v Brně a pražští sběratelé mincí Hubert Janovský, Karel Ditrich, Ing. Eduard

Polívka, Ing. Jar. Hájek, redaktor Miroslav Michálek a Dr. Krist. Turnwald a brněnští Ing. František Nedvědický, Jan Halačka a Ing. E. Eichler. Jmenování mi laskavě zpřístupnili své sbírky, případně podpořili tuto práci přímo zapůjčením svých sbírek. Tak bylo možno shrnout do jednoho celku po různých sbírkách soukromých i veřejných doma i v zahraničí roztroušený materiál z vlastního poznání. Nemusel jsem se spoléhat jen na informace korespondentů, ne vždy vyhovující koncepci práce. Musím vděčně připomenout i vydatnou pomoc úředníků numismatického oddělení Národního musea v Praze Dr. Pavla Radoměrského, prof. Lubomíra Nemeškala, Marie Novotné a zemřelého Josefa Husáka, kteří mi byli vši možnou ochotou nápomocni při mé práci. Zejména posléze jmenovaný zasloužil se o ni četnými odlitky, při čemž mne zasvětil do tajů odlévání.

I při shledávání archivních pramenů jsem se setkal s neobyčejnou ochotou archivních úředníků jak v býv. zemském, nyní státním archivu v Brně, tak i v městském archivu v Olomouci. V býv. ústředním archivu ministerstva vnitra nyní Státním ústředním archivu v Praze byl mi ochotnou radou nápomocen Dr. Karel Beránek a usnadnil mi studium fondu „Dietrichsteiniana“, svého času převezeneho z Vídně. Fond „Morava pod správou kardinála“ z mikulovského Dietrichsteinského archivu, uložený t. č. u zemědělsko-lesnického archivu v Židlochovicích, byl mně laskavě dán k dispozici v numismatickém oddělení Národního musea v Praze. Zásluhou p. prof. Al. Menšíka, přednosty archivu v Židlochovicích, a jeho ochotnou laskavostí stejně jako laskavostí prof. Lub. Nemeškala, se mně podařilo poměrně v krátké době zvládnout obsáhlý materiál obsažený ve svazcích uvedeného fondu, pokud je zachován. Tam, kde chyběly zprávy přímo z fondu, byl tento nedostatek nahrazen velmi ochotným zapůjčením registáře k tomuto fondu nadepsaného „Repertorium über die an Jhro fürstliche Eminenz Cardinalen von Dietrichstein de anno 1621 bis zum 5. September 1936 eingeloffene Kayser: und Königl: Briefschaften“,*) svázaných do šesti svazků. První z nich je uložen v Židlochovicích a ostatních pět v městském a okresním archivu v Mikulově. S díkem vzpomínám ochoty správce posléze uvedeného archivu prof. M. Trantírka, který mi byl nápomocen při mé práci, zejména srovnáváním důležitějších opisů ze státního archivu v Brně s originálem.

Nemalou měrou přispěl nakonec k dokončení soupisu moravských vládních mincí Ing. Jar. Hájek, který rozřešil a vykreslil rozdělovací znaménka z mnohdy velmi špatně zachovalého mincovního materiálu. Neméně jsem díkem zavázán neúnavnému předsedovi brněnského kroužku členů Num. spol. čs. Janu Halačkovi, jenž mi vzácným pochopením a pohotovou pomocí prokázal různé služby v brněnském státním archivu nebo v Moravském museu.

Bez účinné pomoci všech jmenovaných nebyla by se tato práce podařila. Všem, kteří mi podali tak ochotně svou pomocnou ruku, patří můj srdečný dík.

*) O povaze této archiválie viz: Num. listy, XI, 1956, str. 104–106.

Mincovna v Brně: za mincmistra Hanuše Pecze
Mincovna v Olomouci: A. za mincmistra Kryštofa Cantora
B. za mincmistra Baltazara Zwirnera

Obraz moravského mincovnictví v 16. a 17. století

Hospodářské nevýhody obyvatelstva Moravy z rozdílu oběživa podle zrna. — Pokusy moravských stavů o získání vlastní mincovny v zemi (1529). — Svěpomocné opatření o kursech hodnotných mincí r. 1538. — Poměry po zavedení říšského mincovního řádu z r. 1559 (1561) a po převzetí řádu českého (1576). — Obranná opatření proti vyvážení dobré mince ze země. — Obnovení mincovního regálu na Moravě (1619). — Organizace dozoru nad stavovskou mincí (1620). — Stavovští mincmistři v Brně a Olomouci. — Cantorovy neshody se stavy. — Kolky stavovských mincí. — Jednota Moravy a vlastních Čech v mincovních nařízeních. — Žerotínovy patenty o ceně dukátu a hodnotných stříbrných mincí a o pokusu jejich zadržení v zemi. — Stavovské 48 krejčary byly v Olomouci raženy ještě s letopočtem 1621. — Zrušení platnosti stavovské mince na Moravě.

Morava byla až do předělu 13. a 14. věku zásobována potřebným peněžním oběživem z vlastních mincoven. Počínaje dobou grošovou ustala na nějakou dobu vlastní moravská ražba. Teprve markrabí Jošt zarazil patrně v posledním čtvrtletí 14. věku vlastní minci.¹⁾ Tuto vystřídaly pak haléře Zikmunda a Albrechta, markrabat moravských a ražby města Brna a snad i města Olomouce.²⁾ Naposled vykonávala udělené svobody k mincování města Brno,³⁾ Jihlava a Znojmo.⁴⁾ Kdy se skončilo údobí těchto městských ražeb, nemáme prozatím doloženo. Od těch dob se však na Moravě až do 17. století nemincovalo.

Potřeba oběživa byla pak kryta z okolních zemí, zejména z Čech. Avšak

¹⁾ Em. Nohejlová, Moravská mincovna markraběte Jošta, NČČsl. 1933, str. 69–70. Srov. k tomu řadu článků v Num. listech: Karel Castelin, Markrabská mincovna v Brně za Václava IV., roč. V, 1950, str. 61 sl.; Jaroslav Pošváb, Byla v Brně mincovna v 14. století?, VI, 1951, str. 61 sl.; Karel Castelin, O brněnské mincovně za markraběte Jošta, VIII, 1953, str. 103 sl.; Jar. Pošváb, Městská mincovna v Brně, VII, 1952, str. 62 sl.

²⁾ Em. Nohejlová, l. c., str. 69, poznámka 236; Em. Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově r. 1942 (mince s „IO“ — dále: NK), NČČsl. 1950, str. 108; Jiří Sejbál, Příspěvek k mor. mincovnictví 15. stol., Čas. Mor. musea roč. 1954, str. 94 sl.

³⁾ NK, str. 110.

⁴⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Peníze města Jihlavy z poloviny 15. století, Num. listy X, 1955, str. 4 a 6.

skutečnost, že mince z těchto zemí, ba dokonce ani jednotlivé druhy českých mincí nebyly navzájem srovnány, poškozovala citelně obyvatele Moravy, neboť museli mnohdy přijímat minci z okolních zemí za vyšší ceny, než byla běžná v zemi jejich původu. Naproti tomu od nich nebyla brána jinak, než v menší hodnotě v zemi platné. Nerovnost jakosti mincí okolních zemí a škody, které z toho vyplynuly pro obyvatelstvo Moravy, přinutily moravské stavy, že se rozhodly na obecném sněmu v Brně 13. prosince 1529 žádat krále, aby „ve svých dědičných zemích způsobil, aby brali od Moravanů minci v té ceně, ve které ji do země dávají a aby srovnal mince ve svých zemích, aby se mohly všude jednoduše brátí“.⁵⁾ Takových stížností bylo více. Proto se zasazoval Ferdinand I. o srovnání mince, jak domácí mezi sebou, tak i mince české s cizími ze všech okolních zemí. Setkával se však s velikými překážkami, z nichž mnohé vyplynuly z hospodářských a peněžních poměrů, některé tkvěly v mentalitě stavů samých. Na ně svaloval Ferdinand vinu z potíží, poukazuje hlavně na české stavy, že se zdráhají srovnat se v zrně a střížích se zeměmi rakouskými.

Nesrovnání mince nebylo ovšem jedinou příčinou škod obyvatel moravských. Do země byla vtrusována mince na zrně nehodnotná, která pak nebyla od nich brána jinak než se škodou. I touto otázkou museli se moravští stavové zabývat na sněmech. Tak se usnesli již za krále Ludvíka na obecném sněmu v Brně r. 1524 (11. listopadu), že uherský králův peníz má se brátí po sv. Janu, t. j. po 24. červnu 1525 jen po jednom bílém místo dosavadních dvou a uherský groš po pěti bílých penězích.⁶⁾

V těchto nesnázích pokládali stavové za jediné účinný prostředek, jak by se uvarovali obyvatelé Moravy škod, zaviněných nerovným zrnem nebo menší vnitřní hodnotou mincí v zemi obíhajících, bude-li mít Morava vlastní mincovnu. Proto uložili při vzpomínutém sněmu v Brně r. 1529 poslům vyslaným k budějovickému sněmu, aby prosili krále, aby „nám toho dopřátí ráčil, abychom v této zemi minci na zrně české zaraziti a bítí mohli, neb před některými časy za předkuov JKMti byla jest bita“.⁷⁾ Zároveň byla zvolena komise, aby uvážila otázku zřízení zvláštní mincovny na Moravě a podala o tom při budoucím sněmu zprávu. Do této komise byli vysláni: ze stavu panského Kryštof z Boskovic a Petr ze Žerotína, z rytířstva Albrecht z Bukůvky a Jan Lhotský ze Ptení, za města Špisar a Merthybl.⁸⁾ Je velmi pravděpodobné, že to nebyly jen hospodářské škody obyvatel Moravy, které pohnuly moravské stavy k předložení této žádosti. Patrně spolurozhodovala jejich neustálá závislost na mincovnictví v království českém, z níž se chtěli vymanit.

Ferdinand I. neměl ve své snaze, aby se mince srovnaly, u českých stavů

⁵⁾ František Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské (1526–1628)*, Brno 1906, I. díl (dále: *Mor. sn.*), str. 293.

⁶⁾ *Archiv Český XI*, str. 347.

⁷⁾ *Mor. sn.*, str. 293.

⁸⁾ *Mor. sn.*, str. 293, poznámka 4.

úspěchu. Na Ferdinandovo doporučení pokoušeli se moravští stavové přímým vyjednáváním s českými stavy o narovnání v mincovních záležitostech a vyslali do Čech posly s plnou mocí. Výsledek tohoto jednání není znám. Buď k němu vůbec nedošlo, anebo bylo bezvýsledné. Když se na Moravě znova ozývaly stížnosti na nerovné oceňování mince při nákupu a prodeji, sáhli moravští stavové k svépomoci a ustanovili na obecném sněmu olomouckém 24. června 1538 za přítomnosti krále Ferdinanda, jak se mají různé druhy mincí brát. Tak na př. „aby červení zlatí (t. j. dukáty) po 45 groších bráni byli, jak se na tento čas v Čechách berú, a groš Jochmtalský po 30 groších a aby hned bylo voláno v městech a městečkách, aby všichni se tak zachovali“.⁹⁾ Když nebylo možno dosáhnout mezi stavy jednoty a dohody a když moravští stavové neustále naléhali, aby mohli razit vlastní minci, dovolil král 30. ledna 1540 Moravě samostatnou mincovnu, sděluje, že „jestli by stavové království českého narovnání neučinili a s nimi se nesnesli, ráčí stavům margkrabství moravského povolovati minci bítí, avšak tak, aby s zrnem rakuským se srovnali a na to zrně i na stříž a ne jiné rakuskú minci bítí dali“.¹⁰⁾ Povolení v této formě neodpovídalo však tužbám moravských stavů nehledě k tomu, že bylo mimo to ještě omezeno „až do další vůle a poručení JMtíKé“. Nicméně udělením práva zřídit vlastní mincovnu zlepšila se podstatně poloha moravských stavů při vyjednávání s českými. Čeští stavové sice slibovali stále moravským úpravu mince, moravští naléhali však na bezodkladnou nápravu hrozbou, že by, „ač neradi by se v něčem od Čechů dělili, minci sami bítí, která by jim ne škodu, ale prospěch nesla“. Pod tímto tlakem i ve vědomí, že vznikají zemi veliké škody, když ani domácí mince mezi sebou nejsou srovnány, dohodli se čeští stavové konečně při jednáních v červnu r. 1543 s moravskými o ceně, v níž se mají brát různé mince. Docílenou dohodou bylo zažehnáno nebezpečí, že by se moravští stavové odtrhli od jednotné mincovní soustavy českých zemí. Obecný sněm brněnský v pondělí po sv. Václavu (29. září) r. 1544 dal k tomuto ujednání souhlas.¹¹⁾

Na počátku druhé polovice 16. století byl učiněn pokus o sjednocení mince na široké základně. Na německém říšském sněmu byl vyhlášen 15. srpna 1559 nový mincovní řád, který byl založen na kolínské hřívně jako mincovní vahové základně. Platnost tohoto řádu byla usnesením českého sněmu v říjnu 1561¹²⁾

⁹⁾ *Mor. sn.*, str. 294.

¹⁰⁾ *Mor. sn.*, str. 295.

¹¹⁾ *Mor. sn.*, str. 295. Celé toto jednání je málo známou epizodou, v níž se ozývá po prvé z české strany ochota srovnat se v zrně a střížích s mincí rakouskou. Ferdinand I. tu jasně ukázal, jak usiluje o toto sjednocení se zeměmi rakouskými a o vzájemné rozlišení obou hlavních zemí českých. Moravští stavové museli si být vědomi nebezpečí skrytého v nabídce o srovnání mince s rakouskou. Jestliže se uchýlili k této pohrůžce, byla zřejmě jen pouhým manévrem, aby vynutili na českých stavech dohodu o minci.

¹²⁾ Em. Nohejlová, *Z příběhů pražské mincovny (1537–1618)*, Praha 1929 (dále: *Z příběhů*), str. 120 a tam citovaná starší literatura.

rozšířena na království české a přivtělené země, když byl napřed přizpůsoben českým mincovním poměrům. To znamenalo, že v českých zemích zůstala mincovní jednotkou jako dosud pražská hřivna a že některé v zemi obvyklé drobné ražby zůstaly zachovány (na př. české bílé peníze, jichž šlo na nově zavedený říšský zlatý o 60 krejcarech 180 kusů, a české malé peníze, jichž šlo na jmenovanou hodnotu 360 kusů). Po zavedení nového mincovního řádu v českých zemích připadl moravským stavům úkol, aby vyměňovali staré mince za nové a vybili cizí lehké mince. Moravští stavové měli tyto úkoly provést do konce února. Na obecném sněmu olomouckém dne 7. ledna 1562 upozornili však mimo jiné, že lhůta je příliš krátká a nestačí ani k rozepsání královského rozkazu. Je jim prý také obtížno zasílat starou minci ven ze země, když se v zemi vůbec žádná mince nebije. Na tyto připomínky byla lhůta výměny mincí prodloužena na Moravě do sv. Havla (16. října). Král přitom poznamenal, že „svým časem ráčí na to pomysleti, aby v témž markrabství, pokud možné bude, také mincováno a směna neboližto wexl nařízen býti mohl“.¹³⁾ Skutečně již 10. dubna 1562¹⁴⁾ vydal král na hradě pražském mandát o zřízení mincovní. Ani tentokráte nedošlo k zřízení samostatné mincovny.

Mimo svízele způsobené nerovností zrna v minci, vtrusované do země, museli moravští stavové věnovat zvláštní pozornost také nesnázím, které zavinily ceny týchž mincí v zemi a mimo její hranice. Byla to zejména slezská knížata, která brala tolary o dva, šedesátíky o tři a dukáty o sedm krejcarů dražší než se platily v království českém a markrabství moravském. Tato nerovnost v ohodnocování dobré mince zadržovala podnět k zjevu smutně proslulému i v jiných zemích: z Moravy se vytrácela dobrá mince. K takovému zjevu nemohli moravští stavové lhostejně přihlížet a žádali na obecném sněmu olomouckém od 1. ledna 1574 krále, aby „to milostivě opatřiti poručiti ráčil, aby mince ta, jakž v této zemi, také v knížetstvích slezských jednostejně brána a vydávána byla“.¹⁵⁾ Dva roky později byl usnesen na generálním sněmu pražském od 17. května do 11. července 1576 nový mincovní řád, který beze změny byl přijat i na obecném sněmu olomouckém 30. července 1576.¹⁶⁾ Při této příležitosti vzpomněli moravští stavové znova slezských knížetství a žádali, aby mincovní řád byl zaveden také v těchto knížetstvích.¹⁷⁾ Co do zrna ustanovoval

¹³⁾ Mor. sn., str. 296–7. Na str. 297, řádek 15. je chybou tisku citováno mylně „směna neboližto weil“. Panu J. Halačkoví děkuji za laskavé zjištění správného znění v Památkách sněm. II, fol. 198–199.

¹⁴⁾ Mor. sn., str. 297. Bližší znění mandátu není nám známo. Správě Numismatického oddělení Národního musea v Praze se nepodařilo získat v tyrolském zemském archivu opis tištěného exempláře.

¹⁵⁾ Mor. sn., str. 299.

¹⁶⁾ Nohejlová, Z příběhů, str. 122; Kl. Čermák-B. Skrbek, Mince království českého za panování rodu habsburského od roku 1526, Pardubice 1891–1913 (dále: Čermák-Skrbek), I. díl, str. 38.

¹⁷⁾ Mor. sn., str. 301.

nový mincovní řád, že pražská hřivna tolarové směsi má držet v zrna 14 lotů jeden kventlík jeden peníz a má vydat $8\frac{3}{4}$ tolaru.

Patrně ve spojitosti s tímto novým mincovním řádem byl na nějakou dobu udržován jakýsi pořádek v minci; ale přece jen se nepodařilo zadržet dobrou minci natrvalo v zemi. Ponenáhlu začali obchodníci zvláště v královských městech poskytovat nad běžnou cenu 72 krejcarech za tolar a 114 krejcarů za dukát ještě další příplatek. Dukáty a hodnotné stříbrné mince stoupaly v ceně a byly pořád vyváženy za hranice. Z té příčiny vznikl v zemi nedostatek dobré mince, takže menší zemští úředníci nemohli mnohdy sehnat potřebnou minci na zemské potřeby. Pouhý zákaz podloudného vyvážení dobré mince nebyl nic platný. Stavové proto změnili taktiku a zvyšovali cenu dobrých mincí na výši běžných cen v okolních zemích. Tak ustanovili na obecném sněmu ve Znojmě v lednu (31.) r. 1600, aby dukáty byly brány po dvou zlatých, t. j. po 120 krejcarech a tolary po 73 krejcarech.¹⁸⁾ Po devíti letech museli se usnést na obecném sněmu olomouckém od 24. června 1609, aby výběrčí brali dukáty po dvou zlatých rýnských a 14 krejcarech, t. j. po 134 krejcarech a tolary po 82 krejcarech. Změny v cenách hodnotných mincí se střídaly nečekaně rychle. Opatření, aby se vyrovnaly dukáty a tolary v ceně okolním zemím, vyžadovala co nejrychlejší, mnohdy bezodkladné rozhodnutí a nemohlo se vyčkávat až do příštího sněmu. Proto přenesli stavové pravomoc: „zvýšiti nebo snížití podle příležitosti a času cenu mincí, dokud by se v té příčině nestalo dohodnutí s JMtiK“, na nejvyšší úředníky a zemské soudce.¹⁹⁾ Ještě téhož roku zvýšili při soudě v Brně na podkladě tohoto zmocnění nejvyšší úředníci a zemští soudci cenu tolaru na 84 krejcarech, aby byla docílena shoda se sousedními zeměmi. Zemský hejtman Karel starší ze Žerotína vyhlásil, připomenuv úvodem toto sněmovní usnesení, opatření nejvyšších úředníků patentem daným v Brně 8. října 1609.²⁰⁾

Tak vypadaly v markrabství moravském poměry na peněžním trhu roku 1619 v době dočasně úspěšného stavovského povstání. Neblahé zkušenosti z několika předešlých desetiletí s cizí mincí jako oběživem v zemi byly stavům pohnutkou, že obnovili zeměpanský mincovní regál a rozhodli se zarazit vlastní minci. Známost o tomto úmyslu stavů pronikla záhy za hranice země a již 31. května 1619 byl lehnicko-břežský knížecí rada Wolf z Axten a Langenwiese požádán tchánem Kryštofa Cantora, mincmistra v opavské mincovně, o přímělu, aby jej moravští stavové přijali do služeb ve funkci mincmistra.²¹⁾ K uskutečnění tohoto rozhodnutí stavů zarazit vlastní minci došlo však teprve v říjnu 1619. Nejmenovaný bývalý kroměřížský mincmistr kardinála Dietrichsteina přešel do služeb stavů a začal v olomoucké jezuitské koleji zařizovat

¹⁸⁾ Mor. sn., str. 302.

¹⁹⁾ Mor. sn., str. 302, poznámka 3.

²⁰⁾ Státní archiv, dříve zemský, Brno (dále Sar Brno), „Nová sbírka“, G 2, č. 687/87.

²¹⁾ F. Friedensburg, Schlesiens neuere Münzgeschichte, Breslau 1899 (dále: Schlesiens Münzgeschichte), str. 206.

mincovnu. Direktorové, nevědouce o této jeho činnosti, dopsali 12. října uvědeného roku městské radě v Olomouci, aby toho kroměřížského mincmistra dali se všemi věcmi dopravit do Brna. Zvěděvše však, že zakládá mincovnu v Olomouci, odvolali svůj příkaz dopisem z 13. října t. r. a neměli námitek, aby zůstal v Olomouci.²²⁾ Tento nejmenovaný kardinálův mincmistr, jemuž bylo svěřeno celé biskupské mincovnictví v Kroměříži, „odvezl — podle zprávy kardinála císaři z 23. ledna 1623²³⁾ — veškeré peníze a odcizil také celé zařízení mincovny“.

Po převzetí vlády v zemi rozepsali moravští stavové na úhradu zemských potřeb sbírku k zemi (berni), která byla uložena obyvatelům i poddaným. Sbírkou již nestačila na úhradu žoldu a na jiná běžná vydání. Nezbylo tedy direktorům než poohlédnout se ještě po jiných prostředcích. Tak oznámili moravské veřejnosti, že získali nový zdroj příjmu peněz, „obmyslíc v kraji olomouckém a brněnském ze stříbra, které tak před rukama bylo, minci dáti bítí“. Toto rozhodnutí ohrožovala v podstatě skutečnost, že do země přijížděli z jiných zemí handlíři, jako i židé, kteří obchodovali stříbrem a zlatem. Ti vyměňovali netoliko hrubou minci, dukáty a tolary, nýbrž vykupovali i zlato a stříbro, všechno ven ze země vyváželi a do země přiváželi jen všelijakou „falešnou“ minci. Vyvážení mincovního kovu se rozmáhalo. Jeho zásoby v zemi se k její škodě a ke škodě zamýšlené ražby vlastní mince ztenčovaly. Takové počínání nemohli direktorové přehlížet. S poukazem na tuto neblahou činnost cizích obchodníků a na potíže, které z toho pro zemi vyplývají, uložili v patentu z 22. listopadu 1619²⁴⁾ obyvatelům, aby na svých gruntech a panstvích takovou pro zemi zhoubnou činnost zamezili. Zároveň je vyzvali, aby, „jestliby kdo jaký stříbro jměl a toho odbýti oumyslu byl, je raději k této zemi, aby mince dobrá dělána a zachována býti mohla, prodal, i při poddaných nařídili, což by kterej z nich co toho měl, aby se při minchauzi zemským v kterém koliv kraji ohlásil, což jednomu každému ihned hotovými penězi podle slušnosti a hodnoty stříbra bez ublížení jednoho každého spravedlivě zapláceno bude“.

Moravští stavové i potom, když přijali Fridricha Falckého, pokračovali v ražbě a vydávání vlastní mince stavovské a král na Moravě nerazil vůbec žádnou minci. Toto omezení výsad krále-markrabího, ať již vyplynulo z králova vlastního dobrovolného rozhodnutí nebo bylo s králem zvláště sjednáno, naznačuje, že se nyní asi přidružila k původním hospodářským ohledům se zřetelem k dualisticky mezi králem a stavy rozdělené státní moci ještě snaha moravských stavů zachovat v zemi v život uvedenou mincovní výsadu, aby si tak za-

²²⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky k moravskému mincovnictví za 30leté války (dále: Dvě poznámky), Num. listy II, 1947, str. 4; Franz Wolny, Münzprägungen der Fürstbischöfe in nichtprivilegierten Münzstätten von Olmütz, Num. Zeitschrift (dále: NZ), 1946, str. 78.

²³⁾ Mikulovský archiv Dietrichsteinů v Židlochovicích, fond „Morava pod správou kardinála“ (dále: Dietr. archiv), fasc. 211, složka leden, čís. 14, původní něm. koncept, příloha k čís. 14.

²⁴⁾ Sar Brno, fond G 18, sign. 2 (1619–1649), složka 23a.

jistili další článek politické moci v zemi. Podle povahy byl úřad, který měl na starosti stavovskou minci, úřadem zemským, který spadl do pravomoci stavů. O jeho personálním složení vypráví nám v oddílu „O minci“²⁵⁾ své práce²⁶⁾ Dysmas Josef Hynek z Hofru, menší písař u král. úřadu zemských desk v Brně. Na obecném sněmu olomouckém od 15. června do 10. července 1620 byla prý na pořadu také otázka dozoru nad mincí. Moravští stavové, připomenuvše si, že pouze spořádané poměry mincovní zaručují úspěšné hospodářství v zemi, dali prý veškerou moc nad mincí „Jejich Milostem nejvyšším úředníkům zemským a zemským soudcům“. Dohledem nad jejich kolegiátní správou zemské mince pověřili šestičlennou komisi, složenou po dvou členech z každého ze tří stavů. Do komise jmenovali: za stav panský královského radu a komorníka Albrechta Sedlnického z Choltic na Brodku, Otaslavicích a Čechách nad Košířem a královského radu Kryštofa Sedlnického z Choltic na Fulštejně a Dívčích Hradech; za stav rytířský: Václava Bítovského z Bítova na Bystrici pod Hostýnem a Prusinovicích, královského radu, komorníka a nejvyššího dvorského sudího v markrabství moravském, a Stibora Žernovského ze Žernové a na Přílepicích; za stav městský: Adama Schäfera²⁷⁾ a Abrahama Mazáka z Olomouce. Tato komise byla zároveň poradním orgánem kolegia nejvyšších úředníků zemských a zemských soudců v mincovních záležitostech.

²⁵⁾ Christian d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der böhm. Länder, insbesondere Mährens im XVII. Jahrhundert, 22. sešit Schriften der historisch-statistischen Sektion der mähr.-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Brno 1875 (dále: d'Elvert 22), str. 322.

²⁶⁾ „Acta Diaetalia t. j. Relacy Historyczka: Wsшего toho, czo se mezy Cztyřma Stawy Slawneho Margkrabstwy Morawskiego W cziasu Rebellige Ohawny od Letha Panie Tisycziho Ssestisteho dewatenaczteho až do Letha Tisycziho Ssestisteho Trzidesateho in Rebus diaetaliibus et Publicis spusobilo a gednalo, z knihy Pamiety, ktera prży Kral: Auržadu Desk Zemskych W Margkrabstwy Morawskem in Originali se wynachazy, Zepsana a od Slowa k Slowu Collationirowana Odemne: Dysmasa Jozeffa Hynka Z Hoffru, obogych Praw Licentiata, Go. Myl. Rzimskeho Czysarže Sspanielskeho, tež Uherskeho a Českeho Krale Raddy, a toho Cziasu prży Kralowskem Auržadu desk Zemskych W Margkrabstwy Morawskem Menssyho Pysarže W Miestie Brnie Lietha Panie 1723.“ (d'Elvert 22, str. 246–331.)

²⁷⁾ Jest to onen Adam Schäfer, který se se svým bratrem Bedřichem účastnil povstání a který byl výslovně jmenován v protokolu z 21. srpna 1624 mezi osobami, jejichž majetek byl skonfiskován a jejichž jméno se mělo přibít na šibenici. Po prohraném povstání uchýlil se do Vratislavi. V dopisu z 27. července 1622 zmiňuje se císař o něm již jako o měšťanu vratislavském a pachtýři mince v Nise. (Dietr. archiv, fasc. 210, složka červenec, čís. 48.) Skutečně byl od 10. srpna 1621 se svým bratrem Bedřichem a Ondřejem Reberem pachtýřem jmenované biskupské mincovny. Vratislavský biskup, arcivévoda Karel, přimlouval se u kardinála Dietrichsteina, aby Schäferově manželce bylo dovoleno vystěhovat se se vším všudy z Olomouce. Kardinál navrhol 30. listopadu 1621 císaři zamítnutí žádosti. (Repertář k Dietrichsteinské korespondenci v Židlochovicích, fol. 61, č. 42.) Patrně opět na přimlůvu vratislavského biskupa prominul pak císař Schäferovi jeho poklesek, poněvadž mu daroval dekretem z 7. dubna 1626 dům Velena ze Žerotína a odsouzeného Gromuse (Sar Brno, Nová sbírka, G 2, pergamen s pečeti). R. 1639 se s ním shledáváme v olomoucké mincovně, napřed jako s mincmistrem a od 5. července 1640 jako s pachtýřem.

I když direktorové zprvu upustili od povolání onoho kroměřížského mincmistra za zemského mincmistra v Brně, octl se nakonec přece jen v Brně. V brněnské mincovně působila totiž jako mincmistr osoba, která značila mince písmeny H a P v ligatuře zdobené hákem na cány. Em. Nohejlová-Prátová rozpoznala jednak, že tato značka patří do mincovny v Brně a nikoliv do Olomouce, jednak že nenáleží, jak se uvádělo, Petru Hemovi, nýbrž bývalému biskupskému mincmistrovi v Kroměříži, jménem Hanuš Pecz.²⁸⁾ Tento objev byl pak ještě podepřen několika archivními zprávami, získanými Jaroslavem Pošvářem.²⁹⁾ Identitu brněnské mincmistra s oním bývalým kroměřížským potvrzuje také Dietrichstein ve vzpomínutém dopisu z 23. ledna 1623.³⁰⁾ Připomíná, že tento mincmistr, vstoupiv do služeb rebelů, zakotvil v Brně, a potvrzuje zprávu, že si koupil v Brně dům, a zdůrazňuje, že tak učinil bez jeho, kardinálova souhlasu.

Na některých olomouckých čtyřiadvacetnicích ještě z roku 1619 vidíme na rubu značku mincmistra ze dvou písmen „C“ umístěných jednotlivě po stranách římsy na podstavci pod jehlanem. Tato značka patří nepochybně onomu bývalému nájemci mincovny v knížetství opavském, který značil liechtensteinské mince tímž způsobem. Byl tedy Kryštof Cantor povolán za zemského mincmistra v Olomouci. Ale již roku 1620 nalézáme značku dvou „C“ zase v Opavě, kde tedy Cantor tehdy působil ve funkci mincmistra.³¹⁾ Nemáme písemných zpráv o době, kdy opustil stavovské služby. Ale podle známého dopisu městské rady v Olomouci mincmistru Cantorovi z 12. února 1620³²⁾ možno usoudit, že vystoupil ze služeb olomoucké mincovny nejdříve po tomto datu. Stejně tak nemáme žádných přímých zpráv o příčině, pro kterou se rozešel s moravskými stavy. Musely to však být rozpory vážnější povahy, když olomoucká městská rada podle zprávy z 28. ledna 1620³³⁾ zabavila z příkazu zemského hejtmána

²⁸⁾ Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II, 1947, str. 1 sl.

²⁹⁾ Jar. Pošvář, Několik archivních dat o konci brněnské mincovny, Num. listy VI, 1951, str. 119.

³⁰⁾ Tam sděloval císaři: „Anlangendt aber den auch verstorbenen Müntzmeister daselbst, solle E: Kay: May: unangedeütet nit bleiben, dass derselbe nit allein mein Diener: sondern auch mein gantztes Müntzwesen zu Kremsier vor der Rebellion und gleich bey anfang derselben Jhme anvertrautt gewesen, allda Er und die Seinigen sich heüsslich niedergelassen, wie dann noch auf dato seine Schwester daselbsten wohnhafft, aber in wehrenden Unwesen von dannen die mir gehörige gelter und Müntzsachen mit sich abgeführt, alles entfrembdt, hinweggeloffen nacher Brünn und in den Rebellendienst sich begeben, daselbst ohne mein erlass: und bewilligung ain Haus erkhaufft und bis dato mit mir gantz unverraiten verbliben.“ (Viz poznámku č. 23).

³¹⁾ Friedensburg, Schlesiens Münzgeschichte, str. 206.

³²⁾ Sar Brno, kopiář olomoucký 1617–1621, rkp. 197. Paní doc. Dr. Nohejlové-Prátové děkuji za upozornění na tuto zprávu a za laskavé poskytnutí opisu.

³³⁾ Sar Brno, Olomoucký kopiář 1617–1621, rkp. 197, fol. 182 lit. v. Paní doc. Dr. Em. Nohejlové-Prátové děkuji za laskavé upozornění na tuto zprávu a p. předsedovi brněnskému num. kroužku Janu Halačkovvi za opatření jejího opisu.

Ladislava Veleny ze Žerotína Cantorovo jmění. Je velmi podobné pravdě, že zrušení služebního poměru Cantorova bylo v příčinné spojitosti se zmenšením střížku dvanáctníků z roku 1620. Po několika málo emisích těchto ražeb o průměru střížku 27 a několik desetin milimetru objevují se totiž 12krejčary na střížku o dva milimetry menšího průměru, t. j. 25 milimetrovém. I když jejich váha zůstala skoro nezměněna, mohla tato na první pohled postižitelná změna vzbudit u obecnosti nedůvěru k této hodnotě, která se přenesla nebo se mohla také přenést na stavovský režim samotný. Přesvědčivým dokladem pro tento závěr je návrat nástupce Cantorova v mincmistrovském úřadě k původnímu průměru střížku dvanáctníků o 27 milimetrech. Nástupcem Cantorovým se stal Baltazar Zwirner, osoba, která měla v budoucnosti hrát na Moravě pro její hospodářské poměry a zvláště pro její mincovnictví velmi neblahou úlohu. Z ostatního personálu moravských stavovských mincoven známe prozatím pouze Hanuše Losze,³⁴⁾ který působil v Brně roku 1620 v neznámé funkci.

O dílně, kde by se byly ryly kolky k stavovským mincím, jsme rovněž bez zpráv. Viktor Katz vyslovil domněnku, že jejich původcem byl Hanuš Rieger, řezač kolků a pečeti ve Vratislavi se svými pomocníky.³⁵⁾

O nějakém vlastním mincovním řádě moravských stavů se při citelném nedostatku archivních zpráv nikde nedočítáme; ale je téměř nepochybné, že automaticky platil podle usnesení moravských stavů na obecném sněmu olomouckém z června (24.) r. 1577³⁶⁾ mincovní řád českých stavů daný v Praze na Hradčanech dne 28. června 1619. Zmíněné usnesení moravských stavů z r. 1577 obsahovalo totiž ustanovení, že všechno, co by bylo usneseno o minci českými stavy, má platnost také na Moravě. Mohlo by se proti tomuto předpokladu namítat, že mincovní řád českých stavů není podložen sněmovním usnesením českých stavů. K tomu třeba upozornit, že „vyměření“, t. j. mincovní řád, bylo vydáno direktory a rady, zřízenými všemi třemi stavy království českého a průvodní dopis z 29. června 1619, který svědčil místodržícím nejvyššího mincmisterství na Horách Kutných, nařizoval jménem a na místě všech tří stavů království českého, aby se podle tohoto mincovního řádu mincovalo.³⁷⁾

Vyložili jsme již neblahé následky nerovnosti cen dukátů a dobrých tolarů v různých zemích a příčiny, proč se stěhovala dobrá mince ze země. Z toho důvodu pamatovalo se již při jednáních o státních smlouvách, aby byla do nich pojata ustanovení o minci. Nepřekvapuje proto, že poslové sjednali ve smlouvě mezi Fridrichem Falckým a Bethlenem Gaborem, vévodou sedmihradským, aby kursy jednotlivých cizích mincí, obíhajících ve spolených královstvích a zemích byly stejné. Smlouva pamatovala na to, aby druhy mincí a jejich kursy

³⁴⁾ František Papoušek, Těšínský mincmistr Hanns Losz, Num. listy X, 1955, str. 119.

³⁵⁾ Viktor Katz, Hanns Rieger, Siegel- und Stempelschneider in Breslau, NZ 1934, strana 80.

³⁶⁾ Mor. sn., str. 301.

³⁷⁾ Čermák-Skrbek I, str. 148–150.

byly vyhlášeny ve všech českých zemích a obdobné opatření mělo se zařídit v království uherském a vévodství sedmihradském. Fridrich Falcký vyhlásil patentem z 18. dubna 1620 kursy cizích, jmenovitě uvedených mincí v království českém.³⁸⁾ Generální sněm českých stavů a vyslaných z přivtělených a sjednocených zemí schválil kursy usnesením z 25. dubna.³⁹⁾ Na Moravě provedl král toto usnesení 28. dubna 1620 dopisem Ladislavu Velenovi ze Žerotína. Toho dne přikazoval totiž zemskému hejtmanovi, aby otevřenými listy uvedl ve známost snesení generálního sněmu. Ladislav Velen ze Žerotína uposlechl příkazu a vyhlásil 11. května 1620, v jakých cenách podle moravského počtu se mají brát jednotlivě vypočtené druhy mincí, při čemž je počítáno na jeden

³⁸⁾ Státní ústřední archiv – býv. ústřední archiv ministerstva vnitra (dále: SÚA) Praha, sbírka patentů, č. 221.

³⁹⁾ Z usnesení generálního sněmu českého o potvrzení a přijetí smlouvy z 19./15. [sic] ledna 1620: Ad quintum. Monetae valore communi majestatis regiae et provinciarum consensu, hunc assignatum esse, ut

ducatu, ducentos decem	Talerus, centum quadraginta
Coronatus, centum septuaginta quinque	Hispanicus, centum quinquaginta
Rhenatus, centum quinquaginta	Sexagenarius, centum viginti
	Duodenarius simplex quindecim

Duodenarius duplex triginta cruciferos per regnum Bohemiae et incorporatas provincias valeat. Quod regia Ejus Maiestas in provincijs incorporatis publico edicto notum faciet. Haud dubie serenissimum principem cum statibus regni Hungariae, id approbaturum, et per regnum Hungariae ac Transsylvaniae idem institutum domini enim legati revisionem hujus articuli ad diaetam Hungariae distulerunt. Viz Christian d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des 30jährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im XVII. Jahrhundert, Brno 1867, 16. sešit Schriften der hist.-statistischen Sektion (dále: d'Elvert 16), str. 101. Datum smlouvy, vyjádřené zlomkem 19./15. znamená, že instrument smlouvy podepsali Bethlenovi poslové v Bratislavě dne 19. a poslové českého krále 15. ledna 1620.

Kameníček byl na pochybách, o jakou minci to jde, kterou pojmenovávala jak vyhláška Fridricha Falckého o kursech hodnotných mincí z 18. dubna 1620 pro království české, tak i vyhláška zemského hejtmana Veleny ze Žerotína z 11. května pro Moravu chybně „Telplolar“. Jeho pozornosti ušlo, že dříve citovaný výňatek z latinského textu usnesení českého sněmu o smlouvě se sedmihradským vévodou Bethlenem, otištěný d'Elvertem, má jakousi spojitost s oběma vyhláškami, a měl za to, že by se snad měla mince správně označit „tupltolar“ (dvojtolár – srov. Mor. sn., str. 515, pozn. 1). Tuto otázku rozřešil d'Elvert při reprodukování Žerotínovy vyhlášky, nahradiv chybné označení „Telplolar“ zněním „Felplolar“ (srov. d'Elvert 16, str. 109, Mor. sn. str. 515, pozn. 2). Kurs chybně označeného tolaru udaný v králově vyhlášce dvěma kopami mšenských grošů a v Žerotínově vyhlášce dvěma zlatými a deseti krejcarý moravského počtu rovná se 150 krejcarům. Výše tohoto kursu ukazuje na to, že obě vyhlášky měly na mysli tolar ve stříbře, který je v citovaném výňatku jmenován „Hispanicus“. Šlo tedy nepochybně o nějaký španělský tolar. Četné pozdější vyhlášky Ferdinanda II., které také ustanovovaly kurs hodnotných mincí, potvrzují, že ze španělských tolarů to byl „Filipův tolar“, který toho času obíhal na našem území. Patrně na podkladě této skutečnosti a na podkladě textu sněmovního usnesení opravil d'Elvert písáskou chybu v Žerotínově vyhlášce na správné znění „Felplolar“. Tato zkratka byla patrně tehdy běžná pro označení španělského Filipova tolaru.

zlatý 70 krejcarů.⁴⁰⁾ Z vyhlášky vychází na jevo, že zvýšení kursu vztahuje se mimo jiné také na 24krejcarý a 12krejcarý, z nichž ony třeba bráti v ceně 30 krejcarů a tyto za 15 krejcarů. Vyhláška měla také za účel, aby se zamezilo vyvážení vyjmenovaných druhů mincí ze země. Patrně nemělo toto opatření na Moravě žádoucího účinku, když zemský hejtman Velen ze Žerotína musel znovu patentem z 29. května 1620 vyhlásit, aby vrchnosti a města netrpěla u svých poddaných resp. u svých spolusousedů a obyvatel skupování a výměnu stříbra a mincí a jejich vyvážení ze země. Zároveň obsahoval patent výzvu, aby se přihlásil u zemského mincmistra, kdo by měl jakou minci na výměnu nebo staré stříbro na prodej.⁴¹⁾ Ani tentokrát neměl patent valného úspěchu, poněvadž již 29. srpna t. r. vydává Žerotín další patent, aby se zamezilo vyvážení dobré mince a stříbra ke škodě země, zejména do Slezska.⁴²⁾

Bitvou na Bílé hoře dne 8. listopadu a hlavně jejími následky bylo definitivně sčítováno se stavovskou revolucí v Čechách. Bylo tím rozhodnuto také o povstání moravském? Zdá se, že ano. Přitom však překvapuje skutečnost, že se setkáváme na Moravě ještě se stavovskými ražbami s letopočtem 1621. Máme snad co děkovat, že se zachovaly tyto ražby, zvykům, o nichž se zmiňuje Joh. Newald?⁴³⁾ Bylo prý v mincovnách zvykem, že „mince s letopočtem příštího roku byly v den Všech svatých (1. listopadu) běžného roku věnovány jako pozornost význačným úředníkům a vlivným osobnostem“. Z podrobného popisu mincí zjišťujeme, že se vyskytují s letopočtem 1621 pouze 48krejcarý. Skutečnost, že jsou zastoupeny ve dvou různých typech, z nichž druhý o třech variantách, nemusela by být na závadu domněnce, že se zachovaly pouze ony kusy, které byly raženy pro zmíněnou příležitost. Národní museum v Praze má však ve svých bohatých sbírkách jeden 48krejcar tohoto letopočtu (viz č. 100) dvojrázem do té míry zkorumpovaný, že by jím nemohla být projevena úcta k význačným a vlivným osobnostem veřejného života. Tato skutečnost a snad i nezvykle veliký počáteční počet variant dovolují závěr, že rozhodující porážka stavovské věci týden po Všech svatých na Bílé hoře zůstala na Moravě bez vlivu na přípravu oběživa pro příští rok a že v roce 1621 byly na Moravě skutečně dány do oběhu stavovské 48krejcarý s letopočtem běžného roku. Záhadu, zda se dostaly do oběhu pouze z oběživa připraveného v minulém roku či ze současné ražby, by mohl vysvětlit pouze nějaký písemný pramen. Do té doby můžeme však v uvedených mincích vidět nový doklad toho, že sama

⁴⁰⁾ Mor. sn., str. 513, příloha č. 89; d'Elvert 16, str. 109.

⁴¹⁾ d'Elvert 16, str. 111. Titul „zemský mincmistr“ byl oficiálním titulem stavovského mincmistra v mincovně brněnské a olomoucké. Viz Ant. Rumpf, K dějinám olomoucké mincovny v 17. století, Num. listy X, 1955, str. 156 a XI, 1956, str. 103–4.

⁴²⁾ Notizenblatt der hist.-statistischen Sektion der mähr.-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde (dále: Ntbl), 1864, str. 6; Mor. sn., str. 305–6, pozn. 4.

⁴³⁾ Joh. Newald, Das Österreichische Münzwesen unter den Kaisern Maximilian II., Rudolph II. und Mathias, Vídeň 1885, str. 216, pozn. 3.

bitva na Bílé hoře nebyla by bývala rozhodujícím mezníkem, kdyby bylo bývalo všude a hlavně v rozhodujících kruzích dost schopnosti života a obrany.

Část moravských stavů se snažila záhy po bitvě na Bílé hoře o smír s císařem a vyslala napřed v druhé polovici prosince Karla staršího ze Žerotína k císaři. Podle jedné verze došlo ke smíru již 20. prosince 1620.⁴⁴⁾ Druhá verze, podložená soudobým referátem zpravodajským, mluví o smíru z 18. ledna 1621;⁴⁵⁾ toho dne byla pryč císařem za přítomnosti Dietrichsteinovy přijata delegace moravských stavů, složená po dvou ze stavu panského a rytířského a tři ze stavu městského. I když byl kardinál Dietrichstein jmenován 16. ledna t. r.⁴⁶⁾ generálním komisařem na Moravě a i když po dobu jeho nepřítomnosti měl jej zastupovat hejtman markrabství moravského Ladislav z Lobkovic, nedošlo patrně v prvním čtvrtletí roku 1621 k převzetí zeměpanského mincovního regálu. Prozatím není známo, že by byl kardinál Dietrichstein vydal podobný patent o zákazu mince stavovské nebo mince Fridricha Falckého, jak učinil v Čechách generální komisař Karel z Liechtensteina dne 5. prosince 1620. Patent tento ustanovil, že mince Fridricha Falckého měla platit pouze po dobu tří neděl a měla být brána po 60 kr. za osmačtyřicetník, po 30 kr. za čtyřadvacetník a po 15 kr. za dvanáctník.⁴⁷⁾ Dalším nařízením z 14. prosince 1620 prodloužil Liechtenstein třineďlní lhůtu do Hromnic, t. j. do 2. února 1621 a rozšířil platnost patentu také na minci českých stavů.⁴⁸⁾ Ze skutečnosti, že na Moravu přibyl teprve 24. února 1621⁴⁹⁾ rada dvorské komory Hanuš Unterholzer z Kranichbergu, přidělený Dietrichsteinovi jako poradce, který rozhodujícím způsobem zasahoval do mincovnictví na Moravě, a z další skutečnosti, že kardinál přibyl ze své římské cesty teprve krátce před 5. březnem t. r.⁵⁰⁾ a ujal se poté svěřeného úřadu generálního komisaře na Moravě, možno připustit, že Zwirnerovy osmačtyřicetníky pocházejí také ze současné ražby.

Stavovská mince obíhala na Moravě vedle české a slezské mince Fridricha Falckého ještě roku 1626. Resolucí z 11. března 1626 zakázal císař tuto minci a dal kardinálovi Dietrichsteinovi příkaz, aby zákaz vyhlásil. Dietrichstein vyhověl příkazu patentem daným 18. března t. r. v biskupském dvoře v Brně a vyhlásil,⁵¹⁾ že „mince psance Fridricha, který si přikládá titul falckraběte“,

⁴⁴⁾ Ntbl, ročník 1867, str. 18 (Hurter, Ferdinand II., sv. 8, str. 608 sl.).

⁴⁵⁾ d'Elvert 22, str. 91.

⁴⁶⁾ d'Elvert 16, str. 122.

⁴⁷⁾ Mor. sn., str. 305, poznámka 1.

⁴⁸⁾ SÚA Praha, sbírka patentů, č. 229.

⁴⁹⁾ d'Elvert 22, str. 150.

⁵⁰⁾ d'Elvert 22, str. 567.

⁵¹⁾ Wir Frantz von Gottesgnaden, der Heyligen Römischen Kirche des Tituls Santa Maria trans Tyberim Cardinal und Fürst von Dietrichstein, Bischoff zu Olmütz etc.... wie auch des Marggraffthums Mähren gevollmächtigter Gubernator und Commissarius Generalis... geben hiemit zu Vernehmen: Demnach die Röm:Kay: auch zu Hungarn und Behaimb Königl: May: Unser allernädigster Herr Vermög dero an Uns vom aylfften jetzt scheinenden Monats

a mince, ražené stavy za povstání pozbývají s okamžitou platností charakter platidla nejen pro jejich nepatrné zrno, nýbrž také „z uctivosti k jeho královské a císařské milosti“. Zároveň jim vyhradil tříměsíční lhůtu směny. Do té doby se mohly vyměňovat v císařských mincovnách podle jakosti zrna za dobrou platnou minci.

2

Rozbor mincí moravských stavů

Počáteční hodnoty stavovské mince při zahájení mincování. — Omyly v literatuře. — Ráz stavovských mincí na líci: orlice, kyty orličích ocasů, korunka, šachování a postavení orlice vzhledem k vnitřnímu kruhu. — Odchylná ozdoba jehlanu podle mincoven. — Charakteristické znaky brněnské a olomoucké mincovny. — Opisy na stavovských ražbách a zkratky slov v nich. — Rozdělovací znaménka a znamení mincmistrů na stavovských mincích. — Přehled vahových a jakostních rozdílů stavovských mincí. Vzájemný poměr mincí českých stavů a mincí Fridrichových a jejich vliv na stavovské mince na Moravě.

Věnujeme-li zde značnou pozornost rázu moravských mincí stavovských, činíme tak proto, že dosud nebyly souborně popsány. Spousty jejich variant jsou někdy tvrdým oříškem jejich určování, při čemž záleží vedle mincmistrovské značky na každém sebemenším detailu: na tvaru písmen a číslic; obrazu orlice a jehlanu; formě křídel, ocasu, spárů, hlavy, korunky; způsobu šachování; tvaru vnitřního kruhu — abychom zde jmenovali některé z podrobností. Každá sebemenší změna zařazuje minci do některé z mincoven a tvoří tak celé skupiny ražeb navzájem příbuzných právě podrobnostmi.

Zatímco několik málo soudobých písemných památek ze skromného fondu archivních zpráv o stavovském mincovnictví odhalilo místa a vymezilo přibližně dobu, kdy a kde vykouzlila po prvé dovedná lidská ruka na pohled skromnou, ale prostotou obrazů a svým duchem krásnou stavovskou minci, vypráví jen jeden jediný zachovaný soudobý moravský svědek — ražený kov — spolehlivě o tom, že moravští stavové zahájili r. 1619 ražbu stavovské mince v Brně grošem a v Olomouci hodnotou moravské mincovní soustavy, byť i jen početní, celkem cizí: „grossem w 24 kreycary bitym“, zvaným také čtyřmeciáčkem.

Marty abgegangen allernädigsten schreibens... sich dahin resolvirt und entschlossen das fürs Erste von dato an und hinfüro dessen Achters Fridrich, so sich Pfalzgrafen nennt, sammt der aufgeworffenen und Vermeinten Directorn und Ständen Unter gewehrter Rebellion geschlagenen Müntz sorten, nit allein des gringen halts, sondern auch hochsternentern Jhrer Kay: und König: May: hiebey versirenden respects halber allerdings bandisirt und ungültig auch lengst innerhalb nechster drey Monathen in dero allirige Müntzstatt, dem werth und fein nach geliefert, und daselbst mit ietziger guter Müntz bezalt und abgelöst:... Geben in Unsern Bischofflichen Hoff zu Brinn den 18. Marty Ao 1626. Viz Sar Brno, fond G, fasc.M 5/1, opis s poznámkou na rubu: Das Original ist den 3. Septbris 1666 nach Hoff geschickt worden.

Tyto první hodnoty byly v obou mincovnách bity z počátku bez mincovní značky. Až po několika emisích byla k nim přičiněna značka mincmistra, která se pak stala i na ostatních hodnotách podstatnou součástí stavovské mince. Letopočet na Peczových brněnských groších a Cantorových olomouckých čtyřřadvacetnících bez nebo se značkou mincmistra dokládá, že vznikly v příslušných mincovnách ještě v roku jejich založení, t. j. 1619.

Zdálo by se, jako by začátky stavovského mincování nebyly tak chudé. Odborná literatura poukazuje na další hodnoty z tohoto roku. Miller-Aichholz zmiňuje se ve svém obsáhlém díle⁵²⁾ o jednom Cantorově dvanáctníku z roku 1619 a odkazuje přitom na pol. 2018 Donebauerovy sbírky. Na jiném místě zaznamenává groš s Cantorovou mincovní značkou z téhož roku. V známém spisku „Mince a mincovnictví markrabství Moravského“ uvádí⁵³⁾ In. Lad. Červinka v oddílu „mincmistr Petr Hema“ pod bodem 1) také 12krejcar z roku 1619. Podle již vzpomenutého výsledku novějšího bádání patří tam uvedená mincovní značka Hanuši Peczovi a jde o minci, která pochází z brněnské mincovny. Jdeme-li však po odkazu Miller-Aichholze zjišťujeme poněkud zklamání, že autor popisu Donebauerovy sbírky⁵⁴⁾ opomněl uvést u této položky letopočet zaznamenané mince. Zde se však nedostáváme do rozpaků. Máme ještě jednu pomůcku, kterou si můžeme ověřit letopočet tohoto dvanáctníku se značkou Kryštofa Cantora. Dražební katalog k Donebauerově sbírce⁵⁵⁾ odhaluje jako letopočet této mince rok 1620. Můžeme proto jen zjistit, že záznam v Miller-Aichholzově díle je mylný a že Cantorův dvanáctník z roku 1619 není tedy znám. Potom zjišťujeme, že Červinkův údaj o Peczově dvanáctikrejcaru není kontrolovatelný. Červinka totiž neudal, kde se nachází předloha k tomuto záznamu. Ale i tak se pozastavujeme nad skutečností, že v reprodukci lícního popisu podává Červinka ve vyznačené hodnotě číslici „2“, jako by byla na brněnských dvanáctnících vyjádřena výlučně ve tvaru písmene „Z“, a to nejen pro rok 1619, nýbrž také pro rok 1620. Ze souboru známých stavovských mincí však vidíme, že tohoto způsobu pro vyjádření číslice „2“ je použito jedině v poslední emisi brněnských grošů z roku 1620. Na všech ostatních stavovských mincích, zejména na dvanáctikrejcarech z roku 1620, známe ji prozatím vyjádřenou pouze arabskou číslicí. Již toto neodůvodněné zevšeobecňování, jak prý je zpodobněna číslice „2“ na dvanáctnících ročníku 1620, ač mu jich celá řada byla známa, jak sám podotýká, otrásá vírou, že by údaje v Červinkově spisku byly naprosto věrohodné. Budeme mít ještě příležitost, abychom poukázali na příslušných místech na některé další nepřesnosti v Červinkově práci o údajích

⁵²⁾ V. Miller zu Aichholz-A. Loehr-E. Holzmair, Österreichische Münzprägungen 1519–1938, II. vydání, Vídeň 1948 (dále: Miller-Aichholz, Münzprägungen).

⁵³⁾ Na str. 67.

⁵⁴⁾ Eduard Fiala, Beschreibung der Sammlung des Max Donebauer, Prag 1889.

⁵⁵⁾ Adolph Hess, Frankfurt 1889, Catalog der nachgelassenen Sammlung des H. Max Donebauer zu Prag, I. Abteilung: Regierungs-Münzen Böhmen.

zaznamenaných ražeb z období 30leté války. Také si dlužno uvědomit, že Červinkovi byla nejbližší ze sbírek, z nichž mohl čerpat podklady pro svůj spisek, sbírka Moravského musea. Tam je nejstarší Peczův dvanáctník onen z prvních emisí, na nichž začíná opis na rubu vlevo nahoře slovem „Te“ a má doslova stejné znění jako na olomouckých stavovských mincích. Jeho letopočet je však 1620. Vznikají tedy vážné pochybnosti, že by měl pro svůj záznam o dvanáctníku z roku 1619 se značkou „HP“ skutečnou předlohu. Proto je pak i velmi podobné pravdě, že také Peczův dvanáctník z roku 1619 není znám. Uvážíme-li však, že podle doslovu k Červinkově práci šlo autorovi v prvé řadě o propagaci moravské mince, kde — jak známo — nezáleží na naprosté přesnosti záznamů, nejsou tato nedopatření na újmu autorova vymezeného účelu, zejména, když můžeme po odstupe řady desítek let s uznáním zjistit, že se jeho snaha setkala s plným úspěchem.

Také pátrání po groši Kryštofa Cantora z roku 1619 ve vídeňském mincovním kabinetu zůstalo bezvýsledné. Podle sdělení ředitelství jmenované instituce⁵⁶⁾ je tento záznam v Miller-Aichholzově díle pro rok 1619 mylný. Je skoro jisté, že také tento groš ve skutečnosti neexistuje.

Podle výsledku provedeného rozboru údajů v odborné literatuře omezují se tedy začáteční ražby v brněnské mincovně na groše, k nimž se roku 1620 přidružily ještě dvanáctníky, a v olomoucké na čtyřřadvacetníky, k nimž přibýly roku 1620 ještě groše, dvanáctníky, osmačtyřicetníky, tolary a jako odražky tolaru ve zlatě 5-, 10- a 25dukáty.

Ražby moravských stavů mají ve svých obrazech na líci zemský znak, korunovanou šachovanou orlici, a na rubu obelisk. Šachovaná orlice je rozkřížlena, obrácena tělem kupředu, hlavu má otočenou doprava a pazoury roztaženy. Jehlan spočívá na podstavci, obráceném jednou z jeho hran dopředu. Má tak nápis „VN-IO“ rozdělen na dvě plochy. Po stranách a na jeho pravém boku nebo na jeho přední hraně je zdoben révovou větví s listy.

Šachovaná orlice je několikrát kresby. Liší se mimo jiné hlavně uspořádáním letek ve vějíři křídel nebo vykreslením ocasu, které je vždy ornamentální. Obecně možno poznamenat, že křídla jsou rozložena do polokruhu a letky, aby lépe vyplňovaly pole ohraničené vnitřním kruhem, jsou různé délky a vyskytují se zpravidla v počtu sedmi, někdy šesti na každém křídle. Výjimku tvoří brněnské dvanáctníky, které mají pouze po pěti letkách. Někdy, aby se zvýšila bohatost křídel, jsou zastrčena pod každou letku ještě paprskovitá pera. Orlice možno rozdělit zhruba do dvou skupin, podle toho, je-li orlice se zřetelem ke kresbě křídel vytvořena úplně nezávisle na vnitřním kruhu, který ji obklopuje, anebo přimyká-li se letkami k vnitřnímu kruhu a vyplňuje mincovní pole tak, jako by byla do něho vrostlá.

Do první skupiny zahrnujeme orlici, která je štíhlé figury, rozpíná křídla

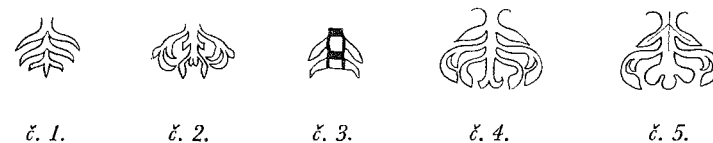
⁵⁶⁾ Děkuji řed. doc. Dr. Ed. Holzmairovi za laskavé porozumění, s nímž vycházel vstříc mým žádostem o zprávy o jednotlivých ražbách.

zdvižením předloktí, pouze v ojedinělých případech též zdvižením záloktí, a nevyplňuje rozpjatými křídly úplně mincovní pole. Je-li zdviženo též záloktí, rýsuje se také loketní kloub (*srov. tab. VIII a IX, čís. 64—73*). Přihlížíme-li k poloze horních letek křídel, vyskytují se tři varianty štíhlé orlice. U prvé varianty nedosahuje ještě ruka s horní letkou na obou křídlech kolmé polohy. Horní letka tvoří tu s kolmicí, spuštěnou k jejímu kořenu, malý ostrý úhel. Hlavička orlice u této varianty je buď úplně ponořena mezi letkami nebo přechází letky, má-li krk prodloužen. V mincovně olomoucké je to ona poloha horních letek u orličích křídel, kterou zahajuje mincmistr Cantor ražby čtyřadvacetníků bez značky. Tohoto uspořádání křídel přidržuje se také ještě na dalších čtyřadvacetnicích se značkou mincmistra z roku 1619 a 1620 a na prvních dvanáctnicích z roku 1620 (*viz tab. VIII, čís. 50, 53*), vyjma dva poslední druhy čtyřadvacetníků z roku 1619 (*srov. tab. VII a VIII, čís. 40—43*). Ještě r. 1619 pokouší se totiž Cantor o změnu kresby vějíře křídel. Na jednom z jeho posledních čtyřadvacetníků (*viz č. 40*) jsou křídla tak znázorněna, že ruka s letkou na zdviženém předloktí je na obou křídlech sklopena blíže k vodorovné poloze a dosahuje skoro pravého úhlu. Tato druhá varianta štíhlé orlice se však — s výjimkou jeho groše a jednoho čtyřadvacetnikrejaru z roku 1620 (*srov. č. 49 popisu^{56a}*) — na Cantorových ražbách neujala. Zato je zastoupena na řadě osmačtyřicetníků se štíhlou orlicí. Druhý pokus o změnu kresby orličích křídel podniká Cantor také ještě roku 1619, a to na svých posledních čtyřadvacetnicích tohoto ročníku (*viz tab. VIII, čís. 42, 43a*). Tato třetí varianta je výslednicí kombinace obou předchozích způsobů ve zpodobnění křídel. Štíhlá orlice na těchto čtyřadvacetnikrejarcech podržela z předchozího čtyřadvacetníku (*viz čís. 40*) dlouhý štíhlý krk a přijala z počáteční ražby čtyřadvacetníků levé křídlo se zdviženou rukou a letkou do malého ostrého úhlu. V kresbě pravého křídla se přidržela předchozí druhé varianty, která má ruku s letkou sklopenou až skoro vodorovně, jako by neměla překážet v pohledu orlici, která zírá doprava. Tímto způsobem jsou vykreslena křídla pouze na tomto (*viz č. 42*) a ještě na druhém čtyřadvacetníku (*viz čís. 43*), který nemá letopočet jako obvykle na konci rubního opisu, nýbrž přizpůsobuje se zvyklosti na brněnských groších a má jej rozdělený po stranách jehlanu. Na tolaru a na ostatních dvanáctnicích menšího střížku, posledních to Cantorových ražbách a na počátečních ražbách Zwirnerových téže hodnoty je sice používána posléze uvedená kombinace zvednuté a sklopené horní letky na křídlech, ale s tím rozdílem, že letka na levém křídle je o nepoznání méně sklopena než na pravém křídle a uzavírá tak menší úhel než na pravém křídle. Zmínky zasluhuje skutečnost, že rozdílná poloha horních letek tak výraznou formou, jak jsme ji mohli zaznamenat na křídlech obou posledních Cantorových čtyřadvacetníků z roku 1619, neupadla změnou mincmistra v úplně zapomenutí, ale že ožila v téže podobě na posledních Zwirnerových dvanáctnicích (*srov. tab. IX, č. 94*).

^{56a}) Odvolávky na čísla bez uvedení tabulek značí odkaz na čísla popisu mincí.

Do druhé skupiny řadíme zavalitou orlici, která vyplňuje letkami převážnou část prostoru, ohraničeného vnitřním kruhem, jako by byla do něho vrostlá. Orlice ta má horní letky povytaženy do malého ostrého úhlu. Křídla jsou jako u štíhlé orlice rozpjata zdvižením předloktí, jako na př. na brněnských dvanáctnicích, anebo mimo to též zdvižením záloktí. V tomto případě je pak také — jak jsme již poznamenali — vyznačen loketní kloub. Tento posléze uvedený tvar orlice byl původně vlastní pouze brněnským grošům. Teprve v pozdější době Zwirnerova mincmistrovství se objevuje také na patrně již posledním osmačtyřicetníku s letopočtem 1620 (*srov. tab. IX, č. 75*) a na několika dalších z roku 1621 (*srov. tab. IX, č. 98, 99a*) v téže podobě. K této skupině patří ještě varianta orlice, která má společně s předešlou orlicí na dvanáctnicích pouze přizpůsobení se letek vnitřnímu kruhu, krátký krk a rozpjatá křídla zdvižením předloktí. Odlišuje se rozdílnou polohou horních letek na každém křídle po způsobu, jež známe z posledních čtyřadvacetníků Kryštofa Cantora z roku 1619: na pravém křídle má ruku s letkou sklopenou a na levém postavenou do ostrého úhlu. Ocas orlice má kresbu obvyklou na olomouckých ražbách. Takto vyobrazená orlice se vyskytuje pouze na Zwirnerových, již jednou vzpomenu- tých, posledních stavovských dvanáctnicích (*viz tab. IX, č. 94*).

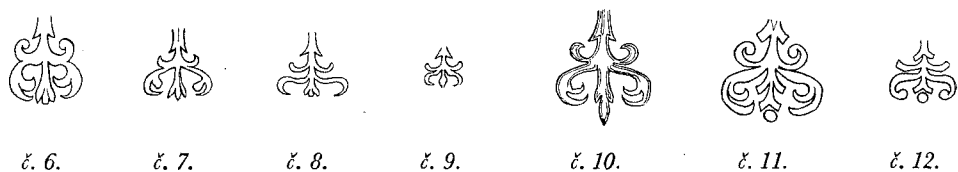
Další charakteristický znak, kterým se navzájem liší kresba orlice, je tvar ocasu. Kresba ocasu na ražbách olomouckých je podstatně odlišná od kreseb ocasu na ražbách brněnských, na nichž se ocas vyskytuje ve čtyřech obměnách. Tři z nich (různé kresby) nalézáme na groších a čtvrtou na dvanáctnicích (*srov. vyobr. č. 1—5*). Vyobrazení orličích ocasů je zvětšeno $1\frac{1}{2}$ krát, vyobrazení mincmistrovských značek a rozdělovacích znamének $2\frac{1}{2}$ krát.

Kresba ocasu na olomouckých hodnotách je v podstatě společná všem olomouckým ražbám. Středem ocasu je položena zesílená osa (vřeteno). Na vřeteno ocasu jsou navlečeny tři páry pod sebe řaděných stvolů, které vycházejí do stran ve stejné výši (vstřícně). Horní stvoly jsou krátké a postavené do úhlu (krokve)⁵⁷ nebo do tvaru krokvice, podle toho jaká je jejich šířka. Pod nimi v prostřední řadě jsou stvoly vyduté a zakončené buď vnějšími závitky (kotoučky) nebo špicí. Ve spodní, třetí řadě vytváří spojené stvoly hlubokou svorku, která se tvarem přibližuje průřezu zvonovitým (*srov. vyobr. 6, 10, 11*) nebo miskovitým poklopem (*srov. vyobr. 8, 12*). Obloukovitě zahnuté stěny svorky jsou buď na vnitřní straně oblouku skoro již na konci rozštěpeny do dvou

⁵⁷) Heraldická figura tohoto tvaru se nazývá v heraldice krokev (*viz Vojt. Král z Dobré Vody, Heraldika, Praha 1900, str. 72, č. 11*).

úkrojků různé délky, zahnutých dovnitř (viz vyobr. 6, 7, 10, 11) nebo zůstaly nerozdělené, jednoduché, jako na Cantorových dvanáctnících malého střížku a prvních Zwirnerových. Nerozdělená ramena svorky mají dvojí kresbu, buď jsou háčkovitě zahnutá dovnitř a zakončená ostrým hrotem (srov. vyobr. 8, 9) anebo jsou, jako u Zwirnerových dvanáctníků pozdější emise (viz tab. IX, č. 85), zatočena do vnitřních závitků (kotouček — viz vyobr. 12). Jako pod poklopem vytvořeným hlubokou svorkou zvonovitého nebo plošší miskovitého tvaru nachází se konec vřetena. Má ve své kresbě několik obměn. Jsou-li stěny svorky na vnitřní straně rozdvojeny do úkrojků, je vřeteno zakončeno trojím způsobem: jednou ve tvaru hrálovitého listu (viz vyobr. 10), jako na Cantorově tolaru (viz tab. VII, č. 44a). Po druhé se rozšiřuje do vysokého rovnoramenného trojúhelníku, jehož základna je trojklaně vykrájena (viz vyobr. 6, 7) jako na Cantorových čtyřřadvacetnících a jeho dvanáctnících velkého střížku. Anebo jsou na konec vřetena navlečeny dva páry pod sebe řaděných zakrslých vstřícných stvolů, sestavených do krokve, z nichž spodní pár je umístěn na samém konci vřetena a má do vidlice, vytvořené úhlem, jako do zvráceného kalicha vsazen kotouček (viz vyobr. 11). Tento posléze uvedený způsob zakončení vřetena spatřujeme na Zwirnerově tolaru a jeho odražcích ve zlatě. Týmž způsobem je zakončeno vřeteno také na jeho osmačtyřicetnících s orlicí olomouckého typu, jenom že kotouček je zkosen vodorovně (srov. tab. VIII, č. 72) nebo výjimečně do hrotu (viz tab. VIII, č. 71).

Jsou-li ramena svorky jednoduchá, nerozštěpená, je vřeteno zakončeno vidlicí, která je vyplněna dvojím způsobem podle toho, jak jsou zakončena ramena miskovité svorky. Jsou-li háčkovitě zahnutá dovnitř a opatřena hrotem, vypadává z vidlice jakoby ze zvráceného kalicha slzovitá kapka (viz vyobr. 8), jsou-li však zakončena závitky (kotoučky), je do ní vsazen kotouček (viz vyobr. 12).

Na Cantorově groši je vřeteno zakončeno hrotem ve tvaru zvráceného trojúhelníku (šipky) a ramena hluboké zvonovité svorky jsou jednoduchá (viz vyobr. 9).

Na brněnských dvanáctnících je orličí ocas vykreslen ve dvou variantách, podle toho, patří-li jeho ražba k první nebo pozdější emisi. Na dvanáctikrejcarech první emise je kyta ocasu vytvořena ze tří, na ostatních ze dvou párů na vřeteno navlečených vstřícných stvolů, které jsou v horní řadě rovné, šikmo položené a obepjaté postranním zašpičatělým praporem. V druhé řadě, při-

padně jako u dvanáctníků první emise i v třetí řadě jsou stvolky spojeny do ploché svorky ve tvaru poklopu a jsou překlopeny přes konec vřetena. Vřeteno je u dvanáctníků první emise rozštěpeno na konci do dvojzubí (viz vyobr. č. 4), jež končí vpravo hranatou patkou, vlevo vyúsťuje do zesíleného vydutého trnu, a u dvanáctníků ostatních emisí je vykrájeno do trojčetného listu (viz vyobr. č. 5). Popis by nebyl úplný, kdybychom se nezmínili o tom, že stvolky jsou u dvanáctníků první emise v prostřední řadě a u dvanáctníků ostatních emisí ve spodní řadě na vnitřní straně oblouku již skoro na konci rozštěpeny do dvou úkrojků různé délky. Na brněnských groších jsou kresby ocasu trojího druhu a jdou časově za sebou v tomto pořadí: Neznačkové a groše značkové z první emise (srov. tab. VII, č. 6) mají ocas složený ze tří párů pod sebe řaděných, na vřeteno navlečených vstřícných stvolů, spojených vnitřními konečky do hlubokých obloukovitých svorek (viz vyobr. č. 1). Značkové groše dalších emisí mají na líci dvojí jinou kresbu ocasu. Jsou-li zdobené na rubu lípovými listy (srov. tab. VII, č. 23) mají kyty ocasu vykreslenou ze dvou dlouhých, šikmo položených, vstřícných stvolů, na konci rozštěpených do tří úzkých úkrojků, z nichž dva jsou zahnuty dovnitř. Oba tyto vstřícné stvolky přikrývají další část ocasu, vyjádřenou dvěma na vřeteno navlečenými, pod sebe řaděnými páry stvolů. Horní krátké zakrslé stvolky jsou sestaveny do krokve. Další vstřícné stvolky pod nimi jsou nitkovité, zahnuté směrem dolů a na konci kosočtvercovitě rozšířené (viz vyobr. č. 2). Vřeteno je zakončeno vidlicovitě dvojzubím. Na groších zdobených na rubu révovým listím prochází středem tělíčka orlice od krku kostkovaný pruh, jakoby kolmý pás šachovnice. Jeho poslední čtyři kostky jsou již součástí orličího ocasu. Z předposledního a posledního negativního, do hloubky vyraženého čtverečku šachování vyrůstají do stran vstřícné výčnělky v horní řadě šikmé a rovné, ve spodní trnovitě zahnuté. Spolu s koncem kostkovaného pruhu vytvářejí orličí ocas (viz vyobr. č. 3).

Tyto rozdíly v kresbě ocasu podle mincoven byly v olomoucké mincovně zachovávány za mincmistra Cantora a z počátku též za mincmistrování Zwirnerova. Na závěrečné ražbě Zwirnerova 48krejcaru z roku 1620 (viz tab. IX, č. 75) a na připravovaných dalších s letopočtem příštího roku (viz tab. IX, č. 99a) pozorujeme, že byla převzata pro brněnské groše charakteristická kresba orlice, vrostlá letkami do vnitřního kruhu se zdviženým záloktím a předloktím a s vyznačeným loketním kloubem ve spojení s kresbou ocasu, charakteristickou pro brněnské dvanáctníky.

Další zajímavostí na stavovských ražbách olomouckého původu je kresba korunky. Zpravidla splývá totiž korunka úplně s hlavičkou, takže nelze postřehnout, kde korunka začíná. Její kresba budí zdání, jakoby lilie vyrůstaly přímo z hlavičky orlice. U některých ražeb můžeme však pozorovat, že je spodní hrana čelního pásku korunky výrazně vykreslena. Tím se korunka jasně odráží od hlavičky a vyvolává dojem, jako by již dosedla na hlavičku, ale pokrývala jen temeno hlavičky. Na jiných ražbách můžeme pozorovat, že byl rytcem

zachycen onen okamžik korunovace orlice, v němž korunka ještě nedosáhla hlavy orlice, takže mezi korunkou a hlavičkou je viditelná širší mezera, než je hrana rycí jehly (*viz tab. VIII, č. 61*).

Pozornosti zasluhuje též ještě provedení a rozsah šachování na orlici. Všeobecně možno říci, že je pravidlem šachování hrubou kostkou, pouze na několika málo ražbách zjišťujeme drobnou kostku. Tak na posledních brněnských groších, zdobených révovým listím s letopočtem 1620, na Cantorově groši z roku 1620, na jeho dvanáctnících, ražených na menším střížku, na jednom Zwirnerově osmačtyřicetníku brněnského rázu z r. 1620 (*viz tab. IX, č. 75*) a na jeho dvanáctnících. Výjimku z těchto posledních tvoří jeho dvanáctníky brněnského rázu, t. j. s orlicí „letkami vrostlou do vnitřního kruhu“ (*viz tab. IX, č. 94*). Volba drobné kostky nezůstala bez vlivu. Projevuje se buď ve zmenšených rozměrech orlice nebo někdy také ve větším počtu řad šachování po tělíčku, zachovala-li si orlice obvyklé rozměry. Pod šachováním nalézáme vždy tělíčko, křídla a — s výjimkou brněnských dvanáctníků — též krk orlice. U některých ražeb jsou zahrnuty do šachování ještě další části kresby orlice jako u brněnských grošů ocas a kalhotky. Kalhotky mají šachovány také některé ražby z olomoucké mincovny, jako Cantorův tolar, jeho groš (arciť pouze na levé noze), pak Zwirnerovy 48krejcare (*srov. tab. VIII a IX, č. 68—73*) z roku 1620 olomouckého rázu a poslední jeho dvanáctníky brněnského rázu. Mimo to nachází se pod kostkou šachování u osmačtyřicetníků olomouckého rázu levý, výjimkou místo levého také u jednoho (*viz tab. VIII, č. 71*) pravý zakrslý stvol v horním páru kresby ocasu anebo dokonce oba zakrslé stvoly jako u jednoho osmačtyřicetníku z roku 1620 (*viz tab. VIII, č. 72*). Stejný zakrslý stvol, pravý, vyskytuje se pod kostkou šachování u posledních Zwirnerových dvanáctníků s orlicí brněnského rázu. Dlužno se ještě zmínit o počtu řad, jimiž jsou krk a tělíčko šachovány. Zpravidla je krk opatřen jednou a tělíčko třemi řadami šachování s výjimkou brněnských dvanáctníků, které nejsou na krku vůbec šachovány a na tělíčku mají převážně pouze dvě řady šachování. Na olomouckých ražbách můžeme někdy pozorovat na krku dvě řady, na tělíčku častěji čtyři řady, ale pět řad šachování nalézáme pouze na jednom nám známém čtyřadvacetníku z roku 1619 bez značky mincmistra (*viz tab. VII, č. 35*) a na jednom dalším z roku 1620 se značkou mincmistra Cantora (*viz č. 48*).

Nakonec třeba ještě upozornit, že některé orlice jsou vyzdobeny také ještě paprskovitými pery mezi letkami. Tato ozdoba je na olomouckých ražbách vykreslena u převážné většiny čtyřadvacetníků z roku 1619 jednak se značkou Cantorovou nebo bez ní a na některých jeho čtyřadvacetnících z roku 1620 a jeho tolaru téhož ročníku (*viz tab. VII, č. 44a*), pak na Zwirnerově tolaru (*viz tab. VIII, č. 64a*) a jeho odražcích ve zlatě. Na brněnských ražbách setkáváme se s paprsky mezi letkami pouze u jednoho nám známého dvanáctníku (*viz č. 19*).

Korunovanou šachovanou orlici nalézáme v kruhu perličkovém, sekaném

anebo hladkém. Zajímavá je její poloha k vnitřnímu kruhu. Orlice je buď uvnitř úplně uzavřeného kruhu nebo přerušuje kruh. Přerušování kruhu bývá způsobeno buď tím, že lilie korunky kryjí vnitřní kruh nebo tím, že jej zakrývá korunka zpravidla čelním páskem anebo konečně tím, že se orlice prodírá přes kruh korunkou až do okraje. V tomto případě spočívá orlice hlavičkou na vnitřním kruhu a odděluje korunkou začátek okraje od jeho konce. Posléze uvedený případ můžeme zaznamenat u jednoho Cantorova čtyřadvacetníku z roku 1619 z olomoucké mincovny (*viz tab. VII, č. 40a*) a na některých brněnských groších. Věnujeme-li bedlivější pozornost ražbám, na nichž se nachází lilie korunky na vnitřním kruhu, můžeme někdy pozorovat zvláštní zjev: konce přerušovaného kruhu, je-li perličkový, jsou spojeny hladkou čarou. Tato čára je část pomocné kružnice, kterou si vyznačil rezač kolků, aby obraz umístil ve středu kolku a aby snadněji osadil perličky v kruhu. Jde-li o přerušovaný kruh hladký, zůstává prostora prázdná.

Na rubu stavovských ražeb vidíme, jak jsme již předeslali na začátku, na podstavci s nápisem „VN-IO“, rozvrženým na dvě plochy, postavený jehlan, ovitý révovou větví s listy, na některých brněnských groších také lipovým. Na každé straně jehlanu jsou zpravidla čtyři, na groších však pouze tři listy. Srovnáme-li jednotlivé ražby, zjišťujeme podstatné rozdíly v uspořádání listů po stranách jehlanu podle toho, do které z mincoven ražba náleží. Na brněnských dvanáctnících jsou listy podél jehlanu vykresleny vodorovně na rozdíl od ražeb olomoucké mincovny. Tu se mění poloha listů podle strany, na které se nachází. Na pravé straně jehlanu olomouckých ražeb směřují tři listy vzhůru a čtvrtý horní list dolů, na jeho levé straně jsou tři listy obráceny dolů a čtvrtý horní list vzhůru. Révové listy po stranách jehlanu jsou v uvedeném pořádku rozloženy počínaje dvanáctníky na všech stavovských ražbách. Nepatrné výjimky se vyskytují na nejběžnější stavovské hodnotě, totiž na dvanáctkrejcarech v obou mincovnách. Takové úchytky od řečeného pravidla týkají se nejen počtu vykreslených listů, nýbrž v olomoucké mincovně také jejich polohy. Posléze uvedená změna objevuje se, pokud jde o směr listů, na obou stranách jehlanu. Buď jsou na pravé straně všechny listy obráceny dolů (*viz tab. IX, č. 86*), místo aby tři z nich šly nahoru, nebo tři z nich jsou vodorovné, místo aby se obracely vzhůru (*viz tab. IX, č. 87*). Anebo na levé straně, místo aby tři měly směr dolů a čtvrtý nahoru, jsou tři listy (*viz tab. IX, č. 86*) vodorovné. Úchytky v počtu listů nemění však nikdy jejich polohu, vyskytuje se, pokud známo, zpravidla na levé straně jehlanu a snižuje počet listů na tři. Tento snížený počet listů na levé straně jehlanu vyskytuje se u dvanáctníků z roku 1620, kterými se v Brně zahajuje jejich ražba (*viz tab. VII, č. 11*) a na bezprostředně příští emisi, při které jako první začíná opis na rubu slovem „Virebo“ (*viz tab. VII, č. 14*). V olomoucké mincovně objevuje se tato zvláštnost na jednom Cantorově čtyřadvacetníku (*viz tab. VIII, č. 43b*), na jednom jeho 12krejcaru (*viz tab. VIII, č. 58*) a na jednom Zwirnerově dvanáctníku, šachovaným drobnou kost-

kou (viz tab. IX, č. 87). Posléze uvedený dvanáctník je právě onen, kde směřují tři listy na pravé straně jehlanu vodorovně místo nahoru.^{57a)} Ojedinelou výjimku z tohoto pravidla tvoří jeden Zwirnerův dvanáctník. Tato Zwirnerova ražba má snížený počet listů po stranách jehlanu na pravé i levé straně, takže se jehlan objevuje ozdoben po obou stranách pouze třemi listy. Překvapil-li Zwirner na posléze uvedeném dvanáctníku tím, že snížil počet listů po stranách jehlanu též na pravé straně, připravil ještě větší překvapení, když na jednom osmačtyřicetníku z roku 1621 umístil na pravé straně jehlanu pět révových listů, z nichž čtyři mění polohu a jsou vodorovné a pátý horní je obrácen dolů. Na levé straně jehlanu ponechal počet čtyř listů nezměněn, ale obrátil je všechny směrem dolů (srov. tab. IX, č. 99b). Nakonec zbyly groše, jimž musíme věnovat pozornost, abychom si zjistili, jak jsou po stranách jehlanu zdobeny. Na Cantorově groši, který má jako všechny groše pouze tři listy na každé straně, je na pravé straně pravidlo o poloze listů na olomouckých ražbách zachováno, na levé však směřují všechny tři listy dolů (viz tab. VII, č. 63). Na brněnských groších je poloha listů po stranách jehlanu odlišná podle toho, z kterého roku ražba pochází. Na groších z roku 1619 je na pravé straně spodní list nepatrně a prostřední nápadně zvednut vzhůru a horní list je vodorovný. Na levé straně má každý list jinou polohu: spodní je vodorovný, prostřední nepatrně obrácen vzhůru a třetí horní list směřuje dolů. S tímto uspořádáním ozdoby po stranách jehlanu přecházejí groše do příštího ročníku 1620 v první své emisi (viz tab. VII, č. 23). Na groších dalších emisí z roku 1620 jsou všechny listy na obou stranách jehlanu položeny vodorovně. Výjimku zase činí poslední groše z brněnské mincovny, zdobené révovými listy. Na nich jsou oba páry spodních listů vodorovné a horní třetí list je na každé straně obrácen dolů (viz tab. VII, č. 32).

Boky jehlanu jsou buď hladké nebo čárkované. Mimo vinutí révovým nebo lipovým vidíme na jehlanu ještě další ozdobu. Její umístění se řídí podle příslušnosti k té které mincovně a nachází se buď na pravém boku nebo na přední hraně jehlanu. Na ražbách brněnské mincovny je ozdoba umístěna na pravém boku a pozůstává zpravidla z jednoho, výjimečně u jednoho nám známého dvanáctníku (viz tab. VII, č. 21b) a jednoho groše (srov. tab. VII, č. 6) ze dvou listů. Ražby z olomoucké mincovny mají révové listy umístěny na přední hraně jehlanu zpravidla v počtu dvou, pouze výjimkou setkáváme se na jedněch Cantorových dvanáctnících z roku 1620 (viz tab. VIII, č. 61) na přední hraně s jedním révovým listem. Touž výjimku nalézáme též u jednoho Zwirnerova dvanáctníku (viz tab. IX, č. 87) z roku 1620, který jsme již uváděli jako výjimku ve dvou směrech: jednak má na rubu na levé straně jehlanu místo čtyř pouze tři listy, pak má na pravé straně na rozdíl od ostatních olomouckých dvanáctníků tři spodní listy vykresleny vodorovně. Nejzajímavější výjimku z pravidla o výzdobě jehlanu na ražbách olomoucké mincovny ukazuje Zwirnerův již jmenovaný osmačtyřicetník z roku 1621 (viz tab. IX, č. 99b), který je na rozdíl

^{57a)} K tomuto dvanáctníku se ještě jednou vrátíme.

od všech stavovských ražeb zdoben dole na obou bocích jehlanu vždy jedním révovým listem.

Po zevrubném popisu obrazců na líci i rubu moravských stavovských mincí stojí za pokus, abychom shrnuli podstatné znaky, které určují příslušnost ražby k té které mincovně.

* * *

Společným znakem všech hodnot, náležejících k brněnské mincovně, je ozdoba jehlanu na pravém boku a vodorovná poloha listů po stranách jehlanu na dvanáctnících. Mimo to určuje u této hodnoty příslušnost do brněnské mincovny její zvláštní kresba orličího ocasu, příslušnost grošů pak orlice, rostlá letkami do vnitřního kruhu. Pozoruhodnou zvláštností je jeden osmačtyřicetník z roku 1621 (srov. tab. IX, č. 101), u něhož přijal Zwirner vedle orlice se znaky charakteristickými pro mincovnu v Brně (orlici vrostlou letkami do vnitřního kruhu a charakteristickou kresbu ocasu brněnských dvanáctníků) také další výlučně pro brněnskou mincovnu rozpoznávací příznak: umístění révového listu na pravém boku jehlanu. Tento osmačtyřicetník je z olomoucké mincovny a to patrně z doby, kdy se v brněnské mincovně již vůbec nerazily mince moravských stavů. Tato okolnost, že se na olomouckých mincích vyskytly znaky vlastní pouze brněnské mincovně, nebyla v tomto případě na závadu, poněvadž osmačtyřicetníky nebyly v brněnské mincovně nikdy raženy, takže o jejich původu, nehledě k vyražené mincmistrovské značce, nemohly vzniknout pochybnosti.

Mince náležející do mincovny v Olomouci mají révové listy umístěny pouze na přední hraně jehlanu s výjimkou posléze uvedeného osmačtyřicetníku, který má list na pravém boku (srov. tab. IX, č. 101), a dříve vzpomenutého zvláštního osmačtyřicetníku z roku 1621, který má na obou bocích jehlanu po jednom révovém listě (viz tab. IX, č. 99b). Tento posléze uvedený, ve zvláštní úpravě ražený osmačtyřicetník možno považovat za ražbu, tvořící přechod k osmačtyřicetníku, který má již jenom charakteristické znaky brněnské. Dalším charakteristickým znakem olomouckým mincím je vlastní uspořádání ozdoby jehlanu čtyřmi listy po jeho stranách (na pravé straně tři vzhůru a čtvrtý horní dolů, na levé straně obráceně) a na líci v podstatě všem olomouckým ražbám společná kresba ocasu.

* * *

Dále zasluhují pozornosti opisy na ražbách moravských stavů. Na líci stavovských ražeb je opis: „MONETA NOVA MARCHIO MORAVIÆ“ (mince nová markrabství Moravského), v němž je slovo „Marchionatus“ zkráceno do znění „MARCHIO“. V tomto znění se vyskytuje lícní opis pouze na Cantorově tolaru a na Zwirnerových 25-, 10-, 5dukátech a jeho tolaru. U všech ostatních hodnot je opis různě v tom kterém slově zkrácen. Hodnota, pokud je na minci vyznačena, je umístěna mezi písmeny zkratky „MARCHIO“ převážně za písmeny „MA“, pouze výjimkou na Zwirnerových

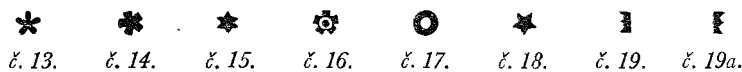
Tabulka č. 1

Slovo a jeho zkratka	Pravidelně na hodnotách	Výjimečně na hodnotách
MONETA	tolar C-C; 25-, 10-, 5 dukáty, tolar, 48níky B-Z; 24níky bez a se značkou C-C	12níky 1620 C-C, č. 50 až 53; 12ník 1620 B-Z, č. 78
MONET	12níky 1620 C-C; 12níky 1620 B-Z	12ník 1620 HP č. 11; 48ník 1620 B-Z, č. 75
MONE	12níky 1620 HP; groš 1620 C-C	12ník 1620 B-Z, č. 76, 77, 91
MO	groše bez značky, groše 1619, 1620 HP	
NOVA	tolar C-C; 25-, 10-, 5 dukáty, tolar B-Z	48ník 1620 B-Z, č. 75, 48ník 1620 B-Z, č. 99
NOV	12níky 1620 HP; 48níky 1620, 1621, B-Z	
NO	24níky bez značky; 24níky 1619, 1620 C-C; 12níky 1620 C-C; 12níky 1620 B-Z	12níky 1620 HP, č. 11 až 14; 48ník 1620 B-Z, č. 74
MARCHIO	tolar C-C; 25-, 10-, 5 dukáty tolar B-Z	
MA-RCHIO	48níky 1620, 1621 B-Z; 24níky bez značky; 24níky 1619, 1620, 12níky 1620 C-C; 12níky 1620 B-Z; groš 1620 C-C	
MA-RCHI	12níky 1620 HP	
M-ARCHI		48ník 1620 B-Z č. 98 až 101
MA-RCH		12ník 1620 HP č. 11
MA-RC	groše bez značky; groše 1619 HP	
MAR-C		groše 1620 HP č. 30–32
MA-R	groše 1619, 1620 HP	
MORAVIÆ	tolar C-C; 25-, 10-, 5 dukáty, tolar B-Z; 24níky 1619 bez značky a C-C	12ník 1620 C-C, č. 54 12ník 1620 B-Z, č. 78 48ník 1620 B-Z, č. 71
MORAVIA	48níky 1620, 1621 B-Z	12ník 1620 C-C, č. 50
MORAVI	48níky 1621 B-Z; 12níky 1620 HP; 12níky 1620 C-C; 12níky 1620 B-Z	48ník 1620 B-Z, č. 75 groše 1620 HP, č. 31, 32
MORAV	12níky 1620 HP a B-Z; groše bez značky mincmistra	12ník 1620 C-C, č. 56 groš 1620 HP, č. 30
MORA	12níky 1620 HP; groše 1619, 1620 HP; groš 1620 C-C	12níky 1620 B-Z, č. 91, 93, 95

osmačtyřicetnicích brněnského typu z roku 1621 řadí se hodnota za písmeno „M“ a na brněnských groších s drobnou kostkou za písmena „MAR“. U jednoho Cantorova dvanáctníku (*viz tab. VIII, č. 61*) z roku 1620 čteme „MA-hodnota-RCHO“. Toto znění nelze označit za zkráceninu slova „Marchionatus“, nýbrž za chybu v kolku. O obměnách zkratk jednotlivých slov a o tom, na kterých hodnotách se v té které zkratce slova objevují, podává nejlépe přehled tabulka č. 1 v textu.

V díle „Mince království Českého za panování rodu habsburského od roku 1526“ na str. 162 uvádějí Čermák a Skrbek zkratku slova „MORAVIÆ“ také ve znění „MO“. S touto zkratkou ve významu slova „Moraviae“ jsme se nesetkali.

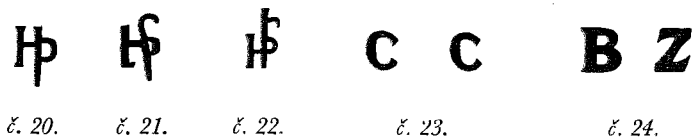
Na rubu je kolem jehlanu na podstavci s nápisem „VN-IO“ v mezikruží opis „TE STANTE VIREBO letopočet“. Začátek opisu je vlevo nahoře. Toto pořadí slov v rubním opisu vidíme na všech olomouckých ražbách. Na počátečních ražbách dvanáctníků z brněnské mincovny shledáváme, že se opis na jejich rubu přizpůsobil úplně opisu na olomouckých ražbách, t. zn. že mají stejná slova úplně stejné pořadí včetně letopočtu. Záhy však pozorujeme na brněnských dvanáctnicích již příští emise, že byl letopočet přemístěn za slovo „STANTE“, takže třeba čísti opis na pravé straně zdola ve znění „VIREBO TE STANTE letopočet“.⁵⁸⁾ Rubní opis bývá zpravidla nezkrácen. Pouze u grošů, ať brněnských nebo olomouckých, objevují se zkratky, ale jen ve slově „STANTE“, které je pak zkráceno do znění „STANT“ nebo „STAN“. Opis je na olomouckých a na počátečních ražbách brněnských rozdělen za slovem „STANTE“ podstavcem pod jehlanem, na pozdějších brněnských ražbách však hrotem jehlanu mezi slovy „TE“ a „STANTE“. Výjimečně se nachází na některých ražbách z brněnské mincovny caesura za písmenem „S“ v slově „STANTE“ (*viz tab. VII, č. 21b*).

Rozdělovací znaménka mezi jednotlivými slovy nebo zkratkami, pak mezi koncem a začátkem opisu tvoří, je-li jich vůbec použito, zpravidla tečky, někdy dvojtečky, hvězdičky nebo kroužky (jako u jednoho Cantorova čtyřadvacetníku z roku 1620 [*viz tab. VII, č. 40a*] a jednoho Zwirnerova dvanáctníku z roku 1620 [*viz tab. IX, č. 94a*]) anebo dokonce schematicky vykreslená, na bok postavená korunka (*srov. vyobr. č. 13–19*). Někdy je po jedné tečce na začátku a na konci opisu. Mállokdy se objevují na nižších hodnotách pěti- nebo šesticipé hvězdičky jako rozdělovací znaménka na konci opisu. Zato jsou pravidelným rozdělovacím znaménkem v líci a na rubu tolarů a dukátových odražků ve zlatě. Také na rubu osmačtyřicetníků se s nimi pravidelně setkáváme. V líci

⁵⁸⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II. 1947, str. 3.

je však vidíme pouze výjimečně rozdělovat slova titulu, zato ale skoro pravidelně vidíme jimi oddělený začátek od konce opisu vyjma jeden osmačtyřicetník (viz č. 69) a druhé dva (srov. tab. VIII, č. 70 a 71), kde je u prvního hvězdička a tečka a u obou ostatních po tečce na začátku a na konci opisu.

Ražby obou mincoven bývají zpravidla opatřeny značkou mincmistra. Výjimku činí pouze několik prvních grošů v brněnské mincovně a několik prvních čtyřřadvacetníků v mincovně olomoucké, které postrádají značku mincmistrů. Jejich zařazení do příslušné mincovny umožňuje u grošů charakteristické znamení: ozdoba plochy pravého boku a u čtyřřadvacetníků znamení dvou listů na přední hraně jehlanu. Značky mincmistrů jsou — jak již vzpomenuto — vyjádřeny písmenami buď H a P v ligatuře (viz vyobr. č. 20—22) převážně s ozdobou ve tvaru háku na cány nebo písmenami C-C (srov. vyobr. č. 23). Obě tyto značky se objevují na stavovských ražbách z let 1619 a 1620. V posléze uvedeném roku 1620 a příštím 1621 se vyskytuje ještě značka B-Z (viz vyobr. č. 24). Znamení Hanuše Pecze, mincmistra v Brně, je umístěno na konci lícního opisu brněnských ražeb; značky C-C (Kryštof Cantor) a B-Z (Baltazar Zwirner) vidíme na rubu olomouckých mincí v poli, ohraničeném vnitřním kruhem, po stranách podstavce ve výši římsy, výjimečně nad římsou podstavce na osmačtyřicetníku z roku 1621 se zdobenými oběma boky po jednom révovém listu (viz tab. IX, č. 99b).

* * *

Zbývá nám, abychom ještě ukázali, jak se měnily váha a zrno mincí moravských stavů v jednotlivých kategoriích. Napřed musíme předeslat, co již naznačila Em. Nohejlová-Prátová,⁵⁹⁾ že právě stavovské mincování bylo jakýmsi přípravným stadiem pro dlouhou minci. Mincovním řádem z 28. června 1619 stavové nařídili, aby vedle tolarů byly raženy drobné (24kr., 12kr. a groše) se sníženým zrnem. Podle našeho předpokladu řídili se moravští stavové tímto mincovním řádem. Tou dobou však, kdy moravské mincovny zahájily činnost, bylo již v platnosti další nařízení českých stavů z 15. října 1619,⁶⁰⁾ kterým se snížilo zrno čtyřřadvacetikrejcarů z 10 lotů na 9½ lotu (tedy o dva kvintlíky) a zrno dvanáctikrejcarů z 8 lotů dva kvintlíky na 8 lotů. Zrno grošů zůstalo nezměněno. Zároveň byl podle tohoto nařízení zvýšen na praž-

⁵⁹⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince v Čechách v letech 1621—1623, Num. listy I. 1946, str. 32.

⁶⁰⁾ Čermák-Skrbek I, str. 151.

Tabulka 2

Mincmistr	Rok	Groše			Dvanáctníky			Čtyřřadvacetníky			Osmáčtyřicetníky			Poznámka		
		Průměr na váha	Směrodatná odchylka	Variáční obor	Průměr na váha	Směrodatná odchylka	Variáční obor	Průměr na váha	Směrodatná odchylka	Variáční obor	Průměr na váha	Směrodatná odchylka	Variáční obor			
Pecz	1619	1.3600	± 0.1118034	0.302												
	1620	1.4575	± 0.224985	0.378												
Cantor	1620				4.085	± 0.2331845	0.828									
	1620				4.497	± 0.331662	0.930									
	1620				4.475	± 0.375622	0.605									
	1619							7.542	± 0.693974	2.021						
Zwirner	1620							7.895	± 0.357608	0.835						
	1620				4.120	± 0.232018	0.905									
	1620				4.032	± 0.1920284	0.590									
	1620										14.484	± 0.874116	2.226			
	1621										13.895	± 0.663325	1.869			

Tabulka 3

Druh mince	Za českých stavů			Za Fridricha Falckého		
	k 28. červnu 1619	k 15. říjnu 1619	k 7. srpnu 1620	k 30. září 1620		
	zrno sazené	mincovní čís.	zrno sazené	mincovní čís.	zrno sazené	mincovní čís.
48kr	—	—	—	—	8½ lotu	17
24kr	10 lotů	31¾	—	16½	8½ lotu	34
12kr	8½ lotu	54¼	32¼	33	8½ lotu	68
groše	6 lotů 3 kvintlíky	176	54¼	68	8 lotů	—
			beze změny	—	—	—

skou hřivnu počet kusů čtyřiadvacetikrejcarových z dosavadních $31\frac{3}{4}$ na $32\frac{1}{4}$ kusu. U obou ostatních hodnot byl ponechán počet kusů beze změny, t. j. $54\frac{1}{4}$ u dvanáctikrejcarů a 176 kusů u grošů. To znamenalo, že se snížila jenom váha čtyřiadvacetikrejcarů z 7,973 g na 7,849 g. Ostatní mince jiných hodnot zachovaly dosavadní váhu, t. j. dvanáctník 4,666 g a groš 1,438 g. Tyto hodnoty by mohly sloužit za podklad k případnému srovnávání. Abychom získali snadno představu o váhových a kvalitních rozdílech jednotlivých mincí podle mincoven v každé kategorii, zjistili jsme z vah, zaznamenaných při popisu jednotlivých mincí průměrné váhy,⁶¹⁾ směrodatné odchylky a variační obor a seřadili jsme je do tabulky (č. 2 v textu).

Přehled o jakosti⁶²⁾ moravských stavovských mincí získáváme z tabulky č. 3 (k 15. říjnu 1619). K ní připojujeme ještě další tabulku o zrna a mincovních číslech („počet kusů“) českých stavovských mincí podle mincovního řádu z 28. června 1619 a ražeb Fridricha Falckého, které dokreslují obraz mincovnictví v českých zemích až po Bílou horu. Údaje pro tuto posléze jmenovanou tabulku poskytují výpisky účetního ingrosátora (knihovače) české komory Jana Ignáce Prinze.⁶³⁾ Jmenovaný zaznamenal data z pražské královské mincovny jednou k 7. srpnu, po druhé k 30. září 1620. Jiné prameny dosud nejsou známy.

Z prvního Prinzeva záznamu vychází na jevo, že Fridrichovy ražby byly k 7. srpnu 1620 — bez ohledu na jejich nominále — jednotného zrna 9 lotů. Toto bylo podle druhého záznamu sníženo koncem září 1620 u osmačtyřicet-

⁶¹⁾ Průměrnou váhu mincí určili jsme podle zásad, vyložených v článku Em. Nohejlové-Prátové a Jana Tichého, Příspěvek k numismatické metrologii (NČČsl. XX, 1951, str. 7 n.). Zároveň jsme vyznačili variační obor, t. j. rozpětí mezi nejnižší a nejvyšší ze zjištěných vah a, i když neznáme dostatečnou četnost kusů, také směrodatnou odchylku. Značné rozpětí mezi zjištěnými vahami a malá četnost známých kusů projevuje se v nezvykle veliké směrodatné odchylce.

⁶²⁾ Podle G. Skalského (O marce pražské a moravské na rozhraní stol. 13. a 14., NČČsl. III, 1927, str. 39, pozn. 4) vážila pražská hřivna 253,14 g. Úvahu o moravské marce uzavírá Skalský (tamtéž str. 60) zjištěním, že moravská marka vážila 280 g. Gustav Skalský potvrdil tak na podkladě metrologických dat závěr Vincence Brandla, podložený v jeho Glossáři (Glossarium, illustrans Bohemiae et moraviae historiae fontes, Brno 1876, str. 74–75) listinnými prameny, že po 62 kusech se stalo zvykem počítat na moravskou marku 64 pražské groše. Tato hřivna byla asi totožná — praví — s markou „argenti daturi in Moravia Olomuncensis ponderis“, vzpomenutou v listině 1299 (stejně tak i Skalský na str. 60 svého pojednání o moravské marce). Brandl dovozuje dále: poněvadž funt (libra) moravské obchodní váhy měl 599,967 g, byla jeho polovina t. j. 279,9835 g — tedy skoro 280 g — váhou mincovní měry. Tato marka byla v latinských listinách nazývána pondus moravicum nebo krátce pondus gravius (těžší marka) a počet 64 kusů pražských grošů byl označován jako numerus moravicus nebo pagamentum moravicum a v listinách českých číslo moravské. Tato marka se rovnala skoro vídeňské marce. R. 1624 byla vídeňská hřivna (281 g) zavedena i v českých mincovnách jako váhový základ.

Základní dělení váhové mincovní jednotky, ať jde o kteroukoliv, známe v této relaci: 1 hřivna (marka) = 16 lotů = 64 kvintlíky = 256 feníků.

⁶³⁾ Čermák-Skrbek I, str. 174.

níků a čtyřiadvacetníků o dva kvintlíky na $8\frac{1}{2}$ lotu a u dvanáctikrejcarů o celý lot, t. j. na 8 lotů. Naproti tomu bylo zrno stavovských mincí odstupňováno podle jejich nominální hodnoty. V třetím čtvrtletí 1620, dříve než bylo sníženo zrno Fridrichových ražeb, měly tedy Fridrichovy čtyřiadvacetikrejcarý zrno o $\frac{1}{2}$ lotu horší, zatímco jeho dvanáctikrejcarý byly zase o jeden lot lepší jakosti než stavovské mince téže hodnoty.

Mincovní číslo, t. j. počet kusů vybitých z pražské hřivny, bylo u všech Fridrichových mincí vyšší než u týchž hodnot stavovských. Tento rozdíl v mincovním čísle se projevoval pochopitelně v průměrné váze ražeb, která byla u Fridrichových čtyřiadvacetikrejcarů a dvanáctníků nižší než u mincí stejných hodnot stavovských. Byly-li Fridrichovy čtyřiadvacetníky nepochybně méně hodnotné nejen v zrna, nýbrž i ve váze, je otázkou, zda snad lepší zrno jeho dvanáctníků nevyvážilo zhoršení kvality, podmíněné vyšším počtem kusů z pražské hřivny. Výtěžek z pražské hřivny čistého stříbra podává přesvědčivý důkaz, že jednolotové zlepšení zrna Fridrichových dvanáctníků nestačilo k vyrovnání zlehčení, zaviněného vyšším mincovním číslem. Pražská hřivna ryzího stříbra, zmincovaná na stavovské dvanáctníky, vydala 21 zl. 42 kr., zatímco u Fridrichových dvanáctníků vynesla již 24 zl. 11 kr.⁶⁴⁾

Toto zjištění nás nutí k otázce, zda se snad nakonec nepřizpůsobilo stavovské mincovnictví na Moravě Fridrichovu zrna a střížii. Při známém nedostatku archivních zpráv o stavovském mincování na Moravě, zejména pro skutečnost, že se nezachovaly žádné mincovní účty, nemůžeme dát jasnou odpověď. Jestliže však dali podle účtů pražské mincovny čeští stavové razit během čtvrtletí Trinitatis, t. j. duben—červen 1620⁶⁵⁾ z pražské hřivny napřed $32\frac{1}{4}$ a potom $32\frac{3}{4}$ kusu čtyřiadvacetníků jakosti $9\frac{1}{2}$ lotu, přibližovali se tím koncem června mincovnímu číslu Fridrichovu ze 7. srpna 1620. Moravští stavové, kteří se podle našeho předpokladu řídili při mincování zásadami českých stavů, se nepochybně přizpůsobili také tomuto zlehčení české stavovské mince. Je proto velmi podobné pravdě, že se na Moravě (stejně jako v Čechách) srovnaly stavovské mince s Fridrichovým zrnem a střížii, zvláště uvážíme-li, že by jinak

⁶⁴⁾ Výtěžek z pražské hřivny fejnu vypočteme, násobíme-li příslušnou hodnotou a 256 feníky, t. j. počtem feníků, odpovídajícím váze hřivny mincovní číslo, lomené jakostí příslušné mince, kterou jsme napřed převedli na feníky. Jakost převádíme na feníky podle relace: 1 lot = 4 kvintlíky = 16 feníků (viz také Joh. Newald, Die lange Münze in Österreich, N. Z. 1881, str. 96, poznámka 1).

Data stavovských dvanáctníků moravských, vsazena do čitatele a jmenovatele zlomku, dávají: $\frac{54,25 \times 12 \times 256}{128} = 1302 \text{ kr.} = 21,7 \text{ zl.} = 21 \text{ zl.} 42 \text{ kr.}$

Fridrichovy dvanáctníky dávají zlomek: $\frac{68 \times 12 \times 256}{144} = 1450,66 \text{ kr.} = 24,177 \text{ zl.} =$

24 zl. 11 kr. To znamenalo, že Fridrichovy dvanáctníky byly lehčí a vynesly na hřivnu o 2 zl. 29 kr. více.

⁶⁵⁾ Čermák-Skrbek I, str. 174.

vznikaly na jednom státním území mince téže hodnoty ve dvou různých jakostech a váhách. Taková diference by měla nepochybně za následek, že by lepší mince moravských stavů skončily záhy svou pouť v kelímku královské mincovny nebo některé jiné v zahraničí. Konečně mohla by potvrzovat tuto domněnku také skutečnost, že Zwirner začal razit v olomoucké mincovně místo čtyřadvacetikrejcarů osmačtyřicetníky, které, jak známo, čeští stavové nerazili.

3

Popis mincí

Mincovna v Brně za mincmistra H. Pecze

Mincovna v Brně za úřadování mincmistra H. Pecze razila v letech 1619 a 1620 pouze drobné mince: r. 1619 jenom groše, r. 1620 groše a 12krejcarey.

Ražby	Rok	
Groše	1619	1620
Dvanáctníky		1620

K první minci každého typu připojujeme podrobný popis a doplňujeme jej případným odvoláním na vyobrazení kyty orličího ocasu, obsažené v textu kapitoly druhé (Rozbor mincí) nebo též odvolávkou na vyobrazení mince. V tomto případě uvádíme číslo tabulky a číslo mince. Hvězdička u pořadového čísla mince znamená, že je vyobrazena na tabulkách oboustranně nebo pouze její líc nebo rub.

Varianty obrazů mincí řadíme do samostatné skupiny a odvoláváme se na příbuznou skupinu. K rychlé orientaci uvádíme napřed některé podstatné charakteristické znaky společné s citací skupiny a potom upozorňujeme na rozdíly v podrobnostech.

Varianty zkratk nebo rozdělovacích znamének na mincích týchž obrazů shrnujeme do jedné společné skupiny. Je-li obsaženo v této skupině několik variant, podáváme úplný opis lícni nebo rubní pouze u první mince, u ostatních vyznačujeme pouze odchylky ve znění zkratky nebo znaménka. Stejně znění zkratk a rozdělovacích znamének vynecháváme a mezeru vyplňujeme delší vodorovnou čarou. Tímto způsobem vyznačujeme odchylky opisu bezprostředně předcházející mince. Nečitelná písmena v opisu vyznačujeme vodorovnou čarou (pomlčkou).

Značku mincmistra zaznamenáváme na příslušném místě podle jejího umístění v opisu. Je-li značka zastoupena v několika kresbách, připojujeme ke zkratce „zmm“ příslušné číslo, shodné s vyobrazením v textu 2. kap.; následuje-li za značkou rozdělovací znaménko, vyznačujeme je za pořadovým číslem značky, je-li potřeba číslo uvést.

Na konci popisu každé mince uvádíme provenienci a její metrologické údaje.

1619

Groše

I. L: v hladkém vnitřním kruhu nahoře korunkou přerušeném vyplňuje mincovní pole svými letkami orlice, šachovaná hrubou kostkou na krku, po tělíčku, na kalhotkách a na ocasu. Na křídlech rozpjatých zdvižením předloktí se záloktím rýsuje se také loketní kloub. Horní letka je postavena do ostrého úhlu. Středem kyty orličího ocasu je položena osa (vřeten). Na vřeten jsou navlečeny tři páry pod sebe řaděných stvolů. Vždy dva protilehlé stvolů jsou ve stejné výši (vstřícné) a spojené do ploché obloukovité svorky (*srov. vyobr. č. 1*).

R: v hladkém vnitřním kruhu lipovím ovinutý jehlan s hladkými boky na podstavci s nápisem „VN-IO“, rozděleným na dvě plochy. Jehlan je zdoben na pravém boku jedním listem a po stranách vždy třemi listy. Na pravé straně je spodní list zvednut nepatrně a prostřední nápadně vzhůru, zatím co třetí horní list je vodorovný. Na levé straně má spodní list vodorovnou polohu, prostřední je nepatrně obrácen vzhůru a třetí horní list směřuje dolů. Mezi druhým a třetím párem listů je letopočet 1619, rozdělený jehlanem (*srov. tab. VII, č. 2*).

1. L: MO • NO • MA 3 RC • MORAV •

R: • TE • STANT • | VIREBO •

Národní museum, sb. Chaurova, 20 mm/1,21 g.

II. L: jako předch. skup. I., ale hlavička orlice spočívá na vnitřním kruhu.

R: jako předch. skup. I. (*viz tab. VII, č. 2*).

*2. L: • MO NO : MA 3 RC • MORAV •

R: • TE • STANT • | VIREBO •

Sb. K. Ditricha; Národní museum, odlitky arch. Vávry.

3. L: • MO • — MA 3 RC : MORA •

R: TE • —————

Čermák-Skrbek III., č. 359.

4. L: MO ————— MORA

R: — STANT | —————

Národní museum, 19,7 mm/1,361 g.

III. L: jako předch. skup. I., ale na konci opisu značka mincmistra: písmena H a P v monogramu (*viz vyobr. č. 20*).

R: jako předch. skup. I.; jehlan je zdoben na boku jedním a po stranách třemi listy, ale boky jehlanu jsou čárkované.

5. L: • MO • NO • MA 3 RC • MORA zmm 20 •

R: • TE • STANT • | VIREBO •

Čermák-Skrbek III., č. 358.

- IV. L: jako předch. skup. III., ale značka mincmistra zdobena hákem na cány (*srov. vyobr. č. 21 a tab. VII, č. 6*).
- R: jako předch. skup. I.; jehlan zdoben po stranách třemi listy, ale na jeho hladkém boku jsou dva lipové listy (*viz tab. VII, č. 6*).
- *6. L: MO · NO · MA 3 RC · MORA · zmm 21 ·
- R: TE · STANT · | VIREBO
Moravské museum v Brně.
- V. L: jako předch. skup. I., ale vnitřní sekaný kruh přerušen hlavičkou orlice a na konci opisu značka mincmistra (*viz vyobr. č. 22*); ocas orlice se skládá ze tří párů vstřícných stvolů, navlečených na větveno, které je na konci rozpoltěno do dvojjzubí. Horní pár dlouhých šikmých stvolů, rozštěpených na konci do tří úkrojků, z nichž dva vnitřní jsou zahnuté obloukovitě dovnitř, zakrývá druhý pár zakrslých do krokve sestavených a třetí pár nitkovitých, na konci kosočtvercovitě rozšířených stvolů (*srov. vyobr. č. 2 a tab. VII, č. 23*).
- R: jako předch. skup. I.; po stranách jehlanu po třech lipových listech a na pravém boku je jen jeden list, ale boky jsou někdy čárkované.
7. L: MO · NO · MA 3 R · MORA · zmm 22 ·
- R: · TE · STANT · | VIREBO ·
Sb. H. Janovského, 20 mm/1,365 g.
8. L: MO NO : _____ zmm 22
- R: _____ STAN · _____
Národní museum, sb. Chaurova, 20 mm/1,26 g.
9. L: _____ NO · _____ zmm 22 ·
- R: _____ | VIREBO
Národní museum, 19,9 mm/1,512 g.
10. L: _____ zmm 22
- R: _____
Čárkované boky jehlanu.
Sb. Fr. Kraumanna.

1620

12krejcary

- I. L: uvnitř provazcovitého vnitřního kruhu uzavřená orlice, šachovaná po křídlech pěti a po tělíčku třemi řadami, rozpíná křídla zdvižením předloktí. Horní letku na obou křídlech staví do ostrého úhlu. Středem kyty ocasu orlice je položena zesílená osa (větveno) na konci rozštěpená. Odštěpek na pravé straně končí hranatou patkou, na levé straně vyúsťuje do tvaru zesíleného vydutého trnu. Na větveno jsou navlečeny tři páry stvolů, vycházejících ve stejné výši do stran (vstřícných). Rovné stvolky v horní řadě jsou šikmo položené a jsou obejpaté oboustranným, zašpičatělým praporem. V obou dalších řadách jsou stvolky spojeny do plochých svorek, do sebe vsunutých. U prostředního páru se odštěpuje na vnitřní straně oblouku skoro již na konci dovnitř zahnutý úkrojek (*viz vyobr. č. 4*), na konci opisu je značka mincmistra (*viz vyobr. č. 22, a tab. VII, č. 11*).
- R: révovou větví ovinutý jehlan na podstavci s nápisem „VN-IO“, rozděleným na dvě plochy, je zdoben na pravém hladkém boku jedním révovým listem a po stranách vodorovně vykreslenými listy vpravo v počtu čtyř, vlevo v počtu tří; opis začíná vlevo nahoře a letopočet je umístěn za slovem „VIREBO“ (*viz tab. VII, č. 11*).

- *11. L: MONET · NO · MA I2 RCH · MORAVI · zmm 22 ·
- R: TE · STANTE · | · VIREBO · 1620
Sb. M. Michálka, Praha, 27,9 mm/4,066 g.
12. L: MONE · _____ MA I2 RCHI · MORA · zmm 22 ·
- R: _____ | VIREBO · _____
Moravské museum, 28,1 mm/4,14 g.
- II. L: jako předch. skup. I., ale kyta orličího ocasu je složena pouze ze dvou párů na větveno navlečených vstřícných stvolů, v horní řadě rovných a šikmo položených. Ve spodní řadě jsou stvolky spojeny do ploché svorky, překlopené přes konec větvena. Větveno je vykrojeno do tvaru trojlistu. Na obou vnitřních stranách svorky, vytvořené spodními stvolky se odštěpuje krátký úkrojek, zahnutý dovnitř (*srov. vyobr. č. 5 a tab. VII, č. 14*).
- R: jako předch. skup. I.; na pravé straně jehlanu jsou čtyři, na levé tři vodorovné révové listy, ale letopočet je za slovem „STANTE“ a opis začíná vpravo dole (*viz tab. VII, č. 14*).
13. L: MONE · NO · MA I2 RCHI · MORA · zmm 22 ·
- R: VIREBO · TE · | STANTE · 1620
Národní museum, 27,4 mm/3,568 g.
- *14. L: _____
- R: _____ TE | _____
Národní museum, sb. Katzova, 27,3 mm/3,875 g.
- III. L: jako předch. skup. II.; kyta orličího ocasu je složena pouze ze dvou párů vstřícných, na větveno navlečených stvolů; větveno je na konci vykrojeno do tvaru trojlistu.
- R: jako předch. skup. II.; opis začíná vpravo dole a letopočet je za slovem „STANTE“, ale na levé straně jehlanu jsou také čtyři listy jako na pravé (*viz tab. VII, č. 20*).
15. L: MONE · NOV · MA I2 RCHI · MORA zmm 22
- R: VIREBO · TE · | STANTE · 1620 ·
Mährische Zwölf-Kreuzer Stücke aus der Zeit des Interregnums (1619–1621)⁶⁶), č. 16.
16. L: _____ MORAV · zmm 22 ·
- R: _____
Národní museum, 27,4 mm/4,347 g.
17. L: _____ MORAV _____
- R: _____ 1620
Národní museum, sb. Katzova, 27,2 mm/4,072 g.
18. L: _____ NO · MA I2 RCH · _____ zmm 22
- R: _____ | STANT · _____
Mährische Zwölf-Kreuzer Stücke aus der Zeit des Interregnums (1619–1621), č. 18.
- IV. L: jako předch. skup. II.; v ocasu orlice jsou dva páry stvolů a větveno je zakončeno trojlistem, ale orlice je na tělíčku šachována pouze dvěma řadami; křídla mají někdy mezi letkami paprsky.
- R: jako předch. skup. III.; na obou stranách jehlanu s hladkými boky je po čtyřech listech (*viz tab. VII, č. 20*).
19. L: : MONE · NOV · MA I2 RCHI MORAVI · zmm 22
- R: VIREBO · TE · | STANTE · 1620
Paprsky mezi letkami.
Národní museum, 26,1 mm/4,396 g.

⁶⁶) Ntbl, ročník 1876, str. 36. Panu škol. inspektorovi Cyrilu Nemeškalo vi z Brna děkuji za laskavé pořízení opisu tohoto Czikanova článku z exempláře universitní knihovny v Brně.

- *20. L: MONE · ————— MA I2 RCHI · ————— zmm 22 ·
 R: ————— 1620 ·
 Národní museum, 27,6 mm/4,246 g.
 V. L: jako předch. skup. IV.; na tělčku jsou pouze dvě řady šachování a v orličím ocasu dva páry stvolů; vřetenem je zakončeno trojlístem (*viz tab. VII, č. 21a*).
 R: jako předch. skup. III.; po stranách jehlanu je po čtyřech listech, ale jeho boky jsou čárkované, na pravém boku jsou dva révové listy a opis je rozdělen hrotem jehlanu za písmenem „S“ v slově „STANTE“ (*viz tab. VII, č. 21b*).
- *21. L: MONE · NOV · MA I2 RCHI · MORAVI zmm 22 ·
 R: VIREBO · TE · S | TANTE · 1620
 Národní museum, sb. Katzova, 28,4 mm/4,197 g.
22. L: ————— MORAV · zmm 22
 R: ————— 1620 ·
 Mährische Zwölf-Kreuzer Stücke aus der Zeit des Interregnums (1619–1621), č. 19.

Groše

- I. L: jako předch. skup. V. z r. 1619; v orličím ocasu jsou tři páry stvolů, z nichž horní visí jako poklop přes oba následující (nižší), ale vnitřní sekaný kruh přerušuje korunka orlice (*srov. tab. VII, č. 23*).
 R: jako předch. skup. I. z r. 1619; na pravém boku jehlanu je jen jeden lipový list a po jeho stranách jsou vždy tři lipové listy, ale vnitřní kruh je sekaný (*srov. tab. VII, č. 23*).
- *23. L: MO NO · MA 3 R · MORA · zmm 22 ·
 R: TE · STAN · | VIREBO ·
 Moravské museum v Brně.
- II. L: jako předch. skup. I.; korunka orlice přerušuje vnitřní sekaný kruh a v orličím ocasu visí horní pár stvolů jako poklop přes oba nižší.
 R: jako předch. skup. I.; na pravém boku jehlanu je jen jeden lipový list a po jeho stranách vždy tři listy, ale vesměs ve vodorovné poloze. Někdy má jehlan boky čárkované (*srov. tab. VII, č. 25*).
24. L: MO · NO · MA 3 R · MOR · A · zmm 22 ·
 R: TE · STAN · | VIREBO ·
 Čárkované boky.
 Čermák-Skrbek III., č. 360.
- *25. L: ————— MORA · —————
 R: —————
 Sb. H. Janovského, 20 mm/1,408 g; Národní museum, sb. Chaurova, 20 mm/1,27 g.
- III. L: jako předch. skup. V. z r. 1619; v orličím ocasu jsou tři páry stvolů, z nichž horní visí jako poklop přes oba nižší (dolejší); hlavička orlice je na sekaném kruhu.
 R: jako předch. skup. II.; na pravém boku jehlanu je jen jeden list, po jeho stranách je vždy po třech vodorovných listech; vnitřní kruh je sekaný.
26. L: MO · NO · MA 3 R · MORA · zmm 22
 R: TE · STAN · | VIREBO ·
 Národní museum, 19,8 mm/1,603 g.
27. L: · MO ————— zmm 22 ·
 R: · TE · —————
 Národní museum, odlitky arch. Vávry.
28. L: · MO · —————

- R: —————
 Čárkované boky.
 Národní museum, 19,9 mm/1,325 g.
29. L: ————— NO —————
 R: —————
 Národní museum, 19,9 mm/1,348 g.
- IV. L: orlice, korunkou na vnitřním kruhu ze sekaných perel, šachovaná velmi drobnou kostkou; ocas její je vytvořen ze šachovaného vřetenem, u jehož předposledního a posledního negativního čtverečku šachování vyrazí do stran vstříčné výčnělky nahore ve tvaru rovného a dole ve tvaru zahnutého trnu (*viz vyobr. č. 3 a tab. VII, č. 32*).
- R: jako předch. skup. I., ale jehlan je zdoben na pravém boku a po stranách révovými listy, z nichž jsou na obou stranách oba spodní listy vodorovné a třetí horní je obrácen dolů, na pravém boku je jen jeden list.
30. L: MO · NO · MAR 3 C · MORAV zmm 22 ·
 R: TE · STANTE · | VIREBO ·
 Moravské museum, 19,6 mm/1,54 g.
- V. L: jako předch. skup. IV. (*srov. vyobr. č. 3 a tab. VII, č. 32*).
 R: jako předch. skup. IV., ale číslice 2 v letopočtu je vyjádřena písmenem „Z“ (*viz tab. VII, č. 32*).
31. L: MO · NO · MOR 3 C · MORAVI · zmm 22 ·
 Ve zkratce „MOR-C“ chybě „O“ místo „A“.
 R: TE · STANTE | VIREBO ·
 Čermák-Skrbek III., č. 364.
- *32. L: ————— MAR 3 C · —————
 R: —————
 Národní museum, 20,3 mm/1,489 g.

Mincovna: Olomouc

A. Za správy mincmistra Kryštofa Cantora

Z mincovny v Olomouci známe za úřadování mincmistra Kryštofa Cantora z roku 1619 a na začátku roku 1620 tolar z r. 1620 a jinak jenom drobné: z r. 1619 čtyřřadvacetníky, z r. 1620 čtyřřadvacetníky, dvanáctníky většího a menšího střížku a groš.

Ražby	Letopočet		Poznámka
Tolar		1620	
Čtyřřadvacetníky	1619	1620	
Dvanáctníky	1620	1620	většího nebo menšího střížku
Groš		1620	

24krejcary

- I. L: v provazcovitém vnitřním kruhu je uzavřena štíhlá orlice, šachovaná po krku jednou, po tělíčku třemi a po křídlech pěti řadami, a rozpíná křídla zdvižením předloktí. Horní letku staví do ostrého úhlu. Pod letkami jsou zastrčena paprskovitá pera. Kytu ocasu orlice tvoří tři páry na větenu navlečených, vstřícných stvolů; horní krátké stvoly jsou sestaveny do krokve, prostřední vyduté jsou zatočeny do vnějších závitků (kotoučků). Ve spodní řadě spojují se stvoly do hluboké svorky zvonovitého tvaru, překlopené přes konec větenu. Uvnitř oblouku svorky se odštěpuje úzký, dovnitř zahnutý úkrojek. Konec větenu vyúsťuje do tvaru rovnoramenného trojúhelníku s trojklanou základnou (*viz vyobr. č. 6*).
- R: v provazcovitém vnitřním kruhu je postaven révovím ovinutý jehlan s čárkovanými boky na podstavci s nápisem „VN-IO“, rozděleným na dvě plochy; na přední hraně má dva a po stranách čtyři révové listy. Na pravé straně jsou tři z nich obráceny vzhůru a čtvrtý dolů, na levé tři dolů a čtvrtý vzhůru.
33. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ •
R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619
Národní museum, 30,2 mm/6,422 g.
- II. L: jako předch. skup. I.; horní letky zdviženy do ostrého úhlu, ale orlice přerušuje liliemi korunky vnitřní kruh; tělíčko je šachováno čtyřmi řadami a v kytě orličích ocasu jsou prostřední vyduté stvoly zakončeny špicí (*viz vyobr. č. 7*).
- R: jako předch. skup. I.; trojice listů je obrácena vpravo vzhůru, vlevo dolů a oba horní listy do protisměru.
34. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO MORAVIÆ •
R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619
Národní museum, sb. Katzova, 30,4 mm/7,736 g.
- III. L: jako předch. skup. I., ale orlice spočívá korunkou na vnitřním kruhu; je šachovaná po tělíčku pěti řadami a nemá mezi letkami paprsků (*viz tab. VII, č. 35*).
- R: jako předch. skup. I.; trojice listů je obrácena vpravo vzhůru, vlevo dolů a čtvrtý horní list do protisměru.
- *35. L: MONETA • NO • MA • 24 RCHIO MORAVIÆ •
R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619
Sb. H. Janovského, 30 mm/7,889 g.
- IV. L: jako předch. skup. I.; orlice je uzavřena v kruhu.
R: jako předch. skup. I., ale po stranách podstavce pod jehlanem je ve výši římsy značka mincmistra Cantora C-C (*viz tab. VII, č. 40b*).
36. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ •
R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619
Národní museum, sb. Chaurova, 30,5 mm/6,06 g.
- V. L: jako předch. skup. I., ale orlice přerušuje liliemi korunky vnitřní kruh, je šachována po tělíčku třemi nebo čtyřmi řadami.
R: jako předch. skup. IV.; po stranách podstavce pod jehlanem značka mincmistra.
37. L: MONETA • NO MA 24 RCHIO • MORAVIÆ
R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619
Sb. H. Janovského, 29 mm/7,935 g.
38. L: _____ NO • _____ MORAVIÆ ★
Tělíčko je šachováno čtyřmi řadami.

R: _____

Čermák-Skrbek III., č. 361.

VI. L: jako předch. skup. III.; orlice spočívá korunkou na vnitřním kruhu, nemá paprsky mezi letkami a po tělíčku je šachována pěti řadami.

R: jako předch. skup. IV.; značka mincmistra po stranách podstavce.

39. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ ★

R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619

Národní museum, 29,8 mm/7,591 g.

VII. L: hlavička orlice, šachované drobnou kostkou po krku dvěma a po tělíčku třemi řadami, přerušuje vnitřní provazcovitý kruh a korunka odděluje začátek od konce opisu. Horní letka je na obou křídlech sklopena. Mezi letkami jsou paprsky. V kytě ocasu jsou stvoly v prostřední řadě vyduté a zakončeny špicí; konec větenu je vykrojen do tvaru hrálovitého listu (podobně jako na vyobr. č. 10), ale se zkosenou špicí. Slova případně zkratky v opisu jsou odděleny kroužky (*viz vyobr. č. 17 a tab. VII, č. 40a*).R: jako předch. skup. IV.; po stranách podstavce mincmistrova značka (*viz tab. VII, č. 40b*).

*40. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ

R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619

Národní museum, 30,1 mm/7,842 g.

41. L: _____ NO • _____

R: _____

Národní museum, sb. Chaurova, 30,5 mm/8,03 g.

VIII. L: jako předch. skup. II.; orlice, šachovaná čtyřmi řadami po tělíčku, přerušuje liliemi korunky vnitřní kruh; v ocasu jsou vyduté prostřední stvoly na konci špičaté (*viz vyobr. č. 7*) a v křídlech jsou paprsky mezi letkami, ale horní letka na levém křídle je zdvižena do ostrého úhlu, pravá však sklopena až skoro do vodorovné polohy (*viz tab. VIII, č. 42*).

R: jako předch. skup. IV.

*42. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ ★

R: • TE • STANTE : | VIREBO • I619

Sb. Ing. E. Polívky, 30 mm/8,081 g.

IX. L: jako předch. skup. VIII.; orlice s levou letkou v křídlech zdviženou a pravou sklopenou, v ocasu jsou prostřední vyduté stvoly na konci špičaté, ale křídla nemají paprsků mezi letkami (*viz tab. VIII, č. 43a*).R: jako předch. skup. IV., ale kotouček na hrotu štíhlého čárkovaného jehlanu sahá až k vnějšímu kruhu; na levé straně jehlanu jsou pouze tři listy, mezi třetím a čtvrtým listem na pravé straně a druhým a třetím listem na levé je jehlanem rozdělený letopočet 16–19 (*viz tab. VIII, č. 43b*).

*43. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ ★

R: TE • STANTE : | VIREBO :

Moravské museum, 30,3 mm/7,76 g.

1620

Tolar

I. L: orlice, šachovaná hrubou kostkou po krku dvěma, po tělíčku třemi a po křídlech s paprsky mezi letkami pěti řadami, přerušuje dvojité, provazcovité a hladké vnitřní kruhy liliemi korunky. Křídla rozpíná zdvižením předloktí a má horní letku na pravém křídle sklopenou a na levém zdviženou. Kresba orličích ocasu je táž jako

u čtyřiadvacetikrejcaru z r. 1619, skup. VII., ale prostřední vyduté stvoly jsou na konci zatočeny a zakončeny špicí, na konci vřetena je hrálovitý list (*viz vyobr. č. 10*); slova a zkratky jsou od sebe odděleny pětipaprskovitou hvězdičkou (*viz vyobr. č. 14 a tab. VII, č. 44a*).

R: jako u předchozího čtyřiadvacetikrejcaru z r. 1619 skup. IV.; ve výši římsy podstavce je rozdělená značka mincmistra, ale pod podstavcem jsou ještě dvě šestipaprskovité hvězdičky (*viz vyobr. č. 15*) a slova opis jsou oddělena pětipaprskovitými hvězdičkami (*viz vyobr. č. 14 a tab. VII, č. 44b*).

*44. L: MONETA ❀ NOVA ❀ MARCHIO ❀ MORAVIÆ ❀

R: ❀ TE ❀ STANTE ❀ * * * VIREBO ❀ I620

Národní museum, 41,7 mm/28,893 g.

24krejčary

I. L: jako předch. 24krejčar z r. 1619 skup. I.; orlice, uzavřená ve vnitřním kruhu má horní letky zdviženy, ale prostřední, vyduté stvoly v ocasu jsou zakončeny špicí (*viz vyobr. č. 7*).

R: jako předch. skup. IV. z r. 1619; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva, po jeho stranách čtveřice listů v obvyklém uspořádání a po stranách podstavce pod jehlanem je ve výši římsy značka mincmistra (*viz vyobr. č. 23*).

45. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ •

R: TE • STANTE : | VIREBO • I620

Národní museum, sb. Katzova, 30,3 mm/8,256 g.

II. L: jako předch. skup. II. z r. 1619; orlice přerušuje vnitřní kruh liliemi korunky, má horní letky zdviženy do ostrého úhlu a paprsky mezi letkami, ale po tělíčku je šachována pouze třemi řadami a prostřední, vyduté stvoly v kytě ocasu jsou zatočeny do závitků (kotoučků) (*viz vyobr. č. 6 a tab. VII, č. 47*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy, po jeho stranách čtveřice listů a po stranách podstavce je značka mincmistra.

46. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ •

R: • TE • STANTE : | VIREBO • I620

Národní museum, sb. Chaurova, 30,5 mm/7,445 g.

*47. L: _____ MORAVIÆ ❀

R: _____

Národní museum, 30,5 mm/7,528 g.

III. L: jako předch. skup. III. z r. 1619; korunka orlice spočívá na vnitřním kruhu. Křídla nemají paprsky mezi letkami a v ocasu jsou prostřední, vyduté stvoly zatočeny do kotoučků (*viz vyobr. č. 6*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva révové listy, po jeho stranách čtveřice listů; po stranách podstavce je značka mincmistra.

48. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ ❀

R: TE • STANTE : | VIREBO • I620

Národní museum, sb. Chaurova, 30,5 mm/8,28 g.

IV. L: jako předch. skup. II.; orlice spočívá liliemi na vnitřním kruhu a tělíčko je šachováno třemi řadami; v ocasu jsou prostřední, vyduté stvoly zatočeny do kotoučků, ale obě horní letky jsou sklopeny skoro vodorovně a křídla nemají paprsků mezi letkami.

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy a po jeho stranách je jako vždy po čtyřech listech, po stranách podstavce je Cantorova značka.

49. L: MONETA • NO • MA 24 RCHIO • MORAVIÆ •

R: • TE • STANTE : | VIREBO • I620

Letopočet předlán z 1619.

Národní museum, sb. Chaurova, 31 mm/7,87 g.

12krejčary

I. L: hrubou kostkou šachovaná orlice spočívá korunkou na hladkém vnitřním kruhu. Křídla rozpíná zdvižením předloktí a staví horní letku na obou křídlech do ostrého úhlu. Ocas orlice je vykreslen s prostředním párem vydutých stvolů, zakončených závitkem (kotoučkem); jinak jako u 24krejcaru skup. I. z r. 1619 (*viz vyobr. č. 6 a tab. VIII, č. 50*).

R: jako na předch. 24krejcaru skup. IV. z r. 1619; na přední hraně jehlanu jsou dva, po jeho stranách vždy čtyři révové listy, ve výši římsy podstavce pod jehlanem je značka Cantorova. Vnitřní kruh je však perlový a boky jehlanu jsou hladké (*srov. tab. VIII, č. 50*).

*50. L: MONETA • NO • MA I2 RCHIO • MORAVIA •
V písmeně „CH“ malé písmenko „c“.

R: TE • STANTE • | VIREBO • I620

Národní museum, sb. Katzova, 27,4 mm/4,439 g.

51. L: _____ M • ORAVI •

R: _____

Sb. H. Janovského, 27 mm/3,997 g.

52. L: _____ MORAVI •

R: _____ STANTE : _____

Národní museum, sb. Chaurova, 27,5 mm/4,385 g.

II. L: jako předch. skup. I.; korunka spočívá na vnitřním kruhu, horní letky jsou zdviženy a v orličím ocasu jsou prostřední vyduté stvoly zakončeny závitkem (kotoučkem – *viz vyobr. č. 6*). Vnitřní kruh je provazcový (*viz tab. VIII, č. 53*).

R: jako předch. skup. I., ale vnitřní kruh je provazcový, boky jehlanu čárkované a tři spodní listy ve čtveřici na pravé straně jsou vodorovné (*viz tab. VIII, č. 53*).

*53. L: MONETA • NO • MA I2 RCHIO • MORAVI ❀

R: • TE • STANTE : | VIREBO • I620 •

Sb. M. Michálka, 27,4 mm/4,927 g.

III. L: štíhlá orlice na menším střížku, šachovaná drobnou kostkou, přerušuje liliemi korunky, která splývá s hlavičkou, perlový vnitřní kruh; křídla jsou rozpjatá zdvižením předloktí, pravá horní letka je sklopena, levá zdvižena; kyta ocasu je vytvořena jako u předešlých dvanáctníků také ze tří pod sebe řaděných, na vřeteno navlečených, vstřícných stvolů, nahoře krátkých, zakrslých, uprostřed vydutých. Ve spodní řadě však jsou stvoly spojeny do ploché svorky miskovitěho tvaru, a na konci zahnuty do vnitřních háčků, zakončených špicemi. Vřeteno je na konci vykrojeno do trojzubí (*srov. vyobr. č. 8 a tab. VIII, č. 56*).

R: jako předch. skup. II.; na pravé straně jehlanu s čárkovanými boky je trojice spodních listů ve vodorovné poloze.

54. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAVIÆ

R: TE • STANTE • | VIREBO I620

Sb. H. Janovského, 25,3 mm/4,339 g.

55. L: _____ MORAVI •

R: TE STANTE _____

Sb. Cyrila Meduni, Kamýk n. Vlt., 25,3 mm/4,308 g.

*56. L: _____ MORAV .

R: TE · STANTE : _____

Národní museum, 25,6 mm/4,706 g.

IV. L: jako předch. skup. III. ; pravá letka je sklopena, levá zdvižena, spodní stvolý v ocasu jsou spojeny do ploché svorky miskovitého tvaru a zakončeny špicemi (viz vyobr. č. 8). Korunka má však výrazně vykreslen čelní pásek a je posazena na temeno hlavičky (srov. tab. VIII, č. 57).

R: jako předch. skup. I. ; trojice spodních listů je obrácena vpravo vzhůru, vlevo dolů a horní čtvrtý list do protisměru; na přední hraně jehlanu jsou dva listy; boky jehlanu jsou čárkované.

*57. L: MONET · NO · MA I2 RCHIO · MORAVI .

R: · TE · STANTE : | VIREBO I620

Národní museum, sb. Katzova, 25,7 mm/4,101 g.

V. L: jako předch. skup. III. ; v křídlech je pravá letka sklopena, levá zdvižena a v ocasu je miskovitá svorka opatřena ostrými hroty (viz vyobr. č. 8). Korunka je však oddělená od hlavičky orlice mezerou a její lilie spočívají na hladkém vnitřním kruhu.

R: jako předch. skup. I. ; na přední hraně jehlanu jsou dva révové listy; na levé straně jehlanu s čárkovanými boky jsou pouze tři listy místo čtyř, z nichž dva jsou obráceny dolů a horní vzhůru (viz tab. VIII, č. 58).

*58. L: MONET · NO · MA I2 RCHIO · MORAVI .

R: · TE · STANTE : | VIREBO I620

Národní museum, 25,6 mm/4,706 g.

VI. L: jako předch. skup. III. ; s hlavičkou orlice splývající korunka přerušuje liliemi vnitřní kruh, ale hladký.

R: jako předch. skup. I. ; trojice spodních listů je obrácena vpravo vzhůru, vlevo dolů a horní listy do protisměru; na přední hraně jehlanu v perlovém vnitřním kruhu s čárkovanými boky je však pouze jeden révový list.

59. L: MONET · NO · MA I2 RCHIO · MORAVI *

R: TE · STANTE : | VIREBO · I620

Moravské museum, 25,5 mm/4,45 g.

60. L: _____ NO _____ MORAVI .

R: _____ | VIREBO _____

Moravské museum, 25,5 mm/4,31 g.

VII. L: jako předch. skup. V. ; korunka oddělená od hlavičky orlice mezerou a lilie korunky přerušují hladký vnitřní kruh (srov. tab. VIII, č. 61).

R: jako předch. skup. VI. ; na přední hraně je pouze jeden révový list (srov. tab. VIII, č. 61).

*61. L: MONET · NO · MA I2 RCHO · MORAVI *

Chyba v kolku „MARCHO“ místo „MARCHIO“.

R: TE · STANTE : | VIREBO I620

Sb. H. Janovského, 25,4 mm/4,241 g.

62. L: _____ MA I2 RCHIO · MORAVI .

R: _____

Čermák-Skrbek III, č. 352.

Groš

I. L: uvnitř provazcovitého vnitřního kruhu orlice, šachovaná po krku jednou, po tělčku třemi řadami, rozpíná křídla zdvižením předloktí a má horní letky na obou křídlech sklopeny; ocas orlice je vytvořen ze tří párů na vřeteno navlečených, vstřícných

stvolů. Krátké horní stvolý jsou postaveny do krokve, prostřední jsou vyduté a zakončeny špicemi. Spodní stvolý jsou spojeny do hluboké svorky zvonovitého tvaru, překlopené přes konec vřetena, zakončeného hrotem ve tvaru zvráceného trojúhelníku (šipky) (srov. vyobr. č. 9 a tab. VII, č. 63).

R: v hladkém vnitřním kruhu na podstavci s nápisem „VN-IO“, rozděleným na dvě plochy, jehlan s hladkými boky, ozdobený na přední hraně jedním, po stranách třemi révovými listy. Z nich dva listy vpravo jsou obráceny vzhůru a třetí horní dolů, vlevo všechny tři listy dolů; nad římsou podstavce Cantorova značka C-C, na konci opisu zkrácený letopočet „620“ (srov. tab. VII, č. 63).

*63. L: MONE · NO · MA 3 RCHIO · MORA .

R: TE · STANTE | VIREBO · 620

Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

Mincovna: Olomouc

B. Za mincmistra Baltazara Zwirnera

Z olomoucké mincovny vyšly za správy mincmistra Baltazara Zwirnera v letech 1620 a 1621 stavovské mince v těchto hodnotách: r. 1620 tolar a jeho odražky ve zlatě ve váze 25-, 10- a 5dukátů, z drobných 48krejcary a 12krejcary, r. 1621 jenom 48krejcary.

Ražby	Letopočet	Poznámka
25dukát	1620	
10dukát	1620	
5dukát	1620	
Tolar	1620	
Osmačtyřicetníky	1620	1621
Dvanáctníky	1620	se štíhlou a zavalitou orlicí

1620

Tolar

I. L: ve vnitřním kruhu ze sekaných perel, přerušeném pouze dvěma liliemi korunky, je šachovaná orlice celá, i s částí kalhotek, pod hrubou kostkou. Korunka s třemi liliemi má výrazně vyznačený čelní pásek a pokrývá temeno hlavičky. Na křídlech, rozpjatých zdvižením předloktí a záloktí se rýsuje loketní kloub. Horní letka na

pravém křídle je sklopena, na levém zdvižena. Mezi letkami jsou zastrčena paprskovitá pera. Kytu orličího ocasu tvoří tři páry na větveno navlečených, vstřícných stvolů; horní krátké stvolů jsou sestaveny do tvaru krokve, prostřední vyduťté jsou zatočeny do vnějších závitků (kotoučeků). Ve spodní řadě spojují se stvolů do hluboké svorky zvonovitého tvaru, překlopené přes konec větvena. Uvnitř obloukovitých ramen svorky se odštěpuje úzký, dovnitř zahnutý úkrojek. Pod zvonovitou svorkou má větveno navlečeny dva páry vstřícných, do tvaru krokve sestavených zakrslých stvolů. Jeden z nich je na samém konci větvena a do krokve je vsazen kotouček (viz *vyobr. č. 11*). Slova opisu na líci a na rubu jsou oddělena pětipaprskovitou hvězdičkou (*srov. tab. VIII, č. 64a*).

R: v dvojitém, hladkém a sekaném vnitřním kruhu révovým ovinitý jehlan s čárkovanými boky na podstavci s nápisem „VN-IO“, rozděleným na dvě plochy, je zdoben na přední hraně dvěma a po stranách čtyřmi révovými listy. Trojice spodních listů vpravo je obrácena vzhůru, vlevo dolů a čtvrtý horní list do protisměru. Ve výši římsy podstavce pod jehlanem je značka Baltazara Zwirnera, B-Z. Slova opisu jsou oddělena pětipaprskovitými hvězdičkami (*srov. tab. VIII, č. 64b*).

*64. L: MONETA ✱ NOVA ✱ MARCHIO ✱ MORAVIÆ ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | ✱ VIREBO ✱ I620

Sb. K. Ditricha, Praha, 38,8 mm/28,13 g.

Odražky tolaru ve zlatě o váze:

25 dukátů

II. L: jako na předch. tolaru skup. I.

R: jako na předch. tolaru skup. I.

65. L: MONETA ✱ NOVA ✱ MARCHIO ✱ MORAVIÆ ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | ✱ VIREBO ✱ I620

Müller-Aichholz, Münzprägungen, str. 110.

10 dukátů

III. L: jako na předch. tolaru skup. I.

R: jako na předch. tolaru skup. I.

66. L: MONETA ✱ NOVA ✱ MARCHIO ✱ MORAVIÆ ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | ✱ VIREBO ✱ I620

Národní museum, 39,8 mm/34,865 g.

5 dukátů

IV. L: jako na předch. tolaru skup. I.

R: jako na předch. tolaru skup. I.

67. L: MONETA ✱ NOVA ✱ MARCHIO ✱ MORAVIÆ ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | ✱ VIREBO ✱ I620

Aukční kat. sb. Bergerovy, tab. V., č. 946.

48 krejčary

I. L: jako na předch. Zwirnerově tolaru skup. I.; na křídlech je horní letka vpravo sklopena, vlevo zdvižena. Šachovaná orlice přerušuje však všemi třemi korunky vnitřní kruh ze sekaných perel; korunka má odlišnou kresbu, je úzká a vysoká a pokrývá temeno hlavičky orlice. Křídla nemají paprsků mezi letkami. V kresbě orličího ocasu je někdy levý zakrslý stvol pod kostkou šachování. Do krokve na konci větvena je vsazen kotouček vodorovně zkosený. Jinak je kresba shodná s *vyobrazením č. 11* (*srov. také tab. VIII, č. 68*).

R: jako na předch. Zwirnerově tolaru skup. I.; jehlan s čárkovanými boky je umístěn

ve vnitřním kruhu ze sekaných perel. Ve výši římsy podstavce je Zwirnerova značka. Slova opisu jsou oddělena šestipaprskovitou hvězdičkou.

*68. L: ✱ MONETA • NOV • MA 48 RCHIO • MORAVIA ✱

Levý stvol v ocasu pod kostkou.

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | ✱ VIREBO ✱ I620

Národní museum, sb. Katzova, 36,2 mm/16,176 g.

69. L: _____ MORAVIA •

R: _____ | VIREBO ✱ _____

Čermák-Skrbek III., č. 353.

II. L: jako předch. skup. I.; pravá letka je sklopena, levá povytažena; křídla nemají paprsků mezi letkami; větveno v ocasu je zakončeno vodorovně zkoseným kotoučkem. Úzká vysoká korunka je však oddělena mezerou od hlavičky orlice a přerušuje vnitřní kruh ze sekaných perel liliemi, z nichž levá spočívá na kruhu (*srov. tab. VIII, č. 70*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva révové listy a čtveřice listů po jeho stranách, slova opisu jsou oddělena hvězdičkou.

*70. L: • MONETA • NOV • MA 48 RCHIO • MORAVIA •

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | VIREBO ✱ I620

Národní museum, sb. Katzova, 37 mm/15,272 g.

III. L: jako na předch. Zwirnerově tolaru má orlice nízkou širokou korunkou, která je však oddělena od hlavičky mezerou. Vnitřní kruh je přerušen všemi třemi liliemi. Horní letky na křídlech, které nemají paprsků mezi letkami, jsou sklopeny. V orličím ocasu je pravý zakrslý stvol pod negativní kostkou šachování a kotouček na konci větvena v orličím ocasu je zkosen do tvaru tupého úhlu. Slova a zkratky jsou odděleny schematicky vykreslenou korunkou (*srov. vyobr. č. 19, 19a a tab. VIII, č. 71*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jsou dva listy a čtveřice listů je po stranách jehlanu s čárkovanými boky; slova opisu jsou oddělena hvězdičkou.

*71. L: • MONETA [NOV [MA 48 RCHIO] MORAVIÆ •

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | VIREBO ✱ I620

Národní museum, sb. Chaurova, 37 mm/15,15 g.

IV. L: jako na předch. osmačtyřicetníku skup. III. jsou horní letky na obou křídlech sklopeny. Korunka, oddělená mezerou od hlavičky orlice, je však úzká a vysoká; v orlím ocasu jsou oba zakrslé stvolů pod kostkou šachování a kotouček na konci větvena je zkosen vodorovně (*srov. tab. VIII, č. 72*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy a po jeho stranách je čtveřice listů; slova opisu jsou oddělena hvězdičkou.

*72. L: ✱ MONETA • NOV • MA 48 RCHIO • MORAVIA ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | VIREBO ✱ I620

Národní museum, sb. Katzova, 36,9 mm/13,349 g.

V. L: jako předch. skup. IV.; křídla nemají paprsků mezi letkami a jejich horní letky jsou na obou stranách sklopeny. Korunka s výrazně vykresleným čelním páskem je však posazena na temeni hlavičky a spočívá na vnitřním kruhu ze sekaných perel; v orličím ocasu je levý zakrslý stvol pod kostkou šachování (*srov. tab. IX, č. 73*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jsou dva listy a čtveřice listů v obvyklém uspořádání je po stranách jehlanu s čárkovanými boky; slova opisu jsou oddělena hvězdičkou (*srov. tab. IX, č. 73*).

*73. L: ✱ MONETA • NOV • MA 48 RCHIO • MORAVIA ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | VIREBO ✱ I620

Národní museum, 36,8 mm/14,256 g.

74. L: _____ NO _____

R: _____

Národní museum, 36,6 mm/13,046 g.

VI. L: orlice, šachovaná drobnou kostkou, vyplňuje křídly po způsobu brněnských grošů mincovní pole, ohraničené vnitřním kruhem ze sekaných perel, který je přerušen liliemi korunky. V křídlech, rozpjatých zdvižením předloktí a záloktí vystupuje loketní kloub; ocas je vytvořen jako na brněnských dvanáctnících skup. II. z r. 1620 ze dvou párů na vřeteně navlečených, vstřícných stvolů, v horní řadě šikmých a zašpičatělých, ve spodní spojených do tvaru ploché svorky, překlopené přes konec vřeteny, vykrájeného do trojlistu (viz vyobr. č. 5). Stvolý ve svorce nejsou však rozštěpeny (viz tab. IX, č. 75).

R: jako na předch. 48krejcaru skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva listy a po jeho stranách je vždy čtveřice listů s obvyklým uspořádáním. Slova v opisu jsou oddělena hvězdičkou.

*75. L: MONET • NOVA • MA 48 RCHIO • MORAVI ✱

R: ✱ TE ✱ STANTE ✱ | VIREBO ✱ I620

Sb. H. Janovského, 36,7 mm/14,759 g.

12krejcarý

I. L: uvnitř perlového vnitřního kruhu rozpíná šachovaná orlice křídla zdvižením předloktí a sklání horní letky na obou křídlech skoro do vodorovné polohy. Korunka splývá s hlavičkou orlice; kyta ocasu je vytvořena jako na Cantorových dvanáctnících malého střížku (skup. III.) ze tří párů vstřícných stvolů, ve spodní řadě také spojených do ploché svorky miskovitého tvaru, zahnutých na konci háčkovitě a zakončených špicí; vřeteně je zakončeno trojzubím (viz vyobr. č. 8).

R: jako na předešlém Zwirnerově tolaru skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva listy, po jeho stranách je vždy čtveřice listů s obvyklým uspořádáním, ve výši římsy podstavce značka Zwirnerova B-Z. Vnitřní kruh je perlový.

76. L: MONE • NO • MA I2 RCHIO • MORAVI •

R: TE • STANTE: | VIREBO I620

Národní museum, 27 mm/4,127 g.

77. L: _____ MOR • AVI •

R: _____

Sb. H. Janovského, 27,3 mm/3,763 g.

II. L: jako předch. skup. I.; v orličím ocasu miskovitá plochá svorka se špicemi na konci ramen, ale pravá horní letka v křídle je sklopena, levá nepatrně zdvižena a korunka je oddělena od hlavičky orlice úzkou mezerou (srov. tab. IX, č. 79).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva listy a po jeho stranách je vždy čtveřice listů s obvyklým uspořádáním, po stranách podstavce značka B-Z.

78. L: MONETA • NO • MA I2 RCHIO • MORAVIÆ •

R: TE • STANTE: | VIREBO • I620

Národní museum, 27 mm/4,668 g.

*79. L: MONET • _____ MORAVI •

R: _____ | VIREBO _____

Národní museum, sb. Chaurova, 27 mm/4,05 g.

80. L: _____

R: _____ STANTE • | VIREBO • _____

Sb. A. Rumpla, 27,3 mm/4,258 g.

81. L: _____

R: • TE • _____ | VIREBO _____

Sb. H. Janovského, 26,8 mm/4,228 g.

III. L: jako předch. skup. II.; korunka je oddělena od hlavičky orlice mezerou, pravá horní letka je sklopena, levá povytažena a v ocasu je plochá miskovitá svorka.

R: jako předch. skup. I.; dva révové listy na přední hraně jehlanu, ale po jeho stranách pouze po třech révových listech obrácených: vpravo dva vzhůru a třetí horní dolů, vlevo dva dolů a třetí horní vzhůru (srov. tab. IX, č. 82).

*82. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAV •

R: TE • STANTE • | VIREBO • I620

Sb. Ing. Eichlera, Brno, 27,1 mm/4,06 g.

IV. L: jako předch. skup. II., ale korunka, oddělená od hlavičky orlice spočívá na hladkém vnitřním kruhu.

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy a po jeho stranách čtveřice v obvyklém uspořádání, po stranách podstavce je značka B-Z.

83. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAVI ✱

R: TE • STANTE: | VIREBO • I620

Moravské museum, 26,9 mm/4,26 g.

V. L: jako předch. skup. II.; drobnou kostkou šachovaná orlice je uzavřena uvnitř perlového kruhu, pravá horní letka je sklopena, levá povytažena, ale korunka s výrazně vyznačeným čelním páskem pokrývá temeno hlavičky. Spodní stvolý v kyte ocasu jsou spojeny do ploché miskovité svorky, ale na konci jsou zatočeny do závitků (kotoučeků) a vřeteně je zakončeno krokví ze zakrslých stvolů, do níž je vsazen kotouček (viz vyobr. č. 12 a tab. IX, č. 85).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy a po jeho stranách je po čtveřici listů v obvyklém uspořádání. Zwirnerova značka je po stranách podstavce ve výši římsy.

84. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAVI •

R: TE • STANTE • | VIREBO • I620

Čermák-Skrbek III., č. 356.

*85. L: _____ MORAV •

R: _____ | VIREBO _____

Národní museum, sb. Katzova, 27,1 mm/3,956 g.

VI. L: jako předch. skup. V.; orlice uvnitř perlového kruhu je šachována drobnou kostkou ve čtyřech řadách na tělíčku, pravá letka je sklopena, levá zdvižena, konce ramen miskovité svorky v ocasu jsou zatočeny do závitků. Korunka je však oddělena od hlavičky orlice mezerou (viz tab. IX, č. 86).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva révové listy, ale jeho boky jsou hladké a po jeho straně vpravo jsou všechny čtyři listy obráceny dolů, vlevo je trojice spodních listů vodorovná a čtvrtý horní list je obrácen vzhůru (srov. tab. IX, č. 86).

*86. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAV •

R: TE • STANTE • | VIREBO I620

Sb. H. Janovského, 26,4 mm/4,021 g.

VII. L: jako předch. skup. VI.; orlice uvnitř perlového vnitřního kruhu je šachována čtyřmi řadami po tělíčku; korunka je oddělena od hlavičky mezerou, pravá letka je sklopena, levá zdvižena, konce ramen ploché miskovité svorky v ocasu jsou zatočeny do závitků.

R: jako předch. skup. I., ale na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky je pouze jeden révový list, na jeho pravé straně jsou tři listy vodorovné a čtvrtý horní list

- je obrácen dolů, na levé straně jsou celkem pouze tři listy, z nichž dva jsou obráceny dolů a třetí horní vzhůru (*srov. tab. IX, č. 87*).
- *87. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • — — RAV •
R: TE • STANTE • | VIREBO I620
Sb. H. Janovského, 27 mm/4,104 g.
- VIII. L: jako předch. skup. V.; konce ramen miskovité ploché svorky v ocasu jsou zatočeny do závitků, korunka s výrazně vyznačeným čelním páskem pokrývá temeno orličí hlavičky, ale spočívá liliemi na perlovém vnitřním kruhu.
R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva listy a na jeho stranách je po čtveřici listů v obvyklém uspořádání.
88. L: MONET • NO • MA I2 CHIO • MORAVI •
Ve zkratce „MA-CHIO“ chybí písmeno „R“.
R: TE • STANTE • | VIREBO I620
Národní museum, sb. Katzova, 27,4 mm/4,406 g.
89. L: ————— MA I2 RCHIO • MORAVI ★
Orlice šachovaná po těličku třemi řadami.
R: — STANTE: | VIREBO • —
Národní museum, odlitky arch. Vávry.
90. L: ————— MORAV •
R: — STANTE • | VIREBO —
Národní museum, sb. Chaurova, 27,3 mm/3,93 g.
- IX. L: jako předch. skup. VIII.; korunka má výrazně vyznačený čelní pásek a je posazena na temeni hlavičky, její lilie jsou na vnitřním kruhu; v orličím ocasu jsou na konci ramen miskovité svorky závitky.
R: jako předch. skup. VI.; na přední hraně jehlanu s hladkými boky jsou dva listy, na jeho pravé straně jsou všechny čtyři listy obráceny dolů, ale na levé straně jsou tři listy vodorovné a čtvrtý horní spěje vzhůru, za slovem „STANTE“ je šestipaprskovitá hvězdička jako oddělovací znaménko.
91. L: MONE • — — — — I2 RCHIO • MORA:
R: — — — — — ★ | VIREBO I620
Národní museum, 27,2 mm/3,891 g.
- X. L: uvnitř perlového vnitřního kruhu uzavřená orlice, šachovaná po krku, po těličku, po křídlech a po kalhotkách je po způsobu brněnských dvanáctníků vrostlá letkami do mincovního pole, ohraničeného vnitřním kruhem. Křídla rozpíná zdvižením předloktí; levou letku staví do ostrého úhlu, pravou má sklopenou. Korunka s výrazně vyznačeným čelním páskem pokrývá temeno. Ocas orlice je vytvořen jako na předešlém Zwirnerově dvanáctníku skup. V. ze tří párů vstřícných stvolů, z nichž spodní pár je spojen do ploché miskovité svorky a zatočen na koncích ramen do vnitřních závitků (kotoučků); vřetenem je zakončeno vidlicí, jakoby zvráceným kalichem se vsazeným kotoučkem (*viz vyobr. č. 12*), ale pravý zakrslý stvol v horní řadě orličího ocasu je pod kostkou (*podobný jako tab. IX, č. 94*).
R: jako na předch. Zwirnerově dvanáctníku skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva listy a na jeho stranách je vždy čtveřice listů, z nichž je vpravo trojice spodních listů obrácena vzhůru, vlevo dolů a příslušný horní čtvrtý list je obrácen do protisměru.
92. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAV •
R: TE • STANTE • | VIREBO I620
Sb. H. Janovského, 27,3 mm/3,807 g.
- XI. L: jako předch. skup. X., ale vnitřní kruh hladký.
R: jako předch. skup. VI.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy, na jeho pravé straně

jsou všechny čtyři listy obráceny dolů, na levé je trojice spodních listů vodorovná a čtvrtý horní list je obrácen vzhůru. Boky jehlanu jsou čárkované a vnitřní kruh je hladký.

93. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORA •
R: TE • STANTE • | VIREBO I620
Národní museum, sb. Katzova, 27,3 mm/4,397 g.
- XII. L: jako předch. skup. X.; po způsobu brněnských dvanáctníků je orlice vrostlá letkami do vnitřního perlového kruhu; má pravý zakrslý stvol v ocasu pod kostkou a na konci ramen miskovité svorky závitky. Korunka s výrazně vyznačeným čelním páskem spočívá na temeni hlavičky. Lilie přerušují vnitřní kruh a zkratky titulu jsou odděleny vždy kroužkem (*srov. vyobr. č. 17 a tab. IX, č. 94*).
R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu s čárkovanými boky jsou dva listy a na jeho stranách je po čtveřici listů v obvyklém uspořádání (*srov. tab. IX, č. 94*).
- *94. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORAV •
R: TE • STANTE • | VIREBO I620
Národní museum, sb. Katzova, 27,3 mm/3,985 g.
- XIII. L: jako na předešlém dvanáctníku skup. XII., ale vnitřní kruh je hladký a rozdělovací znaménko tvoří pouhá tečka.
R: jako předchozí skup. I.; na přední hraně jehlanu jsou dva listy a po jeho stranách po čtveřici listů s obvyklým uspořádáním.
95. L: MONET • NO • MA I2 RCHIO • MORA •
R: TE • STANTE • | VIREBO I620
Sb. H. Janovského, 27,3 mm/3,911 g.

1621

48krejčary

- I. L: jako na předch. 48krejčaru skup. I. z r. 1620; šachovaná orlice spočívá všemi třemi liliemi korunky na vnitřním kruhu ze sekaných perel, korunka s výrazně vyznačeným čelním páskem je na temeni hlavičky, v orličím ocasu je levý zakrslý stvol pod kostkou, jinak jako na *vyobr. č. 11*. Na konci vřeteny je však do vidlice vsazený kotouček vodorovně zkosen a horní letky jsou na obou křídlech sklopeny (*srov. tab. IX, č. 96*).
R: jako na předch. 48krejčaru skup. I. z r. 1620; na přední hraně jehlanu jsou dva listy a po jeho stranách po čtveřici listů v obvyklém uspořádání. Ve výši římsy Zwirnerova značka. Boky jehlanu jsou však hladké (*srov. tab. IX, č. 98*).
- *96. L: MONETA • NOV • MA 48 RCHIO • MORAVIA •
R: • TE • STANTE: | VIREBO I621
Sb. H. Janovského, 36,5 mm/14,481 g.
97. L: • MONETA • —————
R: ————— | VIREBO • 621
Čermák-Skrbek III., č. 354.
- II. L: po způsobu brněnských grošů letkami do sekaného vnitřního kruhu vrostlá a po krku jednou, po těličku třemi a po křídlech pěti řadami hrubé kostky šachovaná orlice rozpíná křídla zdvižením záloktí s předloktím, při čemž se rýsuje loketní kloub. Letky na obou křídlech staví do ostrého úhlu; kyta ocasu je vytvořena jako na brněnských dvanáctnících skup. II. ze dvou párů na vřetenem navlečených vstřícných stvolů, opatřených oboustrannými prapory, v horní řadě šikmých

a zašpičatělých, ve spodní řadě spojených do ploché miskovité svorky překlopené přes konec vřetena vykrájeného do tvaru trojčetného listu (*viz vyobr. č. 5*). Na vnitřní straně stěny svorky chybí odštěpený úkrojek a boční lístky u trojčetného listu jsou podlouhlé (*srov. tab. IX, č. 98*).

R: jako předch. skup. I.; na přední hraně jehlanu s hladkými boky jsou dva listy a na jeho stranách po čtveřici v obvyklém uspořádání (*srov. tab. IX, č. 98*).

*98. L: MONETA · NOV · M 48 ARCHI · MORAVI ·

R: · TE · STANTE: | VIREBO · 1621

Národní museum, sb. Katzova, 36,8 mm/13,138 g.

III. L: jako předch. skup. II., ale lilie korunky jsou na vnitřním kruhu (*srov. tab. IX, č. 99a*).

R: v sekaném vnitřním kruhu jehlan s čárkovanými boky na podstavci s nápisem „VN-IO“ má na obou čárkovaných bocích po jednom révovém listě a na pravé straně pět listů, z nichž čtyři jsou vodorovné a pátý horní je obrácen dolů, na levé straně pouze čtyři listy, všechny obráceny dolů, po stranách jehlanu nad římsou podstavce Zwirnerova značka B-Z (*srov. tab. IX, č. 99b*).

*99. L: MONETA · NOVA · M 48 ARCHI · MORAVI ·

R: TE · STANTE · | VIREBO · 1621

Moravské museum, 36,6 mm/14,03 g.

100. L: ——— NOV · ——— MORAVIA ·

R: — — — — TE · | ——— 162—

Dvojrázem zkorumpovaný opis.

Národní museum, 36,6 mm/15,007 g.

IV. L: jako předch. skup. III.; lilie korunky na vnitřním kruhu.

R: ve vnitřním kruhu ze sekaných perel jehlan, zdobený pouze na pravém hladkém boku jedním révovým listem místo na hraně; na jeho pravé straně jsou čtyři listy, z nichž oba spodní jsou vodorovné a oba další obráceny dolů, na levé straně všechny čtyři listy obráceny dolů (*srov. tab. IX, č. 101*).

*101. L: MONETA · NOV · M 48 ARCHI · MORAVI rozděl. znaménko neznatelné

R: TE · STANTE · | VIREBO · 1621 ·

Národní museum, 36,6 mm/13,495 g.

Praha, v květnu 1956.

Антонин Румпл:

Моравские правительственные монеты во время тридцатилетней войны

Моравия прекратила чеканку монет уже приблизительно во второй половине XV-го столетия. Чехия и остальные соседние страны снабжали Моравию необходимыми средствами платежа. Всеобщее ухудшение экономического положения, систематические выпуски денег с корыстолюбивой целью монетными регалиями соседних земель, а также и в прежние времена слишком щедро пожалованные права на свободную чеканку монет не имеющую опору в собственных материальных фондах сереброносных рудников, привело к тому, что старые всеобщие известные монеты переставали цениться в должной мере и были заведены новые, легкие сорта. Разницы во внутренней ценности монет и факт, что разные циркулирующие сорта монет не сравнивались ни качеством, ни величиной, вызвало чувствительную финансовую потерю моравского населения. Скупка и вывоз старых доброкачественных талеров и дукатов, за менее качественную мелкую монету, тоже способствовало обнищанию государства. Все это послужило Моравским привилегированным сословиям поводом для подачи прошения Фердинанду I, где настаивали на разрешении основания в Моравии собственного монетного двора. Фердинанд I предоставил два раза Моравским сословиям возможность чеканить собственную моравскую монету, а то в 1540 и 1562 году. Но, стараясь объединить монетное дело австрийских земель, потребовал, чтобы моравская монета была изготовлена своим качеством и величиной по образцу австрийской. Конечно напрасно. Формуляция разрешения не соответствовала желанию Моравских сословий и условие осталось не исполнено. После успешного начала восстания в 1619 году, решили моравские сословия, после полутора векового перерыва, начать опять чеканку собственной моравской монеты и тем возобновить старинную монетную регалию Моравской земли, основанную с незапамятных времен на монетной системе, принятой в чешских землях. Однако, чеканка собственной монеты в Моравии не остановила вывоз доброкачественных старых талеров, дукатов и пагамента. Также никто не отзывался на неоднократный призыв, выданный директорами монетных дворов 22 ноября 1619 г. и земского моравского гетмана 11 мая, 29 мая и 29 августа 1620 г., приглашающий явиться к земскому минцмейстеру будь оломоуцкой или брненской области, каждому имеющему на продажу монеты или старое серебро, дабы могла быть сохранена и выбита доброкачественная монета. Моравские сословия не имели собственного монетного устава и при чеканке монет руководились (вероятно согласно постановлениям сейма от 1577 г., что: «все, что чешские сословия постановят в области монетного дела, будет иметь силу и в Моравии») принципами монетного устава чешских сословий от 28 июня 1619 г. и дальнейшего распоряжения от 15 августа 1619 г. согласно которому ухудшалось качество серебра 24 и 12 крейцеров и уменьшался диаметр, но только у 24 крейцеров. Также во время Фридриха Пфальцкого, ухудшалось качество и уменьшался размер; весьма вероятно, что моравские сословия, наконец, примирились с ухудшением качества и уменьшением размера фридриховских монет, хотя Фридрих Пфальцкий в Моравии монет не чеканил. Учреждение, заведующее монетой Моравских сословий, было учреждением земским, на высшие чиновники и судьи управляли в нем не в индивидуальном порядке, но коллективно, согласно распоряжению сейма 1620 г. Надзор над деятельностью этой коллегии был поручен комиссии, составленной из представителей трех сословий: дворянства, рыцарства и мещанства (по двух от каждого). Идею чеканки собственной монеты, сословия осуществили в последней четверти 1619-го года, основанием монетного двора в Оломоуце и Брне.

Архивные сведения о монетном деле привилегированных сословий в Моравии весьма скудны. О собственной чеканке почти ничего не говорится. Только монетный

материал свидетельствует о том, какие номиналы монет чеканились еще в 1619 году и как увеличилось количество типов в следующем 1620 году. Известный нам монетный материал показывает, как скудны были результаты брненского монетного двора; зато на оломоуцком монетном дворе развилась чеканка в богатую серию разнотипных монет. Оттуда происходят очень редкие талеры Моравских сословий. Там также чеканил минцмейстер Бальтазар Цвирнер матрицей своего талера показные монеты из золота весом в 5, 10 и 25 дукатов.

Монеты свидетельствуют тоже об исключительном положении, которое занимал кардинал Дитрихштейн уполномоченный генеральный комиссар в Моравии. Последний не был должен проводить в жизнь путем беспощадной военной строгости то направление, которое было избрано после победы над иноверческими сословиями, но мог себе позволить смотреть сквозь пальцы на проступки второстепенного значения. Бунт привелигированного сословия был в ноябре 1620 г. подавлен. Уже в половине января 1621 г. взял император управление Моравии в свои руки. Несмотря на это, появились в обиходе монеты Моравских сословий 48 крейцерового поимала 1621 года. По различным обстоятельствам, можно судить с большой правдоподобностью, что эти монеты не происходят лишь из запаса, приготовленного в прошлом году, но что часть их была чеканена в 1621 г. Сословные монеты имели хождение наравне с императорскими и при измененных политических отношениях в Моравии, вплоть до 1626 года. Только в первой четверти этого года они были кардиналом Дитрихштейном, вместе с монетами Чешских сословий и монетами Фридриха Пфальцского, объявлены безценными.

Автор присоединяет подробный анализ всех отклонений чеканок, обзор веса, установку качества и подробное описание отдельных вариантов.

Перевел Е. Похитонов

Antonín Ruml:

Les monnaies des Etats moraves au cours de la Guerre de Trente Ans

En Moravie, on cessa de frapper la monnaie à peu près dans la seconde moitié du 15e siècle. C'est la Bohême ainsi que les autres pays voisins qui fournissaient à la Moravie le numéraire nécessaire. La situation économique générale de plus en plus pire, l'exploitation lucrative des droits régaliens des pays voisins ainsi que l'exploitation des droits de frappe accordés en nombre exagéré et exploités sans aucune base matérielle propre (à savoir sans mines d'argent) — voilà les faits qui contribuèrent, d'une part, à déprécier la valeur de vieilles monnaies généralement connues et, d'autre part, à introduire de nouvelles monnaies légères. Or, la valeur intrinsèque de différentes monnaies n'était pas la même et on n'a pas non plus coordonné les divers titres et poids des monnaies en circulation. Tout cela portait un préjudice considérable à la population morave. Par contre, quand on échangeait de vieux thalers et ducats de bon aloi contre le petit numéraire de valeur inférieure, le pays s'appauvissait à cette opération. C'est pourquoi les Etats de Moravie sollicitaient de Ferdinand Ier la permission de fonder en Moravie leur propre Monnaie. Par deux fois, en 1540 et en 1562, Ferdinand Ier offrit aux Etats l'occasion de frapper leur propre monnaie morave, mais comme il s'efforçait d'unifier le monnayage tchèque avec celui des pays autrichiens, il exigeait que le titre et le poids de la nouvelle monnaie morave fussent coordonnés avec le titre et le poids autrichiens. Or, l'autorisation ainsi conditionnée ne répondait pas aux désirs des Etats moraves et ne fut jamais réalisée. Après le succès initial de l'insurrection de 1619, les Etats décidèrent de frapper à nouveau leur propre monnaie morave et de renouveler ainsi, après un intervalle d'un siècle et demi, l'ancien droit régalien du pays, basé, depuis des temps immémoriaux, sur l'unité monétaire des pays tchèques. Toutefois, la frappe d'une monnaie propre du pays n'empêcha pas l'exportation de vieux thalers et ducats de bon aloi ainsi que l'exportation du „pagamentum“ (argent ou vieilles pièces de monnaie fragmentaires). Dans la patente monétaire du 22 novembre 1619, le Directoire (gouvernement révolutionnaire des Etats de Moravie) invita les habitants, qui possédaient des monnaies de tout genre ou du vieux argent à vendre, à les déclarer auprès du Maître de la Monnaie d'Olomouc ou de Brno, „afin qu'une bonne monnaie puisse être frappée“. Cet appel fut réitéré dans les patentes du Gouverneur de Moravie du 11 mai, du 29 mai et du 29 août 1620, mais sans aucun résultat. Les Etats de Moravie n'avaient pas de règlement de monnayage propre. Or, il existait une décision de la Diète morave de 1577 stipulant que toutes les mesures prises dans les affaires de monnayage par les Etats de Bohême devaient entrer en vigueur aussi en Moravie. C'est pourquoi, selon toute probabilité, les Etats moraves suivaient les principes du règlement de monnayage des Etats de Bohême en date du 28 juin 1619 ainsi que de leur ordonnance du 15 octobre 1619 par laquelle on abaissa le titre des pièces de 24 Kreuzers et de 12 Kreuzers et le poids des pièces de 24 Kreuzers. Le titre et le poids des pièces de monnaie ont été abaissés à nouveau sous Frédéric le Palatin. Il est plus que probable que les Etats de Moravie finirent par adapter leur monnaie à celle de Frédéric au poids et au module réduits, bien que Frédéric n'eût jamais frappé de monnaie en Moravie.

L'administration qui avait la charge de frapper la monnaie des Etats moraves était une administration du Pays. Elle n'était pas dirigée individuellement, mais — en vertu d'une décision de la Diète de 1620 — de manière collégiale, par les Grands Officiers et Juges Suprêmes du Pays. Une commission contrôlait l'activité du collège; elle se composait de deux représentants de chaque Etat: noblesse, chevaliers, villes. Pour pouvoir frapper leur propre monnaie les Etats de Moravie fondèrent, dans le dernier quart de l'année 1619, les Monnaies d'Olomouc et de Brno. Les archives nous apportent peu de renseignements concernant le monnayage des Etats moraves. Elles sont presque muettes en ce qui concerne les frappes elles-mêmes. Seul le matériel de monnayage, c'est-à-dire les pièces de monnaie, nous renseignent sur les valeurs

qui furent frappées encore en 1619 et comment elles furent mises en circulation au cours de l'année suivante 1620. Les monnaies qui se sont conservées témoignent des maigres résultats de la Monnaie de Brno. Par contre, la Monnaie d'Olomouc frappa une riche série de monnaies de différentes valeurs. C'est de là que sont sortis les thalers des Etats qui sont très rares. C'est là aussi que le maître monnayeur Baltazar Zwirner frappa ses thalers d'or ayant le poids de 5, de 10 et de 25 ducats. Les monnaies des Etats témoignent aussi de la position exceptionnelle du cardinal Dietrichstein, commissaire général plénipotentiaire pour la Moravie. En effet, le cardinal n'était pas obligé d'user de la rigueur brutale militaire pour prouver sa bonne volonté de suivre la ligne de conduite fixée par la victoire sur les Etats protestants, mais pouvait tolérer des exceptions de peu d'importance. La révolte des Etats fut écrasée en novembre 1620. Dès le mois de janvier 1621, l'empereur prit en ses mains le gouvernement de la Moravie, mais malgré cela, les frappes des Etats de 48 Kreuzers, portant la date de 1621, furent mises en circulation. Plusieurs circonstances portent à croire que ces monnaies ne proviennent pas toutes d'une réserve, préparée au cours de l'année précédente, mais qu'elles étaient sorties en partie d'une frappe de l'année 1621. Malgré la situation politique changée, les monnaies des Etats continuaient à avoir cours en Moravie jusqu'en 1626. Ce n'est que dans le premier quart de cette année que le cardinal Dietrichstein ordonna la démonétisation de ces monnaies, de même que des monnaies des Etats de Bohême et des monnaies de Frédéric le Palatin.

En annexe, l'auteur donne une analyse détaillée de toutes les déviations de frappe, une liste des poids et des titres des monnaies conservées ainsi qu'une description détaillée de diverses variantes.

Traduit par Konstantin Jelinek

BANSKOŠTIAVNICKÉ HORNICTVÍ V OBRAZECH MEDAILÍ, JETONŮ A ZNÁMEK

(Tab. X—XV)

1. Historický přehled banskoštiavnického hornického podnikání*)

Staroslavné hornické město Banská Štiavnica (dř. Štiavnica) leží skoro uprostřed romantického Slovenského Středohoří, které vzniklo za velmi intenzivní horotvorné a sopečné činnosti v době mladších třetihor. Slovenské Středohoří se skládá ze šesti pohoří s těmito nejvyššími vrchy: Velký Inovec 901 m, Vtáčník 1346 m, Flochová 1312 m, Sitno 1011 m, Javorie 1044 m a Zadná Polána 1459 m, z nichž t. zv. Štiavnické pohoří se prostírá mezi Hronem, Slatinským úvalem, Lučeneckou a Ipeľskou kotlinou. Toto Štiavnické pohoří, které bylo středem zmíněné třetihorní sopečné činnosti a tvoří vlastně střed Slovenského Středohoří, se rozpadá na západní část sitnianskou a na východní část javorjovou. S hornického hlediska je nejdůležitější sitnianská část Štiavnického pohoří, počínající se vrchem Sudberg u obce Šašovské Podhradie a táhnoucí se jihozápadním směrem k Tanádu. Jeho pokračování, klesající v nižších kopcích u Levic, končí za Štiavnickými Banemi (dř. Piargem) u Hronu. Středem Štiavnického pohoří je Banská Štiavnica s Hodrušou.

Po ukončení sopečné činnosti vznikly následkem různých tektonických pochodů v pevné zemské kůře hluboké pukliny sv.-jz. směru, do nichž nejdříve spadly větší a menší úlomky bočních hornin, které pak byly v důsledku postvulkanických účinků mineralisované horké vody, solfatár,¹⁾ mofet²⁾ a fumarol³⁾ zvětrány, zkřemeněny a propilitisovány při současném vyplnění mezer mezi nimi různými rudnými nerosty. Takto povstalé velmi četné rudné žíly (kolem 120) tvoří vlastně dvě samostatné skupiny: banskoštiavnickou a hodruš-

*) Tento krátký historický přehled připojuji k svému soupisu pro snazší orientaci čtenáře. Pro čtenáře nezvyklého na hornické a geologické termíny připojuji vysvětlivky výrazů, které by jinak byly zbytečné. Odkazy na literaturu jsou udány číslem v hranatých závorkách podle jejího seznamu, připojeného na konci práce.

¹⁾ Solfatáry — výrony plynů, složených převážně ze sirovodíku a kyslíčnicku siřičitého.

²⁾ Mofety — výrony kyslíčnicku uhličitého.

³⁾ Fumaroly — výrony plynů a vodní páry.

skou [1.]. Banskoštiavnické žíly, z nichž nejdůležitější jsou Grünerova, Štefanova, Jánova, Špitalerova, Bieberova a Teresiova, se prostírají od Štiavnických Baní přes Banskou Štiavnicu až k Teplé, kdežto hodrušské žíly, z nichž nejhlavnější jsou Bärenleuterova, Höferova, Všech svatých, Finsterortska, Brennerova a Schöpferštolova, se nalézají v Hodruši a ve Vyhních. Tyto žíly mají složitou strukturu. Mají sice značnou mocnost, až 10–20 m, avšak mocnost rudné výplně dosahuje nanejvýše 1–5 m, při čemž zrudněná místa se ztenčují až úplně mizí jak ve směru svého prostírání, tak i do hloubky. Podle vzájemného poměru obsahu zlata, stříbra a olova v rudné výplni jsou tu žíly převážně zlatonosné (na př. Grünerova, Baumgartnerova, Moderštolova a j.), převážně stříbronosné (na př. všechny hodrušské a vyhnianské žíly a pak Štefanova, Wolfova, Piargská plochá žíla a j.), stříbronosné s menším obsahem zlata a s olovem (na př. Jánova, Teresiova a j.) a olovnaté s menším množstvím stříbra a zlata (na př. Špitalerova, Bieberova a j.). Výplně žil štiavnického pohoří mají všeobecně v nerostném ohledu značnou pestrost, která je pro ně zvláště charakteristická; celkem bylo v nich a v jejich okolí nalezeno 83 různých nerostů.

Většina všech shora zmíněných přechybných rudných žil vycházela přímo na povrch a proto mohly snadno upoutat na sebe pozornost praobyvatel Slovenského Středohoří. Již římský císař Marcus Aurelius uvádí ve svých zápisech o tažení proti Kvádům v markomanské válce v letech 166–168, že v místech, kde řeka Hron se srpovitě ohýbá, rozkládá se hornické území [14.]. Tím byla míněna nynější banskoštiavnická oblast, takže tímto svědectvím proslulého římského vojévůdce je prokázáno, že už v těchto dávných dobách musela se v ní projevovat poměrně značná hornická činnost. Lze proto oprávněně předpokládat, že v pozdější době, po objevení bohatých rudných žil, vznikla v blízkosti jejich výchozů⁴⁾ na povrch osada, z níž potom povstala Banská Štiavnica, jedno z nejstarších měst Slovenska.

Dosud se ještě nepodařilo objevit žádné hodnověrné historické doklady o vzniku Banské Štiavnice. Pouze stará pověst vypráví, že v místech nynějšího města objevil kdysi pastýř jménem Sebenic zlatou a stříbrnou rudu tím, že při pasení svého stáda náhodou zpozoroval jak vylezla zpod kamene velká ještěrka, jejíž tělo vypadalo jako stříbrné a pozlacené. Šel prý k tomuto kameni a když ho po značné námaze odvalil stranou, našel pod ním zlato a stříbro. Tím prý tam začalo dobývání zlatonosných stříbrných rud, čímž byl dán podnět k založení hornického města Štiavnice. Tato pověst o vzniku města se odráží i v městském znaku Banské Štiavnice, v jehož spodní části vpravo a vlevo od štítu se nalézají dvě ještěrky: zlatá a stříbrná. Je to tedy erbovní pověst, vysvětlující tento znak.

Banská Štiavnica byla založena jistě již před 13. stoletím. V jejím okolí bylo již tehdy značné hornické podnikání, třebaže první zachovaná listina,

⁴⁾ Výchoz rudné žíly – místo, v němž rudná žíla vychází na povrch zemský.

tykající se štiavnického hornictví (terra banensium), pochází až z r. 1256.⁵⁾ V této listině je označován důchod ze štiavnických dolů za výlučně královský důchod. Již počátkem 13. století byly ve Štiavnici dvě monumentální pozdněrománské basiliky: farní kostel, z něhož po přechodné přestavbě na gotický chrám vznikl v 16. století t. zv. Starý zámek, a dominikánský kostel. Oba se zachovaly ve svých hlavních částech až do současné doby a svou rozlehlostí dokazují, že byly stavěny už pro dosti velkou osadu – město. V letech 1241 až 1244 bylo území města obsazeno a zpusťeno Tatary, po jejichž odchodu navrátili se obyvatelé nejenže znovu rychle vystavěli svá zničená obydlí a opravili opuštěná důlní díla, nýbrž je i rozšířili. Tehdy vlastně opanovali hospodářský a kulturní život města Štiavnice němečtí osadníci, kteří převážně již za doby krále Geizy Otakara II. (1141–1161) se přestěhovali ze Saska do Štiavnice a provozovali v ní různá řemesla. Kromě toho účastnili se tito osadníci ve značné míře i veškerého štiavnického horního podnikání, které prožívalo v první polovině 13. století pravděpodobně svůj první rozkvět. V době 1250 až 1254 obdrželo město Štiavnica od krále Bély IV. (1235–1270) již zvláštní výsady, vytvořené podle jihlavského městského a báňského práva, přízvisobného štiavnickým poměrům.⁶⁾ Tyto výsady, nejstarší které se zachovaly, jsou obvykle označovány jako štiavnické městské a báňské právo. V pozdější době toto právo bylo pak přijato skoro všemi horními městy na Slovensku, jako na př. Banskou Bystricí r. 1255, Liptovskou Lupčou r. 1263 atd. V r. 1405 potvrdil král Zikmund (1387–1437) znovu městu Štiavnici její výsady.

Roku 1430 obsadil Štiavnici ve službách královny vdovy Alžběty Jan Jiskra z Brandýsa a jmenoval Christiana Rüschele prvním t. zv. komorním grófem [1.], jemuž byly podřízeny doly patřící dvorní komoře a jemuž byl současně svěřen i dohled nad počínáním soukromých těžařů a těžařstev. Ačkoliv v bojích mezi královnou vdovou Alžbětou a polským králem Vladislavem II. (1386–1434) bylo město zpusťeno maďarsko-polským vojskem biskupa jágerského Šimona Rozgonyiho pod vedením Ladislava Čecha z Levic a velkým požárem, a hned na to v r. 1443 skoro úplně zničeno zemětřesením, rychle se z toho všeho vzpamatovalo. Stalo se tak zejména proto, že v této době bylo štiavnické hornictví již velmi rozsáhlé a na začátku druhého období svého rozkvětu. Toto pak vyvrcholilo po přechodném úpadku na začátku 16. století v jeho třicátých letech. Kolem r. 1490 obnášel příjem štiavnické dvorní komory skoro 9000 marek, t. j. 2525,5 kg stříbra,⁷⁾ a pouze štiavnické doly platily tehdy urbuře poplatku skoro 500 zlatých. Rozsáhlost, ale současně i roztržitost hornického podnikání ve Štiavnici a v jejím okolí na začátku 16. století vysvítá nejlépe ze skutečnosti, že tehdy se na něm podílelo kromě dvorní komory ještě

⁵⁾ Monumenta Ecclesia Strig. I. p. 109.

⁶⁾ Městské a báňské právo, potvrzené králem Václavem II., obdrželo město Jihlava v r. 1249.

⁷⁾ 1 marka (hřivna) rakouská = 280,60 g.

426 soukromých těžařů. Po překonání již zmíněného kratšího úpadkového období v dvacátých letech 16. století a po uzákonění štiavnických hornických výsad v r. 1523 králem Ludvíkem II. (1516—1526) pokračoval slibně další rozvoj štiavnických dolů. Roku 1535 v nich pracovalo, podle údajů slavného zakladatele odborného hornického písemnictví Jiřího Agricoly,⁸⁾ až 4000 havířů, kteří v tomto roce vytěžili na 20.000 marek, t. j. 5612,3 kg stříbra.

Následující období neustálých vpádů Turků do střední Evropy, v němž v r. 1541 padl Budín, v r. 1543 byl dobyt Ostríhom a v r. 1544 byla vypleněna obec Ilija v okolí Štiavnice, projevilo se velmi nepříznivě na celkovém stavu štiavnického dolování, zejména po obsazení Hodruši v r. 1564 Turky. Kromě toho došlo ve druhé polovině 16. století na evropských trzích ke značnému poklesu cen drahých kovů, následkem jejich zvýšeného dovozu evropskými dobyteli amerického světadílu. Toto ovlivnilo také v nemalé míře hospodárnost štiavnického malotěžařského podnikání a způsobilo jeho značné omezení. Katastrofální úpadek, který v důsledku toho se začal objevovat na obzoru štiavnického hornictví, odvrátili někteří velmi zámožní štiavničtí těžaři, t. zv. Waldbürgři, zejména Rubigall, Gallison a j., kteří v r. 1570 založili Brennerovo těžařstvo, v němž sdružili četné menší těžařské závody a vybavili je potřebnými finančními prostředky, nezbytnými k dalšímu provozu těchto závodů. Určitou část dolů malých soukromých těžařů převzala do své správy též dvorní komora, t. j. stát, a to těch, kteří nemohli už splácet půjčky, jež jim byly svého času touto komorou poskytnuty.

Díky těmto organizačním změnám a opatrnějšímu dobývání v dalších letech překonalo štiavnické hornictví toto kritické období poměrně dobře. Na začátku 17. století bylo ve Štiavnici a jejím okolí ještě 315 činných těžařských podniků [1.]. V prvních dvacetipěti letech 17. století dávaly štiavnické doly ročně průměrně 9.000—10.000 liber, t. j. 5000—5600 kg,⁹⁾ stříbra. Dne 8. II. 1627 bylo použito na návrh předsedy Brennerova těžařstva komorního grófa Jeronýma Montecucolliho po prvé na celém světě k trhání hornin černého prachu. Stalo se tak v Bieberově štole. Tento nový způsob ražení důlních děl vyvolal na určitou dobu další rozvoj štiavnického hornického podnikání. Tak na př. vyrobilo v r. 1630 jen Brennerovo těžařstvo kolem 40.000 marek, t. j. 11.224,6 kg, stříbra. Celkový počet štiavnických těžařstev v polovině 17. století značně klesl, protože další jejich část přešla do správy dvorní komory. Zhospodárnění celkového štiavnického hornického podnikání umožnilo však dobývání rud z větších hloubek, čímž stoupla celková těžba, takže v osmdesátých letech 17. století činila průměrná roční výroba stříbra již 26.600 liber, t. j. 14.900 kg, a zlata 334 liber, t. j. 187 kg.

⁸⁾ Jiří Agricola (Georgius Agricola), nar. 24. III. 1494, zemř. 21. XI. 1555, působil jako městský lékař v Jáchymově v letech 1526—1530; je autorem četných pojednání z hornického oboru, z nichž nejproslulejší je kniha *De re metallica libri XII etc.*, Basilej 1556.

⁹⁾ 1 libra = 0,56 kg.

Ačkoliv politické poměry v uherských zemích v druhé polovině 17. a na začátku 18. století byly velmi neklidné a četná uherská povstání přímo ovlivňovala život v Banské Štiavnici a vytvářela jak osobní tak i majetkovou nejistotu jejich občanů, rozvíjelo se dolování v štiavnických dolech velmi slibně v důsledku nových nálezů bohatých žilných couků a postupovalo rychle do hloubky. Tím ovšem se zvýšily potíže s odvodňováním hlubinných důlních děl, které je nejdůležitějším předpokladem pro každé úspěšné hlubinné dolování. Ačkoliv tehdy na odvodňovacích pracích rozsáhlých štiavnických dolů bylo zaměstnáno přes 1000 lidí se 192 páry koní, jež uváděli do pohybu žentoury s čerpacími zařízeními, přibývalo v hlubokých obzorech dolů stále více a více vody. Veškerá námaha a všechny odvodňovací prostředky, které tehdy měli štiavničtí havíři, nestačily k úspěšnému zdoání stále se zvětšujícího přítoku důlních vod, zejména v nejbohatších dolech. Proto v r. 1710 bylo už rozhodnuto je opustit v případě naléhavé potřeby.

Nebezpečný nastávající úpadek štiavnického hornictví se nejdřív přechodně zarazil užitím atmosférických parních, t. zv. ohňových, strojů k pohonu čerpadel¹⁰⁾ a pak byl úplně odstraněn vynálezem vodosloupového čerpacího stroje, poháněného vodou [20.].¹¹⁾ Potřebné množství pohonné vody dostávaly tyto stroje z četných báňských rybníků, které byly již dříve zřízeny pro dodávku vody do rudných úpraven a na těžná vodní kola nebo byly k tomuto účelu nově postaveny [21.]. Aby se důlní vody nemusely čerpat z hlubších obzorů, bylo v r. 1748 započato s prodlužováním odvodňovací štolý hodrušských dolů až do piargských důlních děl, t. j. se stavbou t. zv. dědičné štolý císaře Františka I., která byla ukončena v r. 1765. V r. 1776 se pak začala razit nová dědičná odvodňovací štola, a to císaře Josefa II., jejíž ústí bylo 190 m pod úrovní dědičné štolý císaře Františka I., která pak byla slavnostně zakončena teprve v r. 1878.

V tomto období zavádění rozsáhlého různorodého strojního zařízení do provozu štiavnických dolů prožívá v 18. století štiavnické hornictví svůj třetí rozkvět, který začal r. 1740, trval asi 150 let a byl nejskvělejší v letech 1790 až 1866. Tak na př. čistý příjem dolů dvorní komory obnášel v letech 1740—1759 skoro 42,5 milionů zlatých [1.]. V době od r. 1790 do r. 1823 činila průměrná roční výroba štiavnických dolů skoro 9000 kg stříbra, 144 kg zlata a 334.700 kg olova. Po přechodném poklesu v třicátých letech 19. století začíná těžba zase stoupat, takže v letech 1859—1863 vydávají štiavnické doly ročně již průměrně

¹⁰⁾ První „ohňový“ stroj byl dán do provozu v r. 1724 v Nové Bani Angličanem Izákem Potterem a odčerpával denně 10.000 věder (565,9 m³) vody. V r. 1740 pracovalo ve štiavnických dolech už 6 ohňových strojů zdokonalené konstrukce od Josefa Emanuela Fischera z Erlachu.

¹¹⁾ Vynálezcem tohoto stroje byl štiavničan Josef Karel Hell, vrchní strojmistr dolů dvorní komory. V r. 1751 bylo v provozu v štiavnických dolech kromě parních odvodňovacích strojů již 8 vodosloupových strojů.

10.000 kg stříbra, 342 kg zlata, 1,299.000 kg olova a 186.900 kg mědi. V r. 1862 bylo ve štiavnických dolech celkem zaměstnáno 4647 lidí: ve státních dolech dvorní komory 3662 (3497 havířů, 126 dozorců a 39 úředníků) a v dolech soukromých podnikatelů 985 lidí (975 havířů a 10 úředníků) [1.].

Rozkvět štiavnického hornictví vyžadoval i značného počtu zdárných technických odborníků. Proto byla v r. 1737 zřízena v Banské Štiavnici odborná hornická škola, která pak byla v r. 1770 Marií Teresí přeměněna na vysokou školu báňskou, t. zv. báňskou akademii [18.].

Rok 1869 byl první rokem v štiavnickém hornickém podnikání, který skončil deficitem. Jím nadlouho zanikla stará sláva štiavnického hornictví. Nákladné technické investice v druhé polovině 19. století nepřinesly očekávaného zlepšení hospodářských poměrů a proto nemohly úplně odstranit stále se stupňující úpadek štiavnických dolů. Mohly jej pouze mírnit. Nepomohla ani stavba úzkokolejné železnice, která zapojila v r. 1873 Banskou Štiavnici do ostatní státní železniční sítě Rakousko-Uherska. Soukromá těžba nemohla svými omezenými finančními prostředky již plně krýt stoupající těžební náklady svých dolů a proto je postupně nabízela k převzetí dvorní komoře, t. j. státu. Tento vývoj byl ukončen v r. 1906, kdy poslední soukromé těžárství Geramb Union přešlo do státního majetku. Avšak ani státní podnikání nestačilo změnit úpadkovou tendenci štiavnického hornictví ke konci 19. a na začátku 20. století a čelit poklesu cen stříbra, ačkoliv byly investovány další značné částky do dolů a koncentrován celý těžební provoz. Následkem toho se počet zaměstnaných havířů rok od roku snižoval, těžba rud a výroba kovu klesala a schodek dolů neustále stoupal, což trvalo až do vzniku Československé republiky. V r. 1869 byl schodek 17.493 zl., v r. 1894 stoupl na 134.647 zl. a ke konci první světové války v r. 1918 činil již 1,951.585 K.

* * *

Z tohoto krátkého celkového historického přehledu banskoštiavnického rudného dolování je zřejmo, že hornické podnikání rozhodujícím způsobem ve všech obdobích přímo ovlivňovalo život celého obyvatelstva Banské Štiavnice a jejího okolí a dotýkalo se bezprostředně všech jeho životních zájmů. Toto se nám projevuje nejen v dosud zachovalých kulturně-historických památkách staroslavného hornického města, zejména v monumentálních budovách, uměleckých sousoších a jiných architektonických stavbách, nýbrž i v bohatém archivním a musejním materiálu, odborně opatrovaném příslušnými institucemi. K tomuto kulturně-historicky důležitému materiálu patří též i různé numismatické památky, t. j. mince, medaile a jetony, vztahující se na štiavnické hornictví, jež jsou uschovávány v různých museích. Vydávají přímé svědectví o historických událostech, které byly v dřívějších dobách považovány za zvláště významné.

2. Numismatické památky na banskoštiavnické hornictví

Počet numismatických památek na štiavnické hornictví je značný. Lze usuzovat, že pro všechny ražby ze stříbra a zlata bylo použito v mincovnách kovů, které jim byly dodávány přímo ze štiavnických hutí, patřících jednotlivým těžářstvům, jež v nich zpracovávaly výhradně štiavnické nebo hodrušské stříbrné nebo zlatonosné rudy.

Několiikaletým průzkumem různých musejních numismatických sbírek a studiem příslušné odborné literatury mohl jsem zjistit celkem 95 ražeb (medailí, jetonů a známek), které mají bezprostřední vztah k banskoštiavnickému rudnému hornictví. Tyto ražby, které v další části své práce uvádím a zevrubně popisuji, rozdělil jsem podle účelu, pro který byly raženy, celkem do těchto sedmi skupin:

- A. Medaile a jetony, ražené na paměť návštěv panovníků.
- B. Medaile ražené v upomínku dokončení významných důlních děl.
- C. Medaile vztahující se na Vysokou školu báňskou v Banské Štiavnici.
- D. Ražby vztahující se na štiavnické báňské právo.
- E. Ražby vztahující se na štiavnickou huť.
- F. Medaile a jetony ražené štiavnickými občany.
- G. Hornické známky („mince“).

Počet ražeb připadající na jednotlivé skupiny jakož i počet kusů zjištěných a prozkoumaných originálů v numismatických odděleních museí nebo v soukromých sbírkách jsou uvedeny v *tab. 1*.

Tabulka 1

Celkový přehled ražeb podle jednotlivých skupin s uvedením počtu zachovalých originálů

Skupina	Počet ražeb	Počet kusů z							Celkový počet kusů
		Au	Ag	CuSn	CuZn	Cu	Pb	Te	
A	8	16	50	11	2	—	1	—	80
B	2	7	10	9	—	—	1	—	27
C	6	5	20	8	—	—	—	—	33
D	1	—	4	—	—	—	—	—	4
E	1	—	—	—	—	—	—	8	8
F	30	4	39	3	—	1	1	—	48
G	47	—	—	—	—	50	—	—	50
Součet	95	32	123	31	2	51	3	8	250

Z celkového počtu 250 originálů je tedy: 32 ze zlata, 123 ze stříbra, 31 z bronzu, 2 z mosazi, 51 z mědi, 3 z olova a 8 z telluru.

Tyto originály nalézají se s výjimkou 4 kusů, které tvoří součást soukromých numismatických sbírek v Praze a v Budapešti, v těchto museích:

1. Országos magyar történeti muzeum v Budapešti (Maďarsko).
2. Dery muzeum v Debrecenu (Maďarsko).
3. Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen ve Vídni (Rakousko).
4. Národní museum v Praze.
5. Slovenské národné múzeum v Martině.
6. Štatné východoslovenské múzeum v Košicích.
7. Štatné banské múzeum D. Štura v Banské Štiavnici.
8. Mestské múzeum v Kremnici.
9. Mestské múzeum v Banské Štiavnici.¹²⁾

Tab. 2 podává přehled o počtu originálů těchto ražeb, nalézajících se na území Československé republiky, a o jejich procentuálním podílu vzhledem k celkovému počtu zachovalých originálů, uvedených v tab. 1, a to opět podle jednotlivých skupin.

Je samozřejmo, že hodnoty, vyjadřující početní množství originálů na území Československé republiky v procentech celkového počtu zachovalých originálů, zjištěných průzkumem uvedených musejních a soukromých numismatických sbírek, nejsou absolutně správné. Provedeným šetřením nebyly totiž prozkoumány všechny zahraniční a československé numismatické sbírky. Je jisto, že i v celé řadě dalších sbírek, se vyskytnou originály různých medailí, jetonů a známek, které jsou popsány v tomto pojednání. Celkový počet zachovalých originálů všech ražeb bude tedy pravděpodobně značně vyšší. Nutno však mít za to, že v Československu i po prozkoumání všech známých numismatických sbírek počet zachovalých originálů těchto ražeb by podstatně nestoupl, jelikož nejrozsáhlejší a nejdůležitější sbírky byly vlastně již prohlédnuty, třebaže i zde v nejnovějších přírůstcích sbírek může být uschován ne jeden dosud nezapsaný kus. Proto lze oprávněně předpokládat, že vypočítané procentuální podíly by se v konečném stavu jistě jen změnil v neprospěch Československa. Celkový počet zachovalých originálů t. zv. banskoštiavnického památného groše, raženého r. 1950 (skupina D), není ovšem dán pouze 4 kusy, jak je uvedeno v *tabulkách 1. a 2.* Tamější údaj se vztahuje pouze na prozkoumané numismatické sbírky, kdežto ve skutečnosti bylo vydáno přes 11.000 kusů, z nichž většina je v soukromém vlastnictví jednotlivců v Československu. Pouze málo kusů se dosud dostalo do ciziny. Taktéž i počet zachovaných tellurových medailí (skupina E) jak v Československu, tak v i cizině bude jistě daleko větší než uvedených 8 kusů. Avšak počet originálů, pokud jsou uloženy v Československu, zařazených do skupin A a B, zejména do skupin C a F, odpovídá patrně zhruba skutečnému stavu, třebaže je velmi malý. Z toho lze usuzovat, že

¹²⁾ Kromě nahoře uvedených museí navštívil jsem ještě Slovenské múzeum v Bratislavě, Mestské múzeum v Bratislavě a Moravské museum v Brně, v nichž mně vedoucí činitelé sdělili, že tato musea nemají žádné medaile, jetony ani mince, vztahující se na banskoštiavnické hornictví.

Tabulka 2

Celkový přehled počtu originálů, nalézajících se na území Československa

Skupina	Celkový počet kusů	Počet kusů v Československu							ČSR Celkem kusů
		Au	Ag	CuSn	CuZn	Cu	Pb	Te	
A	74	4	29	2	—	—	—	—	35
	100%	25%	58%	18%	—	—	—	—	44%
B	27	3	3	5	—	—	—	—	11
	100%	43%	30%	56%	—	—	—	—	41%
C	33	—	2	2	—	—	—	—	4
	100%	—	10%	25%	—	—	—	—	12%
D	4	—	4	—	—	—	—	—	4
	100%	—	100%	—	—	—	—	—	100%
E	8	—	—	—	—	—	—	6	6
	100%	—	—	—	—	—	—	75%	75%
F	48	—	6	—	—	—	—	—	4
	100%	—	15%	—	—	—	—	—	13%
G	50	—	—	—	—	3	—	—	3
	100%	—	—	—	—	6%	—	—	6%
Součet	250	7	44	9	—	3	—	6	69
	100%	22%	36%	30%	—	6%	—	75%	28%

těmto skupinám, které obsahují s historického hlediska nejvýznamnější medaile a jetony, vztahující se na banskoštiavnické hornictví, bylo věnováno v minulosti jak našimi musei tak i soukromými sběrateli především na území Slovenska příliš málo pozornosti, takže většina zachovalých kusů se mohla soustředit ve sbírkách zahraničních. Tak na př. se mně dosud nepodařilo zjistit v Československu ani jediný kus těchto ražeb skupiny C: čís. 11, 12, 13, 11a, 13a, 14a. Také z 30 ražeb skupiny F nalézají se v československých sbírkách pouze originály ražeb čís. 23, 38 a 47!

Celkový přehled ražeb medailí a jetonů, vztahujících se na banskoštiavnické hornictví s uvedením míst uložení originálů podávají *tab. 3* (skupiny A, B, C, D a E) a *tab. 4* (skupina F), kdežto přehled ražeb štíavnických hornických „mincí“ (známek) *tab. 5* (skupina G).

Celkový přehled ražeb medailí a jetonů, vztahujících se

Poř. čís.	Číslo skupiny	Rok	Důvod ražby	Raženo z					Lito z Te
				Au	Ag	CuSn	CuZn	Pb	
1.	A.I. m.	1751	Návštěva Františka I. a Marie Terezie	x	x	x	-	-	-
2.	A.I. m.	1751	Návštěva Františka I. a Marie Teresie	x	x	x	x	x	-
3.	A.I. m.	1751	Návštěva Františka I. a Marie Teresie	x	x	x	x	-	-
4.	A.II. m.	1764	Druhá návštěva Františka I.	x	x	x	-	-	-
5.	A.III. m.	1764	Návštěva Josefa II. a arcivévody Leopolda	x	x	x	-	-	-
5a	A.III. m.	1764	Návštěva Josefa II. a arcivévody Leopolda	x	x	x	-	-	-
6.	A.III. m.	1764	Návštěva Josefa II. a arcivévody Leopolda	x	x	-	-	-	-
7.	A.IV. j.	1777	Návštěva arcivévody Maximiliána	-	x	x	-	-	-
8.	A.IV. j.	1777	Návštěva arcivévody Maximiliána	-	x	-	-	-	-
9.	B.I. m.	1765	Dokončení dědičné štoly Františka I.	x	x	x	-	x	-
9a	B.I. m.	1765	Dokončení dědičné štoly Františka I.	-	x	-	-	-	-
10.	B.II. m.	1878	Dokončení dědičné štoly Josefa II.	x	x	x	-	-	-
11.	C.I. m.	1754	Prospěchová medaile: rudní hornictví	x	x	x	-	-	-
12.	C.I. m.	1754	Prospěchová medaile: důlní měřictví	x	x	x	-	-	-
13.	C.I. m.	1754	Prospěchová medaile: pruběrství	x	x	x	-	-	-
14.	C.I. m.	1754	Prospěchová medaile: mincovnictví	x	x	x	-	-	-
11a	C.I. m.	1765	Prospěchová medaile: rudní hornictví	x	x	x	-	-	-
12a	C.I. m.	1765	Prospěchová medaile: důlní měřictví	x	x	x	-	-	-
13a	C.I. m.	1765	Prospěchová medaile: pruběrství	x	x	x	-	-	-
14a	C.I. m.	1765	Prospěchová medaile: mincovnictví	x	x	x	-	-	-
15.	C.II. m.	1870	100 let báňské a lesní akademie	-	x	x	-	-	-
16.	C.III. m.	1892	Otevření nové budovy akademie	-	x	x	-	-	-
17.	D. j.	1950	700 let štiav. městského a báňského práva	-	x	-	-	-	-
18.	E. m.	1896	Získání telluru z maďarských rud	-	-	-	-	-	x

Poznámka: CuSn = bronz: 70 - 95% Cu + 30 - 5% Sn;
CuZn = mosaz: 60 - 90% Cu + 40 - 10% Zn.
m - medaile,
j - jeton.

OMTM - Országos magyar történeti muzeum, Budapešť.
BMMG - Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Vídeň.
DM - Dery muzem, Debrecen.
NM - Národní museum, Praha.

na banskoštiavnické hornictví s uvedením míst uložení originálů

Originály uloženy v muzeu								Soukromé sbírky	
OMTM	BMMG	DM	NM	SNM	ŠVM	DŠ	MMK	Praha	Buda- pešť
1Au, 3Ag, 1CuSn	1Au, 1Ag	-	1 Ag	-	3Ag	-	1 Ag		
1Au, 2Ag, 1CuSn, 1CuZn, 1Pb	1Au, 1Ag, 1CuSn	-	1 Ag	-	2Ag	1 Ag	1Au, 1Ag		
1Au, 2Ag, 1CuSn, 1CuZn	1Au	-	1 Ag	1Ag	-	1 Ag	1Au, 1Ag		
1Ag, 1CuSn	1Au, 1Ag	-	1CuSn	-	-	-	-		
1Au, 1Ag, 1CuSn	1Au, 1Ag, 1CuSn	-	2 Ag, 1CuSn	1Ag	-	2 Ag	1Au, 1Ag		
1Ag, 1CuSn	-	-	-	-	-	-	-	1 Ag	1 Au
1Au, 1Ag	1Au, 1Ag	-	1 Au	-	-	3 Ag*)	1 Ag		
2Ag, 1CuSn	1Ag	-	-	-	-	-	1 Ag		
1Ag	-	-	-	1Ag	-	1 Ag	1 Ag		
2Ag, 1CuSn, 1Pb	1Au, 1Ag, 1CuSn	1Au, 1Ag	-	-	-	2 CuSn	-		
1Ag	-	-	-	-	-	1 Ag	-		
1Au, 1Ag, 1CuSn	1Au, 1Ag, 1CuSn	-	1CuSn	-	-	3 Au, 2 Ag, 2 CuSn	-		
1Au, 1Ag	1Au, 1Ag	-	-	-	-	-	-		
1CuSn	1Au, 1Ag	-	-	-	-	-	-		
1CuSn	1Ag	-	-	-	-	-	-		
1Ag	1Au, 1Ag	-	1 Ag	-	-	-	-		
2Ag	1Ag	-	-	-	-	-	-		
1Ag, 1CuSn	1Ag	-	1 Ag	-	-	-	-		
1Ag	1Au, 1Ag	-	-	-	-	-	-		
2Ag	-	-	-	-	-	-	-		
1Ag, 1CuSn	1Ag, 1CuSn	-	-	-	-	2 CuSn	-		
1Ag, 1CuSn	-	-	-	-	-	-	-		
-	-	-	1 Ag	-	-	1 Ag	1 Ag	1 Ag	
2Te	-	-	-	-	-	6 Te	-		

*) Z toho 1 Ag v městském muzeu v Báňské Štiavnici.

SNM - Slovenské národné múzeum, Turčanský Martin.
ŠVM - Štátne východoslovenské múzeum, Košice.
DŠ - Štátne banské múzeum Dionýza Štúra, Banská Štiavnica.
MMK - Mestské múzeum v Kremnici.

3. Popis všech dosud známých medailí, jetonů a mincí, vztahujících se na banskoštiavnické rudné hornictví

A. Medaile a jetony na paměť návštěv panovníků

I. Návštěva Františka I. a jeho manželky Marie Teresie r. 1751

V r. 1751 podnikl císař František I. se svou manželkou Marií Teresí a dvorním doprovodem menší cestu po dolnouherských báňských městech.¹³⁾ Dne 3. června přijel do Banské Štiavnice, kde se ubytoval v domě svobodného pána Karla z Hellenbachu (v pozdější budově báňského soudu). V Banské Štiavnici zůstal celkem 11 dní, t. j. do 14. června, a sfáral při tom do těch stříbrných dolů (Leopoldův důl, Pachterova štola, Františkova dědičná štola v Hodruši a j.), v nichž se tehdy pracovalo. Ve dnech 7. a 8. června zajel též do města Kremnice, kde prohlédl zlaté doly i mincovnu. Na oslavu této návštěvy byly raženy tři druhy upomínkových medailí ze zlata, stříbra a jiných kovů.

1. Medaile z r. 1751. František I. (1745–1765). (Tab. X, č. 1.)

Mincovna Vídeň. Rytce kolků: Mathias Donner.

L: proti sobě poprsí Františka I. s korunou římsko-německého císaře a řádem zlatého rouna kolem krku, hledícího vlevo a poprsí Marie Teresie s maďarskou královskou korunou, hledící vpravo.

Opis: FRANC. IMP. AUG. M. THERES. HUNG. REX.

R: císař na vzpínajícím se koni před skupinou 9 horníků s hornickým praporem, kteří ho vítají; jeden z horníků se uklání a podává císaři kus rudy. Vlevo v pozadí kopcovitá krajina s dvěma kuželovitými budovami těžních žentourů, uprostřed nahoře oblaka. Opis v oblouku nahoře: ADVENTUS AUGUSTI. Dole v úseku nápis: IN FOD. HUNG. INFER. / MDCCLI. Pod nápisem značka umělce D. [Donner.] Průměr: 29,0 mm. Váha: zlato: 10,48 g – stříbro: 8,75 g (8,68–8,78 g)¹⁴⁾ – bronz: 10,44 g.

Popsána a vyobrazena: Monnois en Or, str. 111; Schau- und Denkmünzen I, str. 135; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 359 č. 74 a 75, tab. 63 č. 29; Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 20 č. 16a, tab. I. č. 10; Bersch, str. 324–325; Fiala, Stempel-Sammlung II, str. 259, č. 837; Matunák, str. 244.

2. Medaile z r. 1751. František I. (1745–1765). (Tab. X, č. 2.)

Mincovna Vídeň. Rytce kolků: Mathias Donner.

L: proti sobě poprsí Františka I. s korunou římsko-německého císaře, hledícího vlevo a poprsí Marie Teresie s maďarskou královskou korunou, hledící vpravo.

Opis: FRANC. IMP. AUG. M. THERES. HUNG. REX.

R: vpravo sedící Fortuna (Hungaria) v pravé ruce s rohem hojnosti, z něhož se sypou mince; levou rukou podává kus zlatonosné stříbrné rudy Merkuru, který se blíží k Fortuně z levé strany.

Opis v oblouku nahoře: FORTUNAE REDUCI. Dole v úseku nápis: ADV. AUG. IN FOD. H. I. / MDCCLI.

Průměr: 25,5 mm. Váha: zlato: 7,00 g (6,95–7,00 g) – stříbro: 4,35 g (4,35–4,76 g) – bronz: 3,33 g – mosaz: 3,33 g – olovo: 4,45 g.

Popsána a vyobrazena: Monnois en Or, str. 111; Schau- und Denkmünzen I, str. 136; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 359 č. 76 a 77, tab. 63 č. 30; Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 20 č. 16b, tab. I. č. 11; Fiala, Stempel – Sammlung II, str. 260, č. 838; Matunák, str. 244.

3. Medaile z r. 1751. František I. (1745–1765). (Tab. X, čis. 3.)

Mincovna Vídeň. Rytce kolků: Mathias Donner.

L: proti sobě poprsí Františka I. s korunou římsko-německého císaře, hledícího vlevo a poprsí Marie Teresie s maďarskou královskou korunou, hledící vpravo. Opis: FRANC. IMP. AUG. M. THERES. HUNG. REX.

R: šestiřádkový nápis ADVENTUS / AUGUSTI / IN FODINAS / HUNGARIÆ / INFERIORIS / MDCCLI a pod tím zkřížené želízko a mlátek.

Průměr: 22,0 mm. Váha: zlato: 3,50 g (3,49–3,50 g) – stříbro: 2,15 g (2,15–2,31 g) – bronz: 2,40 g – mosaz: 2,83 g.

Popsána a vyobrazena v: Monnois en Or, str. 111; Schau- und Denkmünzen I, str. 137; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 359 č. 78 a 79, tab. 63 č. 31; Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 20 č. 16c, tab. I. č. 12; Fiala, Stempel – Sammlung II, str. 260, č. 839; Matunák, str. 245.

II. Návštěva Františka I. r. 1764

V červenci r. 1764 konal císař František I. svou druhou cestu po dolnouherských báňských městech. V upomínku této návštěvy byla ražena zvláštní medaile ze zlata, stříbra a bronzu.

4. Medaile z r. 1764. František I. (1745–1765). (Tab. X, čis. 4.)

Mincovna Vídeň.

L: poprsí Františka I. s vavřínovým věncem a řádem zlatého rouna kolem krku, hledícího vlevo; plášť, přehozený přes ramena, je na pravém rameni sepnut sponou.

Opis: FRANCISCVS I. D. G. ROM. IMP. S. A. MAG. HET. D. R. I.

R: Řecká slavobrána s 6 korintskými sloupy. Sloupy mají hlavice s kalichovou rostlinnou ozdobou a patky s přímočarým ornamentem. Nad zdobenou římsou je štít tvaru nízkého rovnoramenného trojúhelníku, v jehož středu je umístěn dvouhlavý rakouský orel. Ve slavobráně je stojící havíř, který želízkiem a mlátkem dobývá rudu ze skály. Opis v oblouku nahoře: ADVENTI AVG. SECVNDO. Dole v úseku nápis: IN FODINAS HVNG. / MDCCLXIV M. IVL.

Průměr: 38,5 mm. Váha: zlato: 21,0 g – stříbro: 17,52 g – bronz: 18,0 g (17,96 až 18,08 g).

Popsána a vyobrazena v Schau- und Denkmünzen I, str. 214.

III. Návštěva Josefa II. a arcivévodou Leopolda r. 1764

V r. 1764 navštívil Josef II., tehdy už římsko-německý král, s arcivévodou Leopoldem a dvorním doprovodem dolnouherská báňská města Banskou Štiavnicí, Kremnicí a Banskou Bystricí. Dne 20. července přijel do Banské Štiavnice, kde zůstal 6 dní, t. j. do 26. července. Pak odjel do Kremnice, kde ztrávil 2 dny (26.–28. VII.) a na zpáteční cestě se zastavil 28. července v Banské Bystrici. V upomínku na tuto návštěvu báňských měst byly raženy medaile ze zlata, stříbra a bronzu.¹⁵⁾

¹⁵⁾ Dekret dvorní komory ze dne 19. VII. 1764, viz H. M. A., č. 64 a 65. [32.]

¹³⁾ Dolnouherskými (středoslovenskými) báňskými městy byly: Banská Štiavnica, Kremnica, Banská Bystrica, Banská Belá, Nová Baňa, Pukanec a Eubietová.

¹⁴⁾ V závorce je udáno rozpětí váhy medaile (min.–max.), které bylo buď zjištěno přímým vážením originálů nebo určeno z údajů citované literatury.

5. Medaile z r. 1764. František I. (1745–1765). (Tab. X, čís. 5.)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Maximilian König von Paumbshausen nebo Anton Franz Wiedmann (Wiedemann).

L: proti sobě poprsí Josefa II. s korunou římsko-německého krále a řádem zlatého rouna kolem krku, hledícího vlevo a poprsí arcivévody Leopolda s řádem zlatého rouna kolem krku, hledícího vpravo.

Opis v oblouku nahoře: IOSEPH. II. REX ROM: LEOPOLD. A. A. Dole mezi poprsími značka A. W. (A. Wiedmann).

R: Josef II. a arcivévoda Leopold na koních, před nimi kráčí horník v slavnostním kroji s hornickým praporem a za nimi dva krojovaní horníci; v pozadí nejasné obrysy hor. Opis v oblouku nahoře: ADVENTVS REGIS ET ARCHIDVC. Dole v úseku nápis: IN FODIN. HVNGAR. / MDCCLXIV. M. IVL.

Průměr: 36,0 mm. Váha: zlato: 17,33 g (17,33–17,40 g) – stříbro: 17,50 g (17,47 až 17,55 g) – bronz: 24,64 g (24,64–24,90 g).

Pro ražbu lící strany medaile bylo použito dvou různých kolků, jež se liší od sebe tím, že na prvním kolků je signatura rytcova A. W., na druhém není (medaile čís. 5 a). Za tvůrce této medaile (čís. 5 a 5 a) a medaile čís. 6 lze spíše pokládati Maximiliána Königa z Paumbshausenu ml., který působil jako rytec v Kremnici v letech 1750–1774. Jako předlohy k této medaili použil prý díla A. F. Wiedmanna a proto na jednom z lících kolků je uvedena značka A. W.¹⁶⁾

Medaile je popsána a vyobrazena v: Schau- und Denkmünzen I, str. 213; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 374–375 č. 126 a 127, tab. 64 č. 41; Fiala, Stempel-Sammlung II, str. 279, č. 889; Matunák, str. 255; Huszár-Procopius, č. 204, tab. 8.

6. Medaile z r. 1764. František I. (1745–1765). (Tab. X, čís. 6.)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Maximilian König von Paumbshausen nebo Anton Franz Wiedmann [Wiedemann] (viz poznámku u medaile čís. 5).

L: proti sobě poprsí Josefa II. s korunou římsko-německého krále a řádem zlatého rouna kolem krku, hledícího vlevo a poprsí arcivévody Leopolda s řádem zlatého rouna kolem krku, hledícího vpravo.

Opis v oblouku nahoře: IOSEPH. II. REX. ROM. LEOPOLD. A. A.

R: pětirádkový nápis: ADVENTVS / REG. ET. ARCHI. / IN FODIN. HVNGA. / MDCCLXIV. / M. IVL. a pod tím zkřížené železko a mlátek.

Průměr: 21,5 mm. Váha: zlato: 3,50 g (3,47–3,50 g) – stříbro: 2,20 g (2,20–2,48 g).

Medaile je popsána a vyobrazena v: Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 375 č. 128 a 129, tab. 64 č. 42; Fiala, Stempel-Sammlung II, str. 279, č. 890; Matunák, str. 255; Huszár-Procopius, č. 205.

IV. Návštěva arcivévody Maximiliána r. 1777

V r. 1777 navštívil rakouský arcivévoda a velmistr řádu Německých rytířů Maximilián ve dnech 10.–12. června Banskou Štiavnicí, kde prohlédl doly.

V upomínku na tuto návštěvu byly raženy dva druhy upomínkových jetonů.¹⁷⁾

7. Jeton z r. 1777. Josef II. (1765–1790). (Tab. X, čís. 7)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků Franz Xaver Würth (Wirth).

L: poprsí arcivévody Maximiliána s řádem kolem krku, hledícího vlevo.

Opis v oblouku nahoře: MAX. A. A. COAD. ADM. M. MAG. ORD. TEVT.

Dole pod poprsím signatura WÜRT F.

¹⁶⁾ Viz Fiala, Stempel-Sammlung IV, str. 1285.

¹⁷⁾ Dekret dvorní komory ze dne 24. VII. 1777. viz H. M. A., č. 50. [32.]

R: osmírádkový nápis: ADVENTVS / ARCHI DVCIS. / AVSTRILÆ / IN FODINAS / HVNGARILÆ / INFERIORIS / MDCCLXXVII. / MENSE IVNII. Pod nápisem zkřížené železko a mlátek.

Průměr: 24,5 mm. Váha: stříbro: 6,55 g – bronz: – g.

8. Jeton z r. 1777. Josef II. (1765–1790). (Tab. X, čís. 8)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Franz Xaver Würth [Wirth].

L: poprsí arcivévody Maximiliána s řádem kolem krku, hledícího vlevo.

Opis v oblouku nahoře: MAX. A. A. COAD. ADM. M. MAG. ORD. TEVT.

R: osmírádkový nápis: ADVENTUS / ARCHI DUCIS. / AUSTRIÆ / IN FODINAS / HUNGARILÆ / INFERIORIS / MDCCLXXVII. / MENSE IUNII. Pod nápisem zkřížené železko a mlátek.

Průměr: 22,0 mm. Váha: stříbro: 1,90 g (1,90–1,98 g).

Tyto jetony (čís. 7 a 8) jsou popsány a vyobrazeny v: Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 404 č. 220; tab. 68 č. 78; Fiala, Stempel-Sammlung II, str. 322, č. 1004; Matunák, str. 258.

Banskou Štiavnicí navštívili i v pozdější době, t. j. po r. 1777, rakouští i rakousko-uherská panovníci, avšak není známo, že by v upomínku na jejich návštěvy byly raženy nějaké medaile nebo jetony. Byly to tyto návštěvy: Josef II. (1765–1790), zastavil se po 19 letech od své první návštěvy dne 6. července 1783 na své zpáteční cestě z Bukoviny ve Štiavnicí, Ferdinand V. (1835 až 1848) byl ve Štiavnicí jako korunní princ dne 9. července 1811 a František Josef I. (1848–1916) navštívil toto starobylé hornické město a štiavnickou vysokou školu báňskou dne 7. července 1852, když se vracel z návštěvy u vévody Augusta Koburg-Koháryho, sídlícího v Sv. Antalském zámku u Banské Štiavnice.

B. Medaile ražené v upomínku dokončení významných důlních děl

I. Dokončení ražení dědičné štoly císaře Františka I. r. 1765

Aby bylo docíleno lepší odvodňování štiavnických důlních děl, aby byla dána možnost dalšího prohloubení rudných dobovek¹⁸⁾ a aby bylo získáno snížení nákladů na odčerpávání důlních vod, bylo rozhodnuto r. 1747 prodloužit dosavadní odvodňovací dědičnou štolu, která byla 3195 m dlouhá a odvodňovala důlní díla hodrušských dolů (Lillského dolu, Zipského dolu), až k piargským důlním dílům. Dědičnou štolou mohly by takto odtékat důlní vody i z piargských a štiavnických dolů. Ústí této dědičné štoly, jež byla pojmenována podle císaře Františka I., je v hodrušském údolí, 7,5 km vzdáleného od Banské Štiavnice (proto se říká nyní této dědičné štole: Hodrušská štola). Překop dědičné štoly byl ražen od Zipské jámy směrem na Horní Bieberštolské důlní dobovku v Piargu (nyní Štiavnické Baně) a sice na Siglisbergskou jámu. Zároveň byla hnána protičelba tohoto překopu od Siglisbergské jámy směrem

¹⁸⁾ Rudnými dobovkami se označují ta důlní díla, v nichž se bezprostředně dobývá ruda.

na Zipskou jámu. Ražení tohoto úseku dědičné štoly 3050 m dlouhého se provádělo nepřetržitě, bez jakýchkoliv přestávek, ve dne i v noci, jen aby bylo co nejrychleji ukončeno. Ze všech okolních dolů byly hnány spojovací překopy k dědičné štolě, jež měly pak sloužit za odvodňovací chodby. V r. 1765 byla uskutečněna prorážka hlavního úseku této dědičné štoly, takže po 18 letech namáhavé práce bylo nové odvodňovací dílo ukončeno a spojovalo 14 dolů v Hodruši, Piargu a Štiavnici (Lillův, Zipsův, Siglisbergův, Königseggův, Leopoldův, Karlův, Magdaleny, Amaliin, Ondřejův, Maximilianův, Alžběty, Michaelův, Zigmundův [Štefanův, Ignatův, Nanebevstoupení P. Marie] a Františkův). Úhrnná délka dědičné štoly císaře Františka I. od ústí v hodrušském údolí až do Františkovy jámy (V. obzor) ve Štiavnici je 11.065 m. Ačkoliv štiavnické doly byly podchyceny touto dědičnou štolou v hloubce 150 m, nedocílilo se tím úplného odstranění odčerpávacích prací, protože mezitím většina dobývek štiavnických dolů byla už pod úrovní nové dědičné štoly. Přece však proražení dědičné štoly císaře Františka I. přineslo velký užitek všem štiavnickým dolům, jelikož větší část důlních vod mohla volně odtékat z těchto dolů ven a nemusela být odčerpávána důmyslnými vodními stroji.

Dvorní komora rozhodla sice již 6. VI. 1766, aby byly raženy v upomínku na dokončení prorážky dědičné štoly císaře Františka upomínkové medaile, avšak vydala příslušný dekret teprve 12. I. 1767. Z toho vyplývá, že tyto upomínkové medaile nebyly raženy v r. 1765, kdy byla dokončena prorážka dědičné štoly, nýbrž o dva roky později, t. j. r. 1767.¹⁹⁾

9. Medaile z r. 1765. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XI, čís. 1*)

Mincovna Vídeň. Rytce kolků: Petr Kayserwerth (Kaiserwerth).

L: poprsí Marie Teresie ve vdovském závoji, hledící vlevo.

Opis v oblouku nahoře: M. THERESIA. PIA. AUG. P. P. REM. METALL. CONSERUAT. ET. AUGET. Dole pod poprsím signatura umělce: P. KAYSERWERTH.

R: Kopcovitá krajina, vpravo ústí štoly, z níž vytéká vodní proud, v pozadí pohled na královské báňské město Banskou Štiavnici, vlevo na kopci dva těžní žentoury, pod nimi je vidět v řezu výstroj dvou svislých jam s lezními a těžními odděleními, v nichž se těží okovy. Uprostřed v popředí důlní měřič s měřicím přístrojem a řetězci.

Opis v oblouku nahoře: AQUÆ SUBTERRANEÆ DOMITÆ. Dole v úseku čtyřřádkový nápis: CUNICULO. AD. PED. TRICIES / MIL. CCCL. SUB. MONT. SCHEM. / A. MDCCLXV. EF FOSSO / LAB. AN. XVIII.

Průměr: 47,0 mm. Váha: zlato: 52,70 g – stříbro: 34,80 g (34,80–34,95 g) – měď: 27,95 g – olovo: — g.

Pro ražbu lící strany medaile bylo používáno dvou různých kolků, které lze snadno rozpoznati podle vyznačení rytcova jména. U prvního kolků je uvedeno jméno P. KAYSERWERTH a u druhého kolků KAISERWERTH (medaile čís. 9a). (*Tab. XI, čís. 2*)

Medaile je popsána a vyobrazena v: Schau- und Denkmünzen II, str. 245; Catalogus ... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 380 č. 146; tab. 64 č. 45; Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 82 č. 97; Fiala, Stempel-Sammlung II, str. 287 č. 913, tab. 27 č. 4.

II. Dokončení ražení dědičné štoly císaře Josefa II. r. 1878

K docílení hlubšího odvodnění štiavnických dolů vyzval v r. 1776, t. j. již 11 let po ukončení prorážky dědičné štoly císaře Františka I., banskoštiavnický báňský soud jak ředitelství státních dolů ve Štiavnici, tak i soukromé podnikatele, aby uvažovali o ražení nové dědičné odvodňovací štoly, která by dovolovala úspěšné odvodňování hlubších obzorů rudných dobývek. Na novou štolu by měly být pak napojeny odvodňovací chodby všech štiavnických dolů. Na tuto výzvu bylo podáno několik návrhů, z nichž nejlepším byl podle úsudku zvláštní komise návrh naddůlního Benedikta Feila z hodrušských dolů. B. Feil navrhoval zarazit ústí dědičné štoly západně od řeky Hronu a odtamtud razit odvodňovací štolu směrem k Banské Štiavnici, čímž by se prozkoumala především dosud neznámá horninová pásma. Zároveň by byly překříženy všechny rudní žíly štiavnicko-hodrušského revíru ve značné hloubce. Uskutečnění tohoto návrhu vyžadovalo značných finančních nákladů, které nemohly být uhrazeny z normálního rozpočtu štiavnických dolů. Jelikož roční výtěžek státních dolů tehdy neustále stoupal, rozhodl v r. 1782 Josef II., aby bylo započato s ražením dědičné štoly podle návrhu B. Feila a aby potřebné k tomu peněžité prostředky byly poskytnuty přímo ze státní pokladny.

Dne 19. března 1782, v den jmenin císaře, bylo zaraženo v 10 hodin dopoledne ústí nové dědičné štoly a postavena její první dveřev v přítomnosti vrchního báňského komorního grófa hraběte Josefa Colloreda [3.]. Ústí této štoly (na louce Michala Zeleňa) je 114 m vzdáleno od Hronu, leží 5 m nad hladinou řeky a nachází se u vsi Voznice (proto se říká nyní této dědičné štolě Voznická štola). Přitom je ústí štoly 190 m pod úrovní první štiavnické dědičné štoly, t. j. dědičné štoly Františka I., která byla dokončena v r. 1765. V původním návrhu byla celková práce rozpočítána na 30 let a úhrnné náklady byly odhadnuty na 1,215.000 zlatých. Ze začátku byla pracovní čelba osazena na tři směny, takže se pracovalo nepřetržitě. Za prvních 11 let bylo proraženo 4113 m, pak vznikly určité provozní potíže, pracovalo se s přestávkami a průměrný roční postup štoly silně klesl (až na 72,3 m). To mělo za následek, že předpokládaná doba prorážky se značně prodloužila a celkové náklady velmi stouply. Teprve od r. 1875, kdy se začalo používat pro ražení strojních vrtaček a dynamitu, zvýšil se roční postup z 293,1 m na 664,8 m a 21. října 1878 byla prorážka dědičné štoly ukončena [1.]. Úhrnná délka této štoly obnáší 16.538,5 m oproti původně navrhované délce 12.690,6 m. Je to proto, že během ražení byl několikrát změněn směr dědičné štoly z důvodu geologicko-provozních (naposled r. 1826 podle návrhu dvorního rady Reichetzer), takže dědičná štola končí v důlních dílech XII. obzoru Františkovy jámy ve Štiavnici, místo aby končila v důlních dílech Magdalenské jámy ve Štiavnických Baních (dříve Piargech). Ražení vyžádalo si plných 96 let a celkové náklady obnášely 4,599.023 zlatých 46 krejcarů! [1.]. Proražením dědičné štoly docílilo se roční úspory 230.000 zlatých v položce odvodňování důlních děl štiavnického revíru.

¹⁹⁾ Dekrety dvorní komory ze dne 6. VI. 1766 viz H. M. A., č. 101 a 126; ze dne 7. VII. 1766 viz H. M. A., č. 129 a ze dne 12. I. 1767 viz H. M. A., č. 7 a 8. [32.]

Zdárné ukončení pro štiavnické doly tak významného hornického díla bylo oslaveno velkou hornickou slavností a v upomínku na tuto událost byly raženy medaile ve zlatě, stříbře a mědi. Tato ražba bývá též nazývána pamětní zlatka štiavnická (Schemnitzer Gedenkgulden).

10. Medaile z r. 1878. František Josef I. (1848–1916). (*Tab. XI, čís. 3*)
Mincovna Kremnice.

L: hlava Františka I. s vavřínovým věncem, hledící vlevo.

Opis v oblouku nahoře: FERENCZ JÓZSEF I. K. A. CS. ÉS M. H. S. D. O. AP. KIR. Dole pod hlavou značka mincovny K. B. (Körmöcz Banya-Kremnica).

R: uprostřed letopočty 1782 a 1878.

Opis: II. JOZSEF NEVU ALTARNA SELMECZBANYAN a šesticípá hvězdička. Vnitřní a vnější kruh je perličkový.

Průměr: 29,0 mm. Váha: zlato: 22,50 g – stříbro: 12,30 g – měď: 12,95 g.

Medaile je popsána a vyobrazena v: Cubasch, Münzen Fr. Jos. I, 1896. Num. Zs. 11, str. 439. Doplnky: Mt 1896, str. 76; Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 31–33 č. 27, tab. I. č. 22; Miller-Aichholz str. 344; II, tab. 47 č. 16.

C. Medaile vysoké školy báňské v Banské Štiavnici

Dvorním dekretem Karla VI. (1712–1740) ze dne 6. srpna 1737 byla zřízena hornická škola v Banské Štiavnici [18.]. Byla to vlastně první hornická škola v Evropě, s řádným školním vyučováním, protože jak na hornické škole v Jáchymově, zřízené dekretem české královské komory ze dne 3. II. 1733, tak i na původní hornické škole ve Štiavnici, zřízené vídeňským dvorním dekretem ze dne 22. VI. 1735, nebylo ještě zavedeno normální theoretické vyučování a báňští expektanti byli školeni přímo v provozu pouze způsobem praktickým. Prvním profesorem na této nové hornické škole byl Samuel Mikoviny, císařský a královský geometr dolnouherských báňských měst. Odborná náplň šestiměstrového vyučování báňským vědám se skládala z těchto předmětů: matematika, hutnictví, pruběrství, úpravnictví, vodní hospodářství a hornictví. Dvorním dekretem Marie Teresie (1740–1780) ze dne 9. VI. 1763 [33.] byl povolán do Banské Štiavnice universitní profesor Niclas Josef von Jacquin, aby vyučoval na nově reorganisované vyšší hornické škole (dekretem ze dne 31. X. 1763) [33.] praktickému hornictví a chemii. Začal však přednášet teprve 1. IX. 1764, t. j. začátkem příštího školního roku, až si zařídil chemické laboratoře a sestavil mineralogickou sbírku pro potřebu svojí stolice. V r. 1765 byla zřízena druhá stolice na této vyšší hornické škole a to pro matematiku a mechaniku, jejímž vedením byl pověřen kněz Nikola Boda. Dvorním dekretem ze dne 14. IV. 1770 [33.] byl dán vyšší hornické škole v Banské Štiavnici nový řád a tato byla přeměněna na báňskou akademii s tříletou studijní dobou. Vedením báňské akademie ve Štiavnici byl pověřen báňský ředitel z Banátu Christoph Traugott Delius (viz dvorní dekret ze dne 8. IX. 1770 [33.]).

I. T. zv. prospěchové medaile

Báňští expektanti, zapsaní na hornické škole, se podrobovali nejdříve každý semestr — v pozdější době jednou za rok — zkouškám, při čemž byla prováděna kvalifikace jejich znalostí.²⁰⁾ Počínaje r. 1755 byli nejlepší žáci každého studijního oboru vyznamenáváni za výborný studijní prospěch zlatými a stříbrnými medailemi, které byly k tomuto účelu raženy ve vídeňské mincovně. Dvorním dekretem ze dne 4. VII. 1754²¹⁾ byla ražba těchto zlatých a stříbrných medailí pro odměňování nejlepších žáků nařízena. Do založení báňské akademie v Banské Štiavnici v r. 1770 vyučovali se báňští expektanti na třech hornických školách: v B. Štiavnici, Smolníku a Oravici. Z toho vyplývá, že tyto prospěchové medaile byly udělovány do r. 1770 na všech shora uvedených hornických školách a teprve po r. 1770, když v důsledku zřízení báňské akademie v Banské Štiavnici byly zrušeny všechny ostatní hornické školy,²²⁾ stává se udělování prospěchových medailí výlučnou záležitostí báňské akademie. V prvních dvorních dekretech, které se vztahují na zkoušky a odměny báňských expektantů na horních školách,²³⁾ jsou uvedeny 4 hlavní studijní obory: rudní hornictví, důlní měřičství, pruběrství a hutnictví. Dvorním dekretem ze dne 20. XI. 1755 byly určeny tři nové studijní obory, za jejichž výtečné studium mají být báňští expektanti odměňováni zvláštními prospěchovými medailemi.²⁴⁾ Jsou to: důlní strojnictví, rudní úpravnictví a umění mincovní. Ani v literatuře ani ve větších numismatických sbírkách nenalezl jsem však jiné než čtyři medaile těchto různých studijních oborů: pro rudní hornictví, důlní měřičství, pruběrství a umění mincovní. Více jich nebylo pravděpodobně raženo. Z toho vyplývá, že nejlepší žáci těch oborů, pro které nebyly raženy prospěchové medaile, ač byly předvídaný dekrety dvorní komory (na př. hutnictví, důlního strojnictví a rudního úpravnictví), dostávali prospěchové medaile z příbuzného oboru. Tak na př. medaili mincovnictví za výtečný prospěch v hutnictví, medaili rudního hornictví za výtečný prospěch v důlním strojnictví a medaili pruběrství za výtečný prospěch v rudním úpravnictví. Dosud se nepodařilo též zjistit, že by byl vydán nějaký dvorní dekret, který by zrušil ustanovení dřívějších dekretů o odměňování báňských expektantů prospěchovými medailemi. Je však málo podobné pravdě, že byly tyto medaile udělovány po r. 1780, kdy zemřela Marie Teresie, poněvadž není znám žádný

²⁰⁾ Dekrety dvorní komory ze dne 30. III. 1747, 9. V. 1747 a 20. XI. 1755, viz H. M. A. 1747 a 1755. [18., 23.]

²¹⁾ Dekret dvorní komory ze dne 4. VII. 1754 viz H. M. A. 1754 č. 23 a H. M. A. 1755 č. 31. [32.]

²²⁾ Viz zakládací listinu báňské akademie. Schmidt, Fr. A. řada II. 10. sv., str. 280 [23.]

²³⁾ Dekret dvorní komory pro B. Štiavnici není znám, pro Oravici ze dne 30. III. 1747. H. M. A.; Schmidt, Fr. A. řada II., 7. sv., str. 145, pro Smolník ze dne 9. V. 1747. H. M. A.; Schmidt, Fr. A. řada II., 7. sv., str. 203 [23.]

²⁴⁾ Dekret dvorní komory pro B. Štiavnici ze dne 20. XI. 1755. H. M. A.; Schmidt, Fr. A. řada II., 10. sv., str. 275–276 [23.]

pozdější výnos o udělování prospěchových medailí. Kromě toho všechny známé literární prameny uvádějí pouze prospěchové medaile s vyobrazením Marie Teresie a i v musejních sbírkách se nenalézají jiné medaile. Možnost, že byly i po smrti Marie Teresie užívány medaile pro odměnu vynikajícího prospěchu s jejím obrazem, není podobna pravdě [23.].

Prospěchové medaile byly raženy ze zlata a ze stříbra. Zlatých medailí se zachovalo v musejních sbírkách poměrně málo. Pravděpodobně proto, že mnozí z odměněných báňských expektantů použili výhody dvorního dekretu, který jim dovoľoval právo volby mezi zlatou prospěchovou medailí a penězi — 15 dukátů ve zlatě.²⁵⁾ V numismatických sbírkách jsou zastoupeny kromě zlatých a stříbrných medailí i četné bronzové medaile. Žádný dvorní dekret se však nezmiňuje o ražení bronzových medailí nebo o odměňování báňských expektantů jimi. Jelikož byly však bezpochyby raženy původními kolky přímo ve vídeňské mincovně a vyskytují se ve větším množství, lze se přiklonit k názoru, že byly raženy jako upomínkové medaile a mohly být jako takové zakoupeny absolventy hornických škol.

Kolky pro ražení prospěchových medailí byly zhotoveny dvěma rytci: M. Donnerem a G. Todou. Kolky pro první ražby byly vytvořeny M. Donnerem a teprve po jeho smrti r. 1756 byl v pozdějších letech pověřen G. Toda zhotovením nového lícního kolků medailí. Na razidle tohoto líce ve Státní sbírce kolků (t. zv. Stempelsammlung) ve státní mincovně ve Vídni je na boční straně vyryto: 1765 T. F. [32.]. Tato skutečnost pomáhá nám také datovat všechny prospěchové medaile, jejichž lícní strana byla ražena tímto kolkem buď do r. 1765 nebo do pozdějších let. Naproti tomu všechny prospěchové medaile, jejichž lícní strana byla ražena kolkem M. Donnera, byly raženy rozhodně před r. 1765. Výměna lícního kolků prospěchových medailí byla nutná, poněvadž se tohoto používalo pro ražení lícní strany všech čtyř druhů medailí. Opatřoval se tedy rychleji nežli rubní kolky těchto medailí. Oba kolky, jak M. Donnera, tak i G. Tody, mají obdobné kresby lící prospěchových medailí, avšak liší se vzájemně od sebe malými odchylkami v provedení, velikostí písmenek poprsím a jménem rytece, jež je umístěno pod vyobrazeným poprsím císařovny.

11. Medaile z r. 1754. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 1 a 3*)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Mathias Donner.

L: poprsí Marie Teresie s jemně natočenými vlasy, s diadémem z perel, v slavnostním šatu s bohatými krajkami, hledící vlevo; plášť přehozený přes ramena je na pravém rameni sepnut sponou. Na sponě jsou vyznačeny znaky Rakous, Uher a Čech; vpředu na šatech je velká brož ve tvaru hlavy Medusy.

Opis v oblouku nahoře: MAR. THERESIA. PIA. AUG. FEL. REI. METALLURG. RESTAURATRIX. Pod poprsím značka M. DONNER F.

R: uprostřed dvě těžné věže žentouru s koňským pohonem, z nichž jedna je znázorněna v řezu; vlevo od nich ještě 3 žentourové věže, pod nimiž je ústí štoly, ze které vytlačuje

havíř důlní vozík; vpravo od nich košatý strom. V popředí je odstraněna povrchová vrstva země a je vidět hornické práce v hlubinném dolu: uprostřed lezní a těžné oddělení dvou žentourových jam s těžními nádobami; vpravo v popředí 2 havíři obsluhují těžní rumpál nad slepou jámou, vlevo od nich větrný buben a havíř pracující železky a mlátkem; nad ním visí lojový kahan; vzadu tlačí havíř plný důlní vozík, jiný havíř leze po žebříku nahoru a vpravo pracuje na skále havíř v kleče.

Nahoře v oblouku je dvouřádkový opis: METALLI: FODINARUM CULTURÆ / STUDIUM PRÆMIAT. Vlevo nad pracujícím havířem v dole jsou malá písmena M. D. [Mathias Donner].

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g²⁶⁾ — stříbro: 34,97 g — bronz: — g.

12. Medaile z r. 1754. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 1 a 4*)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Mathias Donner.

L: poprsí Marie Teresie jako u medaile čís. 11.

R: v popředí 2 důlní měřiči provádějí povrchové vyměřování t. zv. „Schinzeugem“; třetí měřič sedí na kameni a zaznamenává měřené údaje do mapy, vlevo od něho leží kompas a svitek nákresů a map, vpravo velké kladivo a kolíky; v pozadí vpravo se objevují obrysy města Štiavnice, vlevo zalesněná kopcovitá krajina s 3 těžními věžemi žentourů; v popředí pod nimi je ústí štoly s havířem tlačícím důlní vozík; uprostřed nahoře oblaka.

Nahoře v oblouku je dvouřádkový opis: GEOMETRIÆ MINEROLOGICÆ / STUDIUM PRÆMIAT. Dole vpravo vedle kamene, na kterém sedí třetí měřič, malá písmena M. D. [Mathias Donner].

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: — g — bronz: 34,68 g.

13. Medaile z r. 1754. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 1 a 5*)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Mathias Donner.

L: poprsí Marie Teresie jako u medaile čís. 11.

R: pohled do dvou klenutých místností pruběřské laboratoře, spojených dvěma; v pravé místnosti je v popředí malá kovadlina, o kterou je opřena deska s alchymistickými značkami kovů, vedle leží kladivo a v pozadí u okna v rohu je stůl s pruběřskými vahami; v levé místnosti pruběř vkládá kleštěmi kelímeček do muflové peci, vedle které je stojan na kalici kelímky, v popředí dvě láhve na kyselinu, z nichž jedna je položena; v pozadí u okna kouřící odlučovací nádrž na prstencovém podstavci, pod ní ohniště. Dole v úseku je třířádkový nápis: PROBATORIÆ ET SEPAR. / ARTIS STUDIUM / PRÆMIAT.

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: — g — bronz: 35,90 g.

14. Medaile z r. 1754. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 1 a 6*)

Mincovna Vídeň. Rytec kolků: Mathias Donner.

L: poprsí Marie Teresie jako u medaile čís. 11.

R: uprostřed je ruční razicí lis na mince, u něhož pracují dva pregéři; jeden (sedící) vkládá kovové střížky do lisu a druhý roztáčí ramena lisu; vpravo tavící pec, v které plápolá oheň a za ní tři lahvové nádoby.

Nahoře v oblouku je dvouřádkový opis: ARTIS MONETARIÆ / STUDIUM PRÆMIAT.

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: 35,05 g — bronz: — g.

11a. Medaile z r. 1765. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 2 a 3*)

Mincovna Vídeň. Rytec: svrchního kolků G. Toda, spodního kolků M. Donner.

L: jako u medaile čís. 11 z r. 1754. Opis v oblouku nahoře je z menších písmen. Dole malými písmeny: G. TODA. F.

²⁶⁾ Podle průměrné váhy 1 dukátu 3,5 g (15 dukátů = 52,5 g).

²⁵⁾ Dekret dvorní komory ze dne 30. III. 1747; Schmidt, Fr. A. řada II., 7. sv., str. 145 a 10. sv., str. 281 [23.].

R: jako u medaile čís. 11 z r. 1754.

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: 35,08 g — bronz: — g.

12a. Medaile z r. 1765. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 2 a 4.*)

Mincovna Vídeň. Rytce: svrchního kolku G. Toda, spodního kolku M. Donner.

L: jako u medaile čís. 11a z r. 1765.

R: jako u medaile čís. 12 z r. 1754.

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: 34,83 g — bronz: 36,27 (35,30–36,27) g.

13a. Medaile z r. 1765. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 2 a 5.*)

Mincovna Vídeň. Rytce: svrchního kolku G. Toda, spodního kolku M. Donner.

L: jako u medaile čís. 11a z r. 1765.

R: jako u medaile čís. 13 z r. 1754.

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: 34,78 g — bronz: — g.

14a. Medaile z r. 1765. Marie Teresie (1740–1780). (*Tab. XII, čís. 2 a 6.*)

Mincovna Vídeň. Rytce: svrchního kolku G. Toda, spodního kolku M. Donner.

L: jako u medaile čís. 11a z r. 1765.

R: jako u medaile čís. 14 z r. 1754.

Průměr: 45,0 mm. Váha: zlato: 52,5 g — stříbro: 35,05 (34,67–35,05) g — bronz: — g.
Prospěchové medaile jsou popsány a vyobrazeny v těchto publikacích:

1. J. T. Peithner, Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke. Wien 1780.
2. J. Pauer, A selmeczbányai m. kir. bányászati és erdészeti akademia története. Selmeczbánya 1896, str. 243–244 (11a–14a).
3. J. Faller, Egyetemünk 18. századbéli tanulmányi érmeiről. Bányászati és kohászati lapok 1938, čís. 13–14 str. 236–238 (medaile čís. 11a, 12a, 13a, 14a).
4. G. Vejšický, Starobylé banské mernické přístroje. Sborník št. ban. múzea D. Štura, II. sv. B. Štiavnica 1939, str. 118–120, obr. 7 (medaile čís. 12a).
5. A. Tárcazy-Hornoch, Régi tanulmányi érmeinkről. Bányászati és kohászati lapok 1939, čís. 5 str. 88–91 (medaile čís. 11, 12, 13, 14; 11a, 12a, 13a, 14a).
6. Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 93–95, č. 109–111 (medaile čís. 11a, 12 a 13a).
7. Schau- und Denkmünzen I, str. 118–120, 123 (medaile čís. 11a, 12a, 13a a 14a).
8. Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 355–356, čís. 65–68, tab. 62 č. 21 až 24 (medaile čís. 11a, 12a, 13a a 14).
9. E. Fiala, Stempel-Sammlung II, str. 263–264, čís. 843, 845, 846, 847, tab. 24 č. 9, 11, 12 (medaile čís. 11a, 12, 13 a 14).
10. F. A. Schmidt, Chronologisch systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichischen Monarchie. II. Reihe Ungarn, 7 sv. str. 145, 203; 10 sv. str. 275, 280, 281 (znění dvorních dekretů týkajících se prospěchových medailí).

Rytinové kresby prospěchových medailí, které jsou vyobrazeny v díle J. Th. Peithnera z r. 1780, neodpovídají skutečným kresbám ražených medailí. Na lícní straně je na nich zobrazeno poprsí císařovny Marie Teresie s vdovským závojem a i kresby rubu medailí se odlišují od skutečně ražených medailí (*viz obr. č. 1 a obr. č. 2*).

J. Pauer ve své knize z r. 1896 při popisu jednotlivých prospěchových medailí uvádí na str. 244, že líc medailí, jež byla udělována za výtečný prospěch v oboru znalostí rudního hornictví, je jiný než u ostatních medailí. Líc této medaile zobrazuje poprsí Marie Teresie se závojem a opis na okraji je: ARCHIDUCUM GENETRIX DIVUMQUE HOMINUM-QUE VOLUPTAS. Bohužel J. Pauer tuto odchylnou lícni kresbu medaile nevyobrazil a poněvadž taková medaile není dosud známa v žádné numismatické sbírce, zdá se, že jde o omyl.

II. 100 let báňské akademie

Roku 1870 oslavovala Banská Štiavnica 100 let trvání své báňské akademie. V upomínku na toto významné jubileum byly raženy medaile ze stříbra (15 kusů) a z bronzu (530 kusů). Prodejní cena bronzové medaile byla stanovena na 2 zl.

15. Medaile z r. 1870. František Josef I. (1848–1916). (*Tab. XIII, čís. 1.*)

Mincovna Vídeň. Rytce kolků: Carl Radnitzky.

L: poprsí Marie Teresie ve vdovském závoji hledící vlevo mezi zkříženou vavřínovou a olivovou větví; dole pod nimi malými písmeny: C. RADNITZKY.

Opis: A. MARIA. THERESIA . HUNG : REGE . METALLICORUM . ACADEMIA a arabeska (nahore).

R: v křesle sedící postava ženy zpredu znázorňující alegoricky hornické vědy: pravou rukou přidržuje otevřenou knihu, opřenou o své koleno a opěradlo křesla, v níž jsou zobrazeny 4 základní tvary krystalu (hexaedr — krychle, oktaedr — osmistěn, prisma — hranol a skalenoedr — jehlan klencový); ve vztažené levé ruce drží hořící lojový kahanec, na hlavě má vavřínový věnec; v pozadí vpravo je pohled na štiavnické vrchy s Novým Zámkem a s částí Starého Zámku, vlevo vrch Kalvarie a pod ním budovy Františkovy šachty. Dole v úseku drží dva běžící důlní skřítkové s mlátkem a želízem znak města Štiavnice.

Opis: arabeska SCHEMNICII . CONDITA . 1770 . PRIMUM . SECULUM . CELEBRAT . 1870 .

Průměr: 69,0 mm. Váha: stříbro: 122,50 g — bronz: 110,25 g.

Jubilejní medaile je popsána a vyobrazena v: Ernst, Bergwerksmünzen, Sep. str. 89 č. 104; Pauer J., A selmeczbányai m. kir. bányászati és erdészeti akademia történeti. Selmeczbánya 1896, str. 211; Fiala, Stempel-Sammlung III, str. 879, č. 2762.

III. Otevření nové budovy

V r. 1892 byla dostavena nová budova báňské a lesní akademie a slavnostně odevzdána svému účelu. V upomínku na tuto událost byly raženy zvláštní medaile ze stříbra a bronzu. Stříbrných medailí bylo zhotoveno 105 kusů.

16. Medaile z r. 1892. František Josef I. (1848–1916). (*Tab. XIII, čís. 2.*)

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Karoly Gerl.

L: frontální pohled na novou třípatrovou budovu báňské a lesní akademie ve Štiavnicí. Pod budovou malými písmeny GERL. K.

Opis v oblouku nahore a dole: A M. KIR. BÁNYÁSZATI ÉS ERDÉSZETI / AKADEMIA.

R: uprostřed dva štíty nahore sepjaté; na pravém z nich je symbolický odznak hornictva, želízko a mlátek, svázané stuhou; na levém štítě odznak lesnictví, pět dubových listů ve tvaru hvězdy. Dole mezi štíty značka K. B. (Körmöcz Bánya — Kremnica).

Opis: UJ ÉPÜLETÉNEK FÉLAVATÁSA a letopočet 1892 mezi dvěma malými pětlistými růžičkami.

Medaile je popsána a vyobrazena v: Pauer J., A selmeczbányai m. kir. bányászati és erdészeti akademia története. Selmeczbánya 1896, str. 229–230; Huszár-Procopius, č. 2538.

D. Ražby na jubileum štiavnického báňského práva

V r. 1950 oslavovala Banská Štiavnica 700leté jubileum svého městského a báňského práva, které jí bylo uděleno r. 1250 králem Bélou IV. Toto právo sestavené podle vzoru jihlavského městského a báňského práva Václava I. z roku 1249 bralo však ohledy na štiavnické poměry a vžitě zvyklosti a dávalo Štiavnicí různé zvláštní výsady, jež tehdy platily pouze pro nejvýznačnější hornická města. V upomínku na toto výročí byly raženy z popudu Místního národního výboru města Banské Štiavnice a Banské Bely stříbrné jetony, t. zv. banskoštiavnické pamětní groše, které se pak volně prodávaly za cenu 100 Kčs za kus. Celkem bylo vydáno 11.088 kusů stříbrných jetonů, z nichž 200 bylo pozlacené. Pozlacených jetonů používal Místní národní výbor k upomínkovým darům význačným osobám politického a kulturního života.

17. Jeton z r. 1950. Československá republika. (Tab. XI, čís. 4.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Andrej Peter.

L: v provazovitém vnitřním kruhu nejstarší znak města Štiavnice.

Opis začíná vpravo dole: SCHEBNICIUM: CIVITAS:.. Vnější kruh je provazovitý.

R: v provazovitém vnitřním kruhu klečící havíř vlevo s dlátem (vrtákem) v levé ruce a s mlátkem v ruce pravé při práci; před ním visí lojový-kahanec, v pozadí je naznačena výdřeva (poloviční dveře) do pracovního předku ústící chodby.

Opis začíná vpravo dole: pěticípá hvězda 700 ROKOV BANSKOŠTIAVNICKÉHO MESTSKÉHO A BANSKÉHO PRÁVA.

Průměr: 27,0 mm. Váha: stříbro 4,81 g.

E. Ražba na štiavnickou hut'

V r. 1896 byl získán ve Štiavnické huti čistý kov tellur z telluronosných zlatostříbrných rud z Nagyag v Sedmihradsku, které byly zpracovávány v této huti. V rámci 1000letých oslav Uherské říše a v upomínku na získání prvního telluru z uherských rud byly z něj odlévány medaile.²⁷⁾ V pozdějších letech se získávalo ročně ve štiavnické huti kolem 100 kg čistého telluru, který byl prodáván do chemických laboratoří.

18. Medaile z r. 1896. František Josef I. (1848–1916). (Tab. XI, čís. 5.)

Byla odlévána v huti ve Štiavnici. Rytec slévárenské formy není znám.

L: zkřížené železko a mlátek, svázané uprostřed stuhou.

Opis: malá pěticípá hvězda MAGY. KIR. FÉMKOHÓ SELMECZBÁNYÁN.

R: uprostřed věnce ze zkřížené a dole svázané dubové (vpravo) a vavřínové větve (vlevo) je třířádkový nápis: NAGYÁGI | TELLUR | 1896.

Průměr: 44,0 mm. Váha: tellur 65,25 g.

Původní dvoudílná forma, používaná ve štiavnické huti pro odlévání medaile je uložena ve sbírkách Banského muzea Dionýza Štúra v Banské Štiavnici.

Tellurová medaile je popsána a vyobrazena v knize C. Treptow, F. Wüst, W. Borchers. Bergbau und Hüttenwesen. Leipzig 1900, str. 131, obr. č. 181.

²⁷⁾ Tellur je velmi křehký kov a proto nelze z něho razit medaile obvyklým způsobem.

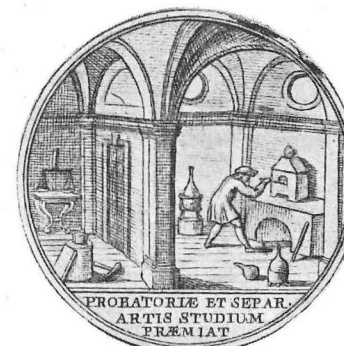
1

2 a

2 b

2 c

2 d

Obr. 1. Rytina lící strany prospěchových medailí, která je vyobrazena v díle J. Th. Peithnera z r. 1780.
Obr. 2a–d. Rytiny rubů prospěchových medailí pro studijní obory rudního hornictví, důlního měřičství, průběřství a umění mincovního, které jsou vyobrazeny v díle J. Th. Peithnera z r. 1780.

3

4

5

Obr. 3. Konrád Schall. Mincovna Kremnica. Stříbrná medaile z r. 1547. Průměr 48,0 mm. (Podle I. Szigeti.)
 Obr. 4. Matyáš Kaiser. Mincovna Kremnica. Stříbrná medaile z r. 1636. Průměr 43,0 mm. (Podle I. Szigeti.)
 Obr. 5. Jan Sockh. Mincovna Kremnica. Stříbrná medaile z r. 1642. Průměr 36,5 mm. (Podle I. Szigeti.)

Obr. 6. Reutterovský pohár. Pohár byl věnován v polovině 17. století Annou Alžbětou Reutterovou (vdovou) německé evangelické obci v Banské Štiavnici. (Poloviční velikost.)

Zvláštní skupinu banskoštiavnických medailí a jetonů tvoří medaile a jetony, které byly vydány jednotlivými štiavnickými občany nebo úředníky báňského komorního úřadu ve Štiavnici z vlastního popudu. Všechny ražby takových soukromých medailí a jetonů, pokud jsou známy, vznikly v kremnické mincovně v období 1550—1650. Většina byla ražena na objednávku báňských těžařů, t. zv. „Waldbürgerů“, kteří byli vždy významní štiavničtí měšťané, vlastníci pozemky a domy a mající pravovarečné právo, jež jim bylo uděleno králem Matyášem Corvinem v r. 1481 ve snaze, aby oživil upadající štiavnické hornictví.

Celkový přehled těchto ražeb, s udáním z jakého kovu byly zhotoveny, je uveden na tab. 4. Kromě toho je v ní uvedeno i místo úschovy originálů těchto medailí a jetonů v některých museích, pokud to mohlo být zjištěno, a to 22 v Országos magyar töréneti muzeum v Budapešti (Maďarsko), 20 v Bundes-sammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen ve Vídni (Rakousko) a 6 v Štatném banském múzeu Dionýza Štúra v Banské Štiavnici. Z celkového počtu 48 originálů jsou 4 ze zlata, 39 ze stříbra, 3 z bronzu, 1 z mědi a 1 z olova. Originály 7 medailí a jetonů nebyly však dosud zjištěny ani ve shora uvedených museích ani v soukromých numismatických sbírkách. Jsou to ražby:

1. Konráda Schalla z r. 1547 (čís. 19),
2. Jakuba Giengera z Grienbuchelu z r. 1571 (čís. 25),
3. Ladislava Procka z Weissenbergu z r. 1569 (čís. 27),
4. Davida Hohenbergera z r. 1591 (čís. 33),
5. Jana z Wendensteinu z r. 1627 (čís. 40),
6. Gabriela Dietrichsteina z r. 1634 (čís. 42) a
7. Jana Augusta Ehrenreuttera z r. 1639 (čís. 45).

I. Konrád Schall

Konrád Schall byl význačným štiavnickým báňským těžařem, který na dolu Valentin (pozdějším Wolfu) v Piargu zaměstnával r. 1542 až 47 havířů lamačů. Narodil se r. 1508 ve Stuttgartu a zemřel r. 1550 ve Štiavnici. Jeho vnuk Eliaš Schall byl v letech 1572—1578 podkomorním báňským grófem ve Štiavnici [22.].

19. Medaile z r. 1547. (Obr. čís. 3.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Augustin Hirschvogel.

L: poprsí K. Schalla hledícího vlevo.

Opis je dvouřádkový: CONRADI . SCHALLII EX WIRTENBERGA STVTGAR-
DIANI METALLICI : : / SCHEMNICIENSIS IN HVN — GARIA ICON ÆTA-
TIS SVÆ XXXIX : :

R: v uzavřeném vavřímovém věnci složeném ze čtyř částí, v hořejší polovině dva dřevěné kříže: na pravém had, na levém ukřižovaný Kristus; pod tímto výjevem pětiřádkový nápis: SCIO QVOD REDEMP / TOR MEVS VIVIT ET IN / NOVISSIMO
DIE RESV / RECTVRVS SVM / HIOB : 19.

Tabulka 4

Celkový přehled medailí a jetonů, vydaných jednotlivými štiavnickými občany nebo báňskými úředníky

Poř. č.	Číslo skupiny	Rok	Jméno objednatele ražby	Raženo z				Originály v			
				Au	Ag	CuSn	Pb	OMTM	BMMG	DŠ	
19.	F.I.	m.	1547	Konrád Schall		x					
20.	F.II.	m.	1558	František Ygelshofer		x				1 Ag	
21.	F.II.	m.	1564	František Ygelshofer		x		x	1 Ag	1 Ag	
22.	F.III.	j.	1565	Pavel Rubigal		x			1 Ag	1 Ag	
23.	F.IV.	m.	1568	Jakub Gienger	x	x			1 Ag	1 Au, 1 Ag	1 Ag
24.	F.IV.	m.	1571	Jakub Gienger		x			1 Ag	1 Ag	
25.	F.IV.	m.	1571	Jakub Gienger		x					
26.	F.IV.	m.	1571	Jakub Gienger	x	x			1 Ag	1 Au, 1 Ag	
27.	F.V.	m.	1569	Ladislav Prock		x					
28.	F.V.	j.	1569	Ladislav Prock	x	x			1 CuSn	1 Ag, 1 CuSn	
29.	F.V.	j.	1569	Ladislav Prock	x	x			1 CuSn		
30.	F.VI.	m.	1580	Vilém Scheuhenstuel		x			2 Ag	1 Ag	
31.	F.VII.	m.	1588	Ondřej Kielman		x				1 Ag	
32.	F.VIII.	m.	1588	David Hohenberger		x			1 Ag		
33.	F.VIII.	m.	1591	David Hohenberger		x					
34.	F.VIII.	m.	1591	David Hohenberger		x			1 Ag**)		
35.	F.VIII.	m.	1593	David Hohenberger	x	x			1 Ag	1 Au, 1 Ag	
36.	F.IX.	m.	1592	Bedřich Gienger		x		x	1 Pb	1 Ag	
37.	F.X.	m.	1599	Yeronym Adler		x				1 Ag	
38.	F.XI.	m.	1601	Oldřich Reutter		x			2 Ag	1 Ag	3 Ag*)
39.	F.XII.	j.	1601	Kryštof Riedmüller			x	Cu	1 Cu		
40.	F.XIII.	j.	1627	Jan z Wendensteinu	x	x					
41.	F.XIII.	m.	1628	Jan z Wendensteinu	x	x			1 Ag	1 Au, 1 Ag	
42.	F.XIV.	m.	1634	Gabriel Dietrichstein		x					
43.	F.XV.	m.	1636	Matyáš Kaiser		x			1 Ag		
44.	F.XV.	m.	1636	Matyáš Kaiser		x			1 Ag		
45.	F.XVI.	m.	1639	Jan A. Ehrenreutter		x					
46.	F.XVII.	m.	1642	Jan Sockh	x	x			1 Ag		
47.	F.XVIII.	m.	1640	Jiří O. Reutter		x			1 Ag		2 Ag*)
48.	F.XVIII.	m.	1650	Jiří O. Reutter		x			1 Ag	1 Ag	

Poznámka: OMTM – Országos magyar történeti muzeum. Budapešť.
 BMMG – Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen. Vídeň.
 DŠ – Štatné banské múzeum D. Štúra v B. Štiavnici.
 m. – medaile.
 j. – jeton.

*) Z toho 2 jsou zasazeny do t. zv. Reutterova poháru.

**) V soukromé numismatické sbírce v Budapešti.

Průměr: 48,0 mm (od 47 do 49 mm). Váha: stříbro 41,0 g.
 Popsána a vyobrazena: Szigeti, č. 5; Weszerle, G. XXX. č. 8.

II. František Ygelshofer

František Ygelshofer, vídeňský notářský a císařský rada, dvorní tajemník Ferdinanda I., byl též štiavnickým báňským těžářem. Narodil se r. 1505. [22.].

20. Medaile z r. 1558.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Joachim Deschler.

L: poprsí F. Ygelshofera s špičatou bradkou, mírně otočeného vlevo v bohatě vyšívaných šatech.

Opis: FRANCZ YGELSHOFER RO KAY M Z RAT Z ALT 53 IAR.

R: v celém poli štít se čtvercím znakem F. Ygelshofera, helmicí a klenotem a bohatými fafrnochy, nad ním letopočet 1558.

Opis: SVVM CUIQVE – PVLCHRVM.

Průměr: 41,5 mm (od 41 do 42 mm). Váha: stříbro: 24,0 g (19,80–26,20 g).

Popsána a vyobrazena: Domanig, Deutsche Med., tab. XIX, 171; Habich, Die deutschen Med. des 16. Jhts, č. 1647; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 159; katalog sb. Lannovy, č. 1021; Szigeti, č. 18.

21. Medaile z r. 1564. (Tab. XIV, čís. 1.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter (podle J. Deschlera).

L: v perličkovém vnitřním kruhu poprsí F. Ygelshofera s špičatou bradkou, mírně natočeného vlevo, v bohatě vyšívaných šatech. Po stranách v poli letopočet 15–64.

Opis: * FRANCZ * YGELSHOFER * RO * KAY * M * Z * RAT * Z * ALT * 53 * IAR

R: v perličkovém vnitřním kruhu štít se čtvercím znakem a středním štítkem F. Ygelshofera se dvěma helmicemi a klenoty a bohatými fafrnochy.

Opis: * SVVM * CUIQVE * / * PVLCHRVM *.

Průměr: 37,5 mm (od 37 do 38 mm). Váha: stříbro: 22,0 g (20,20–25,10 g), olovo: — g.

Popsána a vyobrazena: Domanig, Deutsche Med., tab. XXV, 228; Habich, Die deutschen Med. des 16. Jhts, č. 1627; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 159, 6 tab. III. č. 23; katalog sb. Lannovy č. 1025; Szigeti, č. 19; Trau, č. 2092; Unger, č. 4223.

III. Pavel Rubigal

Královský komisař Pavel Rubigal byl jedním z nejbohatších štiavnických báňských těžářů, neboť jeho doly vykazovaly největší výnosy. I král mu dlužil jeden čas 30.000 zlatých, k jejichž úhradě mu dal do zástavy hrad s panstvím ve Slovenské Lupči. V jedné z místnosti tohoto hradu lze ještě i nyní číst nápis: „Paulus Rubigalus Dominus Protector Meus.“ Jméno Rubigal je latinský překlad jména Rotenhahn. V r. 1548 adoptovala Barbora Hillebrantová, matka Petra Hillebranta, P. Rubigala pro jeho kromobyčejné schopnosti a vzorné služby a ustanovila ho jediným svým a svého syna dědicem. Tím přešly do jeho vlastnictví všechny Hillebrantovy doly, pro něž měl dlouhodobou soudní pří s F. Hallerem z Hallersteinu. Zemřel r. 1578 [22.].

22. Jeton z r. 1565. (Tab. XIV, čís. 2.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: v hladkém vnitřním kruhu štít se čtvrceným znakem P. Rubigala s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy.

Opis zprava dole: . PAVL . RVBIGAL . | * ZVR * SCHEMNICZ.

R: na ozdobné na okrajích vykrajované tabuli pětiřádkový nápis: DOMINVS / DEVS / PROTECTOR / MEVS / 1565.

Průměr: 26,5 mm (od 26 do 27 mm). Váha: stříbro: 9,0 g.

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 48; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 160, 8 tab. II. č. 19; Szigeti, č. 22; Tergina, I, č. 5; Weszerle, G. XXX., č. 3.

IV. Jakub Gienger z Grienbuchelu

Jakub Gienger z Grienbuchelu, rada dolnorakouské komory, byl zámožným štiavnickým občanem a báňským těžařem. Narodil se r. 1510 a zemřel r. 1578. V roce 1563 byl spolu s P. Rubigalem členem zvláštní báňské komise, vyslané do Banské Bystrice. Od r. 1565 do r. 1568 byl administrátorem královské báňské komory se sídlem v Banské Bystrici a Banské Štiavnici [22.].

23. Medaile z r. 1568. (Tab. XIV, čís. 3.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: v dvojitým vnitřním kruhu poprsí J. Giengera, hledícího vpravo, kolem krku dvojitý řetěz.

Opis zprava dole: * IACOB : GIENGER : V : GRIENBVCHHEL : R : K : M : N : O : C * RATH * 1568. Vnější kruh je dvojitý.

R: v dvojitým vnitřním kruhu poprsí Barbory Giengerové v bohatě zdobeném šatu a klobouku, hledící vpravo, kolem krku řetěz.

Opis zprava dole: * BARBARA * GIENGERIN * GEPORENE * KOLN-BECKHIN . V . SALABERG * 1568. Vnější kruh je dvojitý.

Průměr: 38,0 mm (od 38 do 39 mm). Váha: zlato: 35,0 g²⁸⁾ – stříbro: 15,6 g (15,6 až 23,0 g).

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 49, tab. III; Bergmann, XIII, č. 59; Fiala, Stempel-Sammlung I, str. 53, tab. XII. č. 3; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 160, 9 tab. III. č. 22; Inventarium des Münzamtess Kremnitz č. 1763; katalog sb. Lannovy č. 1167; Stslg č. 79: tab. XII, č. 3; Szigeti, č. 27; Weszerle, G. XIII., č. 10.

24. Medaile bez letopočtu (z r. 1571). (Tab. XIV, čís. 4.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: v perličkovém přerušovaném vnitřním kruhu poprsí J. Giengera, hledícího vpravo, kolem krku dvojitý řetěz.

Opis: GIENG / ER * IACOB .

R: v perličkovém přerušovaném vnitřním kruhu poprsí B. Giengerové v bohatě zdobeném šatu a klobouku, hledící vpravo, kolem krku řetěz.

Opis: GIENGERI / * BARBARA *.

Průměr: 22,5 mm (od 22 do 23 mm). Váha: stříbro: 8,20 g (4,88–8,80 g).

Popsána a vyobrazena: Domanig, Deutsche Med., tab. LXXVI, 683; Huszár-Procopius, č. 61, tab. III; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 161, 15 tab. III. č. 27; katalog Lannovy č. 1168; Szigeti, č. 28; Unger, č. 4111; Wellenheim, č. 13746.

25. Medaile z r. 1571.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: v perličkovém přerušovaném vnitřním kruhu poprsí J. Giengera, hledícího vpravo, kolem krku dvojitý řetěz.

Opis: GIENG / ER * IACOB.

²⁸⁾ Podle průměrné váhy 1 dukátu 3,5 g (10 dukátů = 35,0 g).

R: v celém poli šestiřádkový nápis: VON / GRIEN / BVCHHEL / R K M N O / C RATH / 1 . 5 . 7 . 1 .

Průměr: 23 mm. Váha: stříbro 4,50 g.

Popsána a vyobrazena: Erbstein, č. 358; Huszár-Procopius, č. 52; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 161, 16; Szigeti, č. 29.

26. Medaile z r. 1571. (Tab. XIV, čís. 5.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: v perličkovém přerušovaném vnitřním kruhu poprsí B. Giengerové v bohatě zdobeném šatu a klobouku, hledící vpravo, kolem krku řetěz.

Opis: GIENGERI / * BARBARA *.

R: v celém poli šestiřádkový nápis: * GEPOR / NE * KOLN / BECKHIN * / VON SAL“ / „ABERG * / 1 . 5 . 7 . 1 .

Průměr: 22, 5 mm (od 22 do 23 mm). Váha: zlato: 4,40 g²⁹⁾ – stříbro: 5,0 g (2,50 až 5,30 g).

Popsána a vyobrazena: Erbstein, č. 359; Huszár-Procopius, č. 53, tab. III; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 162, 17 tab. III. č. 28; katalog sbírky Lannovy č. 1168; Mueller Lebanon, č. 77; Szigeti, č. 30; Trau, č. 1782.

V. Ladislav Prock ml. z Weissenbergu

Mladší Ladislav Prock z Weissenbergu byl hlavním účetním s titulem císařského rady. Nejdřív působil u komory kremnické a štiavnické, později u komory slezské [22.].

27. Medaile z r. 1569.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: poprsí L. Procka z Weissenbergu mladšího v klobouku.

Opis ve dvou řádcích: LAD . PROCK . D . IVNG . R . K . M . PVECH . BEDER . / CAM . CREM – VND SCHEM.

R: poprsí L. Procka z Weissenbergu staršího v klobouku.

Opis ve dvou řádcích: LASLA PROCK . 5 . 6 . 9 . – D . ELT . BVRG / DES INER – RAT Z . WIEN .

Průměr: 38,5 mm (od 38 do 39 mm). Váha: stříbro — g.

Popsána: Szigeti, č. 31; Tergina, č. 15; Weszerle, G. XXVII, č. 9.

28. Jeton z r. 1569. (Tab. XIV, čís. 6.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: v hladkém vnitřním kruhu znak L. Procka z Weissenbergu s korunovanou helmicí a péry v klenotu a s bohatými fafrnochy.

Opis: LAD : PROCK : DER : IVNG / : R : K : M : GEN : BVECHL :

R: v hladkém vnitřním kruhu znak s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy, nad ním v opisovém pruhu letopočet 1569.

Opis: : BED : CAMERN : CREM / NIZ : V SCHEMNITZ :

Průměr: 26,0 mm (od 25 do 27 mm). Váha: stříbro: 6,60 g – bronz: — g.

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 50; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 161, 13 tab. II. č. 18; Szigeti, č. 31; Unger, č. 4421; Weszerle, G. XXVII, č. 10; Windischgrätz, č. 5586.

29. Jeton z r. 1569.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Lukáš Richter.

L: jako čís. 28, avšak odchylka v opisu IVNGER a BVECHAL.

²⁹⁾ Podle průměrné váhy 1 dukátu 3,5 g (1¼ dukátu = 4,40 g).

R: týž jako čís. 28.

Průměr: 26,5 mm. Váha: stříbro: — g — bronz: — g.

Popsán v Huszár-Procopius, č. 50a.

VI. Vilém Scheuhenstuel

Vilém Scheuhenstuel z Weichingenu byl od r. 1565 ve službách komorního báňského úřadu a od r. 1578 stál v jeho čele jako podkomořský báňský gróf. Narodil se r. 1549 a zemřel 1587. Za manželku měl Lucii Zandeggerovou, narozenou r. 1561 [22.].

30. Medaile z r. 1580. (*Tab. XIV, čís. 7.*)

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Abraham Eysker.

L: v perličkovém vnitřním kruhu štít se znakem W. Scheuhenstuela — nahý hoch — s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy. Nahoře v poli dělený letopočet 15—80.

Opis, který začíná vpravo dole, je ve dvou řádcích, oddělených jemnou čarou: . WILHELM . SCHEVHENST / VEL . ZV . WEYCHING . RO : / KAY . MT . EC . CAMERG / RAVE . Z . SCHEM : ALT . 31.

R: v perličkovém vnitřním kruhu štít se znakem L. Scheuhenstuelové, nad ním korunovaná helmice s klenotem a bohatými fafrnochy. Nahoře v poli dělený letopočet 15—80. Opis, který začíná vpravo dole, je ve dvou řádcích, oddělených jemnou čarou: LVCIA . SCHEVHENSTVEL . / : IN . GEBORNE . ZANDEG : / GERIN . SEIN . EHELI : / . CH . GEMACHL . ALT . 19.

Průměr: 40,0 mm (od 37 do 42 mm). Váha: stříbro 21,50 g (17,55—29,30 g).

Popsána a vyobrazena: Bergmann, X. č. 46; Huszár-Procopius, č. 67; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 169, 2 tab. V. č. 42; Szigeti, č. 39; Trau, č. 1933; Unger, č. 4493; Weszerle, G. XXX, č. 9.

VII. Ondřej Kielmann z Kielmansegg

Ondřej Kielmann z Kielmansegg byl významným štiavnickým báňským těžařem a hlavním podílníkem Brennerova těžařstva, komorním tajemníkem a v pozdější době spišským a komárenským báňským kapitánem. Za manželku měl Annu Salinovou z Hirschbergu. V r. 1611 nařídil Matyáš II. zvláštním přípisem hlavnímu štiavnickému komornímu grófu Matyášovi Bloensteinovi, aby zabavil celý báňský majetek těžaře Ondřeje Kielmanna. Tato konfiskace byla odůvodňována tím, že A. Kielmann dosud nejen že nezaplátil pokutu ve výši 4000 zlatých, ke které byl odsouzen za svá dřívější provinění, nýbrž dokonce se dopustil nových závažných přečinů vůči císaři [22.].

31. Medaile z r. 1588. (*Tab. XV, čís. 1.*)

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Abraham Eysker.

L: v hladkém vnitřním kruhu štít se znakem O. Kielmanna s dvěma korunovanými helmicemi, klenoty a bohatými fafrnochy.

Opis: ∙: ANDRE : KIELMAN / : V : KIELMANSEKH ∙: . D . I .

R: v hladkém vnitřním kruhu štít se znakem A. Kielmannové s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy.

Opis: ∙: ANNA : KIELMANNIN ∙: . / . G : SALIN . V . HIRSCHPERG .

Průměr: 37,5 mm (od 37 do 38 mm). Váha: stříbro — g.

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 72; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 170, 7 tab. V. 41; Szigeti, č. 47; Weszerle, G. XVII, č. 2.

VIII. David Hohenberger

David Hohenberger, štiavnický báňský těžař, byl Rudolfem II. z Prahy vyznamenán za služby prokázané štiavnickým dolům tím, že potvrdil jeho dávné šlechtictví a udělil znak. Narodil se r. 1550 a měl za manželku Juditu Hummlovou [22.].

32. Medaile z r. 1588.

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: v perličkovém vnitřním kruhu poprsí D. Hohenbergera s bradkou, mírně natočeného vlevo, a širokým naškrobeným límcem; v poli AETA — 38.

Opis: DAVID HOHENBERGER WALTBRGER Z SCHEMNICZ 1588.

R: hladký.

Průměr: 44,0 mm. Váha: stříbro 33,50 g.

Popsána: Szigeti, č. 51; Tergina II, č. 16.

33. Medaile z r. 1591.

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: v perličkovém vnitřním kruhu poprsí D. Hohenbergera s bradkou, mírně natočeného vlevo, a širokým naškrobeným límcem.

Opis: DAVID HOHENBERGER ÆTATIS SVÆ 31 (místo 41!).

R: v perličkovém vnitřním kruhu štít se znakem J. Hohenbergerové s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy; po stranách dělený letopočet 15—91.

Opis: IVDIT HOHENBERGERIN GEBORNE HVMLIN.

Průměr: 38,0 mm (od 37 do 39 mm). Váha: stříbro 20,40 g.

Popsána a vyobrazena: Katz, NČČsl. V, 1929, str. 171, 10; Szigeti, č. 52; Stslg, 148, tab. XIV. č. 6 pouze rub; Tergina, č. 24; Weszerle, G. XV. č. 5 pouze rub.

34. Medaile z r. 1591. (*Tab. XV, čís. 4.*)

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: v perličkovém vnitřním kruhu štít se čtvrceným znakem D. Hohenbergera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy.

Opis je ve dvou řádcích, oddělených jemnou čarou: . DAVID . HOHENBERGER . / . ROM . KAI . MAI . DIENER . / . VND . WALTBRGER . / . ZV . SCHEM-NITZ ∙:

R: v perličkovém vnitřním kruhu štít s půleným znakem J. Hohenbergerové s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy.

Opis mezi dvěma jemnými čarami: . IVDIT . HOHENBERG / ERIN . GEBORNE . HVMLIN .

Průměr: 38,0 mm (od 37,5 do 39,0 mm). Váha: stříbro 21,20 g.

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 82, tab. IV; Szigeti, č. 53; Weszerle, G. XV. č. 5 pouze rub.

35. Medaile z r. 1593. (*Tab. XV, čís. 3.*)

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: v perličkovém vnitřním kruhu poprsí D. Hohenbergera s bradkou, mírně natočeného vlevo, a širokým naškrobeným límcem; kolem krku dvojitý řetěz.

Opis začíná vpravo dole: . DAVID . HOHENBERGER . ÆTATIS . SVE : 43 .

R: v perličkovém vnitřním kruhu štít se čtvrceným znakem D. Hohenbergera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy; po stranách v poli dělený letopočet 15—93.

Opis: RO : KA : MA . DINER . V . WA / LTBRGER . ZV . SCHEMNI / TZ . Průměr: 37,5 mm (od 36 do 39 mm). Váha: zlato: 45,5 g³⁰⁾ — stříbro: 28,50 g (18,10 až 30,65 g).

³⁰⁾ Podle průměrné váhy 1 dukátu 3,5 g (13 dukátů = 45,5 g).

Popsána a vyobrazena : Domanig, Deutsche Med., tab. XXV, 232; Huszár-Procopius, č. 84, tab. IV; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 171, 12, tab. V. č. 38; Szigeti, č. 54; Stslg, 149, tab. XIV. č. 7; Wellenheim, č. 13929; Weszerle, G. XVI, č. 2.

IX. Bedřich Gienger

Bedřich Gienger, štiavnický báňský těžař, rada města Štiavnice v zastoupení Brennerova těžářstva koupil od dědiců po vdově Rubigalové všechny rubigalovské stříbrné, olovené a železné doly za 5414 zlatých. Jeho manželka Anna byla roz. Humlinová (Hummlová) [22.].

36. Medaile z r. 1592.

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: ve vnitřním kruhu štít se čtvercím znakem F. Giengera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy.

Opis je ve dvou řádcích: FRIEDRICH . GIENGER — AVF . OBER . HÖFLEIN . R . K . M . — DINER / VND . WALTBURGER ZVR . SCHEMNITZ

R: ve vnitřním kruhu štít se znakem A. Giengerové s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy.

Opis je ve dvou řádcích: ANNA GIENGER — IN . EIN . GEBORENE : / : HVM-BLIN : — : ANNO . 1592 .

Průměr: 40,0 mm (od 38 do 41 mm). Váha: stříbro: 20,0 g (16,45–23,0 g) — olovo: — g.

Popsána a vyobrazena: Bergmann, XII. č. 60; Huszár-Procopius, č. 83, tab. IV; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 171, 11; Szigeti, č. 55; Stslg č. 147, tab. XIV. č. 5 pouze líc; Weszerle, G. XIII. č. 11 pouze líc.

X. Yeronym Adler ze Stichhausenu

Yeronym Adler, štiavnický báňský těžař, byl největším podílníkem Brennerova těžářství. Oženil se s Annou Giengerovou, rozenou Humlinovou, vdovou po Bedřichu Giengerovi, která však před svatbou nechala protokolárně přepsat u báňského soudu ve Štiavnici všechny svůj movitý a nemovitý majetek na svého syna Bedřicha Jana Giengera s poznámkou, že její manžel Yeronym Adler nemá na žádného práva. V r. 1617, když ovdověla po druhé a chtěla se provdat za Samsona Ublhopfa, darovala synovi všechny své báňské podíly a domy s podmínkou, že syn jí bude dávat ročně 1000 rýnských zlatých nebo 800 uherských forintů. Roku 1618 však opět ovdověla a přežila i syna, který zemřel r. 1621. Tehdy se znovu ujala správy celého báňského majetku pro svého vnuka Bedřicha Ferdinanda Giengera. Tento vnuk Bedřich Ferdinand Gienger z Grienbüchlu, baron na Oberhofleinu, převzal řízení všeho majetku když dosáhl v r. 1627 plnoletosti a tím se stal hlavním těžařem i Brennerova těžářstva [22.].

37. Medaile z r. 1599.

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: ve vnitřním kruhu štít s půleným znakem H. Adlera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy.

Opis: HIERONIMVS ADLER — V S Z H A O H 1599.

R: ve vnitřním kruhu štít s půleným znakem A. Adlerové s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy; po stranách dělený letopočet 15–88.

Opis: ANNA ADLERIN — EIN GEBORNE HVMLIN.

Průměr: 38,0 mm. Váha: stříbro 24,0 g.

Popsána: Fürstenberg, č. 2; Szigeti, č. 56.

XI. Oldřich Reutter

Oldřich Reutter byl význačným štiavnickým báňským těžařem. Reutterova rodina pocházela z Dolního Rakouska. Manželka Oldřicha Reuttera byla Anna rozená Sicelinová (Siceliová) [22.].

38. Medaile z r. 1601. (Tab. XV, čís. 5.)

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Joachim Elsholtz.

L: ve vnitřním kruhu štít se znakem O. Reuttera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy. Po stranách v poli dělený letopočet 16–01.

Opis: VLRICH REVTTER : / R : K : M : DIEN : WALB : Z : S

R: ve vnitřním kruhu štít se znakem A. Reutterové s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy.

Opis: . ANNA . REVTTERIN . / . GEBORNE . SICELIN.

Průměr: 34,0 mm (od 33 do 35 mm). Váha: stříbro 14,20 g (14,0–20,5 g).

Dvě tyto medaile jsou zasazeny do nohy t. zv. Reutterovského poháru (spolu s medailami čís. 47), který byl věnován Annou Alžbětou Reutterovou (vdovou) německé evangelické obci Štiavnici (obr. 6).

Popsána a vyobrazena: Horský, č. 7565; Huszár-Procopius, č. 86; Katz, NČČsl. V, 1929, str. 171, 14; Katz V., Numismatické pamiatky na štiavnického „Waldbürgera“ Ulricha Reuttera a jeho rodinu. Sborník št. ban. múzea D. Štura, II. sv., 1938, str. 78 až 85; Trau, č. 1961; Unger, č. 4458–4459; Wellenheim, č. 14617; Weszerle, G. XXIX č. 7.

XII. Kryštof Riedmüller

Otec Kryštofa Riedmüllera byl od r. 1571 účetním štiavnické a kremnické báňské komory a jeho syn Matyáš byl v r. 1645 štiavnickým rychtářem [22.].

39. Jeton z r. 1601.

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: neznám.

L: znak K. Riedmüllera, ve štítu orel hledící vlevo.

Opis: CHRISTOPH RIEDMVLLN.

R: čtyřřádkový nápis: 1601 / DENA / RIVS CV / PREVS / a pod ním prsten.

Průměr: 14,0 mm (od 14 do 15 mm). Váha: měď — g.

Popsán: Huszár-Procopius, č. 86a; Szigeti, č. 58; Wellenheim, č. 14630–14631; Weszerle, G. XXIX, č. 5.

XIII. Jan Wendensteinu

Jan z Wendensteinu byl komorním radou komorního báňského úřadu ve Štiavnici a od r. 1622 zastával funkci hlavního báňského komorního grófa báňských měst se sídlem ve Štiavnici až do r. 1628, kdy zemřel [22.].

40. Jeton z r. 1627.

Mincovna Kremnica. Rytce kolků: Jan Guet.

L: štít se znakem J. Wendensteina s dvěma korunovanými helmicemi, klenoty a bohatými fafnochy; nad ním obloukovitý nápis: G M H.

Opis: I V W Z P V E R K M C R V O C I H P.

R: zobrazení Panny Marie.

Opis: ANNO 1627 DEN 5 SEPTEMBRIS.

Průměr: 23,0 mm. Váha: zlato: 3,50 g³¹) – stříbro: 3,30 g.

Popsán: Huszár-Procopius, č. 115; Szigeti, č. 73; Tergina, III, č. 21.

41. Medaile z r. 1628.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Jan Guet.

L: poprsí J. Wendensteina s bradkou hledícího vlevo v maďarském národním kroji, nad ním okřídlená hlava anděla a písmena G. M. H.

R: štít se znakem J. Wendensteina s dvěma korunovanými helmicemi, klenoty a bohatými fafrnochy. Dole písmena H. G. (Hanns Guet).

Opis: J V W Z P V E – R K M C – R V O C I H P 1628.

Průměr: Ovál 35,5×43,5 mm (od 35 do 36 mm×od 43 do 44 mm).

Váha: zlato: 31,5 g³²) – stříbro: 24,85 g.

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 116; Szigeti, č. 74; Stslg, č. 251. tab. XVII. č. 4; Tergina, III. č. 22.

XIV. Gabriel Dietrichstein

Gabriel Dietrichstein, říšský rada, byl v r. 1633 jmenován hlavním báňským komorním grófem báňských měst se sídlem ve Štiavnicí [22.].

42. Medaile z r. 1634.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Jan Guet.

L: poprsí G. Dietrichsteina hledícího vlevo s širokým naškrobeným límcem.

Opis: GAB : F . V . DIETRICHSTAIN . H . A . R . W . V . G .

R: štít se znakem G. Dietrichsteina – dva vinařské nože – s korunovanou helmicí, klenotem a fafrnochy; pod ním dělený letopočet 16–34 a písmena H. G. (Hanns Guet).

Opis: R . K . M . L . R . V . E . S . I . K . A . O . C . G . I . H . P .

Průměr: Ovál 36,5×44,0 mm. Váha: stříbro 30,0 g.

Popsána a vyobrazena: Huszár-Procopius, č. 126, tab. VI; Szigeti, č. 77; Tergina, III. č. 26; Windischgrätz, č. 651, tab. VIII. č. 1.

XV. Matyáš Kaiser

Matyáš Kaiser byl štiavnickým báňským těžařem. V r. 1628 byl jmenován správcem městského skladu a v r. 1635 městským rychtářem. V letech 1640 až 1649 byl jedním z hlavních báňských těžařů Brennerova těžařství [22.].

43. Medaile z r. 1636. (Obr. čís. 4.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Jan Guet.

L: poprsí M. Kaisera hledícího vlevo, oblečeného v maďarský národní kroj s krajkovým límcem.

Opis: MATHIAS . KAISER . R . K . M . D . V . W . B . Z . S .

R: dvanáctiřádkový nápis: EHRE / VATER VND / MVVTER AVF DAS / DIRS WOLGEHE VND / LANGE LEBEST AVF / ERDEN . DIESEN SCH / AVPFENING VEREHRE / ICH MEINE LIEBEN / TODT / ZV EINEM GEDECH / TNVS DEN / A : 1636.

Průměr: 43,0 mm (od 42,5 do 44,0 mm). Váha: stříbro 24,40 g.

Popsána a vyobrazena: Szigeti, č. 82; Tergina, III. č. 23; Weszerle, G. XVII, č. 4.

³¹⁾ Podle průměrné váhy 1 dukátu 3,5 g.

³²⁾ Podle průměrné váhy 1 dukátu 3,5 g (9 dukátů = 31,5 g).

44. Medaile z r. 1636.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Jan Guet.

L: poprsí M. Kaisera hledícího vlevo, oblečeného v maďarský národní kroj s krajkovým límcem.

Opis: MATHIAS . KAISER . R . K . M . D . V . W . B . Z . S .

R: štít s půleným znakem M. Kaisera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy.

Opis: G . M . T . H . B . E . ANNO 1636.

Průměr: 42,5 mm (od 41,5 do 44,0 mm). Váha: stříbro 20,5 až 34,5 g.

Popsána: Szigeti, č. 83; Tergina, III, č. 24.

XVI. Jan August Ehrenreutter

Jan August Ehrenreutter narodil se 1639 ve Štiavnicí jako syn Jana Augusta Ehrenreuttera st., jednoho z hlavních báňských těžařů Brennerova těžařství. Na oslavu jeho narození nechal J. A. Ehrenreutter st. vyrazit zvláštní medaili [22.].

45. Medaile z r. 1639.

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Vilém Hörl.

L: zobrazení biblické příhody při svatbě v Kanaan.

R: zobrazení křtin Ježíše Krista v řece Jordánu.

Opis je dvouřádkový: JOHANNES AVGVSTVS EHRENREVTTER AB HOFFERENT SCHEMNICII NATVS ANNO MDCXXXIX DIE XXIV IVNII / EODEMQVERENATVS TESTE VALENTINO RVLICHIO PASTORE SCHEMNICIENSI .

Průměr: — mm. Váha: stříbro — g.

Popsána: Tergina, č. 36.

XVII. Jan Sockh

Jan Sockh byl od r. 1628 do r. 1649, kdy zemřel, pokladníkem a komorním grófem báňského komorního úřadu v Kremnici. Po úmrtí J. Wendensteina, hlavního komorního grófa báňských měst se sídlem ve Štiavnicí, byl jmenován r. 1628 administrátorem štiavnického komorního úřadu a vedl jej i tehdy, kdy r. 1632 byl jmenován nový hlavní komorní gróf Jiří Puchenberg, protože ten zůstával ve Vídni a do Štiavnice posílal pouze své příkazy. V r. 1633 byl definitivně obsazen komorní úřad ve Štiavnicí Gabrielem Dietrichsteinem, avšak od r. 1635 objevuje se opětovně J. Sockh jako administrátor štiavnického komorního úřadu a zůstává v té funkci až do své smrti [22.].

46. Medaile z r. 1642. (Obr. čís. 5.)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Vilém Hörl.

L: štít se znakem J. Sockha s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafrnochy.

Opis: HANNS SOCKH / DER ELTER.

R: na ozdobné čtvercové tabuli čtyřřádkový nápis: MEINE / HÜLFF / VOM / HERRN. Průměr: 36,5 mm (od 36 do 37 mm). Váha: zlato: — g – stříbro: 17, g (16,25 až 17,35 g).

Popsána a vyobrazena: Domanig, Deutsche Med., tab. LXX, 636; Szigeti, č. 85; Tergina, III. č. 28; Weszerle, G. XXXIII. č. 1.

XVIII. Jiří Oldřich Reutter

Jiří Oldřich Reutter, syn Oldřicha Reuttera, štiavnický báňský těžař a městský rychtář, byl jedním z hlavních těžařů Brennerova těžařství [22.].

47. Medaile z r. 1630–1640. (*Tab. XV, čís. 2.*)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: Jan Guet.

L: v celém poli ovální štít bohatě zdobený rolverhem a puttim se znakem Jiřího Oldřicha Reuttera (jednorozec). Nahoře na stuze v oblouku opis: . STEMMA *FAMILIÆ.

R: v celém poli korunovaná helmice s klenotem reutterovského znaku (jednorozec).

Opis na pruzích stuhy vždy po straně: REVTT .. / ERIANÆ.

Průměr: 26,0 mm (od 25 do 30 mm). Váha: stříbro 10,0 g (7,56–10,25 g).

Dvě tyto medaile jsou zasazeny do nohy t. zv. Reutterovského poháru (spolu se dvěma medailemi čís. 38 od Oldřicha Reuttera), který byl věnován Annou Alžbětou Reutterovou (vdovou) německé evangelické obci ve Štiavnici (*obr. 6*).

Popsána a vyobrazena: Donebauer, č. 3701; Horský, č. 7584; Katz V., Numismatické pamiatky na štiavnického „Waldbürgera“ Ulricha Reuttera a jeho rodinu. Sborník št. ban. múzea D. Štura, II. sv., 1938, str. 78–85; Sziget, č. 87; Weszerle, G. XXX. č. 1, 2.

48. Medaile z r. 1640–1650. (*Tab. XV, čís. 6.*)

Mincovna Kremnica. Rytec kolků: neznám.

L: ve vnitřním, perličkovou čarou ohraničeném poli štít se znakem J. O. Reuttera s korunovanou helmicí, klenotem a bohatými fafnochy.

Opis na pruzích stuhy po stranách znaku: GEORGIVS . VDAL / RICVS . REUTTER.

Opis: MINOR SVM DOMINE CVNCTIS MISERATIONIBVS TVIS *.

R: ve vnitřním kruhu dole lidská lebka, na ní okřídlené přesypávací hodiny, nad kterými z oblaků vystupují dvě ruce, z nichž pravá drží zrcadlo a levá váhy.

Opis, který začíná vpravo dole, je rozdělen třemi pětilístými ružičkami: NOSCE TE IPSVM * MEDIVM TENE * RESPICE FINEM *.

Průměr: 46,0 mm (od 41 do 48 mm). Váha: stříbro 36,0 g (35,95–36,12 g).

Popsána a vyobrazena: Katz V., Numismatické pamiatky na štiavnického „Waldbürgera“ Ulricha Reuttera a jeho rodinu. Sborník št. ban. múzea D. Štura, II. sv., 1938, str. 78–85; Sziget, č. 86; Tergina, II. č. 18; Unger, č. 4457; Wellenheim č. 14616; Weszerle, G. XXIX, č. 8.

G. Hornické „mince“ (známky)

Neutěšené politické poměry v uherských zemích v druhé polovině 17. a na začátku 18. století se projeví v banskoštiavnickém kraji kromě majetkové a osobní nejistoty obyvatelstva i přímo katastrofálním nedostatkem normálního peněžního oběhiva, zejména drobných stříbrných mincí. Toto oběhivo bylo pravděpodobně sbíráno majetnější vrstvou obyvatelstva a ukládáno stranou, a snad i zakopáváno do země, k zajištění osobních úspor a zabezpečení peněžitého majetku vůči nucené konfiskaci při stále se opakujících povstáních a jejich potlačováních. Soustavné odčerpávání drobných stříbrných mincí vyvolalo značné obtíže, zejména v drobném obchodu a při výplatách havířů štiavnických dolů. Z tohoto důvodu byly raženy nouzové drobné měděné „mince“

(známky), jež byly ze začátku vydávány pouze pro vnitřní potřebu štiavnického hornického podnikání, ale rychle se rozšířily i mezi obyvatelstvem širšího štiavnického okolí, které je pak používalo místo normálního oběhiva. Proto nutno na tyto drobné mince pohlížet vlastně jako na peněžní poukázky, t. j. na nouzové ražby, jež byly vydávány ke krytí potřeby drobných.

Je znám velký počet ražeb těchto nouzových mincí, které lze rozdělit do tří samostatných skupin:

I. skupina obsahuje veškeré drobné mince z období let 1660–1699 (*čís. 49 až 73*), jejichž původ nebyl dosud dostatečně přesně prokázán a které se zachovaly v poměrně malém množství; většina numismatických badatelů je přisuzuje městu Štiavnici a nepřiklání se k názoru některých jednotlivců, kteří je zařazují mezi ražby horního města Smolníku. Je zajímavé, že hornické mince této skupiny z období let 1687–1698 (*čís. 61–69*) byly většinou zhotovovány z ukořistěných tureckých peněz z mědi, což je velmi dobře patrné na četných zachovalých originálech, u nichž pod novou ražbou zřetelně prostupují buď t. zv. tughra (sultanův monogram) nebo části jednotlivých tureckých nápisů původních mincí.

II. skupina je tvořena t. zv. měděnými polturami, jež byly prokazatelně raženy na rozhraní 17. a 18. století pro potřebu štiavnického komorního úřadu (*čís. 74–94*). Tehdy, a sice v letech 1695–1703, nařídil ražbu nouzových drobných měděných mincí (kupferne Polträckchen — měděné poltury) ve velkém měřítku Ludvig Thawonat, báňský komorní gróf ve Štiavnici, takže z tohoto období se mohl zachovat značný počet originálů četných ražeb z každého roku, s výjimkou r. 1698. Proto se neví, zda i v tomto roce byly tyto nouzové mince raženy či nikoliv, ačkoliv v příslušné odborné literatuře je jedna taková ražba zaznamenána.³³⁾ Státní finanční správa však tyto nouzové „peníze“ neuznávala za platná platidla a odmítala jejich převzetí při placení daní, což vyvolalo značné znepokojení mezi obyvatelstvem. Po vydání úředního zákazu ražby měděných poltur 14. II. 1703 byla proto zvláštním výnosem ze dne 19. IX. 1703 povolena jejich výměna za běžné mince. Na základě výsledku této výměny se zjistilo, že od r. 1695 až do dne zákazu r. 1703 bylo celkem raženo 8,446.660 poltur v úhrnné hodnotě 211.158 zl. 51 kr. [3., 17.]. Celkový počet jejich ražeb není přesně znám, avšak je velmi značný, protože zachovalé originály ražeb téhož ročníku mají celou řadu variant zejména v monogramu CS, pak též v písmenu L, v císařské koruně a ve vedlejších ozdobách.

III. skupina je vlastně tvořena pouze jedinou mincí z r. 1697 (*čís. 95*), jejíž původ nebyl ještě přesně zjištěn. Někteří badatelé přisuzují ji Smolníku.

U všech těchto „mincí“ se dosud nepodařilo zjistit ani jména rytců jednotlivých kolků, používaných při ražbě, ani místo, kde byly raženy, t. j. mincovnu. Protože činnost mincovny v Kremnici byla tehdy zastavena v důsledku stále se

³³⁾ *Čís. 82. Viz Ernst, str. 36–37, č. 30; Gohl, č. 44.*

opakujících tókelyovských povstání, lze předpokládat, že ražba shora zmíněných hornických mincí, která byla nařízena báňským komorním úřadem ve Štiavnicích, se prováděla buď přímo v Banské Štiavnicích nebo v Banské Bystrici. Náklady ražby těchto hornických známek kryl báňský komorní úřad ve Štiavnicích.

Celkový přehled nejdůležitějších typických ražeb štiavnických hornických „mincí“ podává *tab. 5*.

Tabulka 5

Celkový přehled t. zv. hornických měděných „mincí“ (B. Štiavnica)

Pořad. číslo	Číslo skup.	Rok	Originály v			Pořad. číslo	Číslo skup.	Rok	Originály v		
			OMTM	NM	DŠ				OMTM	NM	DŠ
49	G. I.	1660	x			73	G. I.	1699			
50	G. I.	1660				74	G. II.	1695	x	x	
51	G. I.	1661	x			75	G. II.	1695	x		
52	G. I.	1661	x			76	G. II.	1695	x		
53	G. I.	1661				77	G. II.	1696	x		
54	G. I.	1661				78	G. II.	1696	x		
55	G. I.	1661	x			79	G. II.	1697	x		
56	G. I.	1667	x			80	G. II.	1697	x		
57	G. I.	1675	x			81	G. II.	1697	x		
58	G. I.	1675	x			82	G. II.	1698			
59	G. I.	1686	x			83	G. II.	1699	x		
60	G. I.	1686	x			84	G. II.	1699	x		
61	G. I.	1687	x			85	G. II.	1700	x		
62	G. I.	1688	x			86	G. II.	1700	x		
63	G. I.	1694	x			87	G. II.	1700	x		
64	G. I.	1694	x			88	G. II.	1700	x		
65	G. I.	1696	x			89	G. II.	1700			
66	G. I.	1696	x			90	G. II.	1701	x		
67	G. I.	1697	x			91	G. II.	1701	x		
68	G. I.	1697	x			92	G. II.	1702			2 x
69	G. I.	1698	x			93	G. II.	1702	x		
70	G. I.	1698	x			94	G. II.	1703	x		
71	G. I.	1698	x			95	G. III.	1697	x		
72	G. I.	1699									

Poznámka: OMTM – Országos magyar történeti muzeum, Budapešť.
 NM – Národní museum v Praze.
 DŠ – Štátné banské múzeum D. Štúra v B. Štiavnicích.

I. Různé drobné „mince“ (známky)

49. Mince z r. 1660. Leopold I. (1658–1705).

L: v celém poli korunovaný monogram L^I; po stranách vždy jedna šestilistá růžice a pod ní vždy křížek s třemi příčnými břevny; po okraji hladký kruh.

R: v celém poli zkřížené želičko a mlátek mezi rozděleným letopočtem 16–60; nahoře

šestilistá růžice s malým křížkem pod ní; dole obdobná růžice; na okraji hladký kruh.
 Průměr: 20,0 mm. Váha: měď — g.

Popsána: Gohl, č. 1.

50. Mince z r. 1660. Leopold I. (1658–1705).

L: v celém poli korunovaný monogram L^I; po stranách vždy jedna šestilistá růžice.

R: v celém poli zkřížené želičko a mlátek mezi rozděleným letopočtem 16–60; nahoře a dole po jednom malém křížku.

Průměr: 15,0 mm. Váha: měď — g.

Popsána a vyobrazena: Gohl, č. 2; Neumann I, č. 188; Num. Zeitung 1847, str. 190, č. 56; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 256, č. 3, tab. 46 č. 118.

51. Mince z r. 1661. Leopold I. (1658–1705).

L: v celém poli korunované písmeno L; koruna je otevřená; na okraji kruh z velkých perel.

R: v celém poli označení hodnoty I, nahoře letopočet × 1661×; po stranách písmena × S × a × B ×, dole malé zkřížené želičko a mlátek; na okraji kruh z velkých perel.

Průměr: 26,0 mm. Váha: měď — g.

Popsána: Appel, IV, 2, č. 2954; Berchtold, č. 1200; Ernst, č. 29; Gohl, č. 3; Neumann, I, č. 184; Welzl, č. 1307; Weszerle, F. IV, č. 11.

52. Mince z r. 1661. Leopold I. (1658–1705).

L: týž jako čís. 51.

R: v celém poli označení hodnoty II (uprostřed malý křížek), nahoře letopočet + 1661+; po stranách písmena + S a B+, dole malé zkřížené želičko a mlátek; na okraji kruh z velkých perel.

Průměr: 26,0 mm. Váha: měď — g. — postříbřena: — g.

Popsána a vyobrazena: Appel, č. 2955; Ernst, č. 29, tab. II, č. 24; Gohl, č. 4; Neumann, I, č. 185; Num. Zeitung 1847, str. 190, č. 59; Welzl, č. 1305–1306; Weszerle, F. IV, č. 12.

53. Mince z r. 1661. Leopold I. (1658–1705).

L: týž jako u čís. 51.

R: v celém poli okrouhlá tečka, nahoře letopočet × 1661×; po stranách písmena × S × a × B ×; na okraji kruh z velkých perel.

Průměr: 31,6 mm. Váha: měď 2,16 g.

Popsána: Gohl, č. 5; Num. Zeitung 1847, str. 190, č. 58.

54. Mince z r. 1661. Leopold I. (1658–1705).

L: týž jako u čís. 51.

R: v celém poli okrouhlá tečka, nahoře letopočet + 1661+; po stranách písmena S a B; na okraji kruh z velkých perel.

Průměr: 26,0 mm. Váha: měď — g.

Popsána: Gohl, č. 6; Weszerle, F. IV, č. 12.

55. Mince z r. 1661. Leopold I. (1658–1705).

L: týž jako u čís. 51.

R: v celém poli označení hodnoty III, nahoře letopočet + 1661+; po stranách písmena + S + a + B +, dole zkřížené želičko a mlátek; na okraji kruh z velkých perel.

Průměr: 26,5–27,0 mm. Váha: měď — g.

Popsána: Appel, č. 2957; Ernst, č. 29; Mont. (maď.), č. 1586; Neumann, I, č. 186; Num. Zeitung 1847, str. 190, č. 57; Welzl, č. 1304; Weszerle, F. IV, č. 13.

56. Mince z r. 1667. Leopold I. (1658–1705).

L: v celém poli korunované písmeno L; nízká koruna je otevřená; po stranách vždy jedna sedmilistá růžice; dole malá pěticípá růžice; okraj rýhovaný.

R: v celém poli letopočet . 1667.; nahoře a dole vždy po jedné sedmilisté růžici; okraj rýhovaný.

- Průměr: 21,0–22,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 8.
57. Mince z r. 1675. Leopold I. (1658–1705).
L: v celém poli korunovaný monogram L^I; velká, široká a nízká koruna je otevřena; nahoře malá šesticípá hvězdička; po stranách vždy jedna sedmilistá růžice; dole malá šesticípá hvězdička; okraj zoubkovitý.
R: v celém poli nahoře pod tečkou je velká sedmilistá růžice mezi palmovými ratolestmi, pod nimi letopočet 1675; dole zkřížené želízko a mlátek s dvěma nahoru ohnutými ozdobami; okraj zoubkovitý.
Průměr: 21,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 9; Mont. (maď.), č. 1587a; Neumann, I, č. 189; Welzl, č. 1308.
58. Mince z r. 1675. Leopold I. (1658–1705).
L: v celém poli korunovaný monogram L^I; koruna je otevřená; po stranách vždy jedna malá šesticípá hvězdička; dole šesticípá hvězdička; okraj zoubkovitý.
R: v celém poli nahoře mezi dvěma tečkami je velká sedmilistá růžice, pod ní letopočet 1675; dole zkřížené želízko a mlátek; okraj zoubkovitý.
Průměr: 15,0–16,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 10.
59. Mince z r. 1686. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 57.
R: jako u čís. 57 jen s letopočtem 1686 a šesticípou hvězdičkou nad zkříženým štíhlým želízkiem a mlátkem.
Průměr: 21,0–22,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Berchtold, č. 1201; Gohl, č. 11.
60. Mince z r. 1686. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 59 s tím rozdílem, že písmeno L v monogramu je silnější a koruna širší.
R: jako u čís. 59 jen se silnějším želízkiem.
Průměr: 21,0–22,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 12; Mont. (maď.), č. 1587b; Neumann, I, č. 190; Num. Zeitung 1847, str. 190, č. 60; Welzl, č. 1308.
61. Mince z r. 1687. Leopold I. (1658–1705).
L: v celém poli monogram LI ve vavřínovém věnci (poněvadž byl kolek poškozen, vypadá monogram jako N).
R: v celém poli zkřížené želízko a mlátek ve vavřínovém věnci, na konci rukojeti je po jedné tečce; po stranách rozdělený letopočet 16–87 (špička želízka sahá mezi číslicí 8 a 7); dole písmeno S.
Průměr: 19,5 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 13; Weszerle, F. IV, č. 14.
62. Mince z r. 1688. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 61 (kolek však nepoškozený)
R: v celém poli zkřížené želízko a mlátek ve vavřínovém věnci; nahoře tečka; po stranách rozdělený letopočet 16–88.
Průměr: 18,0–21,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Berchtold, č. 1203; Gohl, č. 14.
63. Mince z r. 1694. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 61 (kolek však nepoškozený).
R: v celém poli zkřížené želízko a mlátek ve vavřínovém věnci; po stranách rozdělený letopočet 16–94.
Průměr: 19,0–20,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 15; Weszerle, F. IV, č. 14.
64. Mince z r. 1694. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 63 (poněvadž byl kolek poškozen, vypadá monogram jako N).
R: týž jako u čís. 63.
Průměr: 17,0–20,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 16.
65. Mince z r. 1696. Leopold I. (1658–1705).
L: v celém poli korunovaný monogram L^I; po stranách vždy jedna větší růžice; po okraji kruh.
R: v celém poli pod dvěma palmovými ratolestmi zkřížené želízko a mlátek s ohnutými rukojetmi; nahoře dvě malé tečky; po stranách vždy jedna růžice; dole letopočet 1696; na okraji kruh.
Průměr: 22,0–24,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Fischer E., č. 5769; Gohl, č. 21; Györik, II, 104, č. 1223–1224; Neumann, I, č. 191; Num. Zeitung 1847, str. 190, č. 61; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, tab. 46 č. 120; Welzl, č. 1309.
66. Mince z r. 1696. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 65, avšak s tečkou za písmenem L.
R: jako u čís. 65, avšak s tečkou nad zkříženým želízkiem a mlátkem a bez dvojtečky u letopočtu 1696.
Průměr: 21,5 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 23.
67. Mince z r. 1697. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 65, avšak okraj zoubkovitý.
R: jako u čís. 66, avšak s letopočtem 1697 a zoubkovitým okrajem.
Průměr: 21,0–22,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 24.
68. Mince z r. 1697. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 61 (kolek však nepoškozený).
R: v celém poli zkřížené želízko a mlátek ve vavřínovém věnci; po stranách rozdělený letopočet 16–97.
Průměr: 19,0–20,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 17; Unger Th., č. 3505a; Weszerle, F. IV, č. 14.
69. Mince z r. 1698. Leopold I. (1658–1705).
L: v celém poli monogram L^I ve vavřínovém věnci (spodní čára písmena L je značně dlouhá); mezi L a I je tečka.
R: v celém poli zkřížené želízko a mlátek ve vavřínovém věnci; nahoře tečka; po stranách rozdělený letopočet 16–98 (číslice 9 a 8 přitlačeny k sobě); dole ležící písmeno S; vavřínový věnec je tvořen řadou listů směřujících dovnitř a řadou listů směřujících ven, mezi nimiž je čára podobná kruhu.
Průměr: 18,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 19; Unger Th., č. 3505.
70. Mince z r. 1698. Leopold I. (1658–1705).
L: v celém poli korunované písmeno L v otevřeném palmovém věnci; vedle písmena L je tečka; na okraji kruh a rýhování.
R: v celém poli zkřížené želízko a mlátek; po stranách rozdělený letopočet 16 a 98; dole velké písmeno S; na okraji kruh a rýhování.
Průměr: 17,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána a vyobrazena: Appel, č. 2957 (Smolník); Gohl, č. 26; Györik, II, 103 č. 1216 až 1217; Mont. (maď.), č. 1588d; Neumann, I, č. 187; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 256, tab. 46 č. 119; Unger Th., č. 3506; Weszerle, F. IV, č. 16.
71. Mince z r. 1698. Leopold I. (1658–1705).

- L: týž jako čís. 70.
R: jako u čís. 70, avšak písmeno S má po obou stranách po tečce.
Průměr: 17,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 28.
72. Mince z r. 1699. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako čís. 67.
R: jako u čís. 67, avšak s letopočtem 1699.
Průměr: 21,5–22,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 25; Neumann, I, č. 192.
73. Mince z r. 1699. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako čís. 70.
R: v celém poli zkřížené želičko a mlátek; po stranách rozdělený letopočet 16.–99; dole velké písmeno S.
Průměr: 17,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 30; Mont. (maď.), č. 1588b.

II. Měděné poltury

74. Mince z r. 1695. Leopold I. (1658–1705). (*Tab. XI, čís. 6.*)
L: v celém poli korunované písmeno L mezi dvěma svázanými palmovými ratolestmi. Vnější kruh je složen ze dvou hladkých čar a z kruhu z perliček.
R: v celém poli monogram z písmen C a S (Civitas Schemnicium) mezi rozděleným letopočtem 16–95. Vnější kruh je složen ze dvou hladkých čar a z kruhu z perliček.
Průměr: 25,0 mm (od 23 do 26 mm). Váha: měď 2,30 g.
Popsána a vyobrazena: Ernst, č. 30, tab. II, č. 25; Gohl, č. 31; Mont. (maď.), č. 1585a; Neumann, I, 11 č. 173; Num. Zeitung 1835, str. 54 a 1847, str. 190; Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 257, č. 7, tab. 47 č. 124; Welzl, č. 1016; Weszerle, F. IV, č. 17.
75. Mince z r. 1695. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s kontramarkou v podobě ozdobné číslice 3 ve štítu.
Průměr: 23,0–26,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 32.
76. Mince z r. 1695. Leopold I. (1658–1705).
L: týž jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s kontramarkou v podobě dvouhlavého orla s rakouským a burgundským znakem v kruhu.
Průměr: 23,0–26,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 33.
77. Mince z r. 1696. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 16–96.
Průměr: 24,5–25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána a vyobrazena: Ernst, č. 30, tab. II, č. 25; Gohl, č. 35; Györik, II. 103, č. 1213; Mont. (maď.), č. 1585b; Neumann, I, 11 č. 174; Welzl, č. 1017.
78. Mince z r. 1696. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 77, avšak s kontramarkou v podobě číslice 3 ve štítu.
Průměr: 24,5–25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 37.
79. Mince z r. 1697. Leopold I. (1658–1705).

- L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 16–97.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 38; Mont. (maď.), č. 1585c; Neumann, I, 11 č. 175.
80. Mince z r. 1697. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s kontramarkou v podobě dvouhlavého orla s rakouským a burgundským znakem v kruhu.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 40.
81. Mince z r. 1697. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 79, avšak s kontramarkou LB (písmeno B je vytvořeno ze svislé čáry písmena L).
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 41.
82. Mince z r. 1898. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 16–98.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Ernst, č. 30; Gohl, č. 44.
83. Mince z r. 1699. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 16–99.
Průměr: 25,0–25,5 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 45; Mont. (maď.), č. 1585; Neumann, I, č. 179; Num. Zeitung 1835, str. 54 a 1847, str. 190; Welzl, č. 1018.
84. Mince z r. 1699. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 83, avšak s kontramarkou v podobě dvouhlavého orla s rakouským a burgundským znakem v kruhu.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 47.
85. Mince z r. 1700. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 74, avšak vnější kruh je složen z jedné hladké čáry a z kruhu z perliček.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 17–00 a s vnějším kruhem složeným z perliček.
Průměr: 23,5–25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Ernst, č. 30; Gohl, č. 51; Györik, II. 103, č. 1214; Mont. (maď.), č. 1585; Neumann, I, 11 č. 176 (?); Catalogus... Instituti Nationalis Széchényiani I, str. 257 č. 8; Welzl, č. 1019; Weszerle, F. IV, č. 17.
86. Mince z r. 1700. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 85.
R: jako u čís. 85, avšak odchylka v letopočtu 17= a =00.
Průměr: 23,5–25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 52.
87. Mince z r. 1700. Leopold I. (1658–1705).
L: jako u čís. 85.
R: jako u čís. 85, avšak s kontramarkou v podobě číslice 3 ve štítu.
Průměr: 23,5–25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 53; Weszerle, F. IV, č. 17.

88. Mince z r. 1700. Leopold I. (1658—1705).
L: jako u čís. 85.
R: jako u čís. 85, avšak s kontramarkou v podobě dvouhlavého orla s rakouským a bur-
gundským znakem v kruhu.
Průměr: 23,5—25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 56.
89. Mince z r. 1700. Leopold I. (1658—1705).
L: jako u čís. 85.
R: jako u čís. 85, avšak s kontramarkou v podobě písmen SO.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 60; Neumann, I, č. 180.
90. Mince z r. 1701. Leopold I. (1658—1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s letopočtem pod monogramem CS.
Průměr: 24,5—25,5 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 61; Mont. (maď.), č. 1585; Neumann, I, č. 177; Welzl, č. 1021.
91. Mince z r. 1701. Leopold I. (1658—1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 17—01.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 66.
92. Mince z r. 1702. Leopold I. (1658—1705). (*Tab. XI, čís. 7.*)
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 17—02.
Průměr: 25,0—25,5 mm. Váha: měď 2,25—2,35 g.
Popsána a vyobrazena: Ernst, č. 30; Gohl, č. 69; Györik, II. 103 č. 1215; Mont.
(maď.), č. 1585; Neumann, I, 11 č. 178; Schönwisner 416, č. 11, tab. IX. č. 277;
Welzl, č. 1020.
93. Mince z r. 1702. Leopold I. (1658—1705).
L: jako u čís. 74.
R: jako u čís. 92, avšak odchylka v letopočtu 17= a =02.
Průměr: 25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 77.
94. Mince z r. 1703. Leopold I. (1658—1705).
L: jako u čís. 74, avšak vnější kruh je složen z perliček.
R: jako u čís. 74, avšak s rozděleným letopočtem 17—03. a s vnějším kruhem složeným
z perliček.
Průměr: 24,0—25,0 mm. Váha: měď — g.
Popsána: Gohl, č. 88; Mont. (maď.), č. 1585.

III. Zvláštní „mince“ (známka)

95. Mince z r. 1697. Leopold I. (1658—1705).
L: v celém poli korunované písmeno L mezi propletenými palmovými ratolestmi. Vnější
kruh dvojité: hladký a perličkový.
R: v celém poli písmeno S, v jehož horním oblouku je malé písmenko A a v spodním
oblouku malé písmenko C, mezi rozděleným letopočtem 16—97. Vnější kruh dvojité:
hladký a perličkový.
Průměr: 25,5 mm. Váha: měď — g.
Popis: Berchtold, č. 1202; Fischer E., č. 5767; Gohl, č. 90; Neumann, I, 11 č. 181
(Štiavnica).

1. Arpád Bergfest, Baníctvo v Banskej Štiavnici. Sborník Spojeného banského revíru pre
Slovensko a Podkarpatskú Rus. Bratislava 1938.
2. W. Bersch, Mit Schlägel und Eisen. Wien, Pest, Leipzig (1898—1900).
3. Carl Ernst, Von Bergwerksmünzen. Separatabdruck aus der österreichischen Zeitschrift
für Berg- und Hüttenwesen. XXXIII. Jahrg. Nr. 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16. 1885.
4. Jenő Faller, Egyetemünk 18. századbeli tanulmányi érmeiről. Bányászati és kohászati
lapok. 71 év. 13—14 szám. 15. VII. 1938.
5. J. Gindl, L. Greguss a P. Koričanský, Banská Štiavnica a Štiavnické pohorie. ŠTN
Bratislava 1954.
6. Odön Gohl, A magyar bányapenzek. Numizmatikai közlöny. XVIII. és XIX. évfolyam.
1919—1920. Budapest 1920.
7. Márton Györik, Dr. Schimko Dániel-féle érem- és régiségyűjteményének katalogusa.
II. kötet. Az ág. hitv. eveng. gyülekezet tulajdona. Bratislava 1895.
8. Adolph Hess, Die ungarischen Münzen der fürstlich Montanuovoschen Münzcabinetts
(Collectio Montenuovo) sowie die südslawischen Münzen (Bulgarien, Serbien und
Bosnien). Versteigerungskatalog. Frankfurt a. Main 1886.
9. Lajos Huszár, Kőrmöczbányai éremvésők és emlékérmek a XVI—XVII százaban
(1500—1650). Numizmatikai közlöny, 1928—1929 (1931).
10. Lajos Huszár a Béla v. Procopius, Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn. Verlag
des Vereins der Medaillenfreunde. Budapest 1932.
11. Viktor Katz, Kremniční řezači želez a medailéři Kryštof Füssl, Lukaš Richtl, Abraham
Eysker. Num. čas. čl. V., čís. 14, 1929.
12. Viktor Katz, Numizmatické pamiatky na štiavnického „Waldbürgera“ Ulricha Reu-
tera a jeho rodinu. Sborník štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej
Štiavnici II. (1938), B. Štiavnica 1939.
13. M. Matunák, Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnica 1928.
14. František Menší, Banská Štiavnica. ŠTN Bratislava 1954.
15. V. Miller v. Aichholz-A. Loehr-E. Holzmair, Österreichische Münzprägungen 1519
bis 1938. 2. vyd., Wien 1948.
16. Joseph Neumann, Beschreibung der bekanntesten Kupfermünzen. I—VI, Praha 1872.
17. J. Newald, Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens. Wien 1881.
18. J. Pauer, A selmeczbányai magyar királyi Bányászati és Erdészati Akademia Története.
Selmeczbánya 1896.
19. J. Th. v. Peithner, Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen
und mährischen Bergwerke. Wien 1780.
20. Jiří Schenk, Důlní vodotěžní stroje Josefa Karla Hella. Sborník pro dějiny přírodních
věd a techniky I, NČSAV, Praha 1954.
21. Jiří Schenk, Stavba báňských rybníků v 18.—19. století a význam rybnického hospo-
dářství pro provoz rudných dolů. Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky
II, NČSAV, Praha 1955.
22. István Sziget, Régi kőrmöczbányai személyi érmek (Kamarai tisztviselők, bányapolgárok
és más előkelőségek emlékérmek a mohácsi esata után velő korból). „Az érem“ —
kozlemények régipénz- és emlékéremgyűjtők számára. IX. évf. 1—12 sz. Budapest
1940.

23. Antal Tárczy-Hornoch, Régi tanulmányi érmeinkről. Bányászati és kohászati lapok. 72 év. 5 szám. 1. III. 1939.
24. Gyula Tergina, A magyarországi bánya- és kamaratisztuk emlévérméi. Archeol. Közl. XIV év. p. 91–105.
25. C. Treptow-F. Wüst-W. Borchers, Bergbau und Hüttenwesen. Leipzig 1900.
26. Gustav Vejšický, Starobylé banské mernické přístroje. Sborník štátneho banského muzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici, II (1938), B. Štiavnica 1939.
27. — Monnois en Or, qui composent une des différentes parties du Cabinet de S. M. l'Empereur, depuis les plus grandes pièces jusqu'aux plus petites. Vienne. Chez Jean Thomas de Trattner, imprimeur et libraire de la Cour. MDCCLIX. 1759.
28. — Schau- und Denkmünzen, welche unter der glorwürdigen Regierung der Kaiserin Koenigin Maria Theresia geprägt worden sind. I. und II. Abteilung. Médailles frappées sous la regne glorieux de l'impératrice reine Marie Thérèse. Partie I et II. Wien. J. P. Kraussische Buchhandlung 1782.
29. — Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani, I–III, Pest 1807.
30. — Verzeichnis der Münz- und Medaillen Sammlung des k. u. k. Hofrathes Leopold Welzl von Wellenheim. II. Band, Abt. 1. (Versteigerungsverzeichnis zur Versteigerung am 7. I. 1846 in Wien.)
31. — Numismatische Zeitung, herausgegeben von J. Leitzmann (Weissensee in Thüringen) Jahrgang 1835, 1847.
32. E. Fiala, Katalog der Münzen- und Medaillen-Stempel-Sammlung des k. k. Hauptmünz-amtes in Wien. Band I.–IV. Wien 1901, 1902, 1904, 1906.
33. Gustav Faller, Gedenkbuch zur hundertjährigen Gründung der königl. ungarischen Berg- und Forst-Akademie in Schemnitz. 1770–1870. August Jorkges Verlag. B. Štiavnica 1871.
34. — Listiny z archívneho fondu býv. báňského komorného úradu ve Štiavnici. Ústredný baný archív pre Slovensko v Banskej Štiavnici.

Юрий Шенк:

Банско-Штьявницкое горнозаводство, изображенное на медалях, жетонах и монетах

После короткого исторического обозрения горнорудного дела в Банской Штьявнице и ее окрестностях, где находятся богатые залежи серебряной свинцовой руды, автор, на основании как своего долготелетнего изучения нумизматического материала, касающегося обширной эксплуатации в прошлом столетии штьявницких, пиарских и годрунских рудников, так и сведениях соответствующей специальной литературы, описывает все, до сих пор известные медали, жетоны и монеты, имеющие отношение к горнорудному делу. Он их разделяет на семь самостоятельных групп, в зависимости от того, по какому поводу были они выданы:

- A) Медали и жетоны в память посещения рудников государями.
- B) Медали в память окончания важных рудниковых работ.
- C) Медали, касающиеся Высшей горнорудной школы в Банской Штьявнице.
- D) Чеканки, имеющие отношение к штьявницкому горнорудному праву.
- E) Медали, относящиеся к Банско-Штьявницкому заводу.
- F) Медали и жетоны, чеканенные штьявницкими гражданами.
- G) Горно-заводские монеты (так называемые «марки»).

Описанию медалей, жетонов и монет в отдельных группах предшествует краткое изложение исторических событий, давших повод их чеканке. Кроме того, содержит труд несколько наглядных таблиц, подающих всеобщее обозрение чеканок в отдельных группах, с указанием количества сохранившихся экземпляров и места их нынешнего нахождения. В конце добавлена специальная литература, относящаяся к описанному нумизматическому материалу.

Перевел Е. Похитонов

Jiří Schenk:

L'histoire minière de Baňská Štiavnica illustrée par les médailles, jetons et monnaies

L'auteur passe tout d'abord sommairement en revue l'histoire de l'industrie minière de la ville de Baňská Štiavnica en Slovaquie et de ses environs, riches en minerais de plomb argentifère. En se basant sur ses longues recherches relatives aux documents numismatiques originaux provenant des siècles passés et concernant l'industrie minière considérable des mines de Baňská Štiavnica, de Piarg et de Hodruša ainsi que sur les renseignements de la littérature du sujet, il décrit les médailles, jetons et monnaies que l'on connaît jusqu'à présent et qui se rapportent à l'histoire de ces mines. D'après le but poursuivi par la frappe respective, l'auteur classe ces matériaux en sept groupes distincts: A. Médailles et jetons frappés en souvenir de la visite d'un souverain. B. Médailles frappées en souvenir de l'achèvement d'importants travaux de mine. C. Médailles se rapportant à l'École des Hautes Etudes Minières de Baňská Štiavnica. D. Frappes relatives au droit minier de Štiavnica. E. Frappes relatives aux Forges de Štiavnica. F. Médailles et jetons frappés pour le compte des habitants de Štiavnica. G. Jetons laisser-passer des mineurs. Avant de décrire les médailles, jetons et monnaies de différents groupes, l'auteur donne une description sommaire des événements historiques à l'occasion desquels on avait frappé ces pièces de circonstance. Il ajoute plusieurs tableaux synoptiques montrant les frappes classées dans les différents groupes avec indication du nombre de pièces originales conservées ainsi que du lieu de leur dépôt. En conclusion, l'auteur indique la littérature spéciale relative aux documents numismatiques des mines de Baňská Štiavnica.

Traduit par Konstantin Jelínek

EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA ČESKÝCH NOUZOVÝCH POUKÁZEK Z LET 1848—1849

Úvod

Otázka nouzových poukázek, vydávaných v našich zemích v letech 1848—1849 místo thesaurovaných drobných mincí, není jen otázkou úzce numismatickou, nýbrž zabíhá — jako vůbec všechny materiál tohoto druhu — do otázek výrobního a společenského rázu, k poměrům, jež tento vývoj určovaly. Chceme-li správně zachytit podmínky, za nichž vyrostly nouzové poukázky a vystihnout jejich funkci hospodářskou a směnnou, musíme se především zamyslet nad tím, v jakých sociálních a hospodářských poměrech došlo k jejich vydávání. Je třeba si uvědomit, že nouzové poukázky jsou historickým dokumentem, který vzniká jen za určitých finančních a politických podmínek, který nám často pomáhá charakterisovat významný přechod mezi výrobou a sociálním uspořádáním řádu feudálního a mezi nově nastupujícími výrobními formami a s nimi spojenými složkami tvořící se nové společnosti kapitalistické.

Rok 1848¹⁾ je historickým jevem daleko složitějším, než jakým se zdá, posuzujeme-li ho pouze podle hospodářských a sociálních úlev a náznaku slibného vývoje liberalistického podnikání na zemědělském venkově. Málo jsme však dosud přihlíželi k tomu, jaká byla situace měšťanské skupiny, a to zase právě té nejpočetnější, to jest drobného živnostnictva, obchodníků a pod. U nich se poznenáhlu z nových forem kapitalistické výroby hromadil finanční základ, který se stával kapitálem, hybnou silou, podmaňující si ostatní lidi, kteří jím vládnout nemohli. Nemáme také ještě dosti jasně zodpověděnu otázku, jak to vyhlíželo v r. 1848 v městech, kde nebylo také jednotné třídní skupiny — právě jako na venkově, kde byli velkopodnikatelé, střední a drobní živnostníci, řemeslníci. U nich je obtížnost otázky ještě zvýšena tím, že nešlo o vrstvu jednotnou sociálně a hospodářsky, ani národnostně. Buržoasie v našich zemích,

¹⁾ Z bohaté literatury: E. Fischer, Rakousko 1848. Praha 1948. — A. Klíma, Rok 1848 v Čechách. Praha 1948. — Jar. Křížek, Národní gardy v roce 1848. Praha 1954. — K. Marx-Fr. Engels, Die Revolution von 1848. Berlin 1949. — F. Roubík, Národní gardy v Čechách v letech 1848—1851 a jejich registratury. Sborník archivu min. vnitra. Praha 1929. — Týž, Český rok 1848. Praha 1931. — Týž, Na českém venkově r. 1848. Čas. pro dějiny venkova XV, 1928. — I. I. Udalcov, Rok 1848 v Čechách. Praha 1950. — Týž, Z dějin národních a politických bojů v Čechách roku 1848. Praha 1954.

kteřé byly značně zaostalé proti pokročilým zemím západní Evropy, ale přitom pokročilejší než ostatní oblasti rakouského mocnářství, se vyvíjela celkem hodně pomalu. Stupně jejího růstu můžeme pozorovat na výrobě, na politickém a hospodářském pokroku, na růstu trhů, obchodu, na vzrůstu komunikačních spojů. Můžeme však také pozorovat vliv nových kapitalistických forem podnikání i v oboru peněžního vývoje. Tato studie má být pouze drobným příspěvkem k tomu; neklade si ovšem shrnující obecné cíle. Jejím úkolem je přehlédnout dobový numismatický materiál a z něho ověřit ekonomickou a finanční sílu nastupujícího nového řádu a jeho představitelů.

* * *

Nouzovým poukázkám z let 1848—1849 se věnovalo celkem málo studijní pozornosti, pokud jde o jejich ekonomické hodnocení. Konečně ani sběratelsky nedošly velké pozornosti; sběratelské pretium affectionis se u nich nezvyšuje hmotným podkladem drahého kovu; můžeme si však také přiznat, že toto hledisko ovlivňuje i dosavadní publikační numismatickou práci. Máme většinou pouze soupisové práce, často regionálního rázu. Největší soupis je ve Fialově seznamu Donebauerovy sbírky (Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer, Praha 1888); v ní jsou však od sebe odloučeny docela bez ohledu na funkci, jen podle sběratelských zájmů, nouzové mince a nouzové poukázky papírové z této doby. Pokud jde o publikační práci, většinou se sledovaly nouzové poukázky pouze jako dokumentární vlastivědný materiál; většinou byly zpracovány pro užší krajový úsek a s nestejnou pracovní úrovní a funkcí.²⁾ Úzce vymezený sběratelský zájem o poukázky tohoto druhu způsobil, že jejich přesné seznamy máme pouze v dílčích monografiích

²⁾ Z odborné literatury: J. C. Adam, Num. Illustrationen zur Geschichte des Jahres 1848. Mitt. Österr. Ges. 2, 1906. — J. Čarek, Pražské nouzové peníze z r. 1848. Věstník hl. m. Prahy č. 7, r. 51, str. 150 n. — Ed. Fiala, Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Praha 1888. — R. Guber, Notgeldscheine der Firma A. P. Wollner in Klattau v. J. 1849. Münzensammler V, str. 60—1. — J. A. Helfert, Die österr. Revolution im Zusammenhang mit der mitteleurop. Bewegung der Jahre 1848 und 1849 in Wort und Ton, in Bild und Erz. Wien u. Leipzig 1898. — Týž, Österr. Münzen und Geldzeichen von den Jahren 1848 u. 1849. N. Z. Wien, 6/7, 1874—75, str. 233 a n. — Týž, Österr. Münzen und Geldzeichen, Medaillen und Jetons von den Jahren 1848 u. 1849. Zeitschrift für Münz- u. Medaillenkunde in Wien 1, 1905—7. — J. Ječný, Obchodní poukázky plzeňského kraje z let 1848—49. Plzeňsko, zvl. otisk 1919. — K. Kramář, Das Papiergeld in Österreich seit 1848. Lipsko 1886. — J. Petřtyl, Nouzové poukázky z let 1848 až 1849. Český lid III, 1948, zvl. otisk. — Týž, O poličských nouzových platidlech z let 1848—1849. Num. listy XIII, 1958, 17 sl. — G. Schmid, Privat-Geld-Zeichen aus Eger und Umgebung 1848—49. N. Z., Wien 1882, XIV, 365. — A. Tobias, Böhmisches Privatgeld 1848—49. MVGDB XI, 1873, 111. — Týž, Böhmisches Privatgeld aus den Jahren 1848 u. 1849. Riesengebirge in Wort u. Bild. Trutnov 1887—9. — A. Martínek, Jičínské mince, medaile a platební poukázky. Výroční zpráva vyšší reálky v Jičíně za šk. r. 1912—1913, str. 14. — Arnold Keller, Das Notgeld in Oesterreich und Ungarn 1848—1849. Berlín-Wittenau 1954.

a že dosud nedošlo k souhrnnému soupisu (katalogu) všech emisí z let 1848 až 1849.³⁾ Jde vlastně jen o sběr dokumentárního materiálu, což představuje určitou záchrannou práci, protože dnes už musíme počítat se značně kusým materiálem, který se poznenáhlu ztrácí, protože nebývá dostatečně konservován (často ani ve veřejných sbírkách). Zpracování nouzových poukázek se provádělo deskriptivní metodou, která však nehodnotí platidlo v jeho ekonomické funkci a v sociálním dosahu.⁴⁾ Nehledala se v nich vzájemná spojitost s hospodářsko-peněžním vývojem doby, s nástupem nových výrobních a společenských forem. Jen letmo jsem se o to pokusil ve své stručné stati v r. 1948,⁵⁾ kterou ovšem třeba doplnit a opravit v některých závěrech.

Vymezení pojmu nouzových platidel

V nouzových platidlech všeho druhu sledujeme důležitý jev v dějinách peněz, protože představují vždycky aktivní reakci směnného prostředku na hospodářskou či politickou krizi své doby. V zájmu odborné terminologie je třeba si ujasnit základní pojem a vymežit rozsah i obsah významu nouzových platidel.⁶⁾ Protože skutečnou funkci nouzového platidla určuje potřeba, vzniklá

³⁾ Ed. Fiala popisuje z Donebauerovy sbírky přes 1650 kusů. Je přirozené, že od Donebauerova seznamu nečekáme úplnost, vždyť šlo o pouhý soupis sběratelova majetku. Donebauer na př. udává 196 míst a 642 vydavatelů. A. Tobias v MVGDB a R. Lehmer v Mitt. des Nordböhmisches Excursionclubs 1891, str. 145 udávají dalších 6 míst se 37 novými vydavateli. Zběžnou prohlídkou materiálu v Národním muzeu v Praze, v Moravském muzeu v Brně a v jiných sbírkách jsem mohl sám zjistit, že jde o více než 200 míst s více než 700 vydavateli. Také počet vydaných poukázek bude třeba zvýšit asi o 250—300 nominálů proti údajům Donebauerovým. — Katalog der Papiergeld-Auction, H. Cubasch, Wien 1894, uvádí přes 100 exemplářů z různých míst, jež Donebauer také nezná. (Za upozornění na tento aukční katalog děkuji pí M. Novotné z num. odděl. Národního musea v Praze.) — A. Keller, 1. c., uvádí pro Čechy 264 míst se 615 vydáními, pro Moravu 16 míst se 24 vydáními a pro Slezsko 5 míst s 5 vydáními (str. 5).

Ing. V. Bartůněk z Prahy připravuje soupisovou práci nouzových poukázek z let 1848—1849.

⁴⁾ Sběratelský zájem a deskriptivní snahy vyvolávají další potíže v tom, že se oddělují od sebe nouzové mince kovové a nouzová papírová platidla. Ve sběratelství a konečně i ve sbírkových depositářích je sice toto dělení vžito, ale se stanoviska numismatického bádání neodpovídá základním požadavkům studijním. V obou případech jde totiž — hlavně v oblasti nouzových platidel — pouze o různé formy náhradního nebo pomocného platebního prostředku, pro nějž se mohla nalézt i docela jiná forma (na př. dřevo, kůže, sklo, známky a pod.). V badatelské práci proto nerozdělujeme nouzová papírová platidla od kovových (případně z jiného materiálu) do různých kategorií, protože základním měřítkem je funkce, kdežto dělení podle materiálu vyrostlo většinou ze sběratelských zájmů. Proto také k poukázkám patří nejen kovové známky, ale i poukázky z jiného materiálu a pod.

⁵⁾ Srov. cit. v pozn. 2.

⁶⁾ O potížích přesného vymezení pojmu „nouzový peníz“ mluví J. Dobrý v NČČsl. XIII-XIV, str. 98.

situací v peněžnictví a vyvolaná jejími krisemi, musíme znát u každého nouzového platidla okolnost, za níž došlo k jeho vydání. Funkce nouzových platidel v historickém vývoji směnných prostředků rozhoduje také o jejich klasifikačním utřídění. Je totiž podstatný historický a funkční rozdíl mezi poukázkami z let 1848—1849 a mezi nekonečnými seriemi poukázek na př. měst a lázeňských míst v Mecklenbursku z let 1921—22. Naprosto jiného původu jsou platidla kolující v místech, která ve válečném nebezpečí (na př. při obležení) ztratila styk s ostatním vládním územím a hlavně s místem, kde se razily platné peníze. Jiného charakteru jsou na příklad německé zúčtovací poukázky branné moci z r. 1944, které sloužily pouze k průčtování peněžnímu v územích, kde nebylo možno platit domácí měnou. Tyto poukázky ovšem sloužily ještě dalšímu účelu: hospodářsky vykořistily dostatečně okupovanou zemi; nesmělo jich být však užíváno v obecném platebním styku v mateřské zemi. Nouzové jistě nebyly, protože Německo ještě tehdy vydávalo pro směnný styk postačující počet papírových platidel. To je podstatný znak pomocných platidel. Jinam řadíme poukázky z doby německé inflace, kdy se spojovalo několik obchodních firem, továren, správ velkostatků, pil a pod.⁷⁾ Jinak hodnotíme t. zv. platidla jednotlivých haciend v Mexiku, jež byla blíže pracovním známkám, jaké známe i z evropského prostředí, než obecné platební funkci. Vyrůstly ovšem také ze zvláštních ekonomických podmínek. Právě složitost ekonomických a politických vztahů i podmínek, jež působily na vznik nouzových platidel, dodává jejich charakteru podstatně odlišné znaky od běžných peněžních vydání a konečně provádí určité obsahové rozlišení i uvnitř celé kategorie nouzových platidel.

Především je třeba vymezit přesně charakteristiku „nouzového“ platidla. Podle Schrötterovy definice⁸⁾ jsou tyto tři základní znaky nouzových platidel: 1. zvláštnost podmínek vzniku; 2. právo vydávat se rozšiřuje i na soukromníky, kteří jinak toho práva neměli; 3. nepoměr mezi nominálem a vnitřní hodnotou platidla. — Tato Schrötterova definice ve všech svých složkách nepřehlíží ke všem ekonomickým a historickým faktům, jež podmiňovaly a stále podmiňují vznik různých nouzových platidel, a proto také přesně nevymezuje jejich charakteristické znaky.

První bod je celkem nesporný, protože bez zvláštních historických jevů by nedošlo ke vzniku nouzových platidel. Také druhý znak je výstižným charakterizačním prostředkem; víme ovšem, že stát sám málokdy přikročoval k celkem nepopulárnímu doplňování oběživa nouzovými poukázkami nebo ražbami. Většina nouzových platidel byla vydávána za různých okolností, které jim dodávají charakter výlučnosti, výjimečnosti proti normálním emisím státních

⁷⁾ Na př. Bavorská hypoteční a směnná banka, filiálka ve Zwieselu, měla poukázky pro 33 firem obchodních, továren, správ velkostatků, pil a pod.

⁸⁾ „Mince a poukázky, užívané v době nouze o oběživo a vydávané buď státem nebo soukromníky a jejichž jmenovitá hodnota převyšovala kovovou hodnotu.“

platidel. Šlo většinou o mimořádné a naléhavé řešení tíživého nedostatku peněz vůbec, jaký se objevil při válečných akcích, hlavně za obležení měst; v našich zemích na př. za obležení Prahy Prusy 1754, 1757.⁹⁾ Mince byly raženy obyčejně z méně hodnotného kovu, takže měly v obleženém místě nucený kurs, nebo měly zvláštní tvar (útesy) a byly případně raženy z plnohodnotného kovu.¹⁰⁾ To se ovšem dalo hlavně ve starších dobách;¹¹⁾ ve století 18. a 19. se řešil nedostatek peněz v obležených městech již emisemi papírových poukázek.¹²⁾

Nouzová platidla jsou také důležitými svědky měnových převratů a peněžních krisí. Znakem takové kritické situace je obyčejně thesaurace kovových mincí a z toho plyne pak nedostatek drobné mince, který se pokoušeli někteří zájemci odstraňovat svépomocnou akcí — vydáváním soukromých poukázek, pomocných platidel různého tvaru a materiálu.¹³⁾ Jiným znakem,

⁹⁾ Kl. Čermák-B. Skrbek, Mince království českého za panování rodu habsburského od r. 1526. Pardubice 1891—1913, II, 756—7, 762—3. — Donebauer, l. c., č. 48037; nouzový krejcar na tab. LXXIX. — Ed. Fiala, Prager Notmünzen der Jahre 1754 u. 1757. Mitt. d. Clubs d. Münz- und Med. Freunde in Wien, 8, 1897. — Notmünzen von Prag aus dem Jahre 1757. Münzensammler 6, 1935.

¹⁰⁾ Z tohoto oboru je velmi bohatá monografická literatura, hlavně zahraniční; jako ukázkou cituji některé práce: A. Brause, Feld-, Not- und Belagerungsmünzen von Deutschland, Österreich-Ungarn, Siebenbürgen, Moldau, Dänemark, Schweden, Norwegen, Russland Polen usw. 1897. — P. A. T. Duby, Recueil général des pièces obsidionales et de nécessité gravées dans l'ordre chronologique des événements. Paris, 2. vyd. 1786. — A. Ehrenfeld, Notpapiergeld aus der Zeit der französischen Okkupation Prags 1741—1742. Monatsblatt 1, 1883—90. — B. Hennig, Kriegs-, Not- und Belagerungsmünzen. Bl. f. Mzfreunde 1930. — K. Chaura, Peníze nouzové. Věstník Num. spol. čs. č. 10, str. 255 n. — G. Mailliet, Monnaies obsidionales et de nécessité. Bruxelles, 1868, 1871, 1873. — K. Marwosky, Silberne Belagerungsmünzen der Stadt Minden. Mindener Heimatblätter. Jg. 23, č. 12, 1950, 1—2. — F. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. Berlin-Leipzig 1930.

¹¹⁾ Schrötter, l. c., uvádí jako nejstarší příklad mince z obležení nouzovou minci, raženou v r. 1527 při obléhání Říma; o něco mladší je mince z obležení Vídně z r. 1529 s opisem „Turkblegert Wien“. Dále lze z téhož století uvést nouzové mince z Lipska za šmalkaldské války r. 1547, mince trojího obléhání Jülichu (1543, 1610, 1621), magdeburské ražby z r. 1551 a 1629 s nápisem „Necessitas legem non habet“, četné ražby z osvobozeneckých válek nizozemských, ražby z třicetileté války ve Frankenthalu (1623), Neubreisachu (1633), Greifswaldu (1631), mince z válek o španělské dědictví, na př. útesy, které dal razit v Landavě franc. generál Melac v r. 1702 z vlastního stříbrného stolního náradí a pod. — Viz též F. Dworschak, Die numismatischen Denkmale des Türkenjahres 1529. Mitt. d. Ver. f. Gesch. d. Stadt Wien 9/10, 1929/30.

¹²⁾ Na př. Lyon 1791, Kolberg 1807, Komárno 1848.

¹³⁾ Do této kategorie náleží anglické tokeny, nouzové poukázky české, haličské z let 1848—49, válečné i poválečné nouzové papírové poukázky z první světové války a pod. — Nelze nikdy pro budoucnost vyloučit, že nebudou vydávány nouzové peníze. Víme, že se často vypomáhá poukázkami nebo stvrzenkami, jde-li o určitou krisi v některém nominálu. Na př. v letech 1948—49, pak i na podzim 1953 se v našich obchodech k urychlení dodávky drobných, jichž byl přechodný nedostatek, vracely stvrzenky na menší částky, označené jménem či razítkem obchodu a s vepsanou částkou, kterou měl kupující k dobru a kterou si mohl při příštím

celkem dosti charakteristickým pro vydávání nouzových poukázek, je dosti jednoduché, neumělecké a někdy docela primitivní provedení. Není tomu ovšem vždycky, jak ukazují seriály německých a rakouských pomocných platidel z počátku třetího desetiletí 20. století, které jsou často pečlivě výtvarně provedeny a u nichž se nedá mluvit o primitivním vzhledu. Ovšem tato okolnost je zase svědectvím, že emise podobných poukázek nebyla podložena skutečnou potřebou, že nebyla tedy funkční.

V tomto úseku rozboru Schrötterovy definice nouzových platidel musíme přesněji vymezit pojem „nouzového“ platidla. Tento pojem je třeba posuzovat se stanoviska, kdo měl oprávnění vydávat platidla. Předpokládáme-li — a vcelku jistě oprávněně, že každá mocenská složka, jež převzala politickou moc do svých rukou, třeba jen dočasně revoluční akcí, povstáním, měla právo vyjádřit svou svébytnost i ekonomicky ražbou mincí či vydáváním papírových platidel, nemůžeme takovým emisím přikládat charakter nouzových peněz, byť se jim podobaly svou formou, primitivností provedení, materiálem a jinými znaky. Proto odlišujeme od sebe skutečná nouzová platidla, která obíhala z různých důvodů spolu se státními platidly, od emisí peněz, jež vznikly změnou politického systému či z různých hospodářských a politických důvodů; tento druh peněz neuznával dosavadní měnu a nahrazoval ji plně buď svými vlastními platidly nebo aspoň dosavadní mince a papírová platidla označoval svými výsostnými odznaky (kontramarkami, kolky, razítka a pod.). Podle tohoto vymezení nejsou na příklad nouzovými platidly mince ražené malkontenty v Uhrách počátkem 18. století,¹⁴⁾ košutovské bankovky, ražby J. J. Moréla z osvobozenického mexického hnutí (z let 1811—1815) a j.¹⁵⁾

Pokud jde o třetí znak nouzových platidel podle Schrötterovy definice, vystihuje sice charakter nouzových peněz, ale prakticky nepřichází v úvahu v době od 19. století a teoreticky v našich zemích vlastně již od druhé poloviny 18. století, kdy se do měnového systému habsburské říše vsouvají papírové peníze. Dnešní funkce peněz nežádá platidla, jejichž skutečná hodnota vnitřní je rovna nominální. Pojem „drobných peněz“ připouští docela dobře papírové bankovky i státočky, aniž se tu objevoval moment nouze nebo potřeby vydat pomocná platidla. O pojmu nouzových a pomocných platidel tedy zřejmě rozhoduje pouze historická funkce, vyvolaná politickou a hospodářskou krizí. Už proto je důležité uvědomit si historickou funkci a zrod nouzových platidel,

nákupu vyzvednout. Tyto stvrzenky ovšem sloužily jen urychlení obchodního styku, evidenci dodaných peněz a neměly nikdy širší oběžnou funkci.

¹⁴⁾ Mír. Michálek, Mince za povstání malkontentů v Uhrách 1703—1707. Num. listy VIII, 1953, 18 n.

¹⁵⁾ Šlo o boje Mexičanů proti španělské koloniální nadvládě za vedení Juana Martina Moréla (1811—1815), z nichž se zachovaly numismatické hmotné památky v litých i v ražených mincích, hlavně z let 1812 a 1813. — Viz Schlickeysen, Mexikanische Feldmünzen. Mit. d. Num. Ges. in Berlin. 1850, 2. seš., str. 116 n.

protože je třeba lišit nouzové peníze od zhoršení peněz vůbec, i když časově a příčinně často vzájemně souvisí. Charakter nouzových platidel vyvěrá z okamžitých a dočasných opatření finančních, jež jsou způsobena hospodářskými okolnostmi a pod. K zhoršení měny, na př. k inflaci, dochází celým vývojovým procesem hospodářským, na němž se podílí mnoho složek výrobních, ekonomických i sociálních, jež nevyrostly jen z vnitřních hospodářských krizí, nýbrž souvislostí s celým ekonomicko-společenským vývojem. Na příklad nebyla jistě nouzovým platidlem t. zv. dlouhá mince z počátku třetího desetiletí 17. století.¹⁶⁾ Nevyšla z funkční nutnosti — peníze všech kategorií v oběhu byly, nýbrž ze ziskuchtivého podnikání konsorcia, které využilo všech prostředků, tedy i mince, k tomu, aby se obohatilo. Kiprové grošiky, jimiž byla zaplavena německá území od 16. století, nejsou nouzovými ražbami, i když jejich nominální hodnota neměla vůbec podkladu ve vnitřní hodnotě ražebního kovu. Podobně neřadíme k nouzovým a pomocným platidlům rakouské habránky, které prosytily v 15. století i naši měnu, jež patřila do fenikového systému, a nepříznivě zapůsobily na její další vývoj. Jde totiž ve všech případech o inflační proces v měně, vyvolaný ziskuchtivými tendencemi mincovních pánů, a nikdy ne o nutnost razit nouzové či pomocné peníze. Sporný charakter nouzových platidel je také u švédských deskových mincí měděných z let 1644, 1776;¹⁷⁾ už proto, že je vydával stát, který k ražbě mincí místo stříbra, jehož byl nedostatek, užil pohotových zásob mědi. Jejich bernost se vztahovala na celou zemi čili představovaly skutečnou státní emisi a ne pouze nouzové vydání, omezené jen na určitou oblast.

Lze však připustit v tomto bodu, že nouzová platidla měla převážně nucený kurs, který je podmíněn jednak okolnostmi, za nichž vznikla, jednak tím, že byla zhotovována z méně hodnotného materiálu. Kurs byl tedy stanoven obvykle úředním příkazem. Někdy došlo až k zvláštnostem v poměru kursovní a nominální hodnoty,¹⁸⁾ jindy zase — to se týkalo pouze kovových mincí — vyrostl jejich kurs výše o příslušné ažio proti kursu nouzových papírových platidel.

V této souvislosti je však třeba připomenout, že nouzová platidla neměla někdy charakter skutečných peněz, neměla původně obecnou směnnou platnost. Na příklad poukázky z let 1848—49 měly pouze pomáhat, jak si ukážeme, směnnému styku mezi obchodníkem a přímým kupujícím, mezi podnikatelem

¹⁶⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Dlouhá mince v Čechách v l. 1621—1623. Num. listy I, 1945, str. 29 n.

¹⁷⁾ Z literatury uvádím na př.: Axel Wahlstedt, Den svenska platmyntningens historia. Norks numismatisk Forenings Smaskrifter Nr. 2. Oslo 1928. — M. E. Specht, Schwedische Prägungen. I. Das schwedische Plattengeld. Mitt. d. Num. Ges. in Wien III, 1941, č. 4, str. 37 n.

¹⁸⁾ Na př. nouzová mince posádky ostrova Terceira (Azory), litá v r. 1829 z bronzu kostelních zvonů, měla sice označení 80 (t. j. reálů), ale její kurs byl stanoven úředně na 100 reálů.

a dělníkem, kde byl styk dokonce oboustranný. (Kapitalistický podnikatel byl často majitelem prodejny, kde musel dělník nakupovat své životní potřeby.) Protože byl obecný nedostatek drobných a potřeba pomocných směnných prostředků neustále vzrůstala, nevyhnuli se jiní zájemci tomu, aby neužívali i oni cizích poukázek. Dobové zprávy nám dosvědčují, že — i přes četné padělky — některé poukázky měly značnou důvěru i v širším okolí místa svého zrodu. Vydavatelé si však byli vědomi charakteru svých poukázek a podle toho jim dávali i názvy (Quittung, Anweisung, lístky, Billets a j.).

Sledujeme-li dále utřídění nouzových platidel, musíme si uvědomit, že termínu „nouzový“, celkem již v odborné terminologii vžitého, užíváme jako výrazu nadřazeného. Rozhodně užší a také významově přesnější jsou dílčí termíny „náhradní, pomocné“ platidlo, které nám udávají jak podmínky vzniku, tak i dobovou funkci nouzových směnných prostředků. Zhruba lze říci, že mezi náhradní platidla včleňujeme nouzové poukázky a mince, jejichž vydání podmiňoval naprostý nedostatek oběživa vůbec, k němuž došlo z různých důvodů, o nichž se ještě zmíníme (náhradní platidla). Pomocná platidla měla pomoci v nedostatku menších nominálů, jejichž stažení nebo thesauraci za zvláštních okolností pocítoval tíživě zvláště drobný obchod (pomocná platidla). Pomocné peníze vydávaly dokonce peněžní ústavy, aby podpořily ukládání peněz, protože se jich velmi dobře dalo užít jako vkladů a spořicíh známek. Někdy se ze sběratelské konjunktury zvrhlo vydávání pomocných platidel obcemi a firmami ve značně výnosný obchod. Na př. z pomocných poukázek rakouských a německých po první světové válce pouze některé plnily svou skutečnou funkci — být pomocným platidlem. Většinou byly propagačními a reklamními předměty — jak svědčí četné průpovědi a verše na nich, nebo akcemi, vypočítanými na sběratelský zájem. Mnoho průpovědek a čtyřverší na těchto poukázkách je toho stálým dokladem.¹⁹⁾ Podstatným rozdílovým znakem mezi náhradními a pomocnými platidly je okolnost, že u pomocných platidel jsou souběžně v oběhu aspoň dvě emise peněz, a to vydaných státem a soukromými složkami, jež tak doplňují nedostatek základního oběživa potřebnými hodnotami. Náhradní platidla, která jsou celkem vzácná, vznikají z různých důvodů; nemají k dispozici peníze vydané vládní mocí a musí je nahrazovat vlastními směrnými prostředky, jejichž hodnota vnitřní je buď rovna nominálu nebo je stanovena konvencí či úředním příkazem. Někdy je ovšem obtížné přesné vymezení přechodu mezi jednotlivými kategoriemi nouzových platidel.

Pokud jde o charakter poukázek z let 1848—49, vidíme v nich základní

¹⁹⁾ Literaturu neuvádím pro její obsáhlost. Lze se o ní poučit v odborných sběratelských časopisech, na př. Notgeld. Stručný přehled o ní podal Sběratel, roč. 5, str. 26 n. Seznamy obcí a nominálů podávají speciální katalogy, na př. H. Harzer, Alphabet. Verzeichnis d. Notgeld ausgeh. Ortschaften n. d. Stande v. 1. Feber 1921. — K. Jaksch, Das österr. Notgeld. Neuer General-Katalog d. Ausg. 1914—21. Wien 1934. — Fr. R. Trelde, Österr. Notgeld-katalog 1918—21. Salzburg 1921.

znaky pomocných platidel, protože byly vydávány za situace, kdy byly sice k dispozici státní papírové peníze a vypomáhaly při doplňování oběživa nominály, které se v oběhu nevyskytovaly, protože byly pro vysoké ažio staženy.

Podmínky vzniku nouzových poukázek z let 1848—1849

Po přípravném údobí, jež začíná v 18. století, dochází v polovině 19. století k takovému rozvinutí kapitalistických vztahů, že se staly převládajícími složkami a ovlivnily hospodářský i politický rozvoj našich zemí. Země agrární se měnila v zemi se značným charakterem průmyslovým. Vzniká průmysl strojírenský, rozvíjí se komunikační síť, posílená zavedením železniční dopravy. K tomu můžeme zjistit poměrně silnou peněžní posici domácích malovýrobců a obchodníků. Venkov je ovšem před r. 1848 prosycen zpetrifikovanými zbytky feudálního systému v plné síle, kdežto města hromadí kapitál, na jehož růstu se podílejí řemesla, obchod a strojová výroba v továrnách. Ovšem k výrobě bylo potřebí pracovníků, kteří se museli uvolnit ze zaoštalé a celkem málo tehdy produktivní zemědělské výroby. Uvolněním v r. 1781, jež bylo dokončeno v r. 1848, dochází k procesu odluky nových výrobních odvětví od zemědělské výroby. Rozvíjí se trh. Rolník je nucen kupovat na trhu, protože již nemá možnost vyrábět si všechno doma, jeho hospodářství přestalo mít charakter naturální. Na trh byl však již odkázán také dělník, který nic pro své životní potřeby sám nevyráběl. Jak uvádí J. Pelikán,²⁰⁾ rolník i dělník potřebují peníze, vyrábějí zboží a výsledky jejich práce se stávají předmětem kapitalistické směny. Staré hospodářství naturální se tedy změnilo natrvalo na hospodářství peněžní, kde rozhodovaly peníze. Peněz se stal mocným činitelem hospodářským i sociálním; pak se také velice ostře projevovaly krise, hlavně nedostatek drobných peněz. Thesaurace kovových peněz se objevovaly již ve starších dobách; tehdy se však omezovaly na městský okruh, kde se již koncem 18. století jejich nedostatek odstraňuje užitím nouzových peněz. Pro venkov peněz byl pouze nedosažitelnou touhou, jak známe z četných pohádek, ale základem feudálního hospodářství byla vázanost poddaného na vrchnosti a naturální charakter výroby. Teprve tehdy, kdy se otevřel městský trh pro zemědělce, když se naturální zemědělské hospodářství změnilo v peněžní, teprve tehdy mohlo dojít k podmínkám, v nichž se nouzová platidla objevila v takovém rozsahu, jako v r. 1848 v Čechách i jinde.²¹⁾

Na rozvoji kapitalistických vztahů se mimořádně podílely manufaktury a nově vznikající továrny, s jejichž účastí na vzniku nouzových poukázek se

²⁰⁾ J. Pelikán, Třídní rozklad vesnice. Praha 1950, str. 21.

²¹⁾ Čím je výroba méně rozvinuta, tím více se soustřeďují peníze v rukou obchodníka. Jeho „bohatství existuje vždy jen ve formě peněz, které mají funkci kapitálu“ (K. Marx, Das Kapital, sv. III, Berlin 1949, str. 357).

ještě setkáme ve svých výkladech. Textilní výroby, železářské a jiné průmyslové podniky²²⁾ byly rozesety hlavně v severních oblastech Čech, kde tehdejší rozptýlená manufaktura potřebovala mnoho domácích pracovníků, jimž musela platit v drobných penězích. Proto pozorujeme zajímavý zjev v letech 1848–1849: Nejvíce nouzových poukázek bylo vydáváno ve venkovských oblastech, kde byly závody závislé na domácích pracovnících. Ve větších městech (Vídni, Praze, Brně) převládala tovární strojová výroba. Tam se ovšem nemohly projevit nedostatky v drobné minci a reakce na ně tak jako na venkově. Už proto ne, že dělníci byli často vázání přímo na své podniky, v nichž odebírali potraviny a jiné zboží u svého zaměstnavatele, v jeho kantinách, prodejnách a pod. Tam totiž sloužily jako vyrovnávací složka nedostatku drobného oběživa kovové firemní známky, poukázky, zúčtovací, pracovní a jiné.^{22a)}

* * *

Rakouská finanční politika před r. 1848 nestačila udržet v rovnováze přetížený státní rozpočet. Jeho pasivní bilance nemohla nijak přispět k zajištění měny. K zhoršení situace vedlo i pravidelné snižování kovového krytí bankovek. Poměr kovového pokladu k oběhu bankovek vyrostl od r. 1818, kdy byl na výši 1 : 1,38, do r. 1840 na 1 : 10,45.²³⁾ Kursy státních papírů rychle poklesly a vklady se překotně vybíraly v r. 1848; kovové peníze se thesaurovaly a vymizely z oběhu, protože měly vysoké ažio.²⁴⁾ Dne 2. června 1848 byla zastavena u státních pokladen výměna papírových peněz za kovové. Vznikl tíživý ne-

²²⁾ Pro lepší charakteristiku údobí první pol. 19. stol. v jejím hospodářsko-sociálním vývoji viz materiál publikovaný v ČsČH II, 1954: J. Purš, K otázce průmyslové revoluce v hlavních odvětvích textilního průmyslu v českých zemích (str. 93–114). – Týž, Použití parních strojů v průmyslu v českých zemích v období do nástupu imperialismu (str. 442–509). – P. Vrbová, K otázce vzniku strojírenského průmyslu v českých zemích (str. 669–702).

České železářství hrálo značnou roli v rakouské monarchii už v 1. pol. 19. stol. (viz cit. práci P. Vrbové, str. 691, kde je uvedena i příslušná literatura a číselné propočty). Ve výrobě surového železa měly Čechy v první polovině 19. stol. průměrně 25% celkové výroby rakouského železářství, v litině dokonce více než 70%.

Srov. M. Husová, Manufaktura a továrna. Sborník pro hospodářské a sociální dějiny I, 1946, 63–72. – J. Veselý, Škodova ocel; tamže I, str. 73–77. – Jan Kořan, Z dějin českého železářství v počátcích kapitalismu; tamže II, 18 n.

^{22a)} Srov. J. Petrtyl, Pracovní a mzdové kovové známky. Num. listy XII, 1957, 147 sl.

²³⁾ M. Sibin, Rakousko-uherská banka. Praha 1920.

²⁴⁾ Sedlské noviny (Praha 1953), str. 323, oznamují ke dni 14. VI. 1849, že vyjdou nové 6krejčary, ovšem špatnější jakosti, protože stříbro je drahé a hlavně že by se nové stříbrné 6krejčary znovu ztratily z oběhu. J. K. Tyl jako redaktor se diví, že ku podivu si Maďaři razí stříbrné mince; provedli totiž sběr stříbrného a zlatého kostelního náradí, a proto také razí nové dvacetníky a dukáty. – Dne 16. VI. 1849 oznamují Sedlské noviny, že u Vídně byli chyceni dva židé, „kteří chtěli z města 70 centnýřů tak nazvaných stříbrných, čili vlastně měděných krejčarů konvenční mince vyvézt. Pak není arci divu, že se budou za drobné peníze brzo velké dávat. Ve Vídni je o drobné už taková nouze, že i čtvrtky banknotek roztrhávají, jenomže ty cáry u žádných veřejných kas nepřijímají“ (str. 335–6).

dostatek drobných platidel, který podvazoval obchodní styk hlavně drobných podnikatelů a obchodníků. Tento nedostatek drobných platidel nevyřešila však rakouská banka tím, že vydala papírové zlatky a dvouzlatky, jež se mohly případně dělit na menší hodnoty. Také nově ražené šestikrejčary zmizely okamžitě z oběhu, ač svým zrnem nedosahovaly nominální hodnoty.²⁵⁾ Od 24. června 1848 se začaly vydávat časté emise t. zv. „Münzscheine“ v hodnotě 6 a 10 kr.²⁶⁾

Thesaurace drobných peněz je příznačným zjevem peněžního hospodářství v dobách krise. Starší doba znala obavu před ztrátou peněz, novější doba poznala již strach před možnými měnovými úpravami; před nimi se domnívala být chráněna, byly-li k dispozici uschované zlaté nebo stříbrné peníze, jejichž vnitřní hodnota poskytovala určitou majetkovou jistotu.²⁷⁾ Obchodník byl závislý na svých odběratelích, jimž musel dodávat drobné na větší papírové peníze; textilní továrny měly hodně domácích tkalců, od nichž faktori nakupovali výrobky, jež byly placeny v malých částkách, jejichž potřebu stát nestačil uhradit svými prostředky. Proto se podnikatelé pokusili odstranit thesauraci drobných kovových platidel v r. 1848 pravděpodobně nejdříve stvrzenkami, podepsanými obchodníkem a opatřenými otiskem jeho razítka nebo pečetítka. Takovou ukázkou z r. 1848 známe na příklad z Heřmanova Městce.²⁸⁾ Každý podnikatel si řešil tuto otázku zprvu sám, přirozeně pro sebe hospodářsky i peněžně nejvýhodněji. Nebyl-li dostatečně finančně silný nebo měl-li málo podnikavosti, sdružoval se s jinými ve společnost. Zprvu jistě jen málo vydavatelů nouzových poukázek chtělo vydat něco, co by se podobalo

²⁵⁾ „Ne tak jako v Čechách je, samej papír jen vidět je, stříbro se tam zmizelo a v papírky proměnilo.“ (Píseň Maďarů na světlo vydaná pro vytrávení žaludku některým. Uherská Skalice. R. Smetana, B. Václavek, České písně kramářské. Praha 1937, str. 200.) – Viz i J. Petrtyl, Mince a její sociální funkce v lidové tradici. NČČsl. XX, 1951, 27 n.

²⁶⁾ Sedlské noviny z 19. VI. 1849 (str. 345): „Konečně tedy! Praví se i čte už v novinách vídeňských, že se tisknou malé 12 i 24krejčarové banknotky, aby se nemusely papírové groše a desetníky vydávat; to všechno prej ale jen prozatím, nežli mincovna dostatečně množství nových měděných peněz nadělá. Ale dělání nových stříbrných dvougrošáčků, o kterých jsme ondyno zmínili, způsobuje mnohým starost, že budou v cizině (na př. v Angličanech) falešně dělat a s velkým užitkem k nám dovážet.“ – Z těchto ukázek vidíme, že J. K. Tyl jako redaktor Sedlských novin měl značně kritický pohled na hospodářskou situaci rakouské vlády; proto také ironicky posuzuje všechny pokusy vydávat nové mince a bankovky.

²⁷⁾ Sedlské noviny z 23. VI. 1849 (str. 365): „Peněz, to jest pravých, zvučných peněz je arci v zemi dost, to není pochybnosti, jenže jsou v truhlicích, pod zámek a nikdo nechce s nimi ven; nikdo tomu nevěří; každý myslí: lepší v rukou něco stříbrného nežli papírového, zač bych naposledy nic nedostal. Nám se ovšem zdá, že je ta bázeň zbytečná; tak zle ještě není; ale bázeň tady je, ta se nenechá z lidí vyrozumovat, a dokud není důvěra, bude všechno namáhání p. ministrů marné; to nebudeme nic vidět nežli papírové hadříčky; a kdo kde jaký peníz uloví – bude-li dobrý, honem ho zastrčí; budeme-li mít ale špatné peníze, bude se dělat hromada falešných, a to bude zase nová bída a ta nám zatne žílku později. Ono vězí v tom ukrývání peněz krom nedůvěry arci také mnoho pošetilosti...“

²⁸⁾ V majetku Krajského musea Zd. Nejedlého v Hradci Králové.

přímo platidlu. Známe jen několik míst, kde se místo papírových „Gutscheine“ razily kovové mince, jež se měly podobat tvarem a částečně i vnitřní hodnotou státním platidlům. To byl ovšem v té době již anachronismus s hlediska výroby i peněžní směny. Vydavatelé si byli vědomi, že jejich zákrok proti nedostatku drobných peněz není právně podložen a že nemají práva vydávat platidla, byť i jen mosazná. Proto jsou na nich vytištěna často upozornění, že se vydávají pouze pro pohodlí zákazníků, k usnadnění prodeje nebo směny (zur Bequemlichkeit) a že se vyměňují za oficiální rakouská papírová platidla.²⁹⁾

Tyto úvěrové poukázky byly vydávány pro potřeby zbožího oběhu, stát nestačil svým finančním hospodářstvím dostatečně zásobit oběh svými penězi za dočasné politické krize, jež vyřadila z oběhu kovové mince. Je ovšem jisté, že některé firmy využívaly v letech 1848—1849 konjunktury a nekontrolovatelnosti směnných hodnot jednotlivých poukázek a vydávaly jich nadměrně. Svědčí o tom řada písmáckých a kronikářských záznamů.³⁰⁾ Soukromí vy-

²⁹⁾ „Anweisung über 4 Kr. C. M., welche zur Bequemlichkeit nicht nur bei den k. k. Mauthstationen: Jungbunzlau, Weiswasser, Debrž, Hühnerwasser, angenommen, sondern zugleich bei den genannten k. k. Mauthstationen gegen k. k. österr. Bank-Noten ausgewechselt werden.“ (Doneb. 5523.) — Slovy „zur Bequemlichkeit“ označil své pomocné mosazné peníze také lipský kavárník Enoch Richter v r. 1760 za sedmileté války, protože nebylo drobných (J. Neumann, Beschreibung der bekanntesten Kupfer-Münzen. V. Praha 1868, č. 32767 až 32770).

³⁰⁾ V Českém lidu III, 1948 jsem citoval zprávu písmáckého zápisu rodiny Štěpánovy z Dolního Slivce (Čas. pro dějiny venkova 1938, str. 232): „...když ale handlířové nemohli dodávat, tak si mohl potom nechat natlouct bankocetlí, kdo co chtěl. Pak měl každé žid, kupec, mejtněj, řezník, honák, kramář své peníze papírový... To byly peníze z přepodivného rázu. Každé měl jiné mustř, barvu jinou. Tu bylo falešnejch peněz dost.“ — Vysoký obchodník Jos. Kramář napsal o nouzových poukázkách z let 1848—49 (Fr. Jílek, Jak žili naši otcové. Vrchlabí 1946, str. 194 a n.): „Z počátku jsem je nechtěl přijímati, neboť mě překvapilo, že si soukromník dovoluje vydávati peníze. A neměl jsem také žádné k nim důvěry, domnívaje se, že určeny jsou toliko pro nejbližší okolí, aby se usnadnilo peněžní vyrovnání při nedostatku drobných. Když se však ty poukázky počaly množiti, když i měděných peněz ubývalo a jiné vyhnutí nebylo, leč úvěr, milerád jsem je přijal. Ale v krátké době nevyhověly ani poukázky desetikrejcarové, neboť každý za 10 krejcarů nekupoval a měďáků na dodavek se také nedostávalo. Tu počali Němci strouhati kulaté dřevěné poukázky na 5, 4, 3, 2 i 1 krejcar; razili též malé drobné z olova. Ale ani dřevěné, ani olověné peníze se nerozšířily, poněvadž byly nepohodlné. Zato však se chopili vydávání peněžních papírových poukázek i jiní spekulantí a vydávali je v menších částkách až do krejcaru. Byla to dobrá spekulace a cesta nejsnadnější, zaopatřiti sobě bezúročný kapitál do obchodu. Za několik zlatých tiskaři vytiskli peněz za tisíce a nabízelí se o překot k takovým zakázkám, poněvadž vešly v obyčej... Každý je ochotně přijímal, bez ohledu, od koho pocházely, jen když na nich stála číslice cenu značící. Na podpis vydavatele se nehledělo, poněvadž jich bylo tolik, že se ani neznali. K nám docházely poukázky z celých Čech, až z Budějovic. Byl to lehkovážný úvěr! Ale stále se měnící oběh u dodávání jich na bankovky, poněvadž zastupovaly pouze drobné peníze, zamezoval veliké hromadění a obavu ze znamenitější ztráty. Tuť seznal jsem teprv, jak mnoho z drobných peněz k malému obchodu třeba. Kolovalo jen v Čechách poukázek takových na miliony! Obchody ale tím oživily. Žádný si nevážil tak svých peněz, každý je utrácel i bez potřeby, aby se jich opět zbavil — a přece je ochotně přijal, poněvadž jiných nebylo. Když jsem podvečer

davatelé někdy zaplavili trh nekrytými platidly, a proto v některých krajích, hlavně v r. 1849, dostávají tyto poukázky značně inflační charakter ve prospěch soukromého podnikatele a na úkor ostatních vrstev, jež se musely spokojit s touto formou pomocných platidel, jež stát v prudkém přechodu z feudálního hospodářství v kapitalistické nestačil vydávat v patričním množství a s plnou důvěrou občanů. Inflační ráz vývoje peněžnictví v letech 1848—49 se jeví také nesporně v tom, že se zvýšily ceny zboží. Tím se ovšem stávaly ostatní vrstvy obyvatelstva sociálně a hospodářsky závislými na obchodních a průmyslových podnikatelích.³¹⁾

Nouzové poukázky měly v době rozvíjejícího se kapitalistického podnikání a obchodu ještě další významnou funkci. Nesporně přispívaly k důležité složce obchodního podnikání, k propagaci obchodního podniku, k firemní reklamě, spočívající také na popularitě podniku a na peněžní důvěře k němu.

* * *

Thesaurace kovových peněz v r. 1848 postihovala ovšem i jiné oblasti habsburské monarchie, které také reagovaly vydáváním pomocných platidel podle své obchodní a průmyslové vyspělosti na tuto politicko-finanční krizi. V letech 1848—1849 se vydávaly nouzové poukázky také na Slovensku a v podkarpatských oblastech v různých obcích, na př. v Prešově, Dobšíně, Rožnavě, Murani, Štítniku, Levoči, Popradu, Velké Revúci, Betliaru, Komárně, Lučenci, Užhorodě, Skalici, Moldavě, Dolném Píalu, Rimavské Sobotě, Jelšavě a j. Pomocná platidla se objevovala i v maďarské oblasti, na př. v Pešti,³²⁾ kde šlo ovšem pouze o styk drobného spotřebitele s obchodníkem, a v okolí Vídně, kde bylo více průmyslových podniků, které buď použily jako nouzových platidel svých kovových firemních známek nebo si daly razit příslušná platidla.³³⁾

utržené peníze čítal, bývalo jich plně šufle, poněvadž se mnoho tržilo; ale málo krejcarů kovových; samé papírové poukázky, leč nějaké bankovky.

I mnohé žerty se při tom prováděly. Poněvadž žádný na podpis, každý jen na číslice poukázky hleděl, vytiskli mnozí ze šelmovství na všeliké vignety z rosolkových a jiných lahví číslo cenu značící a podávali je za peníze. Vypravovalo se mezi jiným, že jedna stará žena dostala o výročním trhu v Železném Brodě samé takové cedulky za kozu, jež arci potom neudala. Zkušnému obchodníkovi by se něco takového setva přihodilo.“

³¹⁾ Poukázka z Nového Jičína na Moravě (Doň. 5684) má na rubu exempláře, uloženého v Národním museu v Praze, anonymní dobový přípisek: „Haben die Gute aufgehören mit Ihre verfluchte Fetzen achtungsvoll Ihr Freund.“

³²⁾ Neumann, l. c., č. 28464—5; autor uvádí, že byly vydány v r. 1848 tamním pekařem za nedostatku drobných. Jde o olověné ražby s obrazem pečiva a s monogramem vydavatele; pravděpodobně šlo o kovovou známku, již bylo užito jen nouzově jako pomocného platidla při dodávce drobných.

³³⁾ Ve Vöslau u Vídně se užívalo tří druhů (1, 3, 6) kovových známek jako pomocných platidel v textilní továrně (Neumann, l. c., č. 28964—6). Stejně v St. Veithu u Vídně užíval pravděpodobně i Josef Rohrbacher, majitel zasilatelského závodu, podobných mosazných známek (1/2, 1, 3, 5). (Neumann, l. c., č. 28960—3.)

Poukázkami se pomáhalo v nedostatku drobných mincí v letech 1848 až 1849 také v území tehdejší Haliče, kde je vydávali němečtí a židovští obchodníci i menší obce.³⁴⁾ Také v oblasti ruského panství v Polsku, hlavně ve Varšavě, se v těchto letech užívalo pomocných platidel.³⁵⁾ K soukromým mincím řadí Gumowski ovšem i známky, které byly běžné v průmyslových podnicích i na patrimonijních statcích buď k evidenci pracovního výkonu (na př. známky robotní) či jako poukaz na určitou odměnu nebo odběr potravin z továrního skladu. Do kategorie nouzových platidel vlastně tyto známky nepatří, i když snad někdy mohly plnit částečně funkci směnného prostředku.

* * *

Protože ve všech případech šlo o pomocné poukázky nebo platidla, jejichž vydání bylo neregulární, státními orgány pouze trpěné, odráží se tato podmínka vzniku i v různosti materiálu i formy těchto pomocných směnných prostředků. Ani názvy nejsou jednotné (poukázka, známka a j.).³⁶⁾ Proto také pro velký časový odstup nelze dnes někdy dosti přesně určit, zda všechny kovové známky, označené v Donebauerovi jako nouzové mince na př. z r. 1848, skutečně tuto funkci plnily. Mnohé jistě přicházejí v pochybnost, není-li pro jejich užití ve funkci směnného prostředku písemných dokladů. Na př. Don. č. 4172 nemá označení platidla u číslovky, nemá vyznačenou doložku o výměně za státní platidla. Zdá se, že jde o běžnou zúčtovací známku nebo číselnou známku hostince Zum grünen Ochsen v Karlových Varech. Je ovšem možné, že dostala širší směnnou hodnotu mimo okruh tohoto hostince; nemáme však o tom bližších dokladů.³⁷⁾

* * *

Nouzových poukázek se užívalo poměrně dlouho; teprve 23. dubna 1849 byla nařízena presidiálním výnosem výměna soukromých poukázek za zákonné

³⁴⁾ Podle Gumowského (Monety polskie, Warszawa 1924, str. 165) vydávala jednotlivá místa nouzové poukázky v r. 1848: Bolechów, Bóbrka, Czernelica, Dukla, Koropiec, Lisko, Rymanów, Sambor, Złoczów, Żurawno a j. Lze je doplnit na př. Przemysłany, Rzeszówem a j. Vydávaly je i jednotlivé obchodní firmy. Proto byly tištěny většinou v německém jazyce a dokonce i hebrejským písmem. Vzácné jsou polské, na př. M. Jankowského z Bilki szlacheckiej a J. Durdyka ze Sambora, jehož poukázkám se říkalo „durdycki“. Většinou poukázky zněly na krejcarey, pouze durdycki na zlaté. Byly tištěny ve Lvově v letech 1848–49 na barevných papírech malého formátu. — Viz také T. Solski, Bony galicyjske z let 1848 i 1859. Zapiski numismat. 1925.

³⁵⁾ Gumowski, Monety polskie, str. 164 n.

³⁶⁾ Označení Marke mají na př. olovené nouzové mince Jana Holého, obchodníka ze Žlutic (Don. 4531–2; Fiala, Donebauer), mosazné známky Fr. Petzolda ze Žamberka z r. 1849 (Don. 5201).

³⁷⁾ Možné to bylo, protože známe z jiné doby kovové známky, na př. J. Kramáře z Vysokého n. Jiz., jichž se skutečně užívalo ještě po pol. 19. stol. jako směnných prostředků i mimo obchod.

peníze nejpozději do konce května 1849.³⁸⁾ Ač bylo nařízeno stažení a zákaz vydávat nouzové poukázky, byl opakován v říjnu 1849, přece teprve až v r. 1850 byly stanoveny závěrečné termíny pro vyměňování poukázek, na př. v Chebu 8. IV. 1850; obchodní korporace v Chebu však oznámila, že soukromé poukázky se vyměňují ještě do 16. IX. 1850.³⁹⁾

Obchodníci pečlivě evidovali vrácení svých poukázek, jak dosvědčuje materiál dochovaný ve sbírce numismatického oddělení Národního musea v Praze (obr. č. 1.).

V některých případech se nouzových poukázek z let 1848–1849 užívalo ještě jednou v kritické válečné situaci v r. 1866. Na příklad poukázka Jakuba Schnabla z Domažlic⁴⁰⁾ ze sbírek Národního musea má přepsáno datum z r. 1849 na 1866.

Ekonomický charakter nouzových poukázek

České nouzové poukázky nelze pokládat za běžný a samozřejmý zjev v historickém peněžním vývoji. Peněžní krize, hlavně nedostatek dobré mince, byly časté i v dřívějších stoletích, ovšem řešily se snadněji než v polovině 19. století, kdy se rozrostl vnitřní trh, peněžní styk a bylo potřebí mnoho peněz k obchodnímu jednání, k výplatám námezdním silám. Jestliže neposuzujeme česká nouzová platidla izolovaně, vsuneme-li je do historického ekonomicko-sociálního rámce jejich doby, porovnáme-li jejich funkci s podobnými případy v peněžním vývoji jiných oblastí, pak zjistíme, že se české nouzové poukázky z poloviny 19. století ukazují jakožto příznačný zjev nástupu kapitalistického podnikání. Netvořily spoj mezi kovovými a státními papírovými platidly, nýbrž sloužily pouze jako pomocná platidla. Jsou však svědky toho, jak se rozvíjela potřeba peněz při nástupu kapitalismu a jak se proto musely nakonec mobilisovat soukromé movitosti i nemovitosti, jestliže toho žádal hospodářský život a potřeba. Nouzová platidla tohoto druhu mohla vzniknout pouze v dobách oslabené politické a hospodářské polohy státního útvaru. Soukromí podnikatelé využili svých kapitálových rezerv a změnili je v pomocné směnné prostředky, zprvu z nutnosti, protože stát nepodporoval jejich obchodní úsilí a nevydával dostatek drobných peněz potřebných k obchodním akcím, později jistě z vypočítavosti a ziskuchtivosti, protože si dobře vypočítali, že tento vydavatelský podnik nemůže být nikdy pasivní. Podnikatelé z let 1848–1849

³⁸⁾ Sedlské noviny z 28. IV. 1849 (str. 161) oznamují, že se zakazuje, aby papírové dvacetníky, desetníky a jiné peníze vydávaly osoby a obce. Přijímání se zakazuje a výměna se musí provést co nejdříve. Redakce to ironisuje: „Zdá se tedy, že hodlá sama vláda hodně drobných peněz nadělat anebo chce jen schované na světlo vyvolat.“

³⁹⁾ Schmid, l. c. (pozn. 2), str. 372.

⁴⁰⁾ Don. 5834.

prováděli akumulaci peněz čistě kapitalistickou formou, t. j. proměnili peníze v kapitál, aby nepřetržitě nesly důchod.⁴¹⁾ V pozdějších dobách se již podobné vydávání nouzových platidel soukromníky tak nerozmohlo, protože stát měl vždy v normálních dobách dosti moci, aby zvládl finanční krizi; výjimkou jsou ovšem léta válečných dob a politických krizí poválečných, hlavně v Německu a v Rakousku. Ale i v tomto případě je obvykle vydávaly pouze obce, peněžní ústavy, konsumy, obchodní korporace a podobné zájmové organizace, málokdy soukromníci.⁴²⁾

Obdobný případ, takřka stejný jako v letech 1848—1849 v Čechách, známe z polského kongresového území z let 1860—1863. Bony se tiskly obchodníky, rolnickými spolky, obchodními domy a pod., a to jak v království, tak v Litvě i ve Volyni. Účast soukromníků na vydávání nouzových platidel lze vysvětlit tím, že carské Rusko jako stát ještě se značně feudálními sociálními a hospodářskými prvky bylo rozrušeno v těchto letech vlivy krymské války a povstáním. Teprve po potlačení povstání ruská vláda zakázala oběh poukázek a nařídila je proplatit.⁴³⁾

Je ovšem třeba zdůraznit, že se těmito nouzovými poukázkami nestavěla vrstva kapitalistických podnikatelů proti státu, nýbrž vlastně řešíc svou situaci pomáhala z těžké krise i státnímu hospodářství a peněžnictví. Proto také stát sice zakázal užívání těchto poukázek, ale nedošlo nikde k ostrým opatřením proti svévolným vydavatelům.

Pokud jde o vlastní ekonomický charakter českých nouzových poukázek z let 1848—1849, patří mezi úvěrové směnné prostředky;⁴⁴⁾ jde tedy o soukromé obchodní směnky s úzkým oběhovým okruhem.⁴⁵⁾ Je jasné, že ani vydavatelé nepokládali své poukázky za skutečné peníze, nýbrž pouze za pomocná platidla, jichž museli užívat v zájmu svého obchodního nebo průmyslového provozu, když byl nedostatek drobných peněz. Svědčí pro to také názvy jednot-

⁴¹⁾ Viz G. V. Kozlov, *Zboží a peníze za kapitalismu*. Praha 1954.

⁴²⁾ Podobný jev známe ještě z jižního Tyrolska po okupaci italským vojskem v r. 1919. Protože byl nedostatek drobných peněz, vydávali pekaři v Meranu náhradní poukázky — malé papíry s razítkem firmy a s vepsanou hodnotou. Koncem r. 1919 byly tyto poukázky dokonce vydávány tiskem a byly asi měsíc v oběhu, dokud nedošla platidla z Banca d'Italia. Poukázky, jež podle Schrotha (*Das Notgeld in Südtirol 1918—21*. Mit. d. Num. Ges. in Wien XVI, 1929, č. 25—28, str. 3 n.) vydalo celkem 22 firem, podobají se svým vznikem a funkcí českým poukázkám z let 1848—49. Vydávali je řezníci, obchodníci, lékárna, klenotníci, restaurace, pekařství, papírnickví, konsum, mlýn, hotely a pod.

⁴³⁾ Gumowski, *Monety polskie*, str. 165.

⁴⁴⁾ „Úvěrové peníze vznikají bezprostředně z funkce peněz jako platidla, při čemž dlužné úpisy za prodané zboží začínají samy obíhat, a tak přenášejí pohledávky s jedné banky na druhou.“ (K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, str. 158.) — „Bankovka není nic jiného než směnka na bankéře, za niž může doručitel obdržet kdykoliv peníze a již bankéř nahrazuje soukromé směnky.“ (K. Marx, *Das Kapital III*, Berlin 1953, str. 440 — vlastní překlad.)

⁴⁵⁾ A. Loehr, *Frühe Formen von Wertpapieren*. (Zur Geschichte der Zahlungsmittel.) N. Z. 1937, str. 78 n.

livých poukázek: Aushilfsmarke,⁴⁶⁾ Anweisung, poukázka,⁴⁷⁾ Gutscheine, Billets,⁴⁸⁾ lístek,⁴⁹⁾ Quittung,⁵⁰⁾ směnka⁵¹⁾ a pod.

Tuto charakteristiku si můžeme ověřit na rozboru českých poukázek a srovnáním s jinými nouzovými platidly, jež vznikla za podobných podmínek a měla stejnou funkci v hospodářském životě. Nejtypičtějším příkladem v dějinách směnných prostředků, s nímž můžeme srovnat české nouzové poukázky z let 1848—1849, jsou anglické a americké tokeny.⁵²⁾ I když se jejich užívání udrželo téměř po dvě století, i když se na jejich vzniku podílela svými zápornými složkami expansivní politika britského imperia, které ovládalo různé strategické a surovinové základy celého světa, jimž ovšem nedodávalo dosti drobných platidel, jejichž nedostatek v posledních stoletích byl pro anglickou měnu přímo typický, přece je mezi oběma historickými směnnými prostředky dosti shodných prvků. Oba vznikly na počátku rozvoje kapitalistických forem podnikání. Anglická vláda nechtěla razit v 17. a 18. století drobné mince z lacinějšího kovu a razila je pro zvýšené ražební náklady v malém počtu, nedostačujícím kursovním potřebám. Proto si obchodníci a podnikatelé pomáhali tím, že vydávali soukromé poukázky (tokeny), ražené většinou v mědi. Bylo jich užíváno jak v koloniích, kde byly zakázány až v r. 1873, tak i v mateřské zemi, kde byl jejich zákaz vyhlášen již v r. 1818. Se stejnými podmínkami vzniku tokenů se setkáváme i ve Spojených státech severoamerických⁵³⁾ i v Australii.⁵⁴⁾ Vidíme tedy, že nouzové poukázky i tokeny, ač se časově od sebe liší, mají stejné podmínky vzniku a plnily též úkol v historickém vývoji peněžní směny; časový

⁴⁶⁾ Na př. Don. 5374.

⁴⁷⁾ Na př. Caj. Tichý v Jičíně 1849 (Don. nezná). — „Tyto poukázky proměňuje za bankovky Theresie Frankl a syn.“ 10 krejcarů, 1848. (Don. nezná.)

⁴⁸⁾ Na př. Don. 5451.

⁴⁹⁾ „Za dvacet těchto lístku (sic) vyplatí se c. k. 1 zlat. Bankowka.“ (Don. 5294.)

⁵⁰⁾ Na př. Don. 5507.

⁵¹⁾ Směnkou se zavazuje dlužník (t. j. vydavatel) zaplatit částku uvedenou na nouzovém platidle.

⁵²⁾ Z bohaté literatury: J. Y. Akerman, *Tradesman's Tokens, struck in London and its vicinity, from the year 1648 to 1672 inclusive*. London 1848. — J. Atkins, *The tradesmen's tokens of the 18th century*. London 1892. — W. Boyne, *Trade tokens issued in the 17th century in England, Wallisland, Ireland*. London 1889—92. — R. Dalton, S. H. Hamer, *The provincial token coinage of the 18th century*. 1910—18. — W. J. Davis, *The 19th century token coinage of Great Britain, Ireland, the Channel Islands and the Isle of Man*. London 1904. — W. Freudenthal, *Seltene englische Privatmünzen in der Sammlung des Dr. F. in London*. Numismat. Zeitung. 1852—5. — Ph. Maberly, *The token money of the Bank of England, 1797 to 1806*. London 1900. — Edw. W. Tomlinson, *Collecting Historical Tokens*. Wisconsin Magazine of History, 1953. — Také J. Appel je uvádí již ve svém *Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neuern Zeit*. Wien 1824, III/2, na př. 423, 459, 1217, 4279—92, 4415. Nedovedl je ovšem ještě zařadit podle jejich funkce.

⁵³⁾ Srov. pozn. 52: Edw. W. Tomlinson, l. c.

⁵⁴⁾ H. Henzenröder, *Australische Token*. Num. Zeitung 1854, str. 177.

odstup je vyvolán nerovnoměrným vývojem kapitalistických forem podnikání v jednotlivých státech.

Je ovšem podstatný rozdíl mezi vydavateli. Zatím co v našich zemích je ve značném počtu vydávali i menší obchodníci a řemeslníci, v Anglii vydávaly tokeny téměř výlučně velké továrny, velkoobchody, což souvisí s úrovní kapitalismu v Anglii, jež byla koncem 18. století daleko vyšší než u nás v polovině 19. století.

Oba druhy platidel svými některými vnějšími znaky určují také charakter doby, v níž vznikly. Vydavatel je zodpovědný za platební jistotu pomocných směnných prostředků. Naše poukázky na příklad vyznačují jasně, že částka, v níž byly nouzové poukázky vydány, je deponována⁵⁵⁾ nebo že vydavatel za ně ručí svým majetkem.⁵⁶⁾ Tokeny i česká nouzová platidla jsou označena jménem i přesnou adresou vydavatele. Protože se naše nouzové poukázky mohly snadno padělat a neměly — jako všechny papírové peníze — nominální hodnotu krytou vnitřní hodnotou, což ovšem u tokenů bylo, musely být české poukázky ještě signovány podpisem vydavatele, případně i jeho razítkem; to se dodržovalo i na kožených nebo dřevěných platidlech, tedy i na prostředcích nezvyklého materiálu. Text některých poukázek výslovně připomíná, že se vyměňují pouze platidla podepsaná a opatřená otiskem razítka.⁵⁷⁾ Ovšem i tokeny, ačkoliv měly plnou jmenovitou hodnotu mince v mědi, z níž byly raženy, musely mít záruku vydavatele, že je proplatí kdykoliv na požádání za státem vydané peníze. Tokeny ovšem podléhaly změnám podle ceny mědi. Lehké byly z oběhu vyřazovány a těžší časem roztavovány.

Každé nouzové platidlo muselo mít také označení hodnoty, jež se ovšem výrazně předvádělo v charakteristické stylisaci směnkového textu. (Gut für Zehn Kreuzer in Conv. Münze; Die Fabriks-Kassa des Gefertigten bezahlt dem Überbringer gegen Sechs Stück dieser Anweisungen Eine Gulden Bank-Note a pod.) Nápis na tokenech mají proto značné shody s texty našich nouzových poukázek; bylo na nich přesné určení hodnoty (One pound for 240 tokens) i jméno vydavatele, který je vyměňoval, a vytčení platebního závazku (na př. Payable at John Rooks Norwich; I promise to pay on demand the bearer one penny; Payable in London every where a pod.). I kovové nouzové poukázky z let 1848—1849 měly označení hodnoty (Gilt für 5 Kreuzer W. W. beim W. Werfl;⁵⁸⁾ Marke gültig für 2 Kreutzer. Werden eingelöst für B. Noten

⁵⁵⁾ „Der Betrag hiefür ist gerichtlich deponirt.“ (Don. 5467.) — „Der Werth dafür ist deponirt von den k. k. Cottun- und Tücher-Fabriken des Jos. Richter & Eduard Fock in Wernstadt.“ (Don. 5903.)

⁵⁶⁾ „Für den Werth haftet die Realität des Unterfertigten.“ (Don. 5517.)

⁵⁷⁾ Tato poznámka je na většině tištěných a podpisem nebo razítkem opatřených poukázek: „Jenom onny lístky vimněňujem, které naši pečeti, našemy známky a našim vlastoručným podpisem zaopatřené jsou.“ (Don. 5732.) — „Nur mit meiner Namensfertigung gezeichnete sind gültig.“ (Don. 5494.)

⁵⁸⁾ Don. 5251, z r. 1849.

von M. Pöhl).⁵⁹⁾ Na poukázkách se vyznačovalo místo a způsob výměny (Diese Anweisungen werden in der Rentamtkasse in Wiesenberg und der Gewerkskasse in Zöptau gegen Bank-Noten eingewechselt.⁶⁰⁾ — Tyto cedulky vymění se na Smíchově u A. J. Wurma.). Některé nouzové poukázky byly opatřeny tištěnou poznámkou, že se nevyplácí v hotovosti za jednotlivou poukázku, nýbrž pouze za určitý počet, který tvoří na příklad částku 1 zl.; tedy za 12 pětkrejarových a pod. O papírové zlatky nebyla totiž taková nouze jako o drobné.⁶¹⁾ Poukázky se mohly vyměňovat také za zboží, což bylo jistě obchodníku vítanější. (Nach Sicht verabfolge ich an den Bringer dieser meiner Anweisung für 2 Kr. Waare, oder tausche 15 dieselben für ½ guldige k. k. Banknote ein.⁶²⁾ — Der Kaadner Handelsstand gibt dem Überbringer derselben Waaren oder den Werth in Bank-Noten.⁶³⁾ a j.) Je zajímavé, že se vzácně vyskytne v poznámce — hlavně až v r. 1849, že je možno vyměnit nouzové poukázky i za jiná soukromá platidla, pravděpodobně větší hodnoty. (Die Einlösung dieser Billets in Kais. Kgl. österr. Banknoten oder grössern Privatzetteln verbürgt C. Brem.)⁶⁴⁾

Dobu vzniku a funkci, kterou plnily tokeny i naše nouzové poukázky v době intenzivního rozvoje kapitalistických vztahů, můžeme pozorovat i z vnějších výtvarných znaků. Kromě různých figurálních i rostlinných tvarů objevují se na anglických tokenech lodníci, lodi, kolečko, lopata a krumpáč.⁶⁵⁾ Také na našich poukázkách z let 1848 vidíme obraz sedícího bužka obchodu s Merkurovou holí a opírajícího se o kovanou trublici s velkým visacím zámkem.⁶⁶⁾ „Murka“ Frant. Matouše ze Kbelnice u Jičína z r. 1849 má rytinku, představující formana jedoucího s vozem k výstavnému obchodnímu domu. Jak jsme již uvedli, obchodní propagace souvisela úzce s nástupem kapitalistických forem podnikání. Na příklad karlovarské nouzové poukázky vyhovovaly reklamním účelům zvláště tím, že na rubu měly obvykle litografii, zachycující některou partii z lázeňského města. Anglické tokeny měly dokonce ještě různé texty a nápisy, jež charakterisují princip, z jehož podmínek vyšly: Succes to trade and commerce⁶⁷⁾ — Succes to the Brewery and Block Manufacto-

⁵⁹⁾ Don. 4170.

⁶⁰⁾ Sobotín, bratří Kleinové.

⁶¹⁾ „Diese Aushilfsscheine werden in grösseren Parthien jederzeit gegen Bank-Noten umgewechselt. Arnauer Maschinen-Papierfabrik. Fr. Lorenz Söhne“, 50 krejarů. (Don. nezná.) — „Johann Quoika, Kaufmann in Leitmeritz, zahlt für 10 Stück dieser Anweisungen Einen Gulden in k. k. österr. Bank-Noten.“ (Don. nezná.) — „Za dwacet těchto lístku vyplati se c. k. 1 zlat. Bankowka.“ (Don. 5294.)

⁶²⁾ Don. 5384.

⁶³⁾ Don. 5529.

⁶⁴⁾ Don. 5641.

⁶⁵⁾ Freudenthal, Seltene englische Privatmünzen... Num. Zeitung 1852, str. 44 n. Viz pozn. č. 52.

⁶⁶⁾ Don. 5494.

⁶⁷⁾ Don. 5533—34; Neumann IV, č. 23397—98.

ry.⁶⁸⁾ I kdyby se z těchto vnějších shod nedaly dedukovat charakterisační znaky poukázek z let 1848—1849 a tokenů, přece nám jistě výstižně dokreslují podmínky, jež vyvolaly vznik těchto druhů nouzových platidel.

Doba vzniku poukázek

Papírové poukázky jsou většinou datovány nebo je aspoň datem vymezena jejich platnost. S jejich vydáváním se začalo poměrně brzy, již v polovině dubna.⁶⁹⁾ Pak nastává další rozmach vydávání a koncem r. 1849 byla již v oběhu značná část dosud známých poukázek. Kromě papírových poukázek byly vydávány také i náhražky drobných platidel ve formě mince; nejsou datovány. S jejich vznikem lze počítat — vzhledem k obtížnějším přípravám technickým — pravděpodobně později než u poukázek papírových. Měly však zřejmě působit psychologicky na účastníky obchodních styků; svým tvarem podobným minci měly vzbuzovat důvěru, také jejich kov měl vyvolávat aspoň představu mince, kterou měly nahrazovat. Později i vydavatelé kovových nouzových platidel začali tisknout papírové poukázky, které byly lacinější a svou funkcí směnného pomocného prostředku plnily stejně dobře.

V roce 1849 se rozšířilo vydávání poukázek i na místa a na firmy, jež se ještě v r. 1848 neodvážily tohoto podniku, zdánlivě finančně obtížného. Vydávání poukázek se rozmnožilo jak místy, vydavateli, tak i nominály, potřebnými k obchodnímu styku. Více než $\frac{2}{3}$ nouzových poukázek z údobí let 1848 až 1849 vyšly v r. 1849.

Některé poukázky známe ještě z r. 1860; přežily i zákazy vydávání.⁷⁰⁾

Vydavatelé a jejich ekonomicko-sociální postavení

Nouzová platidla z let 1848—1849 byla již prostudována s různých zájmových hledisek dosti dobře deskriptivně. Je si však třeba uvědomit, jaký vliv měla na své prostředí, na uživatele, protože jejich vydavatelé jimi opravdu ovlivňovali nejen svůj obchod a zajišťovali jeho nerušený provoz, ale nesporně také působili na všechny, s nimiž jejich nouzové poukázky přišly do styku. Proto nás zajímají vydavatelé s ekonomického i sociálního stanoviska.

Dobový nedostatek drobných platidel vážně ohrožoval v oněch letech normální průběh obchodních styků. Nedostatkem drobných byl především postižen styk mezi konsumentem a maloobchodem, mezi kupujícím a přímým

⁶⁸⁾ Neumann, IV, č. 22878: J. O. Miltner-J. Neumann, Beschreibung der bisher bekannten böhm. Privatmünzen u. Med. Verein f. Numismatik. Praha 1852—70, 85, tab.

⁶⁹⁾ Na př. S. L. Sobotka v Jičíně (Don. 5498), J. F. Kraus v Krupce (Don. 5454).

⁷⁰⁾ Na př. Don. 5909—10.

prodávajícím. Proto mnoho obchodníků vydávalo poukázky, aby mohli udržet provoz ve svých obchodech, aby se vyvarovali ztrát, jež by mohly vzniknout z nedostatku drobných k dodávání za větší papírové peníze. Touto krizí byli postiženi i majitelé výrobních prostředků, kteří vypláceli dělnictvo v krejcarových částkách, nebo městské důchody a peněžní podniky. Zvláště se to týkalo velikých textilních podniků v severních pohraničních českých územích, kde přádelny, manufaktury i továrny, nepracovaly jen s vlastními zaměstnanci, nýbrž jejich podnikání bylo spojeno s domácí prací, jež ovšem byla odměňována malými částkami.⁷¹⁾ V některých továrnách se řešila tato svízelná situace také jinými prostředky než vydáváním nouzových poukázek. Užívalo se často v mzdovém systému kovových známek, jež byly současně poukázkami na odběr potravin a jiných potřeb v obchodech podnikatele a jež pak v pozdějším vývoji kapitalismu dorostly ve zvláštní vykořisťovatelský „truck“-systém.^{71a)}

Vydávat vlastní pomocná platidla se ovšem neodvážil každý podnikatel; jednak mu v tom bránil dosud fakticky nedotčený nárok státu, jednak neměl často finanční základ, který tato akce vyžadovala, a pak jistě nebylo dosud podnikatelských zkušeností v tomto úseku. Potvrzuje to i okolnost, že se počet vydavatelů rozmnožil v roce 1849 zcela mimořádně, a to i v obcích, kde potřeba drobných byla jistě hrazena seriemi poukázek dříve vydaných (na př. městem nebo obchodním gremiem a pod.). Pak vlastně již šlo o druh obchodní akce, která počítala při vydávání jednak s firemní reklamou a někdy také se ziskem, který jistě plynul z vydávání poukázek. Dosvědčují to dobové nouzové poukázky z Haliče, kde je vydávaly buď obce, jež mohly mocí své politické a hospodářské vážnosti působit na účastníky obchodních styků, nebo je tiskli ze soukromníků pouze židovští obchodníci nebo větší firmy, jejichž hotovost byla buď dosti silná, aby zaručila jistotu těchto dočasných platidel a vzbudila k nim důvěru, nebo ti, kteří tím chtěli vyískat.

Je tu ovšem nerentabilní položka výdajová — tisk nouzových poukázek, který jistě nebyl levný při tehdejší tiskařské práci. Ale zřejmě již podnikatelé věděli, co to znamená reklama a investovali do ní. Mnohé z těchto poukázek se nevrátily, a to byla podstatná úhrada tiskařských výloh. Je tedy vidět, že vydávání poukázek bylo nejen nutnou věcí pro rozvoj výrobních vztahů a k udržení plynulého ekonomického života, ale že to byl i výnosný obchod.

Pak se nám promítá funkce těchto platidel ještě jinak. Jsou také jedním z prostředků akumulace kapitálu i v rukou drobných podnikatelů, výběřčích mýta, poštmistrů,⁷²⁾ řemeslníků, obchodníků. Prohlížíme-li vydavatele poukázek, vidíme, že se na jejich emisích značným počtem podílela města svými

⁷¹⁾ Na př. liberecká textilní továrna Liebig & Comp.

^{71a)} Viz poznámku č. 22a.

⁷²⁾ Poštmistr v Mělníku vydával také poukázky; viz Don. 5649. — Jirí Ryant, Nouzové poukázky města Mělníka z let 1848 a 1849. Num. listy XII, 1957, 5 sl. — Týž, Nouzové poukázky vydané na Mělnicku v letech 1848 a 1849. Num. listy XII, 1957, 80 sl.

peněžními úřady, jež vystupují pod různými názvy, ještě neustálenými v samosprávné terminologii: Stadtverordnetencollegium, Stadtgemeinde, Gemeinderat, Gemeinde Ausschuss a pod.,⁷³⁾ nebo ve formě poukázek městských důchodových úřadů.⁷⁴⁾ Přednostní zájem na vydávání poukázek měly ovšem obchodní korporace.⁷⁵⁾ Z větších továrních podniků známe téměř všechny severočeské textilní podniky,⁷⁶⁾ hutě,⁷⁷⁾ lihovary a jiné výroby a prodejny lihovin⁷⁸⁾ a pod. Někdy šlo o celé podnikatelské společnosti, které vydávaly pomocné poukázky, ať už šlo o formy s charakterem společnosti, nebo o dočasná vydavatelství družstva podnikatelů, kteří neměli sami k vydávání dosti prostředků nebo odvahy.⁷⁹⁾ Také velkostatky v některých výrobních sektorech potřebovaly pomocných platidel,⁸⁰⁾ stejně jako samostatné peněžní ústavy.⁸¹⁾ K vydavatelům patřila i divadla, parní lázně, kavárny, hostince a jiné společenské podniky.⁸²⁾

V této souvislosti se zmíníme ještě o jedné věci. Počátek kapitalismu se vyznačuje výrazným formováním národního života, což se projevuje i na nouzových poukázkách z let 1848—1849. Jsou většinou německé nebo s německo-českými texty a celkem je málo pouze českých poukázek. V českých krajích jsou poukázky převážně česko-německé s výjimkou německých podnikatelů;

⁷³⁾ Stadtverordnetencollegium: Mělník (Don. 5647—8), Praha (Don. 5712—5; viz J. Čarek, Pražské nouzové peníze z roku 1848. Věstník hl. m. Prahy č. 7, r. 51, str. 150—1), Jáchymov (Don. 5503). — Stadtgemeinde: Chomutov (Don. 5551), Hroznětín (Don. 5626—7). — Gemeinderat: Litoměřice (Don. 5589), Bor u Č. Lupy (Don. 5467), Třebenice (Don. 5866—7). — Gemeinde-Ausschuss: Volavce (Don. 5909—10). — Gemeinde-Verwaltung: Zákupy (Don. 5750—1), Karlovy Vary (Don. 5381—2), Loket (Don. 5433), Falknov-Sokolov (Don. 5435—6). — Stadtverordnete: Ústí n. L. (Don. 5316) a j.

⁷⁴⁾ Na př. Krumlov (Don. 5578).

⁷⁵⁾ Pro terminologickou přesnost a jako ukázkou tehdejší neustálenosti nově se tvořících odborných názvů uvádím pojmenování německá: Bürgerlicher Kammergeldfond: Cheb (Don. 5408—9) — Handels- u. Gewerbsstand: Ústěk (Don. 5304). — Bürgerlicher Handelsstand: Bílina (Don. 5323—4), Most (Don. 5363), Žatec (Don. 5766—7). — Vorstand der Ausziger Kaufleute: Ústí n. L. (Don. 5317). — Handels- u. Fabriksstand: Č. Lípa (Don. 5344—5), Č. Kamenice (Don. 5348—50). — Handelsstand: Louny (Don. 55 6—8), Kadaň (Don. 5528—30).

⁷⁶⁾ Na př. Don. 5743—6, 5346, 5929, 5848 a j. Dá se předpokládat, že J. Kneipp, majitel prádelny a zároveň i parních lázní v České Lípě, užil svých nouzových poukázek také pro své parní lázně.

⁷⁷⁾ Na př. Josefské Hutě u Plané (Don. 5504).

⁷⁸⁾ Na př. Roudnice (Don. 5732).

⁷⁹⁾ Na př. Aš (Don. 5302), Hořice (Don. 5478—9), Jičín (Don. 5492), Josefov (Don. 5511—2), Ml. Boleslav (Don. 5518—9), Poděbrady (Don. 5697). Tato vydavatelství sdružení pomohla i při šíření směnného okruhu poukázek. Na př. byšický M. Gutman (10 krejcarová poukázka) vydal své poukázky, na nichž byla německo-česká poznámka: K pohodlí obecnosti obstarají též výměnu do určitého času: F. J. Bauer v Praze. Šalomoun Fried v Jičíně.

⁸⁰⁾ Na př. Thunova správa velkostatku v Žehušicích (Don. 5916—17), Thunova pokladna důchodu v Cholticích (Don. 5390).

⁸¹⁾ Na př. Escompte-Cassa v Liberci (Don. 5736).

⁸²⁾ Na př. Stavovské divadlo v Praze (Don. 5717).

v německých oblastech jsou pouze německé.⁸³⁾ Vzácné jsou poměrně poukázky jenom s českým textem.⁸⁴⁾ Z tohoto poměru lze dovodit, že rozhodně aktivnější byli obchodníci a podnikatelé německí, kteří měli také větší kapitál k dispozici než čeští, jimž také asi národnost místy bránila ve větším obchodním rozmachu. Poměr v počtu česko-německých a německých poukázek je asi 1 : 5. Koněčně víme, že vlastně teprve krátce před r. 1848 vznikají u nás první kapitálová sdružení, akciové podniky s českými podnikateli.

Národnostní charakter vydavatelů nouzových poukázek souvisí ovšem také s krajovým původem jednotlivých poukázek. Je celkem docela přirozené, že největšího rozšíření došly náhradní poukázky v územích, kde byly výrobní složky nejrozvinutější. Jde o oblasti severního pohraničí v Čechách, Krušnohoří, Poohří, místa v Polabí severně od Prahy, o Podkrkonoší, podhoří Orlických hor, kde vyrostly z textilních manufaktur veliké prádelny, kde byly továrny jiného druhu, podniky důlní, hutní, kde se soustředil obchodní ruch v průmyslových oblastech nebo v lázeňských místech.⁸⁵⁾ Ve středu Čech se nouzové poukázky vydávaly celkem jenom sporadicky, jak vidíme na území kolem Prahy i na úrodném Polabí, kde nedošlo ještě ke kapitalistickému procesu v zemědělské práci a kde proto nebylo potřebí tolik nouzových poukázek. Tím méně se jich vydávalo v krajích, kde o peněz byla vůbec nouze, jako na Českomoravské vysočině, v jižních Čechách, v území podél středního toku Vltavy, kde nebylo vůbec průmyslu a obyvatelstvo bylo odkázáno jen na zemědělskou prvovýrobu. Stejně tomu bylo i na Moravě. Doposud známe málo míst — proti Čechám — v úrodných oblastech střední a jižní Moravy, která vydávala nouzové poukázky. Nezáleželo tedy na přirozené bohatosti, úrodnosti kraje, nýbrž na růstu výrobnosti a na tom, jak kde nastupují a uplatňují se nové formy podnikání.^{85a)}

⁸³⁾ Na př. karlovarští podnikatelé (Don. 5374—89).

⁸⁴⁾ Na př. Jos. Lang v Bakově (Don. 5318), Th. Franklová v Chrasti (Don. 5395), F. Charvát a V. Tichý ve Vys. Mýtě (Don. 5473), Jos. Fried v Jičíně (Don. 5486).

⁸⁵⁾ Z literatury k námětu: A. Klíma, Manufakturní období v Čechách. Praha 1955. — Dále: G. Aubin, Zur Geschichte der Leinweberei im Riesengebirge. Jahrbuch des deutschen Riesengebirges-Vereines. Vrchlabí 1924. — A. Demuth, Das Manufakturhaus in Weißwasser. Mitt. d. Vereines f. Gesch. der Deutschen in Böhmen. Praha r. 28, 1890. — J. Fritsch, Oberleutensdorf im Anfange des 18. Jhdts. Erzgebirge-Zeitung, r. VIII, Chomutov 1887. — J. Grunzel, Die Reichenberger Tuchindustrie in ihrer Entwicklung vom zünftigen Handwerk zur modernen Großindustrie. Praha 1898. — H. Hallwich, Die erste Fabrik in Reichenberg. Liberec 1869. — R. Lahmer, Einiges von der nordböhmisches Kattunindustrie. Mit. d. Nordböhmisches Exkursions-Clubs, Česká Lípa XII, 1889. — E. Langer, Firma Benedict Schrolls Sohn. Praha 1895. — P. Lederer, Zur Geschichte der Wollezeugfabrik in Neugedin. MVGD. XLIV, 1906. — Dále: M. Husová, Manufaktura a továrna. Sborník pro hospodářské a sociální dějiny. I, 1946, str. 63—72. — Jan Kořan, Staré české železářství. Praha 1946.

^{85a)} Na výstavě v Praze Nálezy mincí historickým pramenem byla prvně sestavena mapa nouzových poukázek z let 1848—49 (práce Em. Nohejlové-Prátové).

S národnostním rozčleněním obyvatelstva souvisí přirozeně i to, že české a česko-německé poukázky jsou výlučně z oblastí českých, to jest převážně ze středu Čech, kdežto německé z pohraničních krajů, místy ovšem i z území s českou většinou, byl-li vydavatel německý továrník, obchodník nebo velko-statkář.

Ediční znaky nouzových poukázek z let 1848—1849

Kritická situace v drobných platidlech v r. 1848 žádala rychlý a rozhodný zásah. Nebylo možno v některých oblastech připravovat pečlivé vydání poukázek po stránce formální, nýbrž rozhodovala okamžitá potřeba. Proto nebylo výběru v úpravě ani v materiálu. Někde se psaly nedodatky v drobných na malé lístky a ověřovaly se razítkem obchodníka,⁸⁶⁾ z jiných míst známe kožená platidla,⁸⁷⁾ dřevěná⁸⁸⁾ či plátěná⁸⁹⁾ poukázky. Veliké množství náhražkových platidel známe ve formě mincí.⁹⁰⁾ Na jejich vydávání spolupůsobil tvar i materiál, aby vzbudily důvěru kupců a mohly se snadněji vsunout do oběhu.⁹¹⁾

⁸⁶⁾ J. Kubilich z Chocně (Don. 5391—94), M. Schimer v Kynšperku (Don. 5563), F. Patočka v Heřmanově Městci, A. Vambora & C. v Heřmanově Městci (Don. neuvádí), Ant. Glasl, Ign. Unger, Ant. Peter v Chodově a j.

⁸⁷⁾ J. Spielmann z Liberce (Don. 5114—15 — obr. 2/2), Friedland (Don. 4244), Králíky (Don. 4259).

⁸⁸⁾ Na př. Ant. Augsten z Liberce (Don. 5116), G. Appelt (Don. 5117—8), W. Jantsch (Don. 5119), Barbalsy (Don. 5120 — obr. 2/1).

⁸⁹⁾ Na př. Jos. Kratochvíl v Dolní Chrastavě (Don. 5574—76), B. Conráda synové ze Šluknova. — K tomu malou připomínku: Fr. Dworschak (Der Geldumlauf und die Münzstätten des Mittelalters im sudetendeutschen Siedlungsgebiet; příloha k Münzensammler 1935, str. 3) vykládá o látkách jako o primitivní formě směnných prostředků v době předmincovní; ukazuje na jejich výskyt v Čechách podle zpráv Ibrahima ibn Jakúba, u Helmolda a j. Odstavec uzavírá poukazem na to, že se v Čechách ještě v r. 1848 objevily nouzové poukázky tištěné na plátně. Odvolává se přitom na práci R. Eislera, Das Geld, seine geschichtliche Entstehung und gesellschaftliche Bedeutung. Mnichov 1924. Tato paralela není správná z docela přirozeného historického stanoviska. V době naturálního hospodářství a naturální směny byla látka tkaná domácími výrobci celkem významným směnným prostředkem, protože představovala určitou užitnou hodnotu, nejen tedy směnnou. V r. 1848 však plátěné poukázky nebyly vůbec hodnotou užitnou, protože manufakturní výroba a nástup kapitalistických forem výroby šel docela jinou cestou. Látka byla tedy pouze jednou z forem, jedním druhem materiálu, na něž se dalo tisknout, aby byly poukázky trvanlivější.

⁹⁰⁾ Zájem o mince této doby měli již soudobí sběratelé, jak svědčí seznam V. Killiana, kde je řada těchto položek (Verzeichniß der ausschließlichen böhmischen Münzen- und Medailen-Sammlung des Wilhelm Killian, Wien 1858). Killianova práce je zřejmě informovanější než Donebauerův soupis, protože v některých případech uvádí i jméno vydavatele, jež Donebauer nezná, na př. pro Don. 5138 uvádí jako podnikatele Frant. Wanku v Žatci (viz obr. č. 2/3), pro Don. 5136 Kreibiga a syna v Žatci a pod.

⁹¹⁾ Pomocných kovových platidel se užívalo v letech 1848—49 i v Haliči a v některých obcích u Vídně či přímo ve Vídni (na př. Reindorf u Vídně, Neumann, I. c., č. 28958—59;

Byly raženy či lity z olova, cínu,⁹²⁾ z mosazi⁹³⁾ a celkem vzácně z mědi.⁹⁴⁾ Některé poukázky ve formě mincí měly nezvyklé tvary, na př. ovál⁹⁵⁾ nebo obdélník.⁹⁶⁾ Jak zvláštních tvarů se užívalo a jak vyrostly přímo z potřeby nouzových platidel v letech 1848—1849, svědčí zajímavý případ z Poličky, kde si opatřil místní kotlář Václav Čermák nouzové poukázky tím, že nastříhal různotvaré kousky měděného dírkovaného plechu, jež měly platnost podle toho, kolik bylo dírek ve střížku.⁹⁷⁾

Jakmile se pomocná platidla vžila do směnného užívání, poznalo se, že postačí i papírová poukázka k stejnému úkonu.⁹⁸⁾ Zjišťujeme pak, že kromě papírových poukázek běžného formátu některé firmy užívaly i papírových kotoučů mincovního formátu s přitištěnými údaji o vydavateli a o hodnotě nouzového platidla.⁹⁹⁾

Poukázky jsou tištěny jednostranně nebo i na obou stranách, v některých případech mají rytinu nebo litografii na rubu.¹⁰⁰⁾ Většinou byly tištěny v arších nebo v listech, na jejichž levé straně byl ozdobný okraj se jménem vydavatelovým. Někdy na okraji bylo místo pro vyznačení serie a čísla.¹⁰¹⁾ Středem ozdobného tiskového pásu, obyčejně černě tištěného a se jménem vydavatelovým, se odstříhovala poukázka vlnkou, aby i tak byla kontrola podle čísla, jde-li

hostinec Seitzerhof ve Vídni, Neumann, I. c., č. 28994—9). Dnes se dá ovšem těžko bez písemného archivního materiálu zjistit, zda ta která kovová známka s hodnotovou číslicí a třebas i s označením KREUZER patří přímo době 1848—49. Mohlo jít také o vnitřní podnikovou zúčtovací či mzdovou známku nebo o prémiovou poukázku a nemuselo vždycky běžet o nouzový peníz. K těmto kategoriím patří podle všeho asi kovové poukázky z okolí Vídně uvedené J. Neumannem.

⁹²⁾ Známé na př. běžné kovové poukázky libereckého slévače cínu J. Chr. Grunewalda, poukázku chudinské pokladny z České Kamenice, z Vejprtu, náhradní mince kovové z Karlových Varů (M. Pöhl, K. Stadler) a pod.

⁹³⁾ Na př. Fr. Petzold v Žamberku a turnovská mince (Neumann č. 28857).

⁹⁴⁾ Na př. C. Behr v Praze (Don. 4873—4), žatecké poukázky Kreibiga a syna (Neumann 28848) i Fr. Wanky (Neumann 28853).

⁹⁵⁾ Viz Neumann č. 28814—6 a j.

⁹⁶⁾ Viz Neumann, č. 28805—6 (Bílina), č. 28813 a j.

⁹⁷⁾ V. Čermák stříhal ze staré dírkované měděné roury známky a jejich jmenovitou hodnotu rozlišoval podle počtu otvorů ve střížku, na př. čtyřúhelníkový střížek s jedním otvorem byl náhražkou pro minci krejcarovou, se dvěma otvory pro dvoukrejcarovou a pod. Protože se však tyto poukázky často padělaly, označoval pak střížky kovovým razídkem s Cz 1, Cz 2, Cz 3. Později zlepšil vzhled a uživatelnost kovových poukázek ještě tím, že jejich rohy ostříhal, takže se více podobaly mincím. Podle zachovaných zpráv byly tyto poukázky hodně oblíbeny a užívalo se jich i v dalekém okolí Poličky, na př. ve Vysokém Mýtě, ve Svratce, v Luži, až i v Brně. — J. Petrtyl, O poličských nouzových platidlech z let 1848—1849. Num. listy XIII, 1958.

⁹⁸⁾ Žamberecký Fr. Petzold změnil mosazné známky z r. 1849 za podobné poukázky, ale tištěné pouze na silném kartonu (Don. 5201—2).

⁹⁹⁾ Na př. Don. 5169—70 (Žatec).

¹⁰⁰⁾ Na př. poukázky karlovarské.

¹⁰¹⁾ Na př. Česká Lípa (Don. 5344—5), Králíky (Don. 5458—9).

opravdu o řádně vydanou poukázku. Na líci poukázky byly ediční poznámky, jméno vydavatele, místo, případně doba platnosti, datum vydání a podobné údaje. Někdy bývají uprostřed tisku plastická razítka¹⁰²⁾ a podpis vydavatele.¹⁰³⁾ Jindy bývají tyto údaje na rubu, ať už jde o podpisy vydavatelů¹⁰⁴⁾ nebo o jejich firemní razítka či otisk pečetítka. I dřevěné poukázky mají pečeť.¹⁰⁵⁾ Číslem, označením serie, případně podpisem a razítkem byly opatřovány poukázky až před vydáním. Některé poukázky byly tištěny na aršících po třech kusech; mají širší okraje.¹⁰⁶⁾ Protože se často objevil nedostatek některé hodnoty, kterou neměl obchodník ve svých poukázkových seriích, byly tištěny některými vydavateli poukázky na obou stranách, a to tak, aby se jejich rozstříháním na příklad po rubu podle určitého nominálu dostala výsledná hodnota uvedená na líci poukázky. Na příklad 10krejcarová poukázka se mohla rozpůlit po rubu na dvě po 5 krejcarech, 20krejcarová na čtyři po 5 krejcarech a pod.¹⁰⁷⁾

Pokud jde o tiskařské provedení, nejvíce poukázek asi dodala pražská firma Gottlieb Haase a synové;¹⁰⁸⁾ kromě ní tiskl v Praze M. A. Vítek,^{108a)} C. W. Medau v Litoměřicích,¹⁰⁹⁾ Al. Škarnicel v Olomouci,¹¹⁰⁾ kde tiskl ještě F. Domek,¹¹¹⁾ V Žatci Schönfeld,¹¹²⁾ v Lokti bratři Franiekové,¹¹³⁾ Filip Jeřábek v Liberci,¹¹⁴⁾ Franiek v Karlových Varech, J. Kobrtsch a Gschihay v Chebu¹¹⁵⁾ a jinde. Někdy se objednávky na tisk poukázek posílaly až do

¹⁰²⁾ Velké Březno (Don. 5457) a j.

¹⁰³⁾ Don. 5888 vpředu má podpis, vzadu razítko, po straně na aversu je ještě napsáno malé w (asi znamená proti padělání).

¹⁰⁴⁾ Na rubu poukázky ze Šternberka (Don. 5826) jsou tři podpisy všech účastníků vydávání nouzových poukázek.

¹⁰⁵⁾ Na př. Liberec (Don. 5116–7, 5120 a j.).

¹⁰⁶⁾ Srov. Don. 5732.

¹⁰⁷⁾ Don. 5738: 10krejcarová poukázka je rytecky provedena tak, že se podle textu na rubu mohla rozpůlit a vznikly tak dvě poukázky na 5 krejcarů. Proto bylo dvojí označení evidenční: na líci i na rubu samostatně. — Podobně Don. 5577 20krejcarová poukázka je rozdělena na rubu na čtyři části po 5 krejcarech.

¹⁰⁸⁾ Don. 5483, 5474, 5520, 5580–1, 5521, 5651, 5551, 5712, 5686–7, 5679, 5753, 5833, 5920–2 atd. Haase tiskl i pro sebe nouzové poukázky; z nich 20krejcarová (Don. 5706) je zobrazena v Donebauerově sbírce na tab. LXXXII. — Srov. J. Volf, Dějiny českého knihtisku do r. 1848. Praha 1926, str. 105.

^{108a)} Don. 5548, 5506–7, 5294, 5543 a j.

¹⁰⁹⁾ Znamý vydavatel kramářských tisků v 1. pol. 19. stol. (Don. 5442, 5609–10 a j.) Karel Vilém Medau měl tiskárnu kromě Litoměřic i v Praze na Ovocném trhu, kde vydával Pražské noviny, jež redigoval do r. 1846 K. Havlíček. — Viz J. Volf, l. c. (pozn. 107), str. 118.

¹¹⁰⁾ K Don. 5580 uvádím i hodnotu 6 krejcarů z litografické dílny Škarnicelovy tiskárny. — Viz J. Volf, l. c., str. 134.

¹¹¹⁾ F. Hübl, Littau, 6 krejcarů (Don. neuvádí).

¹¹²⁾ Don. 5364, 5531.

¹¹³⁾ Don. 5433.

¹¹⁴⁾ Česká poukázka Fr. Valšíka z Turnova. Don. neuvádí.

¹¹⁵⁾ Viz Schmid, Chebské poukázky, str. 369. — J. Volf, l. c., str. 119.

Vídně.¹¹⁶⁾ Jindy byl tisk poukázek proveden velmi vzhledně, v čemž vynikala zvláště pražská Haasova tiskárna, jindy zase celkem nedbale. Některé poukázky byly tištěny dokonce na makulatuře, jak svědčí potištěný arch různými obrazy poukázek z Ústí n. L. (firma Prunitz, 5 kr.).

Pokud můžeme sledovat i tiskové výlohy, máme zachovány zprávy o chebských městských poukázkách,¹¹⁷⁾ kde se platily 2 zl. konv. měny za 1000 kusů, t. j. po srážkách asi 99 zl.

Výše nominálních částek vydaných poukázek

Pro hospodářské a sociální podmínky doby bylo by důležité zjistit, v jaké celkové peněžní výši si mohl tehdejší podnikatel dovolit vydávání nouzových poukázek. Chceme poznat, jaká byla finanční mohoucnost podnikatele v této době. Při tomto studiu nám těžko pomohou archivní fondy, protože zřejmě jimi neprošel materiál, týkající se vydávání soukromých poukázek. Zato sama poukázka nám prospěje svými vnějšími znaky, hlavně číselnou i seriovou evidencí. Většina těchto nouzových platidel měla totiž označení serie i čísla, z něhož se dá vyčíst finanční síla vydavatele. Evidenční číslo a z něho odvozená základní jistina, vložená k dispozici pro krytí nouzových poukázek, prozradí, jak, v jakých rukou a v jaké výši se akumuloval kapitál kolem r. 1848–1849, které složky obyvatelstva byly finančně silnější a konečně která národnost pro svou účast na kapitalistických výrobních formách byla v tomto úseku nejaktivnější. Podle těchto čísel — byť statisticky neúplných, protože nejde o konečná čísla, nýbrž jen o namátkově zachované poukázky, jež máme ve sbírkách numismatického oddělení v Praze a v Brně — můžeme také přibližně poznat, který nominál byl nejběžnější a který bylo třeba nejvíce vydávat.

Všechny nouzové poukázky neměly ovšem označení serie a čísla, podle nichž bychom mohli aspoň zhruba odhadnout nominální výši emise. Číselné označení se dávalo až při vydání poukázky kupujícímu. Proto je také i v musejních sbírkách vcelku hodně poukázek z let 1848–1849, které nemají těchto údajů, jelikož pocházejí ze zbytků nevydaných firemních poukázek. Numismatické badatele, sledující hospodářské a sociální důsledky tohoto nouzového finančního opatření, zajímá ovšem právě toto číslo, jež jednak dosvědčuje, že poukázka byla skutečně v oběhu, jednak vypráví o výši částky, která byla na hotovosti připravena ke krytí stažených poukázek. K těmto potížím ovšem přistupuje ještě další. Nebylo totiž vždycky jasno, zda číslo poukázky je průběžné pro všechny značky serie nebo zda se počítá u každé seriové značky číslo od jedničky. Srovnáním celkem bohatého materiálu jsem zjistil, že označení

¹¹⁶⁾ Na př. u firmy H. Engel: Don. 5906–7 (Don. nezná hodnotu 10 krejcarů), také 6krejcarová poukázka Fr. Zeidlera z Nového Jičína byla tištěna touto firmou (Don. neuvádí).

¹¹⁷⁾ Schmid, l. c., str. 369–370.

serie netýkalo se počtu vydaných poukázek, že mělo zřejmě jiný evidenční úkol; snad označovalo počet tiskových aršíků. Číslo poukázky byla zřejmě průběžná. K tomuto závěru jsem došel tím, že by některé poukázky podle svých seriových i číselných označení dosáhly mimořádně vysoké emisní základní částky, jež nemohla odpovídat skutečnosti a jejím ekonomickým podmínkám.¹¹⁸⁾ Na některých poukázkách — právě z jejich čísel — lze vyčíst, že i jejich vydavatel musel počítat, aby měl hotové peníze na jejich proplácení. Proto jich vydával jen tolik, aby mu to krylo jeho denní provoz a potřebu drobných nominálů na dodávání. Kromě toho poukázky stále ještě obíhaly a vracely se zpět k vydavateli, který je ovšem zase vydával. Pak jedna poukázka mohla mít velmi intenzivní koloběh a mohla se značně podílet na posilování peněžního postavení začínající liberální české buržoasie. Z toho vidíme, že nebylo ani potřebí velikého počtu poukázek, aby se jejich funkce splnila a udržovala. Je tedy zřejmé, že pro výpočet celkové emisní částky musíme počítat pouze s vyznačeným číslem na poukázce.¹¹⁹⁾ Toto zjištění potvrdilo ještě další studium v dochovaném materiálu v numismatickém oddělení v Praze a v Brně.¹²⁰⁾ V pražských sbírkách je zachován aršík, na němž jsou nalepeny vrácené poukázky J. a F. Lorenze z Jablonné (Don. 5445), serie CW č. 713—14, 717—18, na druhé straně č. 721—22, 725—26, ale zase serie DV. Pole č. 721 je prázdné, asi nebyla poukázka odevzdána. Podle tohoto číslování je vidět, že serie označovala něco jiného než dnešní seriová značka. Byla to asi — jak jsem již uvedl — skutečně evidence tiskových aršíků. (*Obr. 1.*)

* * *

Je přirozené, že výše částky disponované k vydávání nouzových poukázek závisela na velikosti místa, na počtu jeho obyvatel, na jeho průmyslovém a obchodním ruchu, určoval ji i počet vydavatelů v místě i množství různých nominálů, jichž ten který vydavatel užíval. Podle J. Čarka¹²¹⁾ vydala pražská obec koncem r. 1848 10krejcarové a 20krejcarové poukázky v celkové výši 150.000 zl. Bylo to možné, protože jistě pro jejich potřebu byly dány podmínky

¹¹⁸⁾ Poukázku z Třebenic (Don. 5870) hodnoty 5 krejcarů znám na př. s označením serie Rs a s číslem 6363. Nedá se asi předpokládat, že by v Třebenicích byla tak velká potřeba tohoto nominálu, když víme, že v této obci užívala v r. 1848 nouzových poukázek městská rada a v r. 1849 tam byli již čtyři vydavatelé další. — Stejně tak č. Don. 5517 ukazuje svou seriovou a číselnou evidencí (serie 402 a č. 963), že by šlo o úžasnou na tehdejší dobu základní částku v těchto poměrech (asi 34.300 zl.).

¹¹⁹⁾ Tímto výkladem opravují a doplňují své číselné úvahy z první studie o nouzových poukázkách z let 1848—1849.

¹²⁰⁾ Děkuji upřímně doc. Dr. Em. Nohejlové-Prátové, přednostce num. oddělení Národního musea v Praze, a prof. J. Sejbaloovi, vedoucímu num. oddělení Moravského musea v Brně, za možnost studovat materiál v musejních sbírkách.

¹²¹⁾ J. Čarek, Pražské nouzové peníze z roku 1848. Věstník hl. m. Prahy č. 7, r. 51, str. 150—1.

v obchodním rozvoji českého hlavního města. Stejně byly vyvolány potřebou i nouzové poukázky lékárníka K. Brema v Mariánských Lázních, který vydal tři hodnoty s celkem nízkými nominály (1, 3, 5 kr.), a pokud lze posoudit ze zachovaných exemplářů, jež jsem měl možnost si prohlédnout, i v malém celkem počtu, takže celková částka, na př. u hodnoty 1 krejcaru, dosahuje stěží 5 zl., u 3 krejcarů něco k 15 zl. a pod.¹²²⁾

Byly však obce, kde se vydávaly poukázky ve větším množství a v různých nominálech; je docela možné, že také již s určitými ziskovými pohnutkami. Na př. Schmid¹²³⁾ ve svém pečlivém soupisu uvádí jen pro Cheb 15 vydavatelů s 39 nominály. Jindy zase poznáváme, že je pravděpodobná základní částka, zjištěná podle evidenčních čísel, skutečně oprávněně poměrně nízká. Na př. poukázka obce Hroznětína¹²⁴⁾ ukazuje asi na 200 zl. V místě však byli čtyři vydavatelé s 11 různými nominály a emisemi. K. G. Helzl v Kamenickém Šenově vydal 5krejcarovou poukázku^{124a)} dne 20. března 1849 v celkovém počtu 1000 kusů, což představuje něco přes 83 zl.

Je samozřejmé, že průmyslové kraje měly větší množství různých emisí, nominálů a vydavatelů. Ukážeme si to na příkladě. Zvláště Litoměřicko bylo přímo prosyceno vydáváním těchto poukázek, a to poměrně s vysokým emisním základem, jak si můžeme ověřit na základních číslech serií. Na Litoměřicku se podle Sommera¹²⁵⁾ v bavlnářství zaměstnávalo v třicátých a čtyřicátých letech 19. století přes 8000 osob, v plátenictví přes 3000, v soukenictví na 400, v niťářství přes 700, v tiskařství kartounů na 700 osob; spřádáním lnu se zabývalo tehdy 14.156 osob, většinou žen a dětí, ručním spřádáním bavlny po domácku na 200 osob, spřádáním ovčí vlny na 1000 osob. Již z tohoto statistického výčtu pouze textilního průmyslu pochopíme, jak bylo Litoměřicko přímo zaplaveno průmyslovým podnikáním, což se odráželo i na finanční situaci kraje a přirozeně ve vydávání pomocných poukázek. V Litoměřicích, které měly podle Palackého¹²⁶⁾ 4596 osob, vydávalo sedm firem pomocná platidla s celkovým počtem 18 nominálů. Z toho vydal místní tiskař Medau sám 5 nouzových poukázek. Prohlížíme-li čísla zachovaných exemplářů, zjistíme, že šlo o různou finanční sílu vydavatelů. Firma J. Quoika (duben 1849) nemá podle těchto dokladů příliš vysoká čísla jak nominálů, tak emisní (asi do 100 zl.).¹²⁷⁾ Větší základní částky dal pro vydávání poukázek Florian Hahnel, který vydal ještě 10. března 1849 5 nových hodnot.¹²⁸⁾ Ještě větší kapitál uvedl do oběhu

¹²²⁾ Don. 5641—2.

¹²³⁾ Schmid, viz pozn. č. 115.

¹²⁴⁾ Don. 5627; počet obyvatel podle údajů Palackého byl tehdy 1453 osob.

^{124a)} Donebauer nezná.

¹²⁵⁾ J. G. Sommer, Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt. I, 1833 — XVI, 1849. — I, str. XXXIV a n.

¹²⁶⁾ Fr. Palacký, Popis království českého. Praha 1848.

¹²⁷⁾ Don. nezná.

¹²⁸⁾ Poukázka na 3 krejcaru z 24. I. 1849 zachycuje svým číslem jistinu 221 zl.

B. Silberstern, jehož 6krejcarová poukázka představuje svým číslem asi 250 zl. Největším vydavatelem poukázek v Litoměřicích byl asi tiskař C. W. Medau, o němž píše Sommer,¹²⁹⁾ že zaměstnává 32 osob při 8 lisech, že jeho práce patří k nejlepším soudobým typografickým výtvorům, že je majitelem nakladatelství, knihkupectví i kamenotiskárny. Ještě v březnu 1849 vydal pět hodnot (10, 6, 6, 4, 2 kr.); a pokud jsem měl možnost exempláře sledovat v jejich číslování, šlo na př. u 20krejcarů (starší emise — Don. nezná) asi o 370 zl., u 10krejcarů (Don. 5596) o 350 zl., u 6krejcarů (Don. 5598) o 100 zl. a pod.

Podobný zjev pozorujeme i v České Lípě, jež byla podle Sommera¹³⁰⁾ jedním z nejživějších středisk textilních manufaktur. Byli tam čtyři vydavatelé nouzových poukázek, z toho Obchodní a průmyslový stav, který sdružoval pět továren s 212 dělníky, pak 256 mistrů různých oborů se 102 tovaryši a 90 učedníky; do cechovních organizací patřilo tehdy 275 mistrů se 115 tovaryši a 28 učedníky, dále 31 obchodů. Desetikrejcarová poukázka tohoto průmyslového a obchodního sdružení svým číslem ukazuje na základní jistinu asi nejméně 2000 zlatých.

Také Bor u České Lípy měl bohatou produkci poukázek;¹³¹⁾ pro jeho podnikavé obchodníky vydalo město nouzové poukázky, snad proto, aby měly větší vážnost, záruku a aby podnikatelské riziko nevadilo obchodníkům přímo. Tobias¹³²⁾ se zmiňuje o Boru u České Lípy, kde Fr. Egermann vydal 10krejcarové poukázky za 1000 zl., 5krejcarové za 10.000—25.000 zl. Jeho papírové poukázky měly celkem důvěru a tak byly přijímány i v saském pohraničí, na př. v Žitavě.¹³³⁾

Na některých zachovaných exemplářích ze sbírek našich musejí jsem viděl přípisky na rubu poukázek, které zaznamenaly vyšší emisní částky. Na příklad 10krejcarová poukázka A. Schwaba a Ed. Schmidla má na rubu poznámku, že částka 600 zl. konv. měny za 3600 vydaných poukázek po 10 krejcarech byla vložena do České spořitelny.

Takovými finančně silnými podnikateli byli i vydavatelé poukázek ve Verneřicích, kde v polovině 19. století byly podle Sommera¹³⁴⁾ dvě továrny s 268 dělníky, dvě přádelny bavlny se 113 dělníky; na 300 osob se zaměstnávalo tkalcovstvím. Kartounka J. Richtera a Ed. Focka vydávala 10krejcarové,

¹²⁹⁾ Sommer, l. c., str. 8/I.

¹³⁰⁾ Sommer, l. c., I, str. 320 n.

¹³¹⁾ Sommer, l. c., I, str. 293.

¹³²⁾ A. Tobias, Böhm. Privatgeld im J. 1848 u. 1849. MVGDB XI, 114.

¹³³⁾ Sám jsem skutečně viděl ve sbírce Národního musea v Praze Egermannovu 5krejcarovou poukázku s rubním číslem 33254, což představuje značně vysokou částku 2771 zlatých.

¹³⁴⁾ Sommer, l. c., I, str. 339. — Klíma, l. c., str. 408 n., ukazuje rozvoj firmy J. J. Leitenbergra ve Verneřicích v 70. letech 18. století. Měl tehdy přádelny v Praze, v Klášterci, Chomutově, Bílině, Mnichově Hradišti, Velvarech, v Rakovníku, Houštcce, manufakturu v Zákupcech, kde pracovalo na 40 tiskařských stolech 400 lidí; předěním a tkaním bylo zaměstnáno podle jeho vlastní zprávy přes 5000 lidí.

20krejcarové a 3krejcarové poukázky již v r. 1848, z nichž 10krejcarovou jsem viděl s číslem ukazujícím na finanční základ asi 1000 zlatých.

Proti tomu značně nízké jsou finanční základy českých firem. Poukázka na 3 krejcare J. Hlouška z Týna u Rovenska ukazuje na částku asi 15—20 zlatých.¹³⁵⁾ Nymburský vydavatel Fr. Šádek svou 2krejcarovou poukázkou¹³⁶⁾ ukazuje na jistinu asi 50 zlatých. Libochovický obchodník Jan Vrabčík¹³⁷⁾ má pro svou 10krejcarovou poukázku z 15. XII. 1848 asi 12—15 zlatých pro 2krejcarovou z 10. III. 1849 asi 5 zlatých. Že ovšem tyto jevy závisely nejen na podnikavosti obchodníka, na jeho finanční síle, nýbrž především na místních podmínkách, svědčí 6krejcarová poukázka firmy Zeýda & Holub z Vysokého Mýta, jejíž číslo ukazuje, že vydavatel dal k dispozici nejméně 200 zlatých pro vydávání a krytí těchto nouzových platidel. Ve východních Čechách, jakožto v oblasti relativně málo produktivní v polovině 19. století, jsou vůbec běžné nízké náklady na vydávání poukázek. Na př. 3krejcarová poukázka K. Zahradníka z Litomyšle ukazuje na 60—70 zlatých,¹³⁸⁾ J. Papež z Lanškrouna na 2krejcarové poukázce svědčí, že jde asi celkem o 50 zlatých.¹³⁹⁾ Ig. Meixner z Lanškrouna na 6krejcarové má také asi 50 zlatých a pod.¹⁴⁰⁾

Vzájemný poměr nominálů

Pro charakteristiku dobové peněžní potřeby a pro sociální i hospodářské poměry vydavatelů je dobrým svědectvím také poměr nominálů užitých v praxi u nouzových poukázek. Jistě především rozhodovala potřebnost vydané hodnoty, její funkčnost pro obchodní styk. Lze soudit, že největší potřebu měla hodnota 10 krejcarů, protože v poměru nominálů nouzových poukázek a mincí se vyskytuje asi v 28%. Proto celkem oprávněně vydávala vláda častěji v r. 1849 poukázky na 5 a 10 krejcarů, aby zmírnila nouzi o tyto hodnoty. Pak přichází nominál 20 krejcarů (asi 18%), po němž nastupuje 5 krejcarů (10,5%). Je zajímavé, že hodnota 6 krejcarů, tak často vydávaná v minci a v poukázkách, neměla takové upotřebení ve vydávání nouzových poukázek. Asi se její potřeba dostatečně vyrovnávala státními emisemi nebo se dala pohodlně skládat z vydaných poukázek krejcarových a pětikrejcarových. Hodnota 6 krejcarů se

¹³⁵⁾ Don. 5847. — Vyobrazení této poukázky je v mé práci v Českém lidu III, str. 5.

¹³⁶⁾ Don. neuvádí.

¹³⁷⁾ Don. neuvádí. Vyšší hodnota je česko-německá, nižší pouze česká.

¹³⁸⁾ Don. 5608. Obrázek této poukázky je v mé stati, l. c., str. 5.

¹³⁹⁾ Don. neuvádí.

¹⁴⁰⁾ Známa česká poukázka Frant. Matuše z Kbelnice u Jičína, které se lidově říkalo pro její tmavou barvu „murka“ a která vyšla v březnu 1849 nejméně ve dvou vydáních, jak svědčí její rubní podtisk, nemá vůbec seriových či pořadových čísel, takže je vidět, že jich asi mnoho nevydal, aby o nich vydavatel musel mít při proplácení číselnou evidenci.

vyskytuje v pořadí podle početnosti vydávaných nominálů až na pátém místě (8,5%). Před ní je nominál 3 krejcarů (10,5%), za ní hodnota 1 krejcaru a 2 krejcarů (7,5—8%), 4 krejcarů (6%). Z ostatních hodnot byly zastoupeny ještě 2½ krejcaru, 7 krejcarů, 12 krejcarů, 15 krejcarů, 25 krejcarů, 30 krejcarů, 35 krejcarů i vyšší nominály, ale pouze v několika číslech nebo v jediném výskytovém čísle.

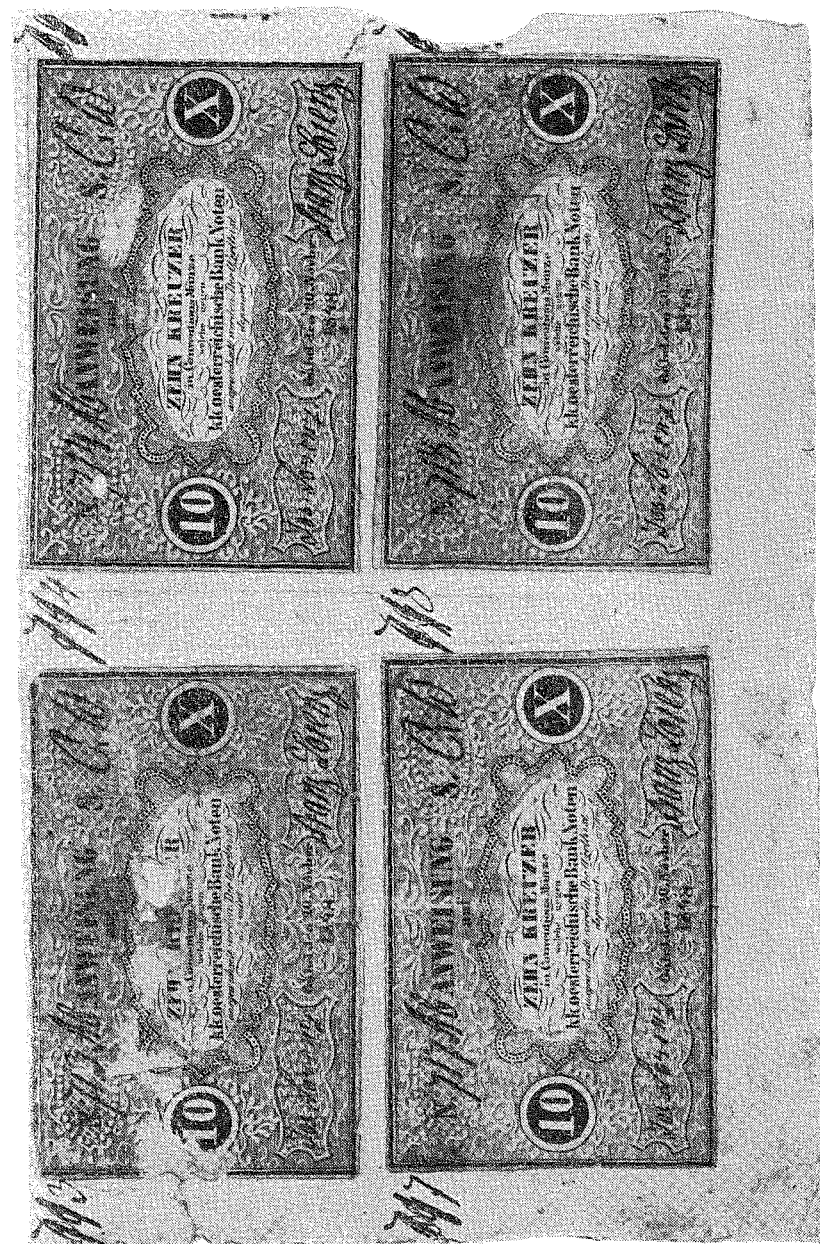
Srovnáme-li mezi sebou, jakých nominálů užívali čeští a němečtí vydavatelé v letech 1848—49, dojdeme k poznání, že nižších nominálů užívali především obchodníci čeští. Jde přitom zřejmě o sociální a hospodářské prvky. Jejich odběratelé měli malé nákupy a bylo tedy potřeba drobnějších nominálů k výměně a k dodávání. Pravděpodobně také český obchodník neměl asi tak veliký a pohotový finanční základ nebo se neodvážil vydávat tak vysoké hodnoty, jako byly 10krejcarové nebo 20krejcarové poukázky, jež vyžadovaly také větší hotovosti na krytí.

Závěr

Zavedení nouzových poukázek v letech 1848—1849 bylo reakcí na nedostatek státních drobných platidel, který byl vyvolán thesaurací kovových peněz. Vydáváním pomocných poukázek se chtěli jejich vydavatelé vyhnout stagnaci v podnikání, kdyby nebylo drobných, t. j. nejběžnějších platidel, a z toho plynoucím škodám. Zároveň se v některých emisích — hlavně z r. 1849 — objevuje již snaha po podnikatelském zisku, který plynul obchodníkovi z toho, že si mohl sám vydat vlastní poukázky.

Je nesporné, že se zavedení nouzových platidel drobných i větších jevílo svým charakterem jako projev nastupujícího výrobního systému kapitalistického; proto se to také projevovalo především v krajích s rozvinutým průmyslovým podnikáním, kde bylo třeba nerušené obchodní směny jak v drobných obchodních podnicích, tak i při výplatě dělnictva, ať už zaměstnaného v organizované tovární nebo manufakturní výrobě nebo pouze v domácí výrobě. Proto převážná většina nouzových poukázek z této doby pochází ze severního pohraničí Čech. Spolu s těmito velkými podniky se ovšem účastnili vydávání nouzových poukázek i malí obchodníci a podnikatelé, u nichž se jevíly stejné potíže v nedostatku drobného oběživu a kteří neměli ani tolik možností, aby přechodně užívali kovových známek na potraviny a pod. jako nouzových platidel anebo aby uhrazovali nedostatek drobných více méně nuceným odběrem zboží v továrních prodejnách. Jejich výtěžek na těchto poukázkách nebyl jistě malý.

Nouzové poukázky z let 1848—1849 jsou svědectvím, že dohasínající feudální finančníctví nedovedlo dostatečně rychle a pohotově zasáhnout do kritické situace těchto let. Používalo totiž pouze obvyklých prostředků, v nových finančních poměrech ne dosti účinných. Nouzové poukázky dokumentují

Obr. 1. Evidence vrácených nouzových poukázek firmy J. a F. Lorenze z Jablonného. Poukázky nalepené na zoláštím listě podle čísel.

Obr. 2. Různé druhy nouzových platidel. 1. V. Jantsch, Liberec 3 kr. — 2. J. Spielmann, Liberec, 6 kr. — 3. F. Vanka, Žatec, 2¹/₂ kr. 4. F. F. Gruss, Krnov, 3 kr.

Obr. 3. Nouzová poukázka Al. Schuberta ze Šumperku, 3 kr.

samostatnost podnikatelského projevu ve finančních otázkách, jeho nezávislost na státní moci feudálního charakteru, jež již nestačila regulovat výrobně a peněžně rozvinuté formy kapitalistické podle svých dispozic. Na této toleranci vlády k nezákonnému usurpování práva tisknout náhradní platidla soukromými podnikateli vidíme, že si rakouská vláda uvědomovala svou nemohoucnost finanční i politickou, protože revoluční úsilí ji nutilo povolit dočasné určité ústupky a kompromisy ve prospěch buržoasie, jež nakonec musila být oporou vlády proti lidovému revolučnímu hnutí.¹⁴¹⁾

V červenci 1956.

¹⁴¹⁾ Fotografické snímky č. 1, 2/1 — 3 jsou ze sbírek Národního musea v Praze, č. 2/4 a 3 ze sbírek Moravského musea v Brně.

Экономическая характеристика чешских бон выпуска 1848—1849 гг.

Боны, относящиеся к этим годам, представляют собой исторические документы возникновения вновь создающихся производственных и социальных форм капиталистического общества.

Боны, как средства платежа, появляются на фоне специальных экономических и политических условий. Точное их место в развитии меновых средств, как и точное определение их сущности, определяет всегда обстоятельство, способствующее их издание. Что касается бон выпуска 1848—49 г., они первоначально не имели всеобщей платежной цены, преследуя только цель помочь торговым отношениям между продавцами и потребителями, между работодателем и трудящимся. Общий недостаток мелкой валюты и нужда в вспомогательных средствах платежа, заставляли, однако, пользоваться ими в известных областях. Между бонами следует различать:

- а) боны, возникновение которых вызывал полный недостаток денежных средств.
- б) вспомогательные боны, замещающие недостающие номиналы, вследствие их изъятия из хождения или тезаврирования.

При бонах, вышедших при полном недостатке денег, имеет хождение лишь одна единственная эмиссия (обыкновенно вспомогательная), тогда как при вспомогательных платежных средствах циркулируют как государственные эмиссии, так и боны. Боны 1848—49 гг. носят характер вспомогательных платежных средств.

В первой половине XIX-го столетия значительно развиваются капиталистические отношения, влияющие на экономическое и политическое развитие Чехии. Развитие рынка привело к тому, что как рабочий, так и крестьянин стали от него зависеть. Конечно, политическая структура Австрии до 1848 года не подходила промышленным к торговым предприятиям: финансовая политика Австрии, с трудом удерживающая равновесие перегруженного государственного бюджета, была еще потрясена внезапной тезаврацией металлической монеты в начале революционного движения 1848 г. Торговцы и предприниматели пытались устранить недостаток мелкой монеты путем выпуска собственных бон. Сначала эти кредитные билеты были выпущены лишь для покрытия нужд их издателя и его заказчиков; потом они, однако, проникли и в денежное обращение, так как государству не хватало сил отстранить своими эмиссиями тягостный недостаток мелкой монеты. Эти боны (главным образом 1849 года) носили местами даже инфляционный характер, та же как были выпущены только в пользу частного предпринимателя и не были гарантированы. Такие боны как в Чехии и в Моравии, известны нам и в Словакии, Галиции, а несколько их и в окрестностях Вены и Будапешта. В 1849 г хождение бон было запрещено, а в 1850 году были установлены окончательные сроки для их обмена. Коммерсанты, в большинстве случаев, тщательно контролировали свои возвращенные боны. В некоторых случаях пользовались оставшимися бонами еще в критическую военную эпоху 1866 года, напр. в Домажлицах.

Если рассматривать боны 1848—49 гг. с экономической точки зрения и в рамках общего финансового развития, можно их считать как характерный симптом начала вторжения капиталистических предприятий, обладающих настолько финансовой силой, чтобы присвоить и бесспорное право государства выпускать деньги. Эти боны принадлежат к разряду векселей с узкой сферой хождения, о чем свидетельствуют надписи. Их функции и историческую роль можно сравнивать с английскими, североамериканскими и австралийскими «токэнами». Каждое средство платежа должно было иметь означенную цену, имя издателя, его штампель, подпись, срок обмена или платежа. Его текст был почти аналогичен тексту векселей. Кроме того, вспомога-

тельные средства платежа (боны и «токэны») были использованы в целях пропаганды и рекламы.

В 1848 году вышла неполная треть всех выпущенных бон; в 1849 году их число значительно возросло.

Что касается издателей бон, надо принять во внимание их финансовую силу, т. е. боны влияли в экономическом и социальном смысле на классы, зависящие от них в трудовом и коммерческом отношении. В их выпуске принимали участие самостоятельные учреждения, города, торговцы или их корпорации, а иногда и крупные землевладельцы, театры, кафе, сборщики податей и т. д. Отношение чешских бон к чешско-немецким и немецким определяется приблизительно 1:5. Этому способствовало то обстоятельство, что они выпускались главным образом в областях онемеченных, а также и то, что чешские издатели и коммерсанты располагали менее крупным капиталом. Боны выпускались разных видов: бумажные, деревянные, кожаные и металлические.

Бумажные боны были печатаны на листах и полулистах в типографиях в Праге, Литомержицах, Оломоуце, Жатце, Локте, Либереце, Хебе, Карловых Варах, Вене и других городах. Денежный фонд издателей бон можно установить по номерам отдельных экземпляров. Размер суммы зависил от размера города, числа его обывателей, промышленного и торгового движения и числа местных издателей бон. Наивысшей суммы достигла пражская община (150.000 флоринов). В большинстве случаев гарантировка, уложенная для компенсации выданных бон не превышала цены нескольких сот флоринов. Только более крупные фирмы, главным образом в немецкой пограничной зоне доходят до тысячных цифр. Чешские фирмы имеют дело только с десятками флоринов. Что касается взаимоотношения номиналов, то чаще всего выпускались пяти и десяти крейцеровые номиналы; часто также встречались в обиходе номиналы 1, 2, 3, 4 крейцера. Чешские коммерсанты выпускали только низкие номиналы, что служит доказательством их меньшей финансовой силы по сравнению с немецкими предпринимателями.

Боны выпуска 1848—49 годов доказывают самостоятельность капиталистического духа предпринимателей в финансовых вопросах, его независимость от феодальной еще государственной мощи, которая терпела выпуски бон не только потому, что была неспособна собственными средствами устранить финансовый кризис, но и будучи принуждена революционным усилием временно сделать известные уступки в пользу буржуазии которая, наконец, стала опорой правительства против народного, революционного движения.

Перевел Е. Похионов

Les bons de monnaie tchèques des années 1848 à 1849 au point de vue économique

Les bons de monnaie (coupures provisoires) qui ont été émis dans les pays tchèques au cours des années 1848 à 1849 constituent des documents historiques de l'avènement de nouvelles formes de production ainsi que de nouvelles formes sociales de la société capitaliste.

Ces coupures provisoires apparaissent toujours dans des conditions économiques et politiques spéciales; c'est toujours la circonstance qui avait conditionné leur émission qu'il faut prendre en considération quand on veut déterminer d'une manière précise leur place dans le développement des moyens d'échange et définir leur caractère. Pour ce qui est des coupures provisoires des années 1848 à 1849, elles n'avaient pas, à l'origine, une valeur d'échange générale, mais n'étaient destinées qu'à faciliter les rapports commerciaux, d'une part, entre le vendeur et l'acheteur et, d'autre part, entre l'employeur et l'employé. Cependant, la pénurie générale du petit numéraire et le besoin de moyens d'échange auxiliaires firent accepter ces coupures provisoires comme moyen de paiement général sur un territoire déterminé. Parmi ces bons de monnaie provisoires il faut distinguer: 1° bons de monnaie qui devaient remplacer les monnaies ordinaires pour parer à l'absence totale du numéraire, 2° bons de monnaie auxiliaires qui devaient parer à la rareté de quelques espèces déterminées qui avaient été retirées de la circulation ou thésaurisées. Une seule émission, celle des bons de remplacement, est en circulation dans le premier cas, tandis que l'on se sert des émissions de l'Etat aussi bien que des émissions de coupures provisoires quand il s'agit de bons auxiliaires. Les bons de monnaie des années 1848 à 1849 ont tous les traits caractéristiques des bons provisoires auxiliaires.

Dans la première moitié du 19e siècle, les rapports capitalistes très évolués exercèrent une grande influence sur le développement économique et politique des pays tchèques. Les ouvriers aussi bien que les paysans dépendaient des marchés bien développés. Toutefois, la structure politique de l'Autriche d'avant 1848 ne répondait guère à son développement industriel et commercial, et la politique financière de l'Etat, qui n'arrivait qu'avec peine à assurer l'équilibre du budget surchargé, a été, en plus, bouleversée par une thésaurisation subite des espèces sonnantes, survenue au début des actions révolutionnaires de 1848. Les commerçants et les entrepreneurs essayèrent de parer à la pénurie du petit numéraire par des émissions de coupures provisoires. A l'origine, ces bons de crédit ne devaient servir que dans les rapports entre l'émetteur et ses clients; cependant, comme les émissions de l'Etat ne parvenaient pas à parer à la grande pénurie du petit numéraire, ils commencent à avoir cours partout. Ces coupures provisoires, notamment celles de 1849, avaient parfois même un caractère d'inflation, quand elles étaient émises au profit d'un entrepreneur privé et n'avaient pas de couverture. A l'exemple de la Bohême et de la Moravie, on émettait de pareilles coupures provisoires en Slovaquie et en Galicie; quelques spécimens viennent aussi des environs de Vienne et de Budapest. En 1849, on interdit la circulation de ces bons de nécessité et on fixa, en 1850, les derniers délais où ils pouvaient être échangés contre la monnaie légale. En général, les commerçants contrôlaient soigneusement les coupures qu'on leur retournait. Au cours de la période critique de la guerre de 1866, on s'est encore servi de ces coupures provisoires de nécessité dans quelques régions où il en restait, comme p. ex. dans la ville de Domažlice en Bohême.

Si l'on considère les bons de nécessité des années 1848 à 1849 du point de vue économique et en tenant compte de tout le développement monétaire, on voit qu'il s'agissait là d'un trait caractéristique des entreprises capitalistes dans leur premier essor. Les capitalistes avaient déjà assez de pouvoir financier pour s'arroger la prérogative souveraine de l'Etat, à savoir le droit monétaire. Ces bons de nécessité sont une sorte de lettre de change privée avec un cercle étroit de circulation, comme il ressort aussi de leurs inscriptions. Par leur fonction et par leur situa-

tion historique on peut les comparer aux „tokens“ anglais, australiens et aux tokens émis aux Etats-Unis d'Amérique. Tout bon devait porter l'indication de sa valeur nominale, le nom de l'émetteur, son cachet et sa signature ainsi que le terme de l'échange ou de la validité. Le texte du bon était rédigé d'après la formule des lettres de change. Les bons de nécessité aussi bien que les „tokens“ servaient, en outre, de moyens de propagande et de publicité.

En 1848, un tiers à peine de tous les bons émis parut sur le marché; leur nombre s'accrut extraordinairement en 1849.

L'auteur attire l'attention sur la capacité financière des émetteurs de coupures provisoires. En effet, les bons de nécessité exerçaient une influence économique et sociale sur les couches de la population dépendant d'émetteurs en tant que travailleurs ou commerçants. Comme émetteurs de ces bons de monnaie figurent: administrations autonomes, villes, commerçants ou leurs corporations, parfois aussi grandes propriétés foncières, théâtres, cafés, péagers, etc. Le rapport approximatif entre les bons tchèques et les bons tchèques-allemands ou allemands était de 1 à 5. C'est qu'on émettait des bons surtout dans les régions germanisées et que les entrepreneurs et commerçants tchèques disposaient de capitaux inférieurs à ceux de leurs confrères allemands.

On fabriquait les bons de monnaie avec des matériaux divers: papier, bois, cuir et métal. Les bons affectaient, en règle, la forme ronde, rarement ovale ou rectangulaire. Les bons en papier s'imprimaient sur des feuilles de grand ou de petit format dans les imprimeries de Prague, Litoměřice, Olomouc, Zatec, Loket, Liberec, Cheb, Karlovy Vary, Vienne et ailleurs.

Les numéros de différents bons laissent supposer la base financière de l'émission. Cette somme dépendait de l'importance du lieu d'émission, du nombre de ses habitants, de l'activité industrielle et commerciale du lieu, enfin du nombre d'émetteurs locaux de ces bons de nécessité. C'est la ville de Prague qui atteignit la plus grande somme (150.000 florins). En général, les sommes déposées par les émetteurs et destinées à couvrir l'émission de bons, ne dépassaient pas quelques centaines de florins. Quelques maisons seulement, notamment les entreprises des régions-frontières allemandes, atteignent des sommes de quelques milliers de florins. Par contre, les maisons tchèques ne déposent parfois que quelques dizaines de florins. Dans les émissions de coupures provisoires, on rencontre le plus souvent les valeurs de 5 et de 10 Kreuzers; les autres valeurs courantes étaient de 1, 2, 3, et 4 Kreuzers. Les commerçants tchèques n'émettaient que de petites valeurs; cela tenait à leurs possibilités financières où ils ne pouvaient soutenir la comparaison avec les entrepreneurs allemands.

Les bons de nécessité des années 1848 à 1849 apportent la preuve de l'indépendance des entrepreneurs capitalistes dans les questions financières ainsi que de leur indépendance vis-vis de l'Etat encore féodal qui ne tolérait les émissions de ces coupures de nécessité que parce qu'il n'était pas à même de trouver les moyens propres à sortir de la crise financière. D'autre part, les efforts des révolutionnaires obligèrent l'Etat à faire, du moins provisoirement, quelques concessions en faveur de la bourgeoisie qui devait être, en fin de compte, le soutien de l'Etat contre le mouvement révolutionnaire populaire.

Traduit par Konstantin Jelínek

SOUPIS STŘEDO- A NOVOVĚKÝCH
NÁLEZŮ MINCÍ NA MORAVĚ

O významu nálezů mincí bylo již mnoho napsáno. V poslední době se touto otázkou zabývala Em. Nohejlová-Prátová v 1. kapitole předmluvy díla „Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, Praha 1955, a osvětlila tak s moderního hlediska problém, k němuž se stále vracíme naši numismatikové, totiž nutnost úplné registrace nálezů mincí v našich zemích. Je to úkol velmi těžký, neboť se tu naráží stále na překážky, které jsou mnohdy nepřekonatelné. Nepochopení se strany nálezců nebo i úředních činitelů, jimž byl nález ohlášen a v mnohých případech i lidská hrabivost způsobily, že po některých odkrytých pokladech nezbyla dnes už ani sebenepatrnější stopa. Numismatičtí pracovníci se však stále znovu a znovu snaží zachytit v úplnosti alespoň ty nálezy, o nichž se nám zprávy dochovaly. Není to vždy snadná práce, zvláště pokud jde o nálezy odkryté ve starší době. Tu je často nutno zachytit se třeba jen několika vět v některých krajinských novinách a dlouho a pracně hledat další zprávy, které by potvrdily správnost a po případě podaly i přesnější informace. Jedním z těch, kdo pochopili již dávno význam odkrytých pokladů a s velkou obětavostí je popisovali a shromažďovali o nich zprávy, je i prof. Dr. Josef Skutil. Nebudu zde vypočítávat řadu jeho prací, vztahujících se k tomuto tematiku, v nichž jde většinou o nálezy antických mincí. V dále otištěném soupisu shromáždil však již za druhé světové války Josef Skutil zprávy o moravských nálezech středověkých a novověkých. Pro nedostatek času jej však nemohl sám upravit pro tisk a práce ležela dlouho v rukopise, který prof. Skutil ochotně zapůjčil k excerptaci autorům „Nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“. Některé z nálezů, zachycených Skutilem, byly již dříve publikovány, o některých byly alespoň zmínky v literatuře. Autorovi nešlo o to, aby shromáždil jen materiál dosud neznámý. Snažil se, aby podal pokud možno úplný přehled všech nálezů středověkých a novověkých mincí, odkrytých na Moravě. Nejcennější jsou však přece jen popisy nálezů dosud neznámých (většinou to jsou poklady, jejichž odkrytí bylo hlášeno Památkovému úřadu v Brně, z jehož registratury Skutil čerpal pro svou práci nejvíce; zkratka PÚB). Tyto nálezy, které byly podle rukopisu Skutilovy práce uvedeny v „Nálezech mincí“ pouze v regestech,

si zaslouží otištění v plném rozsahu, neboť doplňují řadu dosud neznámých nálezů mincí na Moravě.

Otiskující tyto popisy nálezů, chceme zároveň, podle slibu daného redakcí díla „Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, ukázat celý rozsah původní Skutilovy práce. Nálezy, které už byly publikovány jinde a jejichž známost čerpal Skutil v týchž pramenech jako „Nálezy mincí“, označujeme pouze číslem regestu v tomto díle. Tam, kde Skutil — jediný z řady těch, kteří sbírali materiál pro shora uvedenou publikaci — upozornil na některý nález uvedený v literatuře už dříve, připojujeme za číslo regestu zkratku excerptátora jména tak, jak je uvedeno v „Nálezech mincí“ — JSk. Zprávy o drobných nebo jednotlivých nálezech jsou tu uvedeny v plném rozsahu, protože se tu nemůžeme opřít o čísla regestů. „Nálezy mincí“ totiž uvádějí — pro údobí grošové a tolarové — jen ty nálezy stříbrných platidel, u nichž počet nalezených kusů přesahuje číslo 5, zatím co nálezy zlatých mincí jsou tu zachyceny všechny.

Byla jsem pověřena přípravou Skutilova rukopisu pro tisk. Ponechala jsem jej v zásadě tak, jak jej sestavil prof. Dr. Skutil; i abecední řazení bez ohledu na druh mincí zůstalo, neboť bylo pro práci tohoto rozsahu nejvýhodnější; při jiném způsobu řazení by se byla práce stala nepřehlednou. Bohužel, mnohde nedovoloval rukopis zachovat veškeru potřebnou přesnost; někde jsou udána na př. souhrnná čísla exemplářů, někde se od sebe liší názvy druhů mincí, ačkoliv jde zřejmě o jeden a týž. V takových případech jsme spojovali tyto druhy mincí pod jednotný název. Bohužel v popisech nebyla vždy udána jména mincmistrů, ani počet variant. Tento nedostatek nelze dnes již doplnit. Je tedy možné, že mince jednoho letopočtu patří dvěma mincmistrům.

Alena Malá

- Alexovice, okres Rosice, viz Nálezy mincí III, č. 2959.
- Archlebov, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 3712.
- Arnolec, okres Jihlava, viz Nálezy mincí III, č. 4128.
- Bačov, okres Boskovice, viz Nálezy mincí II, č. 2297 [JSk.].
- Batouchovice, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2884 a 2885.
- Bernartice n. Odrou, okres Nový Jičín, viz Nálezy mincí III, č. 3653.
- Bezkov, okres Znojmo, viz Nálezy mincí III, č. 3901 [JSk.].
- Bílany, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí II, č. 2615.
- Bílčice, okres Bruntál, viz Nálezy mincí III, č. 3815.
- Bítov, okres Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 2504.
- Bítovčice, okres Jihlava, viz Nálezy mincí II, č. 2255.
- Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 2256.
- Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 2675.
- Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 1678.
- Blatnice, okres Veselí n. Moravou, viz Nálezy mincí III, č. 3715 [JSk.].

- Blažovice, okres Slavkov, viz Nálezy mincí III, č. 3079.
- Bohuslavice, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 4004.
- Bohutice, okres Mor. Krumlov, viz Nálezy mincí II, č. 1660.
- Bojkovice, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3084.
- Bolatice, okres Hlučín, viz Nálezy mincí III, č. 3255.
- Borotín, okres Mor. Třebová, viz Nálezy mincí III, č. 4140.
- Borovec u Nedvědic, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí II, č. 1940 [JSk.].
- Bořetice, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí III, č. 3188.
- Boršice, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí III, č. 4141.
- Brno, Francouzská č. 138, viz Nálezy mincí II, č. 2860.
- Brno, roh Jesuitské a Běhounské ul., viz Nálezy mincí II, č. 1880.
- Brno, viz Nálezy mincí II, č. 1690.
- Brno, Kobližná ul. č. 21, viz Nálezy mincí II, č. 2006.
- Brno, Kobližná 5, viz Nálezy mincí II, č. 2068a.
- Brno, Pražská ulice, viz Nálezy mincí II, č. 1707.
- Brno, na rohu Cejlu a Francouzské ulice, viz Nálezy mincí II, č. 2889.
- Brno, Údolní ulice, viz Nálezy mincí II, č. 2619.
- Brno, Královo Pole, viz Nálezy mincí III, č. 3085.
- Brno, Cejl, viz Nálezy mincí III, č. 4145 [JSk.].
- Brno, viz Nálezy mincí II, č. 2006.
- Brtnice, okres Jihlava-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3086 [JSk.].
- Brumovice, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí III, č. 4155.
- Brušperk, okres Ostrava-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3718 [JSk.].
- Březka, okres Velká Bíteš, viz Nálezy mincí II, č. 2438.
- Břežnice, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3883.
- Bučovice, viz Nálezy mincí II, č. 2244.
- Bučovice, viz Nálezy mincí II, č. 2821.
- Budišov n. Budišovkou, okres Vítkov, viz Nálezy mincí II, č. 2861.
- Bukov, okres Bystřice n. Pernšt., viz Nálezy mincí II, č. 2894 [JSk.].
- Bušín, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí III, č. 4160.
- Býškovice, okres Holešov, viz Nálezy mincí III, č. 3170 [JSk.].
- Bzenec, okres Veselí n. Mor., viz Nálezy mincí II, č. 1711.
- Bzenec, okres Veselí n. Mor., viz Nálezy mincí II, č. 1726.
- Cetkovice, okres Mor. Třebová, viz Nálezy mincí III, č. 3603.
- Cetkovice, okres Mor. Třebová, viz Nálezy mincí III, č. 3717.
- Cizkrajov, okres Dačice, viz Nálezy mincí II, č. 1729.
- Čechovice, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3404 [JSk.].
- Čejč, okres Hodonín, viz Nálezy mincí II, č. 1882.
- Čikov, okres Velká Bíteš, viz Nálezy mincí II, č. 2529.
- Čučice, okres Rosice, viz Nálezy mincí III, č. 4171.
- Dědice, okres Vyškov, viz Nálezy mincí II, č. 2246.

Dešná, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 4033 [JSk.].

Dešná, okres Svitavy, viz Nálezy mincí III, č. 3355.

Dešná, okres Svitavy, viz Nálezy mincí III, č. 3563.

Dětkovice, okres Prostějov, viz Nálezy mincí II, č. 1666.

Divnice, okres Valašské Klobouky, viz Nálezy mincí II, č. 2051 [JSk.].

Dobrotice, okres Holešov.

Při vybourávání okna ve vepřovicové zdi v domě čp. 35 byl nalezen poklad 406 mincí. Byl zakopán asi r. 1645. Obsahoval tyto mince:

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), pr. groš (1). – Ferdinand I. (1526–1564), *Jáchymov*, Puellacher, tolar 1546 (2), pr. groš b. l. (1). – Rudolf II. (1576–1611), *Kutná Hora*, Šatný, tolar 1588 (1). – Matyáš (1611–1619), *Kutná Hora*, Škréta, tolar 1612 (1). – Ferdinand II. (1619–1637), *Praha*, Suttner, tolar 1623 (1); ½ tolar 1626 (1)¹⁾; 3kr. 1624 (7), 1625 (1); Huebmer, tolar 1626 (1); 3kr. 1625 (4), 1626 (8), 1627 (11), 1628 (7), 1629 (4), 1630 (1); Schuster, 3kr. 1631 (1), 1632 (3), 1633 (9), 1634 (5), 1635 (4), 1636 (5); Wolker, 3kr. 1637 (3); *Kutná Hora*, Hölzl, 3kr. 1624 (3), 1625 (1), 1627 (2), 1628 (1), 1630 (1), 1631 (1); Neumann, 3kr. 1635 (2); *Jáchymov*, Steinmüller, 3kr. 1637 (1); *Brno*, Wansiedler 3kr. 1624, 1625, 1626 (celkem 7 – počty u jednotlivých letopočtů nejsou udány); *Olomouc*, Fritsch, 3kr. 1629 (1). – Ferdinand III. (1637–1657), *Praha*, Wolker, 3kr. 1640 (1), 1645 (1); *Olomouc*, Sonnenschein, 3kr. 1637 (1), 1639 (1), 1640 (1).

Albrecht z Valdštejna, *Jičín*, Reick, 3kr. 1628 (1). – Jindřich Šlik, 3kr. 1628 (1), 1631 (1).

Slezsko, Ferdinand II. (1619–1637), *Vratislav*, Tuchmann, kiprový 24kr. (1); Riedel, 3kr. 1626 (7), 1627 (11), 1628 (6), 1629 (8), 1630 (2), 1631 (5), 1632 (1); Ziesler, 3kr. 1634 (1). – Ferdinand III. (1637–1657), *Vratislav*, Reichart, 3kr. 1639, 1641, 1642, 1643 (celkem 8).

Slezsko, knížetství: Krnov, Jan Jiří (1606–1621), ½ tolar 1611 (1).

Kladsko, Ferdinand III., *Kladsko*, Hema, 3kr. 1628 (3), 1630 (3); Rössner, 3kr. 1635 (1); bez mincm. značky 3kr. 1635 (1), 1637 (1); Werner, 3kr., 1644 (1).

Dolní Rakousy, Ferdinand I. (1521–1564), *Videň*, tolar (1). – Ferdinand II. (1619–1637), *Videň*, Fellner, tolar 1623 (1), 1625 (1); 3kr. 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1632 (celkem 33); *St. Pölten*, Turba, 3kr. 1626 (1). – Ferdinand III. (1637–1657), *Videň*, Stadler, 3kr. 1637, 1638, 1639 (celkem 9).

Korutany, Ferdinand II. (1617–1637), tolar 1620 (1); 3kr. 1624, 1625, 1626, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1634, 1635, 1636 (celkem 29). – Ferdinand III. (1637–1657), 3kr. 1637 (1), 1638 (1).

Štýrsko, Ferdinand II. (1617–1637), 3kr. 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1637 (celkem 82). – Ferdinand III. (1637–1657), 3kr. 1637, 1638, 1639, 1640 (celkem 8).

Tyroly, Ferdinand I. (1521–1564), tolar 1557 (1). – Arcivév. Ferdinand (1564 až 1595), tolar b. l. (2). – Arcivév. Leopold (1595–1632), tolar 1620 (2), 1632 (1); 10kr. 1628 (1), 1629 (1), 1630 (1), 1632 (1); 3kr. b. l. (4).

Uhry, Rudolf II. (1576–1611), *Kremnica*, tolar 1600 (1).

Sasko, Mořic (1547–1553), *Freiberg*, ½ tolar 1550 (1). – August (1553–1586), *Drážďany*, Biener, tolar 1565 (1), 1573 (2). – Kristian I. (1586–1591), *Drážďany*, Biener, tolar 1589 (1). – Kristian II., Jan Jiří a August (1591–1611), *Drážďany*, Biener, tolar 1592 (1), 1599 (1), 1605 (1), 1607 (1). – Jan Jiří (1615–1656), dukát 1639 (1).

¹⁾ Sic. Půltolar Suttnerův z tohoto roku, kdy úřadoval po druhé již Hübmer, nebyl dosud znám. Nejde tu o omyl?

Sasko-Výmar, Fridrich Vilém a Jan (1573–1602), ½ tolar 1596 (1).

Brunšvik-Woltenbüttel, Jindřich Julius (1589–1613), tolar 1600 (1).

Brunšvik, Kristián v Mindenu (1599–1633), tolar 1619 (1), 1632 (1).

Augsburg, tolar 1626 (1).

Polsko, Zikmund I. (1506–1548), *Gdansk*, 3groš 1538 (1). – Štěpán Báthory (1575–1586), *Litva*, 3groš 1583 (1). – Zikmund III. (1587–1632), *Malborg*, 6groš 1596 (1); korunní 3groš 1592 (1), 1594 (1); 3groš 1589, 1599, 1600, 1620, 1623 (celkem 7).

Italie, Filip III. Španělský (1598–1621), *Milán*, tolar 1608 (1).

Španělsko, Filip II. (1556–1598) a Isabella, *Sevilla*, dublon (1).

Nizozemí, Filip II. (1555–1598), tolar 1573 (1), 1584 (1). – Filip IV. (1621–1665), tolar 1623 (1), ½ tolar 1627 (1). –

Holandská konfederace, *Utrecht*, dukát 1606 (1); tolar 1620 (2); ½ tolar 1622 (1). – *Zeeland*, tolar 1620 (2), 1621 (1). – *Geldern*, dukát 1608 (1); tolar 1610 (1), 1621 (1), 1622 (1); *Žáp. Frísko*, dukát 1588 (1); tolar 1598 (1), 1609 (1), 1614 (1), 1619 (2), 1620 (1); ½ tolar 1597 (1).

Turecko, Soliman II. (1520–1566), dukát (1).

Srov. též Nálezy mincí III, č. 3441.

Dolní Bobrová, okres Žďár, viz Nálezy mincí III, č. 3861.

Dolní Libochová, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí II, č. 2339.

Dolní Loučky, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 3816 [JSk.].

Dolní Němčí, okres Uherský Brod.

R. 1938 byla nalezena v domě č. 44 dřevěná, úplně ztrouchnivělá nádoba s Leopoldovými mincemi z let 1663–1690 ve váze 2 kg. Z pokladu se zachovalo jen 48 kusů. Byly to tyto mince:

Čechy, Leopold I. (1657–1705), *Kutná Hora*, Hackl, 3kr. 1670–1672 (3).

Morava, biskupství Olomouc, Karel II. Lichtenštejn (1664–1695), 3kr. 1662 až 1670 (celkem 6).

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, Hammerschmidt, 3kr. 1669, 1670 (5).

Lehnice-Břeh, Kristián (1663–1672), mincm. zn. C-B, 3kr. 1668, 1669 (7). – Jiří III. (1639–1664), mincm. zn. Z, 3kr., 1662. – Württemberg-Olešnice, Sylvius Fridrich (1673–1697), mincm. zn. S-P, 3kr. 1674 (2).

Dolní Rakousy, Leopold I. (1657–1705), *Videň*, Cetto, 15kr. 1664 (1); 3kr. 1665 (1); 3kr. 1671 (1), 1690 (1).

Tyroly, arcivév. Ferdinand Karel (1632–1662), *Hall*, 3kr. 1661 (1). – Arcivév. Zikmund František (1662–1665), *Hall*, 3kr. 1665 (1).

Uhry, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, K-B, 6kr. 1665 (1), 1669 (1), 1671 (1), 1674 (1); 3kr. 1665 (3), 1679 (1); 3kr. s uherskou patronkou 1675 (1).

Blíže neurčené kusy: 15kr. 1663 (1 málo zachovalý); 3kr. nečitelné a málo zachovalé (6); krejcar 1669 (2 málo zachovalé); krejcar 1671 (1).

Srov. též Nálezy mincí III, č. 3639.

Dolní Radslavice, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 2247.

Drásov, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 3685.

Drslavice, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 4181.

Drnovice, okres Boskovice, viz Nálezy mincí III, č. 3724.

Droždín, okres Olomouc-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3999.

Dukovany, okres Mor. Krumlov, viz Nálezy mincí II, č. 2385.

Dzbel, okres Litovel, viz Nálezy mincí II, č. 2538.
Grygov, okres Olomouc, viz Nálezy mincí III, č. 3306.
Helfštejn, hrad, okres Lipník.

¹ stará mince (ČVMSO III. 1886, 101).

[V Nálezích mincí není uvedeno, neboť tu se uvádějí nálezy obsahující pouze víc než 5 kusů.]

Hlína, okres Rosice, viz Nálezy mincí II, č. 1692.
Hlinsko, okres Hranice, viz Nálezy mincí II, č. 3307.
Hluboké, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 3776.
Hodolany, okres Olomouc-město, viz Nálezy mincí III, č. 2988.
Hodonín, okres Boskovice, viz Nálezy mincí II, č. 1974.
Hodonín, okres Boskovice, viz Nálezy mincí III, č. 3726.
Hodonín, okres Boskovice, viz Nálezy mincí III, č. 3726 [JSk.].
Hodov, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2130.
Hodov, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2697.
Hodějice, okres Slavkov, viz Nálezy mincí III, č. 3473.
Holásky, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 1698.
Horákov, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3644.
Horní Bojanovice, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí II, č. 1937.
Horní Břečkov, okres Znojmo, viz Nálezy mincí III, č. 4042 a 4043.
Horní Dunajovice, okres Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 1727.
Horní Libochová, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 4192.
Horní Újezd, okres Holešov[?], viz Nálezy mincí II, č. 2080.
Hostýn, okres Bystřice p. Host., viz Nálezy mincí II, č. 1913 [JSk.].
Hovězí, okres Vsetín, viz Nálezy mincí III, č. 4196.
Hradčovice, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí II, č. 1702.
Hranice, Teplická tř., viz Nálezy mincí II, č. 2248.
Hranice, viz Nálezy mincí II, č. 2702.
Hrotovice, okres Třebíč, viz Nálezy mincí III, č. 3297.
Hrušky, okres Břeclav, viz Nálezy mincí III, č. 4050 [JSk.].
Hrušky, okres Břeclav, viz Nálezy mincí II, č. 2035 [JSk.].
Hrušovany n. Jevišovkou, okres Mikulov, viz Nálezy mincí III, č. 4198.
Hříšice, okres Dačice, viz Nálezy mincí II, č. 2263.
Huštěnovice, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí III, č. 3986.
Chlístov, okres Třebíč, viz Nálezy mincí III, č. 3271.
Cholina, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 3971.
Chomýž, okres Holešov, viz Nálezy mincí II, č. 2867.
Chrlopy, okres Znojmo.

³ malé stříbrné mince (Zpr. 1901, 9).

[V Nálezích mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí pouze nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]

Chropyně, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí II, č. 2707.
Ivančice, okres Rosice, viz Nálezy mincí II, č. 1712.

Ivančice, okres Rosice, viz Nálezy mincí II, č. 1884.

Ivaň, okres Mikulov, viz Nálezy mincí III, č. 4207.

Jabloňov, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2710.

Jámy, okres Žďár, viz Nálezy mincí II, č. 1885.

Jaroměřice n. Rokytanou, okres Mor. Budějovice, viz Nálezy mincí II, č. 2711.

Jarošov, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 2176.

Jevišovice, okres Znojmo, viz Nálezy mincí III, č. 3279.

Jestřebí, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 1951.

Jezdovice, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 1887.

Jezernice, okres Hranice, viz Nálezy mincí III, č. 3630 [JSk.].

Jičína, okres Nový Jičín, viz Nálezy mincí III, č. 3196 [JSk.].

Jihlava, viz Nálezy mincí III, č. 3161.

Jimramov, okres Polička, viz Nálezy mincí III, č. 4006 [JSk.].

Jiřkovice, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 1683.

Josefov, okres Hodonín, viz Nálezy mincí II, č. 1888.

Kamenice, okres Jihlava.

Roku 1941 při bourání někdejšího mlýna čp. 101, kde se stále udržovala pověst, že je zde zazděn poklad, bylo nalezeno v ssuti nad starým válcovým klenutím a pod podlahou hořejšího pokoje v nádobě 176 stříbrných mincí z 16. stol., ačkoliv velká většina pokladu byla již ztracena. Zbytek obsahoval tyto mince:

Čechy, Jiří Poděbradský (1458–1471), pr. groš (2). – Vladislav II. (1471–1516), pr. groš (95); bílý peníz oboustr. (2); bílý peníz jednostr. (15); černý peníz (6). – Ludvík Jagelonský (1516–1526), bílý peníz (1). – Ferdinand I. (1526–1564), pr. groš 1533 (1), 1535 (1), 1536 (2), 1537 (1), 1538 (1), 1539 (1), 1540 (2), 1541 (3), 1545 (2), b. l. (2).

Štýrsko, Karel V. (1519–1556), groš 1513 [sic!].

Tyrol, Zikmund (1439–1496), krejcar (4). – Ferdinand I. (1521–1564), krejcar (1). Arcibiskupství Salzburg, Leonard Keutschach (1495–1519), batzen 1509 (1), 1513 (2), 1518 (2). – Matouš Lang (1519–1540), batzen 1524 (1); půlbatzen 1532 (1); halér (1).

Kurfirštka Falc, Otto Jindřich (1507–1559) a Filip Neuburský (1507–1548), batzen 1518 (1).

Leuchtenberg, Jan VI. (1531–1572), batzen 1525 (1).

Augsburg, batzen 1523.

Isny, batzen (3); půlbatzen (1).

Oettingen, Karel, Wolfgang, Ludvík a Martin (1522–1549), tolar bez let (?), (1).

Kempten, batzen (1), půlbatzen (1).

Nördlingen, půlbatzen 1527 (1).

Řezno, batzen 1524 (1); půlbatzen 1511 (1).

Biskupství Pasov, Wigileus (1500–1516), batzen 1516 (1). – Arnošt (1517–1540), batzen 1518 (1), 1521 (1), 1522 (1).

Sasko, Fridrich II. a Vilém III. (1445–1482), *Míšeň*, štítový groš (5). – Arnošt, Albrecht a Vilém III. (1445–1482), *Míšeň*, groš rohový (1). – Jan a Jiří (1530–1539), groš (sic; 1).

Srov. též Nálezy mincí III, č. 1060.

Karviná (dříve Fryštát), viz Nálezy mincí II, č. 3036.

Karviná, viz Nálezy mincí II, č. 2036 [JSk.].

Kelč, okres Val. Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 1652.

Klentnice, okres Mikulov.

R. 1932 byl mezi Tafelbergem a pomníkem nalezen půlkrejcar města Kostnice z r. 1600 (Heimatblatt f. d. Nikolsburger Bezirk I. 1933, 3).

[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]

Klobouky, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí I, č. 1362.

Klobouky, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí II, č. 1684.

Knínice u Boskovic, okres Boskovice, viz Nálezy mincí II, č. 1703 [JSk.].

Kobeřice, okres Slavkov u Brna, viz Nálezy mincí II, č. 1693.

Komňa, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí II, č. 2718.

Konice.

St. Gallen, tolar 1622 (Čas. 1910, 172).

[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí pouze nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]

Kostelec u Gottwaldova, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 1977.

Košatka n. Odrou, okres Ostrava-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 2314.

Kotlasy, okres Žďár, viz Nálezy mincí III, č. 3694.

Kožušice, okres Bučovice, viz Nálezy mincí II, č. 2548.

Králice na Hané, okres Prostějov, viz Nálezy mincí II, č. 1889.

Krásensko, okres Vyškov, viz Nálezy mincí II, č. 2614 [JSk.].

Krhov, okres Mor. Budějovice, viz Nálezy mincí II, č. 2550.

Kroměříž, Měšťanská škola, viz Nálezy mincí III, č. 3199.

Křelov, okres Olomouc-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 4066.

Křenovice, okres Kojetín, viz Nálezy mincí II, č. 2551.

Křepice, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí III, č. 4227 [JSk.].

Křížanov, okres Vel. Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3656.

Křížanov, okres Vel. Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3488.

Křoví, okres Vel. Bíteš, viz Nálezy mincí II, č. 2398.

Křtěníce, okres Mor. Krumlov.

Roku 1884 byl vyplaven silným lijákem hliněný hrnec se stříbrnými penězi z let 1520 až 1615.

(Viz Vilém Haňák, VM II. 34, 1913, Mor. Krumlovský okres, 220.)

Kudlov, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3219.

Kuchařovice, okres Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 2087.

Kunice, okres Boskovice, viz Nálezy mincí II, č. 2147.

Kunkovice, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí III, č. 3201.

Kunovice, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 2316.

Kunovice, okres Valašské Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3443 [JSk.].

Kyjov, v blízkosti elektrárny, viz Nálezy mincí II, č. 2727 [JSk.].

Kyjov, viz Nálezy mincí II, č. 2186.

Kyjov, viz Nálezy mincí II, č. 2552.

Kyjov, viz Nálezy mincí II, č. 2554.

Kyjov, okolí (bez bližšího udání naleziště), viz Nálezy mincí II, č. 2728 [JSk.].

Kyselovice, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí II, č. 1890.

Lanštorf, okres Břeclav, viz Nálezy mincí III, č. 4234.

Lašany, okres Šternberk, viz Nálezy mincí III, č. 3164.

Lednice, okres Břeclav, viz Nálezy mincí II, č. 2400.

Lešany, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3302.

Loštice, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí II, č. 1713.

Letovice, okres Boskovice, viz Nálezy mincí II, č. 1891.

Lhotice, okres Velká Bíteš, viz Nálezy mincí III, č. 3587.

Lhotka, okres Třešť, viz Nálezy mincí III, č. 3742.

Lípov, okres Veselí n. Moravou, viz Nálezy mincí III, č. 3624.

Liptál, okres Vsetín.

Na spálenisku domu čp. 213 byly nalezeny r. 1938;

Uhry, Leopold I. (1657–1705), Kremnica, tolar 1703 (1).

Slezsko, Christián (1638–1672), Volava, patnáctikrejcar 1663 (1).

Při úpravě trati nalezen u nádraží Polsko, Zikmund III. (1587–1632), třígroš 1599 (1). (PUB.)

[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť tu se uvádějí pouze nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]

Lobodice, okres Kojetín, viz Nálezy mincí II, č. 2869.

Lomnička, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 3237.

Louka, okres Dačice, viz Nálezy mincí III, č. 3915 [JSk.].

Lovětín, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 2189.

Malé Hradisko, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3496.

Malé Hradisko, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3877 [JSk.].

Markvartice, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 1875.

Medlov, okres Židlochovice, viz Nálezy mincí III, č. 4250 [JSk.].

Mělčany, okres Rosice, viz Nálezy mincí III, č. 4252.

Měnin, okres Židlochovice, viz Nálezy mincí II, č. 2739.

Mezice, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 3775.

Mistřín, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 4255a [JSk.].

Mladecko, okres Opava, viz Nálezy mincí III, č. 4258.

Morašice, okres Mor. Krumlov, viz Nálezy mincí II, č. 1710.

Moravany, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 2972.

Moravičany, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí III, č. 3812.

Moravské Bránice, okres Rosice, viz Nálezy mincí III, č. 4260 [JSk.].

Moravské Budějovice čp. 30, viz Nálezy mincí III, č. 4261.

Moravský Krumlov, viz Nálezy mincí II, č. 1896.

Morkovice, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí II, č. 2028.

Morkovice, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí III, č. 3805.
Morkůvky, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí III, č. 4263.
Mořice, okres Kojetín, viz Nálezy mincí II, č. 2039.
Mostišť, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2562.
Moštěnice, okres Přerov, viz Nálezy mincí III, č. 3234.
Mstěnovice, okres Valašské Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3978
[JSk.].
Náklo, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 3879 [JSk.].
Napajedla, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3601.
Nedachlebice, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 1987
[JSk.] a č. 1988.
Nechvalín, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 3614 [JSk.].
Němčice, okres Holešov, viz Nálezy mincí III, č. 4270 [JSk.].
Němčice, okres Holešov, viz Nálezy mincí II, č. 1664.
Němčice n. Hanou, okres Kojetín, viz Nálezy mincí III, č. 3248
[JSk.].
Němetice, okres Valašské Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 1657 [JSk.].
Nemochovice, okres Bučovice.
Při kopání příkopu nalezena r. 1932 stříbrná mince (PUB).
[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]
Nenakonice, okres Olomouc-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 2746.
Nenkovice, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 4079 [JSk.].
Nesovice, okres Bučovice, viz Nálezy mincí II, č. 1969.
Nesovice, okres Bučovice, viz Nálezy mincí III, č. 3503.
Neubuz, okres Vizovice.
Byly nalezeny 2 stříbrné mince (ČVMSO I. 1884, 102).
[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]
Nová Dědina, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí II, č. 1721.
Nová Říše, okres Dačice, viz Nálezy mincí II, č. 2455.
Nová Říše, okres Dačice, viz Nálezy mincí II, č. 1897 [JSk.].
Nové Hvězdlice, okres Bučovice, viz Nálezy mincí II, č. 1898.
Nový Hrozenkov, okres Vsetín, viz Nálezy mincí III, č. 3965.
Nový Jičín, viz Nálezy mincí II, č. 1899 [JSk.].
Odrlice, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 4278.
Ochoz u Tišnova, okres Tišnov, viz Nálezy mincí II, č. 2915.
Okrouhlá, okres Boskovice, viz Nálezy mincí III, č. 3916.
Olbramkostel, okres Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 2585.
Olešná, okres Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 2040.
Olomouc-chrám sv. Mořice.
Byla nalezena stříbrná mince z r. 1680 (ČVMSO VII. 1890, 145).
[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy obsahující víc než 5 kusů.]

Olomouc, viz Nálezy mincí II, č. 1716.
Olomouc-Severní nádraží, viz Nálezy mincí III, č. 2991.
Olomouc-kanovnická residence, viz Nálezy mincí III, č. 3646.
Olomouc-Hodolany, viz Nálezy mincí III, č. 2988.
Olomouc, klášter, viz Nálezy mincí II, č. 2457.
Olomouc-hradby, viz Nálezy mincí II, č. 1998.
Olomoučany, okres Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 1955 [JSk.].
Olomoučany, okres Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 2041 [JSk.].
Osiky, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 4283 [JSk.].
Oslavice, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2488.
Osové, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mince II, č. 2754.
Ostopovice, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3699 [JSk.].
Ostrava VIII.-Slezská Ostrava, viz Nálezy mincí III, č. 3676.
Ostravice, okres Frenštát pod Radhoštěm, viz Nálezy mincí III, č. 3845
[JSk.].
Ostrov u Macochy, okres Blansko, viz Nálezy mincí III, č. 3658.
Ostrožská Nová Ves, okres Veselí n. Moravou, viz Nálezy mincí III,
č. 3060 [JSk.].
Otín, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2756.
Otrokovice, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 2757 [JSk.].
Pařezovice, obec Lhota, okres Vyškov, viz Nálezy mincí II, č. 1648
[JSk.].
Pavlovice (neznámo které), viz Nálezy mincí II, č. 2252 [JSk.].
Penčice, okres Přerov, viz Nálezy mincí II, č. 2569.
Pěňčín, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 3177.
Pitín, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí II, č. 3228.
Podivín, okres Břeclav, viz Nálezy mincí II, č. 2490.
Police, okres Valašské Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3275.
Police, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí III, č. 4292 [JSk.].
Popelín, okres Jindřichův Hradec, viz Nálezy mincí II, č. 2356.
Popovice, okres Rosice, viz Nálezy mincí III, č. 3757.
Popůvky, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3112 [JSk.].
Pozdatín, okres Třebíč, viz Nálezy mincí III, č. 4294 [JSk.].
Práče, okres Znojmo, viz Nálezy mincí III, č. 2965.
Prostějov, staveniště reálky.
Byly nalezeny dvě mince Leopolda I. z r. 1703 a Karla VI. z r. 1726 (ČVMSO X.
1893, 126.)
[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]
Prostějov, staveniště dobytčího tržiště.
Nalezen stříbrný dvacetník 1777 (Roč. Prostějov V. 1928, 152).
[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]

Prostějov, Třebízského ul., viz Nálezy mincí II, č. 1689.
 Prostějov, Sušilova ul., viz Nálezy mincí III, č. 3052.
 Prostějov, Komenského ul. 178, viz Nálezy mincí III, č. 2945.
 Prostějov-Libušinka, č. 4, viz Nálezy mincí III, č. 3147 [JSk.].
 Prostějov, přestavba Grand Hotelu, viz Nálezy mincí III, č. 3838.
 Prostějov, Okresní nemocenská pojišťovna, viz Nálezy mincí II, č. 1991.
 Provodov, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3973 [JSk.].
 Prštice, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 1960 [JSk.].
 Předmostí, okres Přerov, viz Nálezy mincí II, č. 1672.
 Přerov, viz Nálezy mincí II, č. 1901.
 Přerov, Bratrská č. 144, viz Nálezy mincí III, č. 3250.
 Přerov, viz Nálezy mincí II, č. 2065.
 Přibyslavice, okres Třebíč, viz Nálezy mincí II, č. 2649.
 Pustiměř, okres Vyškov, viz Nálezy mincí II, č. 1723.
 Rácov, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 2461.
 Radějov, okres Veselí n. Moravou, viz Nálezy mincí III, č. 3207.
 Radostín, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3514.
 Rakvice, okres Břeclav, viz Nálezy mincí II, č. 1725.
 Raškovice, okres Místek, viz Nálezy mincí III, č. 3264.
 Rataje, okres Kroměříž.
 Vyorán polský peníz Zikmunda I. (1506–1548 – ČVMSO V. 1880, 50).
 [V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]
 Ratiboř, okres Vsetín, viz Nálezy mincí III, č. 3251.
 Rokytná, okres Moravský Krumlov, viz Nálezy mincí II, č. 1695.
 Rokytnice, okres Přerov, viz Nálezy mincí III, č. 3571.
 Rouhovany, okres Moravský Krumlov, viz Nálezy mincí II, č. 2774.
 Rovečné, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí II, č. 2212 [JSk.].
 Rozseč, okres Třešť, viz Nálezy mincí III, č. 3044.
 Rozvadovice, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 3844.
 Ruda, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 1962.
 Rudice, okres Blansko, viz Nálezy mincí II, č. 1686.
 Rudlice, okres Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 2416.
 Rybné, okres Jihlava, viz Nálezy mincí II, č. 2776.
 Řečkovice, okres Brno-město, viz Nálezy mincí III, č. 4153.
 Řehořov, okres Jihlava-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 2921.
 Sazovice, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3618 [JSk.].
 Sejřek, osada Mansberk, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí III, č. 4318.
 Seloutky, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3826.
 Senice na Hané, okres Litovel, viz Nálezy mincí II, č. 1663.

Senička, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 4321 [JSk.].
 Senohrady, okres Velká Bíteš, viz Nálezy mincí II, č. 1870.
 Sivice, okres Slavkov, viz Nálezy mincí III, č. 3937 [JSk.].
 Skalička, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí II, č. 2216.
 Sklené, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí II, č. 2503 [JSk.].
 Skorošice, okres Jeseník, viz Nálezy mincí III, č. 3518.
 Slavkov, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3029.
 Slavkov u Brna, viz Nálezy mincí II, č. 1902.
 Slavkov u Brna, za kostelem, viz Nálezy mincí III, č. 3921.
 Slavkov u Brna, bojiště, viz Nálezy mincí III, č. 3938.
 Slavonín, okres Olomouc-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3943.
 Slížamy, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí III, č. 3520.
 Snovídky, okres Bučovice, viz Nálezy mincí II, č. 1989.
 Soběšice, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3704 [JSk.].
 Sobotovice, okres Židlochovice, viz Nálezy mincí III, č. 3166.
 Sokolnice, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3119 [JSk.].
 Sosnová, okres Opava, viz Nálezy mincí II, č. 1966.
 Spytihněv, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí III, č. 4330 [JSk.].
 Stará Říše, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 1903.
 Stará Ves, okres Přerov, viz Nálezy mincí III, č. 3522.
 Staré Město, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 2331.
 Starý Hrozenkov, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3619.
 Starý Hrozenkov, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí II, č. 2002.
 Strážek, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí II, č. 2853.
 Strážek, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí II, č. 2925.
 Strážovice, okres Kyjov.

Asi r. 1910 bylo nalezeno v cínové nádobce 527 stříbrných mincí, zakopaných kolem r. 1631. Nález byl rozprodán. Šlo o tyto mince:

Čechy, Ludvík Jagelonský (1516–1526) bílý peníz (1). – Maxmilian II. (1564 až 1576), *Jáchymov*, bílý groš 1576 (1). – Rudolf II. (1576–1611), *Kutná Hora*, malý groš (1, neudán ani letopočet ani mincmistr). – Matyáš II. (1611–1619), *Praha*, Huebmer, bílý groš 1617 (1). – Ferdinand II. (1619–1637), *Praha*, Suttner, 3kr. 1624 (2), 1625 (1); Huebmer, 3kr. 1626 (5), 1627 (3), 1628 (3), 1629, 1630 (celkem 3); du Bois [?], 3kr. 1630 (1), 1631 (1); *Kutná Hora*, Hözl, 3kr. 1624 (1), 1626 (1), 1627 (2), 1629 (3), 1630 (1); Jindřich Šlik, *Planá*, 3kr. 1629 (1), 1630 (1). – Albrecht z Valdštejna, *Jičín*, 3kr. 1627 (1), 1628 (3).
 Morava, Ferdinand II. (1619–1637), *Brno*, 3kr. 1624 (6+1), 1625 (3), 1626 (1); krejcar 1624 (1); *Olomouc*, 3kr. 1628 (1), 1629 (2); krejcar 1631 (1); *Mikulov*, 3kr. 1627 (1).
 Slezsko, Ferdinand II. (1619–1637), kiprový 24kr. 1624 (1); *Vratislav*, Zwirner, 3kr. 1627 (2), 1628 (5), 1629 (14), 1630 (1), 1631 (2); krejcar 1624 (1), 1626 (1). – *Hradec u Opavy*, Zwirner, falsum 3kr. v mědi 1626 (1). – Ferdinand III. (1637–1657), 3kr. 1629 (2), 1630 (1); krejcar 1629 (1).

Slezsko, knížetství: Lehnice-Břeh, Jan Kristián a Jiří Rudolf (1602–1621), 3kr. 1616 (3), 1617 (2), 1618 (2), 1620 (3). – Münsterberg – Olešnice, Karel II. (1548–1617), 3kr. 1612 (1), 1613 (1), 1614 (3), 1615 (3). – Jindřich Václav a Karel Fridrich (1617–1639), 3kr. 1619 (4). – Opavsko, Karel z Lichtenštejna (1614–1627),

3kr. 1614 (1), 1617 (1). — Těšínsko, Adam Václav (1579–1617), 3kr. 1605 (1), 1606 (1), 1608 (1), 1609 (2), 1613 (1). — Krnovsko, Jan Jiří Braniborský (1606–1621), 3kr. 1610 (1), 1611 (1), 1615 (1), 1616 (1), 1617 (1), 1619 (2), 1620 (5).
Dolní Rakousy, Ferdinand I. (1521–1564), groš-hubáček 1556 (1). — Matyáš II. (1611–1619), *Videň*, Jessenský, 3kr. 1617 (1), 1618 (1), 1619 (1). — Ferdinand II. (1619 až 1637), *Videň*, Fellner, 3kr. 1624 (22), 1625 (7), 1626 (3), 1627 (3), 1631 (2); *St. Pölten*, Turba, 3kr. 1626 (1).
Pavel Sixt Trautsohn, 3kr. 1618 (3).
Tyroly, arcivév. Leopold (1625–1632), 3kr. b. l. (8).
Štýrsko, Karel (1564–1590), 3kr. b. l. (2). — Ferdinand II. (1619–1637), 3kr. 1624 (6), 1625 (2), 1626 (7), 1627 (3), 1628 (2), 1630 (1).
Anhalt, Jan Jiří (+1618), Kristián, August Rudolf a Ludvík, 3kr. 1617 (1), 1618 (1).
Barby, Wolfgang II. (1565–1615), 3kr. 1612 (1), 1614 (1).
Branibory-Bayreut, Kristián Vilém (1603–1655), 3kr. 1617 (3). — Jan Zikmund (1608–1619), 3kr. 1615 (1).
Opatství Corvey, Theodor (1585–1616), 3kr. 1614 (1), b. l. (1).
Falc-Zweibrücken, Jan I. (1569–1604), 3kr. 1593 (1), 1595 (2), 1596 (3), 1597 (1), 1598 (2), 1599 (3). — Jan II. (1604–1635), 1600 (1), 1601 (2), 1603 (1), 1604 (1), 1605 (3), 1607 (12), b. l. (13).
Falc-Moosbach, Otto (1461–1499), $\frac{1}{24}$ tolaru [sic!] (1).
Falc-Simmern, Richard (1569–1580), $\frac{1}{24}$ tolaru 1580 (1).
Göttingen, 3kr. 1605 (2), 1617 (1).
Biskupství Halberstadt, 3kr. 1615 (1).
Hammeln, 3kr. 1616 (1).
Hanavsko-Münzenberg, Filip Ludvík (1580–1612), 3kr. b. l. (3); 2kr. 1588 (1).
Hannover, 3kr. 1616 (1).
Isny, 3kr. 1554 (1).
Jülich-Cleve-Berg, $\frac{1}{4}$ tolar b. l. (1); 3kr. 1600 (1), 1606 (1).
Kaufbeuren, 3kr. 1553 (2).
Arcibiskupství Kolín, Arnošt (1583–1612), 3kr. 1602 (1), 1606 (1).
Kolmar, 3kr. b. l. (3).
Kostnice, 3kr. (1).
Lippe, Simon VI. (1565–1615), 3kr. 1609 (1). — Simon VII. (1613–1627), 3kr. 1614 (2).
Magdeburg, 3kr. 1616 (1).
Mansfeld-Bornstädt, Bruno II., Vilém I., Jan Jiří IV., Wolrath a Jobst (1609–1615), $\frac{1}{24}$ tolaru 1611 (4), 1612 (2); $\frac{1}{28}$ tolaru 1611 (1).
Marsberg, 3kr. 1609 (2).
Nordhausen, 3kr. 1616 (1).
Northeim, 3kr. 1573 (1).
Oldenbursko, Antonín Günther (1603–1667), $\frac{1}{4}$ tolar (1).
Biskupství Paderborn, Theodor z Fürstenberka (1585–1618), 3kr. 1611 (1), 1612 (1), 1614 (2).
Pomořany-Barth, František (1618–1620), 3kr. (1). — Filip II. (1606–1618), 3kr. 1612 (1), 1615 (1), 1616 (1). — Oldřich (1618–1622), 3kr. 1618 (1).
Prusko, Zikmund I. (1506–1548), polský groš 1533 (1).
Opatství Quedlinburg, Dorota (1610–1617), 3kr. 1615 (1), 1616 (2).
Salm, linie *Grumbach*, Jan a Adolf (1585–1625), 3kr. (2); linie *Dhaun*, Wolfgang

Fridrich za poručnictví matky Julie (1606–1637), 3kr. (5); linie *Kyrburg*, Otto (1594 až 1607), 3kr. (1).
Sasko, spolkový 3kr. (1). — Kristián II. a August (1591–1611), 3kr. 1611 (1).
Schauenburg, Adolf XIII. (1576–1601), 3kr. 1593, 1599 (celkem 4). — Arnošt (1601–1622), 3kr. (2).
Solms-Lich, Arnošt (1590–1619), 3kr. (5). — Filip (1619–1631), 3kr. (4).
Stolberg, Jindřich a Wolfgang Jiří (1612–1615), 3kr. 1613 (1). — Ludvík Jiří (1572–1618), 3kr. (1).
Biskupství Štrasburk, Jan (1569–1592), 3kr. (2). — Kardinál Karel, 3kr. 1605 (2), 1608 (1).
Waldeck, František, Vilém, Arnošt (1591–1597), 3kr. 1595 (1). — Kristián a Wolrath (1598–1638), 3kr. 1616 (2).
Švýcarsko: Biskupství Basilej, Jakub Kryštof (1575–1608), 3kr. 1598 (1). — Biskupství Chur, Jan V. (1601–1627), 3kr. 1627 (2). — Luzern, 3kr. 1599 (1), 1609 (1). — Schaffhausen, 3kr. 1597 (18). — Zug, 3kr. 1591 (1), 1598 (1), 1599 (2), 1600 (1), 1601 (3), 1602 (4), 1603 (6), 1604 (10), 1606 (10), 1608 (5), 1616 (1).
Polsko, Zikmund I. (1506–1548), groš 1511 (1). — Zikmund III. (1587–1632), šestigroš 1623 (1), 1625 (2), 1626 (9); groš 1614 (4), 1615 (13), 1616 (17), 1617 (8), 1618 (6), 1619 (3), 1620 (2), 1623 (2).
Nizozemí: Campen, šestistüber b. l. (9); Zwole, šestistüber b. l. (4).
Španělsko, Ferdinand II. Katol. (1474–1516) a Isabela (+1504), dvoudukát (1).
Neurčitelné kusy (9).
Srov. též *Nálezy mincí III*, č. 3332.
Stříbrnice, okres Uherské Hradiště.
Roku 1926 byl nalezen poklad, obsahující 461 špatně zachovalých mincí v nádobě. Obsahoval tyto kusy:
Čechy, Maxmilián II. (1564–1576), *Jáchymov*, Geitzköfler, dvoukřejcar 1567 (1), 1568 (1), 1569 (1). — Rudolf II. (1576–1611), *Jáchymov*, Jiří Kadner, bílý groš 1579.
Slezsko, Ferdinand I. (1526–1564), 2kr. 1563 (1).
Slezsko, knížetství: Biskupství Vratislav, Jan Turzo (1506–1520), groš 1508 (1). — Lehnice-Břeh, Fridrich II. (1488–1547), groš 1543, 1544, 1546 (celkem 5). — Jáchym Fridrich (1586–1602), 3kr. 1602 (1). — Jan Kristián a Jiří Rudolf (1602–1621), 3kr. 1606 (1). — Těšínsko, Fridrich Kazimír (1563–1571), 3kr. 1569 (1). — Adam Václav (1579–1617), 3kr. 1606–1607 (celkem 11). — Svidnice, půlgroš 1525, 1526 (3).
Rakousy, Ferdinand I. (1521–1564), *Videň*, groš (hubáček) 1549 (1). — Maxmilián II. (1564–1576), *Videň*, 2kr. 1570 (1), 1571 (1).
Tyroly, Ferdinand (1564–1595), tolar b. l. (2); krejcar b. l. (1).
Štýrsko, Karel (1564–1590), 2kr. 1578 (1).
Korutany, Ferdinand II. (1592–1618), dukát 1602 (1).
Arcibiskupství Salzburg, Matyáš Lang z Wellenburgu, groš 1531 (1).
Uhry, Ferdinand I. (1527–1564), *Kremnica*, denár 1542 (1), 1547 (1), 1548 (1), 1552 (1), 1553 (1), 1558 (1), 1563 (1). — Maxmilián II. (1564–1576), *Kremnica*, denár 1567 (1), 1575 (1), 1577 (1). — Rudolf II. (1576–1611), *Kremnica*, denár 1584, 1587, 1593, 1601, 1602, 1607 (celkem 8).
Falc-Zweibrücken, Jan I. (1569–1608), 3kr. 1599 (1); 2kr. 1592 (1). — Falc-Veldenz, Jiří Jan (1544–1592), 2kr. 1580 (1), 1581 (1), 1582 (1), 1586 (1). — Falc-Simmern, Richard (1569–1598), 2kr. 1577 (1), 1593 (1), 1595 (1).
Branibory-Kestrín, Jan (1535–1571), groš 1544 (1), 1545 (1).
Brunšvik, mariánský groš 1550 (2).
Göttingen, mariánský groš 1545 (1).

Hammeln, mariánský groš b. l. (1).
Hanau-Münzenberg, Filip-Ludvík II. (1580–1612), 2kr. 1587 (1).
Biskupství Minden, Heřman ze Schauenburgu (1567–1582), 3kr. 1578 (1).
Prusko, Jiří Fridrich (1543–1603), 3kr. 1586 (1), 2kr. 1571 (1).
Hrabství Schauenburg, Adolf XIII. (1576–1601), 3kr. 1590 (1), 1596 (1), 1600 (1).
Štrasburk, groš b. l. a půlgroš (3).
Hrabství Waldeck, Vilém, Arnošt, Kristián, Wollrath (1588–1638), 2kr. 1591 (1).
Švýcarský: Schaffhausen, 3kr. 1597 (1). – Soluthurn, 3kr. 1552 (1). – Zug, 3kr. 1599 (1).
Nizozemí: město Kampen, dukát 1603 (1); Konfederace belgická, dukát 1597 (1).
Polsko, Kazimír IV. (1444–1492), kwartnik b. l. (2). – Jan Albert¹ (1492–1501), kwartnik b. l. (8). – Alexandr (1501–1508), kwartnik b. l. (5). – Zikmund I. (1506–1548), korunní třígroš 1528, 1529, 1545, 1546 (5); pruský třígroš 1528 (2), 1529 (2), 1530 (7), 1531 (11), 1532 (4), 1533 (7), 1534 (10), 1535 (4); kwartnik 1507, 1508, 1509, 1510, 1511 (15). – Gdansk, groš (?) 1531 (2), 1532 (1), 1533 (1), 1534 (1), 1535 (6), 1538 (2), 1539 (3), 1540 (4). – Elbing, groš 1534, 1540 (3). – Litva, Zikmund August (1544–1572), groš 1547 (2), 1548, 1560, 1566, 1567, 1568 (9).
Štěpán Bathory (1575–1586), korunní třígroš 1581, 1584, 1586 (5). – Riga, groš 1581 (3), 1582 (3). – Gdansk, groš 1578, 1579 (4). – Zikmund III. (1587–1632), Malborg, šestigroš, 1599 (1), 1601 (1); třígroš 1593 (1), 1594 (1); mincm. zn. I. F., korunní třígroš 1590 (1), 1591 (2), 1592 (3), 1594 (1), 1595 (1), 1597 (2), 1598 (1), 1600 (1); mincm. zn. I. F. H. R., třígroš 1596 (1), 1597 (2); mincm. zn. I. F. C. S., třígroš (1); mincm. zn. kotva, 1592 (1), 1593 (2), 1594 (1); mincm. zn. labuť, třígroš 1592 (1); 1598 (3), 1599 (3), 1600 (1), 1601 (1), 1603 (1); třígroš s korunou 1607 (4), 1608 (1); třígroš s poprsím 1604 (16), 1605 (23), 1606 (28), 1607 (43), 1608 (2); korunní groš s poprsím 1597 (3); – Riga, třígroš 1592, 1593, 1594, 1595, 1597, 1598, 1600 (celkem 9); solidus 1600 (1).
Modena, Cesare d'Este (1597–1628), dukát b. l. (1).
(Hlášení PUB.)
Srov. též Nálezy mincí III, č. 3042.
Studnice, okres Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 2150.
Sulkovec, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí III, č. 4336 [JSk.].
Svatý Kopeček, okres Olomouc-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 3123.
Syrovín, okres Veselí n. Mor., viz Nálezy mincí III, č. 2030.
Šakvice, okres Hustopeče.
Roku 1932 bylo nalezeno při bourání starého domu č. 11 18 stříbrných mincí, které tu byly zakopány kolem r. 1703. Byly to tyto mince:
Čechy, Leopold I. (1657–1705), Praha, Egerer, tolar 1695 (1).
Morava, biskupství Olomouc, Karel z Lichtenštejna (1664–1695), Olomouc, Sinapi, tolar 1695 (1); Kroměříž, 3kr. 1666 (1).
Slezsko, Leopold I. (1657–1705), Vratislav, Hammerschmied, 3kr. 1667 (1); Břeh, Brettschneider, 3kr. 1698 (1); Opole, Wackerl, 15kr. 169 • [sic!] (1).
Dolní Rakousy, Leopold I. (1657–1705), Vídeň, Faber, 3kr. 1670 (1); Mittermayer, tolar 1703 (1).
Štýrsko, Leopold I. (1657–1705), Št. Hradec, Nowak, 3kr. 1676 (1).
Tyrol, Leopold I. (1657–1705), tolar 1680 (1), 1694 (1).
Uhry, Leopold I. (1657–1705), Kremnica, tolar 1691 (2), 1692 (1); Velká Baňa, 3kr. 1695 (1); Bratislava, Hunger, 3kr. 1697 (2); krejcar 1700 (1). – (Hlášení PUB.)

Srov. též Nálezy mincí III, 3670.
Šelešovice, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí II, č. 1658.
Štěpánovice, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 2967 [JSk.].
Štěpánovice, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 3398 [JSk.].
Štětovice, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3525.
Štramberk, okres Nový Jičín, viz Nálezy mincí II, č. 2618.
Šumice, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3631.
Šumice, okres Mor. Krumlov, viz Nálezy mincí III, č. 3617.
Šumice, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3527.
Šumperk, viz Nálezy mincí II, č. 2253.
Tasov, okres Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 2969.
Tavíkovice, okres Mor. Krumlov, viz Nálezy mincí III, č. 4341a [JSk.].
Tečovice, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 1970 [JSk.].
Tetčice, okres Rosice, viz Nálezy mincí II, č. 1990.
Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 4344 [JSk.].
Tištin, okres Kojetín, viz Nálezy mincí II, č. 1687.
Topolná, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 2153.
Tovačov, okres Kojetín, viz Nálezy mincí III, č. 3313.
Trnava, okres Třebíč, viz Nálezy mincí II, č. 2422.
Trnava, okres Třebíč, viz Nálezy mincí III, č. 4346 [JSk.].
Troubsko, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3128.
Třebětice, okres Holešov, viz Nálezy mincí III, č. 3055 [JSk.].
Třebíč, Žerotínova č. 15, viz Nálezy mincí III, č. 3211.
Třebíč, viz Nálezy mincí II, č. 2099.
Třebíč, Na baště, viz Nálezy mincí III, č. 3823 [JSk.].
Třebíč, Na baště, viz Nálezy mincí III, č. 4000.
Třebovice, okres Ostrava-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 2334.
Třešť, viz Nálezy mincí III, č. 3637.
Třešť, viz Nálezy mincí III, č. 3557.
Třešť, viz Nálezy mincí II, č. 1924 [JSk.].
Třeština, osada Hájský Mlýn, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí III, č. 2971.
Týn, okres Třebíč, viz Nálezy mincí III, č. 3432.
Ubušín, okres Bystřice n. Pernštejnem, viz Nálezy mincí III, č. 3153.
Uherčice, okres Hustopeče, viz Nálezy mincí III, č. 4350 [JSk.].
Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 2073.
Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí III, č. 3925 [JSk.].
Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí III, č. 3346 [JSk.].
Uherský Brod, viz Nálezy mincí II, č. 1681.
Uherský Brod, Horní nám. č. 65, viz Nálezy mincí II, č. 2081.
Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3767 [JSk.].
Uherský Brod, Nad klášterem, viz Nálezy mincí III, č. 2117.

Uherský Brod, staveniště reálky, viz Nálezy mincí III, č. 3017.

Uhřice, okres Moravská Třebová, viz Nálezy mincí II, č. 1905.

Újezd, okres Velká Bíteš.

R. 1925 bylo nalezeno při bourání domku 61 stříbrných mincí, pocházejících z let 1763–1833. Podle zprávy obecní rady jde vesměs o dvacetníky: 1763 (2), 1764 (1), 1765 (1), 1771 (2), 1772 (1), 1773 (2), 1776 (1), 1778 (1), 1782 (1), 1785 (2), 1786 (1), 1787 (3), 1788 (2), 1792 (3), 1796 (1), 1802 (2), 1804 (2), 1805 (4), 1806 (4), 1808 (2), 1809 (1), 1810 (1), 1811 (1), 1814 (1), 1815 (2), 1817 (1), 1819 (3), 1823 (2), 1824 (1), 1827 (4), 1828 (1), 1830 (4), 1833 (1).

Srov. též Nálezy mincí III, č. 3964.

Uničov, okres Sternberk, viz Nálezy mincí III, č. 3533.

Určice, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3577.

Určice, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3768 [JSk.].

Usuší, okres Tišnov, viz Nálezy mincí III, č. 3437.

Vacanovice, okres Olomouc-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 2336.

Valašské Meziříčí, Mostní ul. čp. 530.

R. 1940 bylo při kopání základů v hloubce 2 m na starých hradbách nalezeno 17 stříbrných mincí, spečených v hroudu, jež byly zakopány po r. 1635. Šlo o tyto mince:

Čechy, Ferdinand I. (1526–1564), haléř b. l. (1).

Morava, Ferdinand II. (1619–1637), *Brno*, krejcar 1624.

Slezsko, Ferdinand II. (1619–1637), *Vratislav*, krejcar 1626 (1), 1632 (1).

Dolní Rakousy, Ferdinand II. (1619–1637), 3kr. 1625 (1), 1634 (1), krejcar s nečitelným letop. blíže neurčený (1).

Korutany, Ferdinand II. (1619–1637), 3kr. 1626 (1), 1635 (1).

Štýrsko, arcivév. Karel (1564–1590), krejcar b. l. (1).

Arcibiskupství Salzburg, Paris (1617–1653), krejcar s nečitelným letop. (1).

Uhry, Ferdinand I. (1526–1564), *Kremnica*, denár 1554 (1).

Falc-Simmern, Richard (1569–1598), pұлbatzen 1579 (1).

Friedberg, Jan II. (1570–1577), pұлbatzen 1575 (1).

Polsko, Zikmund III. (1587–1632), groš b. l. (3).

Srov. též Nálezy mincí III, č. 3367.

Valašské Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 4115 [JSk.].

Velatice, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí II, č. 1650.

Valtínov, okres Dačice, viz Nálezy mincí II, č. 2059.

Velehrad, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 1928.

Velehrad, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 1908.

Velehrad, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 3709.

Velehrad, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 1909.

Velehrad, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí III, č. 4117.

Velehrad, okres Uherské Hradiště, viz Nálezy mincí II, č. 2337.

Velká Bíteš, viz Nálezy mincí II, č. 2361a.

Velká Lhota, okres Dačice, viz Nálezy mincí II, č. 2491.

Velké Bílovice, okres Břeclav, viz Nálezy mincí II, č. 1739.

Velké Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3659.

Velký Jeníkov, okres Dačice, viz Nálezy mincí III, č. 3155.

Veselí n. Mor., viz Nálezy mincí II, č. 2650.

Vevčice, okres Znojmo, viz Nálezy mincí III, č. 3770 [JSk.].

Vevverská Bitýška, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3537 [JSk.].

Vícov, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3056.

Vilémov, okres Litovel, viz Nálezy mincí III, č. 4371.

Vitonice, okres Prostějov, viz Nálezy mincí II, č. 1677.

Vizovice, okres Gottwaldov-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3669.

Vlkov, okres Velká Bíteš, viz Nálezy mincí III, č. 3666.

Vojkovice, okres Židlochovice, viz Nálezy mincí II, č. 2803.

Vranov, okres Brno-okolí.

Nalezena stříbrná mince Ferdinanda II. z r. 1626 (PU 1941).

[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy, obsahující víc než 5 kusů.]

Vranovice, okres Židlochovice, viz Nálezy mincí II, č. 1706.

Vsetín, viz Nálezy mincí II, č. 1737 [JSk.].

Všechnovice, okres Holešov, viz Nálezy mincí III, č. 3540 [JSk.].

Vyškov, Štefanikova 35, viz Nálezy mincí III, č. 3771 [JSk.].

Zahrašovice, okres Holešov, viz Nálezy mincí II, č. 2806.

Zahnašovice, okres Holešov.

Pan Frant. Příkryl, domkář v Zahnašovicích č. 46 vykopal v komoře svého domku nádobu se starými mincemi. Bylo tam 9 zlatých a 206 stříbrných mincí. Byly tu zastoupeny tyto ražby:

Čechy, Rudolf II. (1576–1611), *Kutná Hora*, šatný, tolar 1581 (1). – Matyáš II. (1611 až 1619), *Praha*, Huebmer, bílý groš 1617 (1). – Ferdinand II. (1619–1637), *Praha*, Huebmer, 3 kr. 1626 (1), 1627 (1), 1628 (1); Schuster, 3 kr. 1631 (1), 1634 (1), 1635 (1), 1636 (1). – Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Margalík, 12kr. 1664 (1); Janinali, 3kr. 1670 (1); *Kutná Hora*, Hackl, 3kr. 1662 (1); Kroh, 3kr. 1681 (1).

Morava, Ferdinand II. (1619–1637), *Brno*, Wansidler, 3kr. 1624 (1). – Biskupství Olomouc, Karel II. z Lichtenštejna (1664–1695), 15kr. 1675 (2), 1676 (1), 1677 (1); 6kr. 1674 (1), 1680 (1), 1682 (1); 3kr. 1670 (3).

Slezsko, Ferdinand II. (1619–1637), *Vratislav*, Riedel, 3kr. 1624 (1), 1631 (2). – Ferdinand III. (1637–1657), *Vratislav*, Hübner 1648 (1). – Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, Hübner, 15kr. 1661 (2), 1662 (1), 1664 (2); Hübner, 3kr. 1657 (1), 1659 (1), 1660 (1), 1661 (1), 3kr. 1667 (4), 1668 (1), 1669 (1), 1670 (1); Lisola, 15kr. 1664 (1); Hammerschmidt, 6kr. 1673 (1); *Opole*, Kirschenhofer, 3kr. 1674 (1).

Slezsko, knížetství: Lehnice-Břeh, Jiří, Ludvík, Kristián (1639–1663), 3kr. 1657 (1). – Jiří III. (1639–1664), 15kr. 1662 (1), 1663 (1), 1664 (1); 3kr. 1661 (1). – Ludvík (1653–1663), 15kr. 1662 (1), 1663 (1); 3kr. 1661 (1). – Kristián (1639–1673), 15kr. 1664 (4); 3kr. 1661 (4), 1665 (1), 1668 (2), 1669 (6), 1670 (4). – Luisa z Anhaltu, vdova po Kristiánu, 6kr. 1673 (1). – Jiří Vilém (1673–1675), 6kr. 1674 (1); 3kr. 1674 (1). –

Württembersko-Olešnice, Sylvius Fridrich (1664–1697), 15kr. 1675 (1); 6kr. 1674 (1); 3kr. 1676 (1).

Dolní Rakousy, Rudolf II. (1576–1610), *Videň*, Händl, tolar 1606 (1). – Matyáš II. (1610–1619), *Videň*, Fellner, dukát 1612 (1). – Leopold I. (1657–1705), *Videň*, 15kr. 1659 (1); Cetto, 15kr. 1661 (2), 1662 (3), 1663 (4), 1664 (10); Faber, 15kr. 1674 (1); 6kr. 1674 (1); 3kr. 1670 (3), 1674 (1); *Neuburg n. Innem*, Triangel, 3kr. 1665 (1), 1667 (2), 1669 (1), 1671 (1).

Štýrsko, Ferdinand II. (1612–1637), 3kr. 1624 (1), 1625 (1), 1630 (1), 1632 (1), 1634 (1). – Leopold I. (1665–1705), Št. Hradec, Nowak, 6kr. 1674 (1); 1682 (1).

Tyroly, Ferdinand I. (1521–1564), 60kr. 1562 (1). – Arcivév. Leopold (1619 až 1632), 3kr. b. l. (2). – Ferdinand Karel (1632–1662), 3kr. 1639 (1), 1646 (1), 1653 (1), 1656 (1), 1661 (1), 1662 (1). – Zikmund František (1662–1665), 15kr. 1664 (1); 3kr. 1663 (2). – Arcibiskupství Salzburg, Jan Jakub Khuen-Bellasse (1560–1586), tolar b. l. (1).

Uhry, Rudolf II. (1576–1611), Kremnica, KB, dukát 1579 (1). – Ferdinand II. (1619–1637), Velká Baňa, NB tolar 1630 (1). – Ferdinand III. (1637–1657), Kremnica, KB tolar 1651 (1), 1656 (2), 1657 (1), 1659 (1). – Leopold I. (1657–1705), Kremnica KB, dukát 1660 (1), 1661 (1); 15kr. 1662, 1663, 1664, 1667, 1674, 1675, 1676 (7), 1677, 1678, 1680, 1682 (celkem 28); 6kr. 1669, 1672, 1673 (6); 3kr. 1669, 1672, 1673 (celkem 6).

Augsburg, tolar 1628 (1).

Berg, Vilém IV. (1546–1586), tolar 1578 (1), Branibory, Fridrich Vilém (1640 až 1688), $\frac{2}{3}$ tolaru 1670 (1).

Branibory-Ansbach, Jan Fridrich (1667–1686), $\frac{1}{2}$ tolar 1676 (1).

Frankfurt n. Mohanem, dukát 1640 (1).

Hamburk, tolar 1629 (1).

Arcibiskupství Mohuč, Lotar Fridrich Metternich (1673–1675), 60kr. 1674 (1).

Oettingen, Albert Arnošt (1659–1683), $\frac{1}{2}$ tolar 1676 (1).

Pomořany, Bogislav XIV. (1620–1637), dukát 1635 (1).

Sasko, Albertovci, Jan, Jiří I. (1611–1656), Drážďany, tolar 1623 (1).

Sasko-Výmar, Jan Arnošt (1662–1683), $\frac{2}{3}$ tolaru 1676 (1), 1677 (1).

Sasko-Weißenfels, August (1650–1680), $\frac{2}{3}$ tolaru 1673 (1).

Sayn, linie Wittgenstein, Gustav (1657–1711), $\frac{2}{3}$ tolaru 1674 (1), 1676 (1).

Schwarzburg, linie Arnstadt-Sonderhausen, Kristián Vilém I. (1666–1721), $\frac{1}{2}$ tolar 1676 (1). – Anton Günther II. (1675–1716), $\frac{1}{2}$ tolar 1676 (1).

Švýcarský, Schaffhausen, tolar 1621 (1).

Nizozemí: Brabantsko, Filip IV. Španělský (1621–1665), tolar 1638 (1), $\frac{1}{2}$ tolar 1650 (1). – Konfeder. státy belgické: Utrecht, dukát 1614 (1); tolar 1620 (1). –

Záp. Frísko, tolar 1619 (1).

Turecko, dukát (1).

Nálezy mincí neuvádějí.

Záhorovice, okres Uherský Brod, viz Nálezy mincí III, č. 3541.

Zakřany, okres Rosice, viz Nálezy mincí II, č. 2596.

Zaříčí, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí III, č. 3233.

Zastávka, okres Ivančice.

2 stříbrné penízky (Zpr. 1903. 10, T 13).

[V Nálezech mincí není uvedeno, neboť se tu uvádějí jen nálezy obsahující víc než 5 kusů.]

Zašová, okres Valašské Meziříčí, viz Nálezy mincí III, č. 3157.

Zlobice, okres Kroměříž, viz Nálezy mincí III, č. 3959 [JSk.].

Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 1709.

Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 1911.

Znojmo, viz Nálezy mincí II, č. 1738.

Žádlovice, okres Zábřeh, viz Nálezy mincí II, č. 2430.

Žádovice, okres Kyjov, viz Nálezy mincí II, č. 2859 [JSk.].

Žarošice, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 3183.

Žarošice, okres Kyjov, viz Nálezy mincí III, č. 3433.

Žebětín, okres Brno-okolí, viz Nálezy mincí III, č. 3542 [JSk.].

Želeč, okres Vyškov, viz Nálezy mincí III, č. 3543.

Žeravice, okres Veselí n. Mor., viz Nálezy mincí III, č. 3287.

Žešov, okres Prostějov, viz Nálezy mincí III, č. 3820.

Труд Иосифа Скутила возник уже во время второй мировой войны. Автор собрал сведения о моравских находках средневековых монет и монет нового времени. Автор не ставил себе цели подать обзор до сего времени неизвестного материала, но его задачей было составление списка всех вышеупомянутых находок, обнаруженных в Моравии. Из-за недостатка времени, однако, ему не удалось подготовить его к печати и работа долго лежала в рукописи, которую проф. Скутил любезно предоставил в распоряжение авторам «Находок монет в Чехии, Моравии и Силезии». Согласно обещанию, данному редакцией этого труда, нам хотелось бы показать всю обширность работы Скутила, хотя мы отлично сознаем, что самой крупной заслугой его сводки являются находки до сего времени неизвестные, главным образом, такие, об открытии которых было заявлено Канцелярии по охране памятников старины в Брно, откуда автор больше всего черпал. Такие заявления мы печатаем дословно. Находки уже опубликованные ранее, которые, стали известны Скутилу по тем же источникам, как и авторам труда «Находки монет», мы означаем только номером регистра. В тех случаях, когда из всех экскерпаторов, работавших для вышеупомянутого труда, один Скутил обратил внимание на уже опубликованную находку — там, после номера регистра мы присоединяем сокращенное имя Скутила (JSk.), как об этом говорилось в предисловии к «Находкам монет». Сведения о мелких или отдельных находках приведены полностью, так как мы не имеем возможности сослаться на номера регистра. В «Находках монет» отмечают для эпохи грошовой и талерной находки серебряных монет только в том случае, когда их количество превышает пять экземпляров, тогда как находки золотых монет приведены в труде целиком.

Архивариусу Алене Малой была поручена подготовка рукописи Скутила для печати. Она ее оставила в основном той же, как ее составил проф. Скутил. К сожалению во многих случаях рукопись не давала возможности сохранить всю необходимую точность; иногда приведено, напр., только суммарное количество монет, в других местах не упомянуты ни имена миндмейстеров, ни число вариантов. Этот пробел в настоящий момент нельзя уже пополнить.

Перевел Е. Пожитонов

Josef Skutil commença son travail pendant la deuxième guerre mondiale. Il rassembla des renseignements relatifs aux trouvailles de monnaies médiévales et modernes faites en Moravie. Il ne s'agissait pas de passer en revue le matériel inconnu jusque là, mais de rédiger l'inventaire de toutes les monnaies médiévales et modernes trouvées en Moravie. Faute de temps, l'auteur était dans l'impossibilité de mettre au point son manuscrit pour être imprimé et l'étude n'a pu être publiée. Cependant, il prêta volontier son manuscrit aux auteurs de la publication „Trouvailles de monnaies faites en Bohême, en Moravie et en Silésie“. Comme l'avait promis le Comité de rédaction de cette publication, nous tenons ici à montrer toute l'étendue du travail de Josef Skutil. Ce travail vaut surtout pour les trouvailles inconnues jusque là, trouvailles déclarées à l'Office des monuments historiques de Brno. C'est là que Skutil puisa le plus grand nombre de données. Nous donnons ces déclarations in extenso et n'indiquons que par le numéro du regeste respectif les trouvailles qui avaient été déjà publiées ailleurs avant Skutil, et dont il avait puisé les données dans les mêmes sources que les auteurs des „Trouvailles de monnaies...“ précitées. Dans les cas où, parmi ceux qui rassemblaient les matériaux pour les „Trouvailles de monnaies...“, Skutil était le seul à attirer l'attention sur une trouvaille, nous faisons suivre le numéro du regeste par l'abréviation JSk., comme on l'avait déjà fait dans les „Trouvailles de monnaies...“. Nous publions in extenso les rapports relatifs aux petites trouvailles ou aux trouvailles de monnaies isolées. En effet, nous ne pouvons indiquer de numéro de regeste, étant donné que les „Trouvailles de monnaies...“ ne font état, pour ce qui est des périodes des gros et des thalers, que des trouvailles de monnaies d'argent contenant plus de 5 pièces trouvées à la fois. Par contre, la publication „Trouvailles de monnaies...“ enregistre toutes les trouvailles de monnaies d'or.

C'est l'archiviste Madame Alena Malá qui a été chargée de préparer le manuscrit de Skutil pour l'impression. Elle a conservé, en principe, la forme donnée au manuscrit par le professeur Dr Skutil. Malheureusement, le manuscrit ne donne pas toujours la précision requise. C'est ainsi que l'auteur n'indique parfois que la somme des monnaies trouvées, une autre fois il n'indique ni les noms de maîtres monnayeurs ni le nombre des variantes. On ne peut plus, malheureusement, combler ces lacunes.

Traduit par Konstantin Jelinek

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková

NÁLEZ EGYPTSKÉ MINCE NA JIŽNÍ MORAVĚ

Asi před 15 lety našel syn Karla Polesného, tehdejšího ředitele gymnasia ve Znojmě, alexandrijskou minci. Přesné naleziště dnes již není známo; s největší pravděpodobností však byla mince nalezena v blízkém okolí Znojma. Tato ražba měří 24 mm v průměru a váží 12,01239 g. Na líci je zobrazena hlava Neronova s paprskovitou korunou — vlevo otočená; legenda [*NEPO KAAAY*] *KAIΣ ΣEB ΓEP AY*. Na rubu je zobrazena hlava Tiberiova s vavřínovým věncem — vpravo otočená; legenda: *TIBEPIOΣ KAIΣAP*. Tato tetradrachma patří císaři Neronovi a byla ražena v druhé polovině roku 67. Tento typ alexandrijské ražby uvádí R. S. Poole, *Catalogue of the Coins of Alexandria and the Nomes*, London 1892, str. 15, č. 114–115; viz též J. Vogt, *Die alexandrinischen Münzen*, Stuttgart 1924, 2. díl, str. 11. Tato mince je soukromým majetkem akademika J. Dobiáše; je zde publikována s jeho laskavým svolením.

Karel Sedlák

NÁLEZ DENÁRU SPYTIHNĚVA II. V HAŇOVICÍCH U LITOVLE

V Haňovicích u Litovle v trati „U boží muky“, při starém úvozu, vedoucím k obci Cholině, na poli, které bylo na podzim zoráno pro osev řepy, našel dne 14. března 1956 předseda JZD Alois Přidal starou minci a odevzdal ji OVM v Litovli. Správce musea zjistil, že je to denár českého knížete Spytihněva II., a to z doby, kdy byl Spytihněv na Moravě údělným knížetem olomouckým (1048–1054).

Na líci je v hladkém a nahoře otevřeném kroužku zpřímá postava panovníka, třímajícího v pravé ruce praporec. Opis SPITICNEVS DV+

Na rubu je poprsí českého patrona sv. Václava, držícího v ruce křížek o krátké rukojeti. Opis SCS WEN - CESLAVS (Fiala, *České denáry*, tab. VIII, čís. 16). Mince je krásně zachovalá, má v průměru 14 mm a váží 77 cgr. Po očištění a určení byl denár uložen do sbírek OVM v Litovli.

Při bližším průzkumu se zjistilo, že na uvedeném poli bylo slovanské pohřebiště z mladší doby hradištní.

NÁLEZ FENIGOV V SKALICI, SLOVENSKO

Dňa 4. decembra 1954 Rudolf Buchta, roľník zo Skalice, oral roľu zv. „Na Predmestí“ v katastri obce Skalica a pri orbe našiel hromadku mincí a časť hlinenej nádoby. Správca Okresného múzea v Skalici M. Farkašovský, ktorý sa dozvedel o náleze, pri ďalšom hľadaní na role našiel druhú časť pokladu, asi 700 kusov. Poklad není celý zachovaný, pretože nálezca niektoré mince porozdával, ale väčšia časť nálezu je sústredená a uložená vo zbierkach Okresného múzea v Skalici. Vcelku je tu 1462 kusov viedenských fenigov a 2 brakteaty. Poklad bol uložený v hlinenom hrnci, zdobenom vodorovnými ryhami. V náleze boli nasledujúce razby:

Rakúsko, vojvoda Leopold V. (1192–1194) alebo prvé roky panovania vojvodu Leopolda VI. (1198–1210), fenig. Líce: orol s hlavou vpr. obrátenou, na okraji je oramovanie z oblúčkov. Rub: jeleň vľ. s hlavou späť obrátenou. Luschin, Wiener Münzwesen im Mittelalter, Wien 1913, č. 11 (236 kusov).

Vojvoda Leopold VI. (1198–1230), fenig. Líce: lev ide vľ. hlava obrátená dozadu, nad ním strom lipy. Rub: orol s hlavou obrátenou vľ. drží meč. Luschin W. M., č. 6 (442). – Fenig. Líce: orol s hlavou vpr. obrátenou, na okraji sú hviezdičky. Rub: jeleň vľ. s hlavou späť obrátenou. Luschin W. M., č. 14 (340). – Fenig. Líce: hlavy a krídla 2 orlov, hore rozeta, dole veža. Rub: panter vpr. Luschin W. M., č. 16 (1). – Fenig. Líce: stĺp zakončený krížom medzi orlom a panterom. Rub: lev ide vpr. Luschin W. M., č. 36 (277). – Fenig. Líce: jazdec so sokolom vpr. Rub: jednorožec vľ. s obrátenou hlavou. Luschin W. M., č. 39 (151), podobný polfenig (1).

Vojvoda Leopold VI. († 1230) alebo začiatok panovania vojvodu Fridricha II. († 1246), fenig. Líce: jeleň vľ. s obrátenou hlavou. Rub: drak vpr. Luschin W. M., č. 17 (5).

Halberstadt alebo Magdeburg, brakteat. Líce: poprsie biskupa. T. Stenzel, Der Brakteatenfund von Gerbstedt, Numismatische Studien, Leipzig, 1876, str. 37 (1;¹⁾ *viď tab. XVI, č. 1*).

Pre ďalšie mince, zobrazené na tab. XVI neboli nájdené analógie Brakteat. Líce: poprsie kráľa frontálne, v pravej ruke drží meč, v ľavej ruke má zástavu (1; *viď tab. XVI, č. 2*).

Fenig. Líce: panter vpr. nad bránou medzi 2 vežami. Rub: drak? (2; *viď tab. XVI, č. 3*).

Fenig. Líce: Orlica s hlavou vpr. obrátenou medzi 2 vežami, dole je hradba. Rub: korunovaný lev ide vpr. na okraji sú krúžky (1; *viď tab. XVI, č. 4*).

Poškodené neurčené fenigy (6).

Najmladšie určené razby pochádzajú z prvej polovice XIII. storočia, takže poklad mohli uschovať v druhej polovici tohto storočia. Možno, že uschovanie pokladu súviselo s tatarskými nájzdami, ktoré prebiehali v tomto čase.

Em. Nohejlová-Prátová a E. Kraskovská

NÁLEZ FENIGOV V KOPČANOCH, SLOVENSKO

Mince boli nájdené v r. 1930 pri kladení drenáže na severozápadnej strane obce Kopčany, okres Skalica, v záhrade blízko domu Masarykových. Mince uložené v hlinenej nádobe, boli zliate medenkou v jednu hromadku. Robotníci rozbili nádobu, mince rozobrali a väčšinu črepov zahodili. Spolu s mincami sa zachovali iba 3 malé čriepky. Prvú zpravu o náleze mincí v Kopčanoch podal Št. Janšák (Staré osídlenie Slovenska, Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti, roč. XXV, č. 1–2, str. 59–60, separát). Št. Janšák uvádza niektoré okolnosti

¹⁾ Za určenie tohto brakteata úprimne ďakujem Dr P. Radoměřskému.

nálezu a opis nádoby. Na základe zachovaných črepov zistil, že nádoba bola vyhotovená z hlíny pomiešanej s tuhou, bola dobre vypálená a vyzdobená 4 pásikami vodorovných rýh a nepravidelnou vlnovkou. Ďalšie nálezové okolnosti boli zistené pri nákupe mincí v Prahe.

Jednu časť nálezu mincí z Kopčian získalo v r. 1930–1931 Slovenské múzeum v Bratislave, 42 mincí a 42 úlomky mincí. Druhú časť nálezu v r. 1954 zakúpilo Národné múzeum v Prahe, 123 mincí a 14 úlomkov. Takže vcelku z nálezu v Kopčanoch sa zachovalo 165 mincí a 56 úlomkov. Majiteľ druhej časti pokladu prehlásil, že zvyšok mincí bol odovzdaný do Hodonina. Pretože nález bol rozobraný, není možné teraz zistiť koľko kusov mincí bolo pôvodne a aká časť nálezu je zachovaná v múzeách. Sú to viedenské fenigy XIII. storočia.

Rakúsko, vojvoda Leopold VI. (1210–1230), fenig. Líce: Hlavy a krídla 2 orlov, rozeta, dole veža. Rub: nejasný. Luschin, Wiener Münzwesen im Mittelalter, 1913, č. 16 (1 úlomok).

Vojvoda Leopold VI. (1210–1230) alebo prvé roky vlády vojvodu Fridricha II. (1230–1246), fenig. Líce: jazdec vľ. Rub: jeleň vľ. Luschin W. M., č. 19 (1 mince a 1 úlomok). – Fenig. Líce: anjel s krížom vpr. Rub: lev vľ. Luschin č. 20 (1). – Wiener Neustadt, fenig. Líce: 2 pantery medzi nimi stĺp s rozetou. Luschin č. 26 (1 úlomok). – Fenig. Líce: vlk vpr. Rub: drak vpr. Luschin č. 27 (2 a 1 rozložená). – Fenig. Líce: drak vpr. ako Luschin č. 27 na rubu. Rub: nejasný (1).

Vojvoda Fridrich II. Bojovný (1230–1246), *Enns*, fenig. Líce: polovica orla a polovica koňa vedľa seba. Rub: panter vpr. Luschin č. 22 (2). – Fenig. Líce: koruna nad 2 krídlami, dole je hviezda. Rub: panter vpr. Luschin č. 23 (2). – *Viedeň*, fenig. Líce: kôň vpr. nad nim ľalia. Rub: jeleň s krížom vľ. Luschin č. 40 (5). – Fenig. Líce: poprsie cisára vľ. drží meč, nápis /FRI/DERICUS. Rub: jednorožec s obrátenou hlavou vpr. Luschin č. 41 (4 a 1 úlomok). – Fenig. Líce: lev vpr. drží meč a rakúsky štít. Rub: orol. Luschin č. 42 (7 mincí, 1 rozložená a 1 úlomok). – Fenig. Líce: okrídlený lev s ľudskou hlavou vpr. Rub: orol. Luschin č. 43 (3 a 3 úlomky). – Fenig. Líce: hlava jeleňa, 2 krídla, dole ľudská hlava. Rub: orol. Luschin č. 44 (4).

Cisár Fridrich II. (1235–1239, 1246–1250), *Viedeň*, fenig. Líce: orol vpr. s obrátenou hlavou. Rub: jazdec vľ. Luschin č. 46 (17). – Fenig. Líce: orol. Rub: panter vpr. Luschin č. 47 a (3 a 2 úlomky). – Fenig. Líce: korunované poprsie s žezlom a ríšskym jablkom. Rub: 2 vtáci so svinutými krkami. Luschin č. 49 (1).

Přemysl Otakár II. (1251–1276), *Viedeň*, fenig. Líce: lev ide vľ., nad ním rakúsky štítok. Rub: polovica orla, dole panter vpr. Luschin č. 52 a (29 mincí, 2 rozložené a 13 úlomkov).

Pozdná doba (1261–1276), fenig. Líce: hviezda. Rub: korunovaný lev vpr. Luschin č. 66 (59 mincí, 1 rozložená, 6 úlomkov).

Fenig. Líce: lev vľ. Rub: nejasný. E. Fiala, České denáry, tab. XXXV, č. 13 (1).

Přemysl Otakár II., Rudolf Habsburský alebo Albert II., fenig. Líce: kosoštvorec, z ktorého vyrastajú 4 ľalie. Rub: orlica vpr. s rakúskym štítkom na prsiach. Luschin nemá (17 mincí, 2 rozložené, 13 úlomkov; *viď tab. XVI, č. 5*). [Túto mincu uverejňuje s výhradou ako razbu franskú (norimberskú) z rokov 1240–45 Max Doblínger, Drei oberösterreichische Münzfunde des 13. Jhts., N. Z. 76, 1955, str. 67, č. 6 a 7. České a slovenské nálezy svedčia skôr o jej rakúskom pôvode.]

Passau, XIII. stor., Rüdiger Radeck (1233–50) alebo Berthold ze Sigmaringen (1250 až 1254), fenig. Líce: 2 veže medzi nimi hlava. Rub: zviera vpr. B. Koch, Der Passauer Pfennig, N. Z. 76, 1955, tab. III, č. 23 (úlomok).

Pretože poklad nebola zachovaný celý, není možné bezpečne rozhodnúť o dobe jeho uloženia. Podľa zachovanej časti nález bol uschovaný po roku 1276, koncom XIII. storočia.

NÁLEZ FENIGOV V MILANOVCIACH, SLOVENSKO

Poklad našli v jeseni r. 1938 v Milanovciach (bývalý Veľký Kýr), okres Nitra. Mikuláš Sztranyák, majiteľ domu č. 68, kopal na svojom pozemku jamu na repu a pri zasypávaní jamy narazil na nádobu, ktorú rozbil. Podľa jeho výpovedi bol to nezdobený asi 3litrový hrniec. V nádobe bola hromada drobných mincí, zlatý prsteň s farebným kameňom a 3 zlaté mince. Celý nález zobral pisár z obecného domu Rajnič. Ale do štátnej pokladnice v Bratislave boli zaslané len drobné mince, z ktorých jednu tretinu ako štátny podiel dostalo Slovenské múzeum v Bratislave a ostatné vrátili nálezcovi M. Sztranyákov. Zlaté predmety ani neboli zaslané do Bratislavy, ani neboli vrátené majiteľovi. Behom času Rajnič zomrel, takže záležitosť teraz nemožno vyšetriť. Tretina pokladu, uložená v Slovenskom múzeu, obsahuje 883 kusy mincí. V r. 1956 zásluhou G. Povalu, ktorému úprimne ďakujem za zistenie nálezových okolností, získalo múzeum od M. Sztranyáka ďalšiu časť pokladu, 547 mincí a úlomky. Ostatné mince nálezcova porozdával. Zachovaná časť nálezu obsahuje vcelku 1430 mincí a úlomky a skladá sa z týchto razieb:

Čechy, Václav II. (1283–1315), pražský groš, Smolík, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894, č. 1 (1).

Rakúsko, Fridrich II. (1235–1239, 1246–1250), fenig. Líce: poprsie kráľa so žezlom. Rub: stopy razby. Luschin, Wiener Münzwesen im Mittelalter, Wien 1913, č. 49 (1).

Přemysl Otakár II. (1261–1276), fenig. Líce: poprsie kráľa a kráľovnej, WIN. Rub: nápis AUSTRIE. Luschin W. M. č. 59 (1). — Fenig. Líce: kohút vpr. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 65 (2). — Fenig. Líce: kríž oramovaný vetvičkou. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 68a (1).

Přemysl Otakar II. alebo Rudolf Habsburský (1261–1281), fenig. Líce: baran vľ. s obrátenou hlavou. Rub: hladký. Luschin W. M. č. 70 (1). — Fenig. Líce: slon s vežou vpr. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 73 (1). — Fenig. Líce: drak s vežou vľ. Rub: hviezda z lístkov (1), stopy razby (2). Luschin W. M. č. 74 (3). — Fenig. Líce: anjel vpr. Rub: hladký. Luschin W. M. č. 80 (1). — Fenig. Líce: baranček s obrátenou hlavou má vlajku. Rub: hladký. Luschin W. M. č. 81 (1). — Fenig. Líce: hviezda s ľudskou hlavou. Rub: hladký. Luschin W. M. č. 82 (1). — Fenig. Líce: drak vpr. s obrátenou hlavou. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 83 (1).

Rudolf Habsburský (1276–1281), fenig. Líce: korunovaná hlava vpr. Rub: písmeno R (1), hladký (1). Luschin W. M. č. 86 (2). — Fenig. Líce: orol s rakúskym znakom. Rub: rakúsky znak a ornament. Luschin W. M. č. 87 (1). — Fenig. Líce: jeleň vpr. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 89 (8).

Albert I. (1282–1308), fenig. Líce: panter s rakúskym znakom. Rub: štít. Luschin W. M. č. 90 (1). — Fenig. Líce: rakúsky znak medzi 2 ľaliami. Rub: štít (2), stopy razby (5), hladký (6). Luschin W. M. č. 91 (13). — Fenig. Líce: dvojnohy drak vpr. Rub: štít (2), stopy razby (20), hladký (33). Luschin W. M. č. 92 (55). — Fenig. Líce: kríž zakončený lístkami, Rub: hviezda (27), stopy razby (57), hladký (46), poškodené (3). Luschin W. M. č. 93 (133). — Fenig. Líce: 2 stojaci levy, medzi nimi štít a kríž. Rub: stopy razby (1), hladký (1). Luschin W. M. č. 94 (2). — Fenig. Líce: poprsie vojvodu vpr. so žezlom. Rub: štít (4), stopy razby (10), hladký (6). Luschin W. M. č. 95 (20). — Fenig. Líce: poprsie vojvodu s mečom a štítom, dole hviezda. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 96 (2). — Fenig. Líce: rozeta s 6 lístkami. Rub: stopy razby (5), hladký (2). Luschin W. M. č. 97 (7). — Fenig. Líce: jednorožec s obrátenou hlavou vpr. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 98 (11). Fenig. Líce: hlava ozdobená rohami. Rub: 2 draci (2), stopy razby (12), hladký (7), poškodený (1). Luschin W. M. č. 99 (22). — Fenig. Líce: hlava jeleňa. Rub: 2 draci (1), stopy razby (9). Luschin W. M.

č. 100 (10). — Fenig. Líce: lev vpr. Rub: rakúsky znak v oramovaní (4), stopy razby (19), hladký (12). Luschin W. M. č. 101 (35). — Fenig. Líce: lev stojí vpr. Rub: drak vpr. (7), stopy razby (39), hladký (22), poškodený (1). Luschin W. M. č. 103 (69). — Fenig. Líce: labuť vľ. Rub: stopy razby (12), hladký (3). Luschin W. M. č. 104 (15). — Fenig. Líce: hlava mnišky vľ. Rub: letiaci orol (5), stopy razby (23), hladký (26). Líce: pozmenená kresba. Rub: hladký (1). Luschin W. M. č. 107 (55). — Fenig. Líce: hviezda. Rub: orol v oramovaní (2), stopy razby (25), hladký (16). Luschin W. M. č. 109 (43). — Polfenig, Luschin W. M. č. 109 (1). — Fenig. Líce: 3 ryby. Rub: orol v oramovaní (9), stopy razby (15), hladký (61), poškodený (1). Luschin W. M. č. 111 (86). — Fenig. Líce: baranček s krížom vpr. Rub: orol v oramovaní (3), stopy razby (21), hladký (89). Líce: dvojrazba. Rub: stopy razby (1), poškodený (1). Luschin W. M. č. 112 (115). — Fenig. Líce: poprsie kráľa s mečom vľ. Rub: hlava kráľa (8), stopy razby (32), hladký (46). Líce: dvojraza. Rub: stopy razby (1). Luschin W. M. 114 (87). — Fenig. Líce: drak s ľudskou hlavou vpr. Rub: hlava kráľa (4), stopy razby (35), hladký (72). Luschin W. M. č. 116 (111). — Fenig. Líce: hviezda z 5 lístkov. Rub: hlava nad 2 vtákmi (9), stopy razby (36), hladký (91). Líce: dvojrazba. Rub: hladký (1). Luschin W. M. č. 117 (137). — Fenig. Líce: ležiaci lev vľ. s obrátenou hlavou. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 118 (1). — Fenig. Líce: drak vpr. s obrátenou hlavou. Rub: hlava nad 2 vtákmi (4), stopy razby (26), hladký (50). Líce: dvojrazba. Rub: stopy razby (1). Poškodené (2). Luschin W. M. č. 119 (83). — Fenig. Líce: drak vpr. Rub: stopy razby. Luschin W. M. č. 121 (2). — Fenig. Líce: 2 orly na vetve. Rub: stopy razby. Ako rub Luschin W. M. č. 121 (1). — Fenig. Líce: morský muž vľ. Rub: panter vpr. (1), stopy razby (51), hladký (80). Líce: dvojrazba. Rub: stopy razby (1). Úlomky (3). Luschin W. M. č. 123 (133). — Fenig. Líce: baranček s krížom ako Luschin W. M. č. 112. Rub: morský muž ako Luschin W. M. č. 123 (1). — Fenig. Líce: zajac vpr. Rub: stopy razby (5), hladký (11). Luschin W. M. č. 124 (16). — Fenig. Líce: poprsie anjela s rakúskym znakom. Rub: panter vpr. (4), stopy razby (21), hladký (74), úlomok (1). Luschin W. M. č. 125 (99).

Rakúsko, XIII. stor. fenig. Líce: hlava jeleňa vpr. a 3 ružice. Rub: vták vpr. Luschin, Steierische Münzfunde č. 224 (1).

Pasov, biskupstvo, XIII. stor. fenig. Líce: lev vpr. Rub: stopy razby. Luschin, Steierische Münzfunde č. 221 (9).

Pravdepodobne biskupstvo Pasov XIII. stor., fenig. Líce: hlava medzi 2 vežami, nad nej kríž. Rub: lev vpr. Luschin, Steierische Münzfunde č. 219 (2).

Bavorsko, vojvoda Otto II. (1231–1253), fenig. Líce: poprsie vojvodu s mečom a štítom (bavorský znak). Rub: kríž zakončený lístkami DUX O. J. Obermayr, Historische Nachricht von Bayerische Münzen, Frankfurt-Leipzig 1763, tab. X, č. 13, str. 261 (1; *vid' tab. XVI, č. 6*).

Rudolf I. (1294–1317), *mnichovský* fenig. Líce: poprsie mnicha vpr. Rub: stopy razby. J. Beierlein, Die Medaillen und Münzen des Gesamthauses Wittelsbach, München 1897, č. 61 (1). — Fenig. Líce: kôň vpr. nad ním písmená RL. Rub: stopy razby. Beierlein op. cit. č. 63 (1).

Bavorsko, bližšie neurčený fenig. Líce: gryf vpr. Rub: korunovaný lev vpr. s bavorským znakom (1; *vid' tab. XVI, č. 7*). — Fenig. Líce: stopy razby. Rub: hladký (2). Líce a rub hladký (1), poškodené (18), úlomky (5).

Pretože bola zachovaná približne polovica pokladu, není možné definitívne rozhodnúť o dobe uloženia nálezu. Podľa najmladších zachovaných razieb — bavorské fenigy Rudolfa I., ktoré mohli pochádzať zo začiatku XIV. storočia — poklad mohli uschovať na začiatku XIV. storočia.

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ V ŽIHLCÍCH
(OKR. TEPLICE)

V Žihlicích u Teplic byla na jaře r. 1950 objevena u domu čp. 9 při srovnávání dvora hliněná nádoba s pražskými groši ze 14. století, z nichž se p. J. Pěčkovi, předsedovi Kroužku členů Numismatické společnosti čsl. v Teplicích, podařilo zachytit celkem 285 celých a 5 zlomků mincí Jana Lucemburského, Karla IV. a Václava IV., které odevzdal k zpracování do numismatického oddělení Národního musea v Praze.¹⁾ Z nádoby zachránil jen jediný střep o velikosti 37×30 mm, který pochází patrně z místa největší baňatosti nádoby (z břicha), takže o celkovém tvaru nádoby nelze říci nic určitějšího kromě toho, že byla vykroužena ze světla šedé nepolované hlíny na rychle rotujícím kruhu²⁾ a měla tloušťku stěn v místech největší baňatosti 2,5–4 mm.

Nález žihlický přísluší ke skupině nálezů, které svým celkovým složením poskytují nejvíce poznatků o chronologii pražských grošů, jmenovitě grošů Václava IV. Jsou to nálezy, které neobsahují obvyklou kompletní řadu všech variant pražských grošů Václava IV., ale v nichž určité hlavní varianty Václavových grošů chybí. To je důkazem, že byly ukryty do země ještě za života Václava IV. a nikoli v údobí po r. 1419, v době bouřlivých událostí na počátku a v průběhu husitských válek. Takovým nálezem byl na př. i významný nález 256 grošů z Kamenu u Tábora, objevený r. 1948, který vzhledem k faktu, že neobsahoval nejmladších ražeb Václava IV. jsem mohl datovat před r. 1400 a vymezit v jeho struktuře skupinu nejstarších grošových ražeb Václava IV.³⁾ Nález žihlický s 285 mincemi navazuje úzce na nález v Kamenu.

Obsah žihlického nálezu tvoří tyto pražské groše:

Čechy, Jan Lucemburský (1310–1346, 1 kus). Typ Smolík,⁴⁾ str. 11, č. 14. Průměr střížku 29 mm, váha 3,160 g.

Karel IV. (1346–1378, 83 kusů). Z tohoto počtu mají 2 groše (silně otřelé) mezi slovy vnitřního opisu oddělovací znaménko dva malé kroužky nad sebou postavené (viz Smolík, str. 16, tlusté groše č. 3). Ostatní značky v opisech lze těžko pro otřelost mincí určit, jisto však jest, že v opise na rubu jest mezi slovy GROSSI – PRAGENSES značka gotického trojlistu a nikoliv „pěticipé růžice“, jak uvedl Smolík u svého č. 3. Oba groše mají průměr střížku 28–29 mm, průměrná váha jest 2,745 g. Tento typ Karlových grošů nebyl v nálezu z Kamenu u Tábora. – Jediným exemplářem zastoupen je Karlův groš typu Smolík, str. 16, obyč. groše č. 5, tedy mince s „kuličkou“ jako znaménkem oddělovacím obě slova vnitřního opisu na líci (průměr střížku 28 mm, váha 3,177 g). Také tento typ nevyskytl se v nálezu z Kamenu. – Celkem 43 kusy zastoupena byla v nálezu žihlickém varianta Karlových grošů, pro niž je charakteristický kroužek jako oddělovací znaménko obou slov vnitřního opisu na líci. Průměr

¹⁾ Viz Em. Nohejlová-Prátová, České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového, *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.*; Praha 1956, str. 144, nález č. 2098. Zde udán celkový počet grošů pouze číslem 269 kusů, neboť zbývajících 16 mincí a 5 zlomků získal p. Pěček dodatečně. Datování nálezu kladené zde do 2. poloviny vlády Václava IV. je v poznámce správně opraveno a posunuto do let okolo r. 1400. – Nález je majetkem Krajského musea v Teplicích.

²⁾ Kolegovi M. Richtrovi z Archeologického ústavu ČSAV děkuji za toto upozornění.

³⁾ P. Radoměřský, *Nález v Kamenu u Tábora*, NČČsl. XIX, 1950, str. 185 sl. (Kámen nyní okres Pacov); srov. Em. Nohejlová-Prátová, *Nálezy mincí II*, l. c. str. 139, nález č. 2072.

⁴⁾ J. Smolík, *Pražské groše a jejich díly*, Praha 1894; dále jen Smolík.

střížku se pohybuje kolem 28 mm, průměrná váha 3,051 g. Tento typ byl zastoupen v nálezu z Kamenu pouze 12 mincemi. – Celkem 31 kusem zastoupeny byly v nálezu Karlovy groše s dvěma malými poraženými křížky jako oddělovacím znaménkem obou slov vnitřního opisu na líci. Průměr střížku 26–27 mm, průměrná váha 2,893 g. Tento typ vyskytl se v nálezu z Kamenu ve 30 případech. Pro tuto skupinu Karlových grošů je velmi charakteristické, že písmeno K ve slově KAROLVS často se mění v čisté B, tedy BAROLVS, místo KAROLVS, což zjišťujeme asi u pěti exemplářů. – Šest Karlových grošů o průměrné váze 2,925 g mělo značky nečitelné.

Celkové množství 43 grošů Karla IV. z nálezů v Kamenu u Tábora vážilo průměrně 2,898 g. Groše téhož panovníka z Žihlic v počtu 83 kusů dosahují v průměru váhy 2,977 g.

Těžištěm nálezu žihlického byly pražské groše Václava IV. (1378–1419, 201 kus+5 zlomků). Důležitým rozpoznávacím znakem jednotlivých variant pražských grošů Václava IV. a tudíž i kriteriem pro posouzení chronologie grošů tohoto panovníka jsou, jak se ukázalo při popisu nálezu z Kamenu u Tábora, tyto znaky:

1. tvar (výška) koruny,
2. výška písma vnitřního opisu na líci,
3. tvar písmene N (event. S) ve slově WENCEZLAVS,
4. kresba lva,
5. oddělovací znaménko obou slov opisu na rubu („u zadní nohy lva“).

Všechny tyto znaky jsou důležité a je dobře bráti je v úvahu pokud možno v úplnosti, avšak hlavní důraz nutno klást na znak č. 1 a č. 5, které prakticky postačí k rozlišení emisí Václavových grošů.

1. Pokud jde o tvar koruny a její výšku, tedy veškeré groše Václava IV. z Žihlic náležejí do skupiny s „nedotaženou korunou“, t. j. mezi groše, u nichž perla na vrcholu střední lilie koruny, jako je tomu u grošů Karla IV., leží pod vnitřním kruhem oddělovacím obraz od opisu nebo se kruhu jen lehce dotýká. Tyto groše, které kresbou koruny navazují na ikonografii ražeb předchozích vládnů jsou starší, než Václavovy ražby, u nichž leží vrcholová perla přímo na obvodku nebo vůbec chybí a vršek střední lilie koruny stýká se s obvodkem přímo a nebo je s ním spojen svislou čárkou. Tyto mladší emise nebyly v nálezu žihlickém vůbec zastoupeny a podobně tomu bylo i v nálezů z Kamenu u Tábora, v němž se perla na obvodku vyskytla jen v jednom případě jako výjimka.

2. S groši s nedotaženou korunou souvisí výskyt malého, 2 mm vysokého písma ve vnitřním opisovém kruhu; tento typ písma u žihlických grošů Václava IV. převažuje, méně častěji se vyskytuje písmo střední o výšce 2,5 mm a vůbec nepřichází písmo velké o výšce od 3 mm výše. Tak tomu bylo i v nálezů z Kamenu u Tábora, kde výška písma 3 mm byla zaznamenána pouze u zmíněného jediného exempláře s perlou na obvodku.

3. Pokud jde o tvar písmen ve vnitřním opisovém kruhu, tedy s výskytem nedotažené koruny a malého písma souvisí správné a ušlechtilé tvary písmen, zvláště správně psané písmeno N ve slově WENCEZLAVS. Pouze u malého počtu grošů s vyšším (středním) typem písma lze pozorovat přechod od tvaru N k tvaru □. Nikdy však se na groších ze Žihlic nevyskytují převrácená písmena N a S, která jsou charakteristickým znakem nejmladších emisí Václavových grošů.

4. Skutečností, že v nálezů žihlickém převládají groše s nedotaženou korunou a malým písmem odpovídá i jiný poznatek, že v tomto nálezů, pokud přílišné opotřebování grošů a jejich mělká ražba neznemožnila objektivní posouzení, tvoří asi 40% groše s jemnou, ušlechtilou kresbou lva, bezprostředně navazující na kresbu lva na groších Karla IV. Tedy lev štíhlého těla, pro kterého je zvláště charakteristické zřetelné vypracování srsti na břiše. Ostatek tvoří groše se zavalitější kresbou lva, jež tvoří přechod k hrubé kresbě lva nejmladších emisí Václavových grošů.

5. Roztřídění grošů Václava IV. podle značky na rubu, oddělovací slova GROSSI –

PRAGENSES (v místech u zadní nohy lva), poskytlo obraz obdobný výsledkům vytěženým z nálezů v Kamenu u Tábora. Avšak zatím co při rozboru nálezů z Kamene jsme zjistili 5 různých značek,⁵⁾ nálezy žihlické poskytují nám pouze 4 druhy značek:

a) Značka „pěticípá hvězdička“, t. j. značka č. 1 z Kamenu u Tábora, zastoupená v tomto nálezů 20 kusy, identifikována byla v nálezů žihlickém u 21 grošů. Tyto měří v průměru okolo 28 mm a váží průměrně 2,738 g (v nálezů z Kamene 2,676 g). Je pozoruhodné, že v nálezů žihlickém zjišťujeme u jednoho kusu se značkou hvězdičky vzácnou variantu Václavova groše, s níž jsme se u dvou exemplářů setkali rovněž v nálezů z Kamenu u Tábora:⁶⁾ Je to groš s výrazným kroužkem, umístěným za kresbou lva mezi ocasem a hřívou, ke které se těsně přimyká. Tato mince měří 27 mm a váží 3,060 g.

b) Značka „tři kroužky“ sestavené do trojúhelníku, t. j. značka č. 2 z Kamenu u Tábora, zastoupená v tomto nálezů 27 kusy, zjištěna byla v nálezů žihlickém u 28 grošů, jež měří v průměru okolo 27,5 mm a váží průměrně 2,757 g (v nálezů z Kamenu 2,702 g). Pouze u jednoho groše (o váze 2,721 g) nalezena byla značka „tři kroužky“ převrácená (t. j. dva kroužky dole a jeden nahoře).

c) Značka „trojlist s kruhovými listy“, t. j. značka č. 3 z Kamene u Tábora, zastoupená zde 13 mincemi (průměrná váha 2,731 g), zjištěna byla v nálezů ze Žihlic u 20 mincí, které měří v průměru okolo 27 mm a váží průměrně 2,755 g. Značka „trojlist s kruhovými listy“ představuje pokračování, resp. další vývoj značky „tři kroužky“.

d) Značka „trojlist se špičatými listy“, t. j. značka č. 4 z nálezů v Kamenu u Tábora, v němž byla zjištěna u 5 mincí, zastoupena je v žihlickém nálezů v 9 případech. Groše s touto značkou měří průměrně okolo 27,5 mm a váží průměrně 2,948 g, což je poměrně značná váhová odchylka od týchž grošů z nálezů v Kamenu, které průměrně váží 2,585 g.

Vůbec se v nálezů žihlickém nevyskytla v opise na rubu značka „čtyřlístý kvítek s negativní tečkou ve středu“, t. j. značka č. 5 z nálezů v Kamenu u Tábora, v němž tato byla zastoupena na 4 groších (vykazujících ze všech skupin nejnižší průměrnou váhu — pouze 2,580 g).

Průměrná váha ostatních 122 kusů Václavových grošů, které nemají, buď vinou mělké ražby nebo špatného umístění kolku na střížek, nebo i vinou otřelosti mincí čitelnou značku v opise na rubu, činí 2,755 g.

Průměrná váha veškerých grošů Václava IV. z nálezů žihlického činí 2,762 g. Václavovy groše z nálezů v Kamenu vážíly pouze 2,651 g.

Nemáme pomůcek ani jiných možností, než abychom dobu ukrytí žihlického nálezů do země datovali podobně jako nález z Kamenu u Tábora, t. j. položili dobu jeho zakopání krátce před rok 1400,⁷⁾ resp. po roce 1393.⁸⁾ Jestliže však nález z Kamenu byl ukryt do země někdy v polovině vlády Václava IV., můžeme přece pronést jeden bezpečný soud, totiž že nález ze Žihlic je o něco starším nálezem než nález z Kamenu u Tábora, že byl ukryt do země o jistou dobu dříve než nález z Kamenu. Tomuto chronologickému závěru nasvědčuje řada okolností:

Oba nálezy sestávaly přibližně ze stejného počtu nálezových kusů (Kámen = 256 mincí, Žihlice = 285 mincí). Zatím co v nálezů z Kamene byl poměr grošů předchůdců Václava IV. k vlastním Václavovým grošům 44:211, v nálezů žihlickém činí tento poměr 84:201, čili zatím co v nálezů z Kamene připadá přibližně na každých 5 grošů Václava IV. jen jeden groš Václavových předchůdců, v nálezů žihlickém připadají na 5 grošů Václava IV. 2 groše předchozích vlád. Samotná tato skutečnost svědčí pro datování nálezů žihlického časově před nález z Kamene, neboť nález žihlický zachycuje stav, kdy struktura oběživa v zemi sestávala jak ze současných ražeb Václava IV., tak i ze silné složky ražeb jeho předchůdců, daleko

⁵⁾ Srov. P. Radoměřský, Nález v Kamenu, str. 186, kde je všech pět značek vyobrazeno.

⁶⁾ P. Radoměřský, Nález v Kamenu, str. 186, tab. XIII, č. 11.

⁷⁾ P. Radoměřský, Nález v Kamenu, str. 187.

⁸⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Nálezy mincí II, str. 139, nález č. 2072.

silnější než dokumentuje nález z Kamenu. Jak již výše uvedeno, všechny groše Karla IV. z žihlického nálezů v počtu 83 kusů vážíly průměrně 2,977 g. Celkové množství 43 grošů téhož panovníka z nálezů v Kamenu dosáhlo však v průměru jen 2,898 g. Není to rozdíl velký, avšak vyšší váha Karlových grošů z žihlického nálezů přece poskytuje další doklad, že žihlický nález byl ukryt do země dříve, než nález z Kamenu, neboť Karlovy groše z Žihlic jsou méně otřelé a proto těžší a lze předpokládat, že byly kratší dobu v oběhu než groše téhož panovníka z nálezů v Kamenu. Totéž dokazuje i vyšší průměrná váha grošů Václava IV., která u žihlických kusů dosahuje průměrného čísla 2,762 g, zatím co Václavovy ražby z Kamene vážíly v průměru jen 2,651 g. Posledním důležitým chronologickým dokladem je nepřítomnost Václavových grošů se značkou „čtyřlístý kvítek“, která byla zastoupena několika kusy v nálezů z Kamene a která tedy zřejmě náleží k nejmladší emisi grošů Václava IV. zastoupených v nálezů z Kamene, jak ostatně i dokazuje nízká průměrná váha grošů opatřených touto značkou (2,580 g). Někdy před začátkem ražby emise se „čtyřlístý kvítek s negativní tečkou ve středu“ byl nález ze Žihlic ukryt do země.

Lubomír Nemeškal

NÁLEZ BENÁTSKÉHO DUKÁTU U VRBČAN, OKR. KOLÍN

Koncem měsíce listopadu 1956 na kopci „Za malou stráží“ u cesty z Vrbčan k Lipanům, ve vzdálenosti necelého kilometru od Vrbčan, na poli Státního statku ve Vrbčanech našla paní Helena Pokorná při dobývání řepy asi 15 cm v zemi ukrytou zlatou minci.

Počátkem měsíce prosince téhož roku byla tato mince v numismatickém oddělení Národního muzea v Praze určena jako dukát benátského dožete Antonia Verniera (1382–1400).¹⁾

Lze předpokládat, že mince byla ukryta do země někdy počátkem 15. století, pravdě nejspíše v době husitských válek.

Josef Petřtyl

NÁLEZ MINCÍ V PRAZE II VE ŠTĚPÁNSKÉ ULICI

V záznamech Okresního podlipanského muzea v Českém Brodě se zachovala zpráva, že se v r. 1937 našly v Praze II ve Štěpánské ulici (vedle hotelu Alcron) při kopání základů pro dům dvě nádoby plné stříbrných a prý i zlatých mincí. Frant. Krumpl z Mandršajdu, který pracoval jako dělník na této stavbě, nabídl českobrodskému muzeu ke koupi 21 mincí. Celý nález se pravděpodobně nepopíše; také mince v musejních sbírkách v Českém Brodě se nedají vytřídit z mincovního materiálu, protože u nich není uvedena nálezová provenienc. Podle musejního záznamu č. 6604 šlo o tyto ražby: Čechy, pražské groše různých panovníků (10), bílé peníze z doby Vladislava Jag. a Ferdinanda I. (11).

Ludmila Kraskovská

NÁLEZ UHORSKÝCH DENÁROV V ZLATÝCH MORAVCIACH, SLOVENSKO

Mince v počtu 125 kusů byly najdené na začiatku roku 1938 pri zemných prácach na novostavbe Drexlera v Zlatých Moravciach. Bližšie okolnosti nálezů nie sú známe. Mince

¹⁾ Corpus nummorum italicorum VII, Veneto I, str. 110, č. 34; tab. IV, č. 13.

sú uložené vo zbierkach Slovenského múzea v Bratislave. Podľa zprávy riaditeľa Okresného múzea v Zlatých Moravciach v r. 1956 získali pre múzeum 17 denárov Ferdinanda I. z r. 1559, tieto mince pravdepodobne pochádzajú z toho istého nález. Súpis mincí zo Slovenského múzea je tento:

Uhorsko, Ferdinand I. (1526–1564), *Kremnica*, denár 1535 (2), 1538 (1), 1539 (1), 1541 (1), 1543 (1), 1544 (1), 1545 (4), 1548 (1), 1549 (1), 1550 (1), 1552 (1), 1553 (2), 1554 (2), 1555 (4), 1556 (8), 1557 (19), 1558 (23), 1559 (letopočet v opise 2, letopočet nad znakom 39), letopočet zničený (11).

Nález má jednotný raz, sú to výhradne drobné domáce mince Ferdinanda I. Najmladšie razby pochádzajú z roku 1559, takže skromný poklad bol ukrytý ešte za panovanie Ferdinanda I.

Václav Vágner

NÁLEZ MINCÍ Z ROKU 1909 V LESE U STARÝCH ČIVIC, OKRES PARDUBICE

Pri dobývání pařežů v lese čivickém, vzdáleném asi 2 hodiny jihozápadně od Pardubic, při silnici Pardubice–Přelouč, vykopal dne 26. února 1909 chalupník Jan Tomášek z Máteřova poklad stříbrných mincí.

Část nálezů (v počtu 267 mincí) nabídl nálezce ke koupi museu v Pardubicích. Mince koupil za 50 korun a museu daroval inspektor drah p. V. Diviš-Čistecský, tehdejší příznivec musea. Dar přijal dne 6. listopadu 1910 kustos numismatické sbírky Bedřich Skrbek, zapsal jej pod číslem 1986 do II. přírůstkového katalogu a mince rozřadil do sbírky.

Podle zápisu B. Skrbka obsahovala tato darovaná část nálezů tyto mince:

Čechy, Vladislav II., pražský groš (8); bílý peníz (7). — Ferdinand I., pražský groš (4); bílý peníz bez let. (7); bílý peníz z r. 1562–1563 (4). Maximilián II., *Praha*, H. Harder, bílý groš (10); dvoukrejcar (1); bílý peníz (8); *Kutná Hora*, Jiří Šatný, bílý groš (6); *Jáchymov*, Jiří Kadner, bílý groš (3); J. Geitzkofler, bílý groš (14); *Budějovice*, T. Gebhart, bílý groš (5). — Rudolf II., *Praha*, T. Gebhart, malý groš (10); *Kutná Hora*, J. Šatný, bílý groš (12); bílý groš (jiný druh — 12); malý groš (39); bílý peníz (12); *Jáchymov*, J. Kadner, bílý groš (14); malý groš (10); P. Hofmann, malý groš (16); *Budějovice*, T. Gebhart, bílý groš (5); malý groš (33).

Slezsko, Ferdinand I., groš 1548 (2).

Tyroly, Ferdinand I., krejcar 1560 (1), 1563 (1). — Ferdinand, arcivévoda, groš (1); krejcar (1).

Štýrsko, Karel, arcivévoda, dvoukrejcar 1580 (1).

Sasko, August, půltolar 1570 (1); půlgroš 1571 (1). — Fridrich Jan, groš 1572 (1).

Španělsko, Karel V., real z r. 1539 (1).

Štrasburk, biskupství, Jan z Mandrschaidu (1569–1592), feník (1).

Obsahovala tudíž tato část nálezů 255 mincí českých a 12 mincí cizích. Jak početný byl celý nález, co vše obsahoval, kam se poděla druhá část nálezů, na to nelze dnes, po 47 letech odpovědět. Rovněž jest chybou, že Skrbek ve svém zápisu v musejním katalogu neuvedl letopočty u všech nalezených mincí a nález rozřadil do sbírky. I tyto letopočty do úplnosti popisu není možno dnes doplnit.

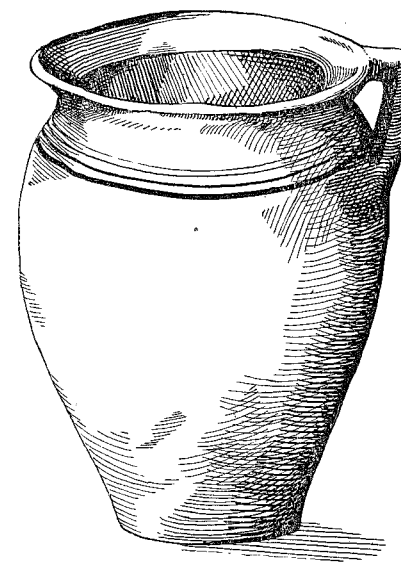
Nejmladšími mincemi této části nálezů jsou mince Ferdinanda, arcivévody tyrolského a Karla, arcivévody štýrského. Jest proto možné hledat dobu zakopání pokladu v posledních letech 16. století. Bohužel nemůžeme odpovědět ani na otázku, co vedlo majitele k tomu, že svůj majetek svěřil ochraně stromů v lese čivickém.

Ves Čivice patřila v druhé polovině 15. století Dubánkům z Duban, kteří se odtud psali také z Čijevic. Tak se psal Jan Dubánek z Duban a Čijevic r. 1450, jeho syn Vilém r. 1464 až 1468, Jindřich z Duban a na Čijevicích r. 1505, ale již roku 1517 čteme o Václavu Opršalovi ze Zher na Čijovicích. Ke konci 16. století patřily Čivice panství pardubickému.

Emil Petáček

NÁLEZ MINCÍ V RUSKOVĚ PŘI KOŠICIACH

Dňa 2. septembra 1955 odovzdali riaditeľstvu Štátneho východoslovenského múzea v Košiciach st. a ml. Ján Husár, obyvatelia obce Ďurkov, čís. d. 172, okres Košice, vrecúško mincí aj s črepovými úlomkami ako nález spod lesa. Ten istý deň navštívil archeológ ústavu Dr Ján Pástor s menovanými nálezisko, kde preveril nálezové okolnosti a našiel zbytok mincí počtom 210 kusov, z nich najnápadnejší šesták Žigmunda III. (viď tab. XVI, č. 8: črepové

1. Hrncovitá nádoba — schránka strieborného pokladu mincí v Ruskove.

úlomky a zbytok nájdených mincí in situ v teréne). Mince boli jemne patinované a boli znečistené. Podľa zistenia a výpovede ml. Jána Husára boli nájdené pod vrchom Čerepešom v katastri obce Ruskov asi 20 km vjv od Košíc. V zimnom období roku 1954/55, kým bol sneh na horách, ktorými miestny obyvateľ vybral zo skupiny kameňov široký plochý kameň „brílu“, aby ju umiestnil pred vchodom do svojho domu. Iste netušil, že porušil asi 325-ročnú skrýšu strieborného pokladu mincí, ukrytého na tomto markantnom bode v skupine pomerne väčších kameňov a súci kameň si odviezol. Pod plochým kameňom ukrytý poklad, ktorého schránka —

črepový polievaný hrniec sa rozbil,¹⁾ vysypal sa a bol pokrytý novou snehovou pokrývkou. Nadabli naň až v septembri r. 1955 menovaní nálezcovia. Nález mincí hlásili na MNV v Ďurkove, odkiaľ ich s ním poslali do Štátneho východoslovenského múzea v Košiciach.

Po očistení a konzervovaní mince boli určené a roztriedené.²⁾ Väčšina z nich nadobudla svojej pôvodnej lesklej striebornej farby, iba 1/2% mincí sčernelo, poťažne nadobudlo červenkastomedenej farby, čo svedčí o akosti striebra mincí, ktorá bola veľmi nízka – hlavne sú to žigmundovské poltoráky a matejovské denáre. O tomto pomerne veľmi bohatom náleze počtom 4576 mincí o váhe 3504,60 g dostávame nižšie udávaný prehľad tak v popise mincí ako aj v prehľadnej tabuľke ich druhov.

Geografické prostredie³⁾ ako aj historické zaradenie podľa najmladšej mince z r. 1627 privádza k záverom, že poklad bol ukrytý v dobe 30. ročnej vojny, ktorá zasiahla východoslovenskú oblasť odbojnými akciami sedmohradských kniežat (v danom prípade Gabriela Bethlena, ktorý zomrel koncom roku 1629). Je zároveň obdobím ľudových hnutí v tomto kraji, obdobím protifeudálneho boja poddaných proti vykorisťovateľom. Vodca roľníckeho povstania na východnom Slovensku v rokoch 1631–1632, Peter Császár, bol popravený v Košiciach v roku 1632.⁴⁾

Ako vysvitá z prehľadu, nález sa skladá z dvoch veľkých skupín mincí takrečeno z jedného obdobia – domácich denárov, prevážne z doby Mateja II. a to kremnickej ražby, kým druhá časť poľských žigmundovských poltorákov hovorí o invázii poľskej meny, neraz menej hodnotnej, do vojnami zmietaného Uhorska.⁵⁾ Ostatné mince sporadicky zastupujúce okolné štáty, s ktorými sa obchodovalo v tej dobe, by nasvedčovali, že ich vlastníkom bol nejaký obchodník-cudzinec, ktorý sa stretol i so staršími ražbami a zo vzdialenejších krajín. Prekvapuje pomerne chudobné zastúpenie sedmohradských vlastných mincí ako aj ražieb uhorských (iba Veľká Baňa), ba aj samotných Košíc, ktoré práve v dobe Bethlenovej majú svoju mincovňu (budova dnešného Technického múzea). Všetko to, ako aj umiestnenie pokladu na pomerne odľahlom mieste na pokraji lesa v markantnej skupine kameňov ako ľahko označiteľného miesta úkrytu (možno, že v tej dobe i skupiny stromov), nasvedčovalo by – ako sme už uviedli – na majiteľa obchodníka-cudzince (Poliaka?), ktorý mal možnosť vlastniť pomerne staré poľské ražby, ba i polgroše mesta Svídnice, zástupne pruské a pomoranské mince, ako aj Litvy, mesta Rigy, ba i vzdialeného Bazileja. Nesmie nás síce prekvapiť rôznorodosť mincí,

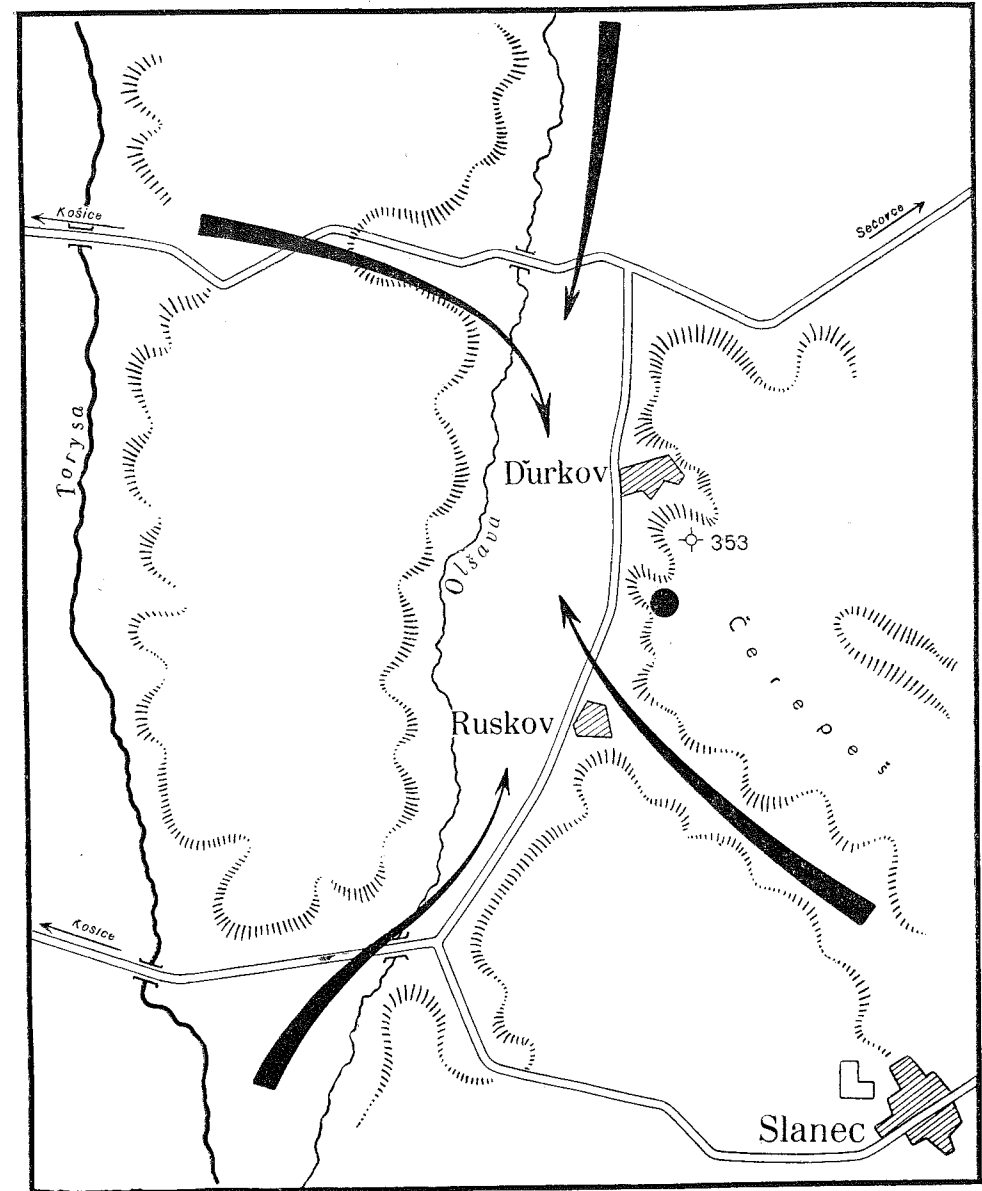
¹⁾ Štíhla hrncovitá nádoba, vyrobená na vyspelom hrnčiarskom kruhu s malým pásikovým uchom. Hrdlo je nevysoké, jemne stiahnuté s von roztvoreným ústím. Najväčšie vydutie je v hornej časti nádoby. Povrch je svetlosivý a hladký. Podhrdlie je zdobené 5 horizontálne idúcimi žltými pásikmi. Pásikové ucho vo vrchnej časti sa lomí pod pravým uhlom a spája najväčšiu časť vydutia s ústím. Na vnútornej strane nádoba vykazuje zelený povlak. Nádobka je zhotovená z veľmi jemne plaveného materiálu. Nádobku podľa technickej výroby môžeme zaradiť do začiatku XVII. stor., čo zodpovedá aj veku najmladšej mince. Rozmery: v 19 cm, priemer ústia 14 cm, priemer dna 7,2 cm. Viď vyobrazenie.

²⁾ Pani Dr E. Kraskovej, kustódke SM v Bratislave, ďakujem za pomoc, ktorú mi poskytla pri určovaní mincí, hlavne cudzích (umožnila mi určiť ich z mne neprístupnej literatúry ako na pr. Saurmu a pod.).

³⁾ Vrch Čerepeš je výbežkom skupiny horských hrebeňov Slanského pohoria nad údolím Oľšavy, medzi cestou vedúcou z Košíc jednak na Sečovce a jednak na Slanec. Na priloženej mapke sú vyznačené predpokladané smery ciest v dobe uloženia pokladu. Zvlášť cesta z juhu na sever bola známou spojnícou z Uhorska do Poľska. Viď priloženú mapku.

⁴⁾ Ludovít Haraksim, Príspevok k roľníckemu povstaniu roku 1631–32 na východnom Slovensku. Hist. čas. SAV, roč. II, čís. 3, str. 354–6.

⁵⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.–17. stololetí v Košiciach roku 1935. Praha, 1948, str. 20. – Dr Kerekes Gy., Bethlen Gábor fejedelem Kassán 1619–1629. Košice, 1943, str. 306.

2. Mapka náleziska. Šípky označujú predpokladané smery ciest v dobe ukrytia pokladu.

lebo je ona obvyklým zjavom 30 ročnej vojny. Druhú veľkú skupinu domácich – uhorských – mincí (denárov) ako aj sedmohradské mince mal asi z realizovaného obchodu. Domáci mestský obchodník, napr. z Košíc, bol by iste ukryl svoj poklad v samotných Košiciach, ako napr. tam bol ukrytý bohatý zlatý poklad košický,⁶⁾ veď každý ukrýval poklad tam, kde sa domnieval, že je ukrytý najbezpečnejšie. Je pravdepodobné, že ukrytie previedol iba zo strachu z prepadu

Prehľadná tabuľka druhov mincí

	—	trojgroš	groš	polgroš	solidus	poltorák	denáre	obol	štvorák	biely peniaz	
Uhorsko Vladislav II. Ludovít II. Ferdinand I. Maximilián II. Rudolf II. Matej II. Nezistené							2 8 361 229 477 959 39	1 1			2.079
Sedmohradsko Štefan Bocskay Gabriel Báthory Gabriel Bethlen	široký groš 1	1	1 19				7				29
Čechy Vladislav II. Ferdinand I. Maximilián II. Rudolf II.										6 11 8 2	27
Sliezske Vratislav, biskup Svidnica			1	113							114

Poľsko Vladislav II. Kazimír IV. Ján Albrecht Alexander I. Žigmund I. Žigmund III. Nejasné	šesták 1	55	1	1 50 173 135 129 2*			1.682 81				*falzá 2.310
Litva		2			1						
Mesto Gdansk			1		1						
Mesto Riga		3			2						
Pomorany-Barth			3								
Vých. Prusko			2								
Rietberg			1								
Švajciarsko Mesto Bazilej Mesto Curych	1								1		
Mesto Aachen			1								19
Spolu:	3	61	30	603	4	1.763	2.082	2	1	27	4.576

cez horské prechody, akými bola v tej dobe i cesta do Slanca.⁷⁾ Slanec ležal blízko hlavnej tepny, vedúcej od najstarších dôb z vnútra Uhorska do Poľska. Snáď je ešte najpravdepodobnejšie, že nález patril nejakému vojakovi, ba dokonca účastníkovi sedliackého povstania. Dôkazom toho je, že nález pozostáva pomerne z mnoho drobných mincí, zozbieraných asi medzi drobným ľudom, ale predovšetkým je to ich veľký počet. Ďalej okolnosti svedčiace o uložení medzi kameňami pod plochým širokým kameňom rozhodne nasvedčujú, že ide o majetok domáceho človeka, čo zodpovedá obdobiu roľníckeho povstania.

Nech sú naše predpoklady sebe viac bližšie skutočnosti, isté je, že suma uschovaných mincí predstavovala slušný obnos pri prepočítaní na uhorský kurz — asi okolo 130 fl.,⁸⁾ neznamenala však majetok nejakého veľkoobchodníka alebo bohatej osoby tohto obdobia.

Popis mincí:

Uhorsko, Vladislav II. (1490—1516), denáre: so značkou I-H, 1508 (1); so značkou K-h bez let. (1). — Ludovít II. (1516—1526), denáre: so zn. K-G, 1517 (1); so zn. K-A 1520 (1), 1526 (1); so zn. C-L 1526 (1); so zn. K-B 1526 (2); so zn. I-K 1527 (1); bez zn. 1526 (1). — Ferdinand I. (1526—1564), *Kremnica*, denáre: so zn. K-B: 1528 (5), 1529 (1), 1530 (6), 1531 (2), 1532 (1), 1533 (1), 1534 (4), 1535 (6), 1536 (4), 1537 (6), 1538 (1), 1539 (3), 1540 (5), 1541 (7), 1542 (10), 1543 (7), 1544 (9), 1545 (8), 1546 (13), 1547 (12), 1548 (14), 1549 (15), 1550 (16), 1551 (18), 1552 (25), 1553 (7), 1554 (11), 1555 (8), 1556 (5), 1557 (11), 1558 (13), 1559 (9), 1560 (13), 1561 (9), 1562 (11), 1563 (12), 1564 (11), 1565 (4); dvojražby (4); nečit. let. (22); so zn. H-P 1552 (2). — Maximilián II. (1564—1576), *Kremnica*, denáre: so zn. K-B: 1565 (7), 1566 (14), 1567 (18), 1568 (11), 1569 (16), 1570 (20), 1571 (21), 1572 (15), 1573 (3), 1574 (4), 1575 (14), 1576 (31), 1577 (22, z toho jeden má letopočet prerobený z 1576), 1578 (25); nečitateľné (5); so skomoleným nápisom falzum (1); dvojražba (1); *Košice*, denár so značkou H-S 1575 (1). — Rudolf II. (1576—1612), *Kremnica*, denáre: so zn. K-B: 1576 (2), 1577 (1), 1578 (7), 1579 (21), 1580 (36), 1581 (10), 1582 (11), 1583 (14), 1584 (18), 1585 (22), 1586 (10), 1587 (9), 1588 (8), 1589 (25), 1590 (15), 1591 (16), 1592 (22), 1593 (10), 1594 (13), 1595 (11), 1596 (13), 1597 (10), 1598 (6), 1599 (5), 1600 (12), 1601 (11), 1602 (19), 1603 (7), 1604 (14), 1605 (5), 1606 (16), 1607 (22), 1608 (9); nečitateľné (38); dvojražba (9); *Kremnica*, obol: so zn. K-B 1590 (1). — Matej II. (1608—1619), *Kremnica*, denáre: so zn. K-B: 1608 (1), 1609 (10), 1610 (14), 1611 (79), 1612 (91), 1613 (85), 1614 (68), 1615 (103), 1616 (149), 1617 (156), 1618 (71), 1619 (18), 1620 (2); dvojražby (8, z nich jeden nesie letopočet 1671, asi prerazený rok 1571, na averze však Mat. II.); nečitateľné (97); *Veľká Baňa*, denáre: so zn. N-B: 1614 (4), 1615 (1), 1618 (1); nečit. let. (1); *Kremnica*, obol: so zn. K-B: 1613 (1). — Pripomienky k denárom: nečitateľné letopočty dvojražieb (7), jednostranná ražba (1), nečitateľné poškodené mince (29), falzá (2).

Sedmohradsko, Štefan Bocskay (1604—1606), trojgroš 1606 (1), Resch, str. 57, č. 90. — Gabriel Báthory (1608—1613), *Veľká Baňa*, groš: so zn. N-B 1612 (1), Resch č. 166 — Gabriel Bethlen (1618—1629); *Košice*, zn. C-C široký groš 1626, Resch čís. 329 (1);

⁶⁾ Em. Nohejlová-Prátová, c. d.-Komoróczy Gy, Borkivitelünk észak felé — fejezet a magyar kereskedelem történetéből, *Košice*, 1944, str. 186.

⁷⁾ Katarína Pálffyová r. 1625 dala Slanec do zálohy i s inými majetkami Gabrielovi Bethlenovi. Viď Forgách J., Szalánczvár eredete és nevezetesebb eseményei. *Mándok* 1906, str. 22.

⁸⁾ V Poľsku v 16.—18. storočí v zmysle nariadenia Žigmunda I. z r. 1526 1 marka rovnala sa 20 grošom, 2 marky rovnali sa 1 uhorskému florénu. Kým groš mal 3 solidy, 1 solidus sa rovnal 6 denárom, čiže uh. fl. sa rovnal 720 poľským denárom. Chybný výpočet u Komoróczyho, c. d. str. 186. — 1 uh. fl. rovnal sa 100 uh. denárom, viď Dr Kerekes Gy., c. d. str. 217—8. O prepočte florénov a denárov na dnešné peniaze viď A. Kavuljak, *Lietava — podnik feudálneho hospodárskeho systému*. Tuč. Sv. Martin 1946, str. 173—4.

groš 1625 (8) : Resch čís. 300 (1), Resch čís. 306 (4), Resch čís. 309 (3), 1626 (8); Resch čís. 307 (8), 1627 (3) : Resch čís. 437 (1), Resch čís. 439 (2); denár (7) : 1620, Resch čís. 55 (1), 1621, Resch čís. 139 (3), 1622, Resch čís. 194 (1), zn. C-C: 1626, Resch čís. 372 (2).

Čechy, Vladislav II. (1471—1516), dvojstr. biely peniaz: Castelin, NČČsl. VI, 1930, s opisom A a (1); s opisom C, a (1); jednostr. biely peniaz: Castelin, l. c., 1, A (1); 2, A (1); 9, C (2); 10, C (1). — Ferdinand I. (1526—1564), biely peniaz, typ so stojacím levíčatom: bez let., Nohejlová, NČČsl. XI/XII, 1935/36, str. 123, č. 1b (1); 1562, tamže č. 2 (1); 1563, tamže č. 3 (2); typ s „lezúcim“ levíčatom: bez let., Nohejlová, l. c., str. 124, č. 1ch (1); č. 1i (4 ve 2 var.); č. 1j, ale: — PRM (1); 1562, l. c., č. 3, ale: * FERD. — (1). — Maximilián II. (1564—1576), *K. Hora*, biely peniaz 1566 (2), 1571 (2), 1572 (2), 1573 (2). — Rudolf II. (1576—1612), *K. Hora*, biely peniaz 1596 (1).

Sliezske, Vratislav biskupstvo, Karol Rak. (1608—1624), Saurma čís. 23, groš, neč. let. (1). — Svidnica, Ludovít II. (1516—1526), polgroš 1516 (1), 1518 (1), 1520 (3), 1521 (3), 1523 (2), 1524 (2), 1525 (10), 1526 (46, z toho u jedného zlá striž), dvojražba let. neč. (1), nečit. let. (44, z toho zlá striž 9).

Poľsko, Vladislav II. (1386—1434), polgroš Saurma čís. 2767 (1). — Kazimír IV. (1445—1492), polgroš (50). — Ján Albrecht (1492—1501), polgroš (173). — Alexander I. (1501—1506), polgroš (135). — Žigmund I. (1506—1548), polgroš 1507 (14), 1508 (19), 1509 (17), 1510 (24, z toho jeden silne orezaný), 1511 (11), nečit. let. (42), bez let. (2); zn. S-T groš 1546 (1). — Žigmund III. (1587—1632), šesták 1596 (1); trojgroš 1588 (1), 1591 (1), 1593 (1), 1595 (2), 1596 (3), 1597 (2), 1598 (2), 1599 (2), 1600 (2), 1601 (2), 1605 (2), 1606 (2), 1607 (4), 1608 (3), 1609 (4), 1610 (3), 1611 (5), 1613 (2), 1614 (1, silne orezaný), 1615 (1), 1618 (6), 1619 (2), 1620 (2); poltoráky 1615 (11), 1616 (2), 1617 (2), 1618 (11), 1619 (19), 1620 (97), 1621 (164), 1622 (500), 1623 (321), 1624 (247), 1625 (157), 1626 (34), 1627 (17), nečit. let. (70), nečit. vôbec (11); ½ groš (2) falzum.

Litva, Štefan Báthory (1575—1586), trojgroš 1582 (1), 1584 (1). — Žigmund III. (1587—1632), solidus 1592 (1).

Mesto Gdansk, Žigmund I. (1506—1548), solidus 1539 (1). — Žigmund II. August (1548—1572), groš 1557 (1).

Mesto Riga, Štefan Báthory (1575—1586), trojgroš 1583 (1), 1584 (1), 1585 (1). — Žigmund III. (1587—1632), solidus 1594 (1), 1595 (1).

Pomorany-Barth, Filip II. (1606—1618), groš 1616 (1). — Bogyslaus XIV. (1620 až 1637), groš Saurma č. 2585 1618 (1), 1620 (1).

Vých. Prusko, Žigmund Poľský (1506—1548), groš 1535 (1). — Albrecht (1525 až 1568), groš 1539 (1).

Rietberg, Ján III. (1601—1625), groš Saurma č. 1721 1616 (1).

Mesto Aachen, z doby Rudolfa II. (1576—1612), groš (1).

Švajciarsko, mesto Bazilej, štvorák (Vierer), Saurma č. 813 (1). — Mesto Curych, šesták (Sechzer) 1555(?) (1).

Lubomír Nemeškal

NÁLEZ Z ÚDOBÍ TRICETILETÉ VÁLKY V DRHOVECH, OKR. DOBŘÍŠ

Dne 2. prosince 1955 nalezl rolník František Novák na přeoraném poli čp. 48, zvaném „Husova“ v Drhovech na Dobříšsku, při dodatečném sbírání brambor poklad 21 zlatých a stříbrných mincí. Mince byly uloženy v hliněném, žlutou glazurou polévaném hrnečku, z něhož se zachovalo pouze dno a nepatrná část ke dnu přílehlajícího těla nádoby (zjistitelný je pouze průměr dna nádoby: 56 mm).

Nález obsahuje tyto mince:

Alsasko, arcivév. Ferdinand (1577–1595), *Ensisheim*, tolar bez let. (1).

Brunšvik-Wolfenbüttel, Fridrich Oldřich (1613–1634), Henning Schlüter, tolar 1627, podobný Fiala, Die Welfischen Lande, sv. Wolfenbüttel,¹⁾ str. 173, č. 924, ale opis na lící straně zní: FRIDERIC · VLRIC · D · G · DVX · BRVNSVIC · ET · LVN (1).

Frankfurt n. Moh., dukát 1637, Jan Anselm Münch, jako Joseph-Fellner²⁾ č. 423 a, ale značka mincmistra AM (spojená dohromady) je pod písmenem F (jako u č. 423b), (1).

Sasko, Jan Jiří August (1611–1656), *Drážďany*, Heinrich von Rehnen, tolar 1618, jako Haupt,³⁾ str. 24 (1); Sebald Dierleber, tolar 1638, jako Haupt, str. 24 (1); Constantin Rothe, tolar 1640, jako Haupt, str. 24 (1); tolar 1644, jako Haupt, str. 24 (1).

Švýcarský: Ženeva, tolar 1622, jako Hamburger 93,⁴⁾ str. 105, č. 2191, ale odlišné opisy na lici: ✠ GENEVA ✠ CIVITAS ✠ 16–22 a na rubu: ✠ POST ✠ TENEBRAS ✠ LVX ✠ G ✠ – ✠ R (1).

Nizozemí: Brabantsko, Filip II. (1556–1598), *Antverpy*, tolar 1588 (1). – Hol-land, Filip II., 1/6écu 156? (1); neč. let. (1). – Namur, Filip II., tolar 1592 (1).

Polsko, Kazimír IV. (1447–1492), půlgroš jako Saurma-Jeltsch,⁵⁾ č. 5280, tab. LXXXXI, č. 2774 (1). – Alexandr (1501–1506), půlgroš bez let. jako Saurma-Jeltsch č. 5283, tab. LXXXXI, č. 2776 (1).

Italie: Benátky, Francesco Contarini (1623–1624), Zuanne Dolfin (ZD), scudo della croce, jako CNI,⁶⁾ VIII, str. 90, č. 4, tab. VI, č. 8 (1); Ferigo da Molin (FM), jako CNI, VIII, str. 96, č. 69 (1). – Giovanni Corner I. (1625–1629), Giacomo Pesaro (GP), scudo della croce, jako CNI, VIII, str. 112, č. 65 (1); scudo della croce, jako CNI, VIII, str. 112, č. 66 (1). – Francesco Erizzo (1631–1646), Alvise Zusto (AZ), scudo della croce, podobný jako CNI, VIII, str. 151–152, č. 75–79, ale odlišné opisy na lici: FRANC · ERZ-
ZO · DVX · VEN – ✠ A · Z ✠, na rubu: SANCTVS · MARCVS · VENET ✠ 140 ✠ (1); Donato Bembo, mezzo scudo della croce, jako CNI, VIII, str. 155, č. 107 (1).

Osmánští sultáni, Murád IV. b. Aḥmad (1623–1640), *Miṣr*, altyn (1).⁷⁾

Mince drhovského nálezu jsou typickým dokladem oběživa, obíhajících v našich zemích v době třicetileté války. Je složen výhradně z cizích mincí a tato skutečnost by nasvědčovala tomu, že mince nálezu ukryl pravděpodobně cizí člověk, který přišel do našich zemí v bouřli-
vých dobách třicetileté války. Nejmladší mincí nálezu je saský tolar Jana Jiřího Augusta z roku 1644; někdy po tomto roce byl nález ukryt do země.

¹⁾ Eduard Fiala, Münzen und Medaillen der Welfischen Lande, Das mittlere Haus Braunschweig, Linie zu Wolfenbüttel, Leipzig-Wien, 1906.

²⁾ Paul Joseph-Eduard Fellner, Die Münzen von Frankfurt am Main, Frankfurt am Main, 1896; srov. k tomu také Em. Nohejlová-Prátová, Košický poklad, Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935, Praha 1948, č. 1045.

³⁾ Walther Haupt, Tabellen zur sächsischen Münzkunde, Dresden, 1933. Dále v textu cituji jen Haupt.

⁴⁾ Katalog Leo Hamburger č. 93, 19. X. 1931, Sammlungen Hans Wunderly von Muralt, Zürich u. Henry Fatio, Genf.

⁵⁾ H. Saurma-Jeltsch, Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode, Berlin, 1892.

⁶⁾ Corpus nummorum Italicorum VIII, Veneto, Roma 1917. Dále v textu cituji CNI, VIII.

⁷⁾ Minci určila PhDr. Jarmila Štěpková.

Eva Kolníková

NÁLEZ MINCÍ V NOROVCIACH NA SLOVENSKU

Roľník Rudolf Šurinský z Noroviec, okres Topoľčany, vyoral v roku 1955 pri jesennej orbe na svojej záhumienke tmavosivú glazúrovanú nádobku s uchom, v ktorej bolo veľké množstvo strieborných mincí. Nádobka sa nachádzala v hĺbke 30 cm. Zásluhou O. Krupicu, externého pracovníka AÚ SAV, sa zachránilo 2517 kusov mincí. Ide o ražby panovníkov Ferdinanda I., Maximiliána II., Rudolfa II., Mateja II., Ferdinanda II. a Ferdinanda III., teda o obdobie od začiatku 16. do druhej polovice 17. storočia.

Nález bude uložený v zbierkach Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach.

Uhorsko, Ferdinand I. (1526–1564), *Kremnica*, denár 1552 (1), 1559 (1). – Maxi-milián II. (1564–1576), *Kremnica*, denár 1577 (1). – Rudolf II. (1576–1608), *Kremnica*, denár 1580 (1), 1587 (1), 1606 (1), nečit. letopočet (2). – Matej II. (1608–1613), *Kremnica*, denár 1611 (7), 1612 (4), 1613 (11), 1614 (9), 1615 (10), 1616 (17), 1617 (22), 1618 (16), 1619 (15), 1620 (10), nečit. letopočet (26). – Ferdinand II. (1619–1637), *Kremnica*, denár 1620 (2), 1621 (1), 1622 (1), 1623 (3), 1625 (2), 1626 (123), 1627 (96), 1628 (116), 1629 (74), 1630 (215), 1631 (81), 1632 (76), 1633 (146), 1634 (93), 1635 (74), 1636 (120), 1637 (92), nečit. letopočet (247). – Gabriel Bethlen (1613–1629), *Kremnica*, denár 1620 (1), 1621 (1); *Košice*, denár 1626 (3; zn. C-C). – Ferdinand III. (1637–1657), *Kremnica*, denár 1638 (141), 1639 (182), 1640 (95), 1641 (113), 1642 (35), 1643 (36), 1644 (2), nečit. letopočet (101).

Sedmohradsko, Gabriel Bethlen (1613–1629), *K. Belehrad* (Alba Julia A-J), denár 1626 (1).

Čechy, Ferdinand II. (1620–1637), *Praha*, Suttner, groš 1624 (1); Hübner, groš 1626 (1), Schuster, groš 1633 (1); *Kutná Hora*, Hölzl, groš 1624 (1).

Morava, Ferdinand II. (1620–1637), *Olomouc*, groš 1625 (1).

Sliezske, Ferdinand II. (1620–1637), *Vratislav*, Hanuš Rieger, groš 1627 (1), 1628 (1). Rakúsko, Ferdinand II. (1619–1637), *Viedeň*, Fellner, groš 1624 (4), 1630 (1).

Pre poškodenie a ošúchanie neurčených 67 kusov denárov.

Najmladšou razbou v náleze sú denáre Ferdinanda III. z roku 1644, ktoré umožňujú predpokladať, že nález bol ukrytý do zeme v polovici 17. storočia.

Eva Kolníková

NÁLEZ LEOPOLDOVSKÝCH MINCÍ V ČAKAJOVCIACH, OKRES NITRA, SLOVENSKO

V januári roku 1956 odovzdal Archeologickému ústavu SAV v Nitre roľník Michal Varga z Čakajoviec 19 kusov strieborných leopoldovských mincí. Našiel ich spolu s inými roľníkmi pri vyberaní piesku z riečiska Nitry. Mincí bolo väčšie množstvo rôznej veľkosti. Nachádzali sa v nádobke, ktorá sa pri vyberaní rozpadla. Mince rozdali, Michal Varga si nechal len 19 kusov. Ostatné sa nepodarilo zachrániť. Sú to pätnástniky Leopolda I. (1657–1705), razené v období rokov 1661 až 1680.

Uhorsko, Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, pätnástnik 1675 (1), 1676 (6), 1677 (2), 1678 (4), 1680 (1); *Vratislava*, pätnástnik, 1675 (1).

Sliezske, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, J. O. Hübner, pätnástnik, 1661 (1). Rakúsko, Leopold I. (1657–1705), *Viedeň*, A. Cetto, pätnástnik 1664 (1); Faber 1674 (1); *Neuburg a. Inn*, Triangel 1664 (1).

NÁLEZ MINCÍ V TRNAVE, SLOVENSKO

R. 1937 v Trnave na Zbožnej ulici našli poklad strieborných mincí, vcelku 127 kusov a úlomky. Nález po preskúmaní v Štátnej pokladnici v Bratislave, bol vrátený Okresnému úradu v Trnave. Bližšie okolnosti nálezu nebolo možné teraz zistiť. Nález obsahoval tieto razby:

Uhorsko, Matej II. (1608–1619), *Kremnica*, denár 1614 (1), 1615 (3), 1616 (1), 1617 (3), 1618 (1), 1619 (3), let? (5), úlomok (1). – Ferdinand II. (1620–1637), *Kremnica*, denár 1620 (2), 1626 (4), 1627 (2), 1628 (4), 1630 (3), 1633 (1), 1635 (1), let? (9). – Ferdinand III. (1637–1657), *Kremnica*, denár 1637 (2), 1639 (2), 1650 (1). – Leopold I. (1657 až 1705), *Kremnica*, groš 1680 (1), 1682 (1); denár 1663 (1), 1666 (2), 1670 (1), 1674 (3), 1675 (1), 1677 (3), 1678 (1), 1679 (2), 1680 (4), 1681 (5), let? (9).

Sliezske, Kristián vo Volave, *Břeh*, groš 1670 (1).

Rakúsko, Leopold I. (1657–1705), *Viedeň*, Mittermayer, 6grajciar 1680 (1).

Tirolsko, Leopold I. (1657–1705), *Hall*, groš 1673 (ulomený 1).

Štajersko, Leopold I. (1657–1705), *Št. Hradec*, 6grajciar let? (1).

Poľsko, Žigmund III. (1587–1632), poltorák znak *Sas* 1623 (2), 1625 (1); znak *Polkózi* 1625 (1); poškodené poltoráky (6). – Ján Kazimír (1648–1668), šesták zn. TL B 1660 (1), 1667 (1), zn. A-T 1666 (2), 1667 (1).

Švédsko, poškodený poltorák (1).

Poškodené neurčené poltoráky (3) a denáre (20).

Prusko, Juraj Viliam (1619–1640), poltorák 1625 (1).

Najstarší razba je uhorský denár Mateja II. z r. 1614, najmladšia je uhorská minca Leopolda I. z r. 1681. Hoci nález obsahoval aj cudzie razby, jeho zloženie je obvyklé pre poklady z doby Leopolda I. nájdené na území Slovenska. Poklad v Trnave pravdepodobne bol uschovaný na konci XVII. storočia.

DRUHÝ NÁLEZ MINCÍ V TRNAVE, SLOVENSKO

V r. 1937 v Trnave na bývalej Masarykovej ul. č. 5 bol nájdený poklad strieborných mincí, vcelku 674 kusov. Nález bol zaslaný do Generálnej pokladnice v Bratislave. V r. 1938 žandárska stanica v Trnave zaslala dodatočne 20 ďalších mincí, údaje z tohto nálezu. Jedna tretina nálezu, patriaca štátu – 231 mincí – bola uložená vo zbierkach Slovenského múzea v Bratislave. Dve tretiny boli vrátené Obecnému úradu v Trnave pre nálezcov. V náleze boli tieto razby:

Uhorsko, Ferdinand III. (1637–1657), *Kremnica*, poltoliar 1648 (1). – Leopold I. (1657–1705), *Kremnica*, toliar 1693 (1); poltoliar 1702 (1), 1703 (1); 15grajciar 1664 (2), 1674 (1), 1676 (2), 1677 (3), 1678 (1), 1683 (1), 1685 (2), 1686 (3), 1687 (1), 1688 (3), 1690 (3), 1691 (3), 1692 (2), 1694 (1), 1695 (1); 6grajciar 1667 (2), 1668 (7), 1669 (3), 1670 (2), 1671 (4), 1672 (3), 1673 (2), 1682 (7); groš 1666 (1), 1672 (1), 1674 (1), 1676 (1), 1677 (1), 1679 (1), 1684 (1), 1685 (1), 1686 (1), 1687 (1), 1688 (1), 1690 (3), 1692 (4), 1693 (4), 1694 (7), 1695 (4), 1697 (1), 1699 (1), let? (1). *Bratislava*, J. Cetto, 6grajciar 1676 (3); groš 1675 (2); Ch. Hunger, 15grajciar 1695 (1); groš 1695 (5), 1696 (8), 1697 (14), 1698 (12), 1699 (10), let. (4). *Košice*, 15grajciar 1696 (1); groš 1695 (2), 1696 (6), 1697 (2), 1704 (1). *Veľká Baňa*, 15grajciar 1686 (1), 1687 (1); groš 1694 (1), 1695 (3), 1696 (2), 1697 (2), 1698 (3), 1699 (2), let? (2). Poškodený 6grajciar (1), groš (5). – Jozef I. (1705–1711), *Bratislava*, Ch. Hunger, groš 1705 (1), 1706 (3), 1707 (2), 1708 (1); P. Wödrödi 1709 alebo 1710 groš (1).

Sedmohradsko, Leopold I. (1657–1705), *Kluž*, groš 1696 (2).

Čechy, Ferdinand II. (1620–1637), *Praha*, Sutner, groš 1624 (1); Wölcker, groš 1637 (1); *Kutná Hora*, Hölzl, groš 1624 (1); Prunz, groš 1633 (1), let? (1). – Leopold I. (1657–1705), *Praha*, Marhalik, 15grajciar 1664 (1); Janinali, 6grajciar 1683 (1); groš 1670 (1); Vaist, 6grajciar 1691 (1); groš 1693 (1); Provisorium zn. PM, 15grajciar 1694 (3); Egerer, 15grajciar 1694 (1); groš 1696 (1), 1697 (1), 1698 (2), 1699 (2), 1700 (1), 1705 (1), let? (1). *Kutná Hora*, Hackl, groš 1676 (1), let? (1); Kroh, groš 1678 (1), 1682 (1), 1691 (1), 1697 (1), 1699 (1), let? (1). *Zničená značka*, groš 1660 (1), 1699 (1); grajciar 1697 (1); poškodený 6grajciar (1).

Albrecht z Valdštejna († 1634), *Zahán*, groš 1630 (2).

Morava, Olomouc biskupstvo, Leopold Viliam (1637–1662), groš 1656 (1). – Karol Jozef (1662–1664), 15grajciar 1663 (1). – Karol II. z Lichtenšteina (1664 až 1695), 15grajciar 1675 (1), 1691 (1), 1692 (1), 1693 (1), 1694 (1), let? (1); 6grajciar 1674 (1), 1680 (2), 1682 (2), 1683 (1); groš 1665 (4), 1669 (3), 1670 (6), 1685 (1).

Sliezske, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, Hübner, 15grajciar 1661 (2), 1662 (5), 1664 (1); groš 1661 (2); Hammerschmidt, 6grajciar 1665 (2), 1674 (2), 1675 (1), 1676 (2), 1677 (1), 1679 (1), 1682 (1); groš 1666 (4), 1667 (2), 1668 (3), 1669 (2), 1670 (5), let? (2) *Břeh*, Brettschneider, groš 1696 (12), 1697 (3), 1698 (2), 1699 (1), 1701 (1), let? (1); Wackerl, 15grajciar 1693 (2), 1694 (7); groš 1695 (6), 1696 (2), 1697 (2), 1698 (3). *Opolí*, Kirschenhofer, groš 1674 (1); Nowack, groš 1701 (1), 1702 (1); *bez značky* 15grajciar 1661 (1); zničená značka 15grajciar 1660 (1); 6grajciar 1684 (1), 1696 (1), let? (1); groš 1668 (1), 1670 (1). – Jozef I. (1705–1711), *Vratislav*, Nowack, groš let? (1). *Břeh*, Brettschneider, groš 1706 (1).

Sliezske, kniežatstva: Lehnice-Břeh: Ludovít v Lehnici (1653–1663), groš 1661 (2). – Juraj v Břehu (1639–1664), groš 1661 (2). – Kristián vo Volave (1639–1673), 15grajciar 1662 (1), 1664 (1); 6grajciar let? (1); groš 1660 (1), 1661 (1), 1668 (2), 1669 (7), 1670 (2). – Juraj Viliam (1672–1675), 15grajciar 1675 (1). – Luiza z Anhaltu († 1680), 6grajciar 1673 (2).

Württemberg-Olešnica, Sylvius Fridrich (1664–1697), 15grajciar 1675 (3); 6grajciar 1674 (2). – Kristián Oldrich (1664–1704), groš 1696 (1).

Zničené mince: groš (1).

Vratislav biskupstvo, František Ludovít (1683–1732), 15grajciar 1693 (5); 6grajciar 1693 (1).

Rakúsko, Ferdinand II. (1618–1637), *Viedeň*, Fellner, groš 1624 (2), 1625 (2). – Leopold I. (1657–1705), *Viedeň*, A. Cetto, 15grajciar 1661 (2), 1662 (3), 1663 (5), 1664 (2); 6grajciar 1664 (1); groš 1664 (1), 1665 (1); Faber, 15grajciar 1675 (2), 1676 (1); 6grajciar 1674 (1), 1677 (1), 1678 (1); groš 1667 (1), 1670 (5), 1673 (2); Mittermayer, 15grajciar 1683 (1); 6grajciar 1679 (3), 1680 (2), 1685 (1), 1686 (3), 1688 (2), 1689 (2), 1690 (4), 1691 (2), let? (1). *Bez značky*, 15grajciar 1659 (1), 1660 (3), 1693 (1); groš 1693 (4), 1694 (1).

Hohenlohe, Mainz, 15grajciar 1685 (3).

Neznáma mincovňa (zn. ruka so sekerou), 15grajciar 1660 (1).

Zničená značka, groš 1664 (1), 1668 (1), 1670 (1), 1695 (2), 1696 (1), 1697 (1), 1699 (2), 1700 (1), let? (2); poškodený 6grajciar (2).

Tirolsko, arcivojvoda Ferdinand Karol (1632–1662), *Hall*, groš 1645 (1), 1648 (1), 1649 (1), 1660 (1), 1661 (1). – Arcivojvoda Žigmund František (1663–1665), *Hall*, 15grajciar 1664 (2), groš 1663 (4), 1664 (1). – Leopold I. (1657–1711), *Hall*, toliar 1680 (1); 15grajciar 1696 (1); 6grajciar 1693 (1); groš 1669 (1), 1674 (1), 1685 (1), 1686 (2), 1689 (1), 1690 (1), 1692 (1), let? (1); poškodené 6grajciare (2).

Korutansko, Ferdinand II. (1618–1637), *Št. Hradec*, Sv. Vít, groš 1631 (1), let? (1). – Leopold I. (1657–1705), *Sv. Vít*, 6grajciar 1673 (3).

Štajersko, Ferdinand II. (1618–1637), *Št. Hradec*, groš 1624 (1), 1626 (1), 1630 (1),

let. (1). — Ferdinand III. (1637–1657), Št. Hradec, groš 1637 (2), 1646 (1). — Leopold I. (1657–1705), Št. Hradec, 15grajciar 1661 (1), 1676 (1), 1694 (1), 1695 (2), 1696 (1); zn. IAN, 6grajciar 1673 (2), 1674 (1); groš 1695 (2), 1697 (3), 1698 (2), 1699 (1); bez značky 6grajciar 1670 (1), 1684 (1), 1687 (1), 1690 (2); groš 1668 (1), 1669 (1), 1670 (2), 1677 (1), 1697 (1); poškodené 6grajciare (2).

Salzburg, Max. Gandolf (1668–1687), 3grajciar 1681 (1).

Polsko, Žigmund III. (1587–1632), trojak, zn. lev 1601 (1); zn. Sas trojak 1622 (1), 1624 (1), let. (1); poltorak 1625 (1), let. (2). — Ján Kazimír (1648–1668), zn. A-T, šesták 1660 (1), 1663 (2), 1664 (3), 1666 (2); zn. T-T, šesták 1661 (1); zn. TL-B, šesták 1661 (1), 1667 (1); zničená značka šesták 1666 (1), 1667 (1), let. (3). — Ján III. (1676–1696), šesták 1683 (1).

Prusko, Fridrich III. (1688–1701), groš 1695 (1), 1696 (2), 1697 (1), let. (1).

Braniborsko-Ansbach, Ján Fridrich (1667–1686), šesták 1677 (1).

Švédsko, Gustav Adolf (1611–1632), trojak 1630 (1), 1632 (1).

Francúzsko, Ludovít XIV. (1643–1715), krížový toliar 1650 (1); toliar 1694 (1).

Poškodené mince: 15grajciare (8), 6grajciare (13), groše (80); drobné neurčené mince (13).

Najmladšie razby sú mince Jozefa I. zo začiatku 18. stor., takže poklad bol uschovaný v dobe jeho panovania. Je možné, že uschovanie nálezu súviselo s neistými pomerami, ktoré sa utvorili v čase povstania Malkontentov.

Ludmila Kraskovská

NÁLEZ MEDENÝCH MINCÍ V HORNEJ POTÔNI, SLOVENSKO

V máji roku 1956 Ján Salay, bytom v Hornej Potôni č. 10 (okres Dunajská Streda) kopal pri dome jamu na ohradu. V hĺbke 70 cm našiel hlinenú nádobu plnú mincí a prikrýtu mištičkou. Podľa jeho výpovedi pôvodne v náleze bolo 412 medených mincí, z ktorých zostalo 354 kusov. Z nádoby a pokrievky sa zachovalo niekoľko črepov. Nádobka s veľmi tenkými stenami bola vnútri pokrytá žltou polevou. Zvonka bola opálená. Mištička vnútri je polevaná a zdobená ornamentom žltej a zelenej farby. V náleze boli tieto razby:

Uhorsko, Mária Terezia (1740–1780), grajciar 1763 (1), značka zničená. — Jozef II. (1765–1790), Smolník, grajciar 1790 (1). — František II. (1792–1835), Kremnica, 3grajciar 1800 (46); grajciar 1800 (54); Smolník, 3grajciar 1800 (39); grajciar 1800 (37); Velká Baňa, 3grajciar 1800 (3); grajciar 1800 (7).

Rakúsko, Jozef II. (1765–1790), Viedeň, grajciar 1790 (1). — František II. (1792 až 1835), Viedeň, 6grajciar 1800 (1); 3grajciar 1800 (4); grajciar 1800 (131); Hall, 3grajciar 1800 (1). — František II. (1792–1835), značka zničená, 3grajciar 1800 (6); grajciar 1800 (22).

Nález z Hornej Potôni je zaujímavý svojim zložením — výhradne z drobných medených mincí a najmä tým, že temer všetky mince (okrem 3 kusov) pochádzali z r. 1800. Pre platy vojakov v druhej koalícnej vojne (1799–1802) začali razit vo veľkom rozsahu r. 1799 drobné medené mince. Najväčšie množstvo medených mincí rôznej hodnoty bolo razené v r. 1800, kedy do tejto práce boli zapojené všetky uhorské a rakúske mincovne. V nasledujúcich rokoch až do roku 1812 v uhorských mincovniach nerazili medené mince v takých hodnotách aké sa našli v náleze. Takže razby z r. 1800 mohli byť uschované v prvých desiatich rokoch 19. storočia. Podľa výpovedi J. Salaya na mieste nálezu stál starý dom, ktorý zbúrali po druhej svetovej vojne. Pravdepodobne nález mincí bol ukrytý v tomto dome. Cena pokladu je zrovna v materiálu razieb, pretože nálezy medených mincí sú veľmi vzácne.

K článku *Judity Winkler (Cluj), O mincích Dáků a Gétů:*

Obr. č. 1. Mapa počtu nalezených dako-getsých mincí	str.	15
Obr. č. 2. Mapa nálezů dako-getsých mincí	str.	17

K článku *Ryszarda Kiersnowského (Warszawa), Česká mince v raně středověkém Pomořansku:*

Obr. 1. Mapa nálezů českých mincí v Pomořansku	str.	69
--	------	----

K článku *Jaroslava Pošváře, Nástin dějin brněnské mincovny I:*

Obr. č. 1a, b: Líc a rub společného denáru knížat Konráda a Oty (11. stol.)	str.	103
Obr. č. 2a, b: Líc a rub denáru Konrádova (11. stol.)	str.	103
Obr. č. 3a, b: Líc a rub denáru Konrádova (11. stol.)	str.	103
Obr. č. 4: Kaple sv. Prokopa na St. Brně	str.	117
Obr. č. 5: Jednostranný brakteát s rybou	str.	120
Obr. č. 6: Rybní trh, Markrabský dům (býv. Dominikánské nám.)	str.	136
Obr. č. 7a, b: Pražský groš Václava II. (r. 1300)	str.	138
Obr. č. 8a, b: Pražský parvus Václava II. (r. 1300)	str.	139
Obr. č. 9: Peníz se čtyřřazem s B (konec 14. a poč. 15. stol.)	str.	149
Obr. č. 10: Privilegium Ladislava Pohrobka z 19. VII. 1457 pro městskou mincovnu v Brně	str.	150
Obr. č. 11: Dům mincmistra Jakuba na Dol. trhu. Na rohu královský dům (Náměstí Svobody)	str.	155
Obr. č. 12: Brněnský peníz z městské mincovny v 15. století	str.	160

K článku *Jiřtha Schenka, Baňskoštiannické hornictví v obrazech medailí, jetonů a známek:*

Obr. č. 1: Rytina lícni strany prospěchových medailí	za str.	248
Obr. č. 2a–d: Rytiny rubů prospěchových medailí	za str.	248
Obr. č. 3: Konrád Schall	za str.	248
Obr. č. 4: Matyáš Kaiser	za str.	248
Obr. č. 5: Jan Sockh	za str.	248
Obr. č. 6: Reutterovský pohár	za str.	248

K článku *Josefa Petřtyla, Ekonomická charakteristika českých nouzových poukázek z let 1858–1849:*

Obr. č. 1: Nouzové poukázky z r. 1848	str.	305
Obr. č. 2: Nouzové poukázky z r. 1849	str.	306

K článku Emila Petácha, *Nález mincí v Ruskove pri Košiciach*:

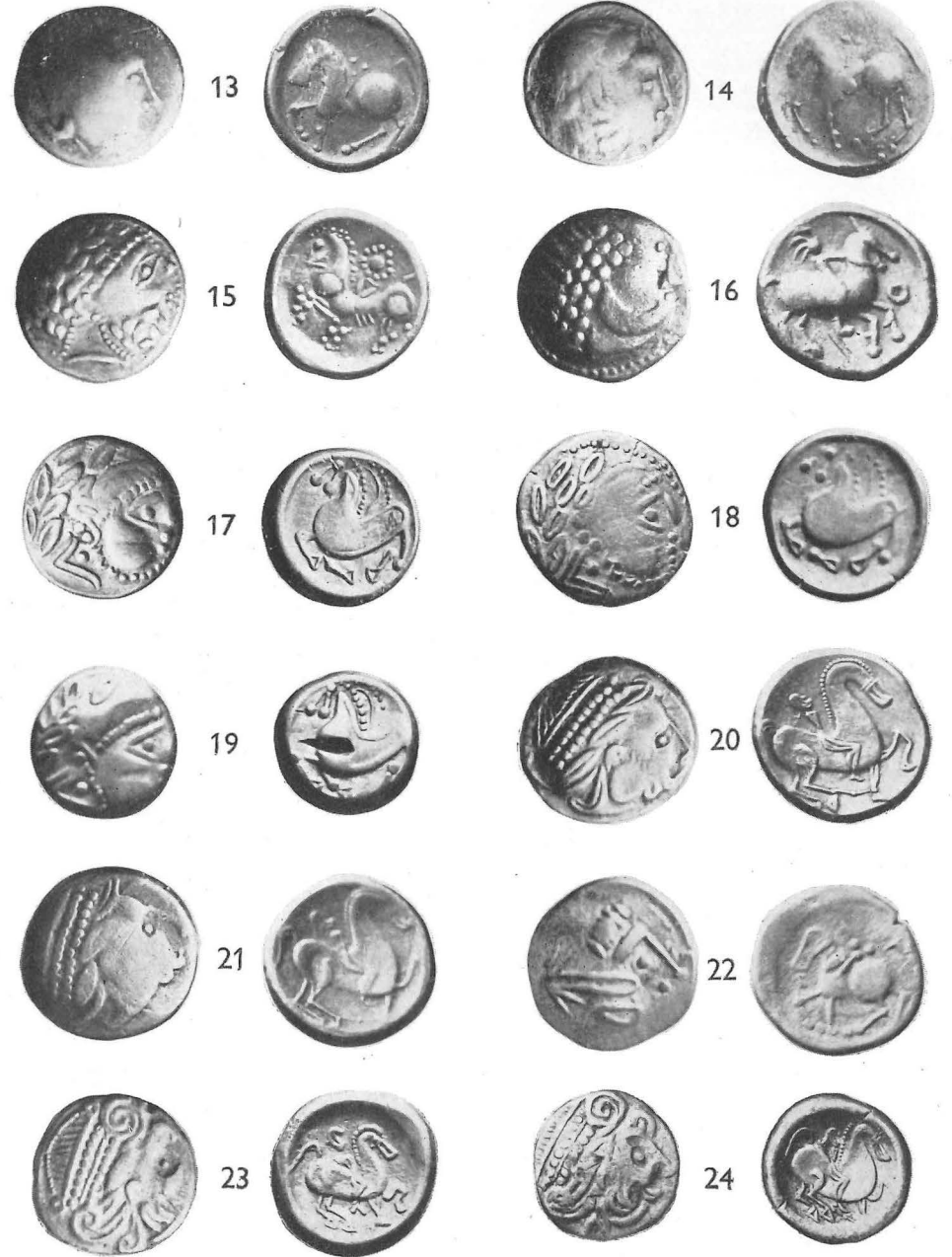
Obr. č. 1: Hrncovitá nádoba — schránka strieborného pokladu mincí v Ruskove . . . str. 347

Obr. č. 2: Mapka náleziska . . . str. 349

Přílohy:

Tabulka I—XVI

25

27

26

28

29

31

30

32

34

35

36

37a

33

37b

40

39

40a

38a

38b

1

2

3

4

5

6

7

8

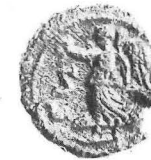
9

10

11

12

43a

42

43b

50

50

53

53

56

61

57

61

58

64a

68

64b

70

71

72

Č. 7 je 1,5krát zvětšeno.

1

2

3

4

5

6

2

1

2

1

2

1

3

4

3

7

5

7

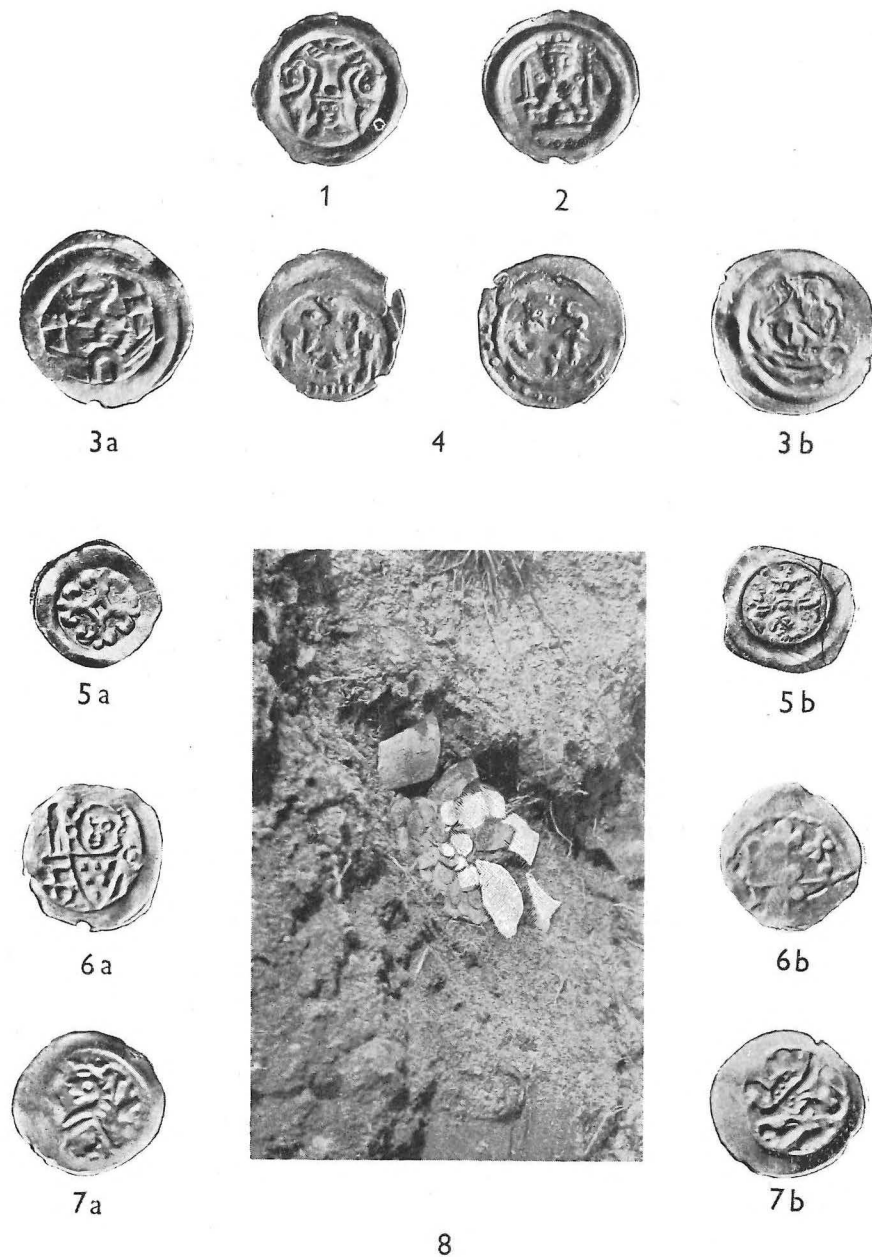

6

6

Č. 1—4, 6 a 7 jsou o $\frac{1}{4}$ zvětšena.
Fot. Slovenské muzeum (1—4, 6 a 7), Národní muzeum (5) a St. Východoslovenské muzeum (8).

OBSAH

Články:

Judita Winkler (Cluj), O mincích Dáků a Gétů	5
Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Ražby alexandrijské mincovny z prvních tří století n. l. v českých a moravských nálezech	45
Ryszard Kiersnowski (Warszawa), Česká mince v raně středověkém Pomořansku	67
Jaroslav Pošvář, Nástin dějin brněnské mincovny I	99
Antonín Rumpf, Moravské vládní mince za třicetileté války I	171
Jiří Schenk, Banskštiavnické hornictví v obrazech medailí, jetonů a známek	225
Josef Petřtyl, Ekonomická charakteristika českých nouzových poukázek z let 1848—1849	273
Josef Skutil a Alena Malá, Soupis středo a novověkých nálezů mincí na Moravě	313

Nálezy

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Nález egyptské mince na jižní Moravě	337
Karel Sedlák, Nález denáru Spytihněva II. v Haňovicích u Litovle	337
Ludmila Kraskovská, Nález fenigov v Skalici (Slovensko)	338
Emanuela Nohejlová-Prátová a Ludmila Kraskovská, Nález fenigov v Kopčanoch (Slovensko)	338
Ludmila Kraskovská, Nález fenigov v Milanovciach (Slovensko)	340
Pavel Radoměřský, Nález pražských grošů v Žihlicích (okres Teplice)	342
Lubomír Nemeškal, Nález benátského dukátu u Vrbčan (okres Kolín)	345
Josef Petřtyl, Nález mincí v Praze II ve Štěpánské ulici	345
Ludmila Kraskovská, Nález uhorských denárov v Zlatých Moravciach (Slovensko)	345
Václav Vágnér, Nálezy mincí z roku 1909 v lese u Starých Čivic (okres Pardubice)	346
Emil Petáček, Nález mincí v Ruskove v Košiciach	347
Lubomír Nemeškal, Nález z údobí třicetileté války v Drhovech (okres Dobříš)	353
Eva Kolníková, Nález mincí v Korovciach (Slovensko)	355
Nález leopoldovských mincí v Čakajovciach (okres Nitra, Slovensko)	355
Ludmila Kraskovská, Nález mincí v Trnave (Slovensko)	356
Druhý nález mincí v Trnave (Slovensko)	356
Nález medených mincí v Hornej Potôni (Slovensko)	358
Seznam vyobrazení	359
Tabulky I—XVI	

Rezumat

Judita Winkler, Despre monetele daco-getilor 41

«Zbiór

Ryszard Kiersnowski, Czeska moneta we wczesnym śriednowiecu na Pomorzu . . . 93

Резюме

Юдита Винклер (Клуж), О монетах Дакийцев и Гетов 42

Зденка Немешкалова-Ирорудкова, Монеты александрийского монетного двора первых трех столетий нашей эры в чешских и моравских находках 63

Ричард Кьерсновский (Варшава), Чешская монета на территории Поммерании в начале средних веков 95

Ярослав Пошварж, Эскиз истории брненского двора. I 166

Антонин Румпл, Моравские правительственные монеты во время тридцатилетней войны 221

Юрий Шенк, Банско-Штьявницкое горнозаводство, изображенное на медалях, жетонах и монетах 271

Иосиф Петртыл, Экономическая характеристика чешских бон выпуска 1848—1849 годов 308

Иосиф Скутил-Алена Мала, Сводка находок монет средневековья и нового времени в Моравии 334

Résumés

Judita Winkler (Cluj), Les monnaies des Daces et des Gètes 43

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Les monnaies frappées à la Monnaie d'Alexandrie au cours des trois premiers siècles de notre ère et trouvées en Bohême et en Moravie 64

Ryszard Kiersnowski (Varsovie), La monnaie tchèque en Poméranie dans les débuts du moyen âge 97

Jaroslav Pošvář, Abrégé de l'histoire de la Monnaie de Brno. I. 168

Antonín Rumpel, Les monnaies des Etats moraves au cours de la Guerre de Trente Ans 223

Jiří Schenk, L'histoire minière de Baňská Štiavnica illustrée par les médailles, jetons et monnaies 271

Josef Petrtyl, Les bons de monnaie tchèques des années 1848 à 1849 au point de vue économiques 310

Josef Skutil-Alena Malá, Le relevé des trouvailles de monnaies médiévales et modernes faites en Moravie 335

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Historický ústav — Numismatická komise

NUMISMATICKÝ SBORNÍK

V

Vědecká redaktorka Dr. Emanuela Nohejlová-Prátová,
doktorka historických věd

Obálku navrhl Jaroslava Hoferová-Běhoučková

Graficky upravil Jindřich Řehák

Vydalo Nakladatelství Československé akademie věd

jako svou 727. publikaci

Odpovědný redaktor Dr. Ladislav Ulčák

Z nové sazby písmem garmond Baskerville vytiskl Orbis 3, n. p.,
závod Jiřího Dimitrova, Praha VII — Formát papíru 70×100 cm
31,93 autorských archů, 32,38 vydavatelských archů —
8612 — D-587554

Náklad 1250 výtisků — 02/65 — I. vydání

Cena vázaného výtisku Kčs 46,50

56/III—2

OPRAVY

<i>Strana</i>	<i>nesprávně</i>	<i>správně</i>
103	postavení štočku 3a	otočen o 180°
226, ř. 2	Teresiova	Tereziina